338
360

A BUDAI ÉS PESTI MÉSZÁROS CÉHEK LÁDÁINAK OKIRATAI

1270—1872

AZ IPARTÁRSULAT ÉS AZ IPARTESTÜLET TÖRTÉNETE 1873—1930

VÁROSTÖRTÉNETI ÉS KÉZMÍVESSÉGTÖRTÉNETI KÚTFŐTANULMÁNY

ÍRTA

BEVILAQUA BORSODY BÉLA

II. KÖTET

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
MDCCCCXXXI

C-323

A BUDAI ÉS PESTI MÉSZÁROS CÉHEK LÁDÁINAK OKIRATAI

A budai Városháza

43.239/2

A BUDAI ÉS PESTI MÉSZÁROS CÉHEK LÁDÁINAK OKIRATAI

1270—1872

AZ IPARTÁRSULAT ÉS AZ IPARTESTÜLET TÖRTÉNETE 1873—1930

VÁROSTÖRTÉNETI ÉS KÉZMÍVESSÉGTÖRTÉNETI KÚTFŐTANULMÁNY

ÍRTA

BEVILAQUA BORSODY BÉLA

II. KÖTET

BUDAPEST
FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA
MDCCCCXXXI

EZT A KÖNYVET A FRANKLIN-TÁRSULAT MUNKÁSAI SZEDTÉK ÉS GÉPMESTEREI NYOMTATTÁK.

A TOLLRAJZOK PETHES-SCHULLER BERTALAN KÉPÍRÓMESTER MUNKÁI.

A FÉNNYEL ÍROTT KÉPEKET SZTRÓKAY KÁLMÁN ÉS FÉLEGYHÁZY LÁSZLÓ KÉSZÍTETTÉK.

A KÉPEK DUCAIT WEINWURM ANTAL FÉNYKÉPÉSZMESTER MŰINTÉZETE EDZETTE CINKRE.

FELELŐS KIADÓ: A BUDAPESTI MÉSZÁROS IPARTESTÜLET.

1970 MÁJ – 9
1975

RÖVIDÍTÉSEK.

P. = papíroklevél
H. = hártyaoklevél.
m. = magyar nyelvű.
n. = német nyelvű.
l. = latin nyelvű.
m., n., l. = magyar, német és latin nyelvű.
p. v. p. = piros viakszba nyomott pecsét.
p. p. = papírra nyomott pecsét.
f. v. p. = fekete viakszba nyomott pecsét.
l. o. = lássad ott.
v. ö. = vessed össze.
i. m. = idézett műve.
i. t. = idézett tanulmánya.
i. c. = idézett cikke.
m. = mint.
c. = címer.
i. h. = idézett helyén.

KÖNYVTÁR

NYOLCADIK KÖNYV.

A REFORMKORSZAK ÉS A SZABADSÁGHARC: · 1825—1849.

A CÉHI INTÉZMÉNY BOMLÁSÁNAK KEZDETEI.

A pesti *új Céhlevél:* 1825. — A budai Céh *új Céhlevele.* — Remektételi Rendszabás. — A *Remektétel* lefolyása. — A Marhadöge: A *Keleti Marhavész.* — A Probatica. — A Limitáló Deputatio. — A hízott ökörhús Bécsbe vándorol. — Egy pesti mestercsalád házatája: 1831. — Egy Szék évi költségvetése. — A bécsi és a pest-budai árszabás. — Apák és fiak. — Harcok a Szappanfőző és Gyertyamártó Céhhel. — A *Darabpénz.* — A *Dologház.* — A húsárszabás csődje. — A budai és pesti Céh közös ügyei. — Az *Alkuszok Céhe.* — A Napoleoni Háborúk utóhatásai és a Szegényosztály kialakulása. — A városháztéri Piarc. — A *Hentes Céh* megalakulása. — Titkos szerződések, a vesztegetési alap. — A krisztinavárosi Piarctér. — A tabáni kontárok. — A Szabadvágók: 1847. — Kavarodás és kártérítési pereskedés egy budai Mester nekiszilajodott lova körül. — Egy budai mestercsalád nagy bajai a Szabadvágás behozatala miatt: 1847. — A Szabadságharc és a szabad Húsvágás.

Ebben a korszakban nyeri a két Céh negyedik, utolsó Céhlevelét. Ezen már a «*Josephinismus*» által diktált «*Merkantilista*» irány érzik meg. A «*Reformkorszak*» a korszerű «*Szabadságeszme*» világnézetének megfelelően elvi alapon fordul a céhi intézmény ellen, a Céh viszont az események rohamában mindig jobban és jobban éli túl önnönmagát. A kötött formájú kézmívesség csődje a Húsárszabás lehetetlenségében mutatkozik meg. A «*Szabad Verseny*» elve halott, kerékkötő intézménynek mutatja meg a Céhet. Az újmódi *lámpások* bukás felé sodorják a faggyas Mesterséget: a faggyúárak zuhanása erősen vág vissza a Mészárosságra. Pest «*nagyvárosias*» lesz: a bűnöző tömegek növekedése a *Dologház* felállítását követeli. Ezt a Céh «*Darabpénz*» adója tartja el. Megalakul a *Hentesek Céhe:* az olcsó hideg húsholmi a Város leszegényedése által követelt olcsó élelmi Ártikulus. A Rendiség szellemében fizetett *sápok* is tarthatatlanná teszik a Céh feudális-

középkori jogi formáit. A Céhek horribilis összegeket kénytelenek vesztegetésekre fordítani. Az aprómarha vágása 1847-ben szabaddá lesz. A Szabadságharc — mint minden forradalmi mozgalom — az olcsó élelmezés népbarát elveiért a «*Szabad Vágással*» próbál «Szabadversenyt» teremteni.

A bécsi politika az orosz segítségével veri le a szabadságharcot. *Haynau* bevonul Pest-Budára, *Albrecht* Főherceg Pestre érkezésével kezdetét veszi a gyűlöletes emlékű «*Abszolutizmus*». A halódó Céh sorvad : a «Kiegyezés» évében a Céh már csak tisztes emlék és név csupán.

474. 1825. szept. 16. SCHLOSSHOF IN OESTERREICH. *A pesti Céh új Céhlevele.*

Külső kiállításabéli és keltezésbéli különbségektől eltekintve teljesen azonos a budai Céh 1827. febr. 3.-i uj Céhlevelével (l. o.). A szövegbéli eltérés ez :

Kelt a Mi Kedvelt Hívünk Méltóságos és Nagyságos Zsadányi és Törökszentmiklósi Almássy Ignácz, Sarkad örökös Grófja, Szent István Apostoli Király Rendjének Parancsoló Tisztese,[1] *Kamarásunk, valóságos belső, titkos Tanácsadónk, Magyar Királyi Udvari Prokanczelláriusunk,*[2] *Tömösi Grófunk és ugyanazon Vármegyének Főispánja keze által az austriai Schlosshof-ban, Szeptember havának tizenhatodik napján az Urnak ezernyolczszázhuszonötödik Esztendejében, Magyar, Cseh és egyéb Királyságaink harmincnegyedik Évében.*

Ferencz s. k.
Almássy Ignácz Gróf s. k.
De Sermage Heinrich Gróf s. k.

Az Oklevelet a Kancellária Protocollumába Nemes *Sztankovits* Mátyás Lajstromozó és a Levelestár Igazgatója vezette be a Céhek Könyvének 678-ik oldalára.

A Pest Vármegye előtt történt kihirdetés :

Tekintetes Nemes Pest Vármegyének 1826-'k Esztendei Februárius 10-'k Napján Sz : K : Pest Városában tartatott Köz Gyűlése alkalmatosságával e jelen való 's 49 Tzikkelyekből álló Czéhbeli Arti-

[1] «*Commendator*».
[2] «*Procancellarius*».

Cultusok a' Gyűlés szine előtt annak módja szerént publicáltatván a' Megyebeli Ügyész Meg-egyezésének is hozzájárulásával el-fogadtattak 's annak következésében szükséges meg-tartás és hozzá alkalmaztatás végett az illető Céh Elől-Járóinak visza-adattattak.

Feljegyezte és ki adta a fent tisztelt

Tekintetes Nemes Vármegyéknek Első

Vice Notáriussa Sárközy Imre s. k.

A Pest Városa előtt történt kihirdetés:

Anno 1826. die 11-a Februarii sub Sessione Magistratuali Liberae ac Regiae Civitatis Pesthiensis praesens Benignum Caehale Privilegium publicatum est.

Per Michaelem Hupf m. p.
Liberae ac Regiae Civitatis Pesthiensis
Ordinarium Notarium.

Az Oklevél veres bársonyba van kötve (0·274 × 0·358 m. méretű). Fedő és hátulsó lapjai sarkaiban barokkos, ezüstből trébelt és cizellált áttört művü sarokdísz, a középen pedig ugyanilyen művü hosszúkás rózsakoszorú, arany zsinóron lógo cizellált, dúsan tűzben aranyozott réztokban piros viakszba nyomott *Királyi Pecsét.*

Az Oklevél első hártyaoldalán sugárzó csillagkoszorúban az Uralkodó neve, a csillagszárak közt az Örökös Tartományok és a Társországok címerei, felettük felhőkárpiton levő tölgygallyon a koronás Magyar Címerpajzs, pajzstartók: oldalt forduló két Sas, az egyik karmában Pallos és Jogar, a másikéban Ország Almája. A második hártyaoldalon arany léckeretben, arannyal és feketével irott szövegben (1 : 1 : 1) elhelyezésben egy-egy kifelé fordult rómaias modorú, stilizált, jobbról olajfaágon, balról tölgyfaágon nyugvó virágfüzérrel díszes *Tagló* között keresztbe tett, szalaggal átkötött, virágfüzérrel övezett *Marhaszúrótőr* és tokos *Fenőacél,* a harmadik hártyaoldalon arany keretléccel keretelt fekete és aranybetüs írás fejében jobbról tölgyfagallyal díszes római Pajzs, sisak és hüvelyébe süllyesztett, egyenes római kard, balról tölgyfagallyal díszes, bőrkötényes római vért mögött római pajzson és írástekercsen keresztbetett kígyós szárnyas *Merkurius-botja* között a lebegő *Magyar Szent Korona.* Az utolsó hártyaoldalon gránátvirággal egybekapcsolt stilizált tűzcsiszoló acél és golyóbisszerű kova alkotta sor (az *Arany Gyapjú* Rendje lánca) alkotta rómaias Empire-díszű, tollrajzu, négy oldalán kalligráfikus vonaldísszel körített, virágtartókkal díszes keretben keresztbetett rómaias *Taglót,* illetőleg *pálmaágat* és *tölgyágat* fekvő tojásalakú virágfüzér köt össze.

Az oklevél ornamentikája a századeleji Empire Uj Klasszicizmusának polgári jólétét, a régi pestbudai polgári élet pompa-

kedvelését mutatja. Modora tisztára módis. Az ezüst vereteket a neves pesti ötvösmester, *Giergl* Alajos munkájának óhajtanánk tartani: igen sok ismert, mesterjegyes edényén, kardhüvelyén látjuk a jellegzetes rózsaguirlande-ot.

475. 1827. február 3. BÉCS.

Ferenc Császár és Király új Céhlevelet adományoz a budai Mészáros Mesterekne k.

0.338 × 0.314 méretű 4 számozatlan kéziratos hártyalapból és 8, a^1-től a^4 jelzésű nyomtatott lapból álló céhlevél. Kötése veres bársony, aranyos szíjtövön lógó dúsan aranyozott, cizellált réztokban, vörös viaszba nyomott Királyi Pecséttel.

H. és p. l. és n. A latin szöveget szószerinti, a németet kivonatos fordításban adjuk.

Címlapja fején sugárzó fényövön Magyarország és a Társországok, valamint az Örökös Tartományok tíz címeréből alkotott tojásalakú kör, a kör fején felhőpárnán ülve a Kereskedelem és a Földmívelés jelképes alakjai: *balról Fiú*, fején szőlőlevelekből font koszorúval, aranyos-barnás lepellel öltözve, baljában aranyos komlótobozosvégű pálcát (Thyrsus) tart, *jobbról* fején búzakalászkoszorús búzakévén ülő kék-aranyos köntösös és palástos *Leány*, mindketten jobb, illetőleg balkezükkel gyümölcsből és virágokból font koszorút tartanak, melynek belső fehér mezejében keresztbe feltett, barna fanyelű ezüst tollú mészárosi *ütőcsákány* és *tarjázó bárd*.

A hártyára írott második és harmadik oldal dús arany és ezüst vonalkeretben dúsan aranyozott kalligrafikus kézírás, a negyedik hártyaoldalon ugyanilyen kézírás, folyondáros díszű léckeretben.

A nyomtatott oldalak közül az első és utolsó hasonló arany és ezüst vonaldíszű léccel, a többi nyomtatott oldal «*accidens*» szedésű, golyósoros kerettel díszes. Az első hártyaoldalon az oklevél kancelláriai iktatószáma: «*No 1055—1827.*»

A nyomtatott rész az I. *Ferenc* által 1802-ben kiadott első Céhszabály reformjainak szellemét mutatja. Ezt az első rendeletet 1805. február 5-én követte a másik, mely egyúttal azt is elrendelte, hogy a régebbi Céhleveleket minden Céh küldje be a Helytartó Tanácshoz. A pesti és budai Céhek 17. századi Céhlevelei ekkor kerültek ugyanoda. 1813-ban a Helytartó Tanács egységes nyomtatott Céhszabály-tervezetet küldött szét a Vármegyéknek. Ekkor kezdődött meg az új Céhlevelek tömeges kiadása, melyek teljesen egyöntetű, nyomtatott szöveget mutatnak, legfeljebb az eltérések vannak kézírással beléjük írva, mint itt is. Gazdagabb Céhek azonban díszes hártyára festett és írott oklevélfejet és oklevéllábat adattak Céhleveleiknek. Ilyen a jelen Céhlevél is (V. ö. 1827. június 22.), melynek festményei és kalligrafikus írását *Evőky* Antal kancelláriai Eskütt Jegyző csináltatta, véletlenül maga is budai mészároscsalád fia lévén. (A 19. századi új Céhlevelekről l.: *Szádeczky* i. m. I. 164—167. o.)

Mi Első Ferenc, Isten kegyelméből Ausztria Császára, Jeruzsálemnek, Magyarországnak, Csehországnak, Dalmataországnak, Horvátországnak, Tótországnak, Gácsországnak és Ladomérországnak Apostoli Királya etc. etc. etc.: Adjuk emlékezetére mindenkinek, akit ez megillet, jelentvén ezen Levelünk rendjében: hogy Mi a mi híveinknek, a mi Szabad és Királyi Városunkban, Budán élő és tartózkodó polgároknak és Mészáros Mestereknek alázatos könyörgésére, melyet ők a Mi Felségünk elé terjesztettek arra vonatkozólag, hogy Mi kegyeskednénk gondoskodni az ő egymás közötti rendjök jobb megőrzése céljából kétségbevonhatatlan céhi Cikkelyeknek adományozásáról, mely Cikkelyek legyenek egybehangzásban és legyenek általános alapelvek: Ugyanezek a mi híveink ugyanakkor arra is kértek Minket, hogy Mi az ő általuk benyújtott idevágó Cikkelyeket és mindazt az általánosat és egyeset, ami azokban foglaltatik, véleményezve és kedvezőleg fogadva, kegyeskedjünk belefoglalni egy Általunk kiadandó Szabadalmas Levélbe és azt a Mi Császári és Királyi tekintélyünkkel kegyeskedjünk elfogadni, megerősíteni és jóváhagyni, illetőleg azt a fentemlített polgároknak és Mészáros Mestereknek — önekik maguknak és az ő összes utódaiknak számára való érvényességgel — jóakaratúlag megerősítni méltóztatnánk.

Mely német nyelven írott Cikkelyeknek tartalma alább ekként következik :

Ez után a latinnyelvű oklevélfej után következnek az Ártikulusok.

Az *első* Ártikulus a *Tanulóinasokról* szól. *Mészáros Inas* lehet bármely törvényesen bevett vallás hitén levő ifjú. Az Inast vegye fel a Céhmester az évnegyedes céhi ülésen, aztán írják be az Inasok Könyvébe. Az Inas Tanítómesterénél 6 heti próbaidőt szolgáljon. Ha azután a Mester alkalmasnak tartja, az Inas mutassa be keresztlevelét, valamint írást arról, hogy micsoda alattvaló. Arról is hozzon írást — ha jobbágyivadék — apja földesurától, hogy a Földesúr beleegyezését adja a fiúnak a Céhbe való belépéséhez. Ezután szegődtessék fel az ifjú a nyitott Láda előtt valóságos tanuló Inassá, iratait helyezzék el a Ládába, ő maga pedig fizessen 1 forintot és 30 krajcárt szegődő pénz fejében a Ládába.

A *második* Ártikulus szerint *kezes Mestereket* az Inasért csak akkor kell állítani, ha ilyesmi a Céhben már azelőtt is szokás volt.

A *harmadik* Ártikulus szerint az Inas *három esztendeig el ne hagyja Tanító Mesterét*, éjszaka ne maradjon ki és ne csavarogjon, viselkedjék szerény és tisztességes ifjú módjára. Viszont Tanító Mestere bánjon vele jól, házkörüli munkákra ne használja, legyen apja helyett apja, jóra tanító Mestere, szorgosan oktassa az erkölcsösség és a kézmívesség alapjaiban. A Mester az Inast egy pillanattal tovább se tartsa ott magánál a meghatározott időn túl. A tanulóidő megrövidítését, vagy meghosszabbítását csak a céhi Komiszáros engedheti meg. A Legények az Inassal bánjanak emberségesen.

A *negyedik* Ártikulus szerint, *ha az Inas a Céhmester engedelme nélkül néhány napra elcsavarogna* ugyan, de kellő bocsánatkérés után visszatérne és megjavulna : minden elcsavargott hét után tartozik egy hetet büntetésül rászolgálni az idejére. Ha azonban a fiú rendszeresen csavarog, a Céh és a Városi Tanács döntsön arról, kicsapattassék-e a Céhből. Ha a kicsapott Inasnak esetleg óvadéka volt : a Céh mindenkori szokása szerint kapja azt a Tanító Mester, vagy a kezes Mesterek kapják.

Az *ötödik* Ártikulus elmondja, hogy *ha az Inasnak komoly oka volna Mesterét elhagyni*, akkor ne szökjön meg, hanem jelentse a dolgot vagy ő maga, vagy jelentsék a kezes Mesterek a Céhmesternek, aki aztán majd intézkedni fog a fiú dolgában.

A *hatodik* Ártikulus a *tanulópénzről* intézkedik. Ez húsz forintnál több ne legyen, egyébként a Tanító Mester igyekezzék az inast olyan alaposan kiművelni a mívességben, hogy minél hamarabb megszolgálja kenyerét.

A *hetedik* Ártikulus a *Mester halála* esetében követendőket írja elő : a Céh döntsön arról, maradhat-e az Inas az özvegy Mesterné Asszonyságnál, vagy hogy más Mesterhez álljon-é be ? Ha az özvegy Mesterné Asszonyságnak alkalmatos mívességvezető Legénye van, az Inas tanulhat ott tovább is a Legény keze alatt, tanulóéveinek végén azonban két héttől egy negyedévig terjedő időre egy Mester mívhelyében annak keze alatt szolgáljon.

A *nyolcadik* Ártikulus *az Inas felszabadításáról* intézkedik. Az inas három esztendő végén (annyi felszabadítási taksa mellett, amennyit a felszegődésnél fizetett) a nyitott Láda előtt, az egész Céh jelenlétében, az Ártikulusok előtte való felolvasása után, a haszontalan ceremóniák és a szokott durvaságok (*«Missbräuche»*) mellőzésével Legénnyé szabadittassék fel.[1] Ennek megtörténte

után az új Legényt vezessék be a szabadult Inasok könyvébe és adjanak kezébe szokott formájú tanulólevelet. (*«Lehrbrieff».*)

A *kilencedik* Ártikulus *törli a Mesterfiak régi előjogait:* csak annyi kedvezményük marad meg, hogy a szabadulásnál féltaksát fizetnek.

A *tizedik* Ártikulus a *Legényekről* ír. Akár itteni «*Mesterfia*», akár idegenből való, az előírott *vándorló éveket* töltse ki: három évig járja az idegen földet, hogy a mívességében való járatosságot több helyen gyüjtött tapasztalatokkal minél jobban gazdagítsa. Okmányai addig maradnak a Ládában, míg csak a Céhben Mesterré nem avattatik, illetőleg míg egy másik városbéli Céhben nem kiván Mesterré avattatni. A vándorútra indulni kivánó legény igazolja, hogy Földesura nem kifogásolja vándorútra kelését, hogy adóssága nincs, hogy kihágás miatt a Törvény nem körözi. Kapjon *obsitoslevelet (Kundschaft)*. Ennek fejében — az irat nagysága szerint — a Céh ne kérjen többet, mint 30—45 krajcárt. Obsitja alapján a vándorútján lévő Legény bármelyik mészárosi Céhbe tartozó Mesterhez bárhol beállhat. Ha iratait elveszti, az illetékes Hatóság lépjen levélbeli érintkezésbe a Legényt utraengedő Céhhel. Addig, mig iratai meg nem érkeznek, munkába nem állhat.

Ez az Ártikulus közli a *kiállítandó obsitoslevél formuláját*, melyet (V. ö. 1827. február 3.) külön írunk le.

A *tizenegyedik* Ártikulus a Legények *vándorló idejéről* szól. Ez három megszakítatlan év legyen.[2] A szülők halála, betegség vagy más ok miatt félbeszakított három esztendőt, illetőleg annak elmulasztott részét a Legény pótolja ki. A szülők öregsége, betegsége, illetőleg ha az apa Mészáros Mester és a fenti okok miatt nem tudja folytatni mesterségét: ez elegendő arra, hogy a Céh, illetőleg a Tanács a vándorlás egy része alól felmentést adjon.

A *tizenkettedik* Ártikulus arról szól, hogy *ha vándorló Legény érkezik a Városba, a Herbergben való jelentkezése után legkésőbb másnap jelentkezzék a Céhmesternél*, vagy a Céh legöregebb Mestereinél, mutassa be okmányait és adja be ezt a Ládába, ahol ezek addig maradnak, amíg ő a Céhnél dolgozik. Ha munkát itt Budán nem találna, a Céhmester írja rá az obsitoslevél hátára, hogy a Legény itt Budán munkát nem kapott. Ha a Legény munkát talál, távozása után kapja vissza régi okmányait és kapjon új obsitot itteni viselkedéséről.[3]

A *tizenharmadik* Ártikulus előírja, hogy *egy Legény se hagyja ott Mesterét hat hónapi szolgálat előtt*, viszont egy Mester se mondjon fel Legényének ugyanennyi idő előtt, csak ha ezt a Hatóság különös okból megengedi.

A *tizennegyedik* Ártikulus szerint csak *kivételes esetekben engedheti meg a Céh Mester, Komiszáros Uram és a Tanács azt, hogy egy vándorló Legény egy általa megnevezett ismerős Mester Székébe kerüljön*, vagy hogy egy Mester kívánságot fejezzen ki arra nézve, hogy ez vagy az a vándorló Legény osztassék be hozzá, mert a Városba érkező Legényeket mindig a Céh *Öreg Legénye* helyezi el a Mestereknél.

A *tizenötödik* Ártikulus szerint *minden Legénynek joga van ahhoz, hogy vidéki Nemes Urasághoz szegődjön el* mészárosnak, azonban ebben az esetben hozzon Urától obsitoslevelet, ha tudniillik ottani szolgálatát abbahagyta.[4]

A *tizenhatodik* Ártikulus előírja, hogy *a Legények a hatóság által megállapítandó esti órán túl ne maradjanak ki* a Mesterek házától, főleg ne tegyék ezt az éj szakán, különben megbirságoltatnak a Ládába fizetendő birságpénzzel. De birsággal lakol az a Mester is, aki a kántoros Céhnapokon tartott gyűlésen Komiszáros Uram egyenes kérdésére elhallgatja az éjszakánkint kimaradozott Legények eme kihágását.[5]

A *tizenhetedik* Ártikulus elrendeli, hogy egy Legény se merészkedje megtenni, hogy *Korhelyhétfőt* üljön (*«den blauen Montag zu halten»*), vagy hogy más munkanapon ne dolgozzon, különben fél vagy egész heti bérével lakol, mely a Ládába fizettetik be.

Az a Mester, aki eltűri Legényei *Korhelyhétfőzését*, a kihágó Legény dupla bérével lakol.

A *tizennyolcadik* Ártikulus előírja, hogy *egy Mester se emelje a Legényekre rótt munkát*, de a Legények se tegyék meg, hogy összebeszéljenek arra, miszerint abbahagyják a munkát, ha esetleg a Mesterek a munkabért leszállítanák. Az a Legény, aki a többieket ilyesmire izgatja, lázítónak minősíttetik és szigorúan büntettetik.

A *tizenkilencedik* Ártikulus eltörli a régi *Legény-testvérségeket*,[6] pecsétnyomóducaikat bevonja, ezeknek a Mesterek Ládájában való elhelyezését elrendeli, szigoruan tiltja a Legények különös összejöveteleit, nem tűri, hogy titkos Ártikulusaik legyenek és hogy külön Ládát tartsanak. Azt a pénzt, amit a Kántoros összejöveteleken a Legények a Mesterektől összegyüjtenek, őrizze a Mesterek

Ládája, abból csak beteg, szegény és vándorló Legényeket szabad segíteni. Az erre vonatkozó számadásokat írja alá a Céh Mester és Céhkomiszáros Uram. A legszigorúbban tilos, hogy a Legényeknek bármilyen ügyes-bajos dolguk lehessen más Céheknél.*

A *huszadik* Ártikulus rendelkezései szerint *a Legények a fő Céhmester és Al Céhmester iránt a legnagyobb tiszteletet kötelesek tanusítani*, legyenek engedelmesek, hívek, erkölcsösek és békességesek, viseljék magukat tisztességgel a *Kántoros Céhlakomákon*, a *Herbergben* és *Mesterük házában*.

A mívességet más Városok mészárosi Céheiben szabadult Legényeknek tanultsága itt Budán teljes mértékben megbecsültessék, még olyan Legényeké is, akik külső országból érkeznének Budára, föltéve, ha rendben levő okmányokkal érkeznek ide. Mától kezdve minden Legény egyenlő a Céhben : nincs különbség az öregebb Legények és a kitanult, úgynevezett hetibéres Inasok («*Lohnjungen*») között sem.[7] A Mestereknek azonban jogukban áll, hogy ügyesebb és használhatóbb Legényeiknek magasabb bért fizessenek.

A *huszonegyedik* Ártikulus szerint az a Legény, aki befejezte az előírt vándorló éveket és a Céhben *Mesterré óhajt avattatni*, mutassa be okmányait a Céhnek : keresztlevelét és tanulólevelét. Ha *jobbágyivadék*, hozzon apja Földesurától *elbocsátó bizonyságlevelet* és igazolja, hogy vándorlásának végére járt. Ezután jelentse be az összegyülekezett Céh előtt illendőséggel, hogy a Tanácstól polgárjogot akar kérni. Ha ezt megkapta, jelentse a Céhnek.

A *huszonkettedik* Ártikulus azt mondja, hogy ámbár a *Mesterremek* letétele a Mesterjog elnyeréséhez okvetlenül szükséges és ez alól rendes körülmények között sem a Céh, sem a Tanács nem menthet fel egy Legényt sem, mégis *vannak esetek, amelyekben a remektétel elengedhető*. Ilyenek a Legény szemének meggyengülése, vagy ha a Legény a mellére panaszkodik,** avagy ha bármely okból megerőltetésre nem képes. Ilyenkor a Tanács elengedheti a remektételt.

A *huszonharmadik* Ártikulus a *remekelést illetőleg a Céhre bízza* annak megszabását, hogy hol, mikor és hogyan történjen a remek-

* «*Alle Obliegenheiten der Gesellen auf in anderen Orten bestehende Zünfte sind auf das strengste verboten.*»

** «Brustbeschwernissen.»[8]

tétel. Azonban tilos,[9] hogy a remekelő Mester remekelésnél felvigyázó Mestereknek igazítópénzt, lakomát és italt fizessen.*

A *huszonnegyedik* Ártikulus elmondja, hogy ha egy Mester *másutt már remeket tett volna* és ezt szavahihető írásokkal igazolja, annak az *újabb budai remektétel elengedtetik.*

A *huszonötödik* Ártikulus kimondja, hogy ha egy Legény *hiba nélkül tett remeket, akkor Mesterré avatható.*

A *huszonhatodik* Ártikulus elrendeli, hogy *az új Mester* remektétele után azonnal *fizessen a Ládába 25 forintot.* Az ilyenkor eddig szokásban volt mesterlakomák és vacsorák, valamint ezeknek pénzzel való megváltása tilos.[9]

A *huszonhetedik* Ártikulus szerint az a «*Mesterfia*» *vagy olyan Legény, aki Mester özvegyét veszi el feleségül: nem mentesül sem a három esztendős vándorlás, sem a Mesterremek letétele alól.* Az ilyenek fizetik az egész rendes Mester Taksát. *Széket átruházni* csak Mesterleány vagy Mesterözvegy feleségül vétele esetén lehet. *Mesterjogot eladni* nem lehet, csak a mívhely berendezését. Az átruházást a Céh közbejöttével a hatóság eszközli, de csak akkor, ha az illetőnek megvannak a Mesterjoghoz való képességei és feltételei.

A *huszonnyolcadik* Ártikulus szerint a Céhnek lehetnek *vidéki Mestertagjai* is. Ezek *féltaksát fizetnek*, azonban mindig csak a Tanács engedélyével vehetők be a Céhbe. Az ilyen Mesterek is tegyenek remeket és fizessék a Céhnapon a féltaksát, mely azonban 2 forintnál több nem lehet. Ha ezt elmulasztják, bírságul ennek duplájáát fizetik.

A *huszonkilencedik* Ártikulus szerint minden jó rendet tartó Társaságnak istenfélelemben kell élnie, tehát a Céh minden katolikus Mestere[10] és Legénye köteles a Plébánia Templomában a negyedéves, úgynevezett *Kántormiséken (Quatember-Messe)* tisztességes ruházatban megjelenni. A Misét a Láda fizeti. Aki az Evangélium után jön a Misére, az 20 és 10 krajcár birságot fizet a Ládába, a szerint, hogy Mester, vagy Legény. Mesterek, Legények és Inasok tartoznak az évenkint megtartandó kettős *Urnapi Körmeneten* (vagyis Úrnapján és annak Nyolcadnapján) résztvenni. A Céhnek

* «*Aetzungs-Taggelder, Mahlzeiten und Trunksunkösten während der Aufsicht.*»

legyen egy darab, egy személy által könnyen vihető körmeneti zászlója.[11] A körmeneten illetlenül viselkedő Legény, Mester vagy Inas birságot fizet.

A *harmincadik* Ártikulus szerint *egy Mester se csalogassa el a másik Legényét.* A Legények szétosztását mindig és csakis a Céh eszközölje, mert senki sem vehet fel a maga szabad kedve szerint egy neki tetsző Legényt.

A *harmincegyedik* Ártikulus szerint *egy Mester, vagy Legény se ócsárolja egy másik Mester kezeművét* azért, hogy ezáltal annak a vevőit elriassza, különben 2 forint *birsággal* (Legény egy forinttal) és *kártérítéssel* lakol. Különösen *tilalmas, hogy egyik Mester a másikat bérelt műhelyéből, vagy más helyiségéből kitúrja.* Mivel minden Mester egyenlő és mindeniknek egyforma a joga, ezért senki sem szorítható a Városnak egy korlátozott területére.

A *harminckettedik* Ártikulus szerint Céhenkivüli *Céhbontók («Stöhrer»)* nem tűretnek ott, ahol szabadalmas Céh van. Ha azonban akad céhenkívüli, akinek a míveléshez felsőbb engedélye van, az zavartalanul működhet.

A *harmincharmadik* Ártikulus szerint minden Mesternek joga van *vásáron megjelenni*, ott Legényével, vagy a nélkül *árusítani*, viszont *idegen Mester közöttük árusítani ne merészkedjék.*

A *harmincnegyedik* Ártikulus szerint *ha egy Mester vagy Legény valami becstelen dolgot cselekedne*, avagy a Céh kárára tenne valamit, akkor a Mestereknek és Legényeknek nincsen joguk őt megbirságolni, de szóval vagy írásban se szidalmazzák, fenyítsék vagy gyalázzák őt, ellene botrányos zendülést se csináljanak, hanem *a Hatóságnál jelentsék fel és várják be nyugodtan az ítéletet.*

Ha a Céhet érdeklő valamely *közös ügyről van szó, akkor mindenki tegye félre a maga személyes dolgát és hasznát.* Például ha valami sürgős munka akad, — háborúban a hadban álló Katonaság számára való — akkor a Mesterek osszák azt szét egymás között.

A *Céh* tartsa kötelességének, hogy egy *beteg Mesternek vagy Legénynek — vagy olyanoknak, akik szegénységük miatt magukról és családjukról gondoskodni nem tudnak — segítséget adjon.* Ha azután az illető megsegített Mester vagy Legény anyagi állapota megjavult, a segítséget fizesse vissza a Ládának.

A *harmincötödik* Ártikulus szerint *ha egy Mester megbetegedne* és nem volna Legénye, aki helyette vezesse a mívességet, és a Vá-

rosba sem érkezne ugyanakkor Vándorlegény, akkor a többi Mester — rangja szerint a Céhben a legrégibbtől a legújabban felvettig — sorban egymás után adjon egy-egy Legényt a beteg Mester mívhelyébe egészen addig, míg egy olyan vándorló Legény érkezik a Herbergbe, akire rá lehet bizni a beteg Mester műhelyét. Ha azonban az illető Mester ragadozó * betegségben szenvedne, akkor ez kivételes dolognak számít, tehát akkor nem kell hozzá más Mester Legényét beállítani.

A *harminchatodik* Ártikulus szerint *egy céhbeli halottnak temetőbe kíséretéről rendelkezik.* Ha ugyanis egy Mester, egy Legény vagy egy Inas, egy Mesterné Asszony vagy ezeknek egy gyermeke halálozna el, akkor temetésén jelenjen meg mindenki.

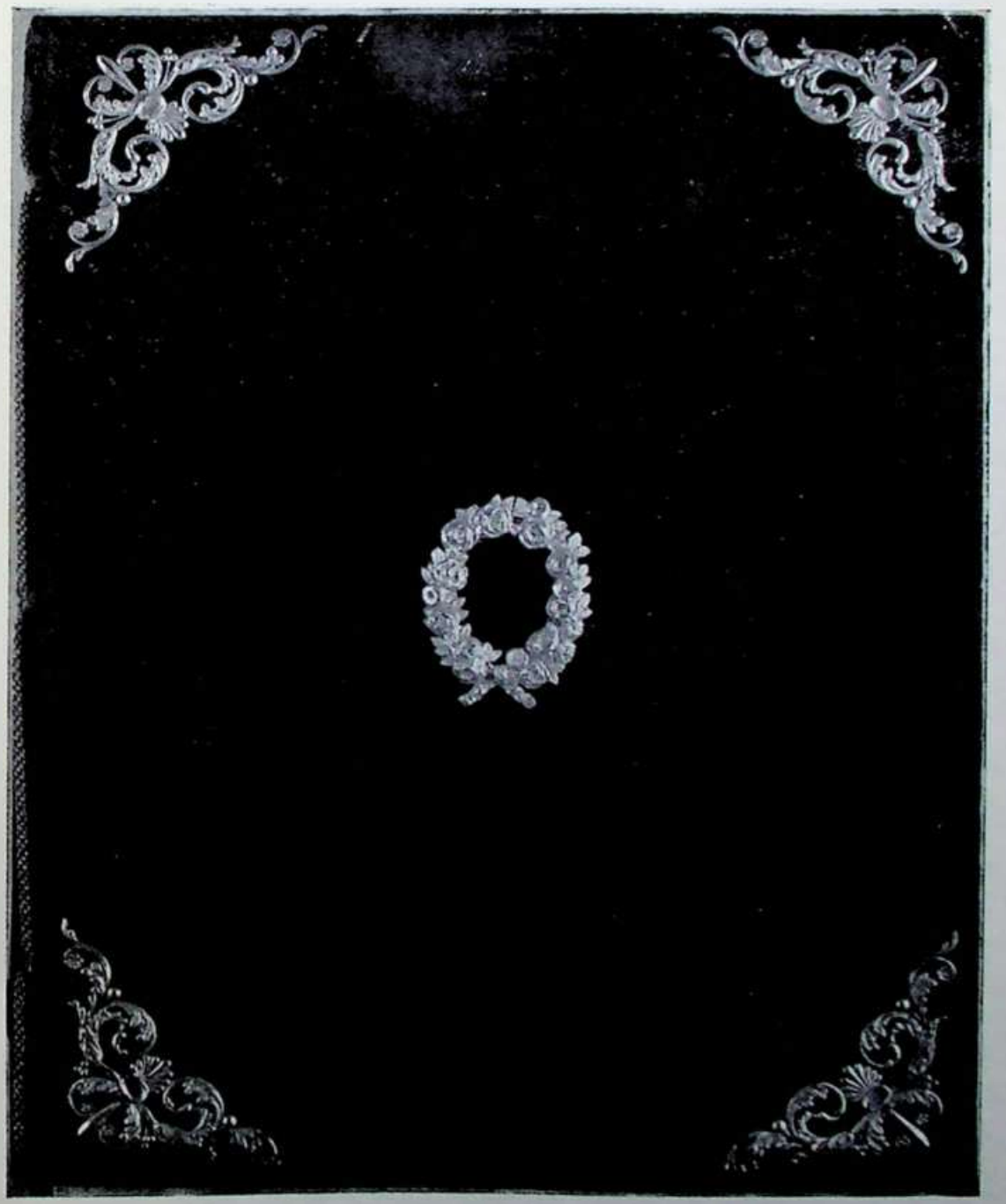
Ha a Céhnek sok tagja volna, vagy ha hetenként többször volna céhbéli haláleset, akkor — hogy a Mesterek keresetükben ne kisebbedjenek — elégséges, ha csak a Céhbeliek egy része veszen részt a temetésen. Az ilyen esetekben megjelenők számát a városi Hatóság határozza meg. *Az elmaradt Mester* 20 krajcáros, a *Legény* 10 krajcáros *birságban* lakol.

A *harminchetedik* Ártikulus szerint az özvegy Mesterné a mívesség szempontjából egy Mesterrel egyenlőrangú, tehát őt úgy kell tekinteni, mintha uraférje, a Mester — kinek nevét viseli — életben lenne. Ezért az özvegy Mesterné Asszony tovább üzheti a mivet. Az ilyen özvegy Mesterné Asszony tehát kérjen a Céhtől ügyes, tanult Legényt, aki a mívességnek vezetője legyen, ha tudniillik a Mester halálakor a mívhelyben ilyesmire — művezetésre — alkalmatos Legény nem akadna. Ha az özvegy Mesterné Asszony olyan emberhez menne nőül, aki nem elhalt férjeura céhebelije, hanem más foglalkozást űző ember : akkor az ilyen özvegy Mesterné nem űzheti a mívet. Ha viszont az Özvegy második férje olyan Céhbéli Legény lenne, mint amilyen Céhbéli elhalt férjeura volt, akkor az ilyen Legénynek azonnal adassék meg a Mesterjog, föltéve, ha egyébként megfelel a feltételeknek.

A *harmincnyolcadik* Ártikulus *a Céh összejöveteleiről* rendelkezik. Minden negyedévben, azaz évente négyszer legyen ülés.

Az üléseken vegyen részt a Magisztrátus által kirendelt *Céhi Komiszáros.* Ezeken az üléseken tárgyalják le a Céh összes ügyeit és minden Mester és Legény fizesse be az előírott negyedévi céhi

* Később : «ragadós», ma ragályos betegség.

1825. A pesti új Céhlevél ezüstveretes veresbársony kötése.
A veretek — az Empire virágja idején — késõies Baroc-ot mutatnak.

taksát, mely azonban Mesternél ne legyen több, mint egy frt, Legénynél mint 50 kr. Az elmaradó Mester két frt, a Legény egy frt taksát fizet, mely pénzek a Legények segítésére fordítandók.

Sürgős és kivételes esetekben rendkívüli ülések is tarthatók.

A *harminchilencedik* Ártikulus a rendkívüli ülésekről alábbiakat mondja: ha egy Mester vagy Legény *saját maga ügyében* akarná összehivatni a céhi gyűlést, úgy azt hívja össze a céhi Komiszáros, az összehívó Mester 5, a Legény 2 forint taksát fizet a Ládába.

A *negyvenedik* Ártikulus arról szól, hogy ha *két Céh különbözik össze* valamin, ügyük tartozzon a Törvény elé. Ha azonban ezen céhbelieknek van panasza egymás ellen, akkor az ilyen panasz ügyében ítélkező céhi ülésen a panaszos és panaszlott Mesterek ülő helyükről felállva és a nyitott Láda elé állítva adják elő panaszukat és védekezésüket. Ezt pedig tegyék tisztességes hangon, ámde semmit el nem hallgatva és szabadon. Ügyükben döntsön a Céh. Ha azonban a felek a döntéssel nincsenek megelégedve, kerüljön a dolog a Törvény elébe.*

A *negyvenegyedik* Ártikulus szerint ami a *vidéki, avagy* bármely *más Fiók Mestereket* illeti *(»Land- und andere Filial-Meister«)*: elég, ha ezek évente csak egyetlen évnegyedi Céhülésen jelennek meg, ekkor azonban okvetlenül fizessék be egész évi céhi taksájukat. Ha azonban az ilyen Mester a Várostól két óránál messzebb lakna, elég, ha megjelenése nélkül beküldi taksáját.

A *negyvenkettedik* Ártikulus elrendeli, hogy minden céhi ülésről készüljön *protocollum*, ezt vezesse egy *irástudó Mester, vagy fogadjon a Céh* erre a célra egy, a Ládából megfizetendő *íródiákot (Schreiber)*. A protocollumot írja alá a Céhi Komiszáros. A protocollum felolvasását minden Mester és Legény bármikor később is követelheti minden külön fizetendő taksa nélkül.**

A *negyvenharmadik* Ártikulus a *Céhmester és az Alcéhmester választásáról* rendelkezik. Ez az évi Céhnapon történjék meg. Az évi *Céhnapot* mindig annak a napnak éve fordulóján tartsák, melyen a Céh privilégiumos Céhlevele kiadatott.*** Ezen jelenjen meg a céhi Komiszáros, a lelépő volt Céhmester *tegyen számot a Láda pén-*

* Ez a céhi bíráskodás utolsó csökevénye.

** Korábban az Ártikulusok felolvasásáért minden Céh külön taksát frt elő.

*** 1827-től kezdve tehát február 3-a lett a budai Céhnap.

1825. Az új pesti Céhlevél rómaiaskodó díszű Lábja.
Ferenc Császár-Király aláírása.

zéről, választassék meg a Céhmester és a két Alcéhmester, a régiek pedig adják át a Láda három kulcsát az új Elöljáróságnak. Ugyanekkor olvastassanak fel a Céhlevél Artikulusai, mindez pedig — főleg a választás — minden szóváltás nélkül történjék meg.

A *negyvennegyedik* Ártikulus a *Láda Kulcsairól* intézkedik. A Ládának *legkevesebb két, vagy három Kulcsa legyen*, ezek közül egy álljon a Céhi Komiszárosnál, a másik kettő pedig a Céhmesternél és az egyik Alcéhmesternél.

A Céhládába befolyt büntetéses és rendbirságos *kontrabantos pénzek («Straf- und Kontraband Gelder»)* fordíttassanak a céhbeli szükségletekre és a céhbeli szegények segítésére. Ha még maradna valami pénz, akkor az a Hatóság engedelmével fordíttassék egyházi vagy egyéb jótékony célokra.*

A *negyvenhatodik* Ártikulus szerint *a céhi pénzekről számot adó Céhmester* kapjon felmentést *(«absolutorium»)*, ha azonban nem tudna a pénzzel számot adni, akkor ezt a Céhkomiszáros azonnal jelentse a Hatóságnak.

A *negyvenhetedik* Ártikulus azt mondja ki, hogy a Céh ügyeiben mindig csak *az egész Céh* levelezhet más Céhekkel és hatóságokkal, de akkor is a Céhi Komiszáros tudtával. Egyes Mesterek ezt ne tegyék meg, különben a Hatósággal gyűlik meg a bajuk.

A *negyvennyolcadik* Ártikulus megmondja, hogy senki se mentegetődzön azzal, *hogy a Céh Artikulusait nem ismeri;* ezért minden céhi ülésen érthető és hangsulyozott hangon *(«mit klarer und ausdrücklicher Stimme»)* olvassák fel azokat. Ezért mindig legyen kéznél a Céhlevélnek egy hiteles másolata. Ezt külön taksa fizetése nélkül bármikor olvastassa fel a Céh bármelyik Mester vagy Legény kívánságára. Az Inasok szabadításakor különös gonddal történjék az Artikulusok felolvasása.

A *negyvenkilencedik és utolsó* Ártikulus ezt mondja: *«A fenti Ártikulusok a jó rend tartására és a mívesség jó vezetésére szabattak, vagyis a mívességnek jó irányban való folytathatására: tehát azokat minden céhbeliek szigorúan tartsák be. A régi időkben szokásos visszaélések ezennel mind letételnek, azokkal élni vagy azokat felujítani szigorúan tilos.*

* *«Los Contrabandas»* és *«Les Contrabandes»* a spanyol-francia határ csempészeinek neve, innen ment át más nyelvekbe is (Kontrabandist, Kunterbunt). *«Kontrabontos»*, *«kontrabontoi»* csináló a későbbi céhi mesternyelvben: *«zavart, kocódást keltő»* vagy *«béhétlenséget keltő»*. Itt: *rendbirság*.

Mi tehát a mi mondott Szabad és Királyi Buda Városunk fenntebb nevezett Polgárainak és Mészáros Mestereinek elönkbe terjesztett legalázatosabb esedezése alapján — mely is a Mi Királyi Felségünk előtt előadatott és az a Mi Királyi Kegyességünk által kegyelemben meghallgattatott — az itt említett Ártikulusokat (melyek jelen Szabadalmas Levelünkbe belefoglaltattak), úgy, amint azok fenntebb olvashatók: az ő minden tartalmuk és záradékuk szerint véleményeztük, helybenhagytuk és elfogadtuk és azokat a Mi Császári és Királyi tekintélyünkkel helyeseljük, megerősitjük és érvényesitjük, érintetlenül hagyva mindenki másnak minden más jogát, de fenntartván Magunknak azt a teljes hatalmat, hogy ezeket a Mi elébünk terjesztett Ártikulusokat részben avagy egészben módositsuk vagy visszavonjuk, jelen a Mi Magyar Apostoli Királyi Titkos Pecsétünkkel ellátott Levelünk tanuságánál és erejénél fogva.

Kelt a Mi igen kedvelt hivünk Tekintetes és Nagyságos Nádasdy Miklós Gróf, Fogarasföldе örökös Grófja, Komárom Vármegye örökös Főispánja, Kamarásunk és Valóságos Belső Titkos Tanácsosunk, Főkamarásmesterünk, pénzügyeink Ministere, a Mi Királyi Udvari Kamaránk Elnöke, Magyar Királyi Udvari, valamint a Szent István nevéről alapitott Rendünk Kancellárja keze által Császári Bécs városunkban, az Úrnak egyezer és nyolczszázhuszonhetedik esztendejében, Februáriusnak harmadik napján, Magyar, Cseh és egyéb Királyságunk harminchatodik esztendejében.

Ferenc s. k.

Nádasdy Mihály Gróf s. k.
Nádasdy Ferenc Gróf s. k.

Kiadta: Evöky Antal s. k.

Bejegyeztetett a Céhi Kiváltságok könyvébe a 715. lapon, ami igazoltatik a Kancellária lajstromozója és igazgatója, *Sztankovics* Mátyás s. k. által.

Jegyzetek: 1. Az ősi szokás szerint botozással szabadított inasról: v. ö. Függelék. 2. *Goethe:* Meister Wilhelms Lehr- und Wanderjahre. 3. Ezért találunk a Ládákban csak vidéki obsitokat, mert a például a Kőszegről vagy Bécsből érkező Legény magával vitte iratait, melyek csak akkor maradtak a budai vagy pesti Ládában, ha a Legény a Városokban lett Mesterjogos. 4. A húsmérés «Jus Regale» lévén, ezt Nemes Urak is gyakorolhatták, akár csak a Város, mely szintén «*Nemes Ember*» volt. 5. Csütörtökön, mely nap a mészárosok hetevége, vagyis «*Vasárnapja*» máig, a Legények tovább maradhattak ki. Ez az úgynevezett «*polgári kimenő*» («Bürgerliches Aus-

zéről, választassék meg a Céhmester és a két Alcéhmester, a régiek pedig adják át a Láda három kulcsát az új Előljáróságnak. Ugyanekkor olvastassanak fel a Céhlevél Artikulusai, mindez pedig — főleg a választás — minden szóváltás nélkül történjék meg.

A *negyvennegyedik* Ártikulus a *Láda Kulcsairól* intézkedik. A Ládának *legkevesebb két, vagy három Kulcsa legyen*, ezek közül egy álljon a Céhi Komiszárosnál, a másik kettő pedig a Céhmesternél és az egyik Alcéhmesternél.

A Céhládába befolyt büntetéses és rendbirságos *kontrabantos pénzek («Straf- und Kontraband Gelder»)* fordítassanak a céhbeli szükségletekre és a céhbeli szegények segítésére. Ha még maradna valami pénz, akkor az a Hatóság engedelmével fordíttassék egyházi vagy egyéb jótékony célokra.*

A *negyvenhatodik* Ártikulus szerint *a céhi pénzekről számot adó Céhmester* kapjon felmentést *(«absolutorium»)*, ha azonban nem tudna a pénzzel számot adni, akkor ezt a Céhkomiszáros azonnal jelentse a Hatóságnak.

A *negyvenhetedik* Ártikulus azt mondja ki, hogy a Céh ügyeiben mindig csak *az egész Céh* levelezhet más Céhekkel és hatóságokkal, de akkor is a Céhi Komiszáros tudtával. Egyes Mesterek ezt ne tegyék meg, különben a Hatósággal gyűlik meg a bajuk.

A *negyvennyolcadik* Ártikulus megmondja, hogy senki se mentegetődzön azzal, *hogy a Céh Ártikulusait nem ismeri;* ezért minden céhi ülésen érthető és hangsulyozott hangon *(«mit klarer und ausdrücklicher Stimme»)* olvassák fel azokat. Ezért mindig legyen kéznél a Céhlevélnek egy hiteles másolata. Ezt külön taksa fizetése nélkül bármikor olvastassa fel a Céh bármelyik Mester vagy Legény kívánságára. Az Inasok szabadításakor különös gonddal történjék az Artikulusok felolvasása.

A *negyvenkilencedik és utolsó* Ártikulus ezt mondja: *«A fenti Ártikulusok a jó rend tartására és a mívesség jó vezetésére szabattak, vagyis a mívességnek jó irányban való folytathatására: tehát azokat minden céhbeliek szigorúan tartsák be. A régi időkben szokásos visszaélések ezennel mind letétetnek, azokkal élni vagy azokat felujítani szigorúan tilos.*

* *«Los Contrabandas»* és *«Les Contrabandes»* a spanyol-francia határ csempészeinek neve, innen ment át más nyelvekbe is (Kontrabandist, Kunterbunt). *«Kontrabontos», «kontrabontol»* csináló a későbbi céhi mesternyelvben: *«zavart, kocódást keltő»* vagy *«béhétlenséget kelltő»*. Itt: *rendbirság.*

Mi tehát a mi mondott Szabad és Királyi Buda Városunk fenntebb nevezett Polgárainak és Mészáros Mestereinek elénkbe terjesztett legalázatosabb esedezése alapján — mely is a Mi Királyi Felségünk előtt előadatott és az a Mi Királyi Kegyességünk által kegyelemben meghallgattatott — az itt említett Ártikulusokat (melyek jelen Szabadalmas Levelünkbe beleſoglaltattak), úgy, amint azok fenntebb olvashatók: az ő minden tartalmuk és záradékuk szerint véleményeztük, helybenhagytuk és elfogadtuk és azokat a Mi Császári és Királyi tekintélyünkkel helyeseljük, megerősitjük és érvényesitjük, érintetlenül hagyva mindenki másnak minden más jogát, de fenntartván Magunknak azt a teljes hatalmat, hogy ezeket a Mi elébünk terjesztett Ártikulusokat részben avagy egészben módosítsuk vagy visszavonjuk, jelen a Mi Magyar Apostoli Királyi Titkos Pecsétünkkel ellátott Levelünk tanuságánál és erejénél fogva.

Kelt a Mi igen kedvelt hivünk Tekintetes és Nagyságos Nádasdy Miklós Gróf, Fogarasföldе örökös Grófja, Komárom Vármegye örökös Főispánja, Kamarásunk és Valóságos Belső Titkos Tanácsosunk, Főkamarásmesterünk, pénzügyeink Ministere, a Mi Királyi Udvari Kamaránk Elnöke, Magyar Királyi Udvari, valamint a Szent István nevéről alapitott Rendünk Kancellárja keze által Császári Bécs városunkban, az Úrnak egyezer és nyolczszázhuszonhetedik esztendejében, Februáriusnak harmadik napján, Magyar, Cseh és egyéb Királyságunk harminchatodik esztendejében.

Ferenc s. k.

Nádasdy Mihály Gróf s. k.
Nádasdy Ferenc Gróf s. k.

Kiadta: Evöky Antal s. k.

Bejegyeztetett a Céhi Kiváltságok könyvébe a 715. lapon, ami igazoltatik a Kancellária lajstromozója és igazgatója, *Sztankovics* Mátyás s. k. által.

Jegyzetek: 1. Az ősi szokás szerint botozással szabadított inasról: v. ö. Függelék. 2. *Goethe:* Meister Wilhelms Lehr- und Wanderjahre. 3. Ezért találunk a Ládákban csak vidéki obsitokat, mert a például a Kőszegről vagy Bécsből érkező Legény magával vitte iratait, melyek csak akkor maradtak a budai vagy pesti Ládában, ha a Legény a Városokban lett Mesterjogos. 4. A húsmérés «Jus Regale» lévén, ezt Nemes Urak is gyakorolhatták, akár csak a Város, mely szintén «*Nemes Ember*» volt. 5. Csütörtökön, mely nap a mészárosok hetevége, vagyis «*Vasárnapja*» máig, a Legények tovább maradhattak ki. Ez az úgynevezett «*polgári kimenő*» («Bürgerliches Aus-

bleiben»), melynek neve máig él és mint láttuk, vitathatlanul 1498-tól kezdve úgyszólván máig él a csütörtöki *«Testvéres Serezés»* csökevényeiben. (V. ö. a Király-utcai *Bécsi Serház* aranyozott mészáros cégéréről mondottakat.) Egy nemzedékkel ezelőtt még tréfás szokás volt, hogy a házsártos Mesterné Asszonyságok járma alatt nyögő Mestereknek a csütörtöki «Seres Testvérség» tréfás igazolványt adott ki. Ilyeneket tréfás holmit árusító üzletekben ma is lehet kapni. 6. A század elején növekvő szociális nyugtalanság tiltja a Legényeknek városközi, céhközi levelezését és titkosságait. A francia forradalom és a német diáki *«Burschenschaftok»* (Jena: 1815—1818. *«Allgemeine Deutsche Burschenschaft»)* a nationalista szabadságmozgalmak üldözött fészkei, ilyenek a *Legényi Testvérségek* és a *Herbergek*. A Szabadságmozgalmaknak csak intellektuális vezetői a Diákok, csinálói a Mesterlegények. (A magyar Szabadságharc *«Idegen Légiói»*-nak háromnegyed része lengyel, német, ausztriai, lombardiai és cseh Mesterlegény és Diák.) *Metternich* kormánya ezért szünteti meg az ősi «Legény Testvérségeket», melyek a Szabadságkorszak («Freiheitsperiode») titkos szövetségeinek tulajdonképpeni melegágyai, hiszen a diákság ezektől veszi át még a nevét is («Bursche), dalait, sipkájául a vándorló Legény országúti sipkáját, seres *«Commercium»*-jait *(«Commers»)*, címeréül a «Testvéres Kezet» («Treuhand», l. az Ipartestület mai zászlóját). Céhlevelünk határozottabban szól a *titkos legényi szövetségekről:*

«Nachdem die Gesellen ohnehin *keine Bruderschaft* ausmachen dürfen, so wird der Missbrauch der Bruderschafts-Petschierstöckeln platterdings abgeschafft und ihnen kein derley Petschhaft zugelassen, sondern wo sich noch eines haben, wird ihnen selbes abgenommen und in der Zunft-Lad aufbewahret werden. *Uiber dieses sind den Gesellen besondere Zusammenkünfte zu halten, Geheime Artikel zu haben oder eine eigen Zunftlad zu halten, verboten.»* Tehát tilos a *titkos összejövetel* és a *titkos rendszabások tartása.* 7. Kitanult; inaséveinek végére járt, szabadítására váró inas. 8. A Tuberkulosis népies neve («mellfájás»). A bántalommal tisztában nem levő korszak azonban — naivan tünetileg és helyileg gondolkozott — tehát a szívbántalmakat is *«mellfájásnak»* nevezte. 9. *Aetzungs Geld:* Labe Geld («edző pénz»), vagyis *szíverősítő*, Erdélyben *«igazító pénz»*. Ezeket a Céhlevél tiltja, vagyis a remekelésen résztvevő Döntőbíráknak megvesztegetését látja benne. A remekelést megelőző *«Könyörgő Lakomákról»* bevezetésünkben szólottunk. 10. A 18. században a protestáns Mesterek és Legények is tartoztak résztvenni az Úrnapi Körmeneten. 11. II. József tiltotta el a Céhek óriási, rengeteg pénzbe kerülő, 15—20 Mester által állványon és tartórudakkal vitt zászlóit. (Marczali Henrik: II. József és kora.) V. ö. a Céh 18. századi zászlójának rendkívül nagy árait.

476. 1827. február 3. BÉCS.

A budai Céh által a vándorló Mesterlegények részére kiállítandó obsitoslevél formulája. (V. ö. 1827. febr. 3.)

«Wir Zechmeister und andere Meister der Zunft .... im Ort..... bezeugen hiemit, dass Vorweiser dieses der Gesell .... gebürtig von ....

Jahr alt .... Statur .... Haaren, bei uns hier .... Jahre .... Wochen als Gesell gearbeitet, und sich während dieser Zeit immer emsig, getreu, still, friedlich und ehrbar, wie es sich auf einem jedem Gesellen geziemet, verhalten hat, wesswegen wir ihm gegenwärtiges Zeugniss ertheilet haben. Wir ersuchen daher alle und jede Mitmeister, dass Jedermann selben nach unserem Zunftgebrauch beihilflich sein und ihm allen nöthigen Beistand leisten wolle. .... den .... Jahr .... (L. S.) .... Zechmeister .... Meister, bei welchem der Gesell gearbeitet hat.

Magyarul: «Mi .... Céhmester és az itteni Céh más Mesterei igazoljuk, hogy ennek a levélnek felmutatója, ... Legény, aki .... ról való .... esztendős .... termetű .... hajú .... évet .... hetet .... szolgált itt nállunk, ez alatt az idő alatt magát serényen, hiven, csendesen, békességesen és becsületesen viselte, mint az minden Legényhez illik, miért is mi a jelen bizonyságlevelet kiadtuk volt. Kérjük ezért minden Mestertársunkat, hogy Céhi szokásaink szerint mindenki mindenben legyen e Legény segitségére, megadva neki minden pártfogást .... évben .... napon .... Céhmester .... (Pecsét helye.) .... Mester, akinél ez a Legény szolgált.»

477. 1827. febr. 21. BUDA.

Poschina (Boschina) Ferenc volt budai céhbeli Mester özvegye, *Jozéfa* Asszonyság Székjogot kér a Budai Királyi Helytartó Tanácstól. Elmondja, hogy néhai ura mint Ezredmészárosmester a harctéren szolgált 1790-ig, ekkor visszatért Budára, ott 1794-ben Mesterjogot nyert, 1805-ig mint budai Mester működött, ekkor mestersége űzése miatt a nagy bukások idején a háború miatt tönkremenve, a legnagyobb nyomorúságba jutott, mire a Város mint *Fertálymestert («Viertlmeister»)* alkalmazta. Mint ilyen szolgált 20 évig, vagyis haláláig. Özvegye most a legnagyobb nyomorban él és ezért Székjogért esedezik.

Az özvegy kéréséhez csatolja a Budai Királyi Helytartó Tanács 1794. jún. 13-án 13,306. sz. a. hozott határozatát, mely szerint néhai urának a budai Céhbe Mesterül való felvételét a Helytartó Tanács 1685. sz. a. eleget is tett, mert határozata alapján a Céh Mesterré fogadta a katonaviselt mészáros Legényt.

A kéréshez mellékelve van továbbá a 3. sz. cs. kir. tábori Ágyúsezrednek a néhai mészáros Mesterrel kötött szerződése. E szerint 1789. június 4-én a Temesvár melletti Józsefvárosban *Poschina* Ferenc Mester és *Soldatitsch* Pál Legény Contraktust kötnek a cs. kir. 3. sz. tábori Ágyúsezred erre kiküldött tisztjeivel, *Spinetti* Kapitánynyal és *Hagen* Kapitányhadbíróval arra, hogy a katonai Reglama idevágó paragrafusait betartják, legjobb lelki-

ismeretük szerint a legjobb marha- és birkahúst szerzik meg a Regementnek, a hadjáratot — bármeddig tart — végigszolgálják, *Poschina* Ferenc havi 12 frt és 30 kr. bérrel és napi 2 font hussal Ezredmészárosmester, *Soldatitsch* Pál Ezredmészároslegény lesz, mindketten ötven-ötven forint kauciót tesznek le az Ezred Ládájába.

Egy másik mellékelt bizonyságlevél szerint Ő Római Császári Királyi Apostoli Felségének Lovagja és valóságos Ezredese, a 3-ik tábori pattantyús Regement Commendánsa Von . . .[1] igazolja, hogy *Poschina* Ferenc Ezredmészáros (aki Prágából való) a Regementtel együtt végigszolgálta az egész 1789-i hadjáratot *(«Campagne»)*, az Ezredet tisztességesen ellátta hússal, mivel pedig az idén újra hadba indul az Ezred *(«eine Campagne eröffnet dürfte»)*, ezért nevezett újból elszegődtetik Ezred Mészárosának *(«Regiments Fleischhacker»)*, ezért neki mindenki kezére járjon. «*Kelt a Téli Szálláson («Winter Quartier»), Budán, 1790 febr. 28-án.*»

A Budai Királyi Helytartó Tanács az özvegy kérését 1827. febr. 27-én bővebb információadás céljából leküldi a budai Tanácshoz, ez pedig 15 napon belül való válasz adása céljából átküldi azt a Céhhez. A kérés elintézéséről a Láda iratai nem adnak felvilágosítást.

P. n. l. *Fertálymester*, másképpen és más magyar Városokban *Negyedmester, Decurio, Tizedes*. (Páriz-Pápai: 1708: «Fertály vagy tized a' városban: Civitatis regiuncula.) *Decurio:* Tizedes. Németül: Gassenhauptmann. A köztudat csak az *egri, aradi* és *váci* Fertálymesterekről tud, a Fertálymesterség eredetére vonatkozólag téved, amikor török, tisztára német vagy tisztára magyar dolognak tartja. *Breznay* Imre (A fertálymesterségről. Eger, 1907 és Eger multjából. Eger, 1926. I. 125. o.) az egri Fertálymesterek multjára és jelenére vonatkozó adatok közlésével kitűnő szolgálatot tett, de a Fertálymesterség nyugateurópai vonatkozását nem ismeri. A *Fertálymester* eredetileg ugyanis egy középkori Város nemzetiségek és Céhek szerint kialakuló utcáinak, utcasorainak, házszigeteinek *(Insula)*, Negyedeinek *választott* Komiszárosa, vagyis Biztosa, mindig egy-egy előkelőbb, de fiatal és energikus Mester. Ő alá tartoznak a Céhek *fegyverfogható* Mesterei, Legényei és Inasai, Ő gyülekezteti a *Falakra* és a *Bástyákra* kivonuló Mestereket. Éjjeli *őrjáratokat* («Circuitor») mint *Czirkáló* ő vezet, ő az őre a városi *tűzrendnek*. Tűzesetkor háza elé futnak az utca vagy a Városrész lajtos, létrás, tetőrántó gamós Mesterei, Legényei, Inasai. A Városrészek Nemzetiségek és Céhek szerint alakulnak ki, nevük a francia-flandriai eredetű városi-céhi életben Quartalis: *Quartier*. (Ebből lesz a német *Viertel*, a magyar *Negyed* és a magyaros *Kvártély, Kovártély.)* Mivel pedig a Városnak van mészáros,

[1] Aláírása olvashatatlan.

timár, szűcs és egyéb *kovártélya*, egy «*kovártély Mestere*» rendesen az illető Céhi Fertály egyik *Céhbéli Mestere*. Később egy bármilyen Céh bármelyik Mestere a «*Kovártély Mestere*». Így a Gyuláról Nürnbergbe került és ott az ötvösmesterek *Eskült Mesterévé* lett *Ajtósi nemes Aythóssy-Dürer Albert* 1482-től a nürnbergi Váralja-utca (Unter der Vesten) «*Utcakapitánya*». (Thausing, Dürer. Leipzig, 1876. 32. o.) Pesten 1749-ben a *mészáros Mesterek, a Cégéres Vendégfogadósok és a puskamives Mesterek a Váci kapu körüli Fertály Fertályos azaz Negyedes Mesterei*. (V. ö. 1749.)

Tisztök főleg a *tűziveszedelemnél való fegyveres rendtartás*. Még később a *Fertálymester* már városi *kifutó, iratkézbesítő, idéző*. Egerben a 18. században még tisztség: idézés, iratkézbesítés, adóintő cédulák kihordása, felügyelet hernyószedésre, szemét rendes kihordására, tilalmas italmérésre, utcai pipázásra, Betlehemesek lármájára, maskarások kurjongatására való ügyelés és intézkedés, később némi tiszteletbéli fizetséggel jár.

Ma: *megtisztelő tisztesség*, tiszteletreméltó hagyományos szokás és nagy lakoma alkalma a Fertálymester választása, jelvényük: *sokkgalléros köpönyeg és bot*. Az 1827-i pesti Fertálymester már *fizetett kézbesítő és rendőrféle*. Jelvénye bizonyára itt is bot, rajta a Város Címere. A magyar Városok 17. századi «*Város Grófja*» («Szemét grófi») és a *Botosok* intézményéről v. ö. A magyar serfőzés története c. tanulmányunkat.

478. 1827. március 1.

Oszwald Lőrinc Mester mesterremeke.

P. n. Az okiratot *Weidinger* János Céhi Komiszáros és *Mocsonaky* Ferenc, mint «*adjunctus*», vagyis mint Komiszáros Uram segédje írják alá.

479. 1827. máj. 23. BUDA.

A Tanács kőnyomatú körlevélben értesíti a Céheket, hogy a Helytartótanács 1822—12,214. és 22,352. sz. rendelete alapján minden Céh a legszigorúbban gondoskodjon az Inasok felfogadása vagy felszabadítása idején történő himlőelleni beoltatásáról (*«Die Einimpfung der Schutzpocken»*). A körlevelet *Koleda* András jegyző adja ki.

P. kőnyomat, n. Az irat a korai magyar kőnyomás, a hivatali ügykezelésbéli sokszorosítás és a városi közegészség ügye korai jelensége.

480. 1827. május 10. PEST.

Scheidler János Mester mesterremeke, melyet ő *Weidinger* János Céhi Komiszáros, városi Tanácsnok s *Muzsik* József Főcéhmester jelenlétében tett.

P. n.

481. 1827. május 17. PEST.

Keller Mester mesterremeke, melyet *Weidinger* János Tanácsnok, céhi Komiszáros és *Muzsik* József Főcéhmester írnak alá.

P. n.

482. 1827. június 9. BUDA.

A budai Céh bepanaszolja a Tanácsnál Schwendenwein Ferenc Mestert, aki jogtalanul helyezte át Székét a Halászok Városkájából a Vizivárosba.

A kereset elmondja, hogy a Mesternek a Halászok Városkájában *(«Fischerstädchen»)* a *«Fehér Bárány Fogadó»* mellett *(«beym weisen Lampl»)* volt a Széke, most pedig a *Vizi Város* 35. sz. házában, a *«Talabér*-házban *(«im Thalaberischen Hause)* ütötte fel Székét. A Tanács úgy határoz, hogy mivel a Mester a *«Fischerstadt»*-ra nyert Székjogot, tartozik ott maradni, illetőleg oda visszaköltözni. Ott szükség van egy Székre, a Vizivárosban több Szék van a kelleténél, itt ő felesleges *(«überstückig»)*, különben is az ilyesmi kocódásokra vezet. A Mester úr tehát 8 nap alatt térjen vissza Székéhez. V. ö. 1815. febr. 7.

P., n.

483. 1827. június 22. BÉCS.

Evöky Antal, a Magyar Királyi Udvari Cancellaria Esküttt Jegyzője, nyugtatót *(«Quietantia»)* ad 80 forintról, melyet ő nemes *Hoffman* Ignác Úrtól, a Magyar Királyi Helytartó Tanács Ügyködőjétől a budai Mészáros Céh Céhlevelének leírásáért (60 forint) és kiadásáért (20 forint) felvett.

P., l. *«Ügyködő»*: Agens. A Céhlevél festetője, iratója és kiadója véletlenül egy budai mészároscsalád fia. V. ö. az Eybeck-Evöky-családról korábban mondottakat.

484. 1827. június 25. BUDA.

A Tanács értesíti a budai német mészáros Mesterek Céhét *(«Coetus germanicorum Lanionum»)*, hogy a Budai Királyi Helytartó Tanácstól leirat érkezett (15,305—1827. sz. a.) arra nézve,

hogy a bécsi Magyar Udvari Cancellaria elutasította a Céhnek új Céhlevél kiadására vonatkozó, ott alaptalannak tartott kérését.

P. l. A tabáni rácz mészárosok ebben az évben kapják meg 1727-ben nyert első Céhlevelök megújítását. Szádeczky : i. m. 249.

485. 1828. február 10. BUDA-EÖRS.

Schwarcz József ottani plébános igazolja, hogy 1813. márc. 27-én ő keresztelte meg *Mahr* Jánost, a *Pál* és *Solinger* Erzsébet fiát.

L., p., p. v. p.

486. 1828. február 12. PEST.

Müller Mihály és Kompániája *(«et Companÿ»)* Reverzálist ad Özvegy *Liedlné*, született *Anna* Asszonyságnak, hogy a tőle árendált Szék árendája és egyéb költségén kívül még évi 500 bécsi értékű forintot fizet.

P. n. A «Kompániák», vagyis a «Részes társaságok» alakulása a pesti és budai Céhekben már korán megkezdődött, mint a «Részvénytársaságok» korai ipari jelensége.

487. 1828. december 14. BUDA.

Böhm Sámuel Mester özvegye, Anna Asszonyság reverzálist ad, mely szerint néhai férje, *Böhm* Sámuel budai Mester után özvegyi jogon bírt Székéről lemond fia, *Böhm* Ferenc Legény javára. Teszi pedig ezt azért, mert fia immár hat esztendeje őt magát, anyját és testvéreit híven és derék ember módjára táplálja és neveli és megígérte, hogy ezt a gyermeki kötelességét anyjával szemben annak holtáig híven fogja teljesíteni, az apai Széket hozzáértően és becsülettel vezeti. Ezért az özvegy a Céhhel szemben minden lehető követeléséről lemond, csak az az egyetlen kívánsága, hogy *«ez az én Ferenc fiam még az én életemben a kézmívesség szokása szerinti módon tegyen mesterremeket és a budai Céh Mesterei közé fel és bevétessék.»* Az írástudatlan özvegy láthatóan reszkető vonásokkal tett kézjegyet keresztje mellé a Céh alcéhmestere, *Mayer* Gáspár Mester írta alá nevét, az iratot Vásárhelyi Nemes *Nagy* Benedek Senator és Céhi Komiszáros Uram pecsételte meg.

P., n. p. v. p. Az özvegy Mesterné Asszonyságnak felesleges volt külön kérésben előadni, az apai Székjog fiára átruházó reverzálisában, hogy fia

tegyen remeket, hiszen ezt úgyis meg kellett volna tennie, ha apai Székébe beleült. Különben is «*Mesterfiáról*» lévén szó, sem a jog átruházása, sem a remektétel semminemű akadálytól nem függött. Az idős Asszonyság azonban bizonyára szerette volna megérni, hogy megláthassa fia remektételét. Ezt több öreg Mester hasonló kéréseiben is látjuk. A szülői öröm és büszkeség, hogy az egyetlen fiúnak, a kis Ficzkóból Legénnyé cseperedett, Legényből Mesterré, maga urává emberedett gyermeknek eme nagy sorsfordulóját megláthassa : bizonyára a Sír felé járó öreg Szülők legmélységesebb, édesen búbánatos boldogsága volt. Az öreg Mesterné Asszonyság öreg szívébe az eltűnt Ifjúság napsugara tért vissza : a fiú Atyjának Remektétje, az Ünnep, a Lakoma s a Menyekző, mely a Remeket követte : az *Emlékezés* az aranysugárú Ifjúságra, amit *Schubert* dala örökít meg : «*Mikor Apó először vitte lakodalmas tánczba Anyót*» : «*als Väterchen das Mütterchen nahm . . .*»

488. 1828. december 22.

A budai Tanács megküldi Városkapitány és városi Főfizikus Uraméknak és a Céhnek a Helytartótanács ugyanezen év december 9-én kelt határozatát, melyben arról van szó, hogy a *Moldovából Gácsországon* és *Slézián* át marhahajtás, valamint a Magyarországból *Morvaországba, Stiriába* és *Alsó-Ausztriába* való hajtás is szabad, ha a megbízható hajtók olyan «passust» mutatnak fel, mely szerint marhát és aprómarhát (*«pecora et pecudes»*) olyan vidékről hajtanak, ahol a marhadöge három hónapja megszünt.

P., l.

489. 1829. február 3. BUDA.

Birghofer (Bürghoffer, Pirkhofer) József Mester és felesége *Erzsébet* Asszonyság lemondanak Budán, a Várban levő székjogukról fiok, Ignác számára. A lemondó apa megjegyzi, hogy az egykori *Nikl* (Niggl)-féle Széket annak idején maga saját pénzén vette, kéri, hogy az Érdemes Céh méltassa az ő hosszú szolgálatát és hogy *«hizelegjen neki, az apának azzal, hogy ezt a kérését teljesíti.»* Az írástudatlan Mester keresztes kézjegye mellé nevét *Mayer* Gáspár Alcéhmester, mészárosmester írja alá, az anya maga írja alá saját nevét és mellé energikus *«manu propriát»* kanyarít. A reverzálist Vásárhelyi Nemes *Nagy* Benedek Senator és céhi Komiszáros írja alá.

P., n. p. v. p. : Birghoffer József aláírása mellett : tojásképű paizsban jobbra vágtató ökör, sisakdísz : glóriás fejű zászlós Isten Báránya. I. és PI. monogramma. A család későbbi Széke a Csalogány-utcában volt. Erről a *Pfeiffer*-családdal kapcsolatban írunk.

490. 1829. február 7. KÓCS.

Vagner János plébános igazolja, hogy Kócson 1810. febr. 7-én megkeresztelte *Csordás* József korcsmáros *(«Epocillator»)* és *Hohlbruner* Anna Mária asszony fiát, Józsefet.

L., p., p. v. p. Körirat: OFFICII * PAROCHIAE * DE * KOTS * SIGILLUM *, terében: a felhőkön ülő Atya és Fiú koronán ülő Galambot emelnek. *Kócs* a középkori Királyi Szekeres Jobbágyok nemesi faluja. Szekértalálmányuk, a *«Kócsi Szekér»*, a könnyű, két alacsony kerekes Magyar Szekér a *Kocsi* európai névadója lett (Carrozza da *Cozzia*, *Gutsch*-Wagen, *Ongaresca*, *Coach*, *Kutsche*, *Coche)*. V. ö. *Tóth* Béla: Magy. Ritkaságok. U. i. a kérdés bő és igen jó irodalma.

491. 1829. április 17. DUNAPENTELE.

Nemes *Dobos* János plébános igazolja, hogy 1812. jun. 7-én ott keresztelte meg Nemes *Hejnrich* György és *Redl* Magdolna fiát, Zsigmondot.

L., p., p. v. p.: görbe szablyát markoló hajdu, sisakdísz: görbe szablyát markoló oroszlán.

492. 1829. július 18. PEST.

A Tanács 4971. sz. a. bizonyságlevelet ad ki a pesti Császári Királyi Invalidusok Palotája *(«Invaliden Palais»)* mészárszékének ügyéről. E szerint ott mindössze egy Szék volt, éspedig kizárólag csak a rokkantak konyhája számára, ellenben az oda később bekovártélyozott *(«einquartieret»)* többi katonaság számára a húst mindig a Városban bárhol szertelevő városi Székekben vették. Mikor a rokkantakat Nagyszombatban helyezték el és a pesti Invalidusok Palotájában több rokkant egyáltalán nem maradt, a Szék sem működött tovább s így *Liedl* Mátyás, az egyik ottani Székbérlő sem árusíthatott húst a reguláris *(«regulaire»)* katonaság konyháira. Sőt az 1716-i szerződésben (melyet a bécsi Főhaditanács parancsára a Rokkantak Palotájának parancsnoka és a pesti városi Tanács kötött), annak 3. pontja, valamint az 1786-i új szerződés szerint 1716—1786 között a Palotában nem volt soha sorkatonaság, 1786 után pedig a hússzolgáltatást fennti megkülönböztetéssel látta el az ottani árendált Szék. V. ö. 1829. aug. 17.

P. n. A *Rokkantak Házának* mészárszéke a Ház északkeleti udvari részében volt. Az ottani *Kantin* bérlőinek *sercscmpészés* miatt 1749-től kezdve

egy nemzedéken át húzódó háboruskodás folyt a Tanács és a Polgársággal szemben dölyfös bakafántoskodással szereplő Kommendáns Óbesterek között, akik még akkor is zavarták a Tanács jogkörét, mikor Királyi Parancs intette őket a Város jogainak tiszteletére. Ugyanilyen kavarodások voltak a Szék körül is, mert a Kommendánsok idegenből jött-ment, általuk pártfogoltaknak, nem pesti Polgároknak adták ki a Székek bérletét. (V. ö. i. t.)

493. 1829. augusztus 17. PEST.

A Tanács 5713. sz. a. könyomatos fejlécü jegyzőkönyvi kivonaton hivja fel *Veidinger* János Tanácsnok Uramat, a Céh Komiszárosát: közölje *Muzsik* Mihály Mesterrel, a pesti Invalidusok Palotája Székének mai árendás bérelőjével azt, hogy a Helytartó Tanács 1829—19,966. sz. a. betiltotta az ottani Szék további működését. (V. ö. 1829. jul. 18.)

P., l. és n.

494. 1829. november 8. BÁBONY.

Balogh Imre luteránus prédikátor igazolja, hogy ott keresztelték meg 1815. szept. 3-án *Scheszlina* András tanítómester *(»Ludi Magister«)* és *Varga* Erzsébet asszony fiát, Istvánt.

L., p., p. v. p. (kivehetetlen.)

495. (1830. körül.) PEST.

A pesti Céh által megszabatott remektételi rend.

A 19. században kiadott új Céhlevelek (l. o.) a Céhekre bízták a Remektétel *(Meisterstuck)* módjának megszabását. Alábbi remektételi rend nyilvánvalóan a Céhlevél rendelkezései alapján készül az 1696-i Céhlevél idevonatkozó Ártikulusa, illetőleg ősi helyi gyakorlat alapján. V. ö. az 1851. évi Remekrendet.

P., n. Keletnélküli okirat, *Weidinger* János Tanácsnok céhi Komiszáros és *Muzsik* József Céhmester aláírásával. Címe:

»A Remektétel Regulái, melyeket a Becsületes Mészáros Céh rendelése folytán minden Remektévő Mesternek be kell tartania, úgymint:

Elsőben: becsülje fel a Remektévő Mester a neki remektételre feladott ökröt annak tőgyével, májával, lépével, szivével és tüdejével egyetemben.

Másodszor: úgy terítse le az ökröt, hogy három ütésnél többet ne vágjon hozzá.

Harmadszor: nyissa meg annak rendje szerint az ökör ereit, azonban egyetlen szurásra és a bőr hasítása nélkül *(«ohne aufzuschürfen»)* és a nélkül, hogy hibásat szurna *(«ohne falschen zu verstechen»)*.

Negyedszer: mindkét szarvát két vágásra *(«Hieb»)* és egy csapásra *(«Streich»)* vágja le *(«abhauen»)*.

Ötödször: a bőr felhasításánál *(«aufschürfen»)* úgy dolgozzon, hogy a balkezét ne használja, a hasításnál csak a bőrt hasítsa át és a húst meg ne sértse, e művelet közben a kés ne csússzon ki a bőrből. A hasítást pedig úgy végezze, hogy kezdje azt az ökör alsó inyénél a szúrásig, onnan menjen át a hasítás az ökör köldökén át, innen a bal mellső lába térdétől le egészen a szegye fejéig *(«Brustkern»)*, azután az alsó inyétől körbe jobbra-balra a felső inyéig. A hasítás bevégzése után a Felvigyázó Mester *(«Aufseh Meister»)* adta jelre tegyen bevágást a bőrbe *(«ein zu schneiden»)*,[1] ezután a bal hátsó térdétől hasítsa fel a bőrt a czombja belső oldalán *(«Schall:* topszelet»*)* egészen a farka végéig le, majd a jobb hátsó térdétől a másik czombján át csinálja ezt. Ekkor a felvigyázó Mester adta jelre egy másik bevágást is tegyen a bőrön, majd a bal hátsó mócsingjánál [2] rántsa le azt az ökör husáról.

Hatodszor: vágja ki az ökör nyelvét két egyenes és egy keresztvágással, de meg ne sértse azt.

Hetedszer: vágja le mindkét hátsó csülkét *(«Unter Zaulll»)* egy-egy csapással.

Nyolcadszor: vágja le a bal mellső és a bal hátsó lábát a megfelelő izületnél.

Kilencedszer: öklözze *(«hinunter stossen»)* le a bőrt a szegyén és a fartövén (Hífel)[3] keresztül, éspedig nyolc öklözésre mindkét oldalon, a nélkül, hogy a mócsingját fogná.

Tizedszer: az ökör fejét jobbról-balról tett két-két csapással válassza le *(«schöllen»)*.[4]

[1] Tudniillik egy tenyérnyi lyukat vágjon a hasítás szélébe, hogy annálfogva belemarkolhasson a bőrbe. Ma ezt egy fogószerszámmal végzik.

[2] *Mottschunken: Motsching.* — *Bratzl:* inasbús, árvahús, szijjas ín.

[3] *Hübel:* halom, domb, kúp. *Hüvel:* csípőfartő, csípőremek, Híbli.

[4] *«Schälen.»*

Tizenegyedszer: a Felvigyázó Mester adta jelre kezdje el a húsrészek kimetszését.

Tizenkettedszer: a húst szokás szerint fejtse ki *(«schrepfen»)*, a szegyét vegye le, de a hátuljain csak egyetlen vágást tegyen.

Tizenharmadszor: a szegyét azonban úgy vágja le, hogy mindkét oldalán csak három-három vágást tegyen.

Tizennegyedszer: a lapockáját egy félköralakú kanyarítással vágja ki, de úgy, hogy a rostélyospecsenyéjét meg ne sértse. A tarját *(«die Garb»)* a rostélyosától *(«Rostbrattl»)*[1] egy szurott vágással válassza le.

Tizenötödször: a Remekelő Mester egy egyenes vágással válassza el a tarját a rostélyosától, ezután három vágást csinálhat a bevagdalásnál,[2] a tarját a szokás szerint emelje ki, öt vágásra vágja ki azt. A tarja mindenütt egyformán legyen megnyitva, de ne legyen lefaragva.

Tizenhatodszor: a farkáról két taszítással húzza le a bőrt és a csepleszét szokás szerint szabadítsa ki.

Tizenhetedszer: a jobb mellső lábán tegyen behasítást a bőrbe, a Felvigyázó Mester közlése szerint vágjon azon lyukat, vágja le mellső és hátsó jobb lábát, öklözzön, vegye le a szügyét, hámozza ki, vágja ki, vegye le a tarját mint az első oldalon csinálta.

Tizennyolcadszor: a farcsontban való törésnél *(«Schlüssen»)* a fehérpecsenyét késsel egyenlő módon ossza szét és a keresztcsontját egy ütésre törje kettőbe.

Tizenkilencedszer: úgy zsigerelje ki az ökröt, hogy zsigereit meg ne sértse, a farkabőrét egyhuzomban hasítsa végig, egy-egy huzásra tépje ki azt bőréből.

Huszadszor: a tüdejét úgy vegye ki, hogy a vesepecsenyéjét [3] vagy más egyéb részét meg ne sértse.

Huszonegyedszer: végül is gerincét tizenkét vágással felezze kettőbe, úgyhogy a gerinc kellő módon legyen megnyitva ; ne legyen az széjjel faragcsálva.

Huszonkettedszer: a Remektévő Mester az egész remeket harminc perc alatt csinálja meg, ez pedig akkortól fogva számítson, mikor az ökör elvérzett.

[1] *Rostbraten.* Egykorú magyaros neve *«rosz prádli»*.
[2] elővágás : «vorpicken».
[3] *Lungen Bratl:* régi magyar neve: bagdánypecsenye.

Amit a remekelő Mester a «Remek»-ben itt elvégez, az bizonyára a *konczolás*, vagyis *konczokba* vágás (*frustum carnis*: hús koncza, konczba vágni: *in frusta secare*), azaz a *késelés* (*Metzgerey*), a *husolás* (*Fleischerey*), a «*hús csinálása*»: *carnificatura*, a *mészárlás* (*mjeso*: hús, *mjeszar*: mészáros), vagyis *tagolás ős régi módja*.

A Remektévő Mester a Remekkel azt igazolja, hogy az élő ökörből tud «*húst csinálni*», vagyis hogy *Carnifex*, azaz *húsmíves*. A «*tagok*» nem anatómiai, hanem húsértékesítési egységek. A remekelés alatt végzett «*tagolás*» végén az ökör húsa abba az állapotba kerül, melyben további feldolgozása következhet el, vagyis a szarvaitól, fejétől, bőrétől, csülkeitől és zsigereitől megfosztott, felnégyelt, négy tagba és két konczba: a szügyébe és tarjába vágott ökör a Remek eredménye. A Remek arról is bizonyságot tesz, hogy a Mester érti a tagolás időbeosztásban gazdaságos módját: ezért van kikötve a Remek időtartama is. A felesleges mozdulatok kerülése a mesteri munka, a tanulatlan *rontó* (Pfutscher) *fusér* kapkod és felesleges mozdulatokat végez. (*Taylor-rendszer!*) A *Remektétel* lefolyásának színes és eleven képét adja *Schmied* Lajos nyugalombavonult mészárosmester úrnak, a mai *Ipartestület* érdemes pénzbeszedőjének elbeszélése. A 72 esztendős Mester a néhai egri Céhmesternek, idősebb *Schmied* Lajos Mesternek fia volt, 1860-ban született, nyolcesztendős gyermekkorában — ősi «Mesterfia» jogon — Farsang harmadnapján szegődtetett fel Inasnak az egri Céhláda előtt atyja lakásán az egész Céh jelenlétében, ugyanekkor azonnal «*Legénnyé ütteteti*». (V. ö. Függelék.) Alábbi leírása *Tummel* József győri születésű egri Mester 1875-i, *Rab* János és *Tárkányi* Sándor ugyancsak egri Mesterek 1877-i egri Mesterremekjére vonatkozik. Tekintettel a céhi, illetőleg a mészárosi szokások merev hagyományosságára a budai és pesti Remeket is ilyennek kell elképzelnünk.

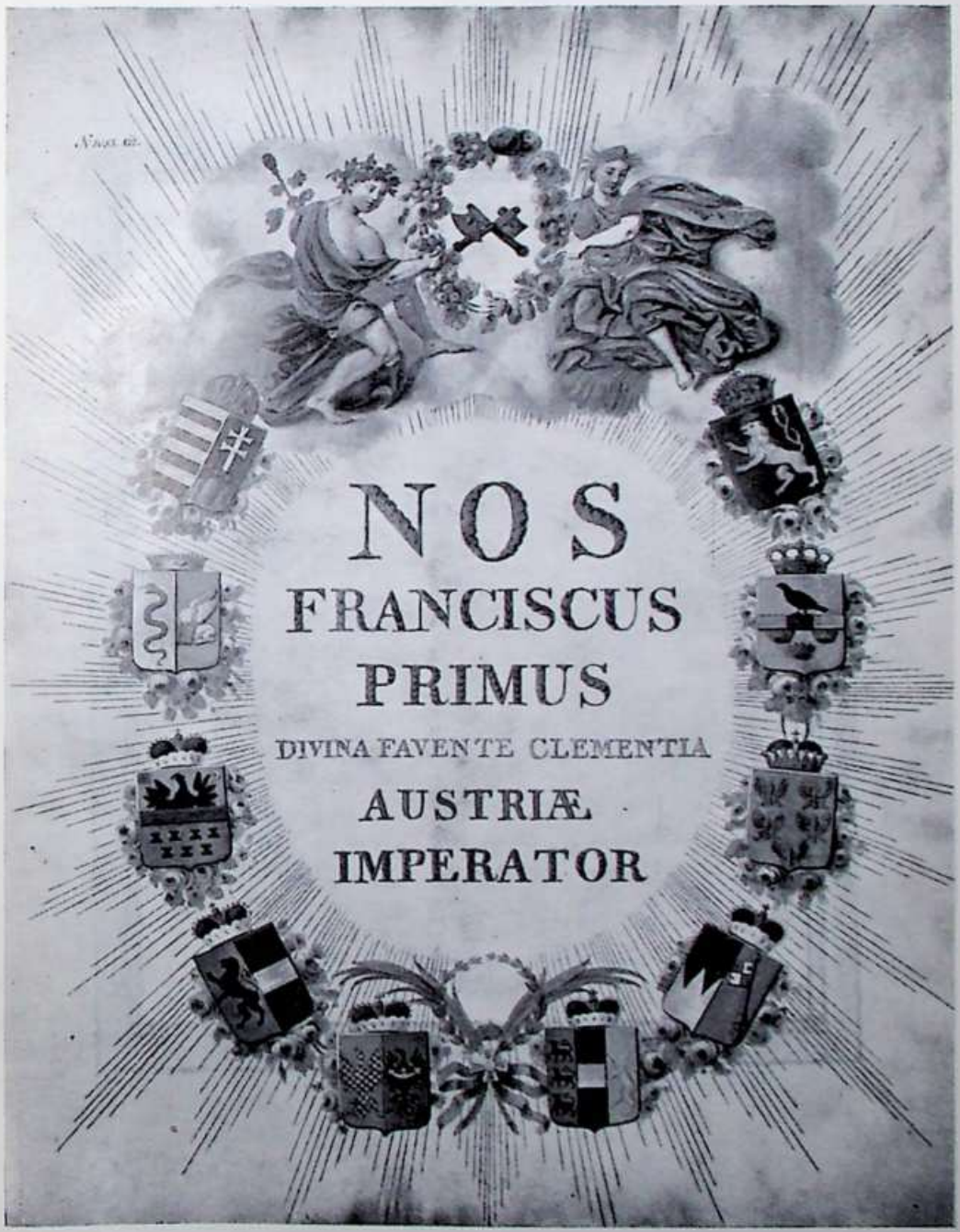
Az egri «*Mészárosremek*» az egész Város részvételével lefolyó nagy ünnepség volt, melyen az összes Hatóságok képviselői is résztvettek. Korán reggel — a Remeket mindig valamelyik farsangi Vasárnapon tartották — az egész Város talpon volt. A Remek ideje alatt a Város összes mészáros Mesterei *fellobogózták* házaikat. Reggel féltízkor *ünnepi Misét* mondatott a Remektévő Mester. Ezen megjelent az *Érsek* kiküldöttje: rendesen az egyik Kanonok, az *Alispán*, a *Polgármester* és a *Tanácsnokok*, az egész *Céh*, illetőleg még 1872 után is az egész Társulat, a Remektévő Mesternek és menyasszonyának egész *rokonsága*, *barátai*, *ismerősei*. A *Remekmenet* a Templom előtt alakult meg a Céh zászlói alatt, úgy a *Mesterek*, mint a *Legények zászlóit* végigvitték a Városon. Legelől *cigánybanda* ment és a *Rákóczi indulót* húzta. A menet közepén vezették a különös gonddal kiválasztott, ragyogó fehérre fürdetett és kefélt szőrű, kifésült és kigöndörített üstökű és farokbojtú, aranyozott körmű *magyar ökröt* («*Remekökör*»), melynek szarvai hegyén ara-

nyozott *fagomb* volt. Az ökör rózsaszínű selyem *takaróját* mindig a Remektévő Mester menyasszonya és annak leánybarátai hímezték, négy sarkán *bojtok*, a sarkokban az *Ország*, a *Vármegye*, *Eger Városa és a Céh címere* díszlett. Az ökör nyakán hatalmas *virágos koszorú* volt, szarvai tövét *vörös szalagok* díszítették. Az ökör szarvai köré *hosszú kötél* volt vetve, ezt jobbról-balról a Remekelő Mester inasai, legényei és legjobb barátai — Mesterek — fogták, úgyhogy legbelül voltak az inasok, középütt a legények, szélről a Mesterek. Az ökör mellett jobbról-balról két inas egy-egy *mészárosebet* vezetett. Ezek vágott fülű, lelógó pofájú, vágott farkú, úgynevezett *szelindek*-ek, vagyis *sinkorán*-ok voltak, színük rendesen tarka : veresszürke foltos, csíkos, sárgásszürke, feketésszürke vagy «tigrisszőrű» volt, rendkívüli erejű, betanított ebek voltak, egy-egy 70—80 forintba is került. A menetben hagyományos «*Százgalléros Köpönyeig*»-jekben és «*Fertálymesteri Bot*»-jaikkal (v. ö. a *Fertálymesterekről* és a «*Bot*»-ról többször mondottakat) részt vettek az «*Egri Fertálymesterek*» is, akik között sokszor volt kanonok, városi tanácsnok és egyéb magas városi tisztes. A *Polgármester*t a kivonuló Tanácsnokok képviselték, az *Alispánt* egy szolgabíró. Az ökör után *kardosan, árvalányhajas süveggel, ezüstsarkantyús csizmásan, széles nemzeti színű szalaggal mellén ment a Remektévő Mester*, előtte a két *Segítő Legény* fehér mészárosköténnyel, csizmaszárukba dugott *késsel*, az egyik az *ütőcsákányt* és a *kézi bárdot*, a másik a *tarjázó bárdot* vitte, derekukon *fenőacél* lógott. Az ökör után ment az a *földbirtokos*, aki a Remeökröt adta. Ennek húsát tudniillik a *Város szegényei* kapták ajándékba. Őt követték a Remektévőnek és menyasszonyának hozzátartozói.

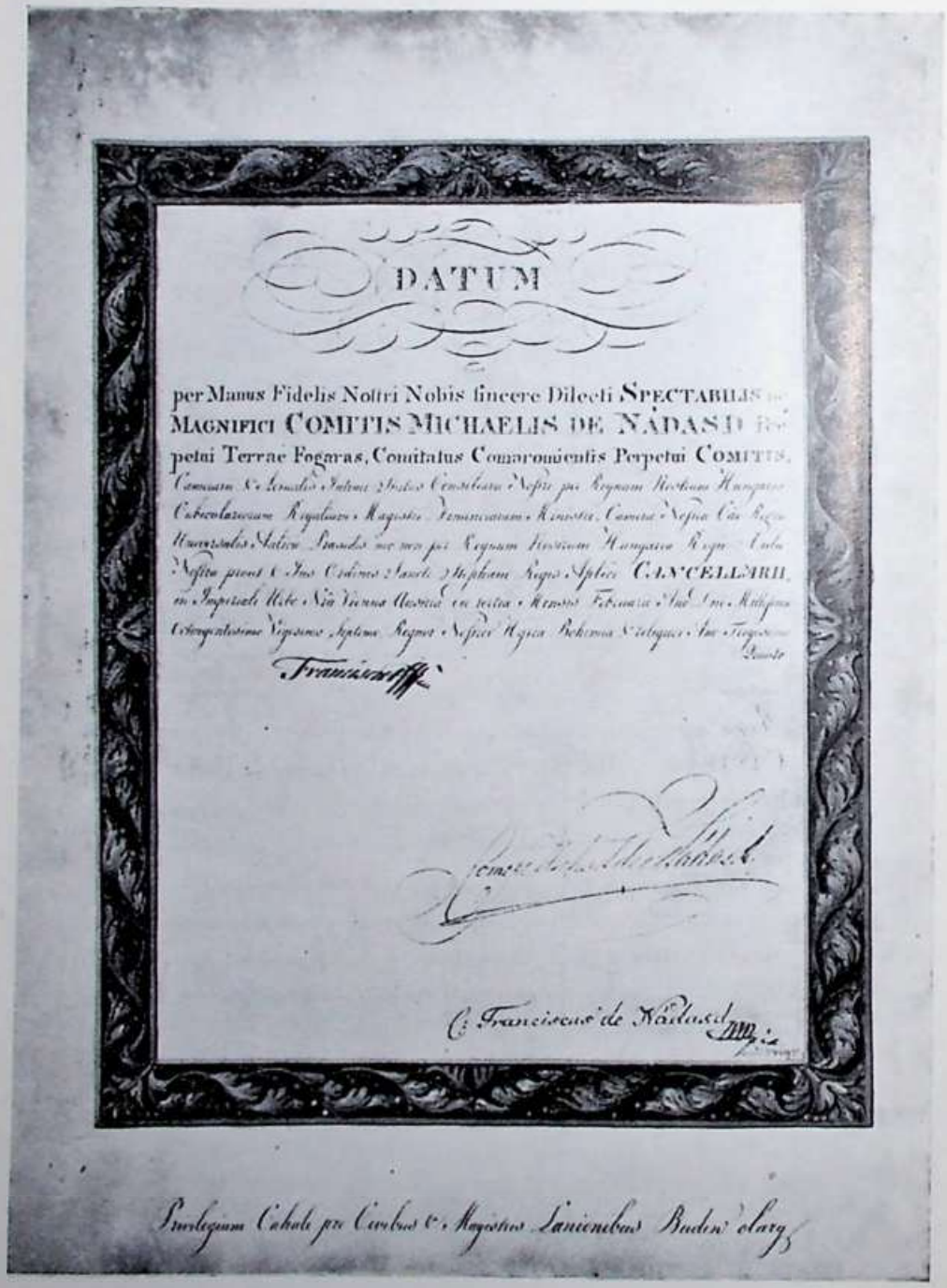
A menet a Templomból zeneszó mellett vonult az *Érseki Palota* elé, ahol az Öreglegény veresborral felköszöntötte az ablakában vagy erkélyén megjelenő Érseket vagy helyettesét. A köszöntő után a Köszöntő Legény a poharat ősi szokás szerint a földhöz vágta. Innen a menet a *Vármegyeháza*, majd a *Városháza* felé kanyarodott, hol is az Öreglegény hasonló módon köszöntötte az *Alispánt*, illetőleg a *Polgármestert*.

Útközben a néha-néha nekivaduló ökröt a Legények fogták le, az ebek az ökör fülét kapták el.[1]

[1] Az elbeszélő idős Mester előadása szerint a köszöntő Öreglegény a poharat az «*ökör fejéhez vágta*», a Legények pedig az ökröt «*neki-neki vadították, hogy Virtusból erejüket és ügyességüket mutogassák*». Az ökör bántalmazása

1827. Az új budai Céhlevél címerkoszorús Feje.
Gyümölcsös és virágos füzérben a Bárd és a Csákány.

1827. Az új budai Céhlevél festett lécdíszű Lábja.
Ferenc Császár-Király aláírása.

A menet ezután a *remeklét helyére* vonult, ez vagy a *Városi Vágóhíd*, vagy valamely Mester saját *vágóhidlása* volt. A nézőközönség ülve nézte végig a Remeket. A jegyzőkönyvet rendesen az egyik városi tanácsnok írta barátságból. Az *Avatandó*-nak is nevezett Remekmesternek a két *Segítő* segített. A Remektévő itt gyűrkőzött neki, köténnyt öltött és ősi szokás szerint «*nekifohászkodott*»: «*Isten nevében!*» kezdve munkáját.

A remektétel után nagy *áldomásos lakoma* következett, az új Mester felköszöntőt mondott a *Királyra*, az *Érsekre*, a *Vármegyére*, a *Városra* és a *Céhre*, megköszönte a vendégek megjelenését és a segédkezést és üzletéhez pártfogást kért.

A Remektét ritka dolog volt, ezért is nagy eseménynek számított.

*

A Remektétel egész lefolyásán lehetetlen fel nem ismernünk annak ősi idők ködébe vesző, történelemelőtti *allegórikus*, *jelképes* elemeit, *latinfajú római utódos* flandriai *céhi vonatkozásait*, de magyar elemeit is.

A Remek *Tavasz* kezdetén történik meg: a Menet *virágjai*, a *Menyasszony*, a remeket követő *Menyekző*, a böséges *lakoma*, az egész ősi szokásnak látszó *Phallusküldés* (v. ö. 1767. febr. 25.) a dőzsölő jólét, a bor özöne: ez tisztára tavaszváró, tavaszt köszöntő *orgiasztikus* elemeket mutat. Az ökör feldíszítettsége: virágja, takarója, aranyozott körme, szarva ősi *áldozatos lakomák kultikus* szertartásos elemeit sejteti. *Hieratikus* elem a Mise, az Ima, a Papság részvétele. Római-görög elem a felszallagozott *áldozati állat:* a *Suovetaurilia* barmainak szalagjai (*«Vittae»*). *Keresztény céhi-vallásos* középkori elem a Pap, az imádság, a remektétel jegyzőkönyvén ott szereplő Kereszt és az istenes bevezető sorok. A Tavasz diadala a Télen, Reggelé az Éjszakán: a rómaivá vált *Mithras*-tisztelet Szent Györgyös kultusza: a Mester legyőzi az Állatot: *Mithras leszurja a Bikát. A férfi győz a barmon.*

A menet a flandriai-római eredetű *Monstre:* a Menetek ama

(rúgdalása, durva szóval illetése, sőt csúfolása is) éppen irataink tanusága szerint «*Cégéres Vétek*» volt, a Remekjegyzőkönyvek nehéz forintokban bírságolják meg az ökörrel szemben durva Remekes Mestert és Legényt. Az 1870-es évek elején, amikor a céhi élet már bomlani kezdett, nyilván az ökör bántalmazását sem tekintették többé «Cégéres Vétek»-nek, kivált ha az csupán legénykedő virtusból történt.

céhi jelensége, mely ott van a Körmeneteken, a Láda kísérésén a Céhmester választásakor, a déli *Carnevale* tavaszi menetein. Az *áldomásos köszöntés*, a *Sarkantyús, kardos Legények* a *magyar Virtus* kifejezői: a férfias erő «*maga mutogatása*». A Mester munkája valóságos *polgári Torna:* izmainak megmutatása, ereje viadalszerű Tornás szerepeltetése nők — a Menyasszony — előtt. Régi ázsiai hitű magyar elem az *áldozatos* elem. Tavaszi párzótánc a Lakoma utáni *Menyasszonyostánc.*

Szánthai Nemes *Popovits* Antal pesti Mester, a mai Ipartestület legidősebb tagja elbeszélése szerint az ütésnek az ökör szarva közötti szőrcsomó: a «*koszorú*» közepére kellett esnie. Ezért az ökör szarvait az egyik segítő Legény féloldalt csavarta, hogy a remektevő Mester könnyebben eltalálhassa az ütőcsákánnyal a «*közepit*», mely alatt az ökör koponyája fala a legvékonyabb. Megesett, hogy a segítő Legény rosszindulatból kissé elmozdította az ütés pillanatában az ökör fejét. Ilyenkor fordult elő, hogy az első ütés nem sikerült.

Tévedne, aki azt hinné, hogy a magyar vágómívességnek csupa idegen mesterszava volt és van: gyönyörű, keleti eredetű magyar húsvágói és bölléri szók temérdeksége mutatja, hogy a mai mészárosi *argót* romlás eredménye. *Frecskay* János alább idézett összeállítása — ha nem is nyelvtörténeti, azaz nem tudományos — mégis seregével őrizte meg a vágnivaló mindenféle baromra, munkára, hústagokra és szörszámokra vonatkozó magyar húsmívesi és hentösbölléri mesterszavakat. Közöttük alig akad olyan, mely idegen eredetű, ferdült, de magyarrá ízesedett szó lenne.

E régi magyar mesterszavak hivatott történeti feldolgozása pompás magyar kézmívességtörténeti feladat volna magyarnyelvi érzékű és tanult nyelvész kezében. Példák: *sörtvélyes, böllér, czinczár, kaszab, hentös, berbécs, toklyó, ürü, gyenge bárány, birka, gödölye, vágószín, ütőszín, székgazda, sőre, sőreökör, ridegmarha, ösztövérmarha, tinóborju, ártány, gólye, szedett sörtvés, gicza, pocza, czinka, nyúlja húsa, czafragos fösál, rongyos fösál, czombja husa csukja, czipópecsenye, csípőremek tompja, ködökremek, gallérhus, árvahus, gavallérhus, zabhus, sárkoncz, laposkoncz, bendő, százrétü, oltó, előkoncz, velőskoncz, boncz, bucz, csánk, bordáshús, bubosfejsze, szegestagló, csákányos tagló, szirtenvágó, tagló foka, tollas tagló, félkézi bárd, bárdolás, beleskés, czifrázókés, törzsökkés, ringóbárd, tőkevonó, sörtekoppasztó, ösztörü, rémja, csurka, tagja, állásbak, nyelőhurka, hámja, vérjárója, királyhurkája, temérdekje, bándorja, remcséje, hurolófa, hajnevelő* (hibásan: hajnalvelő), *remetefodor, tej sbéle, borjúczimer, pergécz, juhhúr, pálanya, faratőve, bélfodor, puczor, hájalja, topja, szöges szalonna, csörge, lökötles, füstölőbol, abároló lé, abálék, fonyó, gornyadó, abálás, pörzsölés, tag, tagolás, cseplesz, kólintás.*[1]

[1] V. ö. *Frecskay* János Mesterségek szótára. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából. 31. füzet Mészáros- és hentesmesterség.

A *Remekelés* (v. ö.: Függelék) későn alakul ki, a budai Céh középkori Céhlevelében még nyoma sincs. Nyilván a Diák *Magisterium*, azaz *Doctoratus* elnyerésének analogiájára és a Nemesember első *Tornea*-ja, azaz *Tornája* analogiájára alakul ki. A francia, angol és olasz Egyetemeken az Avatásnál máig szokásos *Menetek* (Monstre), a bajvívás Felvonulásai rokonságos elemeket mutatnak. A míves Mester is Magister és Tudományos: a Céh *Prudens*. A Doctor címe: *Juvenis Illustrissimus Doctissimus et Ornatissimus*, a Nemesúr címe: *Illustrissimus, Generosus ac Nobilis*, a míves Mester címe: *Prudens. Circumspectus ac Honorabilis* ugyanezt a nemesi-tudori-kézmívesi párhuzamosságot mutatják.

A Remektévő *nem* anatomiai egységeket «praeparál», hanem kereskedelmi egységekre tagolja a marhát. A *Fartő* kereskedelmi egység: az ebből vágott darabok már csak mennyiségi részletek.

A *Remek* szó maga *Darabot* jelent (ködökremek, csípőremek, bornyúremek). A Mester *felremekeli*: eldarabolja, eltagolja a marhát, remekekbe vágja. Ugyanezt jelenti a német *Stück* szó, ugyanezt jelenti a francia *Pièce* szó is. Ez a «*megpécézett, kipécézett*» kifejezésben ment át a flándorból a magyarba. Az asztalos és a csizmadia is egy *darabot*, azaz egy *Remeket* csinál. Ezért hívják a *Meisterstücköt Remekdarabnak, Mesterdarabnak*. A «*darab*» szó szláv (drob: apró), a *Remek* magyar.

496. 1830. január 5. SZÉKESFEJÉRVÁR.

Székesfejérvár Szabad Királyi Város Tanácsa átiratot intéz a budai Tanácshoz a marhadöge dolgában.

A budai Tanács január 30-án Városkapitánya Uramnak adja ki az átiratot, hogy az közelje ezt a mészáros és timár Mesterek Céheivel. Érdekes, hogy Székesfejérvár 1830-ban a *hírlapokat* használja fel tilalma közlésére. A szöveget annak magyarnyelvi szépségei miatt közöljük.

Nemzetes és Vitézlő Urak! Szives Barátink és Atyánkfiai!

A' Szarvas Marhának dögleletes veszélyje melly ez előtt néhány Hónapokkal a mi Határunkban is kiütött ámbár ugyan az már több időtül fogva naponként jobban jobban tsilapodni tapasztaltatnék, de mivel még és mind eddig tellyességgel meg nem szünt, egyszersmind pedig szomoru tudositásokbul meg értettük volna, hogy azon Szerentsétlenség több nemes Vármegyék Határiban, mellyek eddig azon veszélytöl mentek voltak, ez előtt kevés napokkal kitört, hogy annak megfojtását részünkrül minél inkább eszközölhetnénk, a most következö jelesen az e folyó esztendei Martius 1ö 2ik és 3ik Napjara esendö ugy nevezettetni szokott Böjt Elő Napi Országos Vásárunkra nézve a Szarvas Marhák vásárját eltiltottuk, és ezen tilalmunkat

Ujságok által is kihirdetni rendeltük. Mellyről kivántuk Tisztelt Uraságtokat azon hivatalos egyszersmind barátságos kéréssel tudosittani, hogy kiváltképpen a Marha Vásárokat követőknek hozzá tartás végett minél inkább tudtokra lehessen kebelekbe kihirdetettni méltóztassanak megjegyezvén hogy ezen Tekintetes Nemes Fehér Vármegyének közönséges tilalma légyen, hogy azon veszélynek tellyes megszünéseig megyejében semmi némü Vidéki Szarvas Marha be ne bocsájtassék. Egyébberánt betses hajlandoságokba és barátságos szivességekbe ajánlottak különös Tisztelettel maradunk Fen Tisztelt Uraságtoknak Székes Fejérvárott *Januarius 5. 830.* Készköteles Szolgáji Szives Baráti és Atyafiai Szabad Királyi Székes Fejérvár Városa Tanátsa.

497. 1830. január 21. PEST.

A Helytartó Tanács 1829. évi dec. 30-án kelt 33,789. számú «*Kegyes Intéző Levele következésében*» a Vármegye célirányos intézkedéseket tesz arra nézve, hogy a marhadög elfojtása tekintetében milyen útvonalakat célszerű követni a marhák felhajtásánál? Ezek az útvonalak a következők:

Nemes *Fejér Vármegyébe* vagy onnan behajtandó marhákra nézve a *Tétényi-út, Győrbe, Pozsonyba és Bétsbe* hajtandókra nézve a *Veresvári Postaút.*

Nemes *Esztergom, Hont* és *Nógrád Vármegyékbe* vagy onnan «*kebelünkbe*», vagyis Pest Vármegyébe hajtandó marhákra nézve a *Szent Endrétől Visegrádra* vezető *Commerciális út,* Nemes *Heves Vármegye* felől Szolnoktól Abonyon, Czegléden, Berczelen, Irsán, Albertin, Pilisen, a Vasadi úgynevezett «*Darvas csárdáig*», onnan a mezőn — Üllő kikerülésével — «Vetsésen» keresztül Pestnek, valamint szintén a mészáros Mesterek által haszonbérbe bírt pusztákról hajtandó marhákra nézve hasonlóan «Vetsésnek» vezető és kijelölt «*Pusztai út*», végtére *Váczról Pestig,* úgyszintén *Atsáról, Tóth-Györkről, Versegről, Kis-Újfalun, Veresegyházán, Palotán, Fóton,* avagy *Galga-Mátsán, Zsidón, Mogyoródon, Csömörön* keresztül Pestig vezető út, sőt a kassai úton is *Gödöllőt* megkerülvén és *Besnyő* alatt *Szada* felé kanyarodván és onnan ismét a *Kerepesi-útra* kitérvén, a marhák hajtása meg van engedve.

Erről a Vármegye Buda Város Tanácsát 1830. évi január 21-én kelt 497. számú protocollum-kivonaton értesíti.

P., m. A címzés latinnyelvű.

498. 1830. február 16. BUDA.

A Céh összes mesterei aláírásukkal fogadják meg, hogy a Céh fenntartásának költségeihez minden mázsa kimért marhahús után, könyveik tanusága szerint, a Céh Ládájába három váltókrajcárt fizetnek be. Elhatározásuk oka az, hogy eddig is sok kára volt a Céhnek, mert a Láda üres volt és a legszükségesebbekre valót a Céhmesterek maguk adták a Céh számára. A begyülő pénzeket egy félesztendeig *Fischer* Vencel és *Hackstock* József, egy félesztendeig *Birghofer* Leopold és *Korb* Ferdinánd Mester Urak szedik be és fizetik be a Céhmester Urnak. Az iratot Vásárhelyi nemes *Nagy* Benedek Tanácsnok, mint a Céh Komiszárosa írja alá és pecsételi meg. A Mesterek közül *Sebők* András Mester az egyetlen magyar nevü, magyarosan csak ő és *Májer* Gáspár Mester írják alá neveiket. Az apáról fiúra öröklődő Székjogok azt eredményezik, hogy a 19 Mester között csak 14 családnév fordul elő, a mészárosi dinasztiák kialakulása itt már teljes virágában áll, illetőleg a családi alapon pátriárkális kapitalizálódás már kialakult. A *Hackstock*-család a *Fischer*-családdal, később a *Zechmeister*-családdal házasodott egybe. A «*Kompániák*» viszont inkább a pesti Cékben mutatkoznak. Az aláíró Mesterek ezek :

Sebők András,	Leopold *Birghoffer*,	Joseph *Krems*,
Franz *Techert*,	Jozep *Tallap*,	Joseph *Eÿwöck*,
Anton *Hackstokh*	Paul *Swirak*,	Franz *Schaller*,
Joseph *Hackstock*,	Anton *Swirak*,	Wenzl *Fischer*,
Josef *Birghoffer*,	Mathias *Krems*,	Ferdinand *Korb*,
Ignatz *Birghoffer*,	*Májer* Gáspár,	Franz *Böhm*,

Franz *Engel* helyett mint Széke haszonélvezője Franz *Techert* írja alá az írást.

A családnevekre nézve megjegyezzük, hogy a *Techert*-család máig hentes, a *Hackstock*-családnév ősi Testvérségbéli tréfás mesterség név (*«Vágólőke»*), a *Birghoffer*-család 1930-ban halt ki. A *Tallap* név cseh. A *Swirak* (Szvirák)-család egyik ága «*Áldássy*» névvel máig régi családi házában él. Az *Eywöck*-család az itteni iratokban említett *Eybeck* név továbbferdülését mutatja, eredetileg alkalmasint török eredetű : *Aj Beg* (Csillagos Bég), az 1830—1850-es években már *Evöky*-vé magyarosodva szerepel a budai Vizivárosi Temető sírkövein és egyéb itt tárgyalt irataikon.

P., n. Vásárhelyi nemes *Nagy* Benedek Tanácsnok pecsétje : vízszintesen vonalkázott pajzstalpán levő hármas domb középsőjén álló madár faágat tart csőrében, mellette (1 :1) két hatágú csillag. Sisakdísz : ugyanaz.

499. 1830. február 23. ESZTERGOM.

Esztergom Városa Birája, Polgármestere és Tanácsa átiratot intéz Buda Városa Tanácsához a marhadöge dolgában.

P., m.

Nemzetes és Vitézlő Urak Szives Barátink és Atyánkfiai!

A' Szarvas Marháknak, az Országnak külömbb féle részeiben uralkodó dögleletes veszéllye, ámbátor Kebelünkben ekkoráig szerentséssen meg gátoltatott, és ezenn veszedelem nem tapasztaltatott, mindazonáltal szomorú tudosétásokbul meg értvén azt, hogy azonn szerencsétlenség több Nemes Vármegyék határiban ekkoráiglan is uralkodna, hogy annak elfojtását részünkről, minélinkább eszközölhetnénk, egyszersmind Városunkba leendő béhatását tovább is meg gátolhatnánk, a' most következő, jelessen az e folyó Esztendei Martius 8ik Napjára esendő ugy nevezett Szent Gergeli Országos Vásárra nézve, a' szarvas Marhák vásárját eltéltottuk.

Mellyről Tisztelt Uraságtokat azonn hivatalos, egyszersmind barátságos kéréssel tudósettani kivántuk, hogy kiváltképpen a Marha-Vásárokat követőknek hozza tartás végett minélinkább tudtokra lehessen, ezenn Kebelünkben lévő Szarvas-Marha Vásár tilalmát környékekben közönségessé tétettni Méltoztassanak Egyébberánt becses hajlandóságokba, és barátságos Szivességekbe ajánlottak, külőnős Tisztelettel maradunk Fenn Tisztelt Uraságtoknak Esztergomban Februarius 16án 1830. kész köteles szolgái Szives Baráti és Attyokfiai. N. N. Biró, Polgármester Tanátsal együtt.

500. 1830. február 24. PEST.

A Tanács 1210. sz. a. határoz a pesti Céh ama panaszában, mely szerint *Schmidt* András, a pesti Városi Legelő bérlője a Céhbéli Mesterek barmait és apróbarmait elűzi a közlegelőn átvezető útról. A Tanács meggyőződött arról, hogy a Mesterek a nevezett árendás által árendált legelőn nem legeltettek, csak az úton hajtották át marháikat, ezért *Eichardt* János Városkapitánya Uram által meginteti az árendást.

P., l. p. v. p. V. ő. 1830. júl. 26. 1830. júl. 26., 1830. szept. 1. A Legelő helyére nézve v. ö. 1830. júl. 26.

501. 1830. február 26. PEST.

Pest Vármegye átiratot intéz Buda Városa Tanácsához a marhadöge dolgában. A Tanács az átiratot 1280. sz. a. márc. 8-án Koleda András Senatorhoz teszi át, mint a mészárosok és timárok Céhe Komiszárosához.

P. l. és m. A Vármegye magyarul ír, a Tanács latinul határoz.

Nemes Városi Tanács!

A' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak közelébb múlt Esztendei December 30^rol a' 33,789^ik Szám alatt kőlt Kegyes Intéző Leveléhez képest szükséges Tudomány végett ezennél jelenteni kivántuk a' Nemes városi Tanátsnak, hoyg a' Marha dög állapotjában kirendenlt állandó kiküldőttségűnknek e mai napon előnkbe terjesztetett hivatalos tudósitása szerint ezen ragadós nyavalya *solthi* Járásunknak egyedül csak a' Duna partján fekvő *Zádor* nevű pusztáján lévén, a' Mészárosok által vásárlandó egésséges Marháknak a' kérdéses Járáson keresztül a' Dögnek *Soroksáron* történt megszűnése tekéntetéből már most egyenesen Pestnek léendő hajtását akár melly Ország útra nézve, megengedtük légyen ; megkivánván mind azonn által, hogy az illyen Marháknak egésséges voltokról szólló, s annak rende szerént vidimált Passusok Helységről Helységre az illető Előljáróknak bemutatassanak. Kik egyébb eránt állandóúl maradunk kőlt az 1830^ik Esztendei Februarius 26^ik napján Pesten tartatott Kis-Gyűlésünkből. A nemes Városi Tanátsnak kész jó akarója Pest Pilis és Solt törvényesen egyesült Vármegyék Rendei.

A «Marhavész» nyomai már a 18. században mutatkoznak, illetőleg a 18. század végén kezdik felismerni a marha tömeges hullása «ragadozós» voltát. E korszakban a «Marhadöge» (Lues Pecorum) szakértője *Tolnay* Sándor (1747—1818) orvos, 1787-től a pesti Egyetemen az állatorvoslás (Ars veterinaria) Professora. Már 1792-ben ő szerkeszti a Helytartótanács idevágó nyomtatott utasítását. 1816-ban jelenik meg idevágó müve *(Institutiones de praecavendis luibus cornutorum pecorum)*.

502. 1830. április 1. PEST.

Pest Vármegye átiratot intéz Buda Városához a marhadöge dolgában.

P. m.

Nemes Városi Tanáts!

A' Megyénkben húzamossab ideig dűhöskődő Marha-Dög, illető kerületbéli Szolga Biráinknak ez alkalmatosságával fel olvastatott hivatalos-jelentéseik szerént, már most egyedűl tsak *Tápio Szent Mártonban* lévő Marhák kőzőtt mutogatván némely jeleit, egyébberánt pedig egész Megyénkben, annak semmi jelei többé nem tapasztaltattván, midőn e részben a' Nemes Városi Tanátsott egész őrőmel túdósitani kivántúk, egyszersmind szerentsénk vagyon jelenteni azt is : hogy minek útánna a fellyeb is emlitett ragadós Nyavala, Nemes *Nyittra, Komárom, Honth, Nográd, Heves, Tolna,* és *Fejér* Vármegyékben, nem külőmben a szabad *Jász,* és *Két Kún Kerületekben* is a' hozzánk érkezett hivatalos Tudósitások szerént, tőkéletessen meg szűnt volna, a' menyiben a' tisztelt Megyékkel határosok volnánk, annyiban azon Tilalmat, melynél fogva réájok nézve Megyénk Határait bézáratottnak kinyilatkoztattyuk ezennél általjában eltőrűltűk s' a' Marháknak Megyénkbe való behajtását meg engedtűk, azon feltéttellel mind azonáltal, hogy mind addig, még ezen veszedelmes Nyavalya Hazánkban úralkodik,

az illető Tulajdonosok Marháiknak egésségés voltokról, Helyről és Helyeken keresztűl történt, hajtatásokrol a' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanátsnak e fólyó Esztendei Bőjt más Hava 2ik napjáról a 6048ik szám alatt ország szerte botsájtott kegyes Intéző Levelenek 4ik Pontya alatt ki szabott tulajdonságokkal felruháztatott Passússaikat, az útakban lévő minden közönség Előjáróinak megvizsgáltatás, és azoknak visáltatása végett elölmutatni köteleztessenek, Megyénk egyébb részeire nézve a Tilalmat mind addig, még a többi szomszéd Nemes Megyékből is, vígasztaló és megnyúgtató Tudósitásaink érkeznének, előbbeni állapotjában fenn tartván. Kik egyéberánt állandóul maradunk. Kőlt az 1830-k Esztendei Aprilis 1ő napján Pesten tartatott Kis Gyülésűnkből. A Nemes Városi Tanátsnak, Kész jó akarói. Pest, Pilis, és Solt t. é. Vármegyék Rendei.

503. 1830. július 26. BUDA.

A budai Céh ugyanazzal a panasszal fordul a Tanácshoz, mint a pesti Céh tette *Schmidt* András legelőárendás jogtalan legelőpénz szedése ellen. Csatolják Nemes *Mayerffy* Ferenc pesti serfőzőmester idevágó bizonyságlevelét, mely szerint ez régebbi időkben sohasem követelt rajtuk semmit.

P., n. V. 1830. febr. 24. 1830. július 26., 1830. szept. 1.

504. 1830. julius 26. PEST.

Nemes *Mayerffy* Xavér Ferenc pesti serfőzőmester igazolja, hogy akkor, mikor még ő bérelte a pusztaszentlőrinci legelőt, az azon átvezető Ország Útján marhát hajtató pesti és budai mészáros Mesterektől ő semminémű összeget nem követelt, illetőleg azok neki semmit soha e címen nem fizettek.

P., n. p. v. p. V. ö. 1830. febr. 24., 1830. július 26., 1830. szept. 1. A Legelőn az Üllői és a Soroksári Országutak vezettek a Városba egyenesen neki a Kecskeméti Kapu és a Duna közötti falak vonala által alkotott régi pesti Mészáros-utcának, melynek ma Vámház-körút a neve. Nemes *Mayerffy Ferenc*, Pest Serfőző «*Királyi Jogá*»-nak Regale-bérlője, később a mai Géza-utcában levő Serfőzőház tulajdonosa, a nagybani magyar kézmívesség egyik megalakítója, a korszak egyik legkiválóbb gazdája. Itt a legelőn nagy marhahizlalót tartott, ökreit a pesti Serfőző házából ide, a Soroksári Országútnak a Dunához legközelebb eső részére dereglyézett sermoslékkal hizlalta. Ugyanitt nagy juhtenyészete volt.

1897-ben az iratainkban említett *Leitgeb* mészáros-család a Pesterzsébet határútja mellett álló régi Határ-csárdával szemben levő régi oszlopos Kuria udvarán tartott marhahizlalót és legeltetett a Duna partján az egykori *Tábori Ispotály*, a Szabadságharcban még szerepelt *Lager-Spital* máig álló, bár régi formájuktól legújabban megfosztott katonai épületektől délre eső területeken, a vasúti sínek és a Duna között.

505. 1830. augusztus 13. BUDA.

A Tanács leküldi a Tudományos, körültekintő és Tisztelt Céhhez (*«Prudentes ac Circumspecti ac Nobis honorandi!»*) a Helytartótanács 19,585. sz. leiratát a marhadög dolgában teendő óvóintézkedésekre vonatkozólag. A leirat elmondja, hogy a szarvasmarha döge (*«pecorum Cornutorum lues»*) a Helytartótanácshoz befutott jelentések szerint *Oláhországban, Moldovában, Rácországban* és *Gácsországban* dühöng, de már ütögeti a fejét *Szabolcs-, Bereg-* és *Trencsén* Vármegyék szerte is. Félős, hogy tovább hurcolódik, ezért a Tanács elrendeli, hogy a Céh a legszorgosabban ügyet vessen a folyó évi márc. 2-án kiadott 6048. sz. Tanácsi határozatra, illetőleg mindent tegyen meg a marhadöge terjedése ellen. Éspedig

1. A határszéli joghatóságok (*«Limitaneae Jurisdictiones»*) 12 napos vesztegelő zár (*«Contumacia»*) alá vesznek minden behajtott külsőországi marhát.

2. Ha e «*Contumacia*» marhaállásain egy marha megbetegszik, azonnal különözzék el a többitől. Ha pedig baromorvos, orvos, avagy seborvos (*«Veterinarius, Medicus aut Chyrurgus»*) marha dögére gyanusnak találná a nyavalygó marhát, tüsténtt üssék azt le és szőröstől-bőröstől együtt (*«una cum pelle»*) azonnal mély gödörbe takarják be, az ezzel együtt egy karámban volt marhákra pedig újabb 12 napos Contumáciát szabjanak.

3. Ha a vesztegelő zár ideje kitellett, akkor a marhák gazdái és a hajtók (*«pulsores»*) állíttassanak a Határkapitánya Uram elé és alábbi rubricákkal ellátott passuális levelet kapjanak: *a)* a marha gazdájának vagy a hajtónak neve, *b)* hova akarják hajtani a marhát? *c)* melyik volt az a határstáció, ahol a marhával az országba beléptek? Irják bele az érkezés és indulás napját, hogy utjokat mindig controllálás alá lehessen fogni, *d)* hány marhát, milyen szinűt, milyen különös ismertető jegyüt hajtanak? *e)* mennyi Contumáciát állottak ki? *f)* pontos megjelölése annak az utnak, melyet a hajtók szigoruan betartani kötelesek, *g)* bizonyság arról, hogy a marhát egészségesen bocsájtották utnak.

4. Utközben senki ne merjen marhát másnak, mint mészáros Mesternek eladni, éspedig azt is csakis kimérés okából: de mindig tudjon erről a helyi hatóság. Tilos marhát bármilyen cimen bárhol is hátrahagyni.

5. Minden útközbe eső Hatóság vegye a marhát újabb vizsgálat alá. Ha a hajtásban csak egy darab marhát is betegnek találna egy hozzáértő, kerüljön az egész hajtás Contumáciába. A hajtók pedig adjanak számot arról a marháról, ami hiányzik a Passusban felsoroltakból.

6. Minden Határhatóság szedje be az odaérkező gulya Passusait és adjon helyettük ujat, az uj Passusok számát protocollumban jegyezzék fel, nehogy csalfaság essen azokkal.

7. Mindenütt állitsanak az utakra cirkálókat, akik ügyeléssel legyenek abban, hogy a hajtó le ne térjen a kiszabott utról, közös legelőre ne tévedjen, hogy a hajtók marhát el ne adhassanak, hogy a beteg marha által szennyezett széna, szalma meg ne fertőzze más marháját, végül, hogy mások kódorgó marhái bele ne keveredjenek a hajtásba.

8. A Joghatóságok a faluhelyek marhái számára külön helyeket jelöljenek ki, ahova a hajtásnak letelepedni tilos legyen.

9. Ahol a hajtók szénát vesznek a hajtás számára, ott azt külön boglyába hordják, a hajtók a közös község szénaboglyájához, de egy szénapadláshoz sem közeledhetnek, az általuk vásárolt szénát lóval vagy emberekkel vonassák a hajtott gulya helyére, sohasem szarvasmarhával.

10. Fertőzött helyről való, különben egészséges marhát szabad levágni, de vásárra hajtani nem szabad azt.

11. Mindez mindaddig kötelező, amíg a veszedelem elül, a határok Joghatóságai azonban tovább is szorgos ügyeléssel legyenek.

12. Fertőzött vidékről való nyers bőr, szarv, köröm és faggyú be nem hozható fertőzetlen vidékre. Mivel a betegség gyapjas és sertés baromra is átragadhat, ezeket bárhova való hajtás előtt vizen kell átusztatni, megmosni és megszárítani. Kiadta a Budai Királyi Helytartótanács 1830. julius 20-án.

A Tanács a Helytartótanács eme rendeletét kiadta a Városkapitány, a Városi Főfizikus és Főseborvos Uraiméknak és a Céhnek.

P. I. Ez az úgynevezett *«Keleti Marhavész»*. A régebbi állattenyésztési vonatkozású magyar irodalom foglalkozik vele. V. ö. *Sporzon* Pál és *Ébner* Sándor. Gazdasági olvasmányok. Bpest. 1878. 205. o.

506. 1830. szept. 1. BUDA.

A Tanács 5223. sz. a. határoz a pesti és budai Céhek közös panasza dolgában, mely szerint ezek védelmet kértek *Schmidt* András pesti legelőbérlő ellen, aki a pest-szentlőrinci legelőt bérli s az országúton (*«Via Regalis Publica»*) marhát hajtató mészáros Mesterektől legelőbírságokat, vagyis vámot követel, mert a marhák itt-ott harapnak egy pár szál füvet. A Tanács megállapítja, hogy a követelés jogtalan. Az iratot *Hirschmann* Ferenc városi aljegyző adja ki.

P., l. V. ö. 1830. febr. 24., 1830. jul. 26., 1830. jul. 26. Az *«Ország útja»* régi jó magyar neve *«Király Útja»* (*«Via Regalis Publica»*) volt. Ma öreg falusiak is így nevezik itt-ott az *«Ország Útját»*, például az Ercsin is átvezető *«Római Hadiut»* ama darabját, mely a Buda—Mohács—Eszék vonal mai országutja megépítése előtt, tehát 1860 táján még rendes postaországút volt. Ez az útszakasz az ercsii grófi Kastély és a vasuti állomás között lejt le egyenesen *Adony* felé. Ugyancsak idős szentendrei polgárok is *«Király Útja»* nevén nevezik máig a dunajobbparti római *«Limes Pannonicus»* parti erődsorát összekötő római katonai müút ama darabját, mely a mai *Óbudai Hajógyár* szigetéről (a 3. században még szárazföld) a mai Dunapartra csapva egészen a pomázi—szentendrei *Derapatak* torkáig fut a parton és onnan csap be a mai szentendrei temető mellett a Város főutcájába. (E sorok írójának és *Nagy* Lajos dr.-nak, az *Aquincumi Múzeum* őrének megállapításai 1929. nyarán a római *«Limes»* Ercsi—Buda—Aranyosmarót szakaszának bejárása alkalmával a m. kir. Folyamőrség és a Csepeli Kikötői Kormánybiztosság által rendelkezésünkre bocsájtott gépes naszádjain.)

507. 1830. okt. 13. PEST.

Pest Vármegye Rendei 4457—4460. sz. a. értesítik Buda Város Tanácsát, hogy a Szolga Bírák *«körvendelés»* hivatalos jelentései szerint *«a dühösködött marhadögnek»* a Vármegyében többé *«semmi jelei nem tapasztaltatnak»*. Ezért a Rendek *«a Külső Megyékből»* behajtandó marhákra nézve eddig fennálló *«Tilalmakat és Óvásbéli Rendeléseket»* megszüntetik és *«a szarvas marhának ollyan Megyékből, melyekben a marhadögnek többé szinte semmi jelei nem tapasztaltatnak»*, Pest Vármegyébe leendő szabad behajtását megengedik.

P., m., l. nyelvű címzéssel és keltezéssel.

508. 1830. október 14. PEST.

Hupf Mihály pesti Senator jelentést tesz a Pest Szabad Királyi Város Törvényszéke Tanácsához (*«Senatus Judiciarius Pestiensis»*) a néhai *Vorohovszky* (*Verohovszky*) Mátyás pesti polgár, sertvés-

kereskedő *(«setigerorum quaestor»)* özvegye, *Reichl* Klára Asszonyságnak *Bauer* György mészáros Mester (a József Mester fia) ellen emelt bizományi sikkasztás és okirathamisítási vádja ügyében.

A jelentés előadja a két fél kijelentéseit. Az özvegy azt állítja, hogy férje — mikor már féllábbal sírban levő nagybeteg volt — 130 darab sertvést adott át hites bizományba *(«fidei Commissos setigeros»)* *Bauer* György Mesternek, aki a sörtvés marhákat azzal vette át, hogy azokat Pozsonyba hajtva, ott eladja. A hajtást az özvegyék legénye, *Schaffer* nevezetű és *Bauer* Mester legénye, *Molnár* István kísérték. Ez 1830. szept. 3-án történt. *Bauer* Mester a falkát elindította, de maga másnap még Pesten maradt és a magával tehetetlen *Verohovszky* Úrral állítólag elszámolt és állítólag elismervényt állíttatott ki vele, hogy 2000 forintot tőle — *Bauer*-tól — ezzel az alkalommal felvett. Az özvegy azt állítja, hogy az aláírást *Bauer* Mester hamisította az írásra.

Bauer Mester ezzel szemben azt állítja, hogy az egészből egy szó sem igaz, követeli, hogy az özvegy ellene pört indítson és bejelenti, hogy apja, *Bauer* József Mester 2000 forint óvadékot máris letett ebben az ügyben.

A Pesti Városi Törvényszék Tanácsa 1830. október 18-án kelt Tanácsülésén 4851. sz. a. utasítja az özvegyet, hogy ne vádaskodjon, hanem szabályszerű perrel éljen.

Az özvegy 1831. április 27-én beadja a keresetét a pesti Táblához. Ebben csak a hites bizomány elsikkasztásáról beszél, bejelenti, hogy *Bauer* György Mester apja letette a 2000 forintos kauciót, az 1638: XXVIII. és 1647: CVI., valamint az 1723: XXVI. Törvénycikkek alapján kéri az eljárás megindítását. A Tábla 1831. június 3-án perbe idézi a feleket.

P., l. Az Asszonyság alkalmasint testvére volt a házsártos és kötekedő sörtvésmarhakereskedőből lett pesti mészáros Mesternek, Reichel Ferencnek, kinek botrányos pörösködéseiről bőven írunk. A jelen eset hátsó terén az az elmérgesedett helyzet tekinthető, mely az ugyanekkor megalakuló húsfüstölő és hentes Céh, valamint a mészáros Céh között dúlt. A mészáros Mesterek versengő ellenfeleket láttak a Mesterré lett húsfüstölőkben, a két Céh mindent megtett, hogy egymás orra alá minél csípősebb borsot törjön.

509. 1831. február 3. PEST.

Szabinszky Úr mesterremeke.

P. n. Az iraton hitelesítési záradék nincs.

510. 1831. február 8. PEST.

Michel Antal Mester remeke, melyet egy 800 fontos ökrön egy óra és három perc alatt tett, azt 11 ütésre terítve le.

P. n.

511. 1831. február 10. PEST.

Egyed Antal mesterremeke.

P. n. Az okiraton nincsen hivatalos megjegyzés.

512. 1831. ápr. 27. PEST.

Özvegy *Verohovszky* Mátyásné, született *Reichl* Klára Asszonyság, sertvéskereskedő özvegye, pesti polgárné bizományi sikkasztásért a pesti Királyi Táblánál feljelenti *Bauer* György pesti mészáros Mestert. (V. ö. 1830. okt. 14.)

P., l.

513. 1831. szeptember 28. TARJÁN.

Veiler Mihály keresztlevele. V. ö. 1851. febr. 20.

514. 1831. nov. 1. BUDA.

Fischer Gyula inas keresztlevele. V. ö. 1851. febr. 20.

515. 1831. nov. 21. BUDA.

Fettig (Fettich) Jákob pesti Mester és *Ruff* (Rupp?) Erzsébet hajadon jegyességi móringos szerződése. V. ö. 1848. máj. 8.

516. 1831. december. PEST és BUDA.

A két Céh együttesen kéri a húsár limitálására kiküldött vármegyei «*Kiküldöttség*»-et (*«Deputatio»*), hogy a pesti és budai húsáraknak megszabásánál azt az alapgondolatot érvényesítse, melyet a bécsi Hatóságok követnek és amely Bécsben nem koldusok botjára juttatja, hanem élni engedi az ottani mészáros Mestert.

A beadvány éles logikával fejti ki a Vármegye húslimitáló eljárásának kicsinyes, szűklátókörű és íróasztal mellett kigondolt,

az életet magát tudomásul nem vevő fonák logikájú eljárását. Bebizonyítja, hogy a Vármegye mindig a pompás bécsi húsra hivatkozik, hogy az árszabásnál a bécsi szokás kalkulásának módját követi, ámde ez csak a bécsi módi felületes, betűszerinti utánozása, mert a bécsi Urak éppen a bécsi helyzetre való tekintettel — a kalkulázás számain túl — a gyakorlati élet tényeivel is számot tesznek és olyan becsületes húsárakat szabnak, hogy *ezért* van módja a bécsi Mestereknek a legjobb magyar marhát kivinni Bécsbe. A felterjesztés borotvaéles logikával bizonyítja be, hogy a Vármegye balkezes eljárása szolgáltatja ki a legjobb magyar marhát Bécs asztalai számára, amikor itt Pesten és Budán — a marhát tenyésztő Magyarország eme Kánahánja szívében — csak a legbitványabb hús marad a magyar konyha számára. Kövesse a Vármegye a bécsi példát abban, hogy megélhetést nyujt a pesti és budai Céhek Mestereinek: ekkor majd a magyar marha bennt marad az országban, jó húst mérhetnek a pesti és budai Mesterek és nem is mennek tönkre.

A Vármegye mai rendszabása szere — írja a beadványos — egy «*Jó familiából álló polgári Kar*» lételét fenyegeti, mert anyagi romlásához viszi el azt. A Vármegye teljesen hibás úton jár el, mikor a bécsi mintára megcsinált limitációs Rendet a pesti és budai mészárosságra is — paralellát húzva Bécs és Pest-Buda között — rá akarja erőszakolni, a nélkül, hogy annak alapgondolatát megértené és átvenné.

A bécsi Rendet nem lehet betű szerint Pestre-Budára paralellázni. Bármit is mond a Vármegye, az az igazság, hogy a pesti-budai Publicum szivesen fizetne magasabb húsárat is, ha tisztességesebb húshoz juthatna, ha «*azon jó neműi húst*» vehetné, amit magyarországi vágómarhából Bécs népe vehet és vesz. Ugyanis a bécsi mészárosok *csakis* magyar marhát vásárolnak. A hajtásbéli és vámbéli költségek egy pár tízmázsás magyar ökörnél Pesttől Bécsig 70 váltóforintokat tesznek ki. Így az ökör ára Bécsben nagyobb, mint Pesten, ami azt jelentené, hogy a bécsi marhahús fontjának 4 ½ krajcárral kellene drágábbnak lenni Bécsben, mint Pesten. Ha tehát Pesten 12 kr. a hús fontjának szabott ára, Bécsben annak 16 ½ kr.-nak kellene lennie.

Igen ám, de Bécsben 17 ½ és 18 ½ krajcár a hús fontja, ennyiért adhatja ezt a bécsi mészáros! Ebben a fontonként való 1—2 krajcár külömbségben van adva az egész kérdés kulcsa:

mert ha a bécsi Mester drágábban *adhatja* a húst, drágábban is *fizetheti* azt meg, tehát a legjobb magyar marhát *ezért* veheti meg. «*A Bécsi Mészárosok drágábban birván megfizetni a' Szarvas Marhák árát 's haszonkeresés által ingereltetvén az Eladók, ezek nagy számú marháikkal Bécs felé tódulnak.*» Bécs környékén a bécsi Mesterek a legjobb magyar marhát felkínálva kapják meg, Pestre csak azért jönnek le néha-néha, hogy itt még válogatottabb és még jobb jószágot vehessenek, ezért legfeljebb ha háromszor jönnek le évente a pesti vásárra. Ezzel szemben mi pesti és budai mészáros Mesterek «*mivel nállunk a' husnak ára mindég felette nagyon leszállítva lévén, mi az egész Országot körül-belül megjárni és az egyéberánt is rettentő kölcségeinket, még a' sok uti kölcséggel is szaporittani kénszerítetünk*», hogy a két népes Város, *Pest* és *Buda* húsbéli ellátását biztositni tudják. A pesti és budai Mesterek ezáltal alig tudnak megélhetésükre «*egy kis polgári hasznot*»: itt-ott egy néhány forintot nehezen «*kicsavarni*». A Vármegye minderről tud, mégis bécsi mértékkel méri Pestet-Budát és folytonosan csak a bécsi hús finomságáról, a pesti és budai hús silányságáról szól, ami teljesen igaz, e mellett azonban a pesti-budai mészáros Mesterek temérdek nagy hasznáról is beszél, amiből viszont egy szó sem igaz.

Hiszen a két Város Mesterei gyakorta hónapokig vannak távol hazulról, itthoni cselédeikre kellető felügyeletet gyakorolni nem tudnak, talán ez is lehet az oka, hogy Legényeik csakugyan lopnak a mérésnél. Eme legényi kicsapongásokat azonban miért tulajdonítják a Mestereknek? Ők kénytelenek pontosan fizetni legényei bérét, nekik «*kosztot, kvártélyt*», tehát szabad tartást kénytelenek adni : keresetük rámegy a Szék költségeire. Azt sem lehet kívánni, hogy az itteni Mesterek otthon házi gazdaságukban munkálkodó feleségei egész esztendőn át reggeltől estig a Székben üljenek és hogy a Mesterek egyébként is elvesztegelt házi gazdaságukat még biztos feleségi kezekre se ereszthessék!

A bécsi mészáros Mesterektől valóban megkövetelhető, hogy jó marhahúst adjanak, de ezt a bécsi mértéket csak akkor követelje a Nemes Vármegye a pesti-budai mészáros Mesterektől, ha velük is úgy bánik el, mint Bécs Városa és az ottani fellebbvaló Hatóság bánik a bécsi Mesterekkel. Szerencséltesse a Vármegye a két Céhet — a pestit és budait — a bécsi húsárral ; egyszerűen vonja le a Pestről-Budáról Bécsig való hajtás és a Vám költséget és engedje meg, hogy a pestiek-budaiak is annyiért mérjék a hust,

mint a bécsiek : azonnal olyan magyar húst lehet venni és enni Pesten-Budán is, mint Bécsben!

Ezt kellene tennie a Nemes Vármegyének, nem pedig a két Város Publicumát is, de a pesti-budai Céh Mestereit is megrövidíteni az egy íróasztal mellett csinált lehetetlen pesti-budai husárszabással. Éreztesse a Nemes Vármegye az itteni Mesterekkel a bécsieknek kijáró jótéteményeket, ne kényszerítse öket arra, hogy az egész Országot felkutassák olcsó — de természetesen silány — marháért. Ha majd a pesti-budai magyar Mesterek is kiállhatják a Concurrentiát a bécsiekkel : majd ide is hajtanak a magyar eladók magyar marhát, nemcsak Bécsbe. Majd ha az idevalósi Mesterek Pesten-Budán is vehetnek jóféle marhát, ha azt orruk elől a Vármegye nem véteti meg Bécscsel : lesz jóféle magyar hús Pesten is. Közelítsen a Nemes Vármegye a «*természetes igazság mértékén épült limitációhoz*», ne a bécsi állapotokat másolja bötű szerént. Csináljon a Vármegye «*Probatica*»-t, vagyis próbavágást : utánozza *ebben* «*Bécs Városa módját*». Így állapítsa meg egy font hús árát, «*számvetési pontossággal*», ne fejből és üresen. Hiszen a Nemes Vármegye egyebet sem tesz a bécsi mód paralellázásán kívül, minthogy a Becsületes Mestereket gyalázza. Ezzel azonban a Publicum sem nyer, legfeljebb a Mészáros Mesterek romlására jut olcsó, de hitvány húshoz. Ne azt tegye a Vármegye, hogy amolyan aprólékos kis helyeken tesz vizsgálatot, mint *Cegléd* és *Kecskemét*, — ahol a pesti-budai mészárosság soha meg nem jelenik marhavásárra — hanem figyelje meg a váci és pesti Országos Vásárokat. Pestnek heti húsbéli ellátása 600 ökör, vagy 900 tehén, Ceglédé 220, ami Pest Városa számára csak egy kis falatka. Erre nézve a két Céh tabellákat mellékel. «*Iszonyú*» költségeiket kimutatandó mellékelik egy pesti Mester évi költségének számvetését. (Lásd alább a többi limitációs számítást összefoglaló tételnél.) Nézze csak meg egyszer a Nemes Vármegye : micsoda különbség van egy pesti-budai és egy falusi Mester költségei között!

Ezenkívül a Vármegye «*Kiküldöttsége*» nem ért a Probatica tételéhez sem. A próbavágáshoz hozzáméri a nyomtatékot, a Mestereknek előírja, hogy azt külön mérjék. «*Tekintetet sem érdemlő csekélységeket*» hoz ki a mészárosság használ, ami még a Szék fenntartása költségeit sem hozza ki. A tavalyi Medárdus-napi Országos Vásáron a «*Probatica*» 13 és 12 krajcárra ütött ki, mégis 11 krajcárra limitálta a Nemes Vármegye a hús fontját. Így semmi értelme

Photo Szrókay.

1780. Az Isten Báránya a Zechmeister Ház orombháromszögében.
A Hitetlenség bömbölő Oroszlányjainak fügét mutató markok.

Photo Szrókay.

1780. Az Isten Báránya mint Mészáros Cégér a Mészárosok Útja egy Mészáros Házán.
A kispolgári barokos hangulatú házban ma is Mészárszék van.

Photo Sztrókay.

1785. A Zechmeister-család házának Mészáros Cégére.
A ház az egykori Országúton volt, ma: Margit-körút 39. sz.

nincsen a Limitációnak, nem is szólván arról, hogy ilyen módon «*törzsökvagyonát*» fizeti rá a két Céh minden tagja a Vármegye eljárására.

A haszon a polgári munkásság rugója, «*erre mindenki méltó, aki a nagy Polgári Testben fáradozik a maga nemében*». A Szent Írás is mondja : «*Méltó a Míves az ő bérére*» és «*Aki az Oltárnak szolgál, éljen az Oltárból*», mondja a Céh. A Céh eme szavaiban mi a «Reformkorszak» folyton emelkedő polgári öntudatának tényét kívánjuk látni. A kép a 18. század stílusfordulata : «Polgár és Társadalom». A kézmívesi Mesterség — az iratok hangjából láthatóan — kezd rájönni, hogy ő is nemzetfenntartó elem, nem csak a *Parasztság*, melynek sanyarú sorsáról annyi gyönyörű szólás esik a korszak «*Demophiliája*» idején. A pesti Mívesség ráeszmél, hogy hiszen ő a saját adóján tartja el a Vármegyék Urait, akiknek munkájából csak annyit lát, hogy ezek őt — az adó fizetőjét — saját pénzükön teszik tönkre. Lehetetlen észre nem vennünk, milyen önérzettel vagdalják oda a Mesterek a Hatóságok elé az 1830-as évektől kezdve az ő «*adózó*» voltukat. A folyton erősödő kézmívesi-polgári öntudat Pesten és Budán úgy veszi át a korszak szólamainak politikai szótárából az ekkor szakadatlanul hangoztatott «*szegény, röghöz ragadt adózó Paraszti Népség*»[1] régi, hivatalosszerű elnevezését, mint a Husziták a «Koldus Testvér» (Zsebráczi Bráti : Zsebrák) nevet, vagy mint a francia Forradalom rajongói a «*Nadrágtalanok*», vagyis a «Rongyosok» nevét, a «Nadrágtalant» jelentő «*Sans-culotte*» szót vagy a gályarabok vörös levantei süvegét, melyet a köztudat *(a «Chapeau Rouge»-t)* a kornak lelkét elemien félreértő és kellő viselettörténeti érzék nélkül «Phrygiai Süveg»-nek tart.

A Mesterek büszkén mondják magukat «*adózóknak*», éppen olyan büszkén, mint ahogyan a korszak pesti-budai rajongói tüntetésből hordják pontosan ugyanezekben az években a talián szabadsághős «*Szénégetők*» nevű titkos Páholyok *(«Carbonari»:* az Abruzzo-k és Szicilia szénégetőiről elnevezve) *Carbonaro* köpönyegét, *Carbonaro* süvegét és szakállát *(«Kossuthkalap» és «Kossuthszakáll»)*. Ez a viselet *polgári* tüntetés : az 1830—1848 között a pesti utcákon gatyában, árvalányhajas süvegben, fokossal *a «Nép Barátját»* fanyalgó és «szenvelgő» ficsurok (Dandy, Arszlán) a paraszti «Demophilia» divatját csak majmolják.

[1] «Misera plebs contribuens plaebae adstricta.»

A Céh beadványaiban — melyeknek csak kritikája és logikája éles, de nem hangja — az a stílus érzik meg, mely 1848 «*Márczius Idusának*» hangja lesz egy félnemzedéknyi idő mulva, amikor a pesti «Latinoskolás» diákság adja meg a hangját azoknak a polgári tömegeknek, melyek *Rottenbiller* Lipót és *Staffenberger* István — a bőrkereskedő — polgári vezetésével teremtik meg a «*Március Tizenötödikét*», — elsősorban Mesterlegényekkel — ha a pesti «*Március*» történetírását magának kisajátító eddigi laikus dilettantizmus ezt a polgári vonást eleddig nem is látta meg az 1848-as eseményekben.

A kegyes, Szentírási idézet — melyet a Céh használ — a korszak másik sarka, a Céhek életében még élő, mélységes vallásosság, mely 1830-ban még a «*Herberg*»-ek nappali és hálószobáiba is elhelyezte a Feszületet.

A két Céh végezetül azt kéri, hogy a bécsi alapgondolatoknak megértésével vegye át a «*Probatica*» bécsi módiját a Bizottság. Az ajánlott mód nem sérti a Nemes Vármegye törvényeinkben törzsökölt limitáló hatalmát, — írja a beadvány — de a Publicum is megnyugodna, ha vele alkalmas módon megértetnék, miért lett ezáltal a hús ára magasabb.

P., m. Ismeretes, hogy a legújabb időkig is Bécsbe vándorolt a legjobb magyar marhahús. Az idősebb nemzedék máig jól tudja, hogy egyes előkelő budapesti vendéglői konyhák még nem is olyan nagyon régen Bécsből hozatták a hízott magyarországi ökörhúst. Az 1830-as idők magyar eladója Bécsbe vitte marháját, ahol többet kapott érte, de erre — éppen a pesti Marhavásáron keresztül — a Vármegye kisstilusú limitációs rendszere vezette rá az eladókat. A kivitel miatt a pesti hús tényleg silány volt. A Vármegye Urai — kik közül sokan feljártak a Pozsonyi Országgyűlésre — Pozsonyban is kitűnő alföldi magyar marhahúst láttak. Az irataínkbna mutatkozó nemesi oldalról jövő panaszok oka a pozsonyi országgyűlési tapasztalás. Pozsony azonban már Bécs gazdasági vonzókörébe esett bele, ebből a szempontból is «*Bécs Hóstátja*» lévén.

Az egész beadvány a régi «Olcsó husnak hig a leve!» mondás variálása. A korszak legtöbb magyar gulyáját az ősi bécsi Marhahajtóút — *Mészárosok Útja* — mentén birtokos, Szlavniczai gróf *Sándor* Móric, az ottani *Törökbálint, Budaörs, Bia, Torbágy, Zsámbék, Perbál, Tök* ura, Von *Metternich* Herceg veje szállította Bécsbe. A határréten birtokos *Esterházyakon* kívül a legtöbb magyar gulyát az óriási vagyonú *Mácsai nemes Csernovics Péter*, az utolsó «*Tömösi Gróf*» és unokaöccse, *Csernovics György* — *Mácsa, Kisoroszi, Szalárd, Ménes, Paulis* ura — hajtatták Bécsbe. (A Csernovics-család levéltára özvegy Csernovits Diodorné urasszony birtokában.)

517. 1831. dec. 12.

Fettich Jakab Mester elhalt nejének, a korcsmásságot folytató *Schleiss* Borbála Asszonyságnak hagyatékát összeírják *Szloboda* Mihály Tanácsnok és *Medvenits* Ferenc esküdt városi Kancellista Uraimék.

A lajstromból csak azokat az adatokat közöljük, melyek várostörténetileg vagy művelődéstörténetileg érdekesek egy százesztendővel ezelőtti kültelki, kispolgári, majoros és korcsmáros életet folytató pesti mészárosi család berendezésére és életére nézve.

Az özvegy háza a Leopoldvárosban, a *Váci Országut* 403. száma alatt volt. Az elhunyt ezt anyai nagyapjától, *Plankenfeld* Józseftől örökölte. A ház a Pattantyúsok Kaszárnyája — az Ujépület — közelében, a mai Bank-utca táján volt és 1500 forintra becsültetett.

Készpénzül 370 forint szerepel a hagyatékban. Az Asszonyság pincéjének borai és hordói árverésen 3607 forinton keltek el. Különböző adósoknál 379 forint behajtható adósság volt kint. Apró 14 krajcártól 12 forint 47 krajcárig menő összegekkel — bizonyára italneműért — tartoztak az Asszonyságnak egy «*Öreg Gáspár*»-nak írott ember, «*egy asztalos legény*» meg «*egy kőmüves*» meg egy «*Flegel nevü tüzér*». Ezeket a bizottság «*dubiozus*» követeléseknek minősíti.

A butornemüek és értékeik ezek voltak:

1	«Sofa», 6 székkel, kék szövettel vonva.....	frt	90.—
1	ruhásszekrény (Garderob) fényezve	«	40.—
1	kis ovális asztal.....	«	5.—
1	oszlopos óra (Stock Uhr).....	«	25.—
8	kerek fehér asztal à 2 frt 30 kr	«	30.—
1	tükör	«	3.—
24	szalmafonatú szék à 24 kr	«	9.—
4	rézgyertyatartó (Leuchter) à 30 kr	«	2.—

Az Asszonyság hálófülkéjébe beépített nagy kétszemélyes ágy, mint házastársi *nyoszolya* (Bettstatt) az özvegy férjnek meghagyatott, az ágynemüt az Asszonyság első házasságából született gyermekek kapták.

Az Asszonyság ruhái ezek voltak:

1	*vuklér* (Wikler), vagyis bő galléros köpönyeg...	50	forint
5	kékfestő (Percail) ruha à 5 frt	25	«
1	selyem felsőkabát	50	«
1	«török kendő» (Hirkas).....	4	«
1	fehér általvető kendő	25	«
1	kis selyemkendő	2	«

A «Hirkassziai kendő» (Hirkas) kaukázusi teveszőrkendő, közönségesen «török»-nek hivták.

Az éléskamrában akadt 240 font zsirozó (Schmer): à 36 kr és 100 font

szalonna : à 28 kr ; egy nagy gyorsmérleg (hidas mérleg) és egy csészés mérleg (Schiesselwaag). A szénáspadon volt 170 zsup szalma à 6 kr és vagy 7 forintnyi széna.

Az udvarban voltak *vakolatos csöbrök*, *homokos ládák* (Sandtruhe), egy *mángorló*, három *«kinai disznó»* (Chineser Schweine), összesen 70 forint értékben. Ezek a «tömpe orrú», és «apró szemű» az angliai «*Yorkshire*» tenyészetű közvetítéssel elterjedt, tényleg középázsiai eredetű nemesfajú disznók jellemzőek a 19. sz. első felének már művelődő s nemesfajú állatot is tenyésztő pesti kispolgári gazdálkodására. Egy pár *ló*, egy *borfuvarozó kocsi* és egy kétüléses kis *hajtókocsi* (Steuerwagerl : kormányműves, elforduló első tengelyű kocsi) is volt az udvarban.

Az Asszonyság adóban tartozott 117 frt és 58 krajcárral, a *patikásnak* 87 frt 5 kracárral, Nemes *Fellner* doctornak 20 orvosi látogatásért 40 forinttal, *Müller* Domonkos pintér Mesternek 85 frttal, *Leithner* Gáspár kovács Mesternek 35 forinttal. Az Asszonyságon *Vindisch* Lőrinc sertéskereskedő 1054 forintot követelt, a *Spiegel Úr* Serfőzőházának 40 forinttal tartozott. Ez a Serfőzőház — a *Spiegel*, később *Tüköry*-családé — a mai pozsonyi-úti *Silos* mögött volt, épületei ma is láthatók.

A hagyatéki felvételért a városi Tanácsnok Uram 30 forintot, a Kancellista Uram 15-öt, az irnok 10-et kapott. A cselekvő vagyon 6879 frt 12 krajcárt, a szenvedő vagyon 3210 frt 52 krajcár volt, az örökösökre tehát 3668 forint 20 krajcár cselekvö vagyon jutott.

P. n. A ház a mai külsőtelki józsefvárosi és ferencvárosi nagy udvaros házainak képét sejteti. A bútorok leírásából a korszak úgynevezett «*Vormärz*», vagyis «1848 *Márciusa előtti*» modorú berendezésének kedves, kispolgári jóléte érzik meg : kékkel bevont «Kanapé» és alabástromos álló óra, az a berendezési forma és bútorstílus, amit a Bécsben élt és ott meghalt *Hevesi* Lajos a kitűnő magyar iró nevezett el 1890 táján a «*derék kispolgár, Meyer Úr*» («der biedere Meyer» : «*Biedermeyer*») stílusának, amit egész Európa «*Biedermeyer*»-nek nevez ma. A hagyaték polgári jólétet és kedves polgári ruhadarabokat mutat : egy pesti mészáros-korcsmáros család 1831-ből való otthonának szelíd képét.

618. 1831. december vége. PEST és BUDA.

A két Céh beterjeszti egy pesti Szék évi költsége vetését és a *bécsi, pesti* és *budai sütőmívesség* árainak rendszabására vonatkozó adatokat a *török*, a *francia* és a *napoleoni* háborúk idejére vonatkozólag visszamenően. A Vármegye viszont az ugyanezekre vonatkozó vármegyei adatokat küldi meg a két Céhnek.

P. m. n. l. és mindhárom nyelvű nyomtatványok.

Tekintettel arra, hogy pest—budai Céhládáink irataiból csak igen szegényes roncsok maradtak meg, a pékségek inasainak és legényeinek életével szűk korlátaink között csak azért foglalkozunk, hogy a mészárosság életébe ezeken keresztül pillanthassunk be.

A két Céh a marhadögére való tekintettel arra kérte a Vármegyét, hogy a sütők árszabásainak módjára a húsárakat is havonta határozza meg. Az itt szereplő adatok 1787-ig nyúlnak vissza.

A *sütők* árszabásainál a Vármegye a két Céh három-három Mesterét szokta kihallgatni. Az adatokat a Vármegye, *Pest és Buda* Városok és a *Helytartótanács* levéltáraiból emeltette ki. A bécsi adatokat az ottani *Stadt-Hauptmannschaft* küldötte meg.

Az iratokból jól követhető a Limitáczió teljes ügymenete : a Vármegye Számvevője az árakat a *Heti Vásárokon* jegyzi, ezekből középárat számít ki, ezeket a Tanács ötnaponkint a Piaczokon kifüggeszteti a hirdető oszlopokon.

A Vármegye a húsárszabást illetőleg a bécsi viszonyokhoz alkalmazkodik. Addig nem dönt, míg Bécsből nem kapja meg a limitációs adatokat.

A pénzérték napoleonkori zuhanása pontos analógiája az 1914—1924. korszak európai viszonyainak. Az árak emelkedését *«valorizációs»* tabellákban ez a korszak előre számítja ki 10 garasról 130 garasosig emelkedhető gabonaárakat eshetőlegesen véve számításba.

A «*Monarchia*» itt is mint egy nagy gazdasági egység mutatkozik, ami Bécs gazdasági politikájának volt jó, mely a «*Magyar Kánaán*»-t csak úgy használta ki, mint az árva *Dalmáczia*t. Magyarország szerepe e korban Bécscsel szemben a rabotás Paraszt kiskorúságban tartott gazdasági függősége volt.

Irataink csak röviden ismertetjük pest-budai *várostörténeti* vonatkozásaikban, a *Céhtörténeti, gazdaságtörténeti* és *művelődéstörténeti* vonatkozások kiemelésével.

1831. Egy pesti Szék egy esztendei költségvetése.

A keletnélküli jegyzék címe : *«Pestenn egy Mészárszékre esendő költség egy Esztendőre:*

A Mesterség űzésére *«kévántatik»* 10,000 forint előírott forgótőke. Az 1860-as évektől kezdve — mint látni fogjuk — ez az előírott tőke a városi Tanács iparengedélyező határozataiban is szerepel.

1. A 10,000 forint évi kamata	frt	600.—
2. Lakás, bőrszárító, istállóbér	«	400.—
3. A mészárszék házbére *«évi középben»* és ennek *«portiója»* vagyis adója	«	600.—
4. A Jus Regale	«	43·45
5. Egy székálló Legény évi bére	«	250.—
6. Ezenkívül a *Székálló Legény* minden eladott mázsa húsnál 3 font hús árát kapja		

7.	Egy *Vágó Legénynek «évi pénzül»*	frt	250.—
8.	Egy *pénzszedő Legény* «évi bére pénzül»	«	150.—
	E három Legény *élelme*	«	600.—
9.	Egy számadó *Gőbölyösnek* évi pénzül	«	150.—
10.	Ennek egy bunda és 2 pár csizma	«	50.—
11.	Egy *juhász* évi bére pénzül	«	100.—
12.	Egy *bundája*, két pár *csizmája*	«	50.—
13.	A *Gőbölyös* és *juhász* évi elesége, egy hétre *3 kenyér*, 2 font *szalonna*, 2 itcze *kása*, félfont *só*, egy emberre.....	«	312.—
14.	Egy *kocsis* évi bére pénzül	«	120.—
15.	*«Kosztja»*	«	150.—
16.	Két *ló* tartása, hetenkint 2 pesti mérő *zab*, naponkint 1 forint ára *széna*, egy évre	«	728.—
17.	*Kovács, bognár, szijártó*	«	150.—
18.	*Consiliumi* (vagyis Helytartósági) parancsolat szerint *«legkevesebb hat hétre felvásárlott «provisióra»* — azaz «előregondoskodásra» — *48 darab marha megkévántatik, melyekből 8 darabnak a' Rákoson szabad legelése lévén a' többiért naponta 6 krajtzárt fizetvén a' 7 holnapi Legelésre esik»*.....	«	840.—
19.	40 darab marha 5 hónapi szénája, 30 krt számítva egy napra	«	3000.—
	Summa.....	frt	8623. 45

«Ezen fent nevezett Summa költség egy Székre meg kévántatik évenkint. A mi pedig polgári nyereségünket illeti — írja a Céh — *fáradozásainkért, azt, valamint többi polgári társaink abba részesülnek, Tekintetes Nemes Vármegyénk tőllünk sem fogja megtagadni.»*

Az irat mellett egy másik költségvetés fekszik, mely ugyanezeket a tételeket 8054 frt 45 kr. summában hozza ki és megjegyzi, hogy ennek a költségnek heti 10 darab, évi 520 darab marha húsa kiméréséből való kihozatala *«lehetetlenség»*.

2. *É. n. Jelentés a Vármegyéhez:* A két Céh benyujtotta a húsárakra vonatkozó vásári tabellákat, a sütők módjára havonta történő husárszabás megcsinálhatására az intézkedések megtörténtek.

A marhadöge miatt a marha silány, a bőr és a faggyú nem kél, a Céhek kérése méltányos: a marhaárak és a húsárak között párhuzamosságot kell teremteni.

3. *1787. aug. 23. Pest. Szily* József a Vármegye Alispánja és *Spork* György Pest Város főjegyzője kiadják a sütők számára a limitációt.

A süteményfajták: *«ordinare zsemle»* vagyis *vizes zsemle*, *«omlós szarvas» («marbes Kipfel»)*, finum montlisztből sült *szarvas («Mundkipfel»)* *ánizsos szarvas («Anaiss Kipfel»)* *fehér cipó* és *ordenári pékkenyér*.

4. *1798. jan. 3. Szily* József Alispán és *Iványi* László Pest Városa Könyvelője kiadják a sütők számára a limitácziót.

5. *1801. dec. 3.* Pest Vármegye limitálja a sütőmesterek árait *(«Baecken-Gebach-Satzung»).*

Az árszabás alapja az, hogy mibe kerülhet egy finom montlisztből sütött *muntzsemle*, egy *ordináré zsemle*, egy *omlós szarvas («Mürbes Kipfel»)*, egy *montlisztből sült szarvas*, egy *komlóval kelesztett* fehérkenyér *(«Weisses Pohl-Brod»)* és egy *ordenáré pékkenyér («Beckenbrod»)*[1] ha a búza pozsonyi mérőjének ára 10-től 94 garasig hullámzik. A tabellák öt garasonkint vannak kiszámítva: 10, 11, 12, 13, 14, azután 15, 16, 17, 18, 19, garasra és így tovább egészen 94 garasig.

6. *1805. Egy középfajta pékség évi költségeire vonatkozó kalkuláczió.*

Ezek *sütőház* (Backhaus), a *kenyeresbolt* (Brodladen), a *kenyérszékülőlegény* (Brodsitzer) bére és kommencziója a Székülő újesztendei, farsangi, husvéti, pünkösdi, szentmártonnapi és karácsonyi ajándékpénze, 6 *Péknas* bére, a *segítő* (Helfer), a *keverő* (Mischer), a *szakító* (Auschlitter), a *dagasztó* (Kibler) Legények, két *«Kisinas»* (Kleinjungen) heti bére, mindezek *borravalója* hetenként 24 krajczárnyi, cumivalójuk mindnyájuk számára napi egy font hússal, főzelékneművel *(«Zugemiess»)*, ezeknek megadandó szerével *(«Zugehör»)*, a vasárnapi külön mellékes fogás *(Zuspeise)*. A *Zuspeise* a magyar mesteremberi osztálynyelvbe *«csúszpájz — czupász»* formában érdekes jelentésváltozással ment át, mert később *főzeléket* jelentett, noha eredetileg önálló husos fogás — hal, vad vagy tésztanémű — volt. A mesterlegény és inas a főzeléket nem tekintette *csúszpájznak*, ellenben pl. a töltött káposztát igen. A főzelék neve itt *Zugemüse*, régi mesterlegényi argôt-ban: *«gezemiczes». Gerzemürze:* Dörrgemüse: világháborús bakaszó.

Majsztramék által főzött *«gezemiczes»* heti rendje: hétfő: *káposzta*, kedd: *kolompér*, szerda: *borsó*, csütörtök: *káposzta*, péntek: *bab*, szombat: *lencse*, vasárnap: *töltött káposzta*. A mai budapesti kispolgári háztartások és vendéglők ételrendje máig ez. A hétfői káposzta rendesen *«Blau Montag»*-os *(Heverdel hétfős)*, vagyis *«Korhelyhétfős»* úgynevezett *«Korhelyleves»* volt. A régi mesterlegényi *«reggeli»:* az ősi tejes, tojásos, czukros, fahajas *serleves* volt. *(«Warmes Bier»: Biersuppe.)* A *«fölöslököm»* («Fruhstück»): sres húsnémű ozsonna. Jómódú Mester 10 órakor az inasokkal mindig sert hozatott Legényeinek. A *Kenyér*-ből mindenki annyit szelt egész nap, amennyit akart. Sok helyen a Mester pincéje bora is szabad ital volt a Legénység számára. (Az egykori *Anzenberger* pesti sütőcsaládból származó közlés. A Lánchídon dolgozó ácslegényeknek is szabad italа volt a Mester pincéjéből még 1847-ben is.)

A számításban ott szerepel a pékség *két szolgálóleánya*, napi egy font *faggyúgyertya* (amit *«Májsztrammd Asszonyság»* mindig *«kéztől»* adott ki a

[1] *Wecken — «vekni»:* tulajdonképpen: *Pékkenyér.*

7. Egy *Vágó Legénynek «évi pénzül»*	frt	250.—
8. Egy *pénzszedő Legény* «évi bére pénzül»	«	150.—
E három Legény *élelme*	«	600.—
9. Egy számadó *Göbölyösnek* évi pénzül	«	150.—
10. Ennek egy bunda és 2 pár csizma	«	50.—
11. Egy *juhász* évi bére pénzül	«	100.—
12. Egy *bundája*, két pár *csizmája*	«	50.—
13. A *Göbölyös* és *juhász* évi elesége, egy hétre 3 *kenyér*, 2 font *szalonna*, 2 itcze *kása*, félfont *só*, egy emberre	«	312.—
14. Egy *kocsis* évi bére pénzül	«	120.—
15. *«Kosztja»*	«	150.—
16. Két *ló* tartása, hetenkint 2 pesti mérő *zab*, naponkint 1 forint ára *széna*, egy évre	«	728.—
17. *Kovács, bognár, szijártó*	«	150.—
18. *Consiliumi* (vagyis Helytartósági) parancsolat szerint *«legkevesebb hat hétre felvásárlott «provisióra»* — azaz «előregondoskodásra» — *48 darab marha megkévántatik, melyekből 8 darabnak a' Rákoson szabad legelése lévén a' többiért naponta 6 krajtzárt fizetvén a' 7 holnapi Legelésre esik»*	«	840.—
19. 40 darab marha 5 hónapi szénája, 30 krt számítva egy napra	«	3000.—
Summa	frt	8623. 45

«Ezen fent nevezett Summa költség egy Székre meg kévántatik évenkint. A mi pedig polgári nyereségünket illeti — írja a Céh — *fáradozásainkért, azt, valamint többi polgári társaink abba részesülnek, Tekintetes Nemes Vármegyénk töllünk sem fogja megtagadni.»*

Az irat mellett egy másik költségvetés fekszik, mely ugyanezeket a tételeket 8054 frt 45 kr. summában hozza ki és megjegyzi, hogy ennek a költségnek heti 10 darab, évi 520 darab marha húsa kiméréséből való kihozatala *«lehetetlenség»*.

2. *É. n. Jelentés a Vármegyéhez:* A két Céh benyujtotta a húsárakra vonatkozó vásári tabellákat, a sütők módjára havonta történő husárszabás megcsinálhatására az intézkedések megtörténtek.

A marhadöge miatt a marha silány, a bőr és a faggyú nem kél, a Céhek kérése méltányos: a marhaárak és a húsárak között párhuzamosságot kell teremteni.

3. *1787. aug. 23. Pest. Szily* József a Vármegye Alispánja és *Spork* György Pest Város főjegyzője kiadják a sütők számára a limitációt.

A süteményfajták: *«ordinare zsemle»* vagyis *vizes zsemle*, *«omlós szarvas» («marbes Kipfel»)*, finum montlisztből sült *szarvas («Mundkipfel»)* *ánizsos szarvas («Anaiss Kipfel»)* *fehér cipó* és *ordenári pékkenyér*.

4. *1798. jan. 3. Szily* József Alispán és *Iványi* László Pest Városa Könyvelője kiadják a sütők számára a limitációt.

5. *1801. dec. 3.* Pest Vármegye limitálja a sütőmesterek árait *(«Baecken-Gebach-Satzung»).*

Az árszabás alapja az, hogy mibe kerülhet egy finom montlisztből sütött *muntzsemle*, egy *ordináré zsemle*, egy *omlós szarvas («Murbes Kipfel»)*, egy *montlisztből sült szarvas*, egy *komlóval kelesztett* fehérkenyér *(«Weisses Pohl-Brod»)* és egy *ordenáré pékkenyér («Beckenbrod»)*[1] ha a búza pozsonyi mérőjének ára 10-től 94 garasig hullámzik. A tabellák öt garasonkint vannak kiszámítva: 10, 11, 12, 13, 14, azután 15, 16, 17, 18, 19, garasra és így tovább egészen 94 garasig.

6. *1805. Egy középfajta pékség évi költségeire vonatkozó kalkuláczió.*

Ezek *sütőház* (Backhaus), a *kenyeresbolt* (Brodladen), a *kenyérszékülőlegény* (Brodsitzer) bére és kommencziója a Székülő újesztendei, farsangi, husvéti, pünkösdi. szentmártonnapi és karácsonyi ajándékpénze, 6 *Péknas* bére, a *segítő* (Helfer), a *keverő* (Mischer), a *szakító* (Auschlitter), a *dagasztó* (Kibler) Legények, két *«Kisinas»* (Kleinjungen) heti bére, mindezek *borravalója* hetenként 24 krajczárnyi, ennivalójuk mindnyájuk számára napi egy font hússal, főzeléknéművel *(«Zugemiess»)*, ezeknek megadandó szerével *(«Zugehör»)*, a vasárnapi külön mellékes fogás *(Zuspeise)*. A *Zuspeise* a magyar mesteremberi osztálynyelvbe *«csúszpájz — czupász»* formában érdekes jelentésváltozással ment át, mert később *főzeléket* jelentett, noha eredetileg önálló husos fogás — hal, vad vagy tésztanémű — volt. A mesterlegény és inas a főzeléket nem tekintette *csúszpájznak*, ellenben pl. a töltött káposztát igen. A főzelék neve itt *Zugemüse*, régi mesterlegényi argôt-ban: *«gezemiczen». Gerzemürze:* Dörrgemüse: világháborús bakaszó.

Majsztramék által főzött *«gezemiczen»* heti rendje: hétfő: *káposzta*, kedd: *kolompér*, szerda: *borsó*, csütörtök: *káposzta*, péntek: *bab*, szombat: *lencse*, vasárnap: *töltött káposzta*. A mai budapesti kispolgári háztartások és vendéglők ételrendje máig ez. A hétfői káposzta rendesen *«Blau Montag»*-os *(Heverdel hétfős)*, vagyis *«Korhelyhétfős»* úgynevezett *«Korhelyleves»* volt. A régi mesterlegényi *«reggeli»:* az ősi tejes, tojásos, czukros, fahajas *serleves* volt. *(«Warmes Bier»: Biersuppe.)* A *«fölöstökön»* («Fruhstück»: seres húsnéműs ozsonna. Jómódú Mester 10 órakor az inasokkal mindig sert hozatott Legényeinek. A *Kenyér*-ből mindenki annyit szelt egész nap, amennyit akart. Sok helyen a Mester pincéje bora is szabad ital volt a Legénység számára. (Az egykori *Anzenberger* pesti sütőcsaládból származó közlés. A Lánchídon dolgozó ácslegényeknek is szabad italа volt a Mester pincéjéből még 1847-ben is.)

A számításban ott szerepel a pékség *két szolgálólánya*, napi egy font *faggyúgyertya* (amit *«Majsztramné Asszonyság»* mindig *«kéztől»* adott ki a

[1] *Wecken — «vekni»:* tulajdonképpen: *Pékkenyér.*

«*Családnak*» minden Céhben), a pékség *tüzelőfája:* heti két öl fa, *só, liszt fuvara, lisztnémű, só, lisztkomló, favágó* bére, a *konyhatűz* és a *téli fűtés, gyaluforgács,* a kemence *tapasztása, téglázása, meszelése,* pékségi *kézi szerek* kopása, javítása, *lisztes csöbör, dagasztóteknő, szemetes csöbör, szita, lapátok, kefék, seprők, vedrek, vizes csöbrök, tűzoltó bőrvedrek.* Szerepelnek: a *rézedények, tégelyek* (Tigel), a rézből kovácsolt *kemenceajtók* javítása, *kenőecsetek* és *kenő kefék, rézüstök víz és komlólé* számára, különleges *zsemlyesütő tepsik, zsemlyekenő kefék,*[1] *lapátok, szénvonómankók, szénfogók, mosórongyok, kéménytisztító koszorúk, vajas bödön, kötények, asztalok, zsákok, kések, madzag,* a liszt *elporlásának* veszteségei, *zsemle és szarvasszaggató* készségek, az *Öreglegény* művezetői díja (*«Werkführergeld»*), a negyedévi kántornapok és a céhi ispotálydíjak, adók. Végül a Mester és családjának félretehető, illetőleg felélhető jövedelme.

A napi lisztanyagot nem számítva egy pesti pékség évi üzemköltsége 5014 frt 30 kr. Egy pékmester évi elélhető polgári életfenntartási költsége 1801 frt 45 kr. 1831-ben.

7. *1808. szept. 30.* Háborús limitációs tervezet a sütőmesterek számára.

A sütemények árát a búza pozsonyi mérője árának 60-tól 279 garasos emelkedésére számítja ki Borosjenei *Muzslay* Károly Pest Vármegye Táblabírája.

8. *1808. október.* V. ö. 1801. dec. 31. Számítás 120-tól 180 garasig számítja a buzaárat.

9. *1811. márc. 23.* A budai sütő Mesterek instáncziája a Nádorispánhoz fennti ügyben.

10. *1812.* A *bécsi,* illetőleg alsó-ausztriai Tartományi Tanács árszabása 10—130 garasos buzaára emelkedésre számítva: lisztes szatócsok számára való.

«*A Grässlerey*» szó itt már «*Griesslerey*». Innen a *Griess Platz* név, iratainkban (l. az 1696-i Céhlevelet) a pesti *Szénás Piac* (Heu Markt) 17. századvégi neve. (Gras-Platz.) A középkori pesti *Buza Piacza* (*«Theatrum Frugum»*) neve sem «*Buza tér*» (mint *Rupp* i. m., *Schmall* i. m.), mert a «*Tér*» nem «*Piacz*», hanem magyarul — vagy *Buzás Piacz,* vagy *Buza Piacza,* éppen így: nem *Szénatér,* hanem *Szénás Piac,* vagy *Szénások Piaca: «Piazza dell 'Erbe». Greissler:* szatócs, lisztes szatócs, szénás szatócs, latinul: *Dardanarius: «mindent beszedő, buzadrágító, szatócs».* (Paris-Pápai: 1708.)

11. *(1812).* Jegyzetek a Bécsben 1805—1810 között végzett ármegállapító próbasütésekről (*«Probatica»*).

[1] «*Backsimperl*» kulcsalakja révén a *cemballo* olasz szavából «*csimperli*» a friauli eredetű pesti kéménysepröknél is. V. ö. A középkori budai «Sampell» Mester nevéről mondottakat.

12. *1812. Bójtmáshó 18-án.* Pest Vármegye foglalkozik a pesti és budai Pékmesterek kérésével, melyben ezek «*az mostani változó és szertelen való drágaság tekintetéből*» kérik a pékségi kenyérbéli és zsemlebéli sütemények árszabásának felemelését.

13. *1812. január 27.* V. ö. az előbbit.

14. *1812. márc. 3.* U. a. mint a 12. és 14. alattiak.

15. *1812. Pünkösdhó 12-én:* Pest Vármegye elutasítja a budai sütők Céhének ama kérését, hogy süteményeik árszabásáról a Vármegye a bécsi árszabás adatainak beérkezése előtt döntsön, várjanak a Mesterek békességgel a bécsi írások megérkezéséig.

16. *1817. május 1.* Pest. V. ö. 17.

17. *1828. szept. 1.* Nemes *Jeszenszky* Miklós Pest Város könyvvezetője (Rationis Exactor, Buchhalter) aláírásával németül kézzel írottan, latinul nyomtatottan kiadott ötnapi *liszt, dara, korpa, kenyér* és *zsemleárszabás* («*Limitatio farinae, ptisanae, furfurum panisque et Semelarum*»).

Az árszabást a Város ötnaponkint adta ki a pesti és budai hetivásárokon («*de nundinis hebdomadalibus*») kialakult árak alapján középárszámítással («*diametrali pretio*») 148 garasban kiszámított egy «*Valutáris ezüst forintot*» véve alapul a napoleonkori devalváció idején kiadott «*bankó Tzédula*»: a «*Rongypénz*», a «*Bach-korszak*» «*sajna pénze*» (l. o.) alapjául.

Ptisana: Páriz-Pápai: 1708: «*főtt árpa víz*», «*komlóliszt*» is (buzgató liszt: Pohl-Mehl) később minden darált «*dara*» neve is.

Az iratokban szereplő pesti gabonamértékek: *mázsa (Centenarius); fele mázsa (Media);* pesti mérő *(Pesterische Metzen, Metreta Pesthiensis);* fele pesti mérő.

1828-i pesti lisztfajták: finum montliszt, zsemleliszt; darás liszt *(Kern-Pohl-Mehl);* korpa, dara. Kenyér- és zsemlefajták: *montzsemle; ordináré zsemle (Ordinär-Semmel:* előírásos, közönséges zsemle: vizes zsemle) *anizsos szarvas (Oneis Kipfel); zsemlecipó (Semmelbrod:* finum fejér czipó); *komlós kenyér (Pohl-Brot); pékek kenyere* (Bäcken Brot): köménymagos félig barna kenyér.

18. *1831. dec. 19.* Pest Város Kancelláriája a Város Pecsétje alatt nyomtatásban kiadja a liszt és dara árszabását («*A' Lisztnek és Darának Taksája*»).

A fajták: első és második rendbéli *montliszt* (Mundmehl); *zsemlyeliszt; alábbvaló liszt; kenyérliszt; korpa; zsemlyedara* és *alábbvaló zsemlyedara; rozsliszt; rozskorpa.* A péksütemény általában minden, amit a «*sütő süt*». (Bacht, Pachtl, Geback.) A szó jelentése később a *Fehér Pékek* (Weissbäcker) által sütött zsemlye- és kiflifélékre szükül. A *Fekete Pék* az, aki kenyeret süt. A Fehér Pék becsületes régi magyar neve *Zsemlyesütő.* (Semellator.)

A *kifli* becsületes régi magyar neve *Szarvas zsemle*, mert két *szarva* van. Később csak *Szarvas*, a Nyelvújítás idején: a *Szarvacska* szóból lett *Szarvacs*. Régebben — vidéken máig — S-alakú. Ilyet a sorok írójának ösztönzésére 1926 óta — az utolsó pesti Városfal, a «*Pálos Bástya*» emléktáblájának leleplezése óta, mikor is a céhi Zászlóik alatt jelvényeikkel megjelent sütők *Szarvassal* kínálták a Főváros ott megjelent képviselőit — több pesti Mester süt.

Közismert mende-monda, hogy Bécs 1683-i ostroma alatt «a bécsi pékek mentették meg Bécset» és hogy a török aknaásók egy bécsi pékmester műhelyéig ásták be magukat és a «*péklegények vették észre az aknát*». A mende-monda szerint «*ezóta sütik a pékek a török Csillag és Félhold módjára és Leopold Császár tiszteletére a kiflit és a Császárzsemlét*».

Ebből — véleményünk szerint — egy szó sem igaz. A francia *Croissant* szó, mely «Növekvő Félhold»-at jelent, régebbi, mint 1683. A délnémet, hússal töltött *Szarvacska*, a szentmártonnapi ajándék (*Martinshörnchen*) éppen úgy régebbi, mint a *Cornette*, mely *Kürtöcskét*, *Szarvacskát*, azaz: *Kiflit* jelent. A *Szarvacska*, *Hörnchen* neve a *kifli* flándor-francia *Cornette* nevének fordítása. Az erdélyi *Kürtös Fánk* nem *Kürtös Fánk*, hanem a *Kürt*, *Szarú*, *Szarv* a neve gyökere. A «*Császárzsemlye*» a karajosan, hajtogatott zsemlye, ez a minden római sírkövön látható régi zsemlyecipó forma ott van számtalan középkori miniaturán is.

Bécset nem a pékek mentették meg a töröktől, hanem Jan *Szóbjeszkij* lengyel király ulánusai és az ostromló török huzavonája. Az ősrégi *Szarvas*nak és a római Karajos zsemlyének semmi köze az 1683-i ostromnak idejéhez, illetőleg a mozlem jelvényhez, a *Csillaghoz* és *Holdhoz*. (*Aj Jüldüz.*) A mende-mondát a bécsi laikus «*katonai irodalom*» terjesztette el.

519. 1831. december 31. PEST.

A Tanács idevonatkozó helytartótanácsi Rendelet alapján 9239. sz. határozatával a *Volsák* József Mester Székjogát átruházza vejére, *Bremm* Ferenc Legényre, aki külsőországi alattvalói kötelmei alól («*Unterthans-Pflicht*») elbocsájtatott. *Vágner* Ignácz városi Vicenótárius Uram az iratot nemes *Veidinger* János Tanácsnok Uramnak, a Céh Komiszárosának adja ki.

P., n., l. és m. p. v. p. A Legény esztendők óta Kompánista («Gesellschafter») volt a *Volsák*- (Wohlschack, Volschak) féle Kompániában.

520. 1832. jan. 6. PEST.

A Vármegye 1832. január 6-án tartott Közgyűlésén foglalkozik «a *hus dolgában kiküldött Bizottmány*» jelentésével. A Bizottmány az 1823., 1824. és 1830. években adott jelentésre hivatkozik,

melyek a kérdést *«a' Mészárosok által elkövetni szokott csempességek megakadályozására szolgálható módokat»* teljesen kimerítették, úgy, hogy azon csak itt-ott kell javítani. Így például a Mesterek Székeiben a pénzt még mindig a Székálló Legény szedi, nem a Mester, családjabéli, a *«patzáljáit»*, a tüdejét, máját, száját pedig nyomtatékban még mindig a hússal egy árban adják. Ezért ennek árusításától a Mesterek újból tiltassanak el ; az ilyen aprólékot a *«patzál-árulóknak adják el.»*[1] Hogy a *«Publicumnak a Mészárosok általi ostorozta-tása»* meggátoltassék, állítson a városi tanács városi húsmérő helyeket. A rossz mértékkel mérő Mészáros hamis mérés miatt 12 forint bírságot, majd áristomot, végül *«a környülállásokhoz képpest pálca ütésekkel való fenyitést»* kapjon. A bírság harmadrésze legyen a Vigyázó Biztosé. Dobszó mellett hirdettessék ki, hogy a cselédek és a szolgák össze ne játszanak a mészárosokkal. A *nyomaték* quantuma — vagyis a *czobáké* — szabassék meg : két fonttól négy fontig csak 8 latnyi lehet, de ne legyen benne *«tsontdarabka és tőkevakarék, fog és más haszontalanság, csak velős vagy zsiros csont.»* Állíttassék közönséges vágóhíd és legyen annak felvigyázója, aki ott lakjék a vágóhíd házában.[2]

Hogy ez mind teljesíthető legyen és a Mészárosság tönkre ne tétetődjön, méltányosabban kell megszabni a pesti és budai hús árát, mert a pest-budai mészáros kétszer olyan drágán él, mint a vidéki, tehát kétszerannyit kell keresnie. Pesten és Budán, ezen két nagy Városon együtt van 60 Szék, az évi szükséglet 31,200 ötmázsás ökör, ebből egy Székre jut évente 520 ökör, egy Mesternek tehát haszonnélküli évi költsége [3] 8054 frt és 45 kr, hogy tehát haszna legyen, 16,109 frt és 30 kr bevett pénzre van szüksége, csak ekkor lehet $3^{m}/_{14}$ kr — vagyis kerek számban 4 kr —haszna fontonkint. A limitálás tehát odatörekedjen, hogy ezt a hasznot a Mesterek elérjék. A Vármegye elfogadja a jelentést és a Helytartótanácshoz küldi fel azt.

P., m.

[1] A mai *«Paczalos»* ősc a *«Patzáláruló»*. Ennek régi német neve : *«Jungmetzger»* (l. előbb) : *Ifjumészáros*. A szó értelme — úgy látszik — az, hogy az ilyesmi haszna az Inasok vagy a Legények bére (l. később) : éppen úgy, mint a serfőzőknél a *Ficskó Sor* a Legények dukátuma.

[2] Közvágóhíd, vágóhídi igazgató.

[3] Üzemköltség.

521. 1832. január 10. PEST.

Nemes Nagy István Mester özvegye a néhai férje halála után özvegyjogos Székében folytatta a mívet, az őt ezalatt híven szolgáló *Peringer* József Székálló Legény javára lemond a pesti *Lövőház* közelében levő Szék jogáról. A német okiratot a Nemzetes Mesterné Asszonyság magyarul így írja alá : «*Özvegy Nagy Istvánné maga keze*».

P. n. m., p. v. p.: A Nemzetes Asszonyság aláírása melletti ismeretes pecsét: Kerektalpú paizsban jobbfelé vágtató szarvas, sisakdísz: kardot markoló könyöklő páncéros kar.

A Lövőház az úgynevezett «*Uj Lövőház*»: a Korábbi *Angol Király Utcája*, az egykorú *Három Királyok Utcája*, vagyis a mai *Király-utca* végén levő téren, mely máig a *Lövőház* után viseli a *Lövölde-tér* nevét. Ez a környék 1832-ben még a Therézia Hóstát vége volt, hiszen itt húzódott el az *Alsó Erdősor* és a *Felső Erdősor*, vagyis idáig húzodott be a *Város Erdeje*, azaz a mai *Városliget*.

522. 1832. január 30. PEST.

A Tanács 688. sz. alatt *Szén* Miklós városi Főjegyző Uram útján értesíti Nemes *Weidinger* János céhi Komiszáros Uramat, hogy mivel *Peringer* József mészáros Legény kitanulta a mívet, vándorlóéveit megjárta, tőkéje *(«Fond»)* van egy Szék gyakorolhatására, a Céh részéről pedig nincsen akadálya annak, hogy a Legénynek Mesterjog, illetőleg a megürült *Nagy* István-féle Székjog odaadassék, — annyival is inkább, mivel ezzel a Székek Száma nem szaporíttatik — ezért a Tanács a Széket a nevezett Legénynek adományozza.

P. n., p. v. p. *Szén* Miklós Pest Város Főjegyzője alkalmasint azonos személy *Szén* József «*egykori városi főjegyzővel*» a világhírű magyar sakkozóval, mint a róla szóló irodalom írja. (A győri Sakk-kongresszus, nemzetközi mesterverseny és főtorna. Szerk. Chalupetzky Ferenc. Győr, 1924. 62. o.) Sírja a budai Vizivárosi Temetőben van.

523. 1832. febr. 2. Buda.

Mayer Gáspár Mester az Országúton levő székéről önkénytesen *(«wühlkürlich»)* lemond fia, *Mayer* Mátyás részére. Kéri az Érdemes Céhet, vegye fel és be fiát a Céhbe Mesternek erre a Székre. Apai szívének hízeleg az a gondolat, hogy fia ezt a kegyességet már most is megérdemli és hiszi, hogy a fiú a jövőben még

jobban bebizonyítja erre való érdemességét. A Céh megnyugtatására kijelenti, hogy egyúttal minden jogáról lemond. A Reverzálist az apa sajátkezűleg írja alá és pecsételi meg, az anya, Magdaléna Asszonyság kézjegyét teszi oda. A Tanács részéről Vásárhelyi Nemes *Nagy* Benedek Szenátor Uram, a Céh Komiszárosa írja alá és pecsételi meg.

P. n. *Mayer* Gáspár Mester pecsétje: tojásképű leveles diszű keretben *M G* monogramma felett ötágú leveles korona, tőle jobbra hatágú csillag. Nagy Benedek Szenátor sírját a budai Vizivárosi Temetőben találtuk meg.

524. 1832. febr. 12. TÁPIÓSZELE.

Nemes *Patzalay* József inas keresztlevele.

«*Alól irott Jó lélekkel bizonyitom, hogy ezen levelem mutatója, Nemes Patzalay József valósággal és tagadhatatlanul Helységünk Köz-Birtokossának, megholt Nemes Patzalay Miklós Urnak és Nagy Zsuzsánna Asszonyságnak fia légyen, a kit-is a' Nemes Czélnek kegyességébe ajánlok. Költt Tápió-Szelén Februárius 12-kén 1832-dik Esztendőben, Belányi Mihály plébános.*»

M., p., p. v. p. A római katholikus Plébános által 1832-ben ízes magyarsággal kiállított keresztelőlevél magyar nyelvüségében ritkaság, a «Reformkorszak» nacionalizmusának érdekes jelensége abban az időben, a mikor magyarnyelvű katholikus keresztleveleket még nem volt szokás kiállítani.

525. 1832. február 16. PEST.

Brem Ferenc Mester remeke.

P. n.

526. 1832. febr. 18. SZOMOR.

Az ottani Plébánia igazolja, hogy *Laub* József mészáros Inast — *József* jobbágy és *Fischer* Anna Asszony fiát 1811. március 11-én ott keresztelték meg.

P. l., p. v. p.: A Gonoszon karddal diadalmat vevő pajzsos Mihály Árkangyal.

527. 1832. február 21. PEST.

Peringer József Mester remeke.

P. n. A *Peringer*-család a Céhek megszűnése idejének az 1871 körüli időknek — neves, becsült, mai idős Mesterek emlékében tisztes emlékezetű pesti és budai Mester családja.

528. 1832. február 23.

Stadler József Mester remeke.

P. n.

529. 1833. január 16. BUDA.

A Céh válaszol a Tanács által a mult év december 24-én 7663. sz. a. elrendelt Széki rendszabás dolgában és kimutatja, hogy ez a rendszabás keresztülvihetetlen.

A Mesterek többet nem tudnak fizetni a Székálló Legényeknek, mint annyit, amennyit fizetnek: évi 150—300 forintot a Szék milyensége szerint. *Bécsben* van Szék, mely 500 forintot is fizet egy Székálló Legénynek, de az ilyen Szék 70—80 mázsa húst is kimér egy héten, míg a budai Székek a mostani viszonyok mellett alig 6—20 mázsát mérnek. Az nem igaz, hogy a Legények — ha egyáltalában hamis fonttal mérnek — azért tennék ezt, mert az ellátásuk rossz. A Mesterek jó ellátást adnak a Legényeknek.

Az is kivihetetlen, hogy a Mesterek a húst saját kockázatukra, elszámolásra, vagyis az úgynevezett hívséges kézre *(«auf die sogenannte treue Hand»)* adják ki a Székállólegényeknek,[1] hiszen a hús nem rőfös áru, de meg ez úgysem segítene a dolgon.

A Céh azt sem teheti meg, hogy a Mestereket arra kényszerítse, hogy feleségeik és leányaik üljenek be a Székbe a Legények ellenőrzésére. Sok Mester özvegy, de sokan gyermektelenek is: honnan vegyen tehát feleséget és gyermeket az, akinek nincs?

A követelés kivihetetlen, mert például mi legyen akkor, ha a feleség öreg, beteg, ha házi dolga van, ha a gyermeke beteg? Ettől eltekintve, hogyan gondolja azt a Tanács, hogy serdületlen vagy oskolás gyermekleányaikat az apák a Székbe ültetik? A Mesterek sokszor hónapokig vannak távol otthonuktól, feleségeiknek egyéb dolguk is van, mint hogy a Székben üljenek.

Bécsben más a helyzet, ott a Vásártérre hajtják a marhát, a budai Mester azonban úttalan utakon járja a pusztákat, hogy marhát találjon. Ami végül azt illeti, hogy az állítólag enyveskezű Legényeket a Szék előtt húzzák deresre: erről szó sem lehet. Hiszen a budai Mesterek legényei vidéki tisztes, becsületes, jómódú apák

[1] A Testvérségi Címer «két keze» neve is «*Treuhand*».

fiai, akik ide tanulni jöttek. Micsoda híre menne Budának, ha itt a Szék előtt botoznák meg egy gazdag és becsült vidéki apa fiát?

A Mesterek hajlandók minden Székben egy mérleget felállítani, ami szerintük minden panasz elejét veheti: mérje le minden húsvásárló maga a hús súlyát. A budai és pesti Céh az Ország és a Külföld ideözönlő, módos, itt tanulni vágyó Legényeinek valóságos Mesteriskolája. A Vármegye nem érti meg ezt a helyzetet. A Céh a maga becsületét védi a botozás embertelen és a tanulni vágyó Legényeket elriasztó ötletével szemben.

P. n.

530. 1833. febr. 19. PEST.

Benkóczy József esküt tanácsi Fiscalis Uram hites másolatot ad *Fettich* Jákob mészáros Mester elhalt neje, *Schleiss* Borbála Asszonyság hagyatékának 1831. dec. 12-i lajstromjegyzőkönyvéről.

P., n. V. ö. 1831. dec. 12.

531. 1833. febr. 26. BUDA.

A Helytartótanács elutasítja *Czechmeister* Antal mészáros Mester ama kérését, hogy a Várban *(«in Praesidio»)* új reális jogú *(«Jus Reale»)* Szék *(«Laniena»)* adományoztassék neki. A Helytartótanács elegendőnek tartja a Várban jelenleg ottlevő egyetlen reális jogú Széket, a *Birghoffer* Ignác Mesterét, melyet az apai jogon örökölt.

A Helytartótanács ugyanekkor szigorúan utasítja a Céhet, ügyeljen a mészáros mívességnek, mint korlátozott számúnak *(«Opificium limitaneum»)* és elsőrendű közszükséget ellátónak *(«provisio primae necessitatis»)* gyakorlására kiadott Helytartótanácsi rendeletekre, mert külömbség tétessék ám *személyre szóló («opificia personalia»)* el nem adható, nem átörökíthető, adóssággal meg nem terhelhető Székek és öröklött, reális jogú *(«opificium reale»)* Székek között. Arról lehet szó, hogy valaki örökjoggal ellátott Székjogot kap, de az ilyesmi kivételes királyi adomány *(«specialiter donatum»)*. Adja a Céh *Czechmeister* Mesternek valamelyik várbéli megürülő personális Széket — persze nem özvegyi jogosat *(«demptis viduabus»)* — melyet tulajdonosa nem maga gyakorol, vagy amelyet tőke hiányában folytatni nem tud. A leirat

hivatkozik az ez ügyben a budai Városi Tanács által hozott 680—1826. sz., valamint a Helytartótanács 4398—1833. sz. határozatára is.

A budai Tanács a leiratot *Schmidt* Ferenc főnótárius Uram aláírásával *Mayer* Mihály senator, céhi Komiszáros Uram útján 1533. sz. a. küldi meg a Céhnek.

P. l. A *Czechmeister*-család a régi Buda egyik legtekintélyesebb és leggazdagabb családja volt. Székük az Országúton — ma Margit-körút — a régi Török-utca sarkán máig álló házban volt. A ház klasszikuskodó orom háromszögében az ősi céhi címer címerállata: *Isten Báránya*, melyet a Hitetlenség Farkasai ugatnak meg. A kapu fölött a másik ősi mészáros címer címerállata: az *Ökörfő*, plasztikus ábrázolásban. A család házi vágóhídja a mai udvar bal elülső sarkában volt. A két Farkasnak egy-egy kéz «*fügét* mutat». A «*Fügemutatás*» ősi, «rontást» elhárító gesztus. Rómaikori agyag és üveg «*Ficus*» ábrázolások közismertek. (Szombathelyi Lelet.) Ilyeneket a babonás római nyakán zsinóron is hordott. A magyar «*füge*» szó a talján «*le fighe*»-ből lett. Ez durva talján Argôt-ban Cunnust jelent. Várkapuk felett a középkorban heraldikailag stilizált Cunnus gyakori (a spanyol *Burgos* Templarius Vára börtönében). Később a Cunnus jelenetes lesz: ilyen a prágai *Karlowy Most* hídtornyán az Apácza az Ördöggel, mint huszita gúnykép. Ilyen a «Komáromi Szűz», aki «fügét mutat». Középkori dán várakon az ijesztő kapuvédő kép egy Phallos. (Aage van *Gyldenfalk* úr, a Dán Királyi Heraldikai Társaság tagjának közlése.)

532. 1833. április 2. BUDA.

A Helytartótanács a pesti bekebelezett külsővárosnak, a Teréziavárosnak «*Lerchenfeld*» nevű külsőtelke (*«gremiale Suburbium Theresianum in peripheria Lerchenfeld»*) lakóinak kérésére 9071. sz. a. megengedi, hogy *Bauer* György Legény ott a Magistratus által megjelölt helyiségben Széket nyisson, de adjon arról reverzálist, hogy e Széket soha és semmi szín alatt (*«unquam, nullo tempore nulloque sub praetextu»*) nem kívánja elcserélni. A leiratot a pesti Tanács 1833. április 6-i határozata alapján 2512. sz. a. *Szén* Miklós Főjegyző Uram szokott pecsétje alatt kiadja Veidinger János Tanácsnok Uramnak.

P. l. «*Gremiale Suburbium*»: a Városhoz csatolt Hóstát. «*Pacsirtamező*»: «*Lerchenfeld*»: a *Három Királyok* Utcájának — a mai Király-utcának — a Templomon túli része egészen a Város Erdejéig, vagyis a mai Lövölde-térig. A «*Peripheria Lerchenfeld*» itt még nem utcát, hanem környéket jelent, az tehát ebben az időben még majoros külsőtelek volt. *Bauer* György Legény azonos a Verobovszkyné sertvéskereskedőné Asszonyság által igaztalanul megvádolt (l. feljebb) Legénnyel.

Photo Sztrókay.

A Zechmeister Ház egykori Vágóhídja.

Photo Sztrókay.

Vén szederfa a Zechmeister Ház ódon szépségű udvarán.
A szederfa mellett a Jégverem vasalt ajtaja.

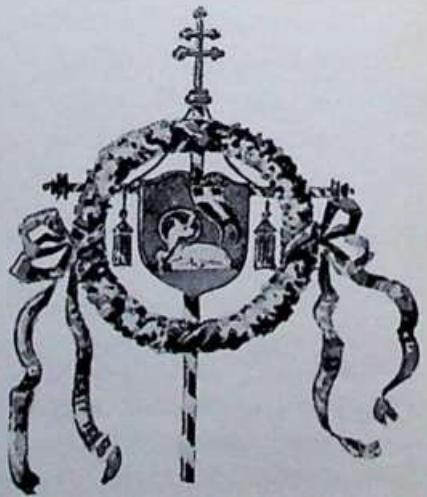
Az Isten Báránya az egykori Katonai Ispotályos Fördő kapuja fölött.

A Bárány alkalmasint egy tabáni Szék házáról került ide.

A Budapesti Mészáros Ipartestület körmeneti Címeres rúdja: 1930.

Székesfővárosi Múzeum.

Tervezték: Bevilaqua-Borsody Béla és Battyai Zsille Kálmán.

533. 1833. május 9. PEST.

Bauer György mesterremeke. A remeklő a 652 fontos ökröt két vágásra ütötte le, remektétje két fertályórával tovább tartott az előírott három fertályóránál.

P. n.

534. 1833. július 11. PEST.

Eggendorfer József mesterremeke. A 783 fontos ökröt négy vágásra ütötte le, remektétele két fertályórával tovább tartott a kelleténél.

P. n.

535. 1833. szeptember 3. BODMÉR.

Kováts Sándor inas keresztlevele. V. ö. 1846. júl. 30.

536. 1833. dec. 23. BUDA.

A Céh a Helytartótanácshoz fordul a «Jus Regale» taksája és a Város épületeiben levő Székek helybére dolgában. A Mesterek kifejtik, hogy a követelt összeget megfizetni nem tudják. Az egész Céhre kivetett adó 1813-ban 151 bankóforint volt, — akkor, amikor a pénz bővében volt [1] — 1818-ban már 200, 1825-ben 300, majd 320 frt lett, ma 340 forint az. A Céh különösnek találja, hogy a többi limitált mívességet nem nyomja így az adó, — molnárokat, serfőzőket, gyertyamártókat, kenyérsütőket — csak éppen a mészárosság életét keserítik meg a folytonos zaklatással?,[2] Valóban nincsen mívesség, mely annyi kellemetlenségnek és a sors által okozott végzetességnek lenne kitéve, mint a mészáros mívesség! 1831-ben dühöngött a Cholera, előtte a Marhadöge pusztított, a Mesterek temérdek pénzt fecséreltek el utazgatásra, hogy

[1] «*Cum pecuniarum Copia praesto erat*»: a háborúval járó drágaság és nyomorúság, vagyis a bankóprés megindulta mindig a jólét csalóka illúzióját okozza, mert a mindenkori pénzügyi politika a pénz krízisét a bankók forgalombadobásával (inflatio, conjunctura) akarja leplezni. Később az értéktelen papírpénz is elfogy, munkaalkalom és kereseti lehetőség nincs, tehát a pénzszűke beáll az értéktelen papírpénzben is (deflatio, deconjunctura).

[2] «*Sortis nostrae acerbitatem pandit*».

húst szerezzenek a Város ellátására, most meg az adó nyomorítja őket. Mindezek a dolgok azonban Budán súlyosabbak, mint Pesten. Pest lakosságának számához arányítva kilencszer kevesebb Széket tart, mint Buda, tehát egy pesti Székben ötször-hatszor annyi húst mérnek, mint egy budaiban, a budai Mesterek adója székenkint mégis sokkal nagyobb, mint a pesti adó.

A budai *Jus Regale* megváltása fejében az ottani Mesterek eddig 15 forintot fizettek, most 25-öt követelnek tőlük. Akkor, amikor a Székek a Várban a Városháza boltívei alatt, a Vizi Városban pedig szintén a Város házaiban voltak :[1] akkor nem emelte a Tanács a *Jus Regale* taksáját. Mivel a budai Városháza épületében ma már nincsenek Székek, a Mesterek kénytelenek magánházakban boltos helyet bérelni, ami számukra újabb és elviselhetetlen terhet jelent, mert ezek bérét a bérbeadók a Szék milyenségéhez mérik, a boltbér tehát — amit már mindenütt ugyancsak «Székadónak»[2] neveznek, a Jus Regale taksája felemelésének következtében még jobban terheli a budai Mestereket, akik tehát kérik az adók mérséklését, különben tönkremennek (36,305. Helyt. T. sz.). A mai Szentháromság-utca 1695-ben a Mészárszékek utcája *(bey denen Fleischbänckchen»)*[3] 1875-ig Városház-utca, a 15. században *Németek utcája*. Mivel a Székek ide szorultak, a Városháza földszintjén is volt több Szék. A Vizi Városban a Vámházban — a mai Vám-utca és Fő-utca sarkán — is voltak Városi Székek.

P. I.

537. (1834.) (BUDA).

Az 1810—1834. évekre szóló «Királyi Kisebb Haszonélvezet», vagyis a «Jus Regale» megváltása fejében a budai Céh által «pausale quantum»-ban fizetett adók kimutatása.

1810—1813 között külön szerepelnek a *«görög hitűek» («Graeci ritus»; itt : «Graceritus»)*, vagyis a tabáni rác mészáros Mesterek által fizetett összegek és a *«németek»*, vagyis a tulajdonképpeni

[1] *«dum Macella in fornicibus Curiae Civicae in Praesidio et in Aquatica Civitate pariter in publicis domibus illocatae erant».*

[2] Bankzins : Census Macelli : eredetileg a Székjogért fizetendő Jus Regale megváltására szolgáló taksa. A köznyelv — mondja szövegünk — kezdi a boltbért is «Székadó»-nak («Bank-Zins») nevezni.

[3] Schmall : i. m. 36. o. 146. o.

budai Céh Mesterei által fizetett Sommák. 1813—1834 között «németek a görögökkel együtt» (*«mit Imbegriff der Griechen die deutsche»*) szerepelnek.

1810-ben a görögök 47 forintot, a németek 104 forintot fizetnek, 1814-ben a két céhbeliek adója 200 forint, 1822-ben 300, 1834-ben 340 forint.

A tabáni *«rác mészárosok»* hivatalosan *«Görögkeleti mészárosok»* 1724-ben és 1827-ben kapnak külön céhi szabadságot. Előbbi céhlevelet a *Budapesti Egyetemi Könyvtár*, utóbbit a *Magyar Királyi Országos Levéltár* őrzi. A *«görögök»*, vagyis *«Rácok»* Céhének a budai *«német»* Céh irataiban sehol semmi nyoma. A *«Rácok Céhe»* tehát teljesen függetlenül élt a *«Budai Céh»*-től. Azt hisszük, hogy az a néhány eset, amikor a Felsőbb Helyek itt-ott a *«Német Céh»*-ről beszélnek, azt azért teszik, hogy a *«Rác Céh»*-től különböztessék meg azt. Hihető, hogy a budai Céhnek itt-ott *«Fő Céh»* nevén való szerepeltetése — noha mint láttuk, nem volt *«Fő Céh»* a *«pesti Fő Céh»* értelmében — ugyanezt a célt szolgálja. A középkori budai mészáros Céh azonban *«Német Céh»* volt (l. o.).

A *Kraits* Dömötör Mester korábban szerepelt tabáni Székére vonatkozó irat alkalmasint csak 1872 után került bele a budai Céh Ládájába, amikor a *Rácok Céhe* alkalmasint már megszűnt, illetőleg mikor ez a Szék a *Gamauf*-család kezére jutott.

P. n.

538. 1834. jan. 16. BUDA.

Cselkóné, született Erzsébet Asszonyság, özvegy budai Mesterné hivatkozva egy már korábban *Zechmeister* Antal Legénnyel kötött szerződésére (mely szerint ez neki holtig tartó eltartást igér arra az esetre, ha az özvegy Asszonyság Székjogának átruházása az ő javára megtörténik és a Céh őt befogadja) : lemond a nevezett Legény javára Széke összes jogairól. A lemondó Asszonyság keze keresztvonását *Karl* János városi adóhivatali Ellenőr igazolja, az iratot *Mayer* Mihály városi Tanácsos, Céhi Komiszáros Uram ellenjegyzi.

P., n. Egyszerű másolat.

Fenntiek alapján a budai Tanács febr. 3-án határozatot hoz a Székjog átruházására nézve (604. sz.) : *Cselkóné* Asszonyság jogát (*«jus Lanionae Cselkoianae»*) átruházza *Zechmeister* Antal Legényre.

P., l. Egyszerű másolat.

Zechmeister Antal Mester (1793—1858. aug. 21.) a budai Vízivárosi Temetőben nyugszik. Sírjának hatalmas keresztjén ez a felirat : «Hier ruhet Anton *Zechmeister* Bürger der Stadt Ofen, starb in seinem 65 Lebensjahre

am 21. Aug. 1858, tief betrauert von Gattin, Tochter und Enkeln und dessen Gattin Elisabetha *Zechmeister* Geborene *Hackstock*, geboren 1800. December 7 gest. 1885. juli 9. (Itten nyugoszik Zechmeister Antal, Buda Városának polgára, meghalt élete 65 esztendejében, 1858 aug. 21-én, gyászolják felesége, leánya és unokái, és neje szül. Hackstock Erzsébet szül. 1800. dec. 7., meghalt 1885. jul. 9.)

A sír a temető történelmileg legrégibb s legelőkelőbb részén van, a család a legvagyonosabb budai családok egyike volt.

Mayer Mihály Tanácsos (1778—1845) Zechmeister Mester sírjától jobbra, a lejtőn feljebb, a Kápolnától balra nyugszik, magyar sírfelirata ez: «*Mayer Mihál Ur Budai Tanácsos † 1845. márc. 12. 67 eszt.*»

Zechmeister Mester hatalmas és kimagasló keresztje körül a *Hackstock*-család, egyéb *mészáros Mesterek* családjai, sőt a *halász Mesterek* családjainak sírjai is egy csoportban találhatók. Mint ezt megállapítottuk, a Vízivárosi Temető társadalmi osztályok szerint tagolódik céhi és egyéb temetői kovártélyokra, így fémöntők, rézöntők, lakatosok és a budai bakó családja, ácsok és kőművesek kovártélyai, a Császári Királyi Posta tisztesei, a Helytartótanács és az Udvari Kamara tisztesei stb. külön tertályokban fekűsznek.

A *Zechmeister* név egy Céhmesteri méltóságot viselt ős céhi eredetű ragadvány neve.

539. 1834. febr. 2. BUDA.

Hakstok György mészáros Legény hivatkozva a Helytartóság 1833. okt. 2-án kelt 26,028., 26,409. és 26,489. sz. rendeleteire, ezek alapján a budai Tanácstól kér Mesterjogot. Mint itteni «*Mester fia*», kitanulta a mívet, az előírt vándorlóidőt is kitöltötte, mit öt okmánnyal igazol. (Az okmányok nincsenek az irat mellett). Erkölcsi jelleme *(«moralischer Character»)* kifogástalan, ezenkívül barátságosan megegyezett a megözvegyült *Eibekné* mészáros Mesterné, született *Franciska* Asszonysággal, hogy az Asszonyság özvegyi Jogát Széke berendezésével együtt neki hajlandó átadni, ha a Tanács a folyamodónak Mesterjogot ad. A Céh kijelentette, hogy ez ellen kifogása nincsen.

A Tanács határozatát febr. 3-án *Schmidt* Ferenc esküt Nótárius Uram pecsétje alatt kiadja: az átruházást megengedi Nemes *Mayer* Tanácsos Uram, a céh Komiszárosa *(«Immungs-Commissaire»)* tegyen jelentést a dolog elintézéséről.

P. n. Az *Eibek* családnév török eredetének valószínűségéről már szólottunk. Az «*Aj Bég*» név úgy németesedhetett el, mint a *Hamza Bég Szeraji* (Érd) neve «*Hanselpeck*»-é, az *Al Bekr* Albecker-ré, a Szoliman *Schollaman*-ná (l. feljebb), a *Gölük* vagy *Gülük Gülich*-hé (l. feljebb). A *Hackstock* név ősi mészároslegényi «*Testvérség*» eredetű gúnynév, annyi, mint *Vágótörzsök:* vastag, kövér ember.

540. 1834. febr. 3. BUDA.

A Tanács beleegyezik abba, hogy özv. *Cselkóné*, szül. *Erzsébet* Asszonyság özvegyi Székjogát *Zechmeister* Antal legényre ruházza át. V. ö. 1834. jan. 16.

541. 1834. febr. 10. PEST.

Hettinger Ferenc remektévő Mester remekelésének protocolluma.

P., n.

542. 1834. április 21. BUDA.

A Céh panaszos írást ad be a Tanácsnak, mert a szappanyos és gyertyamártó Mesterek a limitált mázsánkinti 43 frt és 20 kr faggyúár helyett csak 32 forintot akarnak fizetni, noha a mészáros Mesterek mázsánkint 10 font engedményt adnak nekik a beszáradás és a húscafatok címén (*«als Einwag und Auschnitt»*). Kérik, hogy vagy fizessék meg a szappanyos Mesterek a faggyú szabott árát, vagy tegye a Tanács szabaddá a faggyú forgalmát, a szappanyos Mesterek pedig szerezzék be a faggyút úgy és ott, ahol akarják, úgy, mint azt a Mészárosság is teszi a marha beszerzésénél. A Tanács *Krötzer* András Úrnak, a szappanyfőző Céh Céhmesterének *Brandtweiner* János Cancellista írnok útján azonnal átküldi a beadványt.

P. n.

543. 1834. május 11. BUDA.

A Szappanyfőző Mesterek Céhe «*panaszost*» ír a Tanácshoz az alacsonyra szabott szappanyárak és gyertyaárak miatt. Budán és Pesten igen nagy a versengés a szappanyban és a faggyúgyertyában, a mészáros Céh által adott faggyú rossz, nyáron igen kevés gyertya fogy : a Céh méltányosabb árszabást kér, hiszen a mészárosok Céhe érvelése helyt nem álló. A Tanács az Instánciát 2692. sz. a. átteszi a mészárosok Céhéhez.

P. n.

544. 1834. máj. 15. PEST.

Karpf Ignác remektévő Mester remeke.

P. n. A remekelő Mester («Stuckmeister») összesen ötven hibás vágást ejtett.

545. 1834. május 23.

Pest és Buda mészáros Céhei válaszolnak a két Város szappanyfőző és gyertyamártó-Céheinek nyilatkozatára. A két Céhnek az a véleménye, hogy a két Város Szappanyos Mestereinek keresete nem azért csökken, mert a faggyú drága, vagy hogy a Céhbeli Mesterektől vett faggyúban sok húscafat van, hanem azért, mert a Gyertyamártók rosz gyertyát mártanak : a faggyút disznózsírral és fehér szurokkal keverik, a gyertya tehát hamar leég. A Céhnek — mint elmondja — rengeteg baja van a faggyú kötöttségével, illetőleg azzal, hogy azt kénytelenek elsőbbségi ajánlattal a Szappanyfőző Céhnek felajánlani. Mikor a multkor a pesti és budai szappanyfőző Mesterek nem akarták átvenni a két Céh faggyúját, a Mesterek kénytelenek voltak azt potom áron *Selmeczbányára* és *Körmöczbányára* elvesztegetni. Az a régi szokás, mely szerint a mészáros Céhek a faggyút tartoznak Pesten-Budán eladni, nem arra vonatkozik, hogy azért adják el azt a pesti-budai szappanyfőző Mestereknek, hogy azok a vidéken csináljanak szappanynyal, gyertyával jó üzleteket, hanem csakis arra, hogy a pesti Publicum szappanyára, gyertyájára és egyéb faggyúbéli szükségleteire kellő faggyú maradjon a két Városban.

A két Céh újból kéri a Tanácsot, *szabadítsa meg egymástól a két összeláncolt mívességet:* adhassa el a mészáros Mester szabadon a faggyút oda, ahol tudja és vegye azt a Szappanyfőző Mester ott és olyan áron, ahol akarja és tudja. A Tanács nyilatkozattétel céljából ezt a választ kiadja a szappanyos Céheknek.

P. n. A két Céh harca a budai Mészárosok Céhe középkori és 17. századi Céhlevelében foglaltak elavulttá válásából származik (l. o.). Mindkét mívesség igyekezett egymástól szabadulni, de nem tudott, mert a kötött forgalmú faggyú kérdése kapcsolta őket egymáshoz századokon át. Ezért is volt mindig közös Komiszárosuk.

Az iratok nem említik a gyertyamártók keresete állandóan panaszlott okát, ezt azonban nagyon könnyű megtalálni a számtalan fajtájú *lenmagolajlámpás* 1784 óta fokozódó terjedésében. A legismertebb ilyen lámpás a francia «*Lampe à l'Argand*»: feltalálója után «*Argand*» néven szerepel. Ugyan-

ezeket *Argand* társa, *Quinquet* párizsi bádogosmester után *Lampes à la Quinquet*-nek is, vagy csak *Quinquet*-nek, vagy *Quinqueton*-nak is hívták. Híresek voltak a párizsi *Bertin* és az ingolstadti *Helfenzieder* mesterek lámpásai is. A korszak egykorú lexikális irodalmában (Allg. Real-Encyklopaedie. Leipzig, 1835. VI. 464. o.) ezek a lámpások mint «*minden kívánalmat kielégítők*» szerepelnek. A gyertya sorsa 1835-ben már megpecsételtetett; ez az oka a gyertyamártók bajainak. A mívesség ekkor már halódott.

A használatban lévő lámpásfajták voltak: a «*Tükrös Lámpás*» és a «*Tanuló Lámpás*» (Studier-Lampe). A pesti Önöntő Céh pecsétjének címerében tisztán látható egy függőlámpás. (Székesfővárosi Múzeum.)

Ebben az időben a «*házi*» gyertyamártás és szappanyfőzés is erős versengőtársa volt a céhbéli mártásnak és főzésnek. Az óbudai zsidóság finom, úgynevezett «*szagos szappanyt*» («*Kókuszszappany, Tojásszappanyo*») gyártott, amit azután nemcsak a Városokban, hanem faluhelyen is terjesztett. Ez a «*Bécsi Rongy*»-nak nevezett pirosítóval és egyéb «*piperés holmival*» együtt a házalók portékája volt.

546. 1834. jún. 11. PEST.

A budai és pesti Céh kéri a Vármegyét, «*méltóztatnék a húsnak árát egy krajcárral kegyesen feljebb emelni, a faggyú árát pedig 32 forintra határozni, minthogy a szappanyosok azt csak ezen áron veszik.*» Hivatkoznak arra, hogy a hús árának legutóbbi 1 krajcáros emelése sokévi károsodásuknak csak kis részét pótolta, viszont a marha bőre ára egyre lejebb száll s a faggyú eladásánál is nagy károkat szenvednek.

A Rendek abban állapodnak meg, hogy a marhahús fontjának ára — mely a Vármegye Számvevője «*tudósítása*» szerint 14 krajcárra «*ült ki*» — továbbra is «*a mostani állapotjában hagyattassék meg*»; ellenben «*a faggyú iránt előterjesztett panaszokat illetőleg*» a Vármegye kiküldi *Mérey* László, *Jankovits* Miklós és *Fáy* András «*Tábla Bíró Urakat*», nemkülönben a «*Centrális Főszolgabíró Urat*», «*Eskütjével és Számvevőjével együtt*», a végből, «*mi módon lehessen e tárgyban orvoslást szerezni?*» A jegyzőkönyvet *Pajor* Titus vármegyei aljegyző adja ki.

Szóról-szóra ugyanezt a határozatot hozzák ugyanazon napon a Rendek a két Céhnek pótlólag beadott másik folyamodványára is, midőn a Céhnek ismételten a húslimitatio felemelését, illetőleg az előző folyamodvány elintézését kérik. V. ö. 1834. jún. 12. és 1834. jún. 13.

P., m. másolótintával másolt.

547. 1834. jún. 12. PEST.

A pesti és budai Céh válaszul arra, hogy a Vármegye egy nappal előbb, június 11-én tartott Közgyűlésén a hús árát nem emelte fel, ismételten kéri a húslimitatio felemelését a Vármegyétől és egyúttal *«a faggyú eladásából eredett sérelmük»* orvoslását is sürgeti. Ellenkező esetben — panaszolja mindkét Céh — a Mesterek *«mesterségük további folytatásával felhagyni kénytelenítetve s mindenekből kipusztulva, az elkerülhetetlen, bizonyos koldusbotra»* jutnak. A Mesterek a kecskeméti, kőrösi és nagykátai marhavásárokon legutóbb nem találtak *«csak* 50 *darab jóravaló s használható marhát»* és ekkép a megkívántató számú marha beszerzése tetemes áldozatokba kerül, *«amint ez legközelebb a Muzsik és Számvold Társasággal történt, melly is... kénytelenítteteti Lengyel Ország széléről mintegy 2000 darab marhát idehajtani és azoknak idehajtására tett költségeik fejében tizenkilencezer forintot kiadni, melly summát a mostani körülmények közt soha sem kapandja ki azoknak kiméréséből»*.

A Vármegye utasítja *«Számvevő Urat»*, hogy *«a marhahús árát az érdekelt hiányosságok helyrehozásával számítsa ki»*, a végből, hogy e tárgy felett a holnapi Közgyűlés határozhasson. V. ö. 1834. jún. 11. és 1834. jún. 13.

P. m.

548. 1834. jún. 13. PEST.

Lázár Imre vármegyei Számvevő jelenti Pest Vármegyének, hogy a húsárakra vonatkozó *«Tabellába»* hiba csúszott be, mert *«a marhabőr ára fejében egy darabra annyi számíttatott be, amennyit Fő Szolga Bíró Zlinszky János Úr által bemutatott hiteles tudósítás szerint kettőnek az ára tett.»* Helyrehozván a hibát, *«a húsnak középára a pesti Vásárban megvásárlott marhákra nézve nem 12 4/5 kr»*, — mondja Számvevő Uram — hanem 15 2/5 kr», a megyebeli Vásárokra nézve pedig a *«diametrális»* ár nem 11 4/5, hanem *«12 2/5 krajcárra ült ki vállócédulában»*.

A Rendek ezután sem látnak okot a Limitatio felemelésére és a hús előbbi árát meghagyják. V. ö. 1834. jún. 11. és 1834. jún. 12.

P., m.

549. 1834. aug. 3. BUDA.

A Céh arra kéri a Tanácsot, adjon neki haladékot annak a reverzálisnak aláírására, melyet tőlük követel a Város húsellátására vonatkozó kötelezettségük elismerését illetőleg. Ők ugyanis a Helytartó Tanácsnál kérelmet nyujtottak be ebben az ügyben, ennek elintézéséig kérnek haladékot. A Tanács e kérést 4395. sz. a. teljesíti.

P., n.

550. 1834. szept. 4. BUDA.

A budai Céh terjedelmes beadványban jelenti be a Tanácsnak, hogy a legutóbbi vármegyei Limitatio alkalmával megszabott áron húst mérni képtelenség, ezért, ha gyorsan nem intézkedik a Tanács, beszüntetik a mérést. A Tanács szeptember 19-én azzal fenyegeti meg a Céhet, hogy e kijelentésükért a Székjogok megvonására lépéseket fog tenni.

P. n.

551. 1834. szept. 11. BUDA.

A budai Céh a Helytartótanácshoz fordul és kéri, hogy a 30 váltókrajcáros darabpénz fizetésére vonatkozó budai városi Tanácsi rendelkezés függesztessék fel.

A Céh elmondja, hogy számtalan fajta adó terhe alatt görnyed. Évi 340 váltóforint gyökeres adót, vagyis *alapadót* fizet pausaleban (*«Radical-Contribution»*). Ennek alapján forintonként 52 krajcár katonai adót (Militär-Auslagen),[1] összesen és pausale-ban 294 frtot és 34 krajcárt fizet a Céh az összes Mesterek nevében, ezenkívül a Város gazdasági Ládájába még külön 24 krajcárt a fenti gyökeres adó minden forintja után, ami 136 forintot tesz ki, az egész mívességi adó (*«Gewerbs-Steuer»*) tehát 770 frtot és 40 krajcárt teszen ki.

Ez az adó a *húsvágás után* történik, ettől függetlenül minden

[1] Alkalmasint a *katonakovártély* alól való mentesség fejében: a Céh összes Mesterei mentesek a katonaelszállásolás alól. Itt jegyezzük meg, hogy egy nemzedékkel ezelőtt a budai Vár régi házaiban levő, külön bejáratú szobákat *«katonaszobának»* hívták.

Mester még külön *vagyona után* is adózik. Ettől külön a *Jus Regale* váltsága fejében is fizet minden Szék 15 forintot, tehát többet, mint a molnár Mesterek, akiknek *Regale*-váltságát leszállították. A Székek Regale-váltsága legutóbb három kategóriába — 25, 20 és 15 forintosba — soroltatott. E címen a Céh az összes Mesterek *Regale*-váltsága fejében évi 730 forintot fizet. Ma a *Regale*-váltság neve *Székadó* (*«Bankzins»*); ez az elnevezés abból az időből származik, mikor a Székek még a Város házaiban voltak elhelyezve.

Mindettől függetlenek a *Céh üzemi költségei is*, például a *legelőbérlet*, hiszen városi legelőjük úgyszólván nincsen, mert ami van, azon marhát hízlalni nem lehet. Ehhez járulnak a *marhadöge* idején (l. o.) szenvedett veszteségeiknek adósságbéli terhei. A Céh tehát ezt az újabb terhet nem bírja meg.

A Céh multja nem ismeri az ilyen korlátozásokat és adóztatást. A Céh *Zsigmond* Királytól kapta privilegiomos Céhlevelét, kezében vannak 1424-ből, 1481-ből, 1514-ből, 1696-ból és 1827-ből való Céhlevelei is. Ezekben nyoma sincs annak, hogy Buda városa valaha is hasonló ötletekkel lépett volna fel a Céh ellen.

A húsvágás joga — a *Jus Macelli* — tényleg *Királyi Kisebb Haszonélvezet*, vagyis *Jus Regale*; a Város azonban súlyosan téved, ha azt hiszi, hogy mint *Földes Uraság* (v. ö. 1791. jún. 20.) a Céhekkel szemben földesúri jogokat gyakorolhat és a Céheket parasztjaiként kezelve rajtuk adót követelhet. A Céh 1424 óta független az ilyen adóztatással szemben. A Város *«Nemes Ember»*, de a *Jus Regale*-t illetőleg nem azonos mégsem teljesen a nemesi Földes Uraságokkal, mert az 1604 : XXII. Törvénycikkely 6. §-a Királyi Tulajdonnak *(Peculium Regium)* minősítette az összes Városokat (v. ö. 1791. jún. 20.). A Város tehát nem követelhet magának olyan adóztató jogot, melyet a Jus Regale hibás értelmezéséből vezet le. A darabpénz ilyen eszme *(«Idee»)*.

«A mi szomszédos Városunk — írja a Céh — Pest, nagy lakosságának száma, mint virágzó jólléte révén sokkal jobb helyzetben van, mint Buda»: azonban Pesten mégsem nyomorítják a mészáros Mestert olyan adókkal, mint Budán.

A mészáros Mesternél sokkal jobb helyzetben van a többi limitált áron dolgozó mívesség, mert ezeknek mívet űzése nem függ olyan romlandó és mindenféle hullámzással — marhabetegség, aszály, behozatal — járó dologtól, mint a hús. A *Szappanyfőző-*

gyertyamártó Céh, a *molnárok* Céhe, a *lisztes* boltosok, de a *Szabómesterek* vagy a *timármesterek* is egészen más helyzetben vannak, nem is szólva az *apotékásokról:* az ő rájuk vonatkozó határozmányokat nem lehet egy kalap alá vonni a mészárosságra vonatkozókkal.

A Céh kéri tehát a tervezett adózás ötletének elutasítását.

P. n. 11,022—1834. Helyt. Tan. Sz. A Darabpénz (Stückgeld) kérdése ugyanebben az időben foglalkoztatta a pesti Tanácsot, és pedig a Dologház fenntartásának fedezetére szolgáló összegeket illetőleg.

Ez az irat a Céh középkori és 1686 utáni élete egysége szempontjából döntően fontos: a Céh itt a birtokában lévő középkori okmányokra hivatkozik, ezzel maga is dokumentálja, hogy nem az 1696-ik évet tekinti kezdetének, hanem az 1541 előtti Céhhel való jogfolytonosságát vallja.

552. 1834. szeptember 16. PEST.

A pesti Dologház és egyéb városi építkezések építési és fenntartási költségeire vonatkozó fedezet megteremtésére kiküldött Bizottság a Pesten vágott marha darabja után a mészáros Mesterek által fizetendő Darabpénz kivetését is javasolja.

A Tanács az ebben a dologban elsősorban érdekelt Céhnek megküldötte az ügyre vonatkozó összes iratok másolatait. Ezek a *Dologház* előzményeit tartalmazzák az 1834—1841 közötti évekre vonatkozólag. Mivel a pesti *Dologház* irodalma (*Rokken* Ferenc: A pestvárosi kényszerítő Dologház. Historia. 1930. 4—6. 82. o.) ezekkel nem foglalkozik, itt az iratokat bővebben ismertetjük.

A rabok munkára fogása a dolog mivoltából következően olyan természetes dolog, hogy a rabok munkája művelődéstörténeti gyökereit keresni felesleges dolog. «*Dologház*» volt az antik Róma minden *Ergastuluma*, akár külön büntetésből munkára fogott rabszolga, akár nagyüzemi munkára befogott közönséges rabszolga dolgozott bennük. Tipikus «*fegyenc*» munka a 18. századig a gályarabság: tüzes vassal homlokukon megbélyegzett és levágott fülű gonosztevők húzták a gályák lapátjait. A *Levante* a 18. század közepéig rendszeresen vásárolt gályarabul hadifoglyokat és gonosztevőket, főleg a török Velence és a délitáliai és spanyol kikötővárosok, de Trieste is. Ismeretes, hogy *I. Leopold* Császár és Király a nápolyi gályákra adatott el közel száz felvidéki magyar protestáns lelkészt. Gályarabokkal — törökökkel — magyar főemberek is kereskedtek a Hódoltság megszüntekor. (*Takáts* Sándor: Embervásár. Rajzok a török világból. Bpest, 1917. III. 331.) Levantei intézmény a *Bagno:* a gonosztévő rabmunkára fogása. A különböző szárazmalmok hajtóereje («Taposó malom») a 17. század végeig bivaly, ökör és rab ember. A flandriai — és innen elterjedt — *Beguinage*-ok (a «Begina» apácák kolostorai) a középkor és a Renaissance idejének prosti-

uáltjait téritgetik jó útra. Pesten pátriárkálisan folyt a Vármegyeház és a Városháza rabjainak dolgoztatása: vármegyei és városi Hajdúk felügyelete mellett megláncolva seperték a pesti utcákat, havat, sarat lapátoltak, követ törtek egészen 1848-ig. (*Ágai* Adolf: Utazás Pestről Budapestre. Bpest, 1910.) A «*Reformkorszak*» humánus iránya teremti meg a pesti *Dologházat*. A külső országokban már a század elején voltak ilyenek (*«Arbeitshaus»*. Allg. Deutsche Real-Encyklopaedie. Leipzig, 1833. I. 363.) Részben *munkaalkalommal* szolgáltak a munkátlanoknak, részben foglalkoztató helyei voltak a *csavargóknak*, *prostituáltaknak*, notórius *munkakerülőknek*, *iszákosoknak*. Belőlük nőttek ki az ú. n. *Javitóintézetek* és *«fegyházak»*. (Strafarbeitshäuser, Werkhäuser, Zuchthäuser.) *Rokken* Ferenc i. m. közli, hogy a Helytartótanács már 1791-ben meghagyja a pesti Tanácsnak, hogy újból vegye elő a Dologház építésének dolgát, amiből látszik, hogy előzményei még régiebbek. Pest «Nagyváros»-sá válásának jele a bűnöző aljanép megszaporodása, a Dologház felállításának szüksége. Mindez a Napoleoni Háborúk utáni társadalmi válság tünete.

A Dologház ügye azzal jut új fordulóhoz, hogy *Mednyánszky* Alajos báró, a Helytartótanács Tanácsosa, Királyi Rendészeti Komiszáros (*«Restaurations Commissär»*) — ma a Belügyminisztérium rendőri-közrendészeti ügyosztálya államtitkárának megfelelő állás[1] — leiratot intéz a pesti Tanácshoz, hogy az alakítson Bizottságot, mely elkészítené egy pesti *Dologház*, vagyis *«Kényszerítő Munkaház»* (*«Arbeitshaus, Zwangs Arbeitshaus»*) szervezetének tervezetét. Ez 1834. augusztus 9-én történt.

A Tanács 1834. augusztus 13-án a következő pesti Urakat küldötte ki a Bizottságba: *Seeber* Károly polgármestert, *Boráros* János, *Weidinger* János, *Damianovits* György és *Eicholcz* János Tanácsnokokat, — utóbbi a Város Kapitánya — *Tretter* György

[1] Szül. 1784. ápr. 20, meghalt 1844. jún. 17., Császári Királyi Kamarás, historikus, geográfus, régész, heraldikus, tagja az Akadémia terveit készítő Országos Bizottságnak, *1830-ban Consiliarius a Helytartótanácsnál*, Pestnek és Budának *Kolerabiztosa*, 1833-ban Királyi Komiszáros a délvidéki lázongások idején, ekkor lesz *Udvari Tanácsos*, 1837-ben *Valóságos Belső Titkos Tanácsos*, kamarai Elnök, főkincstárnok. *1818-ban tanulmánya jelent meg a magyar húsárakról* (Über Fleischpreise in Ungarn. *André-s Hesperus*: Prága, *1817—1818. évf.), e tanulmánya által a magyar húsipari irodalom úttörője.* (Szinnyei: M. Irók.) Jelentős szépirodalmi munkásságot folytatott. — *Mérey Sándor*: Valóságos Belső Titkos Tanácsos, Mednyánszky Alajos *öccse*, az irataínkban másutt szereplő M. László nagybátyja: ugyancsak *nagy* irodalom-, könyv- és szépészetbarát. — *Mednyánszky* utóda: *Eötvös Ignácz báró*, *Eötvös József* atyja, Országos Kolerabiztos, rideg energiájú *ember*. Alábbi mészárosi vonatkozásokban e három úr nevei szerepelnek.

főjegyzőt, *Kolb* János szószólót,[1] *Gömöry* Károly és *Onhaiser* János Seniorokat,[2] *Pollack* Mihály építőmestert, *Wieser* Antal és *Valero* Antal választott polgárokat.[3]

A Bizottság szept. 12-én ülést tartott, árnézte a már 1827. április 26-án *Mérey* Sándor akkori Királyi Rendészeti Biztos elnöklete alatt készült első tervezetet, erről megállapította, hogy az használhatatlan, mert csak a tervezett *Dologház* alapszabályaival, leendő belső életével és szervezetével foglalkozik, nem a dolog lényegével: az ahhoz szükséges *tőke*, illetőleg a rendszeresített évi jövedelem kérdésével. E nélkül — írja a Bizottság — felesleges és időelőtti a szervezet dolgával bibelődni, tehát a Bizottság csakis ezzel a kérdéssel akar foglalkozni. Erre nézve a következőket javasolja:

1. 1827-ben a Dologháznak már volt 45,735 frt 30 kr vagyona, ami máig 82,838 frt 31 krajcárra gyűlt fel.

2. Az építésre való fedezeti Garas (*«Bauschilling»*) úgy szerezhető meg, hogy a Dologház részére kiutalt telek és ház — melynek *«A Zergéhez»* a neve — árvereztessék el, ebből remélhetőleg 12—15,000 forint várható.[4]

3. Gyüjtés engedélyeztessék a Dologház javára.

4. A gazdátlan örökségeket használják fel erre a célra.

5. A Tolvajoktól elkobzott ingóságok értéke évenkint 150 forintra tehető, ezt is csapják a tőkéhez.

6. Azok a Pesten lakó emberek, akik nem e Város Polgárai, de itt laktukban a közintézmények hasznát élvezik, adót azonban nem fizetnek: *kereskedők szolgái, festők, muzsikusok («Musici»)* és *egyéb művészek*, továbbá azok a zsidók, akiknek türelmi és tartózkodási papírjaik vannak (*«Toleranz und Commoration»*): fizessenek *«Taxa Protectionalis»*-t, vagyis védőpénzt (*«Schutzgeld»*) és ez is essen a Dologház javára.

[1] *Vormund, Vormunder, Fürmendér*, Tribunus. A polgárság választott bizalmi embere, a Választott Polgárság feje.

[2] «Seniori.»

[3] *Seeber* Károly, a Polgári Lövő Társaság pesti főlövészmestere, arcképe a Polgári Lövészegyesületben; *Pollack* Mihály a nagynevű építőmesterműves, *Valero* Antal talján selyemgombolyító és selyemgyárnok.

[4] A ház nevét egy ottani kocsmacégér: «A Kőszáli Kecskéhez» adta. A hatalmas telek adta az utca nevét (Zerge-utca, ma Horánszky-utca). *Schumayer* Károlynak, a pesti Ispotályok Kúrátorának tulajdona volt ez; sikkasztásai fedezetére foglalta le a Tanács. Schmall i. m. 139.

7. Ilyen «fedezeti Garast» jelentenek még a *meg nem tűrt zsidók* és gyanús idegenek — akik bejelentés nélkül tartózkodnak itt — *bírság pénzei*, valamint azokéi, akik ilyeneknek szállást adnak.

8. A Céhek járulékai.

9. Az újonnan felvett polgárok taksái. Ezt kézmívesekre nézve 12 frt 30 kr-ban, mások számára 25 forintban kellene megállapítani.

10. Átutazó zsidók 1 forintban való megtaksáltatása.[1]

11. Az Intézetre testamentálisan hagyott pénzek.

12. Önkéntes ajándékok.

13. Egyházi segítségek.

14. Jótékony előadások és bálok, valamint más látványosságok (Spektakeln) jövedelmei, melyek az Intézet javára rendezhetők.

15. Egyforintos taksa minden örökség után.

16. A Dologházban dolgozók béreinek egy része.

17. Táncos mulatságok zenedíjai.

18. Különböző engedelmek díjai.

Ha a Város ezeket az összegeket kiveti a mondott célra, akkor az Árvapénzekből lehetne ezt előlegbe venni és az építést azonnal meg lehetne kezdeni.

Az évi jövedelembe beállítható továbbá az úgynevezett *Darabpénz (Stückgeld»)* is. *Sopron* Városa például 1 frt 30 krajcárt szed be a levágott marha darabja után. Havi 1500 darab Pesten vágott marha után a Darabpénz évi 18,000 forintot jelentene.

Ha a háztulajdonosoknak — «Sub titulo Juris Regalis» — megadnák a bormérés jogát, ebből 3500 forint jönne be. Az úgynevezett «*Protectionalis Taxa*», amit például Budán is fizet mindenki,

[1] Zsidó 1848-ig nem lehetett pesti Polgár, csak ha külön Szabadalomlevelet kapott. A «Hóstáton», vagyis a «*Három Királyok Utcája*» vidékén (Király-utca) ilyen türelmi taksás zsidók laktak. A pesti «Zsidófertály» keletkezésének egyszerű oka — *Zákonyi* Mihály esztergomi érseki főkönyvtáros úr szóbelileg közölt véleménye, illetőleg adatai szerint — az, hogy a Belváros közelében akartak maradni. *Siklóssy* László szerint a zsidóság a *Hajóhíd* tengelyébe eső nagyforgalmú Három Király-utcán helyezkedik el. Mindkét vélekedés egybevág. Az «*Orczy-ház*» ezért lesz zsidókovártély. Foglalkozás szerint a zsidósághoz csatlakoztak az *örmények, görögök, kuczó-oláhok* gazdag kereskedőházai (*Gozsdu*-házak, *Jakabffy*-házak). Általában keleti-levantei jelleme (dróga és bőrkereskedelem, aranyművesség) van az egész pesti «*Ghetto*»-nak.

aki nem Polgár, hanem Nemes Ember és Litterátus ember (*«Honoratiores»*, ügyvédő, pap, tudós), szintén lehetne jövedelmet adó taksa. *Pálinkamérések* és *édespálinkás házak* (*«Rosoglioschänker»*), lisztes, darás és fűrészes *malmok*, *borvám*, *Lacikonyhások* taksái mind ott szerepelnek a tervezetben, mely *Dologházat*, *Fenyítőházat* (*«Strafhaus»*), sőt a pesti *Városháza* kibővítését is ebből a fedezetből gondolja megteremthetőnek.

A pesti Tanács a jelen Jegyzőkönyvet megküldi a Választott Polgárságnak és szeptember 17-én felterjeszti azt *Mednyánszky* Alajos bárónak is.

A Bizottság 1835. július 16-án újabb emlékiratot küld a Tanácshoz. Hivatkozik fenti előterjesztésére, melyre *Mednyánszky* Alajos báró — most Udvari Tanácsos és Referendárius — 1835. január 7-én újabb pótlásokat (518. sz.) kért.

1835. márc. 9-i kelettel és számmal (1963) újabb leirat jött a Helytartó Tanácstól. E Bizottság e rendeletnek eleget téve részletezi a *«Darab-pénz»* kivethetésének módját. Ez egy váltóforint lenne darabonkint, ami évi 18,000 váltóforint hozadékot (*«Revenue»*) adna, a marhahús fontját csak ½ krajcárral drágítaná, a mészáros Mestereket nem terhelné, — hiszen ők a lakosságnak csak egy kis része — ellenben a Publicum, mely a *Dologház* hasznát látja, könnyűszerrel tudná megfizetni a félkrajcáros húsdrágulást. A «Darabpénz» a *«mészárszéki vágatás Királyi Joga»* (*«sub titulo Juris Regalis macellaris»*) címe [1] alatt képzeli el a Bizottság.

A Bizottságban ekkor már benne volt *Staffenberger* István börkereskedő, választott polgár is, a korszak egyik legkiválóbb elméje, a pesti szabad serbehozatal megteremtője, a József Árvaház igazgatója, *Petőfi* Sándor baráti jóakarója. Az emlékiratot a Tanács július 15-én felterjeszti a Helytartótanácshoz.

A Bizottság 1835. július 16-án újabb jelentést tesz, mely főleg a mészáros Mesterekre kivethető darabpénz kérdésével, a fedezeti Garas legtekintélyesebb tételével foglalkozik.

A Helytartótanács nevében Mednyánszky báró utóda, Vásárosnaményi báró *Eötvös* Ignácz helytartósági Tanácsos 1837. szept. 5-én leiratot intéz a Tanácshoz. Közli, hogy *József* Nádor Úrnak bemutatta a tervezetet, de a Nádor Úr sokalja a mészárosságra

[1] Helytelenül: v. ö. 1834. ápr. 11.

kivetni szándékolt 1 frt 30 krajcárt és azt 1 forintra gondolja leszállítandónak, amit ezennel engedélyez is. A Tanács azonban gondoskodjék róla, — írja a Báró — hogy a Tervezet határozottabb formában is kidolgozva kerüljön a Nádorispán Úr elé.

A Tanács e leiratot szeptember 30-án áttette a Választott Polgárokhoz, akik 1838. január 12-én arra kérik a Tanácsot, hogy addig is, míg a Helytartó Tanács a további részletekről dönt, szavazza meg az 1 forintnyi darabpénzt és hívjon össze újabb bizottságot az 1 forintos darabpénznek esetleg 1 frt 30 krajcárosra való felterjesztését illetőleg. Ez a felemelt összeg ugyanis nemcsak a *Dologház*, hanem egyéb városi építkezések fedezeti Garasa is lehetne. A választott Polgárok 1838. febr. 16-án újra sürgetik a dolgot. A Céh — mint írja — megdöbbenve hallotta a Darabpénz dolgát. 1838. szept. 10-én a *Királyhoz*, illetőleg a *Magyar Udvari Kancelláriához* fordul kaligrafikusan kiállított igen terjedelmes emlékiratban. Kifejti, hogy a *Jus Regale* téves értelmezése folytán gondolja azt a Tanács és a Helytartótanács, hogy a Város földesúri jogon, a *Jus Regale* jogán rendelhet el ilyen adót. A Céh 1696. július 11-én nyert *Céhlevele* és Pest Város 1703. október 23-án nyert városi *Szabadalomlevele* nem ismer olyan Céhi kötelezettséget, illetőleg városi Jogot, melyeknek alapján szó lehetne a Darabpénz jogos elrendeléséről. A terjedelmes Felségfolyamodványra csak három esztendő mulva jött egy háromsoros válasz: forduljon a Céh a Város Tanácsához — ahova ez a dolog tartozik — és ott fogja megkapni a választ a folyamodásra.

1842-ben megvalósult a Dologház, a *Fűzfa-utcában* (ma Dohány-u.) lévő a «*Fűzfához*» cégérezett házat jelölték ki helyéül. 1843. jan. 16-án kezdte meg működését, csakhamar kicsinek bizonyult, tehát áthelyezték a Kerepesi Úton levő *Kubinyi*-házba, a *Rákóczi*-út és a *Vas*-utca sarkán máig álló régi házba. 1845. dec. 15-én volt az egyházi felavatás. A Dologház 1874-ig volt itt, akkor épült az új *Dologház* a mai Dologház-utcában. Ez csak 1879-ig volt Dologház, mikor is az 1879. évi XI. tc. 65. §-ának értelmében az összes Dologházak megszűntek s helyükbe a Javítóintézetek léptek. A Dologház ekkor alakult át Dologkórházzá. Ma közkórház működik az épületben. A *Kubinyi*-ház lépcsőházának finom barok korlátjai máig megvannak. A *Dologház* a pesti aljanép rettegett helye volt. *Jókai* «Üstökös»-e sok keserűen tréfás dolgot ír róla.

P. I. és n.

553. 1834. szept. 22. BUDA.

A Céh kéri a Tanácsot, hogy a «*Jus Regale*» megváltása fejében fizetendő összeget a Helytartótanács döntéséig ne kelljen megfizetniök. A Tanács a szeptember 28-i ülésen megadja a kért haladékot.

P. n.

554. 1834. szept. 27. BUDA.

A Céh — mivel az alacsony árszabás miatt úgy érezte, hogy vállalt kötelezettségeinek nem tud eleget tenni — visszakérte Buda Városától azt a reverzálisát, melyben kötelezte magát, hogy elegendő hússal látja el a Várost. Emiatt a Tanács kemény szóval rendreutasította a Céhet, mely most méltatlannak minősíti a megrovást, de egyben kéri, hogy reverzálisa visszaadása dolgában a Tanács a Helytartótanácsnál is járjon el. A budai Városi Tanács azzal válaszol, hogy felülről intézkedés még nem történt, a Céh azonban — addig is, míg ez megtörténik — lássa el hússal a Várost. (5398. Tan. Szám.)

P., n.

555. 1834. október 17. PEST.

«*A' Vakok-Intézetére ügyelő Küldöttség*» németnyelvű sorshúzási nyereménytervezete.

A németnyelvű tervezet szerint a Sorsjáték fővédője *József* főherceg, Ország Nádora. A Küldöttség házat akar venni a Vakok Intézete számára, ezért 1835. márc. 19-én Nemes Pest vármegye nagyobb termében 20,500 «*Sorsot*» bocsájtottak ki, 1204 nyereménnyel. Az első találat (Treffer) egy 24 személyes, 600 latos *kávézó ezüst készség* (Coffee-Service), a második találat egy teljes, hölgynek való piperc-készség 1250 Ausztriai értékű forintot érő, a harmadik egy 625 forintot érő *kávézó készség*, a negyedik egy 625 forintos 12 személyre való ezüst *evőkészség*. Ezenkívül 1200 darab összesen 5000 forint értékű pénznyeremény is van. Minden pénzen vehető öt Sorshoz egy «ajándék Sors» jár, egynek ára egy váltóforint. A nyeremények *Müller* Testvérek Urak ezüstmíves («*Silber Arbeiter*») műhelyében, a Váci utcában és *Prandtner* János ezüstmíves Úrnál, a «*Kígyóhoz*» cégérezett utcában vehetők szemre

(«in Augenschein genommen werden»). Hamisítások megakadályozása céljából a Sorsok széle az ívből különböző módon van ollóval levágva három eredeti példányból *(Ternio)* — közli a Prospectus. Ezek közül egyet kap a Sorsot vásároló, egy kerül az urnába, egy könyvelésre szolgál. A vágásoknak egyezniök kell. A húzást nemes Pest Vármegye Alispánja Ura vezeti *(«der Herr Vice-Gespann»)*, mint a Vakok Intézete Igazgatója. A jutalmakat Nemes *Grabovszky* Athanasius úr, az Intézet pénztárosa fizeti majd ki.

P. n. A pesti Céh 24 darab «Sorsot» vett. A «Sors» szövege magyarnyelvű. A Grabovszky-család görög származású, az ő tulajdonuk volt a mai Piarista-utcában levő egyemeletes barok homlokzatú palota, telke 1705-ben Proberger Jakab serfőző Mesteré, Pest Város a polgárság által megválasztott Városbírájáé volt. (V. ö. a magyar serfőzés tört. szóló i. m.) A ház a 18. sz.-ban a br. Péterffy-családé.

A Sors szövege ez:

17/96. 16786. **SORS** Ára 1 fr. C. P.

Tizenhat ezer hétszáz nyolczvanhat

Ő Császári Királyi Fő Herczegsége, az Ország Nádora, Tekintetes Pest, Pilis, és Solt t. e. Vármegyék K. Fő Ispányának pártfogása alatt lévő Pesti Vakok Intézetére ügyelő Küldöttség, a' most nevezett Intézet számára megvett Ház hátra lévő árának lefizetése tekintetéből öszve adott, 's Pesti arany- és ezüst műves Müller testvéreknek és Prandtner Jánosnak Pesti boltjaikban megtekinthető *ezüst műveket* kivánván a' fent említett czélra legfontossabban forditani, erre nézve a' köz sorsolás utját választotta, a' feljebb kitett drágaságokhoz kissebb pénzbeli nyereségeket ragasztván.

A' Sorshuzás fog tartattni Pesten a' Nemes Vármegye nagyobb termében 1835-dik Esztendei Böjt más hava 19-dik napján.

A' résztvevő játszók kérettettnek: hogy esendő nyereségeik iránt, magokat a' sorsolás napjától számitandó 3 holnapok elforgása alatt az Intézet pénztárnokánál sorsuk előmutatása mellett bejelenteni ne terheltessenek. Költ Pesten Sz. Mihály Hava 17-dik napján 1834.

Kiadta a' Vakok-Intézetére ügyelő Küldöttség.

556. 1834. október 31. BUDA.

A Tanács falra ragasztható hirdetésben tiltja el a Publicumot a Város környékén való legeltetéstől: Szarvasmarhát és apró-marhát a mezőkre és rétekre senki ki ne hajtson (a föld birtokosá-

nak híre nélkül), különben kártérítéssel és bírsággal lakol. V. ö. 1835. máj. 23.

P. n. nyomtatott kiáltvány. Szövege:

Von dem Magistrate der königlichen Freyen Hauptstadt Ofen wird hiemit bekannt gemacht: dass zur Aufrechthaltung der Sicherheit des Eigenthum-Rechtes der Grundboden, in Gemässheit der bestehenden höheren Verordnungen das schädliche Austreiben des Horn-Viehes und der Schaafe auf die Weide ein für allemahl eingestellt werde, daher jeder Eigenthümer von derley Austreiben seines Hornviehes und Schaafe auf die Felder und Wiesen unter sonst zu befahrenden schweren Ahndung und Geld-Strafe, wie auch zu leistenden Schaden-Erzatz, sich zu enthalten habe. Gegeben aus der Raths-Sitzung Ofen den 31 October 1834. Pr. Stadt-Magistrat allda.

557. 1834. nov. 11. PEST.

A budai és pesti Céh jelenti a Vármegyének, hogy a Helytartótanács meghagyására *«a közelébb mult közgyülés olta»* 6 hétre való vágómarhával látták el magukat. Egyesült erővel utolsó pénzüket e célra fordítva, *«a szükséges 6 heti előleges provisio fejében»* 4200 darab vágómarhát vásároltak, melyeket takarmányon kénytelenek tartani, pedig a takarmánynak *«országszerte tapasztalt hiánya s ennélfogva felette nagy ára közönségesen tudva van.»* Hivatkoznak *«a legközelebb mult Közgyülés eleibe terjesztett»* folyamodásukban foglalt *«alapos»* okokra is és esedeznek a Vármegye *«kegyes szine előtt»*, hogy őket pártfogásában részesítse.

A Rendek *«az e tárgyban kiküldetett Deputationak ez alkalmatossággal előterjesztett véleményét»* megfontolván, abban állapodtak meg, hogy *«a marhahúsnak ára ezúttal váltócédulában 1 krajcárral feljebb emeltessék és így váltócédulákban 12 krajcárokban akként állapíttassék meg, hogy ezen árszabás a legközelebb következő Vízkeresztig változhatatlanul megtartassék»*.

Ugyanezen határozatot hozzák ugyanazon napon a Rendek a két Céhnek egy másik folyamodványa ügyében is, melyben a két Céh megismétli előző kérését. A jegyzőkönyvet *Pajor* Titusz aljegyző adja ki.

P., m.

558. 1834. dec. 9. BUDA.

A Tanács közli a Helytartótanács október 7-én kelt 28,527. sz. határozatát: a munka beszüntetésével fenyegetődző Céh ne me-

részkedjen visszakövetelni azt a régi Reverzálisát, mellyel a Város hússal való ellátására kötelezte magát, mert ha a Mesterek sokat nyakaskodnak, polgárjogukat és székjogukat vesztik.

P., n.

559. 1834. dec. 12. BUDA.

A Tanács 6812. szám alatt protocollum kivonaton értesíti Nemes *Mayer* Mihály Tanácsnok Urat, mint a Céh Komiszárosát, hogy *Talapp* József Mesternek a Várban levő Székjogát Legényének és vejének, *Fürst* Ferdinándnak adományozta, akinek — miután ez minden idevonatkozó céhi előírásnak megfelelt — ezennel a Mesterjogot is megadja.

P. n.

560. 1834. dec. 27. BUDA.

Tallap József Mester és felesége, Erzsébet Asszonyság lemondanak vejük, *Fürst* Ferdinánd Legény számára, a budai Várban levő Székjogukról. Az iratot Nemes *Mayer* Mihály Városi Tanácsos, mint a Céh Vicekomiszárosa írja alá.

P., n., p. v. p.: két ágaskodó oroszlán által tartott, ötágú koronával födött paizsban *T. J.* monogramma.

561. 1834. december eleje. PEST.

A pesti Céh bejelenti a Városi Tanácsnak, hogy a Mesterek «*a marha drágaságához és egyébb, a Mészárosságban béfolyó környülállásokhoz elegendőül nem alkalmaztatott Limitatio miatt . . . e folyó holnapnak és esztendőnek végénél tovább a Publicumot egyáltallyában nem provideálhattyák*», vagyis a húskimérést kénytelenek lesznek beszüntetni.

P., m. Keletnélküli fogalmazvány.

562. 1835. PEST.

«*Szabad Királyi Buda és Pest városok terve Blaschnek B. Sámueltől 1835-ben rajzolva.*»

Kőnyomatú várostérkép. B. Herder, Freiburg in Breisgau.

563. 1835. PEST.

A pesti és budai Céh aziránt folyamodik a Tekintetes Nemes Vármegyéhez, hogy a marhahús *«holnaponkint limitáltassék, mint ez eme két Városban több rendelések következéseképen a Pékek s Molnárokra nézve már régtől fogva gyakoroltatik»*.

«Elég fontos okot nyújt jelen folyamodásunk támogatására a benniünket legközelebb ért csapás», — mondja az Instantia — *«t. i. az országszerte uralkodott marhadög, melynek hazánkban legalább is kétszázezer marha lőn martalékjává.»* Így többek között *«Ványán egy csordából, melly 1400 darabot számlált, csak 200 darab maradt meg»*.

A Rendek a havi limitáczióra vonatkozó kérést nem teljesítik, azonban *«a hus árának mostani meghatározására nézve abban állapodtak meg, hogy a bekövetkezett téli időnek tekintetéből a marhahúsnak ára ezúttal egy krajtzárral váltóczédulában fellyebb emeltessék mely szerént tehát lészen a marhahúsnak fontja:*

Budán, Pesten, Ó Budán, Szent Endrén

	Ezüst frt	Váltó frt
Marhahús fontja	5 3/5	14
Faggyú «	11 1/2	28
Gyertya «	16 2/:	42
Szappan «	16 3/:	41

P., m.

564. 1835. január 10. BUDA.

A Céh kéri a Tanácsot, adja ki másolatban azt a nyilatkozatot, melyet a Céh 1810-ben tett, mikor kötelezvényt adott a Város húsellátására vonatkozólag. Ennek már 15 éve múlt el, sokan már nem emlékeznek a reverzális szövegére.

P. n. A reverzális a napoleoni háborúk húskrizisére vonatkozik.

565. 1835. jan. 11. PEST.

A budai és pesti Mesterek a Vármegye Rendeihez folyamodnak a húslimitatio felemeléséért. Elpanaszolják, hogy országszerte *«marhadög»* uralkodik, a marhák száma megcsökkent, áruk naprólnapra növekedik. Néhány Mester a szükséges marhák megszerzése végett Debreczenbe utazott, de ott arról értesültek, hogy *«az ott*

hasonlókép dúló marhabetegség miatt vásár nem fog tartatni». A marha bőre ára is tetemesen lejebb szállt, így például *«egy pár ökörbőr 20 forinttal, egy pár tehénbőr pedig 15 forinttal ment alább, mely minden font húsnál 1½ krajtzár külömbséget tészen.»* Ehhez járul, hogy *«amint magának a hús dolgában kikiildött Tekintetes Deputationak a legközelebb tartott Közgyülés eleibe terjesztett Tudósításából is kitetszik, azon Provisiora, mely csak a budai és pesti szükségre rendszerint is 7 sőtt 8 száz darabban hetenkint kivántatik, jelen télen pedig, amidőn semmi termesztmények, melyek a hús fogyatkozását pótolnák, nintsenek, elhihetőleg hetenkint 1000 darabra is jelhág, még a megkivántató szénamennyiségnek ára, mázsáját csupán 4 forintjával véve, egy hétre is 4800 forintot tészen».*

A Vármegye közgyűlésén a Rendek *«megfontolván a környülállásokat»*, úgy találták, hogy *«a hús sem leszállításának, sem felemelésének szüksége ezúttal jen nem forog, mellyhez képest abban állapodtak meg, hogy a húsnak ára mostani állapotjában hagyattassék.»* Kiadta *Pajor* Titus, aljegyző. V. ö. 1835. febr. 13.

P. m.

566. 1835. febr. 12. PEST.

Anczinghoffer Károly mesterremeke.

P. n.

567. 1835. febr. 13. PEST.

A budai és pesti mészárosok a Vármegye Rendeihez ismételten folyamodnak a húslimitatio felemeléséért. Elmondják, hogy a *«közelébb mult közgyülés óta»* mostoha helyzetük annyira súlyosbodott, hogy *«ez rendkivüli orvoslást»* kíván. Vágómarhát a helybeli heti vásárokon alig tudnak beszerezni s ezért az ország messzebbeső vidékeire kénytelenek utazni, de *«tetemes költségekkel párosított»* fáradozásaiknak igen csekély sikere lőn, mert például *Emődön Fáy* Uraság 50 drb eladó marha párját 600 forintra tartotta és bár utóbb az árból páronkint 25 forintot kész volt engedni, a marhákat ezen az áron sem vehették meg. Három nagy *«Mészáros társaság»* Debreczenben próbálkozott marhavevéssel és találtak is ott *«némelly örmény» marhakereskedőket*; ezek azonban az ott uralkodó *«marhadög»* miatt marháikat be nem hajthatták a Vá-

rosba, hanem «*Erdély Ország Szélein veszlegelni hagyták*», úgy, hogy az említett társaság Erdély határán volt kénytelen megvásárolni «*azon örményektől 166 darab marhát s ezeknek csupán idehajtása 1500 forintba került*». Ily körülmények között, mivel «*a héti vásár elegendő marhával nem bővelkedik*», könnyen megtörténhetik, hogy «*a Tekintetes Publicum hús nélkül fog maradni.*»

Pest Vármegye «*kisgyűlése*» részéről — a végből, hogy «*a Vármegyének a folyamodók által eléadott környülállásokról bővebb tudománya lehessen*» — «*2-ik Al-Ispány Földváry Gábor Úr, Nedeczky Ferenc és Patay József Tábla Bírák Urakkal, nem különben Centralis Fő Szolga Bíró Úrral együtt megbízattak a végre, hogy a Pesti héti Vásárokat, amennyire lehet, több ízben megtekintvén, arról a jentebbírt környülállásra nézve a Vármegyének Tudósítást tegyenek.*» V. ö. 1835. jan. 11.

P. m.

568. 1835. márc. 18. PEST.

Mindkét Céh a Vármegye Rendeihez a húslimitatio felemeléséért folyamodik.

Elpanaszolják, hogy «*az országszerte dúló marha dög miatt azok száma igen megtsökkent*», továbbá, hogy «*a bőrnek telemes lejjebb szállta miatt minden font húsnál 1 ½ krajcárt*» vesztenek és hogy «*egyedül csak a minden héten megkívántató széna provisio 4800 frtban vagyon*». Kénytelenek messze földre menni marhát vásárolni «*s csak kutatás, fáradozás után azokat párjánál 50—70 forint veszteséggel megvenni.*» Azzal végzik, hogy «*ha a Tekintetes Nemes Vármegye a hús Limitatiójában valami állandó Rendszert meg nem állapítand, mi, kik eme két városban 70 familiát képezünk, elkerülhetetlenül semmivé s tönkre tétetünk.*» Esedeznek tehát, hogy a Tekintetes Nemes Vármegye «*méltóztassék vagy egy kebeléből kiküldendő Tekintetes Deputatio által a pesti heti vásárra hajtatni szokott marhákon a Probatikát,*[1] *annak rendje és módja szerént, minden holnapban megtétetni s mesterségünkkel járó költségeinket és polgári hasznunkat ideszámítván, a marhahús árát eszerint minden holnapban kegyesen elhatározni, vagy pedig, ha ezen mód nem tetszenék, méltóztassék az itteni hús árszabását a bétsihez alkalmazni; a proportio megtétele igen*

[1] Próbavágás.

könnyen eszközölhető, mert tudva van, hogy egy pár vágó marhának Pestről Bétsig felhajtása a vám s egyébb költségekkel 70 frt-ra megyen; tegyük tehát, hogy ezen egy pár marha 10 mázsát nyomjon s mindjárt megvan a proportionalis Calculus, mennyivel kellessék t. i. itt Pesten a hust olcsóbban limitálni, mint Bécsben.»

A Vármegye közgyűlésén egybegyűlt Rendek megfontolván *«a jelen időben fennforgó környülállásokat»*, abban állapodtak meg, *«hogy ezúttal a marhahúsnak fontja két krajcárral fellyebb rugattassék»*. A jegyzőkönyvet *Pajor* Titus aljegyző adja ki. V. ö. 1835. aug. 26.

P. m.

569. 1835. máj. 23. BUDA.

A budai Céh kérelme a Tanácshoz a *Kecskehegy*, a *Sashegy* és a *Mátyáshegy* birka- és báránylegelő céljaira való átengedése iránt.

A Céh elmondja, hogy a Mesterek marhalegelőt béreltek, aprómarhalegelőjük azonban nincs. A Publicum érdeke, hogy hízott aprómarhát kapjon. Az 1834. okt. 31-én kiadott nyomtatott falravaló hirdetésre történő hivatkozással (l. o.) kéri a Céh a fentieket illető döntést.

A Tanács május 25-én az 1824. július 2-i 2927. sz. Tanácsi Határozat kiterjesztésével kártérítés kötelezettsége mellett hozzájárul a Céh kéréséhez.

P., n.

570. 1835. jún. 11. PEST.

A pesti és budai Céhek többszöri kérése alapján Pest Vármegye Közgyűlése 1863—1835. sz. a. deputatiot küld ki annak megállapítására, hogy a pesti és budai heti és az Országos Vásárokon hogyan alakul ki a vágómarha ára. A kiküldöttek — *Tahy* Károly Főszolgabíró, *Sárközy Károly ordinarius eskütt*, *Nedeczky Ferenc* és *'Sigray József* Táblabírák Uraimék — jelentik, hogy úgy a héti, mint az Országos Vásárokon sokkal kevesebb számú marhát találtak, mint máskor. Így az Országos Vásáron *«az eladásra összvesen 3390 darab marhák voltak kitéve, a heti Vásáron alig hogy 80 darab.»* Ezeknek *«valóságos ára megtudását kinyomozni igyekezvén»* két *«betsüst»* vettek maguk mellé s először a heti vásárban *«vágónak alkalmatos 6 darab teheneket»* találtak, melyeket *«jászberényi lakos Smid Ferentz eladott volt Janglmajer esztergomi mészá-*

rosnak, darabját 110 forintokon». A teheneket a jelenlévő «*Muzsik József pesti mészárossal is megbetsülletvén, betsülődött párjában a hús 570 fontra és a fagyú 60 fontra*».

Az Országos Vásáron 92 darabból álló falkát találtak, melyet a pesti mészárosok vettek meg «*párját 257 forintokért.*» Ezek «*betsülődtek 400 font húsra és 40 font fagyura, mely szerént egy font hús ezekből esne 14 krajcárba, a bőre pedig maradna párja 33 forintokba*». «*Ugyantsak az eladáson kiállítva volt falkák között egy falka, mintegy 50—60 darabból álló, Kraft nevezetű pesti mészárosé volt és már 400 váltóforintokon fölül ígértek érte, de még el nem adattak.*»

E jelentés alapján az egybegyűlt Rendek megfontolván «*a mostani környülállásokat és különössen aztat, hogy most már a mező nevekedésével a marha ára is naponként reménylhetőleg alább fog szállani*», a marhahús fontjának árát Budán és Pesten 13 krajcárban, az «aprólék» (máj, tüdő, lép stb.) árát a marhahús fele árában állapítják meg. A Vármegye 1687—1835. sz. a. határozatba foglalja a jelentést.

P. m. «*Betsüs*», később «*Szenzál*» de mondották «*Alkusz*»-nak is. Eredetileg biztos szemű, nézéssel, fogással, «szemre becsülő», jóérzékű, marhát értő címber, aki vitás esetekben mint pártatlan döntő bíró szerepelt a Vásárokon, hol is nem volt idő arra, hogy a marha mázsálásával bíbelődjön vevő és eladó. Később ebből fejlődött ki a piaci «közvetítő», a későbbi «*alkusz*», aki összehozta a vevő és eladó feleket. Ezek az 1830—1840-es évek pesti Vásárain többnyire zsidók. Céhszerű «*Gilde*»-jükről és cimerükről — a pesti kereskedelem történetének eme ismeretlen és érdekes jelenségéről egy pesti zsidó «*marha alkusz*» szerepe kapcsán alább emlékezünk meg.

Becsülni: pesti-budai mészárosi mesternyelven «*saczczolni*» (schätzen), 17. századi magyar hajdúnyelven «*sarczolni*» a «szemre való» becsülést jelenti. Mint láttuk, a «Mesterremek» első pontja és feltétele, hogy a remektévő fontra «*megfontolja*» az ökröt. Mint láttuk, — utólag — a «Remek» végén fontra mérték le az ökröt. A két Céh számtalan «Remektételi jegyzőkönyve» mutatja, hogy a régi Mesterek valóságos művészettel «sarczolták» le a 700 fontos ökröt: 8—15 fontot tévedve csak a «szemre sarczolás»-nál.

«*Uram, Uraim, Uraiméh*»: a «tisztes», vagyis hatósági személyek rendet, osztályt kifejező neve. «*Serbírák, borbírák Uraiméh*» vagy «*Szolgabírák Uraiméh*», avagy «*Viczispány Uram*» korszerű megszólítás, illetőleg címzés vagyis *titulálás*.

571. 1835. aug. 26. PEST.

A budai és pesti Céh ismételten a Vármegyéhez folyamodik a huslimitatio felemeléséért. A Rendek határozata azonban az,

hogy «*ezúttal a marhahúsnak ára a mostani állapotjában meghagyassék*». V. ö. 1835. márc. 18.

P., m.

572. 1835. okt. 31. BUDA.

A Városi Tanács pénzes Ládájának szűkös állapotára és súlyos adósságaira való tekintettel arra kérte a Helytartótanácsot, hogy a budai mészáros Mesterek Céhe Mestereire az általuk végzett marha darabja után 30 krajcár darabpénz (*«Taxa frustalis»*) rovassék ki, illetőleg eme pénzeknek a Város Ládájába való befizetése rendeltessék el. A Helytartó Tanács 5850. sz. a. leiratban közli a Városi Tanáccsal, hogy e kérését Ő Felsége, a Nádor Úr nem engedélyezte. Erről a Tanács a Céhet 29,542. sz. a. kelt iratával *Schmid* Ferenc városi Főjegyző Uram útján értesíti.

P., l. Az eset az «*Adóprés*»-nek gúnyolt gondolat klasszikus jelensége. A Város egyszerűen «kigondolta» ezt az adófajtát, — hiszen minden adó egy-egy hiány fedezésére szolgáló adójövedelemi forrás — a Felsőbbség azonban azt nem engedélyezte. A «*Darabpénz*» azonban rövid idő mulva mégis megvalósult, amikor a «*Városi Dologház*» költségeire mégis sikerült a «Darabpénz» városi adójának elrendeltetése. (L. alább.)

573. 1835. nov. 18. PEST.

«*Számvevő Clementis János Úr*» Pest Vármegye Közgyűlésén jelenti, hogy július, augusztus, szeptember, október hónapokról megküldött vásári «*Tabellaris Tudósításokból*» azt tapasztalta, hogy «*Béts Városára nézve középár szerint 1 font húsnak ára* $20\frac{14}{40}$ *krajczárokra, a megyebeli országos vásárokból pedig 1 font hús középár szerint* $12\frac{12}{40}$ *krajczárokra üt ki*». A jegyzőkönyvet Pesten, 1835. dec. 16-án *Ketse* Péter Levéltárnok Uram (*«Archivarius»*) adja ki.

P., m. A bécsi húsárszabás módjának elvi és technikai átvételéről irataink bőségesen szólnak, főleg arra nézve, hogy a Vármegye a bécsi mód szellemét nem veszi át, csak a «*Calculatio*» kivitelének technikáját, de azt is rosszul. (V. ö. az idevágó Céhi panaszokat tárgyaló okiratokat.)

574. 1835. dec. 16. PEST.

Pest Vármegye Közgyűlésén «*Számvevő Clementis János Úr*» jelenti, hogy «*Béts Városától a folyó esztendő Julius, Augustus,*

September, October holnapokra megküldött, nem különben az illető Szolgabirák Urak által a nagy-kátai, ketskeméti, vátzi és pesti vásárokban elkelt marhák áráról bemutatott Tabellaris Tudósítások» szerint «*Béts Városára nézve közép ár szerint egy font húsnak ára* $20\frac{14}{40}$ *krajtzárokra, a megyebeli, fentebbemlitett négyrendbeli vásárokból pedig egy font hús középár szerint* $12\frac{12}{40}$ *krajtzárokra üt ki*». A jegyzőkönyvet *Kelse* Péter Levéltárnok adja ki.

P., m.

575. 1836. márc. 16. PEST.

A Magyar Királyi Helytartó Tanács jelentéstétel céljából leküldi a Vármegyéhez a pesti és budai Céhnek «*legfelsőbb helyen beadott abbéli folyamodó leveleket, melyben azt kérik elrendeltetni, hogy a marhahúsnak ára minden hónapban a pesti héti és országos vásárokban folyó középárhoz arányozva*» határoztassék meg, «*hozzáadván elkerülhetetlen kiadások fejében minden fonthoz 2 krajtzárt váltó czédulában és ugyanannyit mesterségi nyereség fejében*».

A két Céh egyidejűleg kéri a Vármegye Rendeit, hogy «*fentebbi folyamodások és azon környülállás tekintetéből, hogy az uralkodott marhadög miatt a vágnivaló marhának ára tetemessen fellyebb hágott, a marhahúsnak ára ahozképest határoztassék meg*».

Az egybegyűlt Rendek abban állapodtak meg, hogy «*a marhahúsnak ára ezúttal a mostani állapotjában hagyattassék*». Ami pedig a két Céhnek «*a Nagyméltóságú Magyar Királyi Helytartó Tanács útján leérkezett folyamodásokta illeti: kiküldetnek Királyi Kamarás Mérey László, Patay József, Halász Bálint, Kovács Sigmond Tábla Bírák, nem külömben mindnyája Fő Szolga Bírák Urak és az előadó Fő Notarius, azzal az utasítással, hogy a folyamodók által előhozott okokat és környülállásokat megfontolván és figyelmezvén a Vármegye által e tárgyban már tett előbbeni határozatokra, véleményeket a legközelebbi közgyűlésre terjesszék*».

P., m. Kaposmérői nemes *Mérey* László a «Reformkorszak» kiváló alakja. Sírját a budai Vizivárosi Temetőben találtuk meg. Fia volt *Móricz*, a «*Radikállap*» szerkesztője az 1848—49-i mozgalmak idején. Életéről bőven írunk a magyar serfőzés történetéről szóló tanulmányunkban. Báji nemes *Patay* József a korszak pátriárkális alakja, Nyáregyházai nemes *Nyáry* Pálnak barátja, pestmegyei nagybirtokos.

576. 1836. jún. 15. PEST.

A pesti és budai Céh kéri a Vármegye Rendeit, hogy a hús ára *«a Vásári Tabellákból kitetsző árakhoz szabva állapíttassék meg.»* Az egybegyűlt Rendek — a két Céhnek legfelsőbb helyen előterjesztett korábbi folyamodványa folytán kiküldött Deputatio véleménye, valamint *Clementis* János vármegyei Számvevőnek a bécsi és a megyebeli húsárakról tett összehasonlító jelentése alapján — abban állapodnak meg, hogy *«a hús ára 2 krajtzárral lejebb szállíttassék s eszerént egy font hús ára 12 krajtzárokban váltó czédulában állapíttassék meg.»* V. ö. 1836. júl. 3.

P., m.

577. 1836. júl. 3. PEST.

A budai és pesti Céh a Helytartó Tanácshoz és egyidejűleg Pest Város Tanácsához és a Vármegyéhez is a húslimitatio felemelése iránt folyamodik. Elmondják, hogy a hús árának leszállítása miatt rendkívül károsodtak s *«a mindenütt uralkodó szerfeletti szárazság miatt a vágó marhákat máris takarmányon kelletik tartani»*.

A Rendek abban állapodnak meg, hogy a hús ára *«ezúttal egy krajczárral fellyebb emeltessék és így váltó czédulában 13 krajczárban állapíttassék meg.»* V. ö. 1836. jún. 15.

P., m.

578. 1836. szept. 2. PEST.

Pest Vármegye Közgyűlésén a vármegyei Számvevő jelenti, hogy *«a megvizsgálás és kiszámolás végett kiadott Vásári Tabellákból, vagyis «árjegyzékek»-ből a hús árának szabályozására vezető adatokra nézve nagy különbség mutatkozik»*. Ismerteti először a bécsi árjegyzékeket *«nem azért, hogy zsinórmértékül szolgáljanak, hanem egyedül az összehasonlítás és tudomás végett»*. Ezek szerint Bécsben júliusban 1 font hús $21\frac{2}{40}$, augusztusban $20\frac{22}{40}$ krajtzárba került. Ezzel szemben a pesti «héti vásárokról» készített árjegyzék szerint Pesten 1 font marhahús $15\frac{16}{40}$ *«váltó krajtzárba»*,

a ceglédi országos vásáron ..... $10\frac{27}{11}$
a kecskeméti országos vásáron..... $8\frac{30}{40}$
a pesti « « ..... $15\frac{20}{40}$

«*váltó krajtzárba jött*». Ezekből az árakból a középértéket kiszámítva «*lészen 1 font húsnak középára Váltóban* $12\frac{22}{40}$ *krajtzár*».

Az egybegyűlt Karok és Rendek — tekintettel arra, hogy «*a legközelebb július 5-ik napján tartott árszabás óta a környülállások nem változtak*» — abban állapodtak meg, hogy «*az előbbeni árszabás meghagyassék*».

P., m.

579. 1836. szept. 10. PEST.

A Tanács 5144. sz. a. megengedi, hogy *Michl Antal* Mester az ő leopoldhóstáti, a *József Piacon* levő Székét a Belvárosban levő úgynevezett «*Nyolc Székek*» («*die acht Bänke*») közelébe helyezze. *Michl* Mesternek a józsefpiaci ház tulajdonosa ugyanis felmondotta a helyiség bérletét. A Céh Komiszárosa Ura 1836. márc. 28-án 2748. sz. a. jelentést tett a Tanácsnak, hogy *Michel* Mester derék ember, a Tanács tehát a pesti Hetivásárok alkalmával előálló nagy csődületre való tekéntettel a kérést teljesítette. V. ö. 1837. márc. 4. és júl. 8.

P. n. A régi Városháztér hetivásárairól mondottakat (l. o.) aláfesti *Michel* Mesternek a Hóstátból a pesti mészárosság ősi középpontjába, a «*Városháztéri Piac*» környékére való visszaigyekvése.

580. 1836. nov. 15. PEST.

Clementis János, Pest vármegye számvevője jelenti, hogy a folyó évi «*Kis Asszony Hava 31-én tett szabályozás*» óta a marha árában kevés változás volt. Bécsben 1 font hús 20 «*krajtzárba*», a pesti «*héti*» vásáron $13\frac{5}{40}$, a nagykátai országos vásáron $12\frac{17}{40}$, a «*hetskeméti*» vásáron $10\frac{9}{40}$, a váczi, *Szent Gál* napján tartott vásáron $13\frac{9}{40}$, a pesti Országos Vásáron $13\frac{25}{40}$ váltó «krajtzárba» került 1 font hús. Ezeknek «*középára váltóban* $12\frac{25}{40}$ *kr.*»

P., m.

581. 1836. nov. 17. PEST.

A Vármegye kinyomatja a mészáros, hentes, szappanfőző és gyertyamártó Céhekre vonatkozó 1836. november 17-i árszabást és azt minden Székben — Budán, Pesten, Óbudán, Szentendrén, a pilisi járásban, illetőleg a Vármegye területén levő minden

Városban és Mezővárosban, azaz *Kecskeméten*, *Nagykőrösön*, *Cegléden*, *Abonyon*, *Vácott*, *Kalocsán* és az összevont katonaság táboros helyein (*«contractionalis helyeken»*), valamint az összes faluhelységekben kifüggeszteti. Ezt a Vármegye minden húsárszabáskor megtette. A *«Placatum»* egy példányát hasonmásban közöljük.

P. m. Nyomtatott hirdetmény. Ezt a Székek ajtaján és a Piacok *hirdetőoszlopain* kifüggesztették. A budai Tabán egyik terén — a *«Fehér Sas»* után cégérezett vendéglogadóról elnevezett piacon máig áll egy 1851-ben felállított piaci hirdetőoszlop, melyet a regényes hajlandóságú köztudat pellengérnek tart. Ez annyiban volt csak *«pellengér»* (Pranger), amennyiben a körözöttek körözőleveleit (1851-től a bujdosó és emigráns Honvédeket is — lókötők és egyéb «sepredék» körözőleveleivel együtt —) bizonyára itt is kiragasztották. Az ilyen árszabásokat a 19. század elejéig *Trombitás* és *dobos kikiáltó*, az 1830-as évektől kezdve csak *dobos kikiáltó* (bizonyára az irataink kapcsán említett «Fertálymester») *«sipolta-dobolta»* ki. A pesti-budai trombitás-dobos hirdetésektől, valamint a 19. század elejéig Pest és Buda kapuin történt *«hiszögezések»*-ről («Anschlag») l. a magyar serfőzés történetéről szóló tanulmányunkat.

582. (1837.) PEST.

Ifjabb *Molnár* József Mester arra kéri a Tanácsot, hogy azt a Székjogot, melyet a Tanács a Kerepesi Úton, a *Szent Rókus* temploma közelében szándékozik felállítani: ne a fiatal *Schmickel* József vagy *Jordann* Károly Legényeknek, hanem neki adja, hiszen ő 14 esztendeje Mester, mai kisforgalmú Széke a tervezett Székhez közeleső helyen van, így az új Szék felállítását az ő kis Széke fogja megszenvedni. A *Szent Rókus* temploma körüli lakóknak — kik Széknyitásért folyamodtak — bizonyára kényelmükre lenne, ha ő kapná meg az új Széket, hiszen neki a *Kerepesi Úton* van saját háza és így minden kényelmet biztosító módon ő lehetne legjobban a Publicum szolgálatára. Kéri, hogy folyamodását a Tanács terjessze fel a Helytartótanácshoz.

P., n. *Schmickel* József kérése 1837. június 12-én kelt, tehát a jelen keletnélküli fogalmazvány keletkezésének is ez a dátuma éve.

583. 1837. jan. 31.

Amon György Mester remektétele.

P. n.

584. 1837. febr. 8. PEST.

Karpf Mátyás Mester özvegye, Rozália Asszonyság (előbb *Haasz* Mester özvegye) első házasságából született fia, *Haasz* Károly javára lemond a második ura révén reáháramlott Székjogról az ilyenkor szokásos kijelentéseket megtéve. *Mocsonaky* Ferenc felkéretett protocollumvezető igazolja, hogy az írástudatlan Asszonyság maga tette keresztes kézjegyét az írásra és maga nyomta mellé szokott pecsétjét.

P. n., p. v. p.: Négyelt paizs lábában és fejében két csillag között félhold, az első és negyedik mezőben kifelé lépő oroszlán, a második és harmadik mezőben egy-egy csillag, a paizson balharánt pólya., A paizs felett nincs korona, azt barokos foszlánydísz övezi.

A balharánt pólya alkalmasint «*fattyúfiat*» jelző «*fattyúvonal*» («*Brisure des Batardes*»). Ha a címert az özvegy jogosan viselte és az az ő címere, úgy ő volt valamely Nemes Ur törvénytelen, «*fattyúcímert*» viselő leánya, ha a címer valamelyik uráé: akkor az volt törvénytelen, de valaki által örökbe fogadott fia egy Nemes Urnak.

A címer klasszikus, koronája nincs, «*fattyúvonala*» van, egyáltalában nem polgári címer. Viszont az is lehet, hogy eladósodott «*Bastarde*» hagyta a gyűrűjét a mészáros családban.

585. 1837. febr. 15. PEST.

Eggendorfer József pesti Mester igazolja, hogy *Glauner* Károly, 40 esztendős, a csehországi *Asch*-ból való Legény hat hónapja áll szolgálatában, két hónapja azonban beteg. Február 17-én *Thurn* Károly Céhmester igazolja, hogy a pesti «*Purger ispitába*» («*Bürger Spital*») felvett Legény az ápolási díja megfizetéséről ő, mint Céhmester, maga kezeskedik.

P., n. p. v. p.: *Eggendorfer* József Mester aláírása mellett elmosódott címerkép: kezdetleges vésésü természetes ábrázolásban térdnadrágos, öves, harisnyás, 18. századi típusú háromszögös kalapú férfi jobbjában valami ütőszerszámot tart, előtte elmosott, kivehetetlen ábrázolás.

586. 1837. febr. 20. PEST.

Muzsik Mihály Mester özvegye, Klára Asszonyság lemond néhai ura után bírt Székjogáról unokája, *Muzsik* Ferencz javára.

P. n.

587. 1837. febr. 23. PEST.

Muzsik Ferenc remektévőmester Nemes *Veidinger* János városi Tanácsos és céhi Komiszáros jelenlétében remeket tesz.

P. n.

588. 1837. márc. 19. BUDA.

Hakstok György budai mészáros Mester özvegye, született *Mack* Katalin mesterné Asszonyság elhúnyt férje után reá teljesen jogszerűen háramlott Székjogát (*«vollkommen rechtgültig zugefallen»*) sógorára, *Hakstok* Ignác Legényre kívánja ruházni, ha a Tanács is elismeri a Legény mesterjogát. Az iratot *Birghoffer* Ignác Céhmester mint tanu írta alá.

P. n.

589. 1837. márc. 26. BUDA.

A Helytartótanács leirata Buda és Óbuda Városok Tanácsához a vidéki Mesterek ügyében.

Mivel Szentendrén 1826 óta működik az úgynevezett *«Pilisi Mészáros Céh»*, viszont a budai és ráckevei Szolgabíróságok területén levő vidéki Mesterek is ebbe tartoznak bele, szó sem lehet arról, hogy a vidéki Mesterek a budai Céhbe vétessenek be.

N., p. A Városi Mester (Stadtmeister) és a *Vidéki* vagy *Falusi Mester* (Landmeister) különbsége itt a Helytartótanács rendelkezésében is megnyilvánul. A budai Céh csak átmenetileg volt a Hegyvidék Anyacéhe.

590. 1837. május 19. PEST.

Haasz Károly Mester remektétele.

P. n. A hibákat *Rupp* Imre Mester mondotta tollba.

591. 1837. június 5. PEST.

A pesti és budai Céh a húslimitatio felemelését kéri a Vármegyétől. A Mesterek elégedetlenek a legutóbbi limitatióval, mely a hús árát 14 krajcárnál meghagyta és azt állítják, hogy ennek következtében kénytelenek voltak egész télen át a húst olcsóbban kiméri, miáltal *«iszonyú»* veszteséget szenvedtek. Panaszkodnak, hogy *«már hosszabb idő óta a faggyú böcsére nézve annyira alább-*

szállott, hogy amidőn mostanság limitationalis ára 46 frt 40 kr-t tészen», ők csak 35 váltó forintot kapnak érte a Szappanos Mesterektől, sőt «*ezek már oda is nyilatkoztatják magokat, hogy jövendőben 32 váltó forintnál többet a faggyúért fizetni nem fognak.*» És midőn ilyen sanyarú állapotban sínylődnek, — panaszolják tovább — a Vármegye a Legények által «*a hús kimérésben elkövetetni tapasztalt visszaélésekért is*» őket, a Mestereket kívánja «*felelet terhe alá vonni*», holott ők személyesen nem lehetnek mindig jelen Székeikben és még kevésbbé tarthatnak «*különös Cassiereket és Ellenőröket drága pénzen*», a mostani «*minden biztos alap nélkül szükölködő Limitatio mellett, mely szerint a marhára kiadott saját pénzeiket sem kaphatják vissza.*»

«Ha *mindazonáltal a húsárnak szabályozása a dolog természetéből merített és a Tekintetes Nemes Vármegye által is már annak idejében helyeseknek megösmért elvek után megtörténend*» — fejezik be az instanciát — «*és a sok fáradozásink után jó lélekkel megérdemelt polgári haszon is illendő mértékben nekünk megadatik, akkor . . . a kívánt felelősséget is jognánk magunkra vállalni; egyébiránt ezúton nyilván kijelenteni kénytelenítettvén, hogy az ellenünk némelykor felhozatni szokott alaptalan vádat, mintha Legényeink kicsapongásaikban résztvennénk, mellyek iránt azok magok az illető Nagyságos Hatóság által felelet terhe alá vonandók, mi, Mesterek is, valami részvéttel volnánk, mint becsületes Polgárok egyáltalában magunkra nem vehetjük.*»

P., m.

592. 1837. június 6. PEST.

Clementis János, a Vármegye számvevője, jelenti a Vármegyének, hogy március 2-ik felében, áprilisban és májusban 1 font hús középára a vásári árjegyzékekből megállapíthatólag «*12$\frac{3}{40}$ krajczárban jön ki.*» V ö. 1837. aug. 29. és 1837. aug. 31.

P., m.

593. 1837. június 8. PEST.

A budai és a pesti Céhbéli «*Városi Mesterek*», továbbá a váci és a pilisi járásbeli «*Falusi mester*»-ek a huslimitació felemelését kérik a Vármegyétől. Elmondják, hogy «*a húsnak legközelebb 14*

krajtzárban megállapított ár mellett» sérelmet szenvedtek, mert az egész télen át kénytelenek voltak a húst olcsóbban kimérni, *«mintsem azt önnön magok a kereskedőnek megfizették.»* Ehhez járul, hogy a faggyú ára is napról-napra alább száll.

«Fő Szolgabíró Zlinszky János Úr» jelenti, hogy a *«Szappanyos Czéh»* nyilatkozata szerint a faggyú olcsósága csak ideiglenes, mert *«ha az éjjelek hosszabbodnak, akkor a faggyút nemtsak hogy örömest veszik, hanem még ajándékot is készek adni, hogy azt elegendő mennyiségben kaphassák.»*

A Rendek a marhahús árát *«1 krajtzárral lejebb szállítván»*, azt 13 krajcárban állapítják meg. V. ö. 1837. jún. 12.

P., m. Nem lehetetlen, hogy a *«Pesti Fő Céh»*-nek a *«Vidéki Mesterek»*-re vonatkozó iratait a váci Céh vitte magával 1872-ben. Az iratok Vácott, Nagykörösön vagy a Vármegye más Városa egykor Céhei helyén volnának keresendők.

594. 1837. június 2. PEST.

Schmikkel József pesti Legény arra kéri a Tanácsot, adjon neki Székjogot. Korábbi kérését a Helytartótanács azzal utasította el, hogy a jelenlegi Mesterek bőven ellátják a Várost hússal, ma azonban az a helyzet, hogy mindenki húshiányról panaszkodik. A Tanács Nemes *Veidinger* János Tanácsnok Uramnak, a Céh Komiszárosának adja ki a kérést vizsgálattétel céljából.

P. u.

595. 1837. június 12. PEST.

A pesti és budai Céh epéshangú beadványban kéri a Vármegyét, *«hogy miután a húsnak árszabását nem csak bizonytalan, hanem éppen semmi alapra sem állítva 13 krajtzárban határozá — csupán azért, mivel tavaszkor így szokás — vagy arról gondoskodjék, hogy a marhatenyésztők magokat az árszabáshoz alkalmaztatva hajtsanak marhát, ingyen kimérendőt»*, vagy pedig a panaszok megvizsgálására a Tekintetes Vármegye *«küldöttséget nevezzen»* s a vizsgálat eredményéhez képest nekik sürgősen segítséget nyujtson, *«különben, ha székeket nem fogják a szükséges hússal elláthatni, az ellenek előveendő kényszerítő szabályok ellen jó eleve óvást tenni kénytelenítetnek.»*

A Vármegye kemény hangon felel a Céhek Instáncziájára: a szabad húsforgalommal fenyegetve meg azokat. A Limitatiót nem

emeli fel, hanem megkeresi Buda és Pest Város Tanácsát, hogy kötelezze a Mestereket a közönségnek elegendő hússal való ellátására és jelentse ki a Céhek előtt, hogy ellenkező esetben «*a húsmérés mind a két városban bizonyosan fel fog szabadítatni.*»

Egyébiránt a Rendek gondoskodni kívánnak arról, hogy «*ezen mind a tenyésztők, mind az emésztők, mind végre a mészárosok megnyugtatására annyi próbát kiállott tárgyban*» a Vármegye valamit el ne mulasszon. Ezért utasítják az összes Fő Szolgabírákat, hogy Esküdtjeikkel az országos és a «*heti*» vásáron marhát vegyenek, azt «*nem céhbeliekkel*» vágassák le és a próbavágás eredményéről tegyenek jelentést. Végül utasítják a Rendek «*középponti Fő Szolgabíró Zlinszky János Ur*»-at, nyomozza ki, hogy «*a folyamodó Levél sértő kifejezésekkel teli szerkezete*» kitől ered s «*ezen illedelemről megfeledkezésért*» kit vagy kiket terhel a felelősség? V. ö. 1837. jún. 8. és 1837. jun. 13.

P., m. A Vármegye nyilvánvalóan a Céh Ügyvédjét akarja felelősségre vonatni, mert föltételezhette, hogy az Instánczia nem ment keresztül Céhi Komiszáros Uram kezein, illetőleg, hogy a Céhek pesti és budai Komiszáros Uraimék híre és tudta nélkül titkos ülésen határozták el a szóban levő epéshangú Instánczia felterjesztését.

596. 1837. június 13. PEST.

A pesti Céh az 1837. junius 12-én — előző napon — szereplő húsárszabási ügyben a Tanácshoz folyamodik a *Hoffmann* ügyvédő által ellenjegyzett beadványban. Panaszosat írnak arról, hogy évek óta szenvednek a nyomasztó limitatiók által. A nyomás most is érezhető és őket bizonyosan végső romlásba dönti. A 13 kr-os húsár valóságos csapás a számukra. A próbaárat Szolgabíró és Esküdt Uraimék megvásárolt élősúlyú, nem levágott marha után csinálják, ezért lesz az számukra lehetetlen. A Vármegye csalóknak tartja őket. A faggyú ára magasabb, mint amelyiken azt a szappanfőzők átveszik. Becsületük forog kockán, kérik a Tanács erkölcsi segítségét, kérik, hogy a húsár levágott marha után állapíttassék meg. A Tanács ne felejtse el, hogy ha a mészáros Mesterek tönkremennek, akkor a Tanácsnak magának kell a Város élelmezéséről gondoskodnia. Kérik, hogy ügyüket vegye kezükbe a Választott Polgárok testülete.

A Tanács az ügyet jún. 19-én 6006. sz. a. a Helytartó Tanácshoz teszi át.

P., n. A Választott Polgárságnak a kérdésbe való belevonását azért kéri a Céh, mert ezáltal a szabad mozgású városi «Fürmender», vagyis «*Szószóló*» Uram súlyos szava lehet segítségükre.

597. 1837. jún. 16. PEST.

A Tanács értesíti a Céhet, hogy a Helytartótanács elutasította a Céh ama kérését, melyben ez állást foglalt a *Szeiler* (Szailer) Károly Legénynek adományozott józsefpiaci Székjog-miatt. A Tanács elrendeli, hogy Nemes *Weidinger* János Tanácsnok, céhi Komiszáros intézkedjék a Legénynek a Mesterjogba való bevezetése iránt.

P., n. V. ö. 1837. márc. 17.

598. 1837. július 8. PEST.

A Tanács 6660. sz. a. határoz *Szeiler* Károly mészáros Legény ügyében, aki azt kéri, hogy mivel *Michl* Antal Mester a Leopoldvárosban, a József-téren levő Székét a Belvárosba helyezte át: ezt a megürült *(«vacant»)* Székjogot adja neki — *Szeilernek* — a Tanács. Mivel a folyamodó Legény kitanulta a Mívet, vándorló éveinek eleget tett, a Céh sincs ellene a dolognak, de meg aztán a Helytartótanács is pártolja a dolgát, sőt a Céh Komiszárosa, Nemes *Veidinger* János Uram is jó véleményt adott a kéréshez: a Tanács kimondja, hogy a Székjogot *Szeiler* Károly Legénynek adja. Ugyanis a Leopoldváros lakossága napról-napra növekszik, oda feltétlenül kell hat Szék, öt az új lakossággal szaporodó városrészt ellátni nem tudja, a Legény tehát nevezzen meg valami alkalmatos Localitást *(«Localität»)* a *József-tér* közelében, a Céh pedig adja fel neki a remektevést, mire a folyamodó azonnal megkapja a Székjogot. Azonban csak azzal a feltétellel, hogy ha a jövőben bármi okból a húst mérni nem akarná, Székét árendába nem adhatja.

P., n.

599. 1837. júl. 8. PEST.

Szeuler (Seiler, Czeiler) Károly legény Székjoga.

A Tanács Nemes *Veidinger* János Tanácsnok, céhi Komiszáros jelentése alapján ezen a napon tárgyalta a Legény Székjogot kérő instánciáját. A Legény azt kérte a Tanácstól, hogy a *Michl* Antal

Mester megürült Székét — mely a József Piaczon van [1] — adományozza neki a Tanács, ugyanis a nevezett Mester Székjogát a Felsőbb Hely engedelmével a Belvárosba helyezte át. Komiszáros Uram azt jelentette a Tanácsnak, hogy a Legény minden Céhbéli kötelezettségének eleget tett, felmutatta tanulólevelét, vándoréveinek végére járt, ennek alapján a Nagytekintetű Helytartótanács még 1830. december 27-én 27,369. sz. a. elrendelte, hogy a Céh adja meg a Legénynek a Mesterjogot, illetőleg jegyezze őt elő egy Székjog megüresedése esetére. A Helytartótanács folyó évi május 19-i határozatával hozzájárult a Legény fenti kéréséhez, azzal a megokolással, hogy a Leopoldváros lakosságának gyarapodására való tekintettel *Michl* Mester Széke a Legénynek adományozható, annyival is inkább, mivel ezáltal a Leopoldvárosi hat Szék nem szaporodik. A Székjog azonban csak a Legény személyét illető «*personalis*» Székjog lehet, azt árendába nem adhatja, ha bármi okból felhagyna a mívességgel. A Tanács hozzájárult az előterjesztéshez. V. ö. 1837. jún. 16. és júl. 17.

P. n.

600. 1837. július 17. PEST.

A Céh felségfolyamodása a Szailer Károly Legénynek a Helytartótanács által a Józsefpiacra szóló adományozott Székjoga ellen.

A Céh elmondja, hogy mikor *Brunner* Mester a *Leopold Elővárosban, a Józsefpiacon* levő Székét a *Belvárosba* helyezte át, akkor *Michel* Antal Mester kapta meg ezt a Széket. Midőn azután *Michel* Mester is kieszközölte Székének a Belvárosba való helyezését, akkor *Szailer* Károly Legény kapta meg azt. Ennek az lett a következése, hogy a Belvárosban 21 Szék, a *Lipót Hóstátban («in Leopoldino Suburbio»)* 6 Szék van. A Belvárosban és a Leopold Hóstátban levők közül kettő — a *Brunner-féle* és a *Karp-féle* a *Szailer*-féle közvetlen közelében, 10 pedig a Belváros szélén csinál versengést egymásnak. Ez az oka, hogy a pesti Mészárosság tönkremegy.

A *Biermann* Udvari Agens által Bécsben 10,328. sz. a. beadott Instánczját a *Kancellária* 17,036—1036. sz. a. elutasítja, a végzést *Kemnitzer* Zsigmond udvari titkár adja ki.

[1] Ma József-tér.

P. l. A Céh mellékeli a *Michel* Antal Mester számára a pesti Tanács által engedélyezett székáthelyezésre vonatkozó 1836. június 16-án és szept. 10-én kelt határozatokat (l. o.).

A József Piac itt említett helyzete azért érdekes, mert a városfejlődés ősi szabványa szerint kialakult helyzetet mutat. A falakkal körülvett Belváros minden Kapujánál sok a húsmérő Szék, a *vendégfogadó*, a seres és boros csapoló szék, a lópatkoló kovács és kerékjártó bognár. A Váci Kapunál is ez a helyzet. Az ide belépő váci-bécsi Országút természetes helyét adja egy *piarcos helynek*, amivel természetesen a mészárosság odaözönlése is velc jár. A Piacok mindig a Város Kapui előtt keletkeznek (*Kecskeméti Kapu:* Szénás Piac, *Váci Kapu:* József Piac, *Budán:* a török hódoltság alatt az Alsó Város Kapuja, a *Temető Kapuja (Mészarlik Kapuszi)* helye előtt a mai budai *Szénás Piac*, vagyis a *Szénatér*). Ezért «versenge» 12 szék a József-piac körül az egykori Kapu előtt keletkezett vásártér helyén. A *Hatvani Kapu* előtt volt a középkori marhavásár és a 18. századi Vásár. (L. fentebb és *Gárdonyi* i. t.)

«*Bécsi Udvari Ágens*»: *Agens Aulicus Viennensis:* kinevezett hivatalnok, aki legálisan, kifelé szabott taksa, befelé borsos summák fejében «kijáró»-ként működik Bécsben a hozzáfordult hatóságok és magánszemélyek ügyes-bajos dolgaiban. Mezőbándi nemes Bihari György udvari ágens (1778—1847) szegény mezőbándi székely kurtanemes fia, élete végén többezer holdas birtokot és rézbányát szerez Brádon. (Mácsai Csernovics Cs. levéltára.) Volt *Agens*-ek, akik a budai *Helytartótanács* körül ügyködtek; így az irataink ban szereplő *Rósás* és *Hoffmann* urak. Ezek mindig hites ügyvédök, de nem kinevezettek. Később egy-egy Bécsbe gyakran járó ügyvédő szerepel mint közismertsége révén ügyes «kijáró». A 18. századi *Agens Aulicus* külföldi üzleteket is lebonyolít; így az *Egri Egyetem* londoni fizikai és csillagászati műszerrendeléseit is a *Magyar Udvari Ágens* bonyolítja le. (V. ö. *Bevilaqua—Borsody* Béla: Az egri csillagásztorony története. Bp. 1930.)

601. 1837. július 30. BUDA.

Talopp József Mester azt kéri, hogy egyik Székjogát — és pedig a Tabánban a *Berits*-féle sarokházban levőt — átadhassa jövendőbéli vejének, *Teindl* Flórián Legénynek, aki szerződésben vállalta, hogy jövendőbeli apósát, *Talopp* Mestert, az élemedett korú Mestert holtáig eltartja. Hivatkozik súlyos bajaira, melyet őt a háború okozta nyomorúságok idején, 1809-ben és 1813-ban érték. Jövendőbéli veje igazolja, hogy a Céhbéli feltételeknek eleget tett, ezt a Céh is elismeri, ő viszont reverzálist ad arról, hogy minden jogáról lemond.

A Tanács 1837. júl. 31-én kelt határozatával *Schmidt* Ferenc városi Főjegyző Uram útján utasítja Vásárhelyi *Nagy* Benedek

Tanácsos Urat, mint a Céh Komiszárosát, hogy vezesse be a kérdéses Szék jogába az öreg Meter jövendőbéli vejét.

P., n., l. A jelen irat ama ritkák közül való, melyekben tabáni Székekről van szó. V. ö. a «*Tabáni Rác Mészárosok*» Céhéről korábban mondottakat.

602. 1837. augusztus 11. PEST.

Huszár Jakab pesti polgár kéri a Város Tanácsát, hagyja meg a Céhnek, hogy 8 nap alatt nyilatkozzék arra a folyamodványára vonatkozólag, melyet a Tanács «*Veidinger János Tanácsnok s helyettes Polgár Mester Úr*» útján a Céhnek kiadott. Ebben tudniillik ő a Mesterek közé való felvételét kérte azzal, hogy engedtessék meg neki «*hust limitált áron vágatni*», mivel a helybeli Mesterek «*a Közönséget hússal limitált áron ellátni nem akarták.*»

Huszár Jakab tehát mint «Szabadvágó» jelentkezik a munkaabbahagyással (Strike) fenyegetődző Mesterek ellen. Jelentkezése nem «*strike-törés*», mert ő nem volt Céhbeli. V. ö. 1837. jun. 12.

P., m.

603. 1837. augusztus 29. PEST.

Clementis János, pestvármegyei Számvevő jelenti a Vármegyének, hogy június, július és augusztusban 1 font hús középára a vásári árjegyzékekből megállapíthatólag «*kiüt 12$\frac{2}{40}$ krajczárra*». Jelenti továbbá, hogy a Vármegye «*folyó esztendei 3232-ik számú határozata által rendelt Próbatételekről*» a hivatalos «*tudósítások*» beérkeztek. A kecskeméti járásbeli Fő Szolgabíró tudósítása szerint a megtartott «próbatétel» — marhák próbavásárlása és próbavágása — eredményeként a kecskeméti járásban «*jön 1 font hús 11$\frac{5}{40}$ kr-ba*», a pesti járásbeli Fő Szolgabíró tudósítása szerint a pesti járásban «*jön 1 font hús 10$\frac{12}{40}$ kr-ba*», a pilisi járásbeli Fő Szolgabíró tudósítása szerint «*került 1 font hús 13$\frac{24}{40}$*», a solti járásbeli Fő Szolgabíró tudósítása szerint 12 és végül a «Középponti Fő Szolgabíró» tudósítása szerint 13$\frac{7}{40}$ kr-ba. «*Mind az öt rendbeli próbát összeadván s a summát 5-tel felosztván, lészen 1 font hús középára 12$\frac{1}{40}$ kr.*» V. ö. 1837. jún. 6. és 1837. aug. 31.

P., m.

604. 1837. augusztus 31. PEST.

Pest Vármegye közgyűlésén az egybegyűlt Rendek — a vármegyei számvevő jelentésének meghallgatása után — abban állapodnak meg, hogy tekintettel «*a marha árának a bemutatott Vásári Jegyzékekből kitetsző jelenlegi állapotját, úgyszintén az időjárást is, a húsnak a közelébbi közgyűlésen megszabott árát továbbá is meghagyják.*» V. ö. 1837. jún. 6. és 1837. aug. 29.

P., m.

605. 1837. augusztus 31. PEST.

A Vármegye megszabja a hús árát.

A pesti és budai Céh s a pilisi járásbeli Mesterek — vagyis a szentendrei Céh Mesterei — ismételten kérik a húslimitatio felemelését a Vármegyétől. Az «*5. Járásban a Fő Szolgabírák által végrehajtott probatica bé fogja bizonyítani, hogy panaszaik nem alaptalanok*». Több helyen «*ismét jelentgeti magát a marhadög s ezen körülmény szükségképpen a marha árának jellyebb szöktetését vonandja maga után.*»

Buda Város Tanácsa a Vármegye 3239. számú megkeresésére jelenti, hogy a budai Mesterek «*a községnek a 13 kr-ra leszállított áron is elegendő húst szolgáltattak ki*», tehát «*mihelyt a mészárosok kötelességeiket nem teljesítik, múlhatatlanul s késedelem nélkül megfenyítetnek.*»

Ez alapon a Rendek «*a húsnak a közelebbi közgyűlésen megszabott árát továbbra is meghagyták.*»

P., m.

606. 1837. október 28. PEST.

Nemes *Mészáros* Mátyás nagy nyomorúságban élő volt nógrádmegyei közbirtokos — aki feleségét, hat férfi és két leánymagzatját és aggastyán, világtalan atyját irnokoskodással tartja el — a pesti Céhhez fordul segítségért: kis leányai által font *koszorúcskát* mellékel leveléhez, melyhez Pest Vármegye 1830. október 14-én kelt magyarnyelvű bizonyságlevelét és *Schönbach* József Doctornak a József Előváros Plébánosának latinnyelvű ajánlólevelét is csatolja.

P., m. és l. p. v. p. A segítséget kérő levél bepillantást enged a *Szabadságharc* előtti Pest középosztályú nyomorának szociális viszonyaiba.

illetőleg abba, amit a *Dologház* felállításával (l. o.) és a *Hentesek Céhe* megalakulásával (l. o.) kapcsolatban a kérdésről mondottunk.

Pestet nemcsak kézmívet üző polgárai tették «*Nagy Várossá*» — «*roppant Várossá*»: mint irataink mondják (l. o.), hanem az egész Ország nincsetleneinek Pestre való felhúzódása is, ami tipikus «*nagyvárosi*» jelenség. A napoleoni háborúk utáni két «*Devalvázió*» mosta el a régi feudális-céhi elrendezett társadalom viszonylagos jólétének utolsó maradványait. Ez a nyomorgó pesti «*Ci devant*»: «*A valaki, aki csak volt valami*», a volt birtokos, az «*úri koldus*», a «*Garasos Arisztokrácia*» új típusa, mely nemcsak az 1830-as évek Párizsának Honoré de *Balzac* által írott irodalmi alakja, hanem általános európai — így pesti — jelenség is.

A «*Reformkorszak*» nemcsak egy «*Felvilágosodott*» nemzedék szellemi mozgalma, — mint azt ilyenné az eddigi regényeskedő történetírás rajzolta meg — hanem mélyreható forradalmi hangulat is, melyet a Nyomor fűtött. A *munkanélküliek* bűnöző avagy büntelenül nyomorgó pesti tömegei elhelyezésére készült a *Dologház*: a bűnözők számára már nem volt elégséges a *Városháza* és a *Vármegyeháza* pátriarkális «*áristoma*». 1848-ra az új Világ már hatalmas «*Proletaire*» tömegeket talál Pesten, ahova a «*Commune*» gondolata olyan erősen beférszkelődött, hogy *Széchenyi* István grófi joggal írathatta meg 1846-ban *Dercsényi Weiss* János báróval «*Az' Communismusnak egynémely humánus ellenszeréről*» című munkát, amely a *Fourier* és *Blanqui* egykorú párizsi mozgalmaival foglalkozik, melyek az 1839-i párizsi *Májusi Forradalmat* teremtették meg. Ebbe már az exaltált Georges *Sand* is belekeveredett. *Széchenyi* nem volt egyoldalú, elméleti rajongó: egyedül ő látta Magyarországon a *Commune* felé fordítható nacionalista forradalom veszedelmét, vagyis *Marx* programmját, mellyel a magyar Szabadságharcot a *Neue Rheinische Zeitung*-ban «pártfogoló» cikkeiben a *Commune* irányába akarta elforgatni. *Táncsics* Mihály az 1840-es években a *Marx* által *Engels* pénzén alapított «*Bund der Gerechten*» nevet viselő titkos kommunista Páholy pesti főügynöke volt. A császári Kormány ezért csukatta a budai *Stokházba*, ahonnan a tájékozatlan «*Márciusi Ifjak*», nyilván a közéjük keveredett és a Páholyba tartozó mesterlegények buzdítására kiszabadították, ami *Kossuth* számára rendkívül kínos helyzetet teremtett, hiszen az exaltált *Táncsicsot* a Honvédség körében később folytatott izgatásai miatt ő csukatta vissza a *Stokházba*. V. ö. *Bevilaqua-Borsody* Béla: Táncsics Mihály és »1848. Március 15». *Budai Napló*, 1930. március 15. A pesti forradalmi tömegek alá-fűtését a nyomorgó «*Lateiner*» hangja adta meg, azok, akik számára *Petőfi* «*Apostola*» íródott.

A Vármegye által kiállított Bizonyságlevél a későbbi «*Szegénységi Bizonyítványok*» őse. A folyamodó nyilván nótorius kéregető.

A könyörgőlevél korszerű stílusa a klasszikuskodó-rómaiaskodó irodalom hatását mutatja mitológiai képeivel.

A Plébános Úr alánlólevele a római képeken és a görög-római írókból vett idézeteken kívül *Szent Ágostonra* is hivatkozik: bizonyára ő a szerzője a könyörgőlevélnek is.

A «*Tekintetes és Nemzetes Választott Polgár Úr*» alkalmasint *Thurn* Károly Mester, aki 1834-től kezdve volt tagja a «*Választott Polgárok*» karának.

A könyörgölevél szövege ez :

Tekintetes, és Nemzetes Választott Polgár Ur, Nekem különös kegyességü Uram! Miképen a két kis *Pásztor Gyermek*, kiknek Attyok halálos betegségben sinlödött, *Pán* istenhez mentek : engedd meg! ugymond az eggyik : hogy a' Te erdeidben keressük fel azt a' tsudálatos erejü füvet ; melly a' gyengének eröt, a' betegnek egéséget ad ; mondá a' másik : lásd a' mi szegény Atyánk meggyógyul általad ; — a' jó szándékot általlátta az isten 's nekik szabad utat engedett erdeiben, a' gyermekek feltalálták a' gyógyitó füvet 's a' beteg meggyógyult ; vissza tértek ekkor *Pán* istenhez 's egy mezei virág koszorut vittek neki, ezt mondván : «*Fogadd el lábaidhoz téve ezen koszorut, mellyet fejedre kellene tennünk ; de Te látod, hogy mi kitsinyek vagyunk' s nem érünk fel.*»

Ugy én is e' siralom 's inségnek völgyében Pásztorkodó, 's már 15-ik esztendöre, minden birtok, minden szolgálat, minden bizonyos Jövedelem nélkül a' szegénységnek terheivel küszködö szerentsétlen halandó : hogy Nyolczvan esztendös erötlen 's világtalan édes Atyámnak ; beteges feleségemnek, és nyolcz neveletlen élö gyermekeimnek további táplálására való szükséges füvet találhassak ; azt *Tekintetes Urnak* példás felebaráti szeretettöl, és ritka kereszténvi Irgalmasságtól forró keblében keresni bátorkodom.

És hogy azon tsudálatos erejü füvet, melly a' szegényeknek élelmet, a' gyengének eröt, a' betegnek egéséget ád ; Tekintetes Urnak kegyes szivétöl, és Nemes Nagy Lelkétöl, annyival inkább megnyerni szerentsém lehessen ; az alázatossan ide mellékelt eggyik leánykámnak kisded munkáját, mint gyenge tavaszi virágokból füzött koszorut, némü-némü hálaadatosságomnak zálogául, Tekintetes Urnak lábaihoz leteszem ; azon alázatos könyörgésemmel :

Hogy miképen Pán isten! a két kis Pásztor Gyermeknek mezei virágokból füzött koszoruját kedvessen fogadta ; ugy Tekintetes Ur! ezen tsekély ugyan, de jó szándékból, mély tiszteletböl, tiszta szívböl tsergedezö alázatos szolgálatomat vele született Nagylelküsége szerént elfogadni ; és engemet kitsin létemben 's gyenge erömben hathatós pártfogásával ápolgatni ; Jótevö Kegyeinek sugárjaival éltettni : 's igy minden maga vétke nélkül elszegényedett 's a' huzamós viszontagságoknak terhe alatt egészen elkeseredett egy szerentsétlen Nemes Familiának további fentartását elösegiteni, 's azt az elenyészéstöl megmenteni kegyesen méltóztasson.

Kiis egyéberánt Tekintetes Urnak kegyeibe alázatossan ajánlott, mély tisztelettel elhallgatok. Pesten, Józef Városba, Státió Utczába, Nro 587. October 18-ik Napján 1837. Tekintetes, és Nemzetes Urnak alázatos, engedelmes szolgája Nemes *Mészáros* Mátyás Nyolcz élö 's még neveletlen gyermekeknek elszegényedett, 's mélyen elkeseredett szerentsétlen Attya, és 80 esztendös világtalan édes Attyának hiv táplálója, 's ápolgatója.»

A levélhez mellékelve van *Schönbach* Józsefnek a Szent Józsefről nevezett pesti Plébánia Parochusának az Egyházi Jogtudomány Tudorának, a Pesti Királyi Egyetem Jogi Kara Tagjának ajánlólevele, melyben *Boëtius*ból vett klasszikus idézettel (*«De Consolatione»*) igazolja, hogy a «*müvelt szegénynek nagyobb a szenvedése, mint a müveletlenneks*», hivatkozik *Cicero*-ra

(«*In laudes Caesaris*») és *Szent Ágostonra*, aki azt mondja, hogy «*Istentől az várjon ssgltséget, aki maga is segít.*» Az írás Pest Vármegye egybegyűlt Karaihoz és Rendeihez van intézve.

Pest Vármegye még 1830. október 14-én 1488. sz. a. állít ki egy bizonyságlevelet a kéregető Nemesember számára, igazolja nemesi voltát, bizonyítja, hogy a Vármegye a folyamodó környülállásait megvizsgálta, hogy folyamodó ősi birtokát régi és új adósságai miatt elvesztette, hogy folyamodó szomszédjai azt jelentik, hogy az tiszta és csendes életű ember, családját csekély keresményéből és adományokból táplálja; «*ezek szerint a' Felsőbbség Kegyelmére érdemes legyen*». A Bizonyságlevél kiadását a Helytartótanács 1823—*1830.* sz. a. rendelte el, a másolatot *Bolváry* József, a Tekintetes Törvényes Királyi Tábla Hites jegyzője 1837. szept. 2-án adta ki.

Nemes Mészáros Mátyás valószínűleg azért folyamodott segélyért a Céhhez, mivel családi neve mészárosősökre vallott.

607. 1837. november 16. PEST.

Clementis János, Pest Vármegye számvevője, beterjeszti a vármegyéhez a húsárak szeptember és október havi áralakulására vonatkozó összehasonlító táblázatait.

A pesti és budai Céh kéri a Vármegyét, hogy «*a hús ára illendő arányban rugtassék jellyebb*», mert «*miután a húsnak ára majdnem 5 holnapra előre megszabatott, azon esetre, ha a húsnak mostani megszabása reájok nézve veszteséges lenne, oly huzamos idő alatt tetemes kárt vallanának.*»

A Rendek «*tekintetbe vévén egyrészről a marhának a bémutatott árjegyzékekből kiütő árát, más részről pedig azt, hogy a tartásbeli költségek télen által minden esetre nagyobbak lesznek*», a marhahús árát egy krajcárral feljebb emelik.

P., m.

608. 1838. január 4. TEMESVÁR.

Schrötz Ferenc és *Ifjú Stumpfel* György, az ottani szabadalmas mészáros Céh («*Innung*») fő- és alelüljárói levélben fordulnak a pesti Céhhez. Céhük három éve kérve harcol («*bittend kämpft*») a temesvári Tanácscsal a Városhoz és a Vármegyéhez való viszonyuknak rendezése miatt. A Király Úrhoz is fordultak, de eredmény nélkül. Kérik a pesti Céhet, — mint Testvércéh a Testvércéhet — küldjék el lehetőleg gyorsan a Céhlevelet, «vagyis alkotmányuk»-at, a Városhoz és a Vármegyéhez való viszonyukra vonatkozó okmá-

nyok másolatait, a költségeket Pestre szóló utalványnyal azonnal fizetik.

A Céhnek szóló e levelet követi egy január 7-ről kelt másik, ez *Thurn* Károly *«céhi főelőljáró» («Obervortsteher der privilegierten Fleischhauer-Innung»)*, vagyis Céhmester nevére van címezve. A temesvári Főelőljáró, a neve után cseh vagy morva *Schrÿ* Ferenc magánszemélyként kéri a dolog mielőbbi elintézését. Ez a levél közli, hogy *Temesvár* környékén nagy marhavész dühöng, legjobb piacukról, *Csákováról* nem tudnak vágóbarmot venni, az árlimitáczió is nagyon nyomja őket. Áraik forintokban ezek: marhahús 10, disznóhús szalonna nélkül 10, szalonnával 12 fontja, kisütött disznózsír 28—30, mészárosfaggyú *(«Fleischhauer Inslicht»)* 27—28 forint mázsája.

P., n., p. v. p. A Céh pecsétje: merev rajzú barokos Cartouche-ban jobbra lépő ökör. A boritékos hajtású hátsó oldalon a kort jellemző postai kezelés nyomai: a temesvári Királyi Postamester bélyegzője, a postakocsi kalauzának postakönyvébe való beirás megtörténtét igazoló korszerü keresztalakú *áthuzás* a címzésen, a pesti Postamester jelzése: *«Vertreten Thurn»*, vagyis hogy a Céh levelei Thurn Céhmesternek adhatók át.

609. 1838. január 7. TEMESVÁR.

Schrÿ Ferenc ottani Céhmester magánlevele *Thurn* Károly pesti Céhmesterhez, mint az 1838. jan. 4-én kelt levél (l. o.) folytatása.

610. 1838. febr. 19. PEST.

A Tanács 1838. febr. 19-én 1485. sz. a. határoz Wank Ferenc itteni háztulajdonos Polgár («behausster Burger»), tanult mészároslegény Székjoga dolgában.

Nemes *Weidinger* János Tanácsos, Céhi Komiszáros Uram jelenti, hogy Wank Ferenc Legény kitöltötte tanulói és vándorlói éveit, *Szamval* Pál Mester és felesége, *Grossinger* Katalin Asszonyság reá ruházták Székjogukat, a Céh sem emel kifogást, így tehát — e jelentés alapján — a Tanács beleegyezik a Székjog átruházásába, azonban csak úgy, hogy *Wank* Ferenc Legény kötelezi magát arra, hogy e Székjogot soha semmi körülmények között nem adja árendába. A kiadványt *Benkóczy* József városi Vicenótárius adja ki.

P. n., p. v. p.

611. 1838. február 26. PEST.

Thurn Pius Mester remeke.

P. n.

612. 1838. március 1. PEST.

Vank Ferenc Mester remeke.

P., n.

613. 1838. március 3. PEST.

Hettinger Mátyás remektétele.

P., n.

614. 1838. március 15. BÉCS.

Nemes *Biermann* Mihály, a «*Bécsi Udvari Magyar Agens*» ismeretlen személyhez (a Céh valamelyik pártfogójához) intézett levele, melyben a címzett nemes urat (*«Wohledelgeborner Herr!»*) arról értesíti, «*hogy a Fenséges Király, avagy Lajos főherceg a Nagyhét kivételével minden héten tart kihallgatást, ha tehát a Céh tagjai valamelyik hétfőn Bécsbe érkeznek, úgy az arra következő szerdán vagy csütörtökön már sorra kerülhetnek.*» Dolgaikat úgy intézzék tehát, hogy hétfőn jelentkezzenek, mert így a hét végére már családjaikhoz visszaérkezhetnek.

P., n.

615. 1838. július 26. PEST.

A Céh 100 bécsi értékű (*«Wiener Währung»*) forintot fizet ki Nemes *Kenedich* György Céhi Komiszáros Uramnak, mint a Céh által önként megajánlott félévi tiszteletdijat az 1838. év második felére.

P., n.

616. 1838. augusztus 2. PEST.

Sailler Károly Mester remektétele.

P., n.

617. 1838. augusztus 6. PEST.

Dolleschall Tamás polgári kávéfőző, a «*Veres Akáczfához*» cégérezett ház tulajdonosa a *Festő-utcában* («*No. 80*») igazolja, hogy *Jordán* Károly mészáros Mester Úr az ő házában kibérelt egy szállásra való alkalmatosságot («*Wohn-Gelegenheit*»), hogy azt Székké alakítsa át. V. ö. 1839. ápr. 7.

P. n., p. v. p.: *D. T.* monogramma. Alkalmasint *Dolleschall* kávéfőző («*bürgerlicher Kaffe-Sieder*») kávéházának cégére a «*Vörös Ákácz*» («zum Rothen Agatz»), ami alatt az úgynevezett «*lila ákácz*» értendő. Egykori kedvelt fája a régi budai és pesti polgári udvaroknak, melyeken még máig is láthatók az egykor oly «divatos» fák. Viszont a régi kávéházaknak egykor éppen olyan árnyékos udvari-kerti helyiségeik voltak, mint e régi korcsmáknak. Grácban ma is vannak ilyen kávéházak. Budán — a Horvát-utca sarkán — máig van egy ilyen régi módi kertes-lugasos kávéház. A morva *Dolesal* név a morva kávéfőző legények vándorlásának emléke, a 18—19. században a pincérek bécsiek, a kávéfőzők morvák voltak. A «Veres Akáczfa» 1898-ig élt, mint a Piac kofáinak kávéháza. Cégére talpaspohár volt.

A *Festő-utca* (itt *Felbergasse: Färbergasse*) *Schmall* i. m. 116. o. (V. ö. *Rómer* i. m. 171. o. «1803-ban *Färbergassel vagy Fleischbankgasse*») szerint «a *mai Irányi-utcának a Dunapart és a Molnár-utca közötti része lehetett* 1800 *előtt.*» *Schmall* szerint 1800—1830 között az utca eme részének neve: *Halász-utca*. Az utca többi része a «*Bádog Kalap*»-hoz cégérezett ház révén *Plékhalap*, majd *Kalap*-utca néven szerepelt.

1838-ban viszont itt találjuk a *Felber-gasse* nevet, ami *Rómer* közlését is, Schmall feltevését is igazolja. 1910-ig a mai Sörház-utca sarkán állott egy 18. századi «*Kékfestőház*» jellegzetes szárítópadlásával. «*Festőház*» («*Felberhaus*») után a köznyelv alkalmasint Festő-utcának nevezte a közeli utcarészt, ami nem lehetett akadálya annak, hogy ugyanakkor *Halász-utca* és *Mészáros-utca* is legyen a neve, hiszen az utcanevek a 19. sz. elején még elevenen alkalmazkodnak az utca életéhez. A szóbanlevő utcarész kékfestőmester, halászmesterek és mészárosmesterek tanyahelye volt, tehát ezek után kapta különböző neveit.

618. 1838. augusztus 9. PEST.

Jordán Károly Mester remeke.

P., n.

619. 1838. augusztus 30. PEST.

A Helytartó Tanács tárgyalás végett leküldi a Vármegyének a budai és pesti Céh «*folyamodó Levelét*». A folyamodványban a két Céh előadja, «*hogy a hús árának megállapításában divatozó számolás,*

azon kívül, hogy csak általában és nem a szükséges pontossággal készült, hijjános alapokra is építtetik.» Ezért oly *«rendeléseket»* kérnek, hogy *«mindenekelőtt a középár kitudására egy bizonyos alap dolgoztassék ki s az árigazodás minden hónapban az általuk (a Mesterek által) vásárolt marhákon történjék meg».*

A budai és pesti Céh, valamint a pilisi járásbeli falusi Mesterek a húslimitatio felemelését kérik a Vármegyétől.

Clementis János Pest-vármegyei számvevő bemutatja a Vármegye legutóbbi Közgyűlése óta a megyében tartott Országos Vásárokról beérkezett vásári Tabellákat.

A Rendek *«megfontolván mindazon körülményeket, melyeket a hús árszabásánál mindenkor tekintetbe szoktak venni»*, a marhahús árát egy krajczárral feljebb emelik. Egyúttal a Rendek a két Céhnek a Helytartó Tanács által leküldött folyamodványában foglalt panaszait *«ezen annyi vitatásra alkalmul szolgált tárgyat, valahára mind a Mészárosoknak, mind a Közönségnek lehetőképpi megnyugvására»* kívánják elintézni s ezért kiküldik *Simontsits* János *«másod al Ispány Ur»* elnöksége alatt *«Császári Királyi Kamarás» Mérey* László, *Taky* Károly, *Kováts* Zsigmond, *Ilkey* Sándor Táblabirák Urakat, nemkülönben *«Pest Városi Főbíró» Havas* Józsefet és *«Buda Városi Tanácsnok» Koleda* András, *Zlinszky* János Fő Szolgabíró és az előadó Fő Jegyző Urakat *«egy maga mellé veendő Eskültel és Számvevővel együtt»*, oly utasítással, *«hogy a húsárszabásnak jövendőre nézve lehetőleg biztosabb módoni eszközöltetése iránt . . . javallatot dolgozzanak ki.»* Végül a Rendek *«meg lévén győződve arról»*, hogy a mészárosok és a közönség között létező *«egyenetlenségek legigazságosabb s legegyszerűbb megszüntetése»* csupán a húsárszabás eltörlése által történhetnek, de *«ez a Céhek eltöröltetéséig»* nem eszközölhető, utasítást adnak az Országgyűlésre küldendő követeiknek, hogy *«ezen a nemzeti gazdálkodásra oly nagy behatású kérdésnek törvény általi elhatározását soron kívül is létesíteni igyekezzenek».*

P., m. A jelen határozatban felcsendül a husár szabaddátételének gondolata. Ez már a *«Reformkorszak»* hatása. Ugyanitt merül fel a Céhek eltörlésének gondolata.

A Céh, a polgári Rend eme *«Ősisége»* ekkor, 1838. augusztus 30-án kapja az első halálhozó csapást. A kötött árak rendszere itt mutatkozik először tarthatatlannak. Ez az irat már az új mészáros iparnak első híremondója és előcsahosa. A Céhi intézmény innen kezdve már erős bomlást mutat.

620. 1838. szeptember 10. PEST.

A Céh Felségfolyamodványa a «Darabpénz» dolgában. V. ö. 1834. szept. 16.

621. 1838. szeptember 15. PEST.

Sailer Mihály remektétele.

P., n.

622. 1838. nov. 10. PEST.

A budai és pesti Szappanyos Mesterek (vagyis: «*A Szappanyosok és Gyertyaöntők budai és pesti Céhe*») panaszt emelnek a Vármegyénél, hogy a mészáros Mesterek a faggyú kimérésénél «*a 8 font apadót*» tőlük megtagadják s ezáltal mázsánkint 3 forint — eddig összesen 8000 forintnál is nagyobb — kárt okoztak nekik. A mészárosok nem tartják be az 1814. évi jan. 30-án kelt legfelsőbb Rendelkezést sem, mely szerint «*dartoztak volna a faggyút minden hónapban összegyűjteni, hogy azt minden hónap végével a Tekintetes Megyei és Városi Tisztviselők jelenlétében*» mérjék ki. Bemutatnak a panaszosok két táblázatot is, melyek «*a szappanynak és gyertyának taksáját*» tartalmazzák. Az egyik táblázat szerint 1814. jan. 23-ától kezdve egy font faggyú limitált ára 12 kr., a gyertyáé 25 kr., a szappané 24 kr. volt. A másik táblázat szerint 1814. márc. 11-től kezdve 1 font faggyú 16, 1 font gyertya 32 és 1 font szappan 31 krajcárra volt limitálva. Kérik a panaszosok, hogy ez az árszabás visszaállíttassék s egyúttal szabadítsa meg őket a Vármegye attól a tehertől, hogy a faggyút a pesti és budai mészárosoktól legyenek kénytelenek venni.

P. m. Az irathoz csatolt két árszabás (*«taksa»*) magyar és német nyelven van kiállítva. Különös érdekességük, hogy a keltezés még latinnyelvű.

623. 1839. jan. 7. TÖK.

Szánthó István ottani református lelki Pásztor igazolja, hogy ott kereszteltetett meg 1825. január 24-én *Miskey* Ferenc és *Kovács* Eszter fia, Ferenc.

P., m., p. v. p.: kivehetetlen. Az okirat alján ez a magyar közegészségügytörténeti érdekességű bejegyzés olvasható: «*Hogy a' fiún az ollás*

1825. A pesti új Céhlevél Tollal írott díszű Oldalfeje.
Ütőcsákány, Fenő Acél és Szúró Kés, Tarjázó Bárd.

10/152 9808 SORS Ára 1 fr. C. P.

Kilencz ezer nyolczszázkilenczedik

Ő Császári Királyi Fő Herczegsége, az Ország Nádora, Tekintetes Pest-Pilis és Solt t. e. Vármegyék K. Fő Ispányának pártfogása alatt lévő Pesti Vakok Intézetére ügyelő Küldöttség, a' most nevezett Intézet számára megvett Ház hátra lévő árának lefizetése tekintetéből össze adott, a Pesti arany- és ezüst műves Müller testvéreknek és Prandtner Jánosnak Pesti boltjaikban megtekinthető

ezüst műveket kivánván a' fent említett czélra legsoganatosabban forditani, erre nézve a' köz sorsolás utját választotta, a' feljebb kitett drágaságokhoz kissebb pénzbeli nyereségeket ragasztván.

A' Sorshuzás fog tartattni Pesten a' Nemes Vármegye nagyobb termében 1835dik Esztendei Böjt más hava 19dik napján.

A' részt-vevő játszók kérettettnek: hogy esendő nyereségeik iránt, magokat a' sorsolás napjától számítandó 3 holnapok elforgása alatt az Intézet pénztárnokánál sorsuk elömutatása mellett bejelenteni ne terheltessenek. Költ Pesten Sz. Mihály Hava 17dik napján 1831.

Kiadta a' Vakok-Intézetére ügyelő Küldöttség.

Nyomtatta Trattner-Károlyi

1834. A Pesti Vakok Intézete Sorsjegye.
A Sorsjegy középkori módon van Ternio-ba vágva.

№ Tekintetes Nemes Pest, Pilis és Solth törvényesen egyesült Vármegyéknek 1836dik Esztendei Sz: András Hava' 17dik napján tartatott Közgyűlése alkalmatosságával a' Marha húsnak, az apróléknak, nem különben a' Fagyúnak, Gyertyáknak, Szappannak és az azzal járóknak árra következendőképen határoztatott meg:

	Krajtzar. Ezüst.	V.Cs.
Budán, Pesten, Ó Budán, Szent-Endrén:		
A' Marha hús Fontja - - - -	5 2/5.	14.
A' Fagyúé — - - - -	4 1/2.	23.
A' Gyertyáké — - - - -	16 1/2.	42.
A' Szappané — - - - -	16 1/2.	41.
A' Pilisi Járásban:		
A' Marha hús Fontja - - - -	5 2/5.	13 1/2
A' Fagyúé — - - - -	10 1/2.	26.
A' Gyertyáké — - - - -	16 1/2.	40 1/2
A' Szappané — - - - -	15 1/2.	39 1/2
Ketskeméten, Nagy-Kőrösön, Czegléden, Abonyon, Váczon, Kalocsán, ~~Pilisen~~ és a' Contractionalis Helyeken, a' midőn azokban Katonaság fekszik:		
A' Marha hús Fontja - - - -	5 1/2.	13.
A' Fagyúé — - - - -	10 1/2.	26.
A' Gyertyáké — - - - -	15 1/2.	39.
A' Szappané — - - - -	15 1/2.	38.
Más minden Megyebéli Mező Városokban és Helységekben:		
A' Marha hús Fontja - - - -	4 1/2.	12.
A' Fagyúé — - - - -	9 1/2.	24.
A' Gyertyáké — - - - -	14 1/2.	36.
A' Szappané — - - - -	14.	35.
Az aprólék, úgymint: Máj, Tüdő, Lép, Láb, Orr, Száj, Patzal a' Marha húsnak fele árára határoztatik		
A' Borjú húsnak Fontja az egész Megyére nézve -		
A' gyenge Bárány húsnak Fontja - - -		
Az Ürü és Juh húsnak Fontja - - - -		
A' Fiatal vagy bőrös Sertvés húsnak Fontja a' Marha húsnál 3 krral, az öreg vagy bőrétlennek Fontja pedig 2 krral drágábbra határoztatik.		

Feljegyzette és kiadta a' fent tisztelt Vármegyéknek
Notáriusa

1836. A pesti és budai Székek ajtajára kiszegezett Húsárszabás.

véghez vitetett, mutatja a' karján levő jegy.» A Miskey-család Tök, Perbál, Tinnye vidékén birtokos ismert régi nemes család. *Miskey* János odavaló főszolgabírót *Görgey* Arthur 1849. májusában Haditörvényszék elé állította és Tinnyén hazaárulás miatt felakasztatta.

624. 1839. március 7. PEST.

Frecskay István «*pest belváros Egyházfi*» elismervénye 22 forintokról és 10 krajcárokról, melyeket «*A' nemes Mészáros Céhből meg holt Mesterekért a' Pesti Fő Plébánia Templomában tartatott Isteni Szolgálatért*» a Céhtől felvett.

A Fő Tisztelendő Prépost Úr Ő Nagysága kapott 3 forintot, három tisztelendő Káplán Urak kaptak 4 frt 30 krajcárt, négy szent Miséért fizetett à 48 krajcárban 3 forint 12 krajcár. Az egyházfi kapott 1 forintot, a «*minister gyermekek*» kaptak 28 krajcárt, a gyászkoporsó («*Tumba*») 2 forinton telt ki, a gyertyák 6 forinton fizetettek, a harangozó a «*Libera*» («*Libera me Domine!*»: «*Ments meg Uram minket az örök Haláltól!*») harangozásáért 2 forintot kapott.

P. m. Az 1840. ápr. 23-i hasonló tárgyú nyugtató írás (l. o.) is mutatja, hogy a Céh rendszeresen tartatja évi gyászmiséit. A mai *Ipartestület* máig zászlóival és dúsan ezüstözött fáklyatartóival vonul ki halottai temetésére. Ez a halottas Mise a Céhek keletkezésének egyik legősibb gyökere: a középkori Céhek — mint ez köztudomású — lényegükben «*Oltáros Testvérségek*». A budai Céh 16. századi *Oltáros Mesteréről* szóló feljegyzéseket bőven tárgyaltuk. A Céhekből váltak ki az úgynevezett *Kalandos Céhek:* a temető és halottas «Toros»-t ülő «*Ifjú Mesterek*» kegyes és egyben lakomázó Céhei. Viszont a 13—14. századi Céhek eme kegyes szokásaival párhuzamosak a részben laikusokból, részben papi emberekből álló «*Kalandás Testvérségek*», vagyis a «*Fratres Kalandarii*» temető és gyászistentiszteletet tartó, toroslakomás szokásai. Mindezeknek az egyéb «*Toros*» szokásokkal való kapcsolatáról, főleg a korai középkori «*Torló*» és «*Dúzsok*» jobbágyokról, de a céhi intézmény megszűnése után keletkezett máig élő temetőtársaságokról (*Szent Nóé és Három Királyok, Szent Lukács* stb. egyesületei: az újlaki szőllőmívesek, az aranyozók és festők mai «Kalandás Céhei») a magyar serfőzés történetéről szóló tanulmányunkban írunk.

625. 1839. márc. 11. PEST.

A budai és pesti Szappanos és Gyertyamártó Céh a gyertya ára felemelését kéri Pest Vármegye kiküldötteitől. Hivatkoznak arra, «*miszerént 1814-ik évben elrendeltetett, hogy a mészáros Mesterek minden mázsa nyers faggyúra ráadás fejében a Vármegye által már*

annak előtte megállapított 8 fontokat ezentúl is adni kötelesek legyenek.» A mészárosok azonban ezt a 8 font *«ráadást, vagyis bemérést» («Einwag»)* megtagadják, holott *«kiki tapasztalhatja, hogy a nyers faggyú minőségéhez képest egy mázsánál nem 8, hanem 15 és több fontok is a szikkadásban elapadnak»*. A gyertya és a nyers faggyú ára közt is aránytalan különbség mutatkozik. *«Több, mint két év óta egy font gyertyát 12 garasnál feljebb nem adhattunk»*, — panaszolják a gyertyamártó Mesterek — *«jóllehet annak árszabása 13 és 14 garasokon állott.»* Kérik tehát, hogy a mészáros Mesterek, úgy, mint régen *«a 8 font apadónak»* kiadására kötelezzenek és *«a faggyúnak mostani árához egy font húsnak ára, úgymint 14 kr. hozzászámíttassék s a gyertya ára ennyire szabassék.»*

P., m.

626. 1839. márc. 23. PEST.

Pest Vármegye közgyűlése 1475—1839. sz. a. határoz a faggyú, a szappany és a gyertya áráról, előzetesen a *«Buda Pesti»* szappanyfőző és gyertyamártó Mesterek és a két Város mészáros Mesterei küldöttségét a mult évi 5590. sz. határozat értelmében kihallgatván a faggyú, gyertya és szappany aránylagos árszabásának kulcsát illetőleg. A szappanyos Mesterek ezt kérik : ne kelljen kizárólagosan csak a pesti és budai Céhektől vásárolniok a faggyút. Eddig az volt a szokás, hogy a gyertya fontja árát a húsár háromszorosa fölötti árban, a szappan fontja árát pedig a gyertya fontja áránál egy krajcárral kisebb árban állapította meg a Vármegye. Ezzel szemben tavaly augusztusban a gyertya árát a faggyú árának másfélszeresiben állapították meg. Ezt a küldöttség igazságtalannak mondja, mivel hogy ha meg is változott a *hús* és a *faggyú* árának aránya, ebből még nem következik, hogy a *faggyú* és a *gyertya* árának aránya is így fog alakulni. Kérik, hogy a gyertya árát illetőleg az *«árszabás arányuságát»* a húsár kulcsa szerint állapítsák meg. *«Ez által a mészárosok és szappanosok érdeke egyensulyban tartatik»* és nem vezet a szappanosok *«egyedáruságához»*, vagyis ezek nem diktálhatják az árat egyoldalúan. A Vármegye a fenti értelemben határoz a sokáig húzódó vitás dologban, melynek gyökerei a 15. századi Buda városi-céhi szokásaiig (l. o.) nyúlnak vissza. Ez a Céhi küldöttség tehát — a faggyú szabad forgalmának problémája felvetésével 15. századi pesti-budai Céhi korlátokat dönget.

P. m. Érdekes, hogy *Pest* és *Buda* lassankint *egy* várossá kialakulásának tünetei a pesti és budai mészáros Céhek érdekeinek találkozásaiban is kifejeződnek. A négy Céh — a két Város mészáros és gyertyamártó Céhei — közösen tanácskoznak, a Vármegye — itt még csak rövidségért — már «*Buda Pesti*» Céhekről beszél «budai *és* pesti» Céhek helyett.

627. 1839. ápr. 7. PEST.

A pesti Céh azzal a kéréssel fordul a Tanácshoz, hogy engedtessék meg továbbra is a Székek elé az utcára kitett vágótőkén vagy vágópadon való kimérés.

A Tanács ugyanis kiadta a rendeletet, hogy a jövőben az utcán a Székek előtt a mészáros Mesterek ne mérjenek húst, illetőleg hogy vágótőkéiket és vágópadjaikat ott ki ne rakják. A pesti Székek azonban — mondja az Instánczia — a Belső Városban olyan szűkek, hogy a hús kimérésénél a vevőket nem is tudják beengedni a boltos helyre. Ez főleg a *Plébánia Temploma* környékére áll, ahol sok Szék áll egymás mellett, ahol egyetlen nagyobb boltos hely (*«Gewölb»*) nincs, mely Szék számára alkalmas volna. A Mesterek a szűkös helyeken a vásárlókat csak egyenként tudják kiszolgálni. Ha azonban a Szék elé állított Vágótőke mellett mérhetnének : akkor a vásárlókat jobbra-balra, két oldalra is lehetne kiszolgálni, a vásárlók ideje nem fecsérlődne, a húst megnézhetnék, kiválogathatnák és kívánhatnának egyik másik darabból. Különösen sokat válogat a Publicum a bornyú husában. Délelőttönként igen nagy a tolongás a Székben, főleg mivel a vásárlók többféle húst is vesznek egy vásárlás alkalmával. A nagyobb Székekben az a szokás, hogy egy Legény vágja ki a marhahúst a másik a bornyúhúst, sok helyen azonban két tőke el sem fér a Székben. Más árusok is kirakják holmijukat a köztérre, — írja a Céh — noha nagyobb helyiségük van, mint a szűk belvárosi Székek. «*Mi is vagyunk olyan jó városi purgérok, — úgy hisszük — mint a többi árusok*», — írja a Céh — tehát ők is igénylik ezt a szokásos piarcos jogot maguk hasznára és a Publicum kényelmére is. A lassú kiszolgálás miatt a Mesterek nyakán maradó hús odavész, már pedig a hús romlandó cikkely. Kérik, hogy a délelőtti órákban a vágótőkéket (*«Hackstöcke»*) és vágópadokat (*«Hackbänke»*) kitehessék a Szék elé. Ezeket ők a vásárlás ideje után majd visszaviszik a Székbe. Azt is megjegyzik, hogy a hetivásárok alkalmával a *Zöldséges Piacon* (*«auf den Grünen Markt»*) a többi élnivaló szert

áruló kofa' asztala annyira sűrűn veszi körül az ott levő Székeket, hogy ezek megközelítése igen nehéz, azonban még nehezebb lesz, ha a Publicum ott tolongani lesz kénytelen, ha tudniillik a kimérés a jövőben csak a Székben történhet meg.

A Tanács aznap határoz: a Hetivásárok rendjének Szabályozásáig a Mesterek Székek elé rakhatnak ki 30 hüvelyknyi hosszú és 24 hüvelyknyi széles vágótőkéket, azonban azokat reggel 9 óra után tartoznak eltávolítani a tőke körüli pad lépcsőivel együtt. Nemes *Patisz* Károly Városkapitánya Uram intézkedjék a rendelkezés ellenőrzését illetőleg.

P. n. Fenntiek mozgalmas és színes képet adnak a régi 1898-ban lebontott Belváros ama vidám és nyüzsgő piacos sokadalmi életéről, melyre — egy nemzedékkel korábbi időkből — még sokan emlékeznek. A belvárosi Plébánia Temploma körül máig ott áll a Templom falához ragasztott «*Bazár*»-szerű helyiségsor, melyben 1895 táján úgyszólván csakis mészárosok Székei voltak. Az utolsó máig ott levő mészárosüzlet az egykori «*Hét Székek*» vagy a későbbi *Nyolc Székek* híremondója volt, az idén szünt meg.

Itt — a Templom tövén — nyüzsgött a régi Városháztér piaci élete, mely a Városháza budai oldala mellett a Térről átcsapott a Plébánia-utcába, amiről fenti irat szól. Itt állottak ugyanis a komlós kenyeres, túrós, vajas, tejfeles «*magyar kofák*» és a feketekenyeres soroksári «*német kofák*» ponyvás sátrai. A kirakó piac a Dunaparton átcsapott a *Haltérre*. A *Haltér* belső sarka volt a *Zöldséges Piac*, melyről iratunk szól. Ez tehát a Duna-utca széles torkolata az egykori Haltér északkeleti sarka körül. Középpontja volt a *Zöld Udvar*, a régi *Küttel*-féle ház (Römer i. m. 72.), a zöldséges kofák tanyája. Egyik ottani kofa 1899-ig egy csúcsives boltozatú, 15. századi helyiségben árulta holmiját. A helyiséget *Bergh* Károly építész felmérte (u. o. 73.). Schmall (i. m. 113.) teljesen helytelenül *Zöldtér*-nek mondja a *Zöldséges Piacot*, hiszen az *tér* nem volt, a terület pedig ugyanaz a «Zöldséges Piac» volt, ami minden régi német Város *Grüner Markt*-ja vagy az itáliai város «*Piazza delle Erbe*»-je. Schmall egyébként a mai Deáktér helyén volt *Káposztás Piac* (Kohlmarkt) nevét *Szén-tér*nek fordítja (u. o.), mert sem magyarul, sem németül nem tud, de a régi német Városok «*Fischmarkt, Grünmarkt, Griesmarkt, Fleischmarkt, Naschmarkt, Kohlmarkt, Heumarkt, Viehmarkt*» elnevezéseit sem ismeri, nem is szólva az olasz, francia és angol városhelynevezésekről, melyek ugyanúgy nevezték *Piac*-aikat. Ez a *Káposztás-Piac* — mint mondottuk — adta a *Káposztataposók Bástyája* («Krautschneider Bastey») nevét.

A régi városi élet szabványos jelensége, hogy a *Piac* mindig a Templom köré törekszik. Ezért találunk mindenütt a templomok falaihoz épített árusbódékat, a *jeruzsálemi Zsinagógától* kezdve a bécsi Augustiner Kirche 1913. évben még ott volt bódésoráig. Ilyen bódés «Bazár» volt 1895-ben az épülő Lipótvárosi Bazilika körül is. A pesti Plébániatemplom bódéiban máig

[1] «*Victualien*»: élésre való szer.

cipőcsináló, pecsétvéső, könyvnyomó és mészáros Mesterek dolgoztak. (Máté Evangyéliuma 21, 12. Márk. 11. 11. Lukács. 19, 45. János 2. 14—16. «és *hüzé mindazokat, akik árulnak és vásárolnak vala a templomban és a pénzváltók asztalait és a galambárusok székeit felforgatá.*») Ugyanezt látjuk a *Theresia Ilóslát* új temploma köré tülekedő pesti mészáros Mesterek kocódásaiban is (l. o.) a 18. sz. végén. A Középkor számtalan Városa templom köré tömörülő vásáros helyekben (búcsus sokadalmak mint kereskedői és míves telepek) bírja eredetét. (Pl. Gyula v. ö. *Karátsony* János: Gyulamonostora és Gyulaváros, Békésgyula története. Bp. 1896.) Az élet keveset változott a 18. századig, ezért volt tipikus templomkörüli piac a *Krisztina-tér* bódésora is, mely 1930-ban még egészen keleties «Bazár»-ra emlékeztetett. (Ilyenek: a budai Vár ősrégi szombatnapi máig élő hetivására a «*Budai Boldogasszony*» Temploma körül, a mészáros Mesterek a mai Szentháromság-utcában (a volt Mészárszékek Utcája 1695-ben) szorongtak, annyira, hogy a Városházába is belehelyezkedtek; ilyen a *Vizi Város* Plébániája előtti piac, a régi 17. századi *Felső Piac*, 1820 óta *Bombatér*, ma *Batthányi-tér*: ámde 1896 óta az ottani Vásárcsarnok a régi *Piarc* híremondója.

A szabadtéri húsmérésre (a budai Várban a Szentháromság-utca heti piacán, a pesti Nyolc Székek körül és a *Zöldséges Piacon*) mindenki emlékezhet.

1839-ben a Haltéren volt régi *Városi Székek* (Römer i. m. 108. az 532. sz. telek) már kimozdultak erről az ősi helyükről (v. ö. a *Városi Székek* helyiségbéreiről szóló sok iratot). Ez a *Húscsarnok* — mert egyéb irataink szerint ez Csarnok volt, akár a nürnbergi, 15. századi, máig e célra használt pompás gótikájú *Fleischhalle*, rajta magyar ökör címeres szarvú feje 17. századi ábrázolásban — adta véleményünk szerint a pesti *Mészárszék-utca* nevét, melyet *Schmall* (i. m. 62. o.) helyesen tesz a Haltér sarkára. A Dolleschall-féle «*Az Akácfához*» cégérezett kofakávéház (v. ö. 1838. aug. 6.) — ahol *Jordán* Károly Mester volt — ugyanis *Römer* Flórist igazolja, mert a *Festő-utca (Färber-* vagy *Felbergasse)*, helyesen *Kékfestő-utca a «Bádogkalap Utcája»* dunai végének bizonyul eme adatunk révén. Ami azt jelenti, hogy *Jordán* Mester igyekezett a Zöldséges Piac Székei közelében felütni Székét.

Vágótőke: Scampnum: Scannum: Hackstock a budai *Hackstock* mészároscsalád neve adója. *Vágóasztal* (mensa): az itt ismertetett középkori iratokban is szerepel a *Scampnum*-mal. Ez az a *pad*, melynek flandriai eredetű neve *(banque)* a német mesternyelvbe is átment (Fleischbank). Ugyanez a pénzváltók arany és ezüst pengetésére való márványból készült pénzváltó padja — a genovai, firenzei, velencei pénzváltók «*banca*»-ja a mai «Bankók nevének» adója. (Ma a pénztárak ablakába foglalt márványlapocska.)

Élelmi cikk: Articulus, Artikel; bizonyára az ennivaló holmira mindenütt megszabott rendelkező «*Artikulusok*» nevéből ment át a népi nyelvbe (IBedarfs-Artikel). *Gewölbe, Gewölb* v. ö. a 16. század elejének budai boltos helyeiről mondottakat. Az itt szereplő *boltos helyek* nem minden esetben «boltíves»-ek, hiszen a «csaposgerendás» padmaly, a «vastraverz ősé» már gyakori a 19. század házainak földszintjén is.

Az itt elmondottak mutatják, hogy a 17—19. századi Pest középpontja ősi nyugateurópai városfejlődési formákban alakult

ki a *Városháza*, a városi *Plébánia* és az ezekhez csatlakozó *Vásárhely* körül. Ez a Vásárhely fentiek szerint szerves egységbe fűződik a 18. század elejéig a Haltér sarkától induló *Repülőhíd* hídfejéhez is, de a *Hatvani Kapu*, a *Váci Kapu* és a *Kecskeméti Kapu* felől ide özönlő szekeres forgalomhoz is. A Vásárhely — mint kirakó vásár — messzire túlterjed annak magván, a *Városház Terén*, melynek 1695-ben Főtér, 1810-ben még *Régi Vásártér* a neve. Ez a magva a legrégibb Pestnek is, melynek négyszöge — Römer szellemes véleményének elfogadásával — a mai Irányi-uctával záródhatott dél felé.

A Város közepén, a Duna mellett helyezkedik el azonban a 15—16. század mészáros Mestere is, amint ezt bevezetésünkben már korábban is kifejtettük, a középkori *Buzapiaczát* az ottani Székekkel együtt a Haltérre a Duna mellé helyezzük.

A 18—19. századi mészárosság véleményünk szerint az ősi, középkori helyen ütötte föl Székeit, itt — a *Halas Piacz* mellett — gyanítjuk a középkori pesti Vágóhid nyomát is.

628. 1839. ápr. 9. PEST.

Egyed Sándor mesterremeke.

P., n.

629. 1839. május 15. BUDA.

Hackstock Antal idős budai mészáros Mester nyilatkozata, melyben unokájával, *Hackstock* Ignác Mesterrel mészárszéket cserél.

Nevét alul megirottnak mindig igen hő kívánsága vala, hogy a tulajdonát tevő Széket *(«eigenthümliche Fleischbank»)* — mely a Vizi Városban a Kaszárnya mellett a *Zechmeister*-féle házban van — legközelebbi rokona vehesse át, azért azt unokájára, *Hackstock* Ignác polgári mészáros Mesterre ruházza és hogy boldogulását elősegítse, a Szék minden jogáról annak javára lemond, azt neki átadja, mivel unokája, *Hackstock* Ignác viszont a saját székét — mely a *Cs. Kir. Harmincados Hivatal* közelében a *Rintl*-féle házban vagyon — neki, a nagyapának adta át.

A kölcsönös cserélő-ajándékozó szerződést *(«Gegenseitige Tausch-Schenkung»)* *Birghoffer* Lipót és *Karl* (?) József mesterek tanusítják, tartoznak annak egy párját *Birghoffer* Ignác budai mészárosok céhjebéli főelőljáró Céhmester úrnak a Ládába való elhelyezés céljából átadni.

P., n. A kaszárnya a 18. századi úgynevezett *Vizivárosi Serfőzőház* helyén volt «A Három Nyulakhoz» cégérezett korcsma nevét viselő «*Három Nyul Kaszárnya*», mely a Serfőzőház megszünése után épült a 18. század végén. A budai Harmincad«» hivatal a mai Vám-utcában volt.

630. 1839. jún. 8. PEST.

Clementis János, Pest Vármegye számvevője, beterjeszti a Vármegyéhez az 1839. évi január, február, március, április és május hónapokban a húsárak alakulásáról szóló összehasonlító táblázatait. V. ö. 1839. jún. 11.

P., m.

631. 1839. jún. 11. PEST.

A budai és pesti Céh — hivatkozva azon pusztításokra, «*miket a szarvasmarhák közt a marha dög tőn*» — a húslimitatio felemelését kéri a Vármegyétől, «*el nem mellőzvén abbéli óhajtását ezúttal is ismételni, hogy a hús árszabás azon módon eszközöltessék, mint Bétsben a közönség teljes megelégedésére történik*».

A vármegyei Számvevőnek a húsárak alakulására vonatkozó jelentése után a Rendek abban állapodnak meg, hogy «*tekintvén a már annyi idő óta dühöngő s mind ez ideig meg nem szüntethetett marhadög okozta károkat, a hús ára az előbbi mennyiségben meghagyassék, noha rendszerint a mostani (nyári) időpont lenne az, midőn a marhahús ára le szokott szállíttatni*». Megállapítják továbbá a Rendek, hogy «*a többnyire az 1829. évtől kezdve folyvást tartó ragadályos marhadög a nemzeti gazdálkodásra nézve oly nagy veszélyt jelent, melynek az országban már csaknem bizonyosnak látszó meghonosulása a marhatenyésztést, a honi gazdaság ezen egyik nevezetes ágát, végpusztulással fenyegeti*». Ezért «*megkérni rendelik a Helytartó Tanácsot, hogy miután ezen ragadályos mirigy a moldvai marhák által hozatik be, a határszéleken az országnak hasonló veszélyektől való megmentésére rendeltetett határszéli Katonaság («Limitanea Militia») alkalmazásával oly hathatós intézeteket tétetni, nevezetesen veszteglő intézeteket felállíttatni méltóztatnék, melyeknél fogva minden gyanús egészségű marhának bébotsátása tökéletesen meg legyen akadályozva*». Szükségesnek látják ezenkívül a Rendek, hogy a Nemes Vármegyében is más Nemes Vármegyék példájára «*szigorú rendelések tétessenek*». E végből «*egy állandó küldöttség mineműségében,*

Földváry Gábor Tábla Bíró elnöksége alatt» báró *Hoffer* Antal, *Patay* József, *Ruttkay* János, *Kiss* László, *Kovács* Zsigmond és *Nagy* György Táblabíró, valamennyi főszolgabíró és *Balla* Endre aljegyző Urakat azzal bízzák meg, hogy figyelemmel a Helytartó Tanácsnak e tárgyban kiadott rendelkezéseire s más Vármegyéknek is, «*jelesül Nemes Békés Vármegyének e részben fennálló rendszabásaira, egy célnak megfelelő szabályzatot minél előbb dolgozzanak ki*». Végül a Rendek «*e tárgynak olly nagy fontosságot tulajdonítván, melly az országos rendelkezést is méltán megérdemli, e részben javallattételre egyszersmind az országgyűlési dolgokkal foglalkozó küldöttséget is*» megbízzák, vagyis annak «Diaetai», azaz «*Országgyűlési Utasítást*» adnak.

P., m. A «mirigy» általában minden ragadmányos nyavalyákat, de állati dögöt is jelent. A «mirigyhalál» általában kolerát és pestist jelent.

632. 1839. okt. 24. PEST.

Reichl Károly Mester remektétele.

P., n.

633. 1839. nov. 11. PEST.

Nemes *Kenedich* György, mint a budai és pesti Céhek Komiszárosa, 160 frt tiszteletdíjat vesz fel 1840-re *Stoffer* Úr «céhbeli elöljárótól», vagyis Céhmestertől.

P., n. Innen kezdve az «*Elöljáró*» elnevezés mindig gyakrabban fordul elő «Céhmester» helyett.

634. 1840. január 18. PEST.

Patachich József pesti városi Tanácsnok előfizetési felhívása Pest történetéről írott művére az érdemes Pesti Céhhez.

«*Abban a meggyőződésben, hogy minden itteni lakos előtt kívánatos dolog lesz, hogy megbizható felvilágositást szerezhessen Pest Városa keletkezéséről, sokféle szorongattatásairól és felvirágozásáról; minderre vonatkozólag jegyzeteket gyüjtöttem, melyek e Város formaszerinti történetének adalékai lehetnek, ezeket — a forrásokra való hivatkozással — magyarúl és németül kinyomattam. Épen ezért megtekintés céljából bátorsággal nyujtom át önöknek művecském egy példányát azzal a kéréssel, hogy legyenek Önök Szivesek: gyüjtsenek*

Önök előfizetőket mestertársaik, avagy más ismerőseik között: ezek nevei jegyzéket pedig az előfizetési árakkal együtt — 40 krajcárt tesz az ki darabonkint — küldjék meg szivesen nekem. Egyébként állhatatos tiszteletem nyilvánitása mellett megmaradva vagyok az önök hive alázatosan Patachich József városi tanácsos. Pest, 1840. jan. 18.

P. n., Kövön nyomott üres lap. Mellette a 45 előfizető Mester jegyzéke, kik 45 példányra összesen 32 forintot jegyeztek:

Anzinhofer Károly
Amon György
Bader Terézia
Buday József
Brem Ferenc
Bruner János
Eggendorfer József
Egyed Sándor özvegye
Felter József
Gartner Mihály
Hász Károly
Hettinger Ferenc
Hettinger Mátyás
Jordán Károly özvegye
Karpf Ignácz
Keller János
Muzsik József
id. *Muzsik* Ferenc
ifj. *Muzsik* Ferenc özvegye
Muzsik Mihály
id. *Molnár* József
» » «
Mundner Mihály
Müller Terézia
Michl Antal
özv. *Osvaldné*
Peringer József
Pauer György
Rupp Imre
Reichl Károly özvegye
Stagl Terézia
Stadler Mátyás
Hoffer Antal
özv. *Hofferné*
Seiler Mihály özvegye
Seiler Károly
Schaeffer Mátyás
Schaeffer Ádám
Scheidler Jakab
Sobinszky Vince
Thurn Erzsébet
Thurn Pius özvegye
Thurn Vince
Vanek Ferenc
Veis Vitus özvegye.

635. 1840. jan. 23. PÁZMÁND.

Molnár Nep. János ottani plébános igazolja, hogy 1821. szept. 26-án ott kereszteltetett meg *Lukáts* József, István és *Pálinkás* Erzsébet fia.

P., l., p. v. p.: felhők között lebegő földgömbön a Kigyót eltipró liliomokat tartó Szűz, a felhők felett szárnyas angyalkafejek. Körirat, SIGILLUM * ECCLESIAE * PAROCH(ialis) PAZMANDIENSIS. * A keresztlevél frópálcával rovatolt modern formát mutat.

636. 1840. febr. 4. BUDA.

A budai céhbéli Legények Könyve.

P., n. 0·295 × 0·220 m méretű, világos, veres szattyánkötésű könyv. *Fedele* és *hátulja* keretének lécdísze nagyjában ugyanaz, mint a Mesterek Könyvéé. (V. ö. 1840. február 28.) A keretben a cím: «*Gesellen Buch 1840.*» Alatta: a Mesterkönyv hátuljának medáliája. *Hátulja*: azonos az elejével, a felírás nélkül.

A Könyv céhbéli Legények neveit tartalmazza 1840. február 4.-től 1884. június 22-ig.

637. 1840. febr. 28. BUDA.

A budai Céhbéli «Mesterek Könyve».

P., n. 0·410 × 0·275 m méretű sötét vörös szattyánkötésű, aranynyal metszett lapszélű könyv. Kötése *fedelén:* két vonallal elválasztott három lécben váltakozó dúcokkal kétszer aranynyal, egyszer vakon nyomott keretben fekvő tojásképű, világos veresszínű medáliában aranynyal nyomott cím: Meisterbuch Der Bürgerlichen Fleischhauer Inung Zu Ofen 1840. *Hátulján*: növényi ornamensű Signette. *Hátán:* a fedél dúcaiból összeállított egy alsó és egy felső dísz. Az összes dúcok újkoriak, már az 1848 előtti «Vormärz» barokkos, empíros stíluskeverékét, a hanyatló stílusválogató «Biedermeyer» eklekticizmusát mutatják.

A Könyv a Mesterek neveit tartalmazza 1840. febr. 28-tól 1858. szeptember 1-ig.

638. 1840. ápr. 23. PEST.

Frecskay István, a Belvárosi Plébánia Templom Egyházfia, 22 forint 40 krajczárt nyugtáz, melyet a Céhtől az elhúnyt Mesterek lelkiüdvéért rendezett évi gyászmise díjai fejében felvett, 1830 márc. 7-i nyugtatóval.

P., m. Úgyszólván teljesen azonos az 1839. márc. 7-i, azonban e napon az orgonanyomó is kap 30 krajczárt. Az iratot *Spécz* József Káplány is aláírta.

639. 1840. május 27. PEST.

Launcz János városi helyettes írnok elismeri, hogy ötven pengő forintot a teljes czímű Szabadalmas Mészá:os Céhtől, mint a pesti lófuttatásokra alapított «*Pest-Városi versenydíj*»-ra a Céh által aláírt összeget, az 1840-ik évre felvett.

P., m. Könyomatú üres lap. A díjhoz tehát a városi Céhek is hozzájárultak.

640. 1840. jún. 13. PEST.

Muzsik Antal mesterremeke.

P., n.

641. 1840. júl. 30. PEST.

Horváth Imre bábsütő és viaszkgyertyamártó Mester jegyzéke a pesti Céhhez 5 ½ fontnyi súlyú 2 darab viaszk fáklyáról (fontját 2 forint 45 krajcáron számítva) összesen 15 frt 8 krajcárról.

P., n. Kőnyomatú üres lap. Fáklya: a magyar Mester pennájával írva: «vintlig», vagyis Windlicht: körmeneti és temetési fáklya.

642. 1840. aug. 7. PEST.

Schmid János cs. kir. szabadalmas könyomó intézettulajdonos (Pest Mária Dorothea-utca 10) Számvetést nyujt be a Céhhez ötven darab lithographált inasszabadító üres lapról. Ezek nyomással és papirossal együtt 3 forint 30 krajczárba kerültek.

P., n. Ilyen kiállítású oklevelekből egy sincs a Céh Ládájában.

643. 1840. (1846?) nov. 28. PEST.

Pest Város Tanácsa 12,823. sz. a. *Szloboda* Mihály Tanácsnok, céhi Komiszáros jelentése alapján *Scheffer* Ferdinánd Legényt Mesternek «*tanácsilag*» felveszi és megbízza a nevezett Tanácsnokot, hogy a Mestert a Céhnél a mesterek sorába iktassa be, «*a taksát 30 frttal*» szedje be és ezt a szegények számára «*Halbauer József Úrnak*» adja át.

P., m., p. v. p. Kőnyomatos, díszes írású fejü üres lap «*Jegyző Könyvének Kivonatja*» felírással.

644. 1840. dec. 4. PEST.

A Vármegye 6817—7046. sz. a. leküldi a városi Tanácshoz az alábbi Rendeletet, ezt a Tanács 6481. sz. a. a Céhhez teszi át. «*A' hús mérés alkalmával elkövetni szokott csempeskedések*» ellen minden mészárszék előtt legyen a Mesterek költségén felállított mérleg. «*Mivel ezek enyihány esztendők előtt e Városban már szokásba voltak, ezeknek sikeres voltáról*» ma már nem lehet kétség.

Városkapitány, Piacz Biztos és Albírósági Ülnökök Uraimék gondoskodjanak a többi mérleg felállításáról. A húsárszabást a Mesterek táblára függesszék ki a Szék előtt. Az iratot a Kiadóhivatal *(«Expeditoratus Cancellariae»)* adja ki.

P., m. *«Csempeshedés»* eredetileg azt jelenti, mint a magyar *«csempészés»*. Itten *«hamis mérést»* jelent. — Piaci mérlegek már a középkori városainkban is voltak. *(Grossmann* Malvin : Bártfa Város számadáskönyvei. Budapest, 1910.) Pest Város 1703-i Szabadságlevele szól a Mérleg felállításáról.

645. 1841. jan. 25.

Pest Város Tanácsa *Szloboda* Mihály Tanácsnok előterjesztésére 728. jegyzőkönyvi szám alatt *«mesternek tanácsilag felveszi»* *Hettinger* Antal mészáros Legényt, ki is tartozik 30 pengő forint taksát befizetni a Város Kamarájába. Az iratot *Neumayer* Tódor aljegyző adja ki.

M., p., p. v. p.: a pestvárosi 18. századi főjegyzői pecsét.

646. 1841. febr. 1. PEST.

A *Hoffer* Károly városi kancelláriai járulnok *(«Cancelley Accessist»)* által felvett jegyzőkönyv *Schaefer* Ferdinánd remektévő mester remekeléséről.

P. n.

647. 1841. febr. 4.

Hettinger Antal remektétele.

P., n.

648. 1841. febr. 11. NAGYKŐRÖS.

Nemes Mistét Pál mészárosinas keresztlevele.

Báthory Gábor, a nagykörösi kálvinista ekklézsia prédikátora és főesperestje igazolja, hogy 1825. április 13-án ott keresztelte meg Nemes *Mistét* Pál és *Tantsa* Krisztina úrasszony kisded fiát, Pált.

P., m., p. v. p.: Körirat: SIGILLVM * PAROCHIAE * HELVETICAE * CONFESSIO * NIS * KŐRŐSIENSIS * 1830. *: mezőben lombos fa felett delelő Nap.

649. 1841. febr. 15. (PEST vagy BUDA).

Hoffer Károly irodai járulnok *(«Canzelley Accessist»)* jegyezi a *Pauer* Tamás remektételénél esett hibákat. A remektevés az előírt 3/4 óra alatt folyt le.

P., n.

650. 1841. márc. 4.

Hoffer Károly városi irodai járulnok (Canzelley Accessist) jegyzi a *Mersis* József remektevőmester (Stukmeister) remektételénél esett hibákat.

P., n., hely megnevezése nélkül.

651. 1841. márc. 10. BUDA.

Zechmeister Antal mészáros Mester kéri a Tanácstól az elhúnyt *Fischer* Vencel Mester megüresedett Székjogát.

Folyamodó 1825-ben már engedélyt kapott, hogy a Várban nyisson széket, később ezt a felsőbbség becsukatta, 1833-ban azonban 6279. sz. a. a Tanács ígéretet tett, hogy a legközelebb megürülő Várbéli Székjogot folyamodó fogja elnyerni. Mai napig semmi sem történt ebben az ügyben, tehát folyamodó sürgősen kéri a Tanácsot : adják neki a minap elhúnyt *Fischer* Vencel megüresedett széket, mely a Bécsi Kapu közelében van. Abban a Vizivárosi Székben, melyben folyamodó ma méri a húst, hetenkint öt mázsánál többet kimérni nem tud : ebből tehát megélnie sem lehet.

A németnyelvű beadványra a Tanács *Alkér* Antal főjegyző tollából közli latinnyelvű határozatát : Szent Jakab napjától kezdve oda adja folyamodónak a Székjogot *(«jus macelli»)* a Bécsi Kapu melletti *(«penes Portam Viennensem»)* székre nézve, de úgy, hogy annak berendezési tárgyai a *Fischer* Vencel mester árváinak örökségébe számítódjanak bele.

P., n. és l. A pecsét vésése azonos az 1847. május 27-én kelt oklevélen levővel, felírata azonban ez : SIG : (illum) CAPITANEATUS : OFFICII : BUDENSIS :

652. 1841. márc. 16. PEST.

Dicskei *Kovách* Lajos birtokos nemes *Stoffer* Antal és társai pesti mészárosmesterektől 200 pengő forintot Szent Mihály napig kölcsön vett.

P., m., p. v. p. : hasitott paizs jobboldali mezejében ágaskodó oroszlány bal első mancsával, baloldali mezejében álló vitéz balkezével koronát markol, a vitéz jobbjával kardot emel. Sisakdísz : a vitéz deréktől kinövően.

A Mesterek alkalmasint a Céhtől kölcsönvett pénzt adtak kölcsön a földbirtokosnak marhavásárlás céljaira. Ezért kerülhetett a Céh Ládájába a mellékelt írás.

653. 1841. máj. 22. BIKAL.

Mendl István plébános igazolja, hogy 1821. szept. 24. ott kereszteltetett meg *Feuerstein* József, az *Ádám* és hites társa, Katalin Asszony fia.

L., p., p. v. p.

654. 1841. május 29. PEST.

Felsőgellérdi Nemes *Farkas* Rudolf Dávid mészárosinas keresztlevele.

Simunchich Ignác, a pesti *Szent Lipótról* nevezett parochia plébánosa igazolja, hogy *Fletzer* Ignácz akkori káplán ott 1824. ápr. 17-én keresztelte meg Felsőgellérdi Nemes *Farkas* Dávid Úr (háztulajdonos, Nemesember és fakereskedő : «*Nobilis et quaestor lignorum Pestini domiciliatus*») és Nemes *Szallay* Anna Úrasszony fiát, Rudolph Dávidot.

A keresztlevél már modern vonalkázott formájú. A pecsét : körirat : SIGILL(um) : ECCLESIAE : PAROCH : (ialis) NOVAE : CIVITA : (tis) PEST : (iensis) LEOPOLDINAE. Benne : páncélos, fődetlen fejű, szakállas, egyenes pallossal övezett, lovagi köpönyeges, jobbjában keresztesvégű lovagi dandártot markoló, baljával az Ausztriai Hercegség hercegi kalapjával koronázott, címersátorral díszes címeres paizsára támaszkodó lovagi férfiú, a háttérben tornyos templom. Lábánál «1817».

L., p., v. v. p. A Szent Leopold Hóstátja, más nevén «*Die Neue Stadt*» (Újváros) plébániája 1807-ben keletkezett. A lovag : Szent Leopold.

A Fatér 1841-ben már nem a régi helyén, — a mai Géza-utca környékén — hanem a mai Pozsonyi-út és Katona József-utca táján volt. A környéket csupa fakereskedő lakta.

655. 1841. okt. 14. BOSSÁCZ.

Kollár Ádám keresztlevele. V. ö. 1860. júl. 16.

656. 1841. december 13. BUDA.

A Tanács szigorúan utasítja a Céhet, hogy a Helytartótanács 7,3692. sz. parancsa értelmében a *Zechmeister*-féle Székjogba azonnal vezesse be *Fischer* István Legényt és neki a remeket három nap alatt feladja, különben a Legény a Mesterjogot a Céh hozzájárulása nélkül is gyakorolni fogja. A Tanács továbbá elrendeli, hogy Vásárhelyi *Nagy* Benedek Tanácsnok, Céhi Komiszáros, *Keller* Ferenc Városkapitánya és *Cserven* Ignác városi Kancellista Uraimék azonnal tegyenek jelentést a dologról.

P., n.

657. 1842. március 1. PEST.

A pesti Céh titkos szerződése a vesztegetésekre szükséges céhi kiadások fedezése miként jére vonatkozólag.

A Céh a Céhnapon elhatározta, hogy bizalmas kiadásait a jövőben nem a Céhláda jövedelméből fedezi, mint eddig, hanem minden Mester a Székében eladott hús mennyisége után fog fizetni egy «*quotá*»-t.[1] Ez a szabott áron egy-egy Székben eladott hús mennyisége után lesz kiosztva, és pedig darabszám szerint, a szerint, melyik Mester mennyit vágott. Ennek kulcsa az lesz, hogy 10 aprómarha egy szarvasmarhába fog számítani. Ezután tehát úgy lesz, hogy ebből a pénzből fognak fizetni «*minden költséget, amit az árszabásnál a Tekintetes Vármegyénél kell eszközölni, bármi legyen neve e kiadásnak*» («*welch wegen der Limitation beim Löblichen Comität gemacht werden, Sie mögen Namen haben welchen Sie wollen*»). Ugyancsak ebből a pénzből fogják fedezni azokat a kiadásokat is, melyek ugyancsak ilyen címen a Tekintetes Városi Tanácsnál fordulnak elő. Azokat a jövedelmeket, melyeket az Érdemes Láda fogad magába, nem a Limitáczió költségeire, hanem más célokra fordítják. Az egyéb kiadásokat közösen viselik és a mívességre («*auf die Gewerbe*») osztják szét.

[1] «*Auf die Gewerbe*»: a kenyérkeresetre, vagyis az iparkodással szerzett jövedelemre. Ebből lett a nyelvújításkori *ipar* szó. A Gewerbe itt fordul elő először irataink ban.

Az iratot aláírják:

Muschik József főcéhmester
Hoffer Antal alcéhmester.

A Mesterek:

Molnár József
Eggendorfer József
Hettinger Ferenc
Karp Ignác
Fetter Ignác
Brem Ferenc és Kompániája
Sobinsky Vince
Keller János
Rupp Imre
Amon György
ifj. Muschick Ferenc
Thurn Pius
Hittinger Mátyás
Jordán Károly
Seiler Mihály
Reichl Károly
Egyed János
Muzsik Antal
Schäffer Nándor.

P., n. A Céh minden Céhbéli megállapodását Komiszáros Uram jelenlétében köti meg. A Komiszáros Úr ellenjegyzése nélküli megállapodások semmisek. Ezen az iraton azonban Komiszáros Uram neve nincsen rajta. A limitáczió körül viszont semmiféle törvényes kiadás nem fordulhatott elő, sem a Vármegyénél, sem a Városnál. Egy összeg ez év végén mint a «*Vármegyéseknek*» kifizetett összeg szerepel az 1842. dec. 31-i (l. o.) elszámolásban. Ebből tehát megállapítható, hogy a jelen irat — mely vitathatlanul vesztegetésre való alapot létesít — titkos irat, az a Céhnap lakomája közben születhetett meg, mikor a Mesterek magukban voltak. Az irat 1872 után kerülhetett ki a titkos Fiókból és a későbbi rendezésnél (l. 1886—1930) került a többi irat közé.

A titkos megállapodás a vesztegetésre szánt becstelen pénzt nem tekinti a «*Becsülésreméltó Ládába*» helyezhetőnek, mert azt mondja, hogy ezek nem helyezhetők a Becsülésreméltó Ládába («die Ehrsame Lad»).

A «Becsületes Céh» szigorú polgári erkölcse tehát ép érzékkel választotta külön az erkölcstelen célra kirovott hozzájárulásos darabszámos «adót», vagyis ősei *Becsületes Ládáját* nem szennyezi be vesztegetésre való pénzzel.

A dolog természetesen nem a 19. század dereka *Nemes Vármegyéje* és a *Nemes Tanácsa* erkölcseit mutatja be, hanem csak egyes magukról megfeledkezett vármegyei és városi Urak erkölcsének tüköre, aminthogy például a «*Panama csatorna*» építésénél történt visszaélések óta Európaszerte — így Magyarországon is — *panamának* nevezett visszaélések sem az Államhatalom «*corruptus*» voltát, hanem *egyesek* «corruptus» voltát jellemzik, hiszen a mindenkori Államhatalom bíróság elé állítja a «*corruptus*»-okat, tehát velük nem azonosítja magát.

Tévedne az, aki tagadni óhajtaná, hogy a «*Nagy Nemzedék*» — az 1830—1849 korszaka — csupa «*jennkölt lelkű Hazafi*»-ból állott, hiszen a magyar közélet kitűnőségei ellen kémkedő egyéb «kitűnőségek» saját aláírásával ellátott nyugták a bécsi «*Geheime Polizey Direction*» levéltárában mindenki számára rendelkezésre álló kutatási anyagot adnak. Viszont az is tévedne, aki egy-egy magáról megfeledkezett vármegyei és városi «Tisztes» dolgait éppen arra a korszakra nézve általánosítaná, melyben éppen Pest Városa

A budai Céh Legénykönyve.
1840.

Aranyos dúcokkal nyomott veres szattyánkötés.

A budai Céh Mesterkönyve.
1840.

Aranyos dúcokkal nyomott veres szattyánon világos veres szattyán-bőrérem ben aranyos írás.

240.

NYUGTATVÁNY

Hatvan pengő forintról, melyeket t. cz. Pesti Mészáros Céh aláírásához képest, a' pesti szegény gyermek-gyógyintézethez 1845iki 1sö májustól 1846iki aprilis utolsó napjáig számlálandó esztendőre lefizetett.

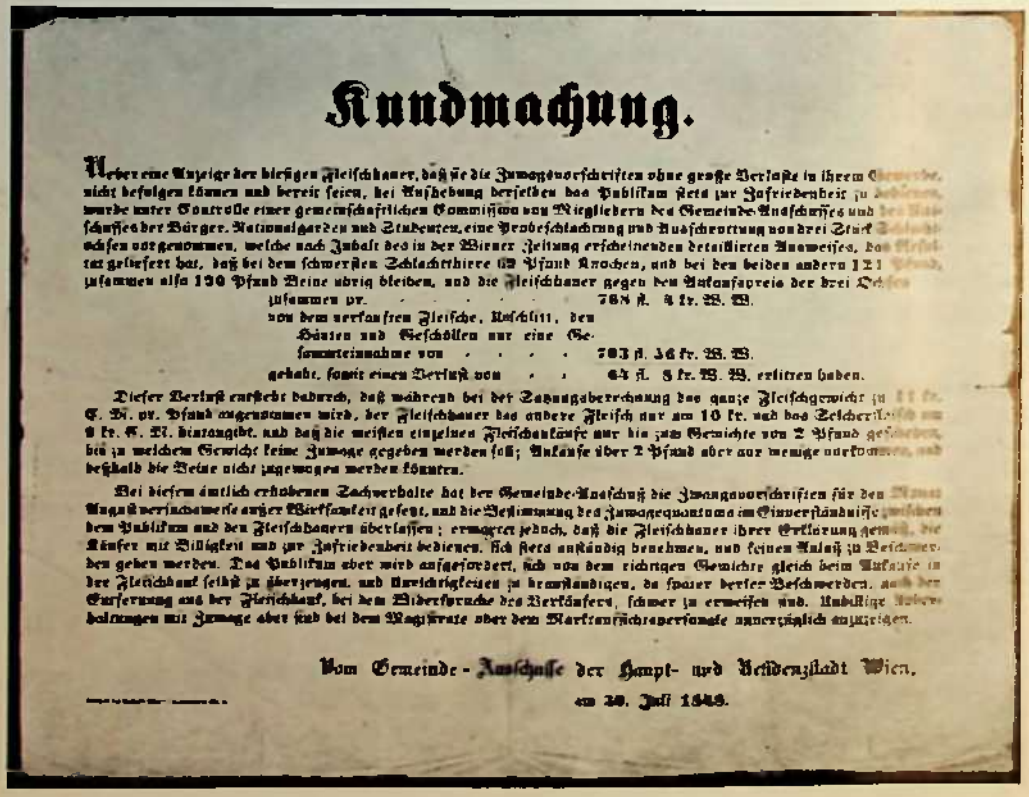
Pesten.

Választottság Elnöke.

Nádory István
Intézet-pénztárnoka.

968 sz.

1846. A pesti Céh Inasainak ispotályos költségei.

Kundmachung.

Ueber eine Anzeige der hiesigen Fleischhauer, daß sie die Zuwagsvorschriften ohne große Verluste in ihrem Gewerbe nicht befolgen können und bereit seien, bei Aufhebung derselben das Publikum stets zur Zufriedenheit zu bedienen, wurde unter Controlle einer gemeinschaftlichen Commission von Mitgliedern des Gemeinde-Ausschusses und der Bürgerschaft der Bürger-Nationalgarden und Studenten, eine Probeschlachtung und Ausschrottung von drei Stück Ochsen vorgenommen, welche nach Inhalt des in der Wiener Zeitung erscheinenden detaillirten Ausweises, das Fleisch netto geliefert hat, daß bei dem schwersten Schlachtthiere 62 Pfund Knochen, und bei den beiden andern 121 Pfund, zusammen also 190 Pfund Beine übrig bleiben, und die Fleischhauer gegen den Verkaufspreis der drei Ochsen

zusammen pr. . . . . 788 fl. 4 kr. W. W.

von dem verkauften Fleische, Talglicht, den Häuten und Geschöllen nur eine Gesammteinnahme von . . . . . 703 fl. 36 kr. W. W.

gehabt, somit einen Verlust von . . . 64 fl. 8 kr. W. W. erlitten haben.

Dieser Verlust entsteht dadurch, daß während bei der Zuwagsberechnung das ganze Fleischgewicht zu 11 kr. C. M. pr. Pfund angenommen wird, der Fleischhauer das andere Fleisch nur um 10 kr. und das Talglicht um 9 kr. C. M. hintangibt, und daß die meisten einzelnen Fleischverkäufe nur bis zum Gewichte von 2 Pfund geschehen, bei welchem Gewichte keine Zuwage gegeben werden soll; Verkäufe über 2 Pfund aber nur wenige vorkommen, und deßhalb die Beine nicht zugewogen werden können.

Bei diesem amtlich erhobenen Sachverhalte hat der Gemeinde-Ausschuß die Zuwagsvorschriften für den Monat August vorläufig außer Wirksamkeit gesetzt, und die Bestimmung des Zuwagsquantums im Einverständnisse zwischen dem Publikum und den Fleischhauern überlassen; ermuntert jedoch, daß die Fleischhauer ihrer Erklärung gemäß, die Käufer mit Billigkeit und zur Zufriedenheit bedienen, sich stets anständig benehmen, und keinen Anlaß zu Beschwerden geben werden. Das Publikum aber wird aufgefordert, sich von dem richtigen Gewichte gleich beim Verkaufe in der Fleischbank selbst zu überzeugen, und Unrichtigkeiten zu demselben, da später derlei Beschwerden, nach der Entfernung aus der Fleischbank, bei dem Widerspruche des Verkäufers, schwer zu erweisen sind. Unbillige Forderungen mit Zuwage aber sind bei dem Magistrate oder dem Marktaufsichtspersonale unverzüglich anzuzeigen.

Vom Gemeinde-Ausschusse der Haupt- und Residenzstadt Wien.

am 30. Juli 1848.

1848. július 30. A bécsi Forradalom Húsárszabása.
A Polgárok, a Nemzeti Gárdák és Diákok Bizottmányának hirdetménye.

Tanácsa — elég *Rottenbiller* Leopold vagy *Staffenberger* István neveire hivatkoznunk — volt az «Új Magyarország» szellemi vezetője. Még jobban tévedne az, aki Pest Vármegye szerepét nem látná meg ezekben az években, hanem egynémely vármegyei «Uraiméki» «corruptus»-ságait általánosítná korképpé. Amit ez az irat éles világításban mutat meg, az a «*Limitatio*» beteg rendszere a kereskedelem és a kézmívesség korszerű kötöttségének velejáró tünete, a céhi intézmény egyik kiáltó baja. Viszont azonban magyarázata annak a sokszor igen kemény hangnak, melyet a Céh sokszor és önérzetesen használ általa megfizetett «Uraiméki»-kal szemben. V. ö. 1842. május 31.

658. 1842. május 5. PEST.

Farkas József «*hites ügyvéd*», a Céh ügyvédője nyugtát ad kétszáz forintról, «*mellyel a pesti Szabadalmas Mészáros Céh Mestere, Musik József Úr*» a folyó évi ügyvédi díjat neki kifizette.

P., m. Instánciák szerkesztéséért fizetett tiszteletdíjaknak a két Céh életében mindig van nyoma. A 16. században a budai Céh céhíródeákja az egyik litterátus Mester volt (l. o.), a 18. sz.-tól egy rendes íródeák mellett ügyvédek is szerepelnek, mint Céhi tanácsadók.

659. 1842. május 31. PEST.

A pesti Céh kimutatást állít össze arról, hogy a Mesterek Kompániái 1842. május 1-től 31-ig hány darab állatot vágtak le.

A kimutatásban a Kompániák által vágott darabszám mellett a 60 krajcárjával számított forintban kimutatott 30 krajcáros «darabpénz» szerepel. Mivel a Dologház darabpénzkulcsa 1 forint, az 1842. dec. 31-i hasonló kimutatás 24 krajcáros darabszáma (l. o.) pedig nevén nevezi a «Vármegyeiek számára» kifizetett összeget: bizonyos, hogy a jelen elszámolás nem a «Dologház» darabpénzeire vonatkozik, hanem a külön «*Láda*» részfizetésének (Compartitio) «quota»-számítása.

A Kompániák, darabszámaik és darabpénzeik ezek:

Muzsik József	384	192	frt	30	kr.
Stadler Mátyás	295	147	«	30	«
Brem Ferenc	155	77	«	30	«
Egyed Elek	152	76	«	—	«
Hettinger Testvérek	118	59	«	—	«
Szobinszky Wenczel	115	57	«	30	«
Thurn Pius	103	51	«	30	«
Muzsik Ferenc	102	51	«	—	«
Karpf Ignác	92	46	«	—	«
Muzsik Mihály	91	45	«	30	«
Thurn Vince	82	41	«	—	«

Seiler Károly	81	40 frt	30 kr.
Buday József	60	30 «	— «
Bauer és *Merx*	51	25 «	30 «
Reichl Károly	41	20 «	30 «
Jordán Károly	30	15 «	— «
Molnár József	104	52 «	— «

Tizenhét Compánia — közöttük a neve után ítélve hat magyar — egy hónap alatt összesen 2056 darab marhát vágott le és összesen 1026 forint 70 krajcárt fizetett be a külön sápos Ládába.

660. 1842. július 3. PEST.

Märcz Antal inas keresztlevele. V. ö. 1856. április 5.

661. 1842. szept. 30. PEST.

Kimutatás a Céhbe tartozó 17 mészárosmesteri egyéni Szék és Kompánia által levágott marhákról az 1842. jún. 1-től szept. 30-ig terjedő időre.

A Székes Mesterek és a Kompániák a következők:

Muzsik József	*Hettinger* testvérek	*Buday* József
Städler Mátyás	*Muzsik* Mihály	*Seiler* Károly
Brem Ferenc	*Muzsik* Ferenc	*Jordán* Károly
Egyed Sándor	*Thurn* Piusz	*Merx és Bauer*
Szobinszky Vince	*Thurn* Vince	*Reichl* Károly.
Molnár József	*Karpf* Ignác	

P., n.

662. 1842. október 4. CINKOTA.

Uhlár Ferenc inas keresztlevele. V. ö. 1857. augusztus 15.

663. 1842. december 31. PEST.

A pesti Céh negyedik évnegyedi elszámolása a Láda titkos kiadásairól.

Minden mester, illetőleg minden Kompánia, vagyis az összes Cégek minden levágott marha után 24 bécsi értékű krajcárt fizettek be a titkos Ládába, és pedig úgy, mint azt az 1842. márc. 1-i titkos szerződésben (l. o.) megállapították: 10 aprómarhát (borjú, bárány, juh: Kappen) egy szarvasmarhába számítva be.

1. Muzsik kompániája[1] ...	1348	2666
2. Stadler « ...	972	1664
3. Brem Ferenc « ...	577	1464
4. Egyed Sándor	730	2029
5. Sobinsky kompániája ..	446	1439
6. Molnár « ...	402	1404
7. Hettinger testvérek	478	1142
8. Muzsik Mihály	380	303
9. Muzsik Ferenc	355	998
10. Thurn Pius	413	1200
11. Thurn Vince	236	430
12. Karpf Ignác	343	677
13. Buday József	182	279
14. Seiler Károly	736	816
15. Merx és Bauer	245	220
16. Jordán Károly	116	237
17. Reichl Károly.....	183	190

A 17 Társaság összes Székei tehát 9852 darabszámot vágtak az 1842. okt. 1—dec. 31. közötti időben. Ennyi darabszám után a 24 bécsi krajcárokból (forintját 60 krajcárral számítva) a begyült hozzájárulás 3940 forint és 48 krajcárt tesz ki. Ebből a különböző Mesterek javára mutatkozó visszatérítések után 2742 forint volt a Láda tartalma. Ebből *«a Vármegyeiek számára kijött («für die Comitatenser herausgekommen») 2406 frt. A megmaradt 336 frt-ot 1843. április 6-án «vettem ki a Ládából» («auf die Wiener Reisse») irja Keller János Mester.* A 2406 frt valamely vesztegetésre kellett, nagy összeg volt, mert ugyanekkor a marhahús fontja átlag 12 kr, 2406 frt tehát 20,050 font hús ára, ennyi font 10,025 kilogrammnak felel meg, a mai átlagos 2 pengő 40 filléres húsárral valorizálva az összeg tehát legalább is 24,000 mai pengőnek felel meg.

A közölt adatok az 1842-beli Pest húsfogyasztásának biztos képét adják. A mészárosok 9852 marhányit vágnak egy negyedév alatt, ez egy év alatt tehát mintegy 40,000 darab, ez átlag 3 métermázsájával számítva 120,000 métermázsa hús, vagyis ez az 1842-i pesti húsfogyasztás.

P. n.

664. 1843. január 18. SZENTENDRE.

Rumbold József inas keresztlevele. V. ö. 1857. augusztus 21.

665. 1843. január 25. BUDA.

Ulbrich Herman inas keresztlevele. V. ö. 1858. okt. 27.

[1] Muzsik Compagnie.

666. 1843. febr. 15. PEST.

Tunner János Uram Pest Városa első Városhadnagya és vásári felügyelője évi tiszteletbéli díjat kér a budai Céhtől.

«*Város Hadnagya Uram*» elmondja, hogy a pesti heti Marhavásáron hivatalból ő írja össze az eladási árakat, az eladók és vevők neveit, lakóhelyeiket, a bemondott saczczolásokat húsra, faggyúra és bőrre, teszi pedig ezt mint a Magisztrátus esküttembere. Ezenkívül ő írja évenkint kétszer a mind erről szóló jegyzékeket a Nagytekintetű Királyi Magyar Helytartó Tanács számára is, de ő írja mindezt az évi *Országos Vásárra* nézve is. Továbbá havonkint kétszer leírja mindezt Tekintetes Pest Vármegye és a városi Archivum számára is.

Mindezért azonban nem kap semmi napidíjat (*«Diurnum«*), noha mindezt «*váltakozó, kedvezőtlen időjárásban, mindig a szabad ég alatt, szélben, esőben, porban, sárban, hidegben, melegben, hajnaltól a marhavásár végeztéig pedig főleg a polgári mészáros Mester Urak érdekében*» teszi. Kéri tehát, hogy neki ezért éves tiszteletbeli díjat állapítsanak meg.

A Céh elintézte a kérést, február 22-én «*Hadnagy Uram*» már 50 váltóforintot vesz fel *Techet* (Techert) Ferenc budai mészáros Mester kezéből.

P. n. A pesti heti marhavásár ebben az időben már a Leopold Városban volt.

A «*Város Hadnagya*» a régi magyar neve annak, amit később a «*Város Kapitánya*» jelentett, ekkor azonban a «*Hadnagy*» alárendeltje lett a Kapitánynak. «Hadnagy Uram»: a mai rendőrfogalmazó megfelelője.

667. 1843. december 28. PEST.

Vecseghy József esküdt, városi Kancellista igazolja, hogy *Virág* Ferenc Mester a mondott napon remekelt.

P., n. A protocollum tekercsbe volt becsavarva. Az ilyen összecsavart, lepecsételt, tekercsalakúra hengerített iratot *rotulus*-nak hívták («Rolle»).

668. 1844. január 3. BUDA.

A Tabáni rácz elővárosi Albíróság Buda Város Tanácsának «*1844. évi 7852. számú, ellene hozott végzése iránt ellenokokat felhozván, a felügyelői gyakorlatot végrehajtási joggal mind a Mészáros Legényekre, mind pedig Szappanyosokra, Só- és liszt árulókra és álta-*

lában Limitatio alatt lévőkre magának meghagyatni és illetőleg engedni kéri». A Tanács a kérést nem teljesíti. Idézi *«az 1817. évi október 14-én 30,541. szám alatt kelt helytartói közlemény útján Ő Felségének, Apostoli Királyunknak»* a Tanács részére szabályul adott azon legkegyelmesebb határozatát *«mely szerint az Albíróságokat, légyen az bírsági, vagy testi fenyíték, a büntetési jog nem illeti, hanem úgy jog- mint kötelesség köréhez tartozandik a büntényen meglepett vétkeseket, amennyiben a bűn súlya javasolná, biztos őrözet alatt is a Város Tanácsa elébe juttatni, illetőleg bejelenteni».* Ennélfogva a Tanács nemcsak a kérvényező Tabáni-, hanem Buda Város valamennyi Albíróságát utasítja, hogy *«a vétkeseket elveendő törvényes büntetés végett a Tanácsnak, a rendőri kihágókat pedig a Városkapitány Úrnak bejelentsék.»*

P., m. Másoló tintával írva. Ez az adat a Tabán egykori részleges önállóságának halódását mutatja.

669. 1844. jan. 22. BUDA.

A Tanács 485. sz. a. határoz a húsfüstölő Mesterek és a mészáros Mesterek Céhének a kolbásznéműlekre vonatkozó egymást kölcsönösen érintő dolgaiban.

A Tanács hivatkozik a húsfüstölőmesterek *(«Würstler»)* Céhe egy korábbi, ez évben 216. sz. a. a Tanács által tárgyalt beadványára, melyben ez a Céh azt kéri, hogy a két Céh a törvényes kölcsönösség alapgondolata értelmében tartsa be Privilégiomainak előírását.

A Tanács hivatkozik arra, hogy mivel a Királyi Haszonélvezetek *(«die Königliche Regalien»)* a mészárosok Céhére ruháztattak át; csak ennek van joga marhahúst kimérni, a kolbásznéműek készítése és eladása *(«Würste»)* azonban a húsfüstölők Céhének joga, azonban csakis úgy, hogy az ehhez szükséges marhahúst a mészáros Mestereknél vásárolják, a marha vágásától pedig tartózkodjanak. Ha ezt mégis megtennék, az általuk vágott marhahúst a Policia *(«die Polizey»)* fogja elkobozni tőlük.

P. n. egyszerű másolat.

A kétféle Céhek ellentétei a napolconi háborúk óta mélyreható válsággá kialakuló gazdasági, társadalmi bajok mélyén keresendők. A hentesi Céhek önállósulása — vagyis a disznóhúsnak a mészárosi

Céhek középkori Privilegiumától való függetlenítése (l. az összes régi céhleveleket) mélyreható városi közélelmezési válság tünete az 1830-as évek idején Pesten és Budán, de egész Európában is. Az ellentétek a hentesi Céheknek az 1825—1830 közötti években történt megalakulása és a jelen irat kelte — 1844 — között még nem simultak el, valójában csak az 1848—1849-i Szabadságharcnak a mészáros Céheket mélyen érintő változása után csillapul le a kenyérharc a kétféle húsmívesség között, míg végre a «*Mészáros és hentes*» mai formájában teljesen eltűnik. Mindennek megértése céljából kell, hogy a pesti-budai hentesi Céhek megalakulásának hátsó terét — annak társadalmi és városi közélelmezési gyökereit — röviden felvázoljuk.

A hentesmívesség csak 1825—1830 között lett falusiból «*városi*» Mívesség, vagyis *Céh*. A pesti kolbászkafőzők, húsfüstölők és pecsenyesütők ugyanis 1825. október 14-én szabályos Céhlevelet kaptak Ferenc Királytól. Ez a Céhlevél azonban még bizonyos korlátozásokat tartalmazott, amennyiben a «*sörtvés marha*» mindennemü húsának árusítását csak a «*heti csödületeken*», vagyis a heti kirakó vásárokon engedte meg. A budai húsfüstölők 1830. január 2-án nyert Céhlevele ezt a korlátozást már megszüntette, mire a pesti hentesmesterek is szabadabb mozgásúak lettek : 1830-ra tehát teljesen kialakul a hentesek Céhe és egyenlőrangúvá lesz a mészárosokkal.

A régi Pest és Buda az igazi első lépést ezzel tette meg a nagyvárosi mivolt felé. A két Város számára mélyreható társadalmi fordulót jelentett a Hentesek Céheinek ez a megalakulása : az olcsó «Provisió»-t, a mai szóval az olcsó *Közélelmezést* 1830-ra, amikor a napoleoni háborúk utáni gazdasági válság és pangás nyomorúsága legmélyebb pontjára jutott el. A szegénység azonban tipikus «nagyvárosi» tünet, mivel a vidéki szegénység a nagy nyomorok idején rohanja meg a Várost : naggyá és még szegényebbé teszi azt, a «Császárság kora» Rómájában éppen úgy, mint a francia Forradalom előtt Párizsban, vagy 1918 után — a vert Háború után — Budapesten, Bécsben, Berlinben, Isztambolban és Szófiában.

Az 1830-as évek «Boldog, régi időiről» szóló mende-monda a historizáló szentimentalizmus szüleménye : Pest és Buda az Honoré de *Balzac* által megírt «Restauráczió»-kori Párizs tipikus jelenségeit mutatja. A Céhi életforma erős bomlást mutat, már számtalan tönkrement Mester él a két Városban, a Legények mint kódorgó «*Les Proletaires*» vándorolnak országszerte. Ugyanekkor fantasztikus vagyonok harácsolódnak a nagybirtok bomlása nyomán, ilyen a rejtelmes módon magyar földön felbukkanó görög származású *Sina* Simeon, aki hihetetlen rövid idő alatt és sötét emlékű módon : uzsorás kölcsöneivel az óriási *Illésházy* grófi, *Eötvös* bárói, *Grassalkovich* hercegi, *Festetich* grófi stb. vagyonokba ül be, magának és utódainak magyar báróságot vásárol. Ő mint «*Parvenu*», a munkátalan Mesterlegény mint «*Proletaire*», a számtalan Pesten élő koldusnemes mint «*Ci devant*» és a halódó Polgárság mint «*Bourgeoisie*» típusos pesti-budai Balzac-i «figurine»-k.

A két «*Devalváció*», a hitvány papírpénz (a «*Sájnbankó*»-nak : látszólagos, vagyis «*sájnpénz*»-nek csúfolt *Bank-Schein)* rengeteg családot tett tönkre.

Pest és Buda tömve volt a napoleoni háborúk utáni idők tönkrementjeivel. Az alamizsnáért könyörgő *Mészáros* István nógrádi nemesember 1830—1837-i esete (l. o.) típusos jelenség. A pesti *Dologház* felállításán (l. o.) a «*Reformkorszak*» legkitűnőbb elméi fáradnak : kenyeretadó munkahely akart ez lenni, az éhező tömegek elvonása a munkátlanságtól.

A polgári-családi háztartások végső válságát mutatja az az életrehalálra menő harc, amit a mészárosmesterek Céhe az 1830-as évektől kezdve folytat a Nemes Városi Tanáccsal, a Tekintetes Vármegyével és a Magyar Helytartó Tanáccsal : a hús árszabása körül. A marhahús fontja 14½ krajcár, de nincs, aki vegye. Hatalmas mészárosvagyonok omlanak össze, *Fischer* Károly budai mészáros Mestert — két háza van a Krisztina Elővárosban — néhány forintért árverezteti el egy budai betűszedő (l. o.). Hatalmas rostélyosokat, finom vesepecsenyéket, nehéz, sűrű leveseket nem süt és főz a pesti és budai polgárasszony : ez a «*húslimitációk*» hátsó tere, a Mesterek rengeteg panaszainak oka. A Vármegye nyomni akarja a húsárat, a mészáros Mester tönkremegy, a Publicum nem vásárol húst, mert nincs miből. (L. a Mesterek idevágó panaszait a forgalom csökkenéséről.)

A régi polgári bőségű táplálkozás a marhahús csödjét jelentette.

Olcsó füstölthúst, kolbászfélét, szalonnát, töpörtyűt, az ekkor jelentkező «*hideg vacsorát*» azonban nem vehet a szegény pesti Írnok, a Diák, a Mesterlegény, a szegény családanya és a nyomorát (a «*Cifra nyomorúság*» irodalmi szólama ebbe a korszakba nyúlik vissza) rejtegető hivatalnoki sorban tengődő Nemesember (v. ö. a *Reichel* Ferenc külsővárosi sörtvésmarhakereskedő házában lakó két «*Cidevant*» Nemesember helyzetét a «durva Háziúrral» szemben) : mert azt nem szabad árusítani. A *böllér* «csak» fogadott, szegődményes alkalmi munkásember. Levághatja egy polgár disznaját, abból készíthet hurkát vagy sonkát, ez azonban «*házi holmi*», olyan, mint a cukorban főtt cseresznye vagy a birsalmasajt. A böllér nem «*Mester*», nem árulhat se boltos, sem piacos helyén. Sörtvésmarha húsát, nagy halat, vadat csak a mészárosmester árulhat.

Ugyanekkor azonban — 1830 táján — Párizsban több Céh ontja az olcsó, szegény embernek való húsholmit. A *Rotisseur*, a pecsenyés nyílt lángon, rostélyon, boltjában süti az olcsó pecsenyéket. A nyársforgató, rostélyon sütő Mester közélelmezési tényező Párizsban, 1830-ban, ahonnan a *Tavaszi Szelek* 1830—1848 között állandóan fujják Pest felé a társadalmi bajok «Réforme»-jait. A «*Reformkorszak*» magyar emberei közélelmezési újitásokat követelnek Pesten, annyival is inkább, mivel közöttük a többség 1830-tól földjét vesztett szegény «*Nemesember*».

A párizsi «*Maître Charcutier*» szalonnát árul. A «*Maître Patissier*» olcsó májas pástétomokat süt, a «*Maître Saucissier*» olcsó felvágott kolbászféle holmit árul. Főleg a *Párisi Kolbászt* (Saucisson de Paris), amit máig *Párizsinak* hívnak és a «Velős Kolbászt», a *Cervélas*-t, aminek németes «Cervelat» nevéből a mai *Szerveládé* (népi nevén : szafaládé) lett. Németországban megjelennek az olcsó holmik, a Wurst-ok, a *braunschweigi hurka*, Bécsben a kolbász-

kát az utcán árulják már a céhbeli Hentesmesterek inasai. (Würstchen, Würstel, virstli. V. ö. az iratainkban előforduló «*Würstler*»-eket.)

Pesten és Budán a jogait féltő, létében megtámadott, temérdek vagyont vesztett mészáros Céh ellentáll minden «*Reformnak*».

A pesti-budai nép azonban Bécsből már ismeri a párizsi Legények, a «*Les Garçonnes Charcutiers*» hagyományos piros-fehér csikos nadrágját, fehér zubbonyát és fekete sipkáját az ottani «Virstliseken», a «*Henteskocsi*»: a «*Würstlerwagen*» Bécsben már a közélelmezés («Provisio Publica») tényezője.

Ezalatt kialakul az átmenet több formája: a húsfüstölő a mészáros Mester Székében, mint annak «quasi» társa dolgozik (l. a *Thomayer—Bellerth* esetet).

A Helytartótanács erőszakkal teszi meg a sertvéskereskedő *Reichel* Ferencet mészáros Mesternek (l. o.). A társadalmi helyzet szüli meg a hentesek Céheit, úgy Pesten és Budán, mint egész Európában.

Az ősi magyar *böllérség* hamarosan belefolyik a külsőországi hentes műveltségbe. Az új mívesség új mesterei egyszerre egyesítik a százados multú *francia* pecsenyesütők, pástétomsütők, szalonnaárulók, kolbászkészítők tudományát és a magyar böllértudományt. Ellesik az addig házaló *talján* «salmi» áruló Friaul-i és Savoia-i «*szavojárdok*» *szalámicsináló* fogásait. Csinálnak *magyar* sódart és *olasz* sódart (az úgynevezett «*prágai*» technika olasz eredetű), «*krakói*» *kolbászt*, *bécsi* «*virstlit*», francia *pástétomot*. Eme idegen tanultságból a hentesmesterek csak a bécsi közvetítésű párizsi neveket (Charcuterie, Patisserie) tartják meg egy ideig. A francia nadrág még igen sokáig élt Pesten-Budán. Ugyanekkor azonnal jelentkezett a régi *magyar hentesség* művelődése is, a magyar módra készült *felvidéki*, *erdélyi*, *debreceni* magyar, *debreceni* paprikás szalonna és a *debreceni* borsos kolbász, a *csécsi* módra abált fűszerszámos szalonna, a teméntelen fajtájú erdélyi *magyar bórsajt*, a *magyar* sonka, a *szepesi* kolbászka.

670. 1844. február 15. BUDA.

A budai Irgalmasrendi Páterek kórházának priorjai nyugtatják a budai Céh által befizetett évi betegápolási díjakról szóló összegeket.

A Céh beteg legényei és inasai gyógyíttatásáról kórházi formák között gondoskodott. A befizetett összegek a nyugtatók szerint ezek:

Az 1843-ik évre	.....	100	frt
1845-ik «	.....	100	«
1846-ik «	.....	100	«
1847-ik «	.....	100	«
1850-ik «	.....	40	«

P. n.

671. 1844. február 24. PÁZMÁND.

Pálinkás József inas keresztlevele. V. ö. 1858. május 7.

672. 1844. április 11. BUDA.

Techet Jakab budai Legény Buda Város Tanácsánál panaszt emel a Céh ellen. Elmondja, hogy «*Hackstok Antal Mester halála által megüresedett húsvágó széknek*» reá leendő ruháztatása végett folyamodott a városi Tanácshoz, majd a Helytartó Tanácshoz, ezekkel a folyamodványaival együtt keresztlevelét, szabaduló-levelét és vándorlásáról szóló bizonyítványait bemutatta. Később «*Fischer István mészárszékének elnyerése végett tévén lépéseket*», az említett okleveleit *Paldt* József hites jegyző Úrtól átvette s ugyanazokat a budai Céhhel leendő közlés végett *Nagy* Benedek Tanácsnok Úrnak, mint Céhbiztosnak, kezeibe adta. A Céhbiztos Úr kezeiből a Céh Mesterek az okleveleket átvették ugyan, de a folyamodónak mesteri joggal leendő felruháztatása iránt nem nyilatkoztak és a «*rövid kézzel velek közlött okleveleket letartóztatták.*» *Techet* Jakab Legény kéri a városi Tanácsot, hogy okleveleit a Céhtől visszafoglaltatni és a folyamodványokhoz leendő csatolás mellett a Helytartó Tanácshoz felterjeszteni méltóztassék.

A Tanács az iratra 1844. április 12-én vezetett végzéssel meghagyja a Céhnek, hogy «*Techet Jakab letartóztatott okleveleit 3 nap alatt minden halasztás nélkül mutassa be*».

P., m.

673. 1844. dec. 3. ÚRÖM.

Gschöpf Mihály inas keresztlevele, 1844. dec. 3.

674. 1844. december 20. BUDA.

«*A budai mészárosmesterek szabadalmazott céhe*» a Tanácshoz fordul rácvárosi mestertársai panaszával, hogy a rác külváros bírája, *Pafkovits* Antal, a Tanácstól egy tűzoltói vizipuska beszerzésére engedélyezett bírságösszeget a mészárosmesterek zsarolásával akarja behajtani, «*víg poharazás közben*» állapítja meg azokat és «*külvárosi kénybíró*» módjára viselkedik. Mivel a mészárosok, kereskedők, csaplárosok, lisztárusok és szappanyosok a Kapitány-

hoz tartoznak a súlyokra és mértékekre nézve, kérik a Nemes Tanácsot, hogy a «*külvárosbíró zsarolásaitól*» őket szabadítsa meg. (7852—1844.)

A Tanács az irat hátsó oldalán határoz: az ügyet vizsgálás és eljárás céljából *Schmidt* Ferenc Városkapitány Úrhoz utalja azzal, hogy a befolyó összegből tényleg vizipuskát kell venni.

P., m. Minthogy a Rác Céh okmányai elvesztek s így nem állapítható meg, hogy mikor szűnt az meg, ezen okmány dátummal szolgál, hogy ekkor már nem létezett, hanem beleolvadt a budai Céhbe.

675. 1845. január 14. BÉCS.

Nyomtatott kimutatás a bécsi Céh Mestereiről, kiknek saját házukban van vágóhídjuk. A kimutatás megjegyzi, hogy a bécsi Mesterek a vágómarhát szükség szerinti napokon és órákban hajtják házaikba. Bécsnek és Külsővárosainak ebben az esztendőben 149 Mestere volt.

P., n. nyomt.

676. 1845. január 19. BUDA.

Özvegy *Fischer* Károlyné, *Linha* Anna Asszonyság lemond fia, ifjabb *Fischer* Károly Legény javára a krisztinavárosi Plébánia mellett levő Székjogáról, éspedig azzal a kikötéssel, hogy ha fia nőtlenül halna meg, akkor a Szék szálljon vissza a jelen nyilatkozatot adó anyára. A Céh ilyen értelemben tudomásul veszi a lemondást. V. ö. 1847. május 4.

P. n.

677. 1845. január 20. BUDA.

A Tanács 386. sz. a. az ifjabb *Fischer* Károly Mesterre ruházza át néhai atyja, az idősebb *Fischer* Károly Mester krisztinavárosi egyházpiaci — vagyis a Templommelletti piacon levő — Székjogát. V. ö. 1847. máj. 4.

P., m. A Téren levő Piaczot 1930 tavaszán bontatta le a Székesfőváros. Régi fabódéi között *sok mészárosbódé volt*. A zegzugos szűk bódésorok a Templom tövén a régi Buda egyik leghangulatosabb, legmozgalmasabb és legszínesebb képét mutatták a polgári jólétet kifejező bulgár kertészek, pékek, süteményárusok, hurkasütő és pecsenyesütő Lacikonyhások, tejfeles

és vajas kofák, vadárusok, virágárusok, zöldségesek, halasok, déligyümölcsösök és falusiak tarka piaci sokaságot vonzó bódéival.

A Piacnak teljesen *keleties «Pazár»*-os képe volt: főleg a *csütörtöki* hetivásárkor, amikor az árusok a *Roham-utca*, *Pauler-utca*, *Mészáros-utca* egész területére széthúzódtak. A piaci kép a régi budai polgári jólét emlékeinek hordozója volt: a mai idősebb nemzedék szemében az egykori budai *«Várpiaci»* fazekastéri és rácvárosi nagy piacok nyüzsgölödésének kedves gyermeki emlékeit tartogatta, de az egykori budai *«Vásárfia»* gyermeki emlékét is, mely Budán főleg a budakeszi falusiak által sütött édes *«kukoricakenyér»*, *cukros* perec, pálcikára húzott *«török csemege»*: cukros köpönyegű alma, dió bele, mogyoró, füge, aszalt szilva volt.

A piac színes volt, ámde rettentő tömegű patkányféreg nevelője: ezért 1930-ban szükségképpen helyeződött át az utódjául szereplő mai Krisztinavárosi Vásárcsarnokba.

A templomkörüli piacokra és *Székekre* nézve v. ö. a terézvárosi és a belvárosi Templomok körüli Székekről (l. o.) mondottakat.

A lecsapható asztalos bódék egészen *keleti típusúak*, a Keleten azonban az árus a bódé nyílásának magasságában párnán ül, nem áll.

678. 1845. jan. 20. BUDA.

A Tanács határozatot hoz Ifjú Fischer Károly apai Székjogára nézve.

«Nagy Benedek Tanácsnok Úr az itteni mészáros mesterek Czéhének nyilatkozásáról, miszerint hajdani Fischer Károly mészárszéki joga ennek egyedül egy fia szinte Fischer Károlyra át ruháztatni javaltatik, Jelentést tészen.

*

Folyamodó Fischer Károly képessége és erkölcsi jó magaviselete iránt az érdemes Czéh ellenvetést nem hozván, jelentő Tanácsnok és Biztos Úr utaltatik: hogy a remeklésre és Fischer Anna özvegynek a Krisztinavárosi egyházpiaczon létező mészárszékének átvételére tanácsilag ezennel feljogosított kérelmezőt, annak idején a Czéh mester könyvébe beiktassa. Költ mint fent.»

P., m. A Szék a Templom körüli Piactéren volt, ahol több Szék is állott, így a Swirak-Áldásy-családéi is.

679. 1845. január 28. BUDA.

A Céh a Mesterremek letétele és 100 forint Mestertaksa lefizetése után a Mesterek Könyvébe vezeti be Ifjabb *Fischer* Károly Mestert, mit *Hackstock* József Főcéhmester és *Kraits* János Alcéhmester igazol.

P. n. kivonat. V. ö. 1847. máj. 4.

680. 1845. febr. 20. PEST.

Grossinger Ferenc remektétele.

A remektételnél az ügyelőmester urak *(«die Herren Aufpassmeister»)* figyelték a hibákat, melyet *Vecseghy* József Pest Szabad Királyi Város esküttt írnoka jegyzett.

P., n.

681. 1845. okt. 1. PEST.

Schäffer Márton újdonsült Mester kötelezi magát, hogy a Céh szabályait és szokásait betartja.

P., n.

682. 1845. nov. 3. BUDA.

A budai Céh panaszt tesz a tabáni és rácvárosi alja népség rendszeres kontárolása miatt, mire a Tanács megtorló intézkedést tesz.

A tabáni és rácvárosi szegényebb nép rendszeresen vásárol tehenet és azt alattomban kiméri. Ürügyül azt hozzák fel, hogy a tehenek meddőek s hogy azokat ezért eladni nem tudják. A Céh kijelenti, hogy sohasem tiltakozott, ha bármelyik budai Polgár lábatörött vagy átdöfött, avagy meddő tehenét előzetes bejelentés mellett *«kivágatja»*. A rácvárosiak azonban *«valóságos egyedáruságot (Monopol) képeznek»*. A minap is Pestről Budára 20 hasznavehetetlen tehenet hajtottak *«és itt ott mintegy 37 darabot fontra kiméregettek»*. Mikor a mult télen a marha ára magasan állott, akkor senki sem kontárkodott, most, mikor olcsó, mindenki kontár. A tisztességes mészáros Mester tehát az árszabásnak csak súlyát, de nem jótékonyságát érzi. A húsvágás egyébként *«kisebb királyi haszonvétel»*, mint ilyen, szabadalomlevéllel a Céhre ruháztatott, melyért a Céh járandóságát rendszeresen fizeti. A Céh kéri a Tanács intézkedését a tabáni kontárok ellen, kiket nem szabad megtűrni ott, ahol szabadalmas Céh van.

A budai Tanács 6880—1845. sz. határozatát *Házmán* Ferenc főjegyző ugyanaznap adja ki. A határozat ezt mondja:

A mészárszéki jog a törvények értelmében kisebb kir. haszonvét czime alatt a város községi jogai közé tartozván, és ennek engedélyével czéhbeli Mesterek által üzetvén, kiknek szabadalma egyébiránt csak a' czéhtestület létegezésére és rendezésére, de nem magának a jognak átruházására vagy bármi elidegenitésére vonatkozhatik, megelőzésére és meggátolására a marha-

hus csempés és alattomos kiméregetésének jelennel rendeltetik : egyes marhának levágatása és a husnak kimérése e főváros bármely adózójának megengedtetik, a következő feltételek elözetes telyesitése után. 1-ör tartozik a kerületi albiró elött tulajdoni jogát a kérdéses marhára bebizonyitani, 2-or kimutatni : hogy az, bármely baleset következtében világos veszteség nélkül életben hosszabb ideig nem tartathatik, 3-or hogy a kerületbeli mészáros mester annak kivágatását, mázsájától számitandó 1 pgftnyi dij iránt el nem vállalta, 4-er hogy a kerületbeli Sebész a marha husát egésségesnek tanusitja. Ezeknek következtében kapitány ur az albiró jelentése iránt a kérdéses engedélyt megadandja. E végzésnek akár egészben, akár egyes pontjaiban leendő megszegése kapitány ur által 4 pgftól 8 pgftig terjedhető birsággal megfenyitendő ; sulyosabb esetekben jelentése beváratván. Kelt Budán Szabad királyi Fővárosban 1845. év November hó 3-ik Napján tartott Tanács Ülésből. Kiadta Házmán Ferencz főjegyző.

P. m.

Az 1930. évi kereskedelmi miniszteri rendelet, mely a mezögazdáknak megengedi a vágást, sőt a kenyérsütést és a kenyér és hús értékesitését is, tulajdonképpen a kontárság intézményessé tételét jelenti (V. ö. 1886—1930.). Ma is az a helyzet, hogy «állattartónak» minősül mindenki, aki reggel 8 órakor állatot vesz, azt egy fél óráig *«tartja»* és aztán azon a cimen, hogy lába állitólag eltört, azt levágja. Ez a helyzet analógiája a jelen iratban emlitettnek *«Alattomban»:* az *«Unterschleifer»*, vagyis a *«suba alatt»*, azaz összecsomagoltan (imballarius, comballarius, himpilliér, komplár), vagyis *«batyuban»*, máskép *«szatyorban»* vagy a 17. századi Céhlevél szavai szerint *«pinkel weis»* azaz «pinkliszámra» áruló kontár tényked̈ésének jó magyar neve.

A tabáni kontárokkal folytatott harcok vezettek a tabáni mészárosok említett 18. század eleji külön céhének *(«Görögök Céhe»)* többször említett különállásához.

A *«csempes»* szó a csempész őse.

683. 1845. nov. 24. BUDA.

Karpf Mester özvegye, Rozália Asszonyság, fiával, *Karpf* Ignáccal együtt lemond Székjogáról *Schäffer* Márton Legény javára.

P. n. A Legény neve Schäfer, Scheffer stb. változatokban fordul elő későbbi Mesterkorában.

684. 1845. nov. 25. PEST.

Schäffer Márton Mester kötelezi magát, hogy amennyiben *Hooz* Károly (vagyis : Haasz) Mester Székjoga a Tanács által és céhszerűen őreá ruháztatik át : a nevezett Mesternek élte fogytáig 500 forintot fizet.

P., n.

1 frt 36 kr, mandorlatéj salétrommal (*«mit Salitter»*): 27 kr, borogatóviz : 47 kr, «szirup és flastrom» (*«Saft und Pflaster»*): 49 kr, hashajtó : 40 kr, balzsam : 18 kr és pirulák : 20 kr. A megismételt szerek számlája 7 frt 13 kr volt.

1846. nov. 23. *Perviz* János előadó *«Város alügyésze»* 8029. sz. a. kiadja a budai Városi Törvényszék aznap hozott ítéletét *«Adany Endre Áldásy Antal Ur kocsissának gondviselése alatt lévő szabadá tett hámos ló által okozott letiprási tárgy»*-ban.

Az ítélet megállapítja, hogy szándékosságról szó nem lehet. A kocsis bizonyára figyelmezhetett volna arra, hogy a kapunyitáskor a lovak elszabadulhatnak, ezért gondatlansága megállapítható, *«azért eddigi fogságának büntetésüli betudásával szabadon bocsájtatni rendeltetik. A' sértett fél azonban annak idejében követelendő kárpótlási keresetével a Tanácshoz folyamodhatik»*. 1847. május 16-án a Fischer-család újabb beadvánnyal fordul a Tanácshoz. Az ügyvédő Ur a kornak szokott hevességével támad : Áldássy Antal Mestert vagyonfitogtatónak nevezi, eljárását iszonyatosnak mondja, *«melytől az emberi kebel undorodással fordúl elő»*, sőt kijelenti, hogy alapos a feltevés, miszerint *«ezen legázolás már előre kiszámított tervből eredett»*. A lónak szelídebb érzései vannak, *«mivel a legázolt szenvedésein már legalább most nem nyeríti»*. A ló igen «ragadozó» állat volt, nem pedig szelíd *«hódolt állat»*, mint *Áldássy* Mester állítja. Különben is a kocsis nem vezette fékjénél fogva, hanem a ló maga sétált át *Áldássy* Úr egyik házából a másikba.

Egy keletnélküli beadvány a Werbőczy István *«Tripartitum»*-a III. — 33. §-ra és az 1840. évi IX. Törvénycikkely 2. §-ra hivatkozik és ezek alapján kéri a kártétel és a fájdalomdíj megitélését. A leány elszakadott krispinjének és kalapjának árát 21 forintban számítja fel.

Egy következő keletnélküli beadványban *Fischer* Anna fivére, *Fischer* Károly mészáros Mester elmondja, hogy *Áldásy* Mester napról-napra növekedő bosszúállási vággyal tör ellene is. A minap *Áldásy* Mester egy *Antrovics* Urosius nevű *«rövidláto barátjával»* az ő mészárszéke előtt ketten megjelentek és az ő *Anna* nővére esetére gúnyos megjegyzéseket tettek.[1] Ugyancsak

[1] A Fischer-féle Szék a Krisztinavárosi piarcon volt. Ez a közelség volt a szülőoka a Fischer-család kenyérharcos ellenségeskedésének és az egész hajszának abban a dologban, melyben Áldásy Mester ártatlan volt. A viszálykodás magva ott és akkor domborodott ki, mikor Fischerék bérbevették Áldásy Mester házát.

boszúálló kijelentéseket tett *Áldásy* Mester *Vigg* Mihály előtt is. *Fischer* Károly Mester még azt is elmondja, hogyan különbözött össze vele *Áldásy* Úram akkor, mikor bérbeadta a házát Fischeréknek.

A felperesek csatolják *Lukász* Katalin szakácsné 1847. május 15-én kiállított bizonyságlevelét is, melyben ez elmondja, hogy az eset alkalmával éppen az Oskola-utcza kövezetes részén beszélgetett *Fischer* Netti Kisasszonnyal (*«auf dem Trottoar, nähmlich Fusssteig»*), mikor a ló ráugrott a Kisasszonyra. A pletykázó szakácsné annyira megijjedt, hogy a bevásárlásra kapott öt forintot elvesztette (!). Ezután beszaladt *Áldásy* Mester házába, de onnan azzal utasították ki, hogy ott semmiféle *Fischer* Nettit nem ismernek. A Törvényszék további nyilatkozatok céljából *Áldásy* Úrhoz küldi meg az iratokat. Fischerék szóbeszédmondó, fecsegő ember nyilatkozatát is beadták a Tanácshoz. Így egy *«Vigg Mihál»* aláírású németül irott bizonyságlevél elmondja, hogy ő (Vigg Mihály) — aki magát az ügyben pártatlannak érzi — találkozott *Áldásy* Antal Úrral, ki is beszélgetés közben fenyegetésekre fakadt *Fischer* Károly Mester ellen, mondván ; *«majt ránczba hozom én őket, majt megtanitom én őtet»*. A bizonyságtévő azt mondja, hogy nem tudja, mire értette *Áldásy* Úr a fenyegetést.

Áldásy Antal Mester 1847. július 18-án válaszol a beadványra, azt össze-vissza zavart, puszta és a magyar nyelvet egészen elferdítő, csupa értetlen ismétlésnek és szószaporításnak mondja. Kifogásolja *«motskos és bárdolatlan»* nyelvét, mely az ő *«polgári létét, jó hirét, nevét, de családja jövendőjét is megsemmisiteni törekszik»*, sőt még a Tanácsot is részrehajlósággal vádolja meg. Az orvosi bizonyítványra nézve megjegyzi, hogy a panaszlónő sérülései nem lóáltali elgázolás, rúgás, harapás jelei, hanem csak elesés következtében beállott ütés természetes következményei. A tanuskodó cselédi asszony előadásai zagyvák, egyébként is ő semminek nem oka, kéri tehát, hogy a vád alól mentesítődjék. 1847. szeptember 30-án Fischerné Asszony ügyvédje újból a Tanácshoz folyamodik : fájdalmasan tapasztalja, hogy a dolog folytonosan elnapoltatik a végtelenségbe (*«ad infinitum procrastinatur»*), kéri a kereset újbóli felvételét és *Áldásy* Antal Mester 724 forint és 43 krajcárban való elmarasztalását. A Tanács okt. 11-én elutasítja a panaszt : a kocsist lecsukták, *Áldásy* Antal Úrnak sem közvetve, sem közvetlenül semmi vádolható szerepe nem volt, abból semmi

691. 1846. febr. 21. BUDAPEST.

«A marhahus kellő mértékbeni kiszolgáltatására vonatkozólag kiadott királyi Biztosság hirdetménye.»

Hirdetmény. Folyó évi Január 20-kán kelt marhahus kellö mértékbeni kiszolgáltatására vonatkozó királyi Bizottsági rendeletek folytán nyomatékra nézve, melly f. e. Február 26-kán elfog kezdödni, rendeltetik:

1-ször. A' nyomaték egyedül marhának e' következö részeiből állhat, u. m.: gerincz, velös és kereszt csontokból, mótsing, lép, máj, vese, szív, nyelv és tölgyből.

2-szor. Nyomaték képpen nem szabad használni e' következöket, u. m.: órrot, szájt, pofát, és álkapczát, nyakcsontot, farkat, tüdöt, paczalt, körmöt, lábszárt, és tőke vakarékot, mellyek elkobzás, és alább kitett birság terhe alatt a' mészárszékben nem tarthatók, hanem máshol külön árulandók lesznek.

3-szor. A' nyomaték hus sulyához képest csak e' következö arányban adathatik:

font	lat
1 fontra semmi.	
1 fonton felül bezárólag 2 fontig	— 4
2 « « « 3 «	— 6
3 « « « 4 «	— 10
4 « « « 5 «	— 16
5 « « « 6 «	— 24
6 « « « 7 «	1 —
7 « « « 8 «	1 8
8 « « « 9 «	1 16
9 « « « 10 «	1 24

10 fonton felül pedig egy ötöd rész.

4-szer. A' vevönek nyilvános felszólitására méréskor a' nyomaték, és 'a hus külön lészen kimérendő, még pediglen ez esetben elöbb a' nyomaték, és ugy aztán a' hus.

5-ször. Más marhafaj részeit marhahus közé vegyitve kiméri tiltatik.

6-szor. Ezen rendeletek bármelly pontjának áthágásáért az illetö mészárosmester annyiszor mennyiszer 12 pftokban, a' székállólegény pedig elöször bezárással, ismétlés esetében pedig szigoruabb fenyitékkel megbüntettetik. — A' rendöri felügyelés tekintetéből pedig rendeltetik: hogy minden mészárszéknél mészárosmester neve egy nagy táblára irva légyen, mellyre az illetö mészárosmesterre esedendő 5 hüvelknyi nagyságu szám a' név fölébe kiférhessen, és ezen rendelet f. e. Martius 10-kéig annyival is inkább tellyesitendö, mivel ellen esetben fentebb kiszabott birságnak helye leend. Kelt a' királyi Biztosságnak Budapesten 1846-ik évi Február 21-kén tartott üléséből.

P., m., nyomtatott hirdetmény.

692. 1846. febr. 23. PEST.

Heidenreich József mesterremeke.

A jegyzőkönyvet *Vecseghy* József pestvárosi esküttt írnok jegyezte. Az írnok külön jegyzi a két remekeslegény (a remektételnél segítőkezet adó legények: *Stuckhnecht)* által végzett munkát.

P., m.

693. 1846. febr. 24. BUDA.

A Céh összes Mesterei lekötelezik magukat arra, hogy a Céh határozata alapján mindnyájan elmennek a Tekintetes Tanács elé a bornyú, a bárány és a birkahús mérésének szabaddátétele, valamint a *czobák («zuwag»)* miatti panaszukkal. Aki e Szövetségtől eltér, azt a Nemes Céh kizárja magából és Mestertársnak el nem ismeri. Az iratot alábbi 22 Mester írja alá:

A Főcéhmester: Hakstock József.

Az Alcéhmester: Kraits János.

A Mesterek:

Korb Ferdinand	*Techert* Jákob	*Techert* Ferenc
Mayer Máté	*Sebők* András	*Korb* József
Fürer Ferdinánd	*Krenn* József	*Birghoff v* Ignác
Hachstock Ignácz	*Áldássy* Antal	*Teiner* Pál F.
Kremsz István	*Birghoffer* Lipót	*Hachstock* Antal
Markovits Konstántz	*Zechmeister* Antal	*Fischer* Károly.
Hembach Mihály	*Strauss* Ferenc	

P. n. A szövetség valóságos késői *«Schutz und Trutzbund»*. A 22 aláíró Mester közül magyar 1, német 19, rác 2. Közöttük *Áldássy* Antal (noha nevét csak röviddel azelőtt magyarosította), németesen írja nevét. Magyarosan csak a rác *«Markovits Konstantz»* és *Sebők* András Mesterek» írják alá nevüket. Latinosan írja nevét *«Mayer* Mathaeus». A 22 Mester összesen csak 18 család tagja, mert a *Hackstock* család 3, a *Korb* család 2 és a *Techert* család 2 taggal szerepel.

A borjú, birka és bárányvágás szabaddátétele több család sorsát — így például *Fischer* Károly Mesterét — súlyosan megrendítette. Ez az intézkedés már a későbbi *Szabadvágás*, illetőleg az 1840-es évek *«Reformos»* szellemének jelenségei. Az úgynevezett budai *Báránypiac* a Szarvas-téren, — ma Szebeny Antal-tér — a pesti *Borjúpiac* a mai Rákóczy-tér helyén volt.

Az irat egész stílusa mutatja, hogy azt nem a Céh szokott íródeákja, hanem az egyik Mester írta, Komiszáros Uram aláírása sincs rajta, a Céhnek joga nem volt ilyen kizáró határozatot hozni; mindez kétségtelenül mutatja, hogy itt *«Titkos»* iratról van szó, mely csak a Céh megszűnése után került bele a Céhládába.

694. 1846. febr. 26. PEST.

Gruber Ferenc remektétele.

P., n.

695. 1846. márc. 23. BUDA.

Zechmeister Antal Mester és felesége, *Hackstock* Erzsébet Asszonyság lemondanak a Várban, Nemes *Pistoryné*, született *Mária* Asszonyság, jelenleg *Szebenyiné* Asszonyság (Sieber?) házában levő Székjogukról *Schäffer* Péter Legény számára. Tanuk: Vásárhelyi Nemes *Nagy* Benedek Tanácsnok, mint Céhi Komiszáros, *Fischer* Károly és *Techert* Jákob Mesterek.

P. n.

696. 1846. június 8. PEST.

A pesti Céh a «Pesti Szegény Gyermek-Gyógyintézet»-nek az 1845—1846. és 1846—1847. évekre évi 25 pengőforintot fizet, alkalmasint a Céh szegény sorú inasgyerekei orvosoltatása céljából.

P., m., nyomtatott üres lap. Az 1845—1846-ra szóló nyugtatványon ez az írás olvasható: «*Ősz uttza 958 sz.*» A pesti Céh Céhháza — illetőleg «Kancelláriája», vagyis irodája és hihetőleg Herbergje is — 1846-ban alkalmasint a Józsefvárosban levő Ősz-utca (ma: Szentkirályi-utca) 958. szám alatt volt.

697. 1846. július 3. PEST.

A Tanács leküldi a Helytartó Tanács rendeletét a tisztességes mérlegelés ügyében. Sok panasz és vizsgálat igazolja, — mondja a leirat — hogy a mészárosok országszerte hamisan mérnek s ezáltal az e tárgyban 1813. április 27-én kiadott 10,390. Helytartó Tanácsi országos rendeletet hágják át. A mészáros Legény és Inas csak testileg végzi a mérést, erkölcsileg azonban a Mester, a Mesterné Asszonyság, fiaik és leányaik felelősek a tisztességes mérlegelésért. Ezért valamelyikük mindig ott legyen a Székben. A visszaélés oka az, — írja a leirat — hogy a Mesterek a Legényeknek nem fizetnek rendes fizetséget, hanem a húst elszámolásra, nagy mennyiségben adják ki nekik. A Legények azután a Publicum kárára manipulálnak a hússal. Ezért hát a Mester tétetik felelőssé a Legények

üzelmei miatt. Üljön a mester a Székben, ügyeljen a Legényekre, maga szedje be a hús árát vagy ezt bizza olyasvalakire, akiben megbízhat, hogy az a Legényekkel össze nem játszik. A Helytartótanács elrendeli, hogy minden Városban szigorúan büntessék meg a kihágó Legényeket, nehogy ezeknek kedvük legyen elszegődni onnan, hol üzelmeiket nem folytathatják, oda, hol ezt megtehetik.

Pest város Tanácsa elrendeli, hogy Nemes *Szloboda* Mihály Tanácsnok és Nemes *Patisz* Károly Városkapitány Uraimék azonnal hívják össze a Mestereket és Legényeiket, Nemes *Hummel* József városi Vicekapitány Uram pedig vegye kezébe a kihágók birságolását.

P., n.

698. 1846. júl. 30. BODMÉR.

Nemes *Péntek* Péter református Prédikátor igazolja, hogy 1833. szept. 3-án ott keresztelték meg *Kováts* Sándort, a *József* és hitestársa, *Györke* Éva Asszonyság fiát.

P. m., p. v. p. Két egymásnak forduló, bal mancsukkal egy kopját markoló, jobb mancsukkal görbe szablyát emelő oroszlány. Sisakdísz: kinövő liliom. Monogramma: P. P.

699. 1846. július 30. BUDA.

Ifjú Fischer Károly Mester és Fettich Borbála hajadon házasságlevele. V. ö. 1855. dec. 2.

700. 1846. okt. 15. BUDA.

Sebők András Mester és neje, Magdolna asszonyság Székjogukról lemondanak *Molenda* András Legény számára.

P., n., p. v. p.: babérlombbal pajzsszerűen keretelt térben keresztbe tett ütőcsákány és tarjázó bárd között szembenéző ökörfő, szarvai között *S A* monogramma. A *Molenda*-család őse friauli Kéménysepről Mester volt.

701. 1846. okt. 15. BUDA.

Aldásy Antal Mester és felesége, *Rozina* Asszonyság *Hontsek* József Mester első Céhbeli előljáró és *Krails* János Mester második Céhbeli előljáró, valamint Vásárhelyi Nemes *Nagy* Benedek Céhbeli

Komiszáros Uram jelenlétében minden további jogigénylésről való lemondással átadják a Céhnek Székjogukat.

P., n. *Áldásy* Antal Mester felesége *Oeffner* Róza Asszony volt. (*Bevilaqua-Borsody* Béla: Az *Oeffner*-család. *Budai Napló.* 1930. XXVII. évf. 995. sz.)

702. 1846. dec. 1. HIDEGKÚT.

Kratzer Gáspár inas keresztlevele. V. ö. 1860. ápr. 6.

703. 1847. febr. 24. BUDA.

A Néhai Fischer Károly mészáros Mester leányának, Annának nevében anyja, Anna Asszonyság, mint leánya gyámja előtt panaszt emel és kártérítést követel a budai Városi Törvényszék, mert Áldásy, ezelőtt Czvirak (Szvirák) Antal kebelbeli budai mészáros Mester megszilajodott lova a leányt 1846. nov. 9-én elgázolta.

A panaszos irat elmondja, hogy 1846. nov. 9-én reggeli 8 óra tájban *Fischer* Anna hajadon, varróleány, Budán a Krisztina-városi «*nyilvános és közhasznú Oskola utzában*[1] *a házak mellett a járdán ment*» és ott, elhagyva *Áldásy* Antal kebelbeli mészáros Mesternek házát, *Némethy* Ferencz házához érve, egy szakácsnéval, *Lukács* Katalin Asszonnyal összetalálkozott, «*a hol egyszerre a' most említett mészáros Mesternek kóválygott pej lova teremvén meg*», a leányt «*földre teritette, letiporta, legázolta*», ruháját összetépte, úgy hogy a leány a «*ló alatt hempergett*». A leány — akit kocsin kellett hazavinni — súlyosan beteg lett, két hónapig nagy fájdalmak között életveszedelemben feküdt «*s kérdés, lesz-e valaha is teljesen egészséges?*» Mivel a cselédje és marhája által okozott kárért a gazda felelős, Fischerné Mesterné Asszonyság kéri *Áldásy* Antal mészáros Mester megidéztetését és 600 pengő forint fájdalomdíj és 243 forint költség megítélését.

Jankovich Antal dr. «*nádorudvari orvos*» (vagyis József Nádor udvari orvosa) 1847. febr. 8-án állítja ki a magyarnyelvű orvosi bizonyítványt. E szerint a szóbanlevő nap reggelén 10 órakor «*alábbi kóros állapotat találtam légyen*»: *a beteg balszeme annyira föl volt dagadva, hogy ő azt magától föl nem nyithatá s a szem felső*

[1] A mai Krisztina-körút: a Templomtól a Karácsonyi-grófok Palotájáig. A grófi Palota mellett van az Áldásy-család háza.

héja a vérömléstől kék, a köthártya pedig veres szinü, a bal arcza szintén nagyon dagadt s a vérömléstől kékszinü vala, a daganat el volt terjedve az állkapcákra is, ugy hogy a beteg száját alig nyithatá föl». Dagadt volt a beteg jobb melle és mája tájéka is, mozogni nem tudott, szederjes kék volt jobb combja is, gyöngébb nyomást sem szenvedhetett. Nadály [1] rakása s borogatás mellett is másnap éjjel *«oly erős láz jelent meg, hogy a beteg magán kivül volt s folyton félrebeszélt»*, a beteget *«csak a legerélyesb orvosi segedelem képes vala»* december végéig *«lielyreállitani»*. Fischerné Májsztramné Asszonyság *Szkurkay* János ügyvédőt bizta meg a per vitelével, károsodása, lánya fájdalma és orvosi kezeltetése cimén 124 frt és 43 krajcárt követelt. A kár és a kiadás ez volt: orvosi járandóság 25 frt, fiákerre 2 forint, az elszakadt kríspin [2] és kalap fejében 16 frt, «leány egy holnapi bére», vagyis elmaradt varrónői keresete fejében 20 frt. A beadvány az ítélet költsége cimén 1 frt és az ügyvédő járandóságáért 30 frt összeget kért.

Az ügyvédő Úr mellékeli a kiadások *«Conto»*-it. *Valter* Terézia Asszonyság két hónapi éjjeli-nappali ápolási díj fejében 15 pengő forintos számlát adott át december 31-én. *Milchoffer* Alajos fiákeros Mester *(«fiaquer meister»)* Számlája igy szól: *«Rechnung über 5 fl (Conventions Münzen) für 2 gemachte Fiaquren bürger Spiethal Liesapethinerirrin dan Chriestinenstadt festung in ganzen 5 Stunden Ofen des 9 November 1846».*

«Számitás 5 váltóforintról két fiákerozás ára fejében, egyik a Polgári Ispitályba és az Erzsébetes Apáczákhoz, azután a Krisztinavárosba meg a Várba, az egész kitett öt órát.» A leányzót tehát először elvitték a Szent János Ispotályába, onnan a Vizi Városba az Erzsébet-rendi Apácákhoz, majd felvitték a Várba Jankovich doctorhoz is.

*Wárallja*ÿ Anna november 9—11 napjain «unságokat», vagyis *«Umschlag»*-okat, azaz borogatásokat és piócákat rakott a betegre, ezért napjára 2 frt 30 kr számitva fel, 7 frt 90 krajcáros számlát nyujt be. *Jankovich* Antal dr. udvari orvos a három nap alatt 25 látogatást számit fel egy forintjával. *Augner* Ferenc Városi apotékás Mester számlája szerint november 8—20 napjain a betegnek a következőket adta ki: mandorlatéj: 12 kr, 12 pióca:

[1] Pióczák. A korszak «a rosz nedveket» piócákkal szivatta, a *«vérömlenyt»* igy távolitották el.

[2] Fodros gallérú köpönyegecske.

Komiszáros Uram jelenlétében minden további jogigénylésről való lemondással átadják a Céhnek Székjogukat.

P., n. *Áldásy* Antal Mester felesége *Oeffner* Róza Asszony volt. (*Bevilaqua-Borsody* Béla: Az *Oeffner*-család. *Budai Napló.* 1930. XXVII. évf. 995. sz.)

702. 1846. dec. 1. HIDEGKÚT.

Kratzer Gáspár inas keresztlevele. V. ö. 1860. ápr. 6.

703. 1847. febr. 24. BUDA.

A Néhai Fischer Károly mészáros Mester leányának, Annának nevében anyja, Anna Asszonyság, mint leánya gyámja előtt panaszt emel és kártérítést követel a budai Városi Törvényszék, mert Áldásy, ezelőtt Czvirak (Szvirák) Antal kebelbeli budai mészáros Mester megszilajodott lova a leányt 1846. nov. 9-én elgázolta.

A panaszos irat elmondja, hogy 1846. nov. 9-én reggeli 8 óra tájban *Fischer* Anna hajadon, varróleány, Budán a Krisztina-városi «*nyilvános és közhasznú Oskola utzában*[1] *a házak mellett a járdán ment*» és ott, elhagyva *Áldásy* Antal kebelbeli mészáros Mesternek házát, *Némethy* Ferencz házához érve, egy szakácsnéval, *Lukács* Katalin Asszonnyal összetalálkozott, «*a hol egyszerre a' most emlitett mészáros Mesternek kóválygott pej lova teremvén meg*», a leányt «*földre teritette, letiporta, legázolta*», ruháját összetépte, úgy hogy a leány a «*ló alatt hempergett*». A leány — akit kocsin kellett hazavinni — súlyosan beteg lett, két hónapig nagy fájdalmak között életveszedelemben feküdt «*s kérdés, lesz-e valaha is teljesen egészséges?*» Mivel a cselédje és marhája által okozott kárért a gazda felelős, Fischerné Mesterné Asszonyság kéri *Áldásy* Antal mészáros Mester megidéztetését és 600 pengő forint fájdalomdíj és 243 forint költség megítélését.

Jankovich Antal dr. «*nádorudvari orvos*» (vagyis József Nádor udvari orvosa) 1847. febr. 8-án állítja ki a magyarnyelvű orvosi bizonyítványt. E szerint a szóbanlevő nap reggelén 10 órakor «*alábbi kóros állapotat találtam légyen*»: *a beteg balszeme annyira föl volt dagadva, hogy ő azt magától föl nem nyithatá s a szem felső*

[1] A mai Krisztina-körút: a Templomtól a Karácsonyi-grófok Palotájáig. A grófi Palota mellett van az Áldásy-család háza.

héja a vérömléstől kék, a kölhártya pedig veres szinü, a bal arcza szintén nagyon dagadt s a vérömléstől kékszinü vala, a daganat el volt terjedve az állkapcákra is, ugy hogy a beleg száját alig nyithatá föl». Dagadt volt a beteg jobb melle és mája tájéka is, mozogni nem tudott, szederjes kék volt jobb combja is, gyöngébb nyomást sem szenvedhetett. Nadály [1] rakása s borogatás mellett is másnap éjjel *«oly erős láz jelent meg, hogy a beteg magán kivül volt s folyton félrebeszélt»*, a beteget *«csak a legerélyesb orvosi segedelem képes vala»* december végéig *«helyreállitani»*. Fischerné Májsztramné Asszonyság *Szkurkay* János ügyvédőt bizta meg a per vitelével, károsodása, lánya fájdalma és orvosi kezeltetése cimén 124 frt és 43 krajcárt követelt. A kár és a kiadás ez volt: orvosi járandóság 25 frt, fiákerre 2 forint, az elszakadt krispin [2] és kalap fejében 16 frt, «deány egy holnapi bére», vagyis elmaradt varrónői keresete fejében 20 frt. A beadvány az itélet költsége cimén 1 frt és az ügyvédő járandóságáért 30 frt összeget kért.

Az ügyvédő Úr mellékeli a kiadások *«Conto»*-it. *Valter* Terézia Asszonyság két hónapi éjjeli-nappali ápolási díj fejében 15 pengő forintos számlát adott át december 31-én. *Milchoffer* Alajos fiákeros Mester *(«fiaquer meister»)* Számlája igy szól: *«Rechnung uiber 5 fl (Conventions Münzen) für 2 gemachte Fiaquren bürger Spiethal Liesapethinerirrin dan Chriestinenstadt festung in ganzen 5 Stunden Ofen des 9 November 1846».*

«Számitás 5 váltóforintról két fiákerozás ára fejében, egyik a Polgári Ispitályba és az Erzsébetes Apáczákhoz, azután a Krisztinavárosba meg a Várba, az egész kitett öt órát.» A leányzót tehát először elvitték a Szent János Ispotályába, onnan a Vizi Városba az Erzsébet-rendi Apácákhoz, majd felvitték a Várba Jankovich doctorhoz is.

Wárallja' Anna november 9—11 napjain «unságokat», vagyis *«Umschlag»*-okat, azaz borogatásokat és piócákat rakott a betegre, ezért napjára 2 frt 30 kr számitva fel, 7 frt 90 krajcáros számlát nyujt be. *Jankovich* Antal dr. udvari orvos a három nap alatt 25 látogatást számit fel egy forintjával. *Augner* Ferenc Városi apotékás Mester számlája szerint november 8—20 napjain a betegnek a következőket adta ki: mandorlatéj: 12 kr, 12 pióca:

[1] Pióczák. A korszak «a rosz nedveket» piócákkal szivatta, a *«vérömlenyt»* igy távolitották el.

[2] Fodros gallérú köpönyegecske.

1 frt 36 kr, mandorlatéj salétrommal *(«mit Salitter»)*: 27 kr, borogatóviz: 47 kr, «szirup és flastrom» *(«Saft und Pflaster»)*: 49 kr, hashajtó: 40 kr, balzsam: 18 kr és pirulák: 20 kr. A megismételt szerek számlája 7 frt 13 kr volt.

1846. nov. 23. *Perviz* János előadó *«Város alügyésze»* 8029. sz. a. kiadja a budai Városi Törvényszék aznap hozott ítéletét *«Adany Enére Áldásy Antal Ur kocsissának gondviselése alatt lévő szabadá tett hámos ló által okozott letiprási tárgy»*-ban.

Az ítélet megállapítja, hogy szándékosságról szó nem lehet. A kocsis bizonyára figyelmezhetett volna arra, hogy a kapunyitáskor a lovak elszabadulhatnak, ezért gondatlansága megállapítható, *«azért eddigi fogságának büntetésüli beludásával szabadon bocsájtatni rendeltetik. A' sértett fél azonban annak idejében követelendő kárpótlási keresetével a Tanácshoz folyamodhatik»*. 1847. május 16-án a Fischer-család újabb beadvánnyal fordul a Tanácshoz. Az ügyvédő Ur a kornak szokott hevességével támad: Áldássy Antal Mestert vagyonfitogtatónak nevezi, eljárását iszonyatosnak mondja, *«melytől az emberi kebel undorodással fordúl elő»*, sőt kijelenti, hogy alapos a feltevés, miszerint *«ezen legázolás már előre kiszámított tervből eredett»*. A lónak szelidebb érzései vannak, *«mivel a legázolt szenvedésein már legalább most nem nyerít»*. A ló igen «ragadozó» állat volt, nem pedig szelíd *«hódolt állat»*, mint *Áldássy* Mester állítja. Különben is a kocsis nem vezette fékjénél fogva, hanem a ló maga sétált át *Áldássy* Úr egyik házából a másikba.

Egy keletnélküli beadvány a Werbőczy István *«Tripartitum»*-a III. — 33. §-ra és az 1840. évi IX. Törvénycikkely 2. §-ra hivatkozik és ezek alapján kéri a kártétel és a fájdalomdíj megitélését. A leány elszakadott krispinjének és kalapjának árát 21 forintban számitja fel.

Egy következő keletnélküli beadványban *Fischer* Anna fivére, *Fischer* Károly mészáros Mester elmondja, hogy *Áldásy* Mester napról-napra növekedő bosszúállási vággyal tör ellene is. A minap *Áldásy* Mester egy *Antrovics* Urosius nevű *«rövidlátó barátjával»* az ő mészárszéke előtt ketten megjelentek és az ő *Anna* növére esetére gúnyos megjegyzéseket tettek.[1] Ugyancsak

[1] A Fischer-féle Szék a Krisztinavárosi piacon volt. Ez a közelség volt a szülőoka a Fischer-család kenyérharcos ellenségeskedésének és az egész hajszának abban a dologban, melyben Áldásy Mester ártatlan volt. A viszálykodás magva ott és akkor domborodott ki, mikor Fischerék bérbevették Áldásy Mester házát.

boszúálló kijelentéseket tett *Áldásy* Mester *Vigg* Mihály előtt is. *Fischer* Károly Mester még azt is elmondja, hogyan különbözött össze vele *Áldásy* Úram akkor, mikor bérbeadta a házát Fischeréknek.

A felperesek csatolják *Lukász* Katalin szakácsné 1847. május 15-én kiállított bizonyságlevelét is, melyben ez elmondja, hogy az eset alkalmával éppen az Oskola-utcza kövezetes részén beszélgetett *Fischer* Netti Kisasszonnyal *(«auf dem Trottoar, nähmlich Fusssteig»)*, mikor a ló ráugrott a Kisasszonyra. A pletykázó szakácsné annyira megijjedt, hogy a bevásárlásra kapott öt forintot elvesztette (!). Ezután beszaladt *Áldásy* Mester házába, de onnan azzal utasították ki, hogy ott semmiféle *Fischer* Nettit nem ismernek. A Törvényszék további nyilatkozatok céljából *Áldásy* Úrhoz küldi meg az iratokat. Fischerék szóbeszédmondó, fecsegő ember nyilatkozatát is beadták a Tanácshoz. Így egy *«Vigg Mihál»* aláírású németül irott bizonyságlevél elmondja, hogy ő (Vigg Mihály) — aki magát az ügyben pártatlannak érzi — találkozott *Áldásy* Antal Úrral, ki is beszélgetés közben fenyegetésekre fakadt *Fischer* Károly Mester ellen, mondván ; *«majt ránczba hozom én őket, majt megtanitom én őtet»*. A bizonyságtévő azt mondja, hogy nem tudja, mire értette *Áldásy* Úr a fenyegetést.

Áldásy Antal Mester 1847. július 18-án válaszol a beadványra, azt össze-vissza zavart, puszta és a magyar nyelvet egészen elferdítő, csupa értetlen ismétlésnek és szószaporításnak mondja. Kifogásolja *«motskos és bárdolatlan»* nyelvét, mely az ő *«polgári létét, jó hirét, nevét, de családja jövendőjét is megsemmisiteni törekszik»*, sőt még a Tanácsot is részrehajlósággal vádolja meg. Az orvosi bizonyítványra nézve megjegyzi, hogy a panaszlónő sérülései nem lóáltali elgázolás, rúgás, harapás jelei, hanem csak elesés következtében beállott ütés természetes következményei. A tanuskodó cselédi asszony előadásai zagyvák, egyébként is ő semminek nem oka, kéri tehát, hogy a vád alól mentesítődjék. 1847. szeptember 30-án Fischerné Asszony ügyvédje újból a Tanácshoz folyamodik : fájdalmasan tapasztalja, hogy a dolog folytonosan elnapoltatik a végtelenségbe *(«ad infinitum procrastinatur»)*, kéri a kereset újbóli felvételét és *Áldásy* Antal Mester 724 forint és 43 krajcárban való elmarasztalását. A Tanács okt. 11-én elutasítja a panaszt : a kocsist lecsukták, *Áldásy* Antal Úrnak sem közvetve, sem közvetlenül semmi vádolható szerepe nem volt, abból semmi

haszna nincs, a mezei rendőri törvényre való hivatkozásnak nincsen értelme, *«a keresetnek tanácsilag hely nem adathatik»*.

P. m. n. l.

704. 1847. márc. 26.

Patisz József városi Kamarás *(«Kämmerer»)* igazolja, hogy a Céh 800 forintot fizetett az alsó Vágóhíd egyévi (1845 dec. 1. — 1846 nov. 30.) bérlete fejében.

P., n. nyomtatott üres lap. Ez a dunaparti új vágóhíd.

705. 1847. április 30. BUDA.

Schäffer János óbudai mészáros Mester és fivére *Schäffer* József Legény kijelentik, hogy mivel *Sviragh* (Szwirák) Pál mészáros Mester özvegye, *Drexler* Klára Asszonyság várbéli Székét és az ezzel járó kimérési jogot *(«Ausschrottungs recht»)* az előbbinek, Krisztinavárosi Székét az utóbbinak lekötötte, a Tanács beleegyező határozatának megtörténte után 8 napon belül — különbeni sommás eljárás terhe mellett — ők ketten a két Székért összesen 4100 forintot tartoznak *Szwirákné* Mesterné Asszonyságnak megfizetni. *Kremsz* István céhbeli főelőljáró és *Krails* János céhbeli másodelőljáró tanusítják, hogy a jogot átadó özvegy Mesterné Asszonyság a szóbanlevő pénzt megkapta. A Tanács 1847. május 17-én tartott ülésén *Schäffer* János Mesternek megadja a Székre a Mesterjogot, mivel a beterjesztett jelentés szerint elegendő vagyonnal bír. *Schäffer* József Legényt felszólítja, hogy mutasson be kezességi levelet.

P. n. A budai Mesternek 10,000 forintnyi vagyont kellett kimutatnia, hogy Székjogos lehessen.

Swirak Pál Mester — az itt szereplő Szék tulajdonosa — feleségével *Trexler* (Drechsler) Klára Asszonysággal együtt 1829-ben hatalmas méretű keresztet állíttatott a budai Tabáni Temetőben, a *Szent Borbála* Kápolnája mögött. A Kereszt nem sírkő, hanem fogadalmi emlék. Rómaiaskodó talapzata oldalain egy-egy *hamvveder*, melyet a budai kőfaragó Mester divatos, *«Empire»*-os, illetőleg klasszikuskodó modorú mintalapjai szerint bortartó-olajtartó ámforának faragott meg. A talapzat hátsó felén az *«Empire»* által oly kedvelt *köralakba tekeredő, saját farkába harapó kigyó, ezen keresztül nyílvessző fekszik*. A kígyó — ősrégi mende-monda római változata szerint — úgy is halad, hogy farkát szájába kapja és mint abroncs gurul. A *Renaissance* és az *«Empire»* divatossá tette a Végtelenség eme jelképét. A nyíl a

Végtelenbe haladást jelenti. Az 1818-ban megalakuló jenai «*Burschenschaft*» címerének egyik mezője ez a kígyó : a korszakban sok titkos diáki és mesterlegényi «Testvérség» és «*Szabadkömíves Páholy*» jelvénye is. A budai régi temetők számtalan sírkövén fordul elő a jelen Kereszten is természetesen minden Szabadkömíves, illetőleg diáki célzat nélkül szerepel, mint divatos jelkép. (Bevilaqua Béla : Heraldikai állatvonatkozású mende-mondák. Turul. 1909. — Hermann *Haupt*. Handbuch für den deutschen Burschenschafter. III. Auflage. Frankfurt a. M. Brönner. 1925. 58. o.)

A kereszt feliratában a felállításának évszámát rejtő, nagybetűs «Chronosztichon» 1829 évszámot ad. A felirat szövege ez :

aVgenDae IesV gLorIae
ergo paVLVs sWIrak
eLeCtVs CIVIs bVDensIs
eIVsqVe Consors
CLara treXLer
ponI CVrarVnt.

Magyarul : *Jézus dicsőségének öregbítésére állították Swirák Pál budai Választott Polgár és hitestársa, Trexler Klára 1829*. A Mesteréket később ide temették.

706. 1847. május 4. BUDA.

A szúrott aprómarha húsa kimérésének szabaddátétele (l. o.) miatt vagyonilag súlyos zavarokkal küzdő *Fischer* Károly budai krisztinaelővárosi Mester Székét 1847-ben hitelezői bírói zár alá vétetik. A Szabadásgharc alatt a Mester moratóriumot nyer, a hitelezők a Szabadságharc után újból fellépnek, a Mester azonban 1855-ben igazolja, hogy lefoglalt Széke «Reális jogú», tehát azt a zár alól feloldatja.

P., m. n. l. Az iratcsomó összefüggően mutatja egy budai és egy pesti mészároscsalád belső életét, egy «*Reálisjogú Szék*» jogi vonatkozásait, a budai Városi Törvényszék perrendtartásának módját, a «*Szabad Versengés*» első nyomainak hatását egy budai Székre, a Szabadságharc szerepét egy budai család életében, a régi Tárnokmesteri Bíróság szerepét, a budai lakásbérleti viszonyokat, a mészáros Mester bajainak tisztázódását és a végén a Céhmesteri tisztességbe való emelkedését.

A lavina azzal indult meg, hogy Ifjú *Fischer* Károly Mester — a Szabadságharc után a budai Céh Céhmestere — 1846. Szent Mihály napjától kezdődőleg évi 390 forintért bérbe vette *Schmidt*

József budai polgár és betűszedő, háztulajdonos, krisztinaelővárosi házának egyik lakását. Mivel a háztulajdonos a Mesterrel szemben nem teljesítette a szóbeli megállapodásban kikötötteket, a Mester a szállást nem foglalta el és a bért nem fizette meg. A betűszedő erre elmaradt haszon címén a Budai Városi Törvényszék előtt 2056. sz. a. beadott «*Kérlevélben*»[1] 1847 május 4-én megindítja a peres ügyet. A «Kérlevél» előadja, hogy a Mester a krisztinaelővárosi ház felét kibérelte, abba be is költözött, de nyolc nap mulva, Gyertyaszentelőre (*«Lichtmess, Lichtentag»*) felmondott. Mivel azonban *Gyertyaszentelő* Budán nem «*kiköltözési nap*», ő — a háztulajdonos — nem fogadja el a felmondást, hanem követeli, hogy bérlője a bért még két fertályra fizesse meg, egészen Szent Mihály napjáig.

A budai *Városi Törvényszék* erre felszólítja Alperest, vagyis *Fischer* Mestert, hogy határnapig adja elő kifogásait. Alperes ügyvédője ezt elmulasztotta, mire Felperes hivatkozva első «Kérvelére», június 16-án kéri a *Városi Törvényszéket*, hogy «*sommás rövid uton*» marasztalja el Alperest. *Kunhegyi* Kamill Királyi Tárnok — a Királyi Tárnokmesteri Bíróság bírája — újabb határnapot ad Alperesnek, felszólítja azt, hogy kifogásait június 24-ig adja be.

A Mester *Szkurkay* János ügyvédőt bízta meg ügyével, aki azonban újból elmulasztotta a kifogás pontos időre való beadását: csak július 9-én terjesztette azt be. Ebben *Fischer* Mester nevében előadta, hogy a Mester tavaly Szent Mihály napja előtt szóban megegyezett a betűszedővel a félház bérlete dolgában, de kikötötte, hogy a háztulajdonos tartozik «*az udvar hátulját biztos kerítéssel ellátni, ebben az esetben — mivel a kerítésen belül marháit módja lesz ott tartani — hajlandó több évre szerződni a szállásbérlet dolgában.*» Mivel Felperes e kötelezettségét nem teljesítette, a Mester a szállásra be sem hurcolkodott, hanem maga helyett «*lakót ültetett*» abba és azonnal felmondott. Mivel tehát Felperes «*szentül fogadott igéretét nem teljesítette, mivel a Mester kerítetlen helyen marháit Policia rendszerei*[2] *alapján sem helyezheti el*», Felperes «*mondókája pedig koholt és sületlen szóbeszéd, ilyet csak esze rövidségében mond s így emiatt nem irtódzik követelődzeni*»: kéri a felperesi igénylés elutasítását.

[1] A «Litterae petitionales» nyelvújításkori neve.

[2] «*a rend szere*»: a rend szabása.

A Mester Buzini gróf *Keglevich* Gáborhoz, a *Királyi Tárnokok Mesteréhez* fellebbez a *Budai Városi Törvényszék* ítélete ellen.[1] A Tárnokok Mestere október 12-én «*védelem mulasztása*» címén helybenhagyja a *Budai Városi Törvényszék* fenti ítéletét, mire a *Városi Törvényszék* október 30-án bírói foglalást rendel el a betűszedő követelésére és *Sárossy* Endre Tanácsnok Uramat, mint «*foglaló Bírót*» bízza meg ezzel, foglalási határnapul november 29-ét tűzve ki. Az ügyet *Krajcsovics* Ferenc «*járnok*»[2] kézbesíti ki.

1847. december 29-én *Saárossy* András Tanácsnok Uram a *Nemes Városi Törvényszék* nevében megjelent *Fischerék* krisztina-

[1] A Szabad Királyi Városok ügyeinek fellebbviteli fóruma a Királyi Tárnokok Mestere (*«Magister Tavernicorum Regalium»*) volt. A középkorban egyes Városok fontos peres ügyeikben csoportban tartoztak a budai Tárnok Mester elé (Bártfa, Késmárk, Lőcse, Pozsony, Selmecbánya, Buda). Az 1840-es években már csak ilyen «*Bagatelles*» ügyek fellebbviteli fóruma, 1867 után pedig csupán cím a «*Tárnokok Mestere*».

[2] Járnok: *Circuitor*, «*kerüllő*», «*Czirkálló*»: a mai «*Kézbesítő*», tulajdonképpen a *Fertálymester* utóda (l. o.). Ez a középkori *Pristaldus*, magyarosan *poroszló*, Pannonhalma okleveleiben «*Börtön*» (a *Börtön* személyt, tisztet jelent, nem *tömlöcöt*), *Arany* Jánosnál (Tetemrehivás): «*tiszti pőrosztó*», rokona a *Praevocatus* (Prévost, Prevôt, Profoss, Profósz, *Vogt:* véleményünk szerint a Vogt (hívott)ból magyar népies etimológiával «*Fogd meg*»): városi altiszt, illetőleg Törvényszolga (Sbirro, Justice-Man, Police-Man). Jelvénye: mindig *Bot*, melyen a Hatóság Címere van kifaragva. A *Botot* a kézbesítésnél stb. előmutatja. Később a *Bot* gombjában levő mélyedésbe belenyomták a Hatóság *Pecsétjét*. Az angol *Police-Man* máig viseli a «*Bot*»-ot s benne a Lord Mayor Pecsétjét. Letartóztatásnál Angliában a Király nevében a *Bottal* megérintik a vádlott vállát és előmutatják a *Pecsétet*. Ez a régi magyar «*Pöcséttel idézés*» magyarázata. *A Bot még 1848-ban élt, mint a pest budai «Rendőrség» buzogánya: Tiszteké fehérfájú kis buzogány, rendőrlegényeké nagy rézfejű buzogány volt.* E *Bot* rokona a Céhek behívó Táblája, de a *Porkoláb* («Burgraf») *Botja* is. *Gróf:* felvidéki Városainkban «Rendőr», pl. «*Személygróf*»: az utcaseprők, robotos munkások, hullott dögök cigány takarítóinak *Grófja*. Pest és Buda «*Botos Járnok*»-jai *Botjának* semmi nyoma sem maradt. Ercsiben megtaláltuk a *Falus Bíró* ezüstgombos *Botját*. Az ottani «Kerülő» ezzel járt. Ma az idézésre nyomott *pecsét* mindennek utódja. Az Egyetem *Bidellusa*, a Székesfővárosi Temetkezési Vállalat halottas *portása*, az Almássy Grófok gyulai kapusa (botja: óriási tollú magyar rézfokos) még bottal jár. A debreceni diákság *Nagybotosa* (Gerundium) is ilyen *Botot* hord. Az egykori Őrmester, Káplár, az Ezreddobos stb. *Botja* mind a Fertálymester, a városi *Járnok* stb. *Botja* műveltségtörténeti rokona, de távoli szerény pesti-budai polgári rokona a magyar Király *Királyi Botjának*, a Horvátok Bánja vagy Kőszeg Város Polgármestere *Buzogányának* is.

városi lakásán és foglalást akart vezetni a Mester ingóságaira. A Mestert nem találta otthon, csak az Asszonyságot, született *Fettich* Borbála Asszonyt. (V. ö. a pesti *Fettich* mészároscsaládról szólókat.) Ez elmondotta «*Foglaló Biró Uram*»-nak, hogy férje ura — amikor közvetlenül a szúrott aprómarha húsa mérésének szabaddátétele előtt nagyszámú birkát vásárolt — temérdek pénzt vesztett : ezért vannak most ilyen bajos állapotban. Örökölt Széküket bérbeadták, készpénzük nincsen. «*Foglaló Biró Uram*» jelképes foglalásul erre az Asszonyság asztalfiókját és éjjeli szekrényének ajtaját a Város pecsétjének rányomásával zár alá vette. A Tanács *Veidinger* János Tanácsnok Uram 1848. január 4-én tett erről szóló jelentését január 20-án vette tudomásul.

Ezalatt a háztulajdonos, egy *Slercz* Anna nevű budai Asszonyság és egy *Pejákovits* Kozmas nevű rác marhakereskedő is foglalást akartak vezettetni a Mester Székére és a Mesterné Asszonyság ingóságaira. Közben a Szabadságharc előszele is végigzúgott Budán, a Délvidék már lángban állott. *Fischer* Károly Mester 1848. augusztus 10-én a mozgalmas időkre való tekintettel törvénykezési szünetet kért a *Tekintetes Városi Törvényszéktől.* (4179. sz.) «*Tanubizonyságok megszerzésére magamnak határidőt kértem*», — írja Kérlevelében — «*mivel azonban jelen zavaros időben tanuim részént önkénteseknek a győzelemig beállottak, részént távul vagynak, addig méglen ezen zavaros idő elmúlik: jelen Schmidt József elleni ügyet függőben tartani méltóztassék.*» A Tanács augusztus 12-én bizonytalan időre szünetelteti az ügyet.

Szeptember 15-én *Fischerné* Asszonyság (5034. és 5110. sz.) a *Nerodolek* József Tanácsnok Úr, mint «*Foglaló Biró*» által foganatosított újabb foglalás miatt indít igénylői pert, ünnepélyes óvást tesz azzal a megokolással, hogy minden ingóság az övé. A Tanács szeptember 19-én felhívja az Asszonyságot, hogy «*igénykeresetlevelét*» okiratokkal támogatva 8 nap alatt terjessze be. *Pejákovits* Kozmas, december 1-én «*törvény átkozta húzás-vonás*»-nak minősíti az Asszonyság kifogásait.

A Szabadságharc után, 1854-ben a hitelezők újra megtámadják a házaspárt és Széküket akarják lefoglaltatni. A Mester kijelenti, hogy *Széke reális jogú, öröklött Székjog.* Ennek bizonyítására — nyilvánvalóan az ide vonatkozó Cs. Kir. Kereskedelmi Miniszteri Rendelet, illetőleg Birodalmi Pátens értelmében, mely reális jogúnak csak olyan kézmivesi gyakorlatot ismert el, mely 1805 előtt is reális

jogú volt [1] — valóságos történelmi okmánytárat vonultat fel Székjoga «*Realis jogú*» voltának bizonyítására.

Csatolja feleségével 1846. július 30-án (l. o.) kötött házasságáról szóló *házasság levelét*, édesanyjának, a néhai idős *Fischer* Károly Mester Özvegyének első völegényével, a néhai *Ribicska* Károly mészáros Legénnyel 1806. június 10-én kötött *móringos levelét* (l. o.). E szerint édesanyja, *Linha* Anna Mária, leánya volt *Linha* István budai Mesternek, aki már ekkor birta az 1847-ben is a család tulajdonát alkotó, a Krisztina Elővárosban levő Székjogot. Csatolja a budai Tanács 1807. december 7-én kelt végzését (l. o.), mely szerint néhai édesatyja, az Idős *Fischer* Károly Mester, *Linha* Mester veje *Zinghandt* Mester abbanhagyott Székjogát is elnyerte.

Mellékeli a Néhai *Linha* János Mester és felesége, *Anna* Aszszonyság adásvételi Szerződését, melyet krisztinavárosi házuk és Székjoguk átruházására nézve 1809. március 1-én (l. o.) a Mester néhai édesatyjával és máig élő édesanyjával kötöttek. Az iratokhoz van csatolva a Céh *Mesterkönyvéből* vett kivonat az Idős *Fischer* Károly Mester 1811. febr. 15-én (l. o.) történt bekebelezteséről, a Céh egy *bizonyság levele* 1855. október 18-ról (l. o.), mely igazolja, hogy az Ifjú *Fischer* Károly Mester kezén levő Szék reális jogú, de az a család másik Széke is, mely most a néhai öreg *Fischer* Mester özvegyjogos felesége kezén van.

Ezt igazolja még az anya, özvegy *Fischer* Károlyné Asszony 1845. január 19-én kelt (l. o.) *reverzálisa* is, melyben fia javára lemond Székjogáról. Ez a Szék a Templom közelében volt. Ezt bizonyítja a budai Tanács 1845. január 20-i végzése (l. o.) is. A Mesterék csatolták a Tanács 1801. augusztus 17-én kelt kimutatását a budai Mesterek Székeiről (l. o.), végül az ifjú *Fischer* Károly 1845. január 28-án (l. o.) a Céh által Mesterré történt beiktatásáról szóló okmányt is.

A pör kimeneteléről szóló iratok hiányzanak. Ifjú *Fischer* Károly Mesternek növére volt Anna, — Netti — akit *Áldásy* Antal Mester lova elgázolt (l. o.). Az Ifjú *Fischer* felesége *Fettich* Borbála, apja a Váci Országúton Széktulajdonos Mester (l. o.). A Székek megmaradtak a Mester kezén, ügyeit rendezte, Céhmester lett.

[1] V. ö. 1853. szept. 15.

A két Székjog átháramlásának nemzedékrendje:

Linha István Mester: 1801. aug. 17. Tőle:

neje. *Anna* Kettőjükről lányuk Mesterlánya jogon:

Linha Anna, kitől férje:

Idős *Fischer* Károly Mester: 1811.2.15. Özvegye 1847-ben maga is Mester. Tőle:

fiúk: Ifjú *Fischer* Károly Mester, (Céhmester): 1847. 5: 4. tőle neje *Feltich* Borbála.

707. 1847. május 7. BUDA.

Szwirák Pál Mester özvegye, *Drexler* Klára Asszonyság reversális levelet ad arról, hogy a budai Krisztinavárosban, a volt *Németh*-féle számot viselt házban, a *Horváth-Kerttel* átellenben levő egyik Székének özvegyi jogáról mindörökre lemond és pedig *Schäffer* József Legény javára, az átadott Szék joga helyett újabb jogot soha követelni nem fog, mindennemű előbbi Jogait a Céh rendelkezésére bocsájtja. Az iratot aláírják: *Krantz* János Céhbeli főelőljáró, *Hontsek* Ignác Céhbeli alelőljáró és Nemes *Nagy* Benedek Céhi Komiszáros.

P., n. Az Oskola-utcában levő «*Németh-ház*» azonos az 1897. febr. 24-i peres iratban szereplő *Némethy*-házzal. A «*Horváthkert*» eredetileg a mai Mikó-utcáig, illetőleg a Vérmezőig nyúlt fel. *Swirák* Pál Mester Széke a *Swirák*-Áldásy Antal Mester Széke mellett volt. Ugyanitt volt a *Fischer*-féle Szék is: tudniillik ez az egész környék a Krisztinavárosi Plébánia Templom körüli piac vonzóköre, az ottan 1930-ig állott bódés piac távolabbi kisugárzása, a mai Krisztinavárosi Vásárcsarnok környezetadta helye.

Az iraton a Céh neve «*die Ehrsame Ofner privilegierte Fleischhauer Innung*», illetőleg «*Zunft*», a céhmesterek címei: Obervorsteher, zweiter Vorsteher.

708. 1847. máj. 19. BUDA.

Vásárhelyi Nemes Nagy Benedek Tanácsnok Uram, a Céh Komiszárosa jelenti a Tanácsnak, hogy *Schaffer* János óbudai Mester 10,000 forint erejéig kezességet vállalt fiáért, *Schaffer* József Legényért. A Tanács a Legényt «*mint a megkivántató kellékekkel ellátott egyént*» mészáros Mesternek «*hatóságilag elfogadja*» és néhai *Szvirág* Mester özvegyének, *Klára* Asszonyságnak krisztinavárosi

Székét neki átadja. A 3523. sz. jegyzőkönyvet *Házmán* Ferenc főjegyző adja ki.

P. m. másoló tintával készült másolat.

A budai *Svirák (Swirag, Szvirák)* mészáros-családból való *Szvirák* Antal Mester 1844-ben Kancelláriai engedelemmel (1835—1844. sz. a.) «*Áldássy*»-ra magyarosította nevét, családja tehát nem azonos a bajai származású *Áldássy*-családdal, mely «*Krappel*» nevét nemessége elnyerésekor, 1797-ben (Orsz. Ltár. Kir. Könyvek. LXIX. 341.) változtatta erre a névre. *Áldásy* Antal Mester Széke a Krisztinavárosi *Iskola*-utcában (1875 óta Krisztina-utca, ma Krisztina-körút) volt (V. ö. alább) a máig a család kezén levő földszintes házban, mely a Karácsonyi-palota tőszomszédja.

Házmán Ferenc volt Buda utolsó Polgármestere Pest, Buda és Óbuda egyesítésekor. Családja újlaki származású. A *Szent Korona* elásásakor, 1849. aug. 20-án részt vett. E szerepére nézve ismeretlen adatokat találtunk a *Pillwax* kávés-család iratai között: *Grimm* Vincének, a Kossuth-kormány *Alladalmi Bankjegynyomdája* igazgatójainak 1864-ben írott emlékiratát. Ismertettük: *Grafikai Szemle.* 1926.

709. 1847. máj. 27. BUDA.

Schmidt Ferenc Város Kapitánya Uram (*«Stadt-Hauptmann»*) igazolja, hogy a bárány, borjú és birka húsa kimérésének szabaddátétele óta (*«seit der freigestellten Ausschrottung des Lamm, Kalb und Schöpsen Fleisches»*) idegen, vagyis nem Budára való ember (*«kein Fremder oder Auswärtiger»*) nem jelentkezett azzal a budai Városi Kapitányságnál, hogy Szabadszúróságot akar folytatni.

P., n., p. p.: tojásképű keretben felirat: «BUDA • FŐVÁR • (os) KAPIT • (ányi) HIVAT • (alának) PECSÉTJE.», benne tárcsaszerű pajzsban a Város címere, felette barokos Cartouche-szerüen keretezett állami Címer.

A borjú stb. szúrásának — vagyis a későbbi *Szúróiparnak* (l. az 1886—1930. részt) — az itt szereplő szabad borjú stb. *szúrás* az őse. A céhi intézmény bomlásának viszont ez már erős jelensége. A Felsőbbség a borjúszúrás szabaddá tételével akart a «Reformkornak» szellemében fogant népélelmezést teremteni a Céhből kiemelt és szabaddá tett aprómarhaszúrás engedelmének megszerzésével.

Városkapitánya Uram jelentésének az az értelme, hogy az új, *«szabad szúrásra»* idegen nem jelentkezett, illetőleg hogy a Tanács ezideig még nem láthatja az új rendszer behozatala eredményeit. A kérdésre a «Bach-korszak» visszatér (l. alább).

P. n.

710. 1847. máj. 31. BUDA.

A budai Céh *Rosás* ügyvéd útján beadvánnyal fordul Buda Város Tanácsához, a húslimitatio felemelése dolgában.

Tekintettel arra, hogy az úgyszólván teljesen németnyelvű tagokból álló Céh a szintén németnyelvű Városi Tanáccsal magyar nyelven levelez, a beadványt e nyelvi tényben megnyilatkozó köztörténeti és várostörténeti jelentősége miatt, teljes egészében közöljük, már csak azért is, hogy a magyar nyelv használatát elrendelő Nyelvrendelet hatását bemutassuk.

P., m. Rosás ügyvédö (agens) a Céh ügyvédője volt.

3812. Bemutatva 1847. Majus 31-én. No 1. Szabad Királyi Buda Fővárosa Nemes Tanácsához a' budai mészáros mesterek szabadalmas czéhe kéri a' bent elöadottaknál fogva pártolólag a' nemes megyénél a' husárnak szabályozását, ugy a' bent nevezett husnemnek iránti engedelemnek visszavonását is kieszközölni. — Agens Rósás.

Nemes Városi Tanács! Az idöknek minden néposztályra napról napra inkább nehézkedö mostohasága az alólirt czéhet is kényszeriti, hogy helyzetének hü rajzát a' nemes városi Tanácsnak aláterjessze.

A' két utolsó évek silány terméscí, mellyek az ország felsö vidékeiben a' legnagyobb nyomort elöhivták, e' népes városban a' kenyér és más termesztményeknek árát oly magas fokra rugtatták, hogy az majd nem a' szomoru emlékezetü 1816 és 1817 éveknek árával felér, — ennek más következménye nem lehetett, mint hogy a' lakosság táplálékul azon szert tüzzön ki magának, melly a' többiekhez képpest legolcsóbb, 's ez a' hus, mellynek ára az illetö megyei hatóság által szabályozva van ; igy történt, hogy a' husnak fogyaztása most majd nem háromszor nagyobb, mint a' mult években volt — és ámbár annak nagyobb kelete a' mészárosokra nézve általjában csak ohajtható, az mégis a' mostani körülmények között azzá lenni megszünt ; mert részint a' takarmánynak drágasága, részint az azzal járó szarvas marhának költséges megszerzése és még költségesebb tartása, a' husnak valódi árát a' szabályozottal olly aránytalanságba hozta, hogy mennyivel többet mérünk, annál nagyobb a' veszteségünk is, — 's midön egy részröl a' hentes czéh a' sertés husnak fontját 36—40 kron árulja, addig mi a' marha hust a' szabályozott áron világos veszteségünkkel árulni kénytelenitettünk.

Ide járul még, hogy mult évben a' szegényebb lakosság némi felsegélésére a' juh, borju, ürü és bárányhus kimérésére a' szabad verseny megnyitatván ; elöadá ugyan akkor az alóirt czéh, hogy ezen rendszabály az ohajtott sikert — t. i. hogy e' város szegényebb lakosa minden időben olcsóbb ellátva legyen — elöidézni nem fogja, — de szavunk mint önérdek által elfogultaknaké — tekintetbe nem vétetvén, minek alapos vóltát most a' tapasztalás is bizonyitja ; a' szabad husnemüek kivágatására kijelelt helyek mind a' két városban *üresen állnak* — 's mióta a' kimérés hasznot hajtani megszünt,

— megint a' mészáros czéh kizárólagos tulajdonává vált, mit valóban az igazság méltányos szabályaival nem igen tudjuk megegyeztetni, — mert ha a' mészárostól az kivántatik, hogy a' közönséget minden időben saját kárával is hussal ellátni tartozzék, méltányosnak látszik más részről, hogy akkor midön egy fillér nyereségre szert tehet, abból akár ki által ki ne szoritathassék, 's ez által mintegy örökös vesztességre kárhoztassék.

Polgári kötelességünknek ekkoráig pontosan megfelelve, bátran hivatkozhatunk a' nemes városi hatóságra, 's az egész közönségre, hogy méltó panasz ellenünk nem gördithethetik elé; azonban ennek is megvannak a' maga természetes határai, 's ha csak a' husnak ára, a' szarvas marhának, takarmánynak és egyébb élelmi szerekkel kellö arányban nem tétetik, öszintén meg kell vallanunk, hogy a' veszteség vagyonunkat megemésztetvén, legjóbb akaratunk mellett képesek nem leendünk a' lakosság szükségeire megkivántató hust elöállitani, miből vajmi felette nagy zavarnak következnie kellene; miért is mind a' közönségnek érdeke, mind kötelességünk további teljesithetése által ösztönöztetve, kettös alázatos kérelemmel a' ns Városi Tanács eleibe járulunk:

1. miszerint nemes Pest megyében közelebb tartandó közgyülésre összvesereglendö t. Rendeket a' város küldöttje, de különösen megkeresö levélképpen is a' fenelöadott körülményekre figyelmeztetni, 's a' nemes megyét megkérni méltóztassék, hogy a' husnak árát az országszerte uralkodó drágaság és ahoz képpest megszaporodott költségekhez szabni méltoztassék,

2. miszerint a föméltóságu m. k. Helytartó Tanácsot a' juh, ürü, borju, és bárányhusnak szabad kimérhetési engedelemnek a' mostani körülmény miatti visszavonására birni sziveskedjék.

Melly kérelmeink teljesitését teljes bizodalommal remélyvén; teljes tisztelettel maradunk A' Nemes Városi Tanácsnak alázatos szolgái a' budai mészárosmesterek Szabadalmas Czéhe.

A Tanács az Instánciára alábbi határozatot hozza:

Miután a marhahus árszabása elözetes próbavágás eredményihez képest a t. Vármegye részéről megállapitatik, az egyébb husnemüek szabad kimérhetése pedig felsöbb rendeletekben allapulna, esedező Czéh helytelen kérelme nem teljesitethetik. Egyebbiránt az e városi küldötteknek t. Pest Megye közgyülésére ezennel közgyülésileg utasitásul adatik, miszerint az itteni lakosság érdekeit éber figyelemmel tartván, a marhahus árszabásának e próba vágás eredménye szerinti megállapittása mellett szavazának. Kelt Budán 1847. évi Majus 21. tartott Tanács Ülésböl. Iroda által.

A Hentesek Céhére vonatkozó limitálás itt már előfordul. Érdekes, hogy a Céh az aprómarhának szociális szempontokból elrendelt szabadvágása csődjéről beszél. A kérdés, mint említettük, a Bach-korszakban visszatér, az alkotmánynélküli bécsi hivatalnokkormány azonban a szabadvágás kérdését egy kevéssé «rebellis» magyar dolognak tartja, ha annak szociális vonatkozásait látja is. V. ö. 1852. március, 1852. április 6, 1852. április 28.

711. 1847. júl. 15. PROMONTOR.

A *Fettich* Jakab pesti leopoldvárosi Mester ottani szöllőjének felsaccolása. V. ö. 1848. máj. 8.

712. 1847. júl. 22. PEST.

Nemes *Muzsik* László remektevő mester remeke.

A remektevő mester Nemes *Holovich* Boldizsár Céhi Komiszáros Uram, *Stoffer* Antal főcéhmester és *Hettinger* Ferenc alcéhmester jelenlétében az összes társmesterek (Mit-Meister) gyülekezetének és az egész érdemes Céhnek jelenlétében (Innung) tette a remeket.

A Mesterremektevést megkezdte 3/4 11-kor. A Jegyzőkönyv 22 rendbeli hibát állapít meg. A Mester a marhát 675 fontra becsülte, 9 ütésre ütötte le, a szarvakat 6 csapásra vágta le, a bőrt előírásszerűen vágta fel (aufgeschirft), a nyelvet 4 vágásra vette ki, a száj elejét két vágásra vágta le («Vormaul»), a lábakat 1—1 vágásra csapta le, az egyik marhafelet hiba nélkül vágta ki.

A második marhafélen az első és a hátulsó lábakat regula szerint fejtette fel («auf*geschirft*») és vágta be mindkét lábat, azokat egyenként egy vágással vágta le (vagyis a lefejtett bőr alatt átvágta az inakat és az izületet késsel csonkolta a vápába hatolva bele). Az ín közé való szúrást szabályszerűen alkalmazta. (A combtő feletti bevágás arra szolgál, hogy az ágasra — mesterneve rénfa — felakasztható legyen «*a marha oldal*». Jelen esetben nem «*oldalról*» van szó, hanem «*hátsó fertályról*», mert a remektételi Jegyzőkönyv szerint a Mester a fél marhát negyedekre felezte («*schlussban vágta*»), vagyis két csapásra negyedelt («*geschliesselt*»: azaz a két marhafelet a marha «*csipején*» vagy «*Schluss*»-án, a «*vékonyán*» vágta kettőbe, azaz «fertályba» a «hasa alján».) A tüdejét előírás szerint vette ki («*hat gelungelt*»). A munka 1/4 12-ig, vagyis egy fél óráig tartott, az ökör mázsálás után 695 fontnyinak bizonyult, tehát a mester csak 20 fontot tévedett. A jegyzőkönyvet nemes *Holovich* Boldizsár városi Tanácsos, mint a Céh Komiszárosa és *Gessner* Elek esküdt Kancellista, mint a remektétel jegyzője írták alá.

P. n. A Céh — noha a Tanáccsal már magyarul levelez — még egy magyar Mesterremek jegyzőkönyvét is németül vezeti a szokás hagyományának hatása alatt. A *Nyelvrendelet* erre nem vonatkozott.

713. 1848. febr. 3. PEST.

Postl Mihály Legény 11,500 forintért átveszi Özvegy *Gruber* Fáni Asszonyságtól férje, a néhai *Gruber* Ferenc Mester Székjogát, feltéve, ha az céhszerűen és hatóságilag (Magistratuel, «*zunft-*

mässig») nevére tényleg átiratik. A tanuk: *Brunner* János, *Linzmayer* Anna és *Kéler* Sándor «Országos ügyvédő».

P. u. Az ősi jogok elvszerű fenntartása miatt az ilyesminek nem *«vétel»*, hanem *«belépési díj»* az értelme. A Szék *«eladása»* tilalmas dolog volt, a *«belépési díj»* tűrt forma volt.

Országos ügyvédő: Landes-Advocat, az, amit később «közügyvéd» («Köz- és váltóügyvéd») néven neveztek.

714. 1848. febr. 17. PEST.

Viszloczky Eliás Pest Városa Kamarájának kontra-írnoka (Cassae Controlor) igazolja, hogy a Céh 800 váltóforintot fizetett be az alsó Vágóhíd 1846 szept. 1-től 1847 szeptember ultimógi esedékes bére fejében.

P., n., ny. üres lap.
A «Kontra», vagyis «Contrascriba», a mai számellenőr.

715. 1848. márc. 1. PEST.

Gruber Ferencz Mester özvegye, Fanny Asszonyság lemond Széke jogáról sógora, *Gruber* József Legény javára és aláírja a szokásos Reversálist.

P. n.

716. 1848. márc. 4. PEST.

Gruber József remektétele.

P. n.

717. 1848. ápr. 8. PEST.

Mayer Mihály sörtésmarhakereskedő elismeri, hogy 3550 forinttal tartozik az elhalt Fettig Jakab mészáros Mester hagyatékának. V. ö. 1848. máj. 8.

718. 1848. május 8. PEST.

Osztálylevél az 1847. március 23-án elhalt *Fettich* Jakab mészáros Mester hagyatékára nézve, kinek első felesége *Plankenfeld* Borbála Asszonyság volt, mostani özvegye második feleségé.

Ruff Erzsébet Asszonyság. Első házasságából született leányának, Borbálának *Fischer* Károly budai mészárosmester a férje.

Osztály alá került a Leopoldvárosban, a Váci-út 80. sz. alatt levő ház 18,020 forint értékben, a budai Krisztina elővárosban «*(Christinen Vorstadt)*» az Iskola-utca 27. sz. a. ház 2800 forint értékben, egy promontori szőllő 271 forint 30 kr és a budai Rókushegyen levő másik szőllő 180 forint értékben. Activum volt 23,705 frt 12 kr, passivum volt 8328 frt 10 kr, a tiszta vagyon 15,377 forint és 2 krajcár volt. A lelőtár nagyjában azonos az első feleség halálakor 1831-ben felvettel (l. o.).

Az árak gazdaságtörténeti szempontjából érdekesek ezek:

egy	ló	18.—	frt
egy	kis hajtókocsi	30.—	«
egy	szekér	100.—	«
10	óntányér	3.—	«
2	vágótőke (Hackstöck)	1.—	«
1	vágópad (Hautafel)	—.30	«
2	kis vödör	1.—	«
egy	rézmérleg súlyokkal	3.—	«
egy	nagy rézüst	12.—	«

Az osztálylevelet *Kanicser* János Tanácsnok és *Goszleth* Károly esküttírnok írják alá. A május 15-én tartott Tanácsülésen a hagyatéknak *Fettich* Jakab mészáros Mesterre eső részét 6727 pengőforint és 27 ⅛ krajcár erejéig az 1840: XXI. T. Czikk értelmében betáblázzák, miről *Szén* Miklós főjegyző *Fettich* Mestert értesíti. 1850. július 23-án «*Forstinger János Pest Város Jegyzője*» a németnyelvű okiratról magyarnyelvű záradékkal és a pesti Tanácsi Főjegyző régi magyar köriratú pecsétjével ellátott másolatot ad ki.

P., n. és m., p. v. p.

Az irathoz van csatolva *Mayer* Mihály sörtésmarhakereskedő és választott polgár 1849. április 8-án kelt elismervénye arról, hogy az elhalt Mesternek ő 3550 forinttal tartozik sörtésmarha árában. Itt találjuk *Fettig* Jakab Mester, vőlegény és *Ruff* Erzsébet 1831. november 21-én kelt móringolási szerződését, melyben a vőlegény — a gyűrük kicserélése után — 3000 forintot, a menyasszony 1500 forintot köt le jegyesének. A kötést *Tallap* József, Garrich Adolf és Hammer János írják alá. A promontori szőllő felsaccolása 1847. július 15-én 12 forint és 30 krajcárba került, *Hettinger* falusbíró 2 frt, *Kaina* János jegyző 2 frt, két esküttt, *Endressy* hegymester, *Jankó*, a kerülő *(«Uibergeher»)* 1—1 forint salláriumot kapott.

719. 1848. július 10. PEST.

A pesti Céh beadvánnyal fordul az első magyar felelős Belügyminisztériumhoz az 1848. május 1-én próbaképpen elrendelt szabad húsvágás dolgában.

Minister Ur! Midön Pest Vármegyének aránytalan husárszabása miatt e' czéh a' közelebb elenyészett idökben tömérdek kárt vallani kénytelenittetvén, a' husnak a' megállapitott áron kimérését többé alig eszközölheté, Pest megye és városa által kinevezett bizottmány előtt megjelentünk, panaszaink orvoslását kérendök, ámbár pedig alaposságuk ellen kifogás nem lehetett, még is miután az akkori zavaros idök miatt a' hus árának feleemelése által könnyen nyughatatlanságokra alkalom szolgáltathatott volna, a' közönség ellátására továbbá is felszóllittatánk, és kárainknak megtéritése ünnepélyesen megigértetett, ezek utóbb 72,000 ftban számvevöileg megállapittatván, jelenleg a' Belügyi Ministerium elhatározásától és illetöleg utalványozásától függ.

Ugyan ezen alkalommal a' bizottmány által megkérdeztettünk, mi módon lehetne a' mészárosokon segiteni! azt valánk kénytelenek felelni, hogy a'roppant veszteségek által majdnem tönkre jutván, csak méltányos árszabás tehetne bennünket képesekké mesterségeink folytatására, — ha t. i. a kisérleti vágás minden héten megtétetnék, és az igy kipuhatolt számokból havonkint az ár meghatároztatnék — ha pedig ezen inditványunk el nem fogadtatik, nem maradand egyébb hátra, mint a husvágásra szabad versenyt nyitni.

Ez utóbbi javallat elfogadtatott, és a' husvágás e' városban f. évi Május elsöjétől kezdve három hónapra mindenkinek szabadon megengedtetett.

A' remény azomban, melyet ezen javaslat gerjesztett, ekkoráig teljesedésbe nem ment, mert a' husnak minösége jobbra éppen nem változott, ára pedig mindenütt felszökkent, és igy panaszaink alapos voltát bebizonyitotta . . . ehez járul még, hogy a' husméréssel most számtalan sehonnai foglalkozik, kik a' közönség irányában épen semmi biztositékot arra, hogy egészséges marhát vágni fognak, nyujtani nem képesek . . . mind a' mellett, reánk, kik czéhbeli mesterek vagyunk, minden mészárszék után királyi adó fejében 105 vft ; 43 f. 45 kr. kir. kisebb javadalom, és 39 vftot a' közönséges vágóhidrai töke után járó kamatoknak fedezésére,

összesen tehát 187 ft. 45 rovatott, mely teherrel a' versenyt mással, ki hust minden adófizetés nélkül vág, kiállni lehetetlen.

Illy elözmények után ön fentartásunk szükségessé teszi elöttünk, jó eleve bizonyossággal tudni, valljon a' szabad husmérés a' kisérleti három hónapon tul is megmarad-e vagy sem, mert elsö esetben, boltjainkat, melyekért évenként 6—1200 ftot fizetünk, a' bekövetkező Szent Jakabra felmondani, és mesterségünk után reánk rovott mindennemü adó és közterhek további viselése ellen tiltakozni fognánk, második esetben pedig a' közönség ellátására megkivántató szarvasmarhákról gondoskodnunk kellene, mit jelenleg a' szabad verseny miatt — mely minden fogyasztási számvételt lehetlenné teszi — nem tehetünk.

Szükségtelennek tartjuk Ön Minister Urat még figyelmessé tenni, hogy illy verseny a' közönségnek sem hasznot nem hajt, sem a' szakadatlan ellátásra nézve biztosságot nem nyujt mert a' szabad versenyzök a' husmérést csak akkor, és csak addig fogják folytatni, mig benne hasznot találnak, — ezentul a piaczról eltünendnek ; de akkor a' mészárosok — kik a' szabad verseny által kiszorittattak, sem leendnek többé képesek a' közönséget elegendö hussal ellátni, mi olly népes Városban, mint Budapest, bizonnyal nem csekély zavart okozhat. Pesten Julius 10-én 1848. *A' pesti mészárosok czéhe.*

Az 1848. április 11-én életbelépett alkotmányos Minisztériumok idején tehát továbbra is a Vármegye limitálta a húsárat, a «*Belügyér Úr*», vagyis a Belügyminisztérium a megszünt Helytartó Tanács megfelelő ügyosztályaként müködik tovább. Az alázatos «*titulálás*» helyett itt jelenik meg először a franciás-forradalmi «*Monsieur le Ministre*» megfelelője, a «*Minister Úr*». A francia máig is csak ezt a megszólítási formát ismeri.

Az irat tanusága szerint a márciusi napok idején (*«az akkori zavaros idők miatt»*) nem volt húsáremelés. A Mesterek a húst a régi áron mérték, hogy «*nyughatatlanság*» ne legyen, amiért is káraik ellenértékéül Pest Városa 72,000 forint kártérítést szavazott meg a Mestereknek. Úgy látszik, hogy 1848. márc. 15—júl. 10. között a rendi alkotmány 1848. április 11-én bekövetkezett megszünése, azaz a Földesuraság és a Jobbágy közötti jogviszony megbomlása miatt marhahajtás nem volt, lehetséges, hogy azért, mert rögtön felmerült a kérdés, mi lesz a jobbágytelken levő marhával? Ez ugyanis a jobbágytelek arányában a jobbágy kezén maradt. Erre vonatkozólag adataink nincsenek, azonban ismert tény, hogy a «*Szabadság*» mámorának első hónapjaiban éppen úgy megállott a mezőgazdasági munka Magyarországon 1848-ban is, mint a vagyonelosztás reményében az orosz és magyar forradalmak idején. 1918-ban az orosz «*Muzsik*» a nagy orosz uradalmak vágómarháit egyszerűen leöldöste, mert azt etetni is lusta volt.

Tény, hogy iratunk a pesti Mesterek roppant kárairól, a 72,000 forint kártérítés városi számvevői kiutalásáról, főleg azonban arról beszél, hogy *maga a Céh ajánlotta a Belügyminisztériumnak, hogy nyisson szabad versenyt a húsvágásra.* A *«szabad verseny»* csődje azonnal bekövetkezett, a húsvágással *«sehonnaiak»* foglalkoztak, tehát a Céh maga kérte az általa ajánlott szabad verseny beszüntetését.

1848. május 1-én a Céh elvileg megszünt, mert a szabad húsvágás a céhi munka szabadalmának halálát jelentette. Az 1849 őszén visszatérő *«Restauráczió»* ezt a megindult folyamatot többé már nem tudta feltartóztatni, a Céh innen kezdve már csak formailag és nevében élt, ha a Reakczió a céhi formák visszaállításával tulajdonképpen a magyar *«forradalmi»* alkotásnak, a húsvágásra vonatkozó szabad versenynek emlékét is akarta elmosni. Az itt szóbanlevő kártérítés a «Bach-korszak» alatt hosszú pörösködés tárgya lett (l. o.).

720. 1848. júl. 30. BÉCS.

Bécs Városa forradalmi községi bizottmánya, a *«Polgárok, a Nemzetőrségek és a Diákok Bizottságának» («Ausschuss der Bürger, Nationalgarden und Studenten»)* a bécsi Mészárosság kívánságára próbavágást rendelnek a *czobák («zuwag»)* dolgában. A lázongó bécsi nép megnyugtatására falragaszon közlik, hogy a publikum még a Székben győződjék meg a vágás helyes voltáról, mert ha onnan már eltávozott, panaszait figyelembe nem veszik. A rendelkezés nem engedi meg 2 fonton felüli húsvásárlásoknál czobák hozzáadását, viszont 2 fonton aluli vásárlások czobákjának, vagyis «nyomtatékjának» mennyiségét a Mesterek és vásárlók belátására bízza.

Magyar szempontból a hirdetmény azért érdekes, hogy a fegyverben álló, forradalmi Bécs közélelmezésének eme okmánya Pestre is leérkezett, a pesti és bécsi Mészárosság ismert kapcsolatai révén. A ritka és értékes falragaszt hasonmásban közöljük.

P., n., nyomtatvány.

721. 1848. okt. 28. PEST.

A Tanács falragaszt ad ki a szabadhúsvágást illetőleg.

Hirdetmény. Pest város hatósága részéről ezennel közgyülési határozat folytán közhirré tétetik: miszerint a *marhahusnak, ugyszinte a borju-, ürü-, juh-, bárány-* és *sertéshusnak* is szabad levághatása és kimérhetése e város kebelében további *három esztendőre minden árszabály nélkül* az 1. 2. 3. 4. és 5-ik pontokban

elsorolt rendörségi szabályok szoros megtartása mellett, s a 7-ik pontban foglalt dijak megfizetése iránt folyó *1848-ik évi november 1-sö napjától* kezdve *naponkint* és *mindenkinek* megengedtetik, ollyformán, hogy

1-ör A magán vállalkozók egyedül a *soroksári országut mellett a sorompón kivül fekvö városi közvágóhidon* vághatják le mindennemü marháikat, nyilvános utczán még az apróbb marhák leöletése is szigoruan tiltatván; a helybeli mészárosoknak további rendeletig még megengedtetik, hogy továbbá is *magán vágóhidjaikon* vághassanak; a hatóság azonban fentartja magának a jogot, ha szükségesnek találandja, még egy közvágóhid épitése mellett a magános vágóhidakat megszüntethetni s viszont ennek megtörténte elött egyeseknek uj magányos vágóhidak felállitására engedélyt adhatni.

2-or Valamint a mészárosok husnemeiket rendes boltjaikon kivül nem árulhatják, ugy rend és tisztaság tekintetéből a magány vállalkozók is rendes boltok tartására köteleztetnek; nehogy azonban ez által azok, kik ezen engedélylyel folyvást nem élve, csak egykét darab jószágukat kivánnák kivágni, a *szabad verseny jótékonyságától* kizárassanak: illy ideiglenes vállalkozóknak megengedtetik, hogy husnemeiket a 6-ik pontban e végre hatóságilag kijelelt *helyeken szabad ég alatt, minden sátor nélkül csupán tőkén árulhassák.*

3-or Nehogy a szabad verseny által eltulajdonitott jószágok kivághatására alkalom adassék, vagy más részről egészségtelen vagy épen elesett marhák husa szolgáltassék ki a közönségnek: az illetök nemcsak levágandó marháikhozi tulajdoni jogukat, hanem csak egészséges voltát is kellöleg tanusitani kötelesek; ugyan ez okból

4-er Kivevén a téli idökben egész darabban s börcikből még ki nem fejtve netalán behozandó leölt borjukat és bárányokat, s a felezve behordatni szokott leölt sertéseket és szalonnát: vidékről semmiféle más husnemeket behozni nem szabad; s hogy e rendelések alattomos eladás által ki ne játszathassanak, bármiféle husnemekkel házalni elkobzás és egyéb fenyiték terhe alatt szigoruan tiltatik.

5-ör Közrendészeti s orvosrendörségi tekintetből a hatóság két okleveles *barmászt* és két *husbiztost* alkalmazand; a barmászok nemcsak a levágandó marhákra, hanem a már levágott husra is folytonosan felügyelve, tapasztalásaikról a rendörséget koronkint

s szükség esetében rögtön is értesitendik ; a husbiztosok pedig a magán vállalkozókat rendes utlevelek elömutatására szoritani, s ezeket egy külön jegyzökönyvbe igtatni kötelességöknek ismerendik.

6-or Azon *ideiglenes vállalkozók*, kik a 2-ik pont szerint *bolton kivül* árulhatnak, a következö helyeken mérhetik ki husnemeiket :

a) a bel és Ferenczvárosra nézve : a szénapiaczon ;

b) a Józsefvárosra s a Terézvárosnak ahoz közelebb fekvö részére nézve : a kerepesi országutnak a Rókus kóroda és Pillerféle ház közti vidékén ;

c) a Terézváros másik részére s Lipótvárosra nézve : a lipótvárosi templom terén.

Az e helyeken áruló magán vállalkozók a helypénz fizetésétöl nem mentesek.

7-er A darabdijak e hatóság részéröl a husvágási kisebb királyi haszonvételi jog törvényes alapján levén meghatározva, a levágandó marhák különféle nemeitöl a városnak, illetöleg a városi haszonbérlönek következö darabdijak lesznek fizetendök :

	p.	p.
a) egy darab borjutól a legcsekélyebbtöl 100 fontig .	— ft	20 kr
b) egy darab 100—150 fontnyi sulyu üszötöl vagy tinótól	1 «	— «
c) minden 1 ½ mázsányi sulyt meghaladó 1 darab marhától különbség nélkül	2 «	— «
d) egy darab bárántyól	— «	5 «
e) egy darab juhtól vagy ürütöl	— «	10 «
f) egy darab malaczért legcsekélyebbtöl 10 fontnyi sulyig mi dij sem jár	— «	— «
g) egy darab malaczért 10—40 fontnyi sulyig	— «	10 «
h) egy darab malaczért 40—100 fontnyi sulyig ...	— «	20 «
i) egy darab sertésért 1—2 mázsa sulyig	— «	40 «
k) minden 2 mázsányi sulyt meghaladó egy darab sertésért	1 «	— «

NB. A szalonna, ha lefejtve behozatik, nem különben a zsir is dijmentes.

A 4-ik pont szerint levágva behozatni megengedett husnemekért a darabdij szinte a fenebbi jegyzék szerint fizetendö, s e dijak megfizetésére kivétel nélkül átalában mindenki köteleztetik.

8-or Valamint a darabdijak, kezelés könnyitéseül a sorompóknál is szedethetnek, magától értetödvén, csak olly marháktól, mellyek kivágatás alá kerülendnek : ugy e rendeletekhez magát mindenki alkalmazni tartozik, s az azokat áthágók elsö esetben

12 pft. — második esetben 24 pft. pénzbeli büntetéssel, azontul pedig elkobzással fognak fenyittetni. — Költ Pesten, 1848-ki october hó 28.-án.

A városi hatóság által.

P. m. Nyomtatvány.

Pest Város hatósága a régebbi aprómarha szabadvágást a marhahúsra és a sertéshúsra «szabad verseny» formájában, vagyis «minden árszabály nélkül» 1848. nov 1-től kiterjeszti. Bizonyos, hogy ez az intézkedés a nemesi privilegiumok megszüntetésének polgári analógiájaképpen szerepelt, mert a céhi privilegium megszüntetése volt. A dologhoz azonban mindenesetre hozzájárult a háború, mert november elsején már lángban állott az ország, bár az orosz még nem jelentkezett.

A falragasz megemlékezik a soroksári országút melletti városi közvágóhídról, a szabadvágók szabad ég alatti, sátornélküli mérő jogáról, a húscsempészésről, orvos rendőrségről, vagyis két okleveles «barmászról», azaz városi állatorvosról és a húsbiztosokról. A szabad ég alatti ideiglenes vállalkozók a mai Kálvin-téren, a Rókus-kórház előtt és a lipótvárosi templom előtt árolhattak. A darabdíjakat marha, borjú, bárány, birka, malac és sertés után a hatóság meghatározza. A háborús Város húsellátását tehát a «szabad verseny» intézte, illetőleg bár ez a Reformkorszak szellemében fogant dolog, mégis háborús forradalmi jelenség volt.

Igaz, hogy a Bach-korszak visszafejlesztette a szabadvágást, a gondolat azonban tovább élt: a zsidók «*mesterré*» levése 1849 után és a Céhintézménynek 1872-ben történt megszünése csak befejezője az 1848-ban megindult folyamatnak, mely születése percében csődbe jutott.

A leglényegesebb dolog azonban — mint mindenben e világi életben: az Ember lélektana. A «Szabadság» mámoros bódulatában minden «*szabad*» és mindenki «*szabad ember*»: így tehát mindenki «*szabadon*» mérhet húst. A «Rend» a szabadságmozgalmak idején «*átkos önkény*» és «*zsarnokság*». A mámor tüntén kiderül, hogy a «*Szabadosság*»-gá züllő «*Szabadság*»-ot kordába kell fogni: ezért az összes szabadságmozgalmak a legpedánsabb rendőri intézkedéseket kénytelenek foganatosítani. A jelen rendelet — drákóibb, mint a legcsászáribb helytartósági parancs — szigorúsága a törvényszerűen lepergő folyamat fájdalmasan kijózanító és világító dokumentoma. A Szabadságmozgalmak vezetőinek az életre hívott «Szabadosság»-gal kell befelé megküzdeniök: rendesen ebbe buknak bele. Ez keserű igazság.

722. 1849. aug. 1. PEST.

Paczák Endre mesterjoga.

Az iratot szabadságharci érdekessége miatt teljes szövegében közöljük.

7008/849 Augustus 1-én Pest Város tisztelt Tanácsához! 1849—6107. *Keresztes* Károl mezei kapitány a mészáros mesteri jog elnyeréséért folyamodó *Paczák* Endre iránt jelentést tesz.

Tisztelt Tanács! *Paczák* Endre mészáros mesteri jog elnyerése végett benyujtott folyamodványa folytán, általam tett ujabb jelentésre f. évi Julius 6-án 6107-ik szám alatt kelt, 's NB alá zárt végzés szerint, méltóztatott a tisztelt tanács nékem meghagyni: hogy a mészáros czéh mesterét, illetöleg a mester könyv felügyelöjét, a mester könyv bemutatása mellett, a legközelebbi tanács ülés elébe rendeljem: — ennek következtében jelentem: hogy én *Brem* Ferencz, és *Michl* Antal urakat, mint a mészáros czéh, 's illetöleg a mester könyv felügyelöjét személyesen a' tisztelt tanács ülés elébeni megjelenésre felszolitottam, és a mester könyvnek bemutatására megkerestem, mire azon választ nyertem: hogy miután a szabad husvágás mindenkinek meg lévén engedve, czéh gyülekezetet nem tartanak és czéh feloszlottnak tekinthetö, egyébiránt ily háborus viszonyokban nem remekeltetnek, majd béke bekövetkeztével jobb idö lesz a remekléshez — a mester könyvet pedig a tisztelt tanácsnak azért nem mutathatják be, mert a czéh láda kulcsai három mester társaknál lévén, ezek elutaztak, 's kulcsok nélkül a ládából a mester könyvet ki nem vehetik: — ezekhez képest mindekoráig eljárásom sikeretlen maradt; mely körülményeket a tisztelt tanácsnak további határozata alá alázattal terjesztem.

Pesten 1849-ik évi julius 31. *Keresztes* Károl m. k. mezei kapitány.

A Tanács az irat hátán közli határozatát:

Folyamodó Paczák Endre, az e tárgyban már enekelötte felmutatott több rendbeli tudositványok tartalmaként a mészáros mesterséget rendesen kitanulván, s vándor éveit szabályszerüen kitöltvén, mind mesterségében kellö képessége, mind a czéh részéről is hallgatással elismert erkölcsi jelleme által minösitve van arra, hogy a helybeli mészáros czéh mester tagjai közé felvétessék.

s' ez okból, miután a czéhnek azon elöadása, hogy a mult évben behozott szabad hus vágás által a czéh tetleg megszüntetvén mesterek felvétele nem szükségeltetik, a tanács f. évi Majus 30. 3946. sz. a. kelt végzésével kellöen elenyésztve lenne; a mesterkönyvnek f. évi július 6. 6107. sz. a. tanácsilag meghagyott felmutatása ellen, akadály gyanánt elöadott ok pedig nem tekinthetik olly nyomatékosnak, hogy a miatt folyamodónak különben is hoszasban huzodott mesterré kinevezését továbbá is elhalasz-

tani kellenék ; — mindezeknél fogva, a többször nevezett Paczák Endre a helyb. mészáros czéh mester tagjai közé mai napon tanácsilag fölvétetik olly módon, hogy bárha a mester könyv föl nem mutatása miatt, a tanács szine elött be nem jegyeztethetett is, még is már jelenleg ugy tekintetvén, mind a mester könyvbe beiktatott egyén mind azon jogokkal és kiváltságokkal hatóságilag felruháztatik, mellyek a fenálló czéh-szabályok, és bevett szokás szerint a czéhbeli mestereket illetik.

Miröl tudositó mezei kapitány ur, mind a czéhet, mind folyamodót értesitvén, töle a szegény ápoló intézet javára fizetendö 40 pftnyi engedelmi dijat beszedni, s' a j. k. értesitendö házi pénztárnak kézbesiteni fogja, egyszersmind pedig felügyelend arra, hogy többször nevezett Paczák Endre a mesterek könyvébe bevezetessék azonnal, mihelyt megszünendnek az akadályok, mellyek annak elömutatását jelenleg gátolják. Végeztetett Pesten 1849 évi Augusztus 2. A v. tanács által ugyanott.

A Céh tehát a szabadhúsvágás miatt már nem is ülésezett, a Mestereknek remeket nem adott fel, hanem a remektevéseket a béke bekövetkeztével várt jobb időkre halasztotta. A Céhláda kulcsai három Mesternél voltak, akik elutaztak és a kulcsokat magukkal vitték. A «*három Mester*» a fő Céhmester és a két al Céhmester volt, akik ekkor Von Haynau császári Táborszernagy csapatai elől pánikszerűen menekülő lakossággal együtt valahová biztonságba igyekeztek.

«*Mezei kapitány*» az úgynevezett mezőrendőri kapitány, a Város külterkeinek Kapitánya.

A Város Tanácsa augusztus 2-án hozott határozatában úgy tekinti a folyamodó Paczák Endre Legényt, mintha a Mesterkönyvbe bevezették volna és ezért őt a Mestereket megillető minden joggal felruházza. A Mesterkönyvbe való tényleges bevezetést arra az időre halasztja, mihelyt megszűnnek a nehézségek.

A segesvári csatavesztés híre augusztus másodikán még nem érkezhetett Pestre. E napon a Délvidéken tartózkodó szabadságharci kormány napjai már meg voltak számlálva. Két hét mulva már bekövetkezett a magyar ügy bukása: a világosi tragédia.

*

Balzac tollára méltó kép, hogy amikor már mindennek vége, amikor *Von Haynau* már felterjesztette a diadalmas *Camarilla* elé a kivégzendők jegyzékét, az átkozott emlékű «*Fekete Listát*» és arra *Ferenc Józseftől*, a serkedő állú ifjútól már lejött az igenlő válasz : akkor még serceg a lúdtoll az árkuson a régi pesti Város-

háza tintafoltos asztalán. A «Bureau», a polgári Rend mentsvára még lázasan rójja rendfenntartó csip-csup ügyeit, az Élet görcsösen ragaszkodik a maga kispolgári stílusú folyamatosságához. A forró nyári délutánon egy kopott könyökű írnok körmölte a fenntí írást Pesten: ugyanezen a forró nyári délutánon *Petőfi* holttestén már bukovinai varjú hízott, vén huszárok lőtték főbe éhező lovaikat, a haldoklók sebeire nem volt tépés, a hontalanná lett Kormány menekült: a Szabadságharcnak és a Szabadságnak vége volt . . .

A budavári Mészárszékek Utcája.
A Középkorban: Németek Fertálya, ma: Szentháromság Utca.

KILENCEDIK KÖNYV.

AZ ABSZOLUTIZMUS KORA: 1850—1867. A CÉH HALÓDÁSA.

Von *Haynau* parancsa a húskimérésre nézve. — «Császári-királyi» Helytartó, Főispán és Polgármester. — A Szabadvágás csődje. — A *Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamara*. — Jött-ment cseh, morva és ausztriai mészárosokat erőszakolnak be a Céhbe. — Régi Mesterek romlása, idegenből jöttek túlkapásai. — Kártérítési per a «Március 15-ike» miatt. — A humánus *August* Antal báró és menesztése. — Marhahajtás a Lánchídon. — A «Bach-Regime» megvalósítja «Március 15-ike» ipari programmját: céhellenes politikát folytat, a Szabadverseny útjait egyengeti, zsidó mészárosoknak ad Mesterjogot. — A Szabadvágás megszüntetése: 1853. — Visszakanyarodás a Céhintézményhez. — Jött-ment «Császári» Szolgabirák. — Az idegenből jött szegény vándorlólegény végrendelete. — Botozás és Árestom. — Kóser húsmérés a keresztény Székekben. — *Mas-Gijjah*. — Szúrott marha húsának árusítása a Piacokon. — Vásártéri Alkuszok és Céhük. — A *Húsárszabás megszüntetése*: 1861. — Szegény özvegy Mesterné Asszonyságok. — Marhavész: 1862. — Az első Munkakönyv. — A Céhek jótékonyságai. — *A Kiegyezés és a Koronázás.*

723. 1850. jan. 22. BUDA.

Páter *Werner* Ágoston ferences szerzetes, a Rend Buda-Országuti Kolostora[1] katechétája igazolja, hogy *Moro* Ferenc inas *(«tyro lanio»)* a katekizmus tanulásában jó előremenetelt mutatott s jó magaviseletű is volt.

L., p., kivehetetlen piros v. p. A Moro-család tagjainak sírjait a Tabáni Temetőben találtuk meg.

724. 1850. jan. 22. BUDA.

Eiwők Miklós mészáros Legény a budai Tanácstól anyja reverzálisa alapján néhai atyja Székjogát «Mesterfia» jogon kéri, özvegy anyja ugyanis fia javára lemond az apai Székjogról. Ez a

[1] Azelőtt *Török-utca*, ma: *Margit-körút*.

Székjog, mint a kérés mondja, «*egy kissé megszakíttatott*», mert a folyamodó szíjjártólegény volt, már vándorlóévei is kitellettek, mikor anyja kívánságára mint mészárosinas megkezdette, mint felszabadult inas és vándorlegény folytatta és befejezte a mészárosi mívesség kitanulását és pedig az apai Szék árendátoránál.

A Legény anyja, *Eÿvök* Józseſné, született *Rozál* Asszonyság *Prósz* Leopold és *Krails* János Mesterek tanusága mellett ugyanezen a napon fia javára lemond a Székről. Az ugyanezen napon fiával kötött szerződésben holtigvaló teljes tartást köt ki magának s ezért mindenét fiára hagyja a többi testvér kizárásával. A fiú évi 150 forint tartásdíjat fizet anyjának. Márczius 20-án az anya újabb reverzálist ad, hogy a Vizivárosban, a *Prósz*-féle házban, a Főutcában levő széket átadta fiának, kéri, hogy ez a remekletétele után a mesterjogot is megszerezhesse, egyúttal újból lemond minden jogáról. A Tanács március 1-én 1824. sz. a. *magyar*-nyelvű határozatban értesíti *Keller* Ferenc Czéhbiztost, hogy beleegyezett a Székjog átruházásába, mivel ezáltal a Székek száma nem szaporodik. Az iratot *Kimnach* Károly aljegyző adta ki a Város régi, magyar címeres és magyar feliratú városi pecsétje alatt.

P., m. és német. p. v. p. és p. p. p.

Az 1850. március 1-én kelt *magyarnyelvű*, régi *magyar* feliratú magyar Címeres pecséttel ellátott Tanácsi határozat és az ugyanezen év január 25-én hozott Tanácsi határozat magyar nyelve azért érdekes, mert a császári Reakczió ebben a hónapban még nem rendezkedett be Pesten és Budán azzal a kíméletlen és kegyetlen brutalitással, amivel azt az év végén már megtette. A legelső császári kormányzat még enyhe volt, a budai Tanácsot csak ezután kergették szét végleg, csak ezután ült bele a «*polgármester-helyettes*» császári ember. A budai németség tehát az elnyomás idején *nem* németségével, hanem *magyarságával* tüntetett.

A *Kimnach*-család a Rajna vidékéről Pozsonyon át bevándorolt ácsmester és kőművesmesteri család. (*Bevilaqua-Borsody* Béla: A Kimnach-család története. Budai Napló. 1930.)

725. 1850. márc. 1. BUDA.

A Tanács határoz *Eÿwők* Miklós Legény apai Széke átruházása dolgában. V. ö. 1850. jan. 22. Buda.

726. 1850. márc. 20. BUDA.

Eÿwők József mester özvegye, Rozália Asszonyság lemond Székjogáról fia, Miklós javára. V. ö. 1850. jan. 22. Buda.

727. 1850. júl. 3. PEST.

A Tanács Von *Haynau* báró Császári Táborszernagy, a katonailag megszállott Magyarország teljhatalmú Kormányzója, rendeletére előírást ad ki a húskimérők számára.

P., m. és n. nyomt.

A' hús-kimérést illető szabályok.

A' mészáros mesterek, és hús-kivágók között szembetünő kárával a' közönségnek az utólsó időkben becsuszott sok nemü visszaélések arra birák Táborszernagy úr *B. Haynau* Ő Excellentiáját, hogy e' városi Tanácsnak különösen meghagyá, miszerint e' bajnak végkép elejét vegye, 's ehez képest következők rendeltetnek:

1-ör. A' mészáros mesterek azonkép mint a' húskivágók, a' székálló legények irányában eddig gyakorlott fölszámitásokat megszüntetni kötelesek, 's a' pénzbeszedést egy általuk e' végből különösen megbizandó egyén által fogják eszközöltetni.

2-or. A' mesterek, és szék-tulajdonosok embereik minden csalásaiért felelősek, 's a' mértékbeni hiány, ugy ezen rendszabály bármellyik pontjának áthágása, első ízben ötven, másod ízben száz pftnyi bírsággal, 3-ik esetben végre magának a' jognak elvesztésével fog megfenyitetni.

3-or. Köteles minden szék-tulajdonos egy városi bélyeggel ellátott mérleget tartani, és szabadságukban álland a' vevőknek a' vett hús tellyes súlyáról a' hely színén eszközlendő után-mérés által magoknak tüstént meggyőződést szerezniök.

4-er. Miután a' szabad kimérés, árszabás nélkül a' versenyre nézve nemcsak kedvezőnek nem mutatkozott, sőt eszközül szolgált a' mészáros mestereknek és hús-kivágóknak, miszerint közös egyetértésben a' hús árát tetszésük szerint fölcsigázhassák, ez okból koronkint eszközlendő árszabás léptetetik ezennel életbe, mellynek következtében a' húsnak legmagasb ára minden hó elején fog meghatároztatni.

5-ör. Egyébként a' hús-kimérést valamint eddiglen, úgy jövőre is megszoritás nélkül gyakorolhatják, mind azok, kik magokat a' város-kapitány hivatala előtt jelentendik, 's az illető szabályok megtartására kötelezni fogják.

6-or. A' mester — mint már a' második pont alatt említve vagyon — legényeinek minden csempészkedéseiért felelős, e' mellett azonban, a' legény is érdemlett módon fog érzékeny fenyitékben részesitetni, hol a' tapasztalt kihágás egyedül öt terheli.

7-er. Mikép magából érthetni, csak egészséges marha-kivágás engedtetik meg, 's e' tekintetből az eddiglen divatozott szabályok továbbá is épségben tartandók.

8-or. A' hús minőségének mindenek felett jónak kell lenni, 's nyomtatékúl csak következő részeit leszen szabad a' marhának fölmérni. *a)* Hátgerincz, velőcsont, keresztcsont, lapoczka, és felső lábszár, máj, lép, vese, szív, nyelv, és tölgy. *b)* Tiltatnak ellenben nyomtatékul használtatni az orrczimpa, az

Az egykori Rév helye, a Kelen Hegye, a Pesti Mi Asszonyunk Plébániája és a Piarc sarka.
Az egykori Nyolc Székek és a Piarista Ház utolsó maradványai.

Nemes Moska Naum pesti Polgár, görög Marhatőzsér címeres sírköve. 1800.

A Pesti Görög Templom Cinterome.
Méhkas. Ökörfő.

Photo Budapesti Hirlap.

Photo Sztrókay.

Az utolsó Szék az egykori Plébánia Piarcz «Nyolc Székei» közül. 1931.

Photo Budapesti Hirlap.

Nagyszentmiklósi nemes Nákó Dogrin Krisztoforosz pesti Polgár, görög Marhatőzsér címeres Sírköve.

A Pesti Görög Templom Cintereme. Bőségszarú, Ökör.

orr, és pofa-csont, az állkapcza, a' nyakcsigolya, a' fark, tüdő, paczal, az alsó lábszárak, körmök, 's a' csonthulladékok.

Ezen felsorolt részek bár mellyikének fölmérése mértékbeni hiánynak tekintetik, 's a' föntebb körülirt büntetéssel fog megfenyítetni. *c)* Nyomtatékot csak következő körülmények között leszen szabad használni, egy vagy két fontra épen semmit, nagyobb mennyiségnél két latot minden font után. *d)* Más nemü marha-részeknek nyomtatékul használása, vagy a' marhahús közé becsempészése szinte tilalmaztatik.

9-er. A' tisztaság, egészség, és illedelem tekintetéből köteleztetnek a' mészáros mesterek és széktulajdonosok, a' borjúkat, bárányokat, 's egyéb, apróbb faju marhákat azonkép mint jelenleg a' szarvas marhákat a' *városon' kivül eső közös vágó-hidakon* leöletni, 's azt az eladásra készen, egyedül e' czélra szolgáló fedett kocsikon e' városba behordatni. Szigorúan tilalmaztatik e' mellett, a' húsnak az utczákoni kiaggatása, a' vágó-tőkéknek járdákra kiállítása, vagy a' közlekedést gátlólag ugyanottan használása.

10-er. A' mérték körüli felügyelés, 's az elsorolt szabályok minden tekintetbeni megtartása iránti őrködés végett *Dunszt* Mátyás városi hadnagy Ur bizatott meg olly utasitással, hogy minden előforduló esetben a' tanácsot azonnal értesítse ; kinek e' mellett a' ker. kapitányságok, és szükség esetén a' cs. kir. Csendőrség is segélyére leend. Az ellenőrködés lehető legczélszerűbb kezelése tekintetéből a' városi élelmezési bizottság néhány tagjai is hasonló hatáskörrel ruháztattak fel. Ezen szabályok pontos megtartása fölött a' tanács fogja, kebeléből felváltva kiküldendő egy egy tanácsnok által gyakorolni a' fő felügyelést. Pest, 1850. Julius 3-kán. *A városi Tanács által.*

728. 1850. szept. 8. BUDA.

A budai mészárosok Céhe folyamodványa a Cs. Kir. Helytartóhoz, melyben a «Darabpénz» fizetése alóli felmentésüket kérik.

Az 7175/1850. sz. a. júl. 6-án kelt bécsi kereskedelmi és ipari miniszteri rendelet értelmében ugyanis a budai Tanács nyomtatott hirdetményen közhírré tétette, hogy ezentúl egy évig limitatio nélkül vághat és mérhet húst mindenki, csak a darabpénzt kell megfizetnie. Az így keletkezett *«szabad verseny»* alapján ez az új jövedelem tekintélyesen megnövekedett, úgyhogy a város azt 23,500 ftért bérbe adta. A Céhet azonban mégis a Tanács elé idézték és újra kihirdették előttük a limitatiót. A Mesterek tehát kérik vagy a limitatio vagy a *«Darabpénz»* beszüntetését, mert ha mind a kettő megmarad, a nélkül, hogy a limitatio folytán a *«Darabpénz»* terhét a Mesterek áthárithatnák a fogyasztókra, akkor csakhamar tönkremennek.

P. n. Pest és Buda rendszeresen bérbeadta legkülönbözőbb jövedelmeit, így a 18. században a *Hajóhid*, a 19. században a sör behozatalára szol-

gáló vám, a legelők vagy temetők sírhelyei stb. bevételeit. A bérlők vállalkozók. Az «*adóbérlő*» általános európai típus, ámde főleg a Kelet fejlesztette ki az adószedés eme formáját. A török kincstár adóbérlői rendesen görögök és zsidók, ilyen görög származású török adóbérlő volt az iratainkban sokszor szereplő *Sina* Simon Báró is.

729. 1850. nov. 8. PEST.

Koller «*Cs. kir. Tanácsos, Pest-Buda kerületi Ministeri Biztosa*», értesíti *Walheim* János «*Cs. kir. Kormány Biztost*», Buda Város Polgármesterét, hogy a húsárszabás megszüntetésével «*a marhahússal összeköttetésben álló fogyasztéki czikkek*», úgymint: faggyú, gyertya, szappan, árszabása meg nem szűnt «*sőt inkább mint első szükségi czikkek, ezentúl is hatósági árszabás alá tartoznak*».

«*E kegyes Rendeletben elősorolt fogyasztéki czikkek árszabása végett*» Buda Város Tanácsa 1850. évi nov. 21-én tartott «*gazdászati Tanácsüléséből*» a Városi Főkapitány Urat, *Brandtveiner* János Tanácsnok Urat és *Áldásy* Antal Tanácsnok Urat küldi ki.

P., m. A «*Herr Kaiserlicher Rat*» már császári «Beamter»: az elkobzott pestvárosi Autonómia helyébe beülő császári kormányzat embere. A rendelet arra vonatkozik, hogy a Vármegye ugyanekkor történt felfüggesztése nem okoz változást a húsárszabásban a császári Kormány alatt sem.

730. 1851. január 13. BUDA.

Buda Város Tanácsa «*Augusz Antal cs. kir. Pest Buda kerületi Fő Ispán Ő Méltósága szóbeli rendelete következtében*» állandó húslimitáló «Bizottmányt» küld ki. A Bizottmány feladata lesz a «*Pest városi Hatósággal egyetértőleg*» minden hónapban «*az árszabást az eddig divatban volt elvek szerint*» elhatározni és kellően kihirdetni. Január havára vonatkozólag az árszabásnak már jan. 15-én életbe kell lépnie és ugyanazon a napon az árszabást ki is kell hirdetni. A Bizottmány tagjaiul kiküldi a Tanács *Schmidt* Ferenc városi főkapitányt, *Brandtveiner* János tanácsnokot, *Mangold* Ignác számvevőt, *Áldásy* Antal és *Neubrandt* Antal urakat.

P., m.

731. 1851. febr. 13. PEST.

A pesti Mészáros Céh beadványa Pest Város Tanácsához: kérik, hogy a limitált árakat változtassák meg, mert a marhadög

miatt hosszabb idő óta szünetelnek a marhavásárok és így olyan áron kénytelenek a marhát a paraszttól vásárolni, amelyet ez szab meg. Ehhez járul még az is, hogy szabad kimérés is van (l. o.), úgyhogy a mívesség igen szomorú helyzetbe került.

P., n.

732. 1851. febr. 20. TARJÁN.

Drágfy Ferdinánd tarjáni plébános bizonyítja, hogy *Veiler* Mihály 1831 szept. 28-án született Tarjánon, róm. kath. vallású. Atyja: *Veiler* György. Anyja: *Molenda* Franciska.

P., m. és l., p. v. p.

733. 1851. febr. 20. BUDA.

Krajner Antal, a budavári «*Mária Mennybemeneteléről*» nevezett plébánia plébánosa igazolja, hogy 1833. nov. 1-én ott keresztteltetett meg *Fischer* Gyula, kinek apja *Tamás* tilógusmester, anyja a görögkhitű *Markovics* Alexandra, keresztszülei *Paintner* Mátyás pesti szabómester és ennek leánya. A keresztelést *Süteő* József káplán végezte.

P., l, f. p. p. felhők között mennybeszálló, barokos lendülettel vésett glóriás nőalak. Körirat elmosódott. * Tilogus: seborvos, itt alkalmasint «*barbély és seborvos*».

734. 1851. február 23. PEST ÉS BUDA.

A két Város két Céhe a bécsi Cs. Kir. Belügyminisztériumhoz fordul a pesti és budai mészáros mivességre vonatkozó panaszaival és javaslataival.

A folyamodás elmondja, hogy 1848-ban beszüntették a *husárszabást* és behozták a «*Szabadvágást*», mire a két Várost annyi «*Szabadvágó*» lepte el, hogy többen voltak, mint a Mesterek. A «*szabad versengés*»[1] eme megnyitásában csalódott a Publicum is, de a Hatóság is: 18 hónap mulva visszatértek a husárszabáshoz, aminek az az eredménye, hogy ma van húsárszabás is, szabadvágás *is* Ez lehetetlen helyzetet teremtett: a két dolog kizárja egymást.

[1] «die *freie Concurrenz*».

Ha a *husárszabás* marad meg, akkor korlátozni kell a húsmérésre jogosultak számát. Ha a *szabadvágás* marad meg, meg kell engedni az árak szabad kialakulását, mert arra ugyan senki nem kényszeríthető, hogy vagyonát ráfizetéssel tegye semmivé.

Bécsben ezen úgy segítettek, hogy a mérést szabaddá tették, de a húsárszabást elhagyták, a mesterek számát viszont 160-ra, a szabadvágókét 20-ra szabták, utóbbiaktól — hogy nincsetlenek ne vethessék rá magukat a húsmérésre — 2000 forint kauciót követeltek és kényszerítették őket, hogy ne csak alkalmilag, — a legkedvezőbb helyzetet használva ki — hanem egész éven át minden kockázatot vállalva mérjenek húst.

Pesten és Budán azonban ma mindenki húst mér, aki a 2 forintnyi «*Darabszámpénzt*» lefizeti, persze a húsmérést addig és akkor űzi, amikor ez neki tetszik.

Budán ugyan nincsen húsárszabás, viszont Buda hemzseg a szabadvágóktól: a céhbéli Mesterek pedig szenvednek e felelőtlen vállalkozók révén. *Pestnek* 100,000 lakójára 58 céhbéli Mester és 70 szabadvágó, tehát 128 szék esik, Buda 30,000 lakójára 33 céhbéli és 17 szabadvágó esik, *Bécsnek* négyszerennyi, több mint félmillió lakójára 160 mester és 20 szabadvágó, tehát 180 szék jut: egy bécsi szék tehát heti 50, egy pest-budai szék azonban csak alig heti 10 mázsa húst mér ki, Bécsben 35 bécsi kr a hús fontja, Pesten 24 kr. A húsadót Pesten a mészároson mint *vevőn*, Bécsben a marhakereskedőtől mint *eladón* veszik meg. Ez a magyarázata a bécsi mester boldogulásának és a pest-budai mester tönkremenetelének.

A Monarchia összes polgáraira szóló «*Egyenlő jogusítás*» elve alapján Pest és Buda mesterei is *egyenlő* elbírálást kérnek, kérik a *husárszabás beszüntetését*, a *szabadvágók* számának korlátozásait, a városi «*Accisa*»: a húsilleték bécsi módra való módosítását és a Céhek ügyének rendezését. Mindezt 91 gondtól nyomott pesti-budai családapa kéri.

P. n.

735. 1851. febr. 27. PEST.

A Céh kimutatása a pesti *Belváros*, a *Ferencváros*, a *Terézváros*, a *Leopoldváros* és a *Józsefváros* Székeiről, azok helyéről és arról, hogy az illető Mészárosmester maga vág-e marhát, vagy bizományba kapja-e a húst és mennyit valamelyik nagyvágótól.

A bizományadót a jegyzék «*húsadó*»-nak (*«Fleischgeber»*) nevezi. *Ö:* önálló mester. *B:* bizományos. A számok azt jelentik, hogy a Szék hetenként hány mázsa húst mér ki.

I. Belváros.

A mester	Hol?	Ö? B?	Mázsa
Reichel Károly	Városháztér	Ö.	20
Karpf Ignátz	«	Ö.	35
ifj. Muzsik Ferenc	«	Ö.	60
özv. Ruppné Anna	«	B.	9
Arnonn György	«	B.	9
Grossinger Ferencz	«	B.	18
özv. Thurnné Erzsébet	«	B.	30
Peltzmann József	«	B.	26
Egendorfer József	Plébánia-u.	B.	14
özv. Heidenreichné Klára	«	B.	18
Veisz Mátyás	«	B.	5
Muzsik László	«	B.	11
Muzsik József	«	B.	18
Schultheisz János	Duna-u.	B.	20
Michel Antal	«	Ö.	10
Kernhoffer Lőrinc	Rózsatér	Ö.	18
Lehrner Tamás	Hímző-u.	B.	15
Leitner Károly	«	Ö.	8
Leitner Károly	Alsó-Dunasor	Ö.	1
Mály Ignác	Kalap-u.	Ö.	11
Virág Ferenc	Zöldfa-u.	Ö.	11
Scheffer Márton	«	Ö.	14
ifj. Muzsik Mihály	Lipót-u.	B.	8
özv. Weiszné Erzsébet	«	B.	6
özv. Peringerné Teréz	Szénatér	B.	10
Margonus Péter [1]	«	B.	16
Gertner Mihály	Kecskeméti-kapu	B.	14
id. Muzsik Ferenc	«	Ö.	6
néhai Molnár Ferenc	Kecskeméti-u.	B.	11
Egyed Mihály	«	Ö.	5
Schmikel József	Egyetem-u.	Ö.	3
id. Pisztory Ignác	Országút	Ö.	16
ifj. Pisztory Ignác	«	Ö.	10
Szeiler Mihály	Hatvani-u.	B.	24
özv. Budayné Gertrudis	«	B.	12
Jordán Károly	Sarkantyús-u.	B.	8
Muzsik Antal	Sütő-u.	B.	20
Michel Károly	Hajó-u.	Ö.	15
Wank Ferenc	Zsibárus-u.	B.	6

[1] Margonits?

II. Ferencváros.

A mester	Hol?	Ö? B?	Mázsa
Tichy Ferenc	Sótér	B.	6
Klein Fülöp	Soroksári-u.	Ö.	8
Hesz János	«	Ö.	13
Lisztel Ferenc	«	Ö.	10
Egyed János	«	B.	11
Brem Ferenc	«	Ö.	9
Matulay András	Angyal-u.	Ö.	8
Thurn János	Flórián-u.	Ö.	10
Prokesch János	Üllői-út	Ö.	5
Karpf Ignác	«	Ö.	10
özv. Szobinszkyné Anna	«	B.	16

III. Terézváros.

Prokesch János	Kerepesi-út	Ö.	10
Thurn Piusz	«	B.	18
Karpf Ignác	«	Ö.	12
Fábis Márton	«	Ö.	25
Scheffer Antal	Nagymező-u.	B.	7
Margonus Antal	Kismező-u.	B.	7
Postl Mihály	Három dob-u.	Ö.	5
özv. Scheidler Jakabné	«	B.	6
özv. Molnár Józsefné	«	B.	6
Keller János	Király-u.	Ö.	16
Paczák Endre	«	B.	12
Hettinger Mátyás	«	Ö.	38
Margonus János	«	Ö.	12
Keller János	«	Ö.	11
Sharl Ferenc	«	B.	4
Vizi Antal	«	Ö.	6
Hösch Mihály	Rózsa-u.	Ö.	12
Barth Károly	Aréna-u.	Ö.	3
Kolbay József	Nagymező-u.	Ö.	14
Schäffer Ádám	Váci-út	B.	15
Prokesch János	«	Ö.	10
Scheffer Nándor	«	B.	10
Egyed Sándor	Nagymező-u.	Ö.	15
Buday Nándor	«	B.	8
Dunst Jakab	«	B.	12
Vizi János	Hermina-tér	Ö.	5
Bartal József	Könyök-utca	B.	7
Hettinger Ferenc	Váci-út	Ö.	7
Hettinger Antal	Két Szerecseny-u.	Ö.	8
özv. Bauer Györgyné	Aradi-utca	B.	6

A mester	Hol?	Ő? B?	Mázsa
Jezek János	Kereszt-u.	Ő.	3
Gold Sámuel	Három dob-u.	B.	16
Roszner Adolf	«	B.	20
Basch Lipót	Király-u.	B.	14
Gold Móric	«	B.	15
Zweig Simon	«	B.	7
Hirsch Móric	«	B.	15
Fleischer Lipót	«	B.	14
Kohn Mózes	Laudon-u.	B.	7
Weisz Lipót	Két Szerecseny-u.	B.	12
Kohn Dávid	«	B.	18
Kohn Lipót	Váci-út	B.	15
Roszner Ignác	«	B.	24
Goldt Dávid	Hermina-tér	B.	25
Medák Ábrahám	Aranyretek-u.	B.	4

IV. Lipótváros.

Thurn János	Bécsi-u.	Ő.	18
Thurn János	Dunasor	Ő.	35
Gruber Nándor	Szél-u.	Ő.	10
Gruber József	«	Ő.	17
Studler János	Háromkorona-u.	B.	12
Fetler József	« «	B.	9
Bauer Tamás	« «	Ő.	13
Muzsik Mihály	« «	B.	17
Postl Mihály	Széchényi-u.	Ő.	12
Rehankai Márton	Palatinus-u.	B.	14
Stagl János	Sétány-u.	B.	10
Holtzer Adolf	Plébánia-tér	B.	8
Goldt Dávid	«	B.	15
Ginczkey Simon	«	B.	4
Hesz János	«	Ő.	8

V. Józsefváros.

Postl Mihály	Kisstáció-u.	Ő.	5
Brem Ferenc	«	Ő.	20
Fuchs Károly	«	B.	12
Stoffer Antal	Őr-utca	Ő.	12
Keiszer József	Sertéskereskedő-u.	Ő.	6
Keller János	Kerepesi-út	Ő.	4
Molnár József	«	Ő.	11
Villing István	József-u.	B.	12
Postl Mihály	Stáció-u.	Ő.	5
Nagy Ferenc	Öt Pacsirta-u.	B.	14

A mester	Hol?	Ö? B?	Mázsa
Gratzer Ferenc	Seltsam-u.	Ö.	10
Maly Ignác	Borjútér	Ö.	4
Merx József	Stáció-u.	B.	4
Muzsik Mihály	Üllői-út	B.	12
Stadler József	Sertéskereskedő-u.	Ö.	4

P., n. A Mesterek és özvegyjogos Mesternék száma a Belvárosban 39, a Ferencvárosban 11, a Terézvárosban 45, a Lipótvárosban 15 és a Józsefvárosban 15, vagyis az öt kerületben összesen 125. Ezek között 59 önálló, 66 bizományos; neve után ítélve 27 magyar, 89 német nevü, utóbbiak között 17 zsidó. Utóbbiakról nem állapítható meg, hogy a zsidóhitü magyarok-e vagy Ausztriaiak-e.

A jegyzék kezdetleges helyesírású és «lerchenfeldi» bécsies tájszólást mutat.

A Városháztéren 8 Szék van, ezek a sokszor említett «Nyolc Székek», a Plébániatemplom szentélyéhez épült, eleinte alkalmasint fa, hihetőleg az 1850-es évektől kezdve téglából rakott máig álló épületben. — A Városháztérről a Plébánia-utcán, a Duna-utcán a Rózsatérig húzódó széksor a városháztéri piac kisugárzása, melyről bőven szóltunk. — A feltűnően megszaporodott sok cseh nevü mester alkalmasint a szabadságharc utáni nagy ausztriai bevándorlás idején került Pestre. — A zsidó mesterek a Kossuth-kormány által létesített zsidó Receptio, másrészt a császári kormány tüntető liberálizmusa folytán került be a Céhbe, noha az óbudai zsidóságnak a szabadságharc alatt tanusított hazafias magatartása — mely miatt Von *Haynau* táborszernagy az ismert rendkívül súlyos hadisarccal sujtotta az óbudaiakat — bizonyára erős ellenszenvet válthatott ki, a magyarságával szakáll és bajusz viseletével és magyaros ruházkodásával is tüntető zsidósággal szemben. — *Flórián-u.*: A mai Tüzoltó-u. — Kismező-u.: itt Klein Földtgasse. — Sétány-u. *(«Promenadgasse»)* a mai Széchenyi-utca, a Széchenyi Istvánné, Seilern Crescentia grófnő által létesített itteni sétálóhelyről elnevezve. Ezt a Székesfőváros az idén jelölte meg domború míves emléktáblával. — Plébánia-tér: a régebbi Szent Lipót-templom környék. — Seltsamgasse: *Schmall* i. m. 135. fordítja «Különös»-nek, e néven az utca nem szerepelt. A *Seltsam*-család selmecbányai polgárcsalád, tagjai Pesten is éltek, lehet, hogy házuk adta az utcanevet. Fordítása helyesen: Furcsa. Ma: Kölcsey-u. Borjútér: a mai Rákóczi-tér.

736. 1851. márc. 2. PEST.

A pesti Mészáros Céh beadványa *Augusz* Antal pesti Cs. K. Főispánhoz: a limitáció eltörlését kérik az *«Egyenjogusítás»* elve alapján. Eltekintve a szabad húskimérés által teremtett lehetetlen helyzettől, kérésüket a következőkkel indokolják: *Bécsben* már nincsen se szabad húsmérés, se limitáció. *Klagenfurt* és *Pozsony* a húsmérést limitáció nélkül a mészáros Mesterek számának ará-

nyára redukálta ; minél kevesebb ezek száma, annál többet mér egy-egy Szék és annál kevesebb költség esik egy fontra. Továbbá, miután Ausztria és Magyarország közt megszűnt minden «*Demarkatiós vonal*» és teljes lett az «Egyenjogusítás» (*«Gleichberechtigung»*), nemcsak a jogok, hanem a kötelességek és adók dolgában is, *sőt az üzembehelyezett vasút által Pest-Buda mintegy Bécs elővárosa lett, tehát ugyanolyan elbánást kérnek, mint a bécsiek.*

Bécsben 500,000 lakos mellett 180 mészárszék van, de egy «*szabadvágó*» sincs, Pesten pedig 100,000 lakos mellett van 58 mészáros mester és 70 «*szabadvágó*». Bécsben egy font hús 35 kr, Pesten ezt 24 krban limitálták. Végezetül a marhadöge, a Háború és a forradalom következtében megcsappant a marhaállomány és emelkedtek a marhaárak.

P., n. Ez az irat az 1850-es évek legérdekesebb okmánya, úgy politikai-történeti, mint szabadságharctörténeti szempontból is. Az «*Egyenjogusítás*» elvének kifejezése a «*Gesammt-Monarchie*» eszméjében gyökerezik. Strategiai okoból gyorsan kiépítik a váci vasútvonalat is Pozsonyig, ahonnan már Bécsig járt a «vaspálya». A Céh az ausztriai viszonyokkal való egyenjogosítást kér.

737. 1851. márc. 10. PEST.

A Céh összeállítja egy átlagos pesti Szék egy esztendei üzemi kiadásainak összegét.

1. Üzemi tőke	2000	frt —	kr
2. Ennek 6 «Procento»-s kamata	120	« —	«
3. Lakás, vágóhíd, istálló bérlete	200	« —	«
4. Székadó [1]	34	« —	«
5. A székállólegény bére 100 frt, élelme 120 frt	220	« —	«
6. Egy segítőlegényé [2]	200	« —	«
7. Egy vágólegényé	200	« —	«
8. Egy marhapásztor, vagyis gulyás bére 80 frt, egy bundája 16 frt, két pár új csizmája 12 frt	108	« —	«
9. Ennek élelme: heti három czipókenyér 1 frt 12 kr, 2 font zsírozó 30 kr, 2 font hús 20 kr, két félkupa köles 8 kr, félfont só 2 kr, ez egy évben kitesz	114	« 24	«

[1] «Regale» váltsága.

[2] A kéz alá adogató, fejtő, kézilegény vagy «Zuschrotter», ma: czusróder. Helyesen: «Aprító» lenne, ez a régi «*Pruntschknecht*».

10. A juhász 30 frtos bére, bundája, csizmája .	78	frt	— kr
11. A juhász ellátása	114	«	24 «
12. A kocsis 60 frtos bére és ellátása	180	«	— «
13. Egy lótartás	286	«	— «
14. Kovács, bognár, szíjjártó	60	«	— «
15. Kétheti vágómarhaállomány (8 drb) nyári abrakja	112	«	— «
16. Téli abrakja	496	«	— «
17. Fogyasztási adó egy hétre számított 4 darab marha után, évi 208 darabtól.....	1005	«	20 «
Summa : ...	3848	frt	08 kr
A család megélhetése, adók, katonakovártélyváltság és portio[1]	918	«	32 «
Summa : ...	4766	frt	40 kr

Mivel egy ilyen Szék heti átlagos 11 mázsát forgalmaz, ez pedig évi 572 mázsa, ha erre elosztják a fenti üzemköltséget, egy font húsra 5 kr költség jut. Ha tehát egy Mester ennek duplaját, vagyis 22 mázsát mérhetne hetenkint, — ami a Székek számának apasztása révén elérhető volna — akkor a Mesterek is jobban járnának és a Publicum is 2 ½ krajcárral olcsóbban kaphatná a húst.

P. n. Az irathoz mellékelve van a pesti Székek ónirópálcával irott jegyzéke.

Postl Mihály
Seiler Károly özvegye
Heidenreich özv.
Grossinger Ferenc
Rupp Imre özv.
Stoffer Antal
Fetter József
Szobinszky özv.
Kárpf Ignác
Virág Ferenc
Molnár József, öregebb
Molnár József, ifjabb
Molnár Ferenc fia
Pauer Tamás
Pauer György
Thurn Pius
Thurn János
Thurn Károlynő
Staglnő
Dunszt Jákob
Gartner Mihály
Peringer özv.
Scheidler özv.
Wank Ferenc
Buday József özv.
Seiler József
Michl Antal
Michl Károly
Eggendorfer József
Muzsik József
Muzsik Antal
Muzsik Mihály
Muzsik László
Muzsik Ferenc, öreg
Muzsik Ferenc, ifjú
Hettinger Ferenc
Hettinger Mátyás
Hettinger Antal
Jordán Károly
Ámon Károly
Egyed Sándor
Egyed János
Egyed Mihály
Keller János
Reichl Károly
Merx József
Grúber József
Schmikl József
Brem Ferenc
Schäfer Ferdinánd
Schäfer Ádám
Schäfer Antal
Schäfer Márton
Weisné, özvegy.

[1] Portio : részlet, fejadó.

738. 1851. április 28. PEST.

A Céh *Augusz* Antal kerületi főispánt kéri, hogy a pesti *Vegyes Élelmezési Bizottmány* (*«Die Gemischte Alimentations Commission»*) a 24 krajcárra szabott húsárat 27 krajcárra emelje s így a *bécsi* és *pozsonyi* árakhoz alkalmazkodjon, egyebekben figyelje szorgosabban a pesti vásári árak tabelláit. A Céh azt is kéri, hogy addig, míg a marha ára kialakul, szüntessék meg a húsárszabást. Minderre nézve a Céh a Báró *«közismert igazságszeretetére és mindenkor tanusított méltányosságára hivatkozik»*.

A Magurai nemes *Augusz*-család régi magyar nemességét 1638-ban erősítette meg III. Ferdinánd. A család a 18. sz.-tól Tolna megyében birtokos. A. Antal ottani főszolgabíró fia az ifj. *Antal* (1807—1878). 1843—1848. Tolna vármegye alispánja, a Szabadságharc után kormánybiztosa, majd pestkerületi főispán, 1852—1859 között a Helytartótanács elnöke, 1853. április 6-án örökös tartományi báró, 1859-ben magyar érzései miatt ejti el a Kormány. Budán ő alapította meg az Egyházi Zeneegyletet. 1875-ben magyar bárságot nyert. Fia, Imre, 400,000 forintot hagyott jótékony célra.

739. 1851. április 28. BÉCS.

Dr. Johann Casper von *Seiller* lovag, Bécs polgármestere megküldi Pest Városának a bécsi városi Vágóhidak és a Marhavásártér rendszabását. A rendszabás fejezetei ezek: Vágómarhavásár. Vágás és üzem. Szúrómarha szúrása. Hirdetmények. Vágóhídi kézirend (*«Handordnung»*).

P., n. A 30 sűrűn teleirott másolatcsomó a magyar, illetőleg budapesti vágóhídi munka története kutatói számára bizonyára értékes adatokat szolgáltathat főleg arra nézve, hogy mennyiben tekinthető a budapesti vágóhídi és marhavásári üzem szokásrendje a régi magyar mészárosi életformákból kinőttnek, illetőleg mennyiben függvénye a bécsinek.

740. 1851. júl. 18. PEST.

A pesti és budai Mészáros Céh beadványa Augusz Antal pest-budai kerületi Cs. K. Főispánhoz: kérik, hogy addig is, míg előbbi beadványaik döntés alá kerülnek, méltányosabb alapon limitálják a marhahús árát. A próbavágásokon megjelenő Bizottság álljon szakemberekből és vegyen maga mellé néhány céhbeli Mestert is. Hetenkint kell egy 25 darabos próbavágást rendezni, tekintetbe kell venni az üzemi költségeket. A legtöbb marhát a *Vojvo-*

dinából és a *Tömösi Bánságból* vásárolják és ott 1 ft. fogyasztási adót fizetnek darabszáma után, itt Pesten újra 4 ft. 50 kr. fogyasztási adót kell fizetniök darabonként. Bécsben a marhahús fontja ára 35 kr., Pesten 22 kr., holott a szállitási költség Pestről Bécsbe csak 1 kr. fontonként. Ezek alapján kérik tehát, hogy a marhahús fontja ára egyelőre 25 krban állapíttassék meg.

P., n. A «*Vojvodina*» az «*Oláh Határőrvidék*» (Krassó-Szörény), a *Tömösi Bánság* pedig Temes- és Torontál megyék vidéke.

741. 1851. augusztus 4. PEST-BUDA.

A *Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamara* (Die Pest-Ofner Handels- und Gewerbekammer) a Cs. kir. Helytartóság főnökének 1851. aug. 3-i 13,143. sz. rendeletére kidolgozza a pesti és budai Céhek (Innung) által a remektevéseknél követelendő feladatokat. (*«Meisterstücks Aufgaben»*) A rendelet a két városban lévő alábbi 72 Céh remekfeladatait sorolja el :

Mázolók, sütők, pintérek, pálinka- és ecetfőzők, könyvkötők, puskaművesek, kefekötők, kordoványosok *(Corduaner)*, csizmadiák *(Csizmenmacher)*, esztergályosok, festők, fűrészvágók, bérkocsisok *(Fiacres)*, halászok, *mészárosok (Fleischhauer)*, *kúsfüstölők* és *hentesek*, kertészek, sárgarézöntők *(Gelbgiesser)*, üvegesek, aranyművesek, övkészítők *(Gürtler)*, kályhások és fazekasok *(Hafner)*, keztyűsök, kalaposok, hangszergyártók *(Musikalische Instrumentenmacher:* zongoragyártók, hegedűkészítők, fafúvókészítők, rézfúvókészítők, orgonaépítők), ékszerészek *(Juwelier)*, kártyafestők, szűcsök, kosárfonók, gombkötők, vörösrézöntők (Kupferschmied), fényezők, (Lackierer), tímárok és bőrgyártók *(Lederer und Gerber)*, kőművesek, késművesek és sebészeti műszerkészítők, molnárok, tűgyártók (Nadler), szegkovácsok, parókacsinálók, kövezők *(Pflasterer)*, paszományosok, német, magyar szíjgyártók, nyergesek, köszörűsök, lakatosok, kovácsok, magyar férfiszabók, német férfiszabók, német nőiszabók, zsinórcsinálók, férficipőcsinálók, női cipőcsinálók, szappanyfőzők, kötélverők, szitakötők, ezüstművesek, bádogosok, sarkantyúsok, kőfaragók, harisnyakötők *(Strumpfwirker, Strumfstricker)* kárpitosok, táskások, asztalosok, posztónyirók, órások, bognárok, takácsok, körzőcsinálók, cserepezők, ácsok és ónöntők.

A Mészárosok remekszabálya ez : «*a remektévő Mester becsülje le szemre egy hízott ökör husát és faggyát, öt fontnyi pontossággal becsülve azt többre-kevesebbre, legföljebb 3 ütésre üsse le az ökröt, nyissa meg egy szurásra a főütőerét (Herzader), de ne szurkálja az ökröt át, meg át, a szarvakat két csapásra és egy vágásra távolítsa el, vágja ki sértetlenül a nyelvét, hasítsa kettőbe a gerincét, de úgy, hogy*

a vetőt meg ne sértse, tisztán fejtse ki a bőrét, tagolja az ökröt öt tagba, úgymint egy mellerészére, két elejére és két hátuljára, mindezt három negyedórányi idő alatt végezze el, a tagoláshoz telszése szerinti két legényt vehet igénybe».

P. n., nyomtatvány. A két Céh egyéb remektételi szabályai: v. ö. 1696-i pesti Céhlevélben és az *«1830 körül Pest»* jelzetű iratban.

A 72 Céh fenti elsorolása a szabadságharc utáni Pest-Buda kézmives életének fokmérője. Sok Céh újabb keletű (pálinka- és ecetfőzök, fürészvágók, kertészek, német nőiszabók, női cipőcsinálók, körzőcsinálók).

742. 1851. augusztus 10. PEST.

A Cs. Kir. Pest-budai kerület Főispánja Szigorú leiratot intéz *«Georg von Friedrich»* cs. kir. helytartósági tanácsoshoz, a Pesti Magisztrátus és Községtanács ideiglenes elnökéhez a Mészárosmesterekre kirótt bírságok ügyében.

A Helytartótanács a húsárszabás túllépése miatt megbüntetett mészárosok bírságait ezúttal kivételesen elengedi, tekintettel *«a legutóbbi évek eseményei által szétzilált vagyoni viszonyaikra»*. A jövőben azonban minden kihágást a legszigorúbban fognak büntetni, az 5—50 forintos bírságokat nemfizetés esetén 5 forintjával számított 24 órás börtönre fogják átváltani, súlyosabb esetekben a mesterjogot vonják meg az illető mestertől. Az összes pesti Mesterek tartoznak aláírni a jelen rendeletet.

P. n. A mesterek aláírásai:

Elolvastuk:

Keller János	*Schaeffer* Ádám	*Sobinszkyné* Anna özv.
Virágh Ferencz	*Fetter* József	*Karpf* Ignácz
Egyed János	*Merx* József	*Heidenreichné* Klára özv.
Egyed Sándor	*Reichl* Károly	*Budayné* Gertrud özv.
Thurn János	Idős *Muschik* Ferencz	*Gartlner* Mihály
Slotter Antal	Ifjú *Muschik* Ferencz	*Thurnné* Erzsébet özv.
Peringerné Magdolna	*Schaeffer* Márton	*Hettinger* Ferencz
Pauer Tamás	*Michl* Antal	*Hettinger* Antal.
Schaeffer Antal	*Michel* Károlyné, özv.	

Az *«események»* a Szabadságharcot jelentik. A terrorizált mesterek — még azok is, akik mindig magyarosan írták alá nevüket — most mindnyájan németesen írják azt.

743. 1851. aug. 15. PEST.

Augusz Antal lovag, a Cs. kir. Pest-budai Kerület Cs. kir. Főispánja az Ipari Rendelethez *(«Gewerbe-Instruction»)* magyarázó jegyzeteket küld Johann von *Waldheim* Cs. kir. Kormányzati Biztoshoz, Buda Városa Polgármesteréhez.

Közli, hogy a *sütő- és mészáros-iparra* külön rendelkezés fog tétetni (V. ö. 1852. febr. 14.). Intézkedik a *zsidó inasok* dolgáról, ezek szabályszerű tanulólevelet kapjanak a Céhektől : az újonnan felvett zsidó inasokat a Céhek jelentsék be a Tanácsnak.

A két Város gondoskodjon az inasok rendes iskolázásáról. A *kontárokkal («Stöhrer»)* bánjanak humánusan, ne döntsék a kontárkodással kenyerét kereső családapát nyomorba, ipari engedélyeket egyszerűsített hivatalos úton adjanak ki. (V. ö. 1851. aug. 22.)

P., n. kőnyomat.

744. 1851. aug. 22. PEST.

Augusz Antal Cs. kir. Főispán leiratot intéz Pest császári Komiszárosához (v. ö. 1851. aug. 15.), hogy a céhi Komiszárosok kellő erélyel fékezzék meg az *Ipari Rendelettel* szemben lázadó céhi szellemet *(«den wiederspenstigen Zunftgeist»)*. A Mesterjogok adományozása nehézkes, a Céhek e ponton tűrhetetlen akadékoskodást folytatnak *(«unerträgliche Plackereien»)*. Az összes céhi Komiszárosok közöljék az összes Céhekkel, hogy a 13,173. sz. Cs. kir. Helytartótanácsi rendelet alapján azonnal adják fel a remeket mindazoknak, kik ezt a Céhektől kérelmezték, de eddig a húzavonák miatt nem kapták meg azt, különben a Céhmesterek 50 forint bírsággal lakolnak. A Céhek a Mesterjogért 10 forintnál többet ne merészkedjenek követelni.

P. n. kőnyomat. A leirat jól mutatja a Császári Kormány, illetőleg a *«Bach Regime»* belpolitikáját. Ott van benne az a diplomatikus törekvés is, mely minden abszolutisztikus korszakot jellemez : a forradalmat olyan szociális intézkedésekkel vezeti le, hogy azok feleslegessé tegyék a nélkülözők ilyen irányú forradalmi tényked̄ését. A bécsi kormány tehát maga vezeti az alsó osztályokat — a kontárokat és zsidókat a *Céh* ellen, a parasztot a *nemesség* ellen. A két osztályban a régi magyar Rendiség bástyáját látja. Ebben igaza volt, a Rendiség és a Céh 1851-re tényleg túlélte önmagát. A bécsi rendelkezések azonban nemzetellenesek voltak s így azokat nem valamely *«emelkedett szociális érzékű államalkotó bölcseség»*, még kevésbbé

«*humanizmus*» vezette, hanem csak a magyar nemzeti ellenállás megtörése az ősi: «*Teremts széthuzást és uralkodj!*» a «*Divide et impera!*» szelleme szerint a «*Josephinismus*»: II. József politikai öröksége késői kisugárzásaképpen. A bécsi kormány ipari «nagystílusa» tehát nem *cél*, hanem csak párhuzamos *eszköz* a börtön és ebben az években újra működő politikai akasztófa mellett: alacsony politika és nem nagystílusú humanizmus és nem «haladó» politika.

745. 1851. augusztus 26. PEST.

Zlinszky József, a «*pest-budai kerület Császári királyi főispánja*» («*K. K. pestofner districts Obergespann*») parancsot küld a pesti Tanácshoz, hogy azonnal intézkedjen a Céhnél Johann *Schultheisz* mészáros dolgában. Ez ugyanis a Tanács 10,505—1850. máj. 31. sz. és k. rendeletével Székjogot kapott, a Céh azonban már egy éve nem hívta fel remektételre. Ha ezt a Céh most is elmulasztja, akkor 50 frt bírságot fizet, egyebekben tudatja a Tanáccsal, hogy más Székadományozási és szabadvágási («*Freihacken*») ügyekben addig semminemű intézkedést nem foganatosít, míg Franz *Schultheisz* ügye el nem intéződik.

P., n.

746. 1851. szept. 12. PEST.

A «*Cs. kir. Pest-Buda kerületi főispán*» leír Pest Város Tanácsához, hogy a pesti Céh az iparutasítás értelmében 50 frt bírság terhe alatt kötelezendő arra, hogy *Prokisch* János céhenkívüli szabadvágó mészárosnak a remeket haladék nélkül adja fel. A leiratot a főispán helyett *Zlinszky* helytartósági tanácsos írja alá. A leirat hátulján 1851. szept. 19-i keltezéssel és *Fridrich* polgármester aláírásával szintén az az utasítás áll, hogy a Céh «*a leirat tartalma szerint a kiszabott bírság terhe alatt remek feladására kötelezendő*». A Tanács a rendeletet további eljárás végett *Alkér* Antal tanácsnoknak adja ki.

P., m.

747. 1851. szept. 15. PEST.

A pesti Céhnek és Pest Városa Magisztrátusának vitás ügye, az «*1848. Márczius Tizenötödike*» eseményeivel kapcsolatosan a

forrongó pest-budai és országos néphangulat lecsillapítására létesített olcsó húsárak révén a Céhbeliekre háramlott károk megtérítésére akkor megszavazott összeg kifizetése körül.

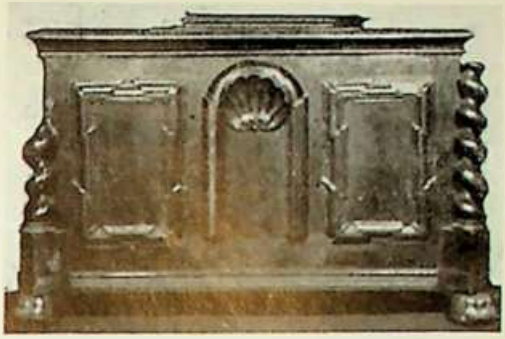
P. n. Az iratcsomóból néhány darab hiányzik, az események azonban ezek híján is összeállíthatók. Az ügy végső elintéződése ismeretlen. Az ügy az «*1848. Március Tizenötödike*» eddig ismeretlen forradalmi-népélelmezési jelenségének dokumentuma, egyben az 1849. októberétől idegen «*jöttment*» elemekkel bővült pesti Magisztrátus és pesti Céh szabadságharc utáni gondolkozásának, általában az akkori «*Cursus*»-nak hű tükre.

Láttuk, hogy az 1848-i «*Március*» mozgalmainak hatása alatt a politikai élet akkori pesti hangadói még 1848. március 19-én a *Vármegyénél* is, a *Helytartótanácsnál* is kieszközölték, hogy a pesti mészárosság kártérítést kapjon. A forrongó néphangulatot ugyanis az akkori Vármegye — nevezetesen nagyemlékezetű Alispánja, Nyáregyházai Nemes *Nyáry* Pál — nem akarta magasabb húsárszabással izgatni, ezért a mészárosság ismert méltányolt és nyilvánvaló kárára — politikai okosságból — a húsárat 15 krajcáron hagyta. Tette pedig ezt főleg arra való tekintettel, — amit a «*Március Idusa*» irodalma is említ — hogy a március 19-én tartani szokott régi «*Józsefnapi Vásárra*» rengeteg ember gyűlt össze Pesten. Mivel a mészárosság — illetőleg a pesti Céh — belevonása nélkül az így szándékosan alacsonyabbra szabott húsárszabást megcsinálni nem lehetett volna, a Céh, illetőleg a Mesterek a Vármegyétől ígéretet kaptak, hogy majd kártalanítják őket.

A kártérítési összeg azonban a rohanó események során 1849. augusztusa végéig, a bukásig kifizetésre nem került. A Céh a Szabadságharc bukása után az «*1848. Április Tizenegyedike*» napján szentesített Magyar Törvények alapján felállított «*Magyar Királyi Felelős Kormányzat*» jogutódjaképpen szereplő «*Császári Királyi Kormányzat*»-on követelte a kártérítést.

Az itteni iratok ezt az ügyet tárgyalják. Hangjukon az «*Akasztófa és a Börtön politikája*» által történt «*Terror*» félelme érzik meg. A «Bach-Korszaka» alatti «*Pesti Magisztrátus*»-nak csúfolt társaság nem az «*1848. Március Tizenötödike*» idején szereplő feledhetetlen nevű férfiakból állott: soraikból *Rottenbiller* Leopold és *Staffenberger* István nevei hiányoztak már: az itteni iratok alacsony alázatosságú «*Schwarz-Gelb*» hangja nem a régi tisztelt nevű «*Városi Uraimék*»-é, hanem az idecsődített, idegen cseh, morva és német

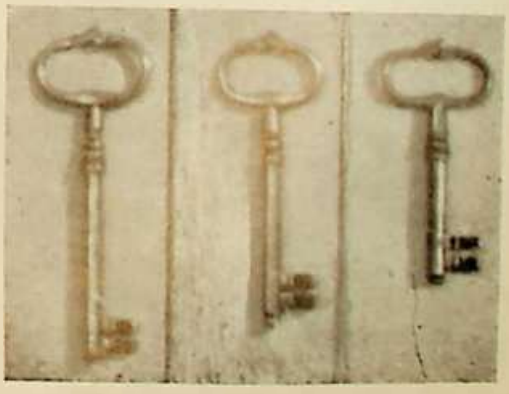
A Budai Mesterek Becsületes Céhládája. 1696.

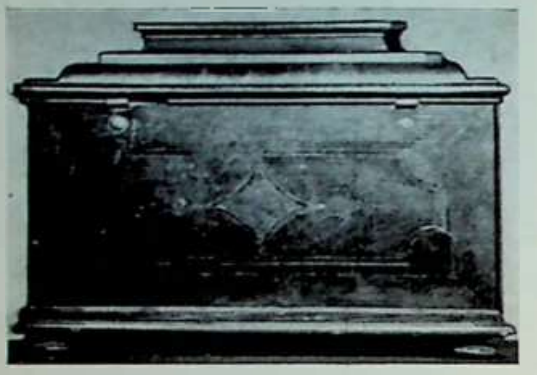

A Nyitott Céhláda a Privilégiomokkal. 1931.

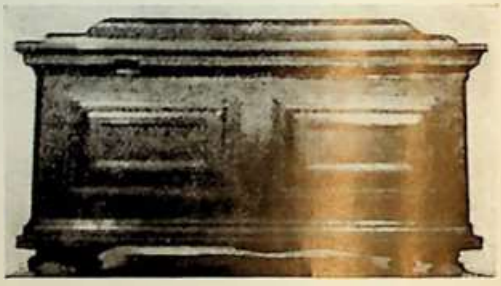
A Becsületes Láda Bösztörzárának Három Kulcsa. 1696.

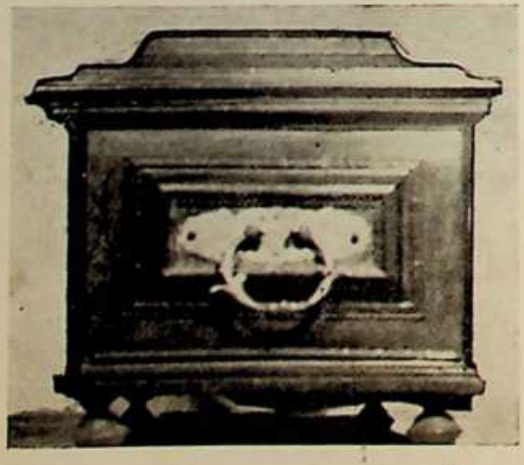

A pesti Mesterek Becsületes Céhládája. 1696.

A Budai Legények Becsületes Testvérsége Ládája. 18. sz.

A Budai Legények Becsületes Testvérsége Ládája. 18. sz.

A Láda Karikája.

«*Bejántér*»-oké.[1] 1851-ben az iratok még magyarnyelvűek, az elnyomást még enyhíteni tudta a nemeslelkű magyarbarát, *Augusz* Antal császári Főispán. A Céhben eleinte még többségben volt a régi elem. Csak később hatalmasodott el az idegenből ideszabadított «*jött-ment*» elem. (V. ö. 1849. októberétől idegeneknek adott «Mesterjogok»-at.) Ennek hangja érzik meg a későbbi iratokon, annyival is inkább, mivel az 1848 előtt dúsgazdag Mesterek 1849 után a *Honvédségnek* történt hazafias hitelezések és a «*Kossuth Bankó*» elértéktelenedése miatt úgyszólván mind tönkrementek. (V. ö. az aggastyán tönkrementek segélyeit az 1880-as években.)

A «*Nagy Márczius*» népélelmezési politikája azonos minden forradalmi megmozdulás hasonló eljárásával: egyetlen «*Uj Korszak*» sem mulasztja el, hogy az első napokban «*bőséget és jólétet*» ne hirdessen, illetőleg hogy a kedélyeket az olcsóság múló ábrándjaival ne csillapítsa le.[2]

Az iratok 1851-el kezdődnek. A szeptember 15-én tartott «Község Tanácsi Ülés»-en «*Hatósági elnök, Fridrich György Ő Méltósága*» felolvassa a pest-budai *Kerületi Főnökség*[3] június 7-én 11,572. sz. a. kelt rendeletét, mely *Pest* Városát kötelezi, hogy a pesti mészárosoknak az 1848-i húsárszabással okozott kár megtérítése fejében 36,000 váltóforintot fizessen ki. Ebben az időben az elnyomás még nem olyan aljas, mint a korszak későbbi éveiben. A Községtanács erre alábbi *magyarnyelvű* határozatot hozza:[4] «*Miután e' városi hatóságnak semmi befolyása nem volt az 1848. évi márczius alkalmával történt husárszabásba és ezen árszabás nem kizárólag Pestváros, hanem az egész ország érdekében történt és e ható-*

[1] Az 1848-i «*Márczius Tizenötödike*» falragaszát, a «*Tizenkét Pont*» proklamációját *Rottenbiller Leopold* — mint a Választmány elnöke — és *Staffenberger* István írták alá Pest Városa Tanácsa részéről. A többi aláíró között ott van: *Nyáry* Pál, *Petőfi* Sándor, *Irinyi* József, *Irányi* Dániel, *Klauzál* Gábor, *Egressy* Sámuel, *Vasváry* Pál. Pest itt és ebben bizonyult igazában az «*Ország Fővárosának*».

[2] A «*Bocche di Cattaro*»-ban 1918. februárjában lefolyt, Oroszországból jött tervek alapján előkészített matrózlázadásnál «*Dohányt és kenyeret!*» volt a forradalmi jelszó. Idevágó gyüjtésünk (Gyáni Szüts Sámuel karcagi földbirtokos kézirata) a M. Kir. Hadtörténelmi Múzeumban.

[3] «*Kerületi Kormány*»; a «*Császári Királyi Főispán*», a köznyelven «*Beczirkér*»-nek nevezett császár hivatalnokok. A Cs. kir. Főispán itt még a humánus és jóindulatú *Augusz* Antal (l. alább).

[4] 9981. sz.

ság azon árszabási ügyben nem egyéb, mint felsőbb parancsok végrehajtója minőségben lépett fel, maga részéről kárpótlást senkinek sem ajánlott, de ez tőle, mert a' volt magyar királyi helytartóság 1848. böjtmáshó 19-én 13,733. sz. a. kelt intézvényével biztositatott — nem is igényeltetett; — a' magas cs. kir. belügyministerium alázatos felírás utján megkéretni határoztatik, hogy a' minden oldalról igénybe vett és végképen kimeritett Pestváros pénztárát ezen 36,000 váltóforintnyi kárpótlás fizetése alól felmenteni kegyeskedjék.[1]

1852. február 15-én a Céh a pesti Magisztrátushoz fordul és kéri, hogy a folyó ügyben a *Császári Helytartósághoz* intézendő újabb átiratban pótolja azokat a hiányokat, melyeket a Céh egy korábbi beadványából kifelejtett : nevezetesen azt, hogy a «*husárszabásnak 1848. március 19-én a régi 15 krajcáros áron való meghagyása az egész ország nyugalmát biztosította,* mert a felforgató pártok (*«die Umtriebsparteien»*) mozgalma, mely Pest Vármegye akkori Másodalispánja személyéhez fűződik :[2] Pestről az egész országra átcsapott volna az akkori józsefnapi vásári sokadalom révén, ha éhségzavargás tört volna ki. A Céh a saját kárára így járult hozzá a köznyugalom fenntartásához ; az olcsó hús hozzájárult a közrend és az ellátottság érzésének emeléséhez.

1852. június 28-án a pesti Tanács közvetlenül Von Bach Báróhoz intézett folyamodást.

«Ő Excellentiájának, Alexander von *Bach* Báró [3] Kereskedelmi

[1] A *magyarul* irott jegyzőkönyvi kivonatot harminckrajcáros «*Bilyogos Papiros*»-on *Czigler* Ferdinánd főjegyző, Pest Város Főjegyzője «*forradalmi*» pecsétje alatt adja ki. A piros viakszpecsét két vonal közötti köriratal: «SZ : KIR : PEST VÁROS IEGYZŐ HIVATALA 1849» ebben : két szalaggal összekötött bőségszarú között «Új barokkos» cartouche-sal négyszögletű paizsmezővé kiegészitve a Város Címere. *Goszleth* ellenőr festékes párnáról nyomott ugyanilyen magyar köriratú (*«PEST VÁROS DIJSZEDŐ HIVATALA»*) pecsétet ütött az iratra.

[2] *Nyáry Pál!*

[3] Alexander von *Bach* báró (szül. 1813) ügyvéd, császári kamarai ügyész, eleinte liberális forradalmár : a bécsi «*Márczius Tizenharmadika*» 1848-i forradalmának egyik előkészítője, majd hirtelen fordulattal az Udvarhoz közeledik, július 19-én igazságügyminiszter és a «Camarilla» terveinek főmozgatója, mely benne talál eszközt a «*Reakczió*»-nak liberális színben való feltüntetésére. Ekkor lesz igazságügyminiszter, — a jóérzésü *Stadion* utóda — az egész germanizáló, abszolutisztikus korszak gyülölt emlékü neveadója. 1851-től ő proklamálja a leplezetlen abszolutizmust. Az ő eszköze az akkor felállított gyülöletes emlékü *Cs. Kir. Csendőrség.* A Rendiség ellen-

Minister Urnak! Vagy Ő Császári Királyi Fensége *Albrecht* Herczeg Urnak, Magyarország polgári és katonai Kormányzójának!» — mondja a kérvény, mely a Császári Helytartóság ítéletét appellálta meg.

«*Ama sokféle ügy és cselekvés közül — melyek a szerencsétlen politikai zavarok révén állottak elő és sommás politikai uton eléggé meg nem világíttatván végrehajtattak — egy ilyen ügy éppen most van szőnyegen az alulírott alázatos Magisztrátus és Községi Tanács előtt.*

Ez az ügy többek között «1848. Márczius Tizenötödike» roszúl értelmezett, illetőleg kierőszakolt következményeivel áll összefüggésben, mikor is az akkori pesti Magisztrátusnak és a Választott Polgárságnak röviden: az akkori törvényes városi hatóságnak és annak tagjainak mindennemű befolyása és akarata nélkül (!) egy nagyszabású, hirtelen felállított Bizottmány — mely az akkori vármegyei legfőbb tisztviselő[1] *vezetése alatt állott — minekutánna már régebben kovácsolta vészthozó terveit a törvényes Kormányzat ellen, az úgynevezett «1848. Márczius Tizenötödikét» egy erőszakosan megnyitott nyilvános ülésen*[2] *kihirdette és az egész országban a sajtószabadságnak egyidejűleg erőszakosan történt bevezetésével ennek hírét elterjesztette, mely alkalommal a városi hatóság az önkényes és erőszakos eseményekkel szemben magára hagyatott.»*[3]

A folyamodvány ezután elmondja, hogy Pesten mindig a

---

ség, ámde az Egyházzal jó viszonyban van. A magyar *Reform Korszak* több programmpontját (jobbágyság megváltása, az «Ősiség» megszüntetése) *Bach* «rendőrállama» valósítja meg; ezzel azonban a magyar szabadságideal letéteményesét, a nemességet törte össze. Az ausztriai polgárság is gyűlölte, de az ausztriai arisztokraták is a «renegát forradalmárt» látták benne. Az 1859-i olasz háborúba bukott bele, a felülkerekedő liberalizmus elseperte. (*Marczali* Henrik nyomán.) Az «*Ein Blick — Ein Rückblick*» vitájában még *Széchenyi* István mutatta ki a «*Bach Regime*» hazugságait. A politikailag jellemtelen köpönyegforgató vénségére újra «liberális» programmal lépett fel.

[1] *Nyáry* Pál Másodalispán. A «Márczius Tizenötödiki» proklamációt — mint láttuk — *Rottenbiller* Leopold, mint választott elnök és *Staffenberger* István írták alá.

[2] «*mit ihren schon früher gegen die legale Regierung geschmiedeten verderblichen Plänen den «15-ten März 1848» den sogenannten in einer gewaltsam eröffneten Sitzung Kund machte*».

[3] «*mittelst gleichmässiger gewaltsamer Einführung der Pressfreiheit verbreiten liess*».

Józsefnapján tartott vásár — vagyis március 19-e — napjára limitálta a Vármegye a pesti húsárakat, éspedig mindig három hónapra előre. A viszonyok azonban akkor igen kedvezőtlenek voltak, a Vármegye a 15 bécsi értékű krajcáros húsárat 17 krajcárra akarta limitálni. «*A Vármegye azonban a legfőbb tisztviselője és más számos forradalmárok által létrehivott politikai izgatottságra, az «1848. Márczius Tizenötödikére» való tekintettel, de meg azért is, mivel a fővárosban a vásár alkalmával sok idegen és roszérzületű Publicum gyülekezett össze*», jónak látta, hogy a hús árát 15 krajcárban szabja meg, nehogy a drágulás miatt a csőcselék kihágásokra ragadtassa magát.[1] Mivel azonban előreláthető volt, hogy a mészárosságnak súlyos veszteségei lesznek a 15 krajcáros húsár mellett, a Vármegye — megint csak Pest Városa Magisztrátusa meghallgatása nélkül — a mészárosság kártalanítására alapot létesített, melyhez az akkori Magyar Királyi Helytartó Tanács 1848. március 19-én 12,733. sz. a. beleegyezését adta azzal, hogy az ügyet együtt intézze el a Vármegye és a Város.

A mészárosság haladéktalanul kérte a kártérítés kiutalását, — mondja a kérvény — a közben [2] törvényesen megalakult Magyar Minisztérium — 1848. júliusában vagy augusztusában — 36,000 ausztriai értékű, vagyis 14,000 «*Egyezményes Érme*» értékű forintot utalt ki a Céh számára, azonban megint csak úgy, hogy minderre a Tanácsnak semmi befolyása nem volt.

A folyamodás kifejti, hogy az események rohamában ennek a pénznek kifizetésére nem került sor, de a szóbanlevő rendeletben egy szó sincs arról, hogy az akkori magyar királyi Hatóságok ezt az összeget Pest Városával akarták volna megfizettetni. Buda Városa a zavaros időkben saját üzemében maga vágatott olcsó húst. Igaz, hogy az akkori pestvárosi Könyvelőség [3] már szám-

[1] «*durch ihren Chef und sonstigen zahlreichen Malcontenten*» .... «schlecht gesinntes *Publicum*» .... «Pöbel». * *Malecontente*, helyesen «*malcontente*»: elégedetlen, forradalmár, sértett önérzetű. A szó az olasz *Carbonari* Páholyokból és az 1821-től érlelődő spanyol forradalomból (*«Los Cortesias»*) került ujra a korszak nyelvébe. A «*Kossuth szakáll*» és a «*Kossuth kalap*» olasz «Szénégető» visclet. Ez az egész kornak dús körszakálldivata is a «Carbonaro» köpönyeggel együtt. *Malcontens*: Rákóczi hive.

[2] 1848. április 11-én, vagyis az első Magyar Királyi Felelős Minisztérium megalakulásakor.

[3] Számvevőség.

fejtette az összeget, de a jelenlegi Pest Városa pénztára üres, az egész ügy pedig forradalmi ügy volt, éppen ezért a Helytartótanács akkori ideiglenes elnöke, Karl von *Geiringer* Báró, a kártérítés megfizetését már 1850 március 11-én 4247. sz. a. az Államkincstárra áthárítandónak véleményezte, különben is a «mozgalom» előtti legális Magyar Királyi Kormány az ügyet, mint az akkori Magyar Királyi Pénzügyminisztérium tárcájába vágót kezelte.

Igaz, hogy a szóbanlevő forradalmi rendelkezés anyagi előnyét elsősorban Pest Városa élvezte, — mondja a kérvény — annak erkölcsi előnyei azonban az egész országra szóltak, mert a Pestre gyűlt rendkívül sok vásáros idegen esetleges lázongását akadályozta meg az alacsonyra vett húsárszabás : a kártérítés tehát ezért is kell, hogy az Államkincstár terhe legyen. Egyébként is a pesti mészárosság késedelmessége a hibás az egész dologban, mert annak idején nem szorgalmazta elég erélyesen az akkori Magyar Kormány által kiutalt összeg felvételét.

A kérvény kellően kidomborította, hogy az 1849 *utáni* Pest nem azonos az 1848-ivel, kéri, hogy a tanács mentessék fel az összeg kifizetése alól.

1852. július 8-án még az is hozzájárult a zavarhoz, hogy *Tarczalovits* Antal a városi adók egy részének bérlője az 1848. november 1-től 1849. október végeig a pesti mészáros Mesterek által nem fizetett «*Darabszámpénz*»-ek miatt pert indított a Céh összes tagjai ellen. Erre a Céh újra a Tanácshoz fordult és a perre való tekintettel is sürgette a dolgot.

A pesti Céh *Keller* János főcéhmester és *Virágh* Ferencz alcéhmester aláírásával és a Céh 1696-i pecsétje mellett 1852. július 15-én válaszol a pesti Magisztrátus június 28-án kelt folyamodására a Helytartótanácshoz 15,146. sz. a. beadott viszontválaszában.

Az akkori magyar forradalmi kormány Debrecenben volt, — írja a Céh — a Céhnek nem volt módjában a dolgot sürgetni.

A Céh annak idején belenyugodott abba az adott szóba, melyet az akkori felelős és legális magyar Hatóság adott, tehát nem a Céh dolga volt, — sőt ma sem az — hogy az őt megillető fizetés módjával és mikéntjével törődjön. Ha *Pest* Városa nem tud vagy nem akar fizetni, fizessen az Államkincstár, de a Céh Pest Városán követeli az összeget, mert a Helytartótanács is ilyen értelemben nyilatkozott. 1848. márciusában az egész ország szeme Pestre irányult, *Pest* volt az ország hangadója, *Pest* élvezte a lecsillapított

forradalmi hangulat előnyeit — a Céh Mestereinek kárára. *Buda* Városa is ráfizetett a forradalmi időkre: úgyszólván ingyen, mindenesetre azonban súlyos ráfizetéssel mérte az olcsó hatósági húst. *Tarczalovits* János a «*Darabszámadó*» bérlője executióval fenyegeti a Mestereket: a Céh gyors intézkedést kér, követeli az őt jogosan megillető kártérítési összeget.

Mind erre 1852. augusztus 9-én *Augusz* Antal Cs. kir. Kerületi Főispán intézett leiratot Pest Magisztrátusához, hogy a Céh is, a Város is várja be Ő Fensége Albrecht Főherceg Úrnak Magyarország Katonai és Polgári kormányzójának döntését.

Az ügy kimenetele az iratokból nem tünik ki.

748. 1851. szept. 15. PEST.

A pest-budai kerületi Cs. kir. Főispán a Pest-Budai Kereskedelmi és Iparkamara kezdésére a Cs. K. Helytartótanács által kiadott rendelet alapján leiratot intéz Pest Város Polgármesteri Hivatalához, hívja fel a Mészáros Céhet, hogy ez nyilatkozzon arról, milyen jogcíme van a Mestereknek Szúrómarha kizárólagos szúrásához? A kinevezett Császári Polgármester felszólítása alapján *Alkér* Antal Tanácsnok, Céhi Komiszáros magyarnyelvű leiratban szólítja fel a Céhet, hogy idevonatkozó okmányait — a régi szokásjogot igazolókat is — öt nap alatt mutassa be a Kerületnél.

P., n. és m. 13,907—1851. sz.

749. 1851. szept. 21. PEST.

Augusz Lovag, a «*Pesti és budai kerület Császári és Királyi Főispánja*» — vagyis az «*Alkotmánytalan Aera*» császári főispánja — leiratot intéz *Appiano* József pesti polgármesterhelyetteshez (22,020. sz. a.), az állásából elmozdított alkotmányos Polgármester utódához, a szúrómarha húsa kimérésének szabaddátétele dolgában.[1]

A leirat elmondja, hogy az «*egykori*» Magyar Királyi Helytartótanács 1846. július 21-én 28,074. sz. a. szabaddá tette a szúrómarha — tehát a disznó, bornyú, birka és kecske — húsának

[1] *Appiano*, pesti olasz származású polgár és kalmár volt.

kimérését és 1847. július 6-án 29,461. sz. a. betiltotta a Városi Önkormányzatra (Regularrecht) alapozott darabszámpénzszedést (*«Stückgeld»*).

«Mivel azonban eme rendszabásoknak végrehajtását a közbejött idők eseményei megakadályozták,[1] *ezért a Cs. Kir. Kereskedelmi és Ipari Miniszterium nov. 29-i rendelete alapján a pesti hetivásáron mindenki szabadon mérhet mindenféle szúrott marhától származó húst, természetesen az egészség- és vásárrendőrségi rendszabások betartásával»*. Ezért a Tanács adjon segítséget minden ilyesmivel foglalkozni kívánónak, azt is közölve az illetőkkel, hogy a jelen rendelkezése értelmében a szúrómarha után darabpénz nem fizetendő.

P., n.

750. 1851. okt. 9. PEST.

Augusz Antal Cs. Kir. pest-budai kerületi Főispán tudatja a pesti Magisztrátussal, hogy a hús fontjának ára 22 krajcárban szabatott meg. Egyben felszólítja a Magisztrátust: tudassa a Céhhel, hogy a jövőben minden folyamodásán rajta legyen a Céhmester aláírása, különben a folyamodványt nem veszi figyelembe.

A Tanács magyarnyelvű átiratot intéz a Céhhez: *«Ezen főispányi rendelet eredetiben a' husárszabási bizottmánynak, másolatban pedig Alkér Antal tanácsnok Urnak a' mészáros Czéh értesítése és gyakorlandó felügyelet végett kiadatni rendeltetik. Végeztetett Pesten, 1851. október 15-én. A Városi Tanács által ugyanott.»*

P., n., m. Az irat magyar nyelve az 1849—1867. korszak eleje rövidéletű türelmességének kortörténeti dokumentuma.

751. 1851. október 10. PEST.

A pesti Céh a húsmérés ügyeinek rendezését kérte, a Cs. kir. kerületi Főispánság azonban ezt a kérést feleslegesnek mondja, mert ez már megtörtént: a Céh tehát tartsa magát a már kiadott rendelkezésekhez.

P., n.

[1] A Szabadságharc és annak bukása.

752. 1851. október 28. PEST.

A pesti Mesterek a mészárosmívesség dolgának, illetőleg a Céh belső életének rendezését kérik a Tanácstól.

Április 1-én életbe lépett a bécsi Cs. Kir. Miniszter által elrendelt *Kereskedelmi és Ipari Rendszabás.* Ennek 82. §-a szerint a mészárosmívesség korlátozott számú mészáros Mesterből álló testületnek neveztetik. Minden Céh *(«Innungen»)* élvezi az új Rendelet előnyeit, csak a mészárosoké nem. 1848-ban három esztendőre szabad lett a mívesség, azóta számtalan szabadvágó *(«Freihaker»)* működik, tudniillik 1848—1851 között Pesten mindenki szabadon nyert mesterjogot, aki 45 frt városi Taksát lefizetett. Ezáltal a tanult Mesterek közé *«mindenféle erkölcstelen ember és notórius verekedő, czivakodó és nincsetlen kalandos» keveredett bele.*[1]

Mivel ilyen társaságban erkölcsi és vallásos életről szó sem lehet, a nevezett Rendelet a Céh számára holt betű, e szabad verseny mellett pedig ráadásul egy minden alapot nélkülöző Limitatio is szerepel: a Céh tehát valósággal megszűnt és csak nevében élő álcéh *(«Schein-Innung»).*

Ez a törvénytelen állapot mindenkit elkedvetlenít, a Céhmesteri tisztet senki nem akarja vállalni, céhi taksát senki nem fizet: a Mesterek sürgősen kérik a Tanácsot, teremtsen rendet.

P. n. A szabadság — mint mindig — itt is végletes szabadosságba csapott. Ebből a kilengésből az *ipartestületi* formához csak 1886-ban tér vissza a forradalmi korszak által összezúzott céhi intézmény.

753. 1851. nov. 17. PEST.

A pest-budai Kereskedelmi és Iparkamara nyilatkozik a pesti és budai mészáros Céheknek a bécsi Cs. k. Kereskedelmi Minisztériumhoz benyujtott kérésével, melyet a Cs. k. Pest-Budai kerületi Főispánság véleményezés céljából hozzá leküldött. A nyilatkozat lényege az, hogy a pesti és budai viszonyokat nem lehet egyszerűen csak a bécsi viszonyok gyámkodása alá helyezni és egyszerűen a bécsi húsárszabáshoz igazítani a pestit. A Kamara sür-

[1] *«unmoralischen Menschen . . . anerkannten Raufern, Stänkern und ganz mittellosen Abenteuerern das Meisterrecht verliehen wurde».*

geti a *Húspénztár* felállítását, melynek segítségével a két évig tartó háború zavarai miatt elszegényedett mészárosság az uzsorakamatra felvett kölcsönökből megszabadítható lenne.

P., n.

754. 1851. nov. 28. BUDA.

Jegyzőkönyv és számvetés a budai próbavágás, a «*probatica*» eredményéről. V. ö. 1851. nov. 30.

755. 1851. nov. 30. BUDA.

Hackstock Ignác és *Virágh* Ferenc — mint a budai Céh Céhmestere és Alcéhmestere — Antal *Augusz* Lovaghoz, a pestbudai kerület cs. kir. Főispánjához, a Szent István-rend Lovagjához fordulnak a limitáczió dolgában. Mellékelik a húsárszabásról november 28-án «*a Hakstok Urak Vágó Hidjánn*» tett húspróba *még magyarnyelvű* jegyzőkönyvét. E szerint 22 tehenet vágtak, párját à 225 váltó forinton vették, ezek fogyasztási adója páronkint 24 frt 10 kr volt, a *Lánchídon* való marhahajtás darabonkint 25 krajcár volt, tehát a 22 tehén konstált 2750 frtot. A tehenek lemázsált húsa 6157 font lévén és «*beszáradásra lehajult*» egy mázsa után 5 font ; ezért a hús ára 22 krban, a faggyúé 30 krban, egy bőr 20 forintban szabatik meg, ami egypár tehén után 14 frt 55 kr nyereséget jelent, vagyis 6 % haszon engedélyeztetik a Mesterek számára.

A Céh kifogásolja, hogy a bőr és a faggyú értékét levonták az ő hasznukból, kérik a téli drágulásra való tekintettel a 22 krajcáros húsárat.

P. m. A «*beszáradást*» illetőleg v. ö. a 18. századi céhi Statutumot. A Lánchíd 1849. őszétől kezdve szerepelt rendszeresen a pesti-budai forgalomban, mert a Szabadságharc alatt hol a Honvédség, hol a Császáriak szedték fel útja testét.

756. 1852. febr. ČASLAV.

Václáv *Setikowsky* morva iskolamester bizonyítványt állít ki Jan *Wolenec* Bécsbe távozó morva Mészároslegény számára.

P., csch. p. v. p. Časlav ; németül *Tschasslau*.

757. 1852. febr. 14. BUDA.

A Cs. Kir. Helytartótanács rendeletet ad ki a Pesten és Budán gyakorolt húskimérésre vonatkozólag.

A Magyarország számára kiadott *Ipari Utasítás* értelmében a mészárosság «*ezen országban*» hatósági ellenőrzés alatt álló, korlátozott és céhszerű («*zunftmässig*») ipar lévén, az 1848-ban kiadott célszerűtlen szabadvágási rendelet eltöröltetett, éspedig a Cs. kir. Kereskedelmi Minisztérium ezévi január 27-én kelt 703. sz. rendelete alapján.

A Céhek azonnal jelentsék, hogy Budán hány szabadvágó van és hogy hány budai mészáros Mesternek van bizományosa és fiókja. 1852. Szent Jakab napjára a szabadvágás megszűnik, azonban a marhatenyésztők a Közvágóhídon 3 frt fizetése mellett levágathatják a Vásáron el nem kelt marháikat. E célra a két Város rendezzen be hatósági húsmérő helyeket, az így levágott marha ottani kimérése fejében a marhatulajdonos 40 krajcárt fizessen minden marha után. Egy Mesternek csak egy fiókszéke lehet.

P., n. A «Községi Üzem» itt is mint háború utáni jelenség mutatkozik.

758. 1852. február 15. PEST.

A Céh beadványa a pesti Magisztrátushoz az 1848. március 19-én kilátásba helyezett «forradalmi» kártérítés ügyében. V. ö. 1851. szept. 15.

759. 1852. március. PEST.

Appiano József, Pest főváros helyettes polgármestere «*Hirdetmény*»-ben közli a szabad húsvágás megszüntetését, egyben a marhakereskedőnek és marhaeladóknak jogot ad az el nem kelt marha kimérésére.

P., m. és n. Nyomtatvány.

Hirdetmény.

A' cs. kir. ker. Kormányszéknek f. e. Február 16-ikán 2566. sz. a. kelt meghagyása folytán a' következők bocsáttatnak köztudomásra:

Folyó évi Sz. Jakab naptól fogva mindazon szabad husvágók megszüntetnek, kik vagy idegen húst vágtak ki, vagy pediglen tulajdon hús kivágásaik mellett még más üzletet is gyakoroltak.

A' marha-tenyésztőknek és marha-kereskedőknek megengedtetik, hogy a' helybeli vásárra behozott, de el nem kelt vágómarhát magok vágbassák és kimérhessék, olly feltétel mellett mindazáltal, hogy a' hús fontját

a' kiszabott áron alól két váltó krajczárral olcsóbban kimérni, és a' fennálló rendőri szabályokat szorosan megtartani kötelesek.

E' czélra a városi vágóhidakat használhatják, és számukra e' városi község részéről alkalmas helyen kimérőszék is készen tartatni fog.

A' vágóhidak használataért a' marhakereskedő vagy marhatenyésztő minden darab marha után három pengő forintokat, a' kimérő-székért pedig negyven pengő krajczárt fizetend.

Kik ezen joggal élni kívánnak, szándékukat a' városi tanácsnál jelentsék, hol az engedelem ugyan az nap kibocsáttatni fog.

Pest, Martiusban 1852.

Appiano J.,
h. polgármester.

A bécsi politikától — mint mondottuk — nem lehet elvitatni, hogy 1849—1867 között haladó szellemet is diktált Magyarországra, főleg ha azzal magyar előjogokat döntögethetett. Ez a rendelet nem reakciós visszatérés a Céhi intézmény felé, hanem a magyar Szabadságharc alatt a szabadvágásra vonatkozólag kiadott rendelkezések részbeni eltörlése. A «szabadvágás» csődöt mondott, mert hirtelen, elvi alapon, háborús időben, forradalmi vívmányként született. A céhi formákhoz való jelen közeledés után 1872-re nem «*szabadvágás*» formájában születik meg a húsipar szabadsága, hanem abban, hogy képesített iparosok — saját kockázatukra — korlátlan számban nyithatnak üzletet. A bécsi kormány nem törli el a «szabadvágást», csak módosítja.

760. 1852. március 4. PEST.

A Céh az összes Mestertársak nevében nyilatkozatot ad ki, melyben kijelenti, hogy nem kívánja igénybe venni a *Báránylegelőn* levő városi vágóhidat. A Céh a nyilatkozatot Nemes *Jovanovits* Demeter városi főinzsinér (*«Ober-Ingenieur»*) felszólítására teszi meg, kijelenti, hogy a vágóhíd célszerűtelenül épült, kicsi, messze van, ezenkívül minden pesti Mesternek jól és nagy költséggel berendezett saját vágóhídja van, a húsfogyasztás kicsi, kevés a jövedelem, terhes az új fogyasztási adó és az 1848 óta behozott és rájuk rovott városi «*Accisa*»,[1] tehát különben sincs pénzük arra, hogy árendába vegyék a vágóhidat.

P., n.

Aláíratlan fogalmazvány. A *Báránylegelő* a mai Podmaniczky-utca végén volt az 1840-es évek eleje óta már kiépült váci és szolnoki Vaspálya «*Indóházán*»: a mai Nyugati Pályaudvaron túl, a sínek mellett, a Város Erdeje és a Váci Országút között. A mai Podmaniczky-utca eleje (a Vilmos császár-úti rész) 1875-ig Bárány-utca.

[1] Rávágott adó, Abschlag, általában a «Regale»-k adója.

761. 1852. márc. 18. PEST.

Augusz Antal cs. kir. kerületi Főispán szigorúan megrójja a *Cs. Kir. Kerületi Élelmezési Bizottmányt*, hogy a húsárszabás körül — beigazolt módon — hanyagul, könnyelműen, tudatlanul és felületesen járt el s ezzel a kedélyeket feleslegesen izgatta fel a kormányzat ellen.

P., n. V. ö. 1852. márc. 30.

762. 1852. márc. 28. PEST.

Siebenliszt Ferenc, a Pest-Budai Cs. k. kerület alszámvevője a húsárszabásra vonatkozó adatokat terjeszt fel a húsbizottmányhoz.

P., n. A *Siebenlist* név («Hét Fondorlatosság») ősi céhi eredetű «Testvérségbéli» *Spitzname*, mint a *Dotterweich*, *Tagscherer*, *Zugschwert*, *Rosstauscher*, *Frühauf*, *Baldauf*, *Wohlmuth*, *Nimmerfroh* máig élő pesti-budai német családnevek.

763. 1852. márc. 30. BUDA.

A Cs. kir. Helytartóság feloszlatja az *Appel* és *Fröhlich* pesti tanácsnokokból állott húsárszabó Bizottságot, azt igen szigorúan megrójja tudatlan, lehetetlen és hanyag működése miatt, egyben új Bizottság felállítását rendeli el.

P., n. V. ö. 1852. márc. 18.

764. 1852. március 31. PEST-BUDA.

A pesti és budai Céhek céhmesterei és alcéhmesterei — *Keller* János és *Virágh* Ferenc, illetőleg *Kraits* János és *Hackstock* Ignácz — azzal fordulnak a Császári Királyi Pest-Budai Kerületi Főispánság[1] húsárlimitáló Bizottmányához, hogy változtassa meg a *czubákra («zuwag»)* szabott rendet, mely szerint az egy font hús után csak 3 lat lehet. A két Céh elmondja, hogy ez a rendelkezés a gyakorlati életben kivihetetlen, mert hiszen a Publicum reggel 6 és 8½ óra között rohanja meg a Székeket, a sietős munka közben a Székállólegény nem ügyelhet a késére akkor, amikor a sze-

[1] Az alkotmánytalan korszak «*Vármegyéje*».

gény vásárlók félfontokat és háromfertály-fontokat vágatnak, hiszen háromfertályfont annyi, mint 21¼ lat, ehhez a czubák 2¾ lat lenne, már pedig ilyen pontossággal szemmértékre szeletet, avagy czubákot vágni nem lehet. A két Céh kéri, hogy a Bizottmány engedélyezze az 1846-i, az akkori vármegyei limitációs Komiszáros, Nemes *Szentiványi* Vince által 8 latban megszabott czubákot, és pedig 6 latra leengedve, ámbár legjobb volna a czubákkérdést a mészáros Mesterekre és a Publicumra, vagyis a szabad gyakorlatra hagyni, hiszen a Mesternek az a célja, hogy jó kiszolgálással megtartsa vevőit és hitvány czubákkal el ne riassza őket, amit a vevő úgy is megtesz, ha megcsalatva érzi magát.

P. n. Az irat — mint általában a korszak minden beadványa — «*Bélyegos papiroson*» — jelen esetben 15 krajcároson — van írva. Ez a «*Bélyegos papir*» a korszak gyűlöletes adózása. (*Jókai:* «Az új földesúr» és «Mire megvénülünk.)

765. 1852. ápr. 6. PEST.

Augusz Antal báró, helytartótanácsi Tanácsos, a pesti-budai kerület Császári Királyi Főispánja 4974. sz. a. leír *Appiano* József pesti helyettes polgármesterhez (*«substituierter Bürgermeister»*) a Szabadvágók (*«Freihacker»*) osztályozására nézve a márc. 25-én 4275. sz. a. kiadott rendelet pótlását illetőleg. Kívánja, hogy a három osztályba sorolt Szabadvágók első osztályára nézve közöltessék: kitől kapják bizományba a húst; a második osztályba tartozókra nézve közöljék: milyen mesterséget űznek a húskimérés mellett; a harmadik osztálybeliekre nézve — akiknek tudniillik üzletük van — közöltessék, milyen ipari képesítéssel rendelkeznek.

P. m. A németnyelvű rendeletet a Tanács magyarul küldi le *Alkér* Antal tanácsnoknak. *Augusz* Antal báró jóindulatú ember volt. Állásából ezért távolították el. Az elnyomás korszaka tulajdonképpen az ő távozásával kezdődik meg Pesten. Nagy zenebarát volt, Liszt Ferenchez bizalmas barátság fűzte. Tolna vármegyében nagy birtokot vásárolt, Szekszárdon az akkor divatos, úgynevezett «ó-angol» stílusban («Windsor Castle Style» vagy «Early Victoria Style») épített palotájában — mely ma a szekszárdi Kaszinó háza — Liszt Ferencet vendégéül látta.

766. 1852. április 22. PEST-BUDA.

A Két Céh Céhmesterei és Alcéhmesterei, a pesti *Keller* János és *Virágh* Ferenc, illetőleg a budai *Kraits* János és *Hackstock* Ignác arra kérik *Von Augusz* cs. kir. kerületi Főispánt, hogy a szerdára helyezett pesti marhavásárt tegye vissza csütörtökre. A délvidéken — Csanád és Békés Vármegyékben — mindig vasárnap délután van a marhavásár. Ha már most a marhát szerda reggelig innen Pestig hajtják, akkor azokat agyonhajszolják és ezek lesoványodnak.

P., n. Ez az irat adja meg a magyarázatát, miért alakult ki csütörtökre már a középkor végén a pesti marhavásár, illetőleg hogy miért csütörtök este a budai Céh 1498—1529 közötti «*Seres Testvéres*» együttlétének, a mai csütörtöki marhavásárnak, a mai Ipartestület csütörtök délutáni hivatali szünetének, az iparosság csütörtöki összejöveteleinek oka : a délvidéki marhahajtás a vidéken vasárnap tartott vásárról csütörtök hajnalra ért Pestre.

Az iratból az is kitűnik, hogy vidéken a középkori «*Vásár napja*», vagyis a «*vasárnapi vásár napja*» a «Pazár» vagyis a «Pazárnapja» még élt a mult század közepén is.

767. 1852. április 28. PEST.

Pest Város Tanácsa *Alkér* Antal Tanácsnok jelentése alapján *Lachmann* Flórián céhenkívüli Szabadvágó mészárost 45 pengőforint díj lefizetése ellenében a pesti mészárosmesterek sorába felveszi, mivel a nevezett mészárosnak «*a megkívántató kellékekkel való felruháztatása már az által is elismertetett, hogy a Céh részéről közelebb bemutatott jegyzékben a szabad húsvágók harmad osztályába soroztatott*». A jegyzőkönyvet *Egry* Ferenc adja ki. V. ö. 1852. jún. 18.

P., m., másoló tintával készült másolat, p. v. p.

768. 1852. június 18. PEST.

A «*Cs. kir. pestbudai ker. Főispány Úr hivatalos távollétében*» *Fridrich* cs. kir. Helytartósági Tanácsos értesíti *Appiano* Józsefet, Pest Város polgármesterét, hogy *Lachmann* Flórián mészárost a városi Tanácstól nyert mesterjogában megerősíti, illetőleg elutasítja a pesti Céhnek azt a kérését, hogy «*Lachmann Flórián mesteri felvétele elhalasztassék. A tárgyiratokat tehát az illetők kelló értesítése és a remek feladás iránti intézkedés végett*» visszaküldi. V. ö. 1852. április 28.

769. 1852. június 28. PEST.

A pesti Magisztrátus folyamodása Von *Bach* báró Cs. Kir. Kereskedelmi Miniszterhez és *Albrecht* Főherceghez, Magyarország Cs. Kir. Katonai és Polgári Kormányzójához a pesti Céh «forradalmi» kártérítése ügyében. V. ö. 1851. szept. 15.

770. 1852. júl. 6. PEST.

A Tanács 1013. sz. a. elrendeli, hogy a Céh «*adja fel*» («*aufgeben das Meisterstück*») *Nagy* Ferenc helytartó Tanácsilag felvett Mesternek a remeket.

Bélyeges papíron, «Kétfejű Sas»-os városi vörös viaszpecséttel a jegyző, festékes pecsétnyomóval ütött bilyoggal az ellenőr neve mellett.

771. 1852. július 8. PEST.

Tarczalovits Antal (János) pere a Céh ellen a Szabadságharc alatt elmaradt «*Darabpénzek*» miatt. V. ö. 1851. szept. 15.

772. 1852. július 15. PEST.

A Céh válaszirata a Helytartótanácshoz a pesti Magisztrátusnak a «*forradalmi kártérítés*» dolgában ugyanoda felterjesztett beadványára. V. ö. 1851. szept. 15.

773. 1852. augusztus 9. PEST.

Augusz Antal Cs. kir. Főispán leirata a Céhhez és a pesti Magisztrátushoz a «*forradalmi kártérítés*» dolgában. V. ö. 1851. szept. 15.

774. 1852. aug. 27. POZSONY.

Motkó Ferenc pozsonyi Tanácsos igazolja, hogy a marhahús fontjának ottani ára 12 váltókrajcár.

N., p., p. p.

775. 1852. október 18. PEST.

A Tanács mesterjogot ad *Fabesch* Márton legénynek. V. ö. 1871. június 19.

776. 1852. okt. 21. PEST-BUDA.

A két Céh panaszt tesz az *Élelmezési Bizottság* eljárása ellen, egyben jelenti, hogy a korán beállott deres, télies reggelek miatt a marha legeltetését beszüntették, a széna drágulása a marhát is drágítja: méltányos húsárszabást kérnek.

P., n.

777. 1852. dec. 4. PEST.

Kaczer József «*remekelő Mészárosmester*» mivel 1852—19,424. sz. helytartótanácsi határozattal mesterjogot nyert, kéri a pesti Tanácstól a remeke letételére vonatkozó nap kitűzését azzal a megjegyzéssel, hogy a Céh ezt hiába tagadná meg, mivel ha 8 napon belül neki a remeket fel nem adja a Céh, a mesterek könyvébe való beiratása hivatalos úton, kényszerből, azaz «jegyzői tollal», remekelés nélkül is megtörténik.

P. m. Azaz a Tanács parancsa alapján hatósági személy fogja nevét beírni.

778. 1852. dec. 20. PEST.

A pesti városi adókivető-bizottság sürgősen kéri a Céhhez tartozó mesterek osztályozásáról szóló kimutatást.

P. m. és n. Az irat «*Metzger Innung*»-nak nevezi a Céhet.

779. 1853. jan. 30. PEST.

Augusz Antal cs. kir. pest-budai kerületi főispán Nemes *Kászonyi* József cs. kir. helytartósági tanácsoshoz, a Ferenc József Rend Lovagjához, Pest Városa helyettes Polgármesteréhez leiratot intéz a húsárszabás dolgában: a hús ára «*egyezményes érmében számított*» 9 kr lesz («*Conventions Münze*»).

P. n. A napoleoni háborúk okozta pénzértékcsökkenés — mint mondottuk — a papírpénz behozatalával kapcsolatban az úgynevezett «*Inflatio*» ama jelenségeit eredményezte, melyet minden háború — a Világháború is — szabványosan hozott magával. A *papírpénz* «özönlése» — az «*Inflatio*» — pillanatnyi jólétet teremtett a század elején is (l. fenntebb), az értékek azonban hamar «legördültek»: ez a «*Devalvatio*». Ezzel azonban az is járt, hogy az eleinte tömegekben repkedő papírpénz is «szükiben» volt (l. u. o.). Ez a «*pénzszűke*». A bécsi kormány által behozott papírpénz volt a «*Váltó Tzé-*

dula», a «*Váltó Pénz*», azaz a «*Váltó Forint*» és a «*Váltó Krajtzár*», ami «*Wechsel*»-t, vagyis «*Charta Bianca*»-t, azaz jó pénzre szóló «*bankó tzéduládt*» jelent. Ez volt az újpénz, vagyis a «*Jegy*», a «*Geld-Schein*», a pénzre szóló *utalvány*. Ezt a korszak gúnyosan «*Schein-Geld*»-nek : «*Álpénz*»-nek csúfolta, a magyar ember «*sájnpénzt*» vagy «*sajna pénzt*» mondott megvető, lenéző szójátékkal. A *régi pénz az ezüst* volt az Egyezményes Érme, a «*Conventions Münze*». (Ezüst forint, Ezüst krajtzár.) A kettő viszonyát évekre előre számított tabellák fejezték ki. Az 1830-as években megállapodott a két érték viszonya («*Stabilisatio*»), aminek kulcsa az volt, 100 *régi Ezüst Forint* 250 *új* papírforintot ért, vagyis 100 papírforint csak 40 ezüst forintot ért. Az 1850-es évektől a «*jó pénz*» lép életbe, vagyis a jelen 9 kros hús ára «*23 krajczáros*»-nak felel meg.

780. 1853. febr. 18. PEST.

Augusz Antal báró, cs. kir. Főispán 15 krajcáros «*bélyeges papiros*» 2196. sz. a. leiratot küld Johann von *Walheim* kinevezett budai császári királyi Polgármesterhez, hogy *Fischer* Sebestyén mesternek — aki csatolt orvosi bizonyítvány szerint elgyengült és jobbkarján félig bénult — a remektevés («*die Stuckung*») elengedtessék. *Veidinger* Alajos budai főjegyző a Céhet erről értesíti.

P., n. Az ilyen esetekben való remekelés elengedését már a 19. századi új céhlevél is (l. o.) lehetővé teszi.

781. 1853. márc. 10. PEST.

A budai «Szabadvágás» megszüntetése.

Mint láttuk, a pest-budai «*Márczius Tizenötödike*» szabadságmozgalmával kapcsolatban (l. o.) már 1848 tavaszán, majd a forradalmi Bécsben megalakult «*Polgárok, Polgárőrhadak és Diákok Bizottmánya*» húsmérési rendelkezéseinek (l. o.) szellemében, a demokratikus irányú népélelmezés elveinek megfelelően 1848 őszén (l. o.) létesített pesti-budai «*Szabadvágás*» gondolata az 1849. szeptemberében beköszöntött «Új Regime»-től függetlenül, magától bukott meg (l. o.). Maradványainak visszafejlesztését — mai szóval élve : lecépítését — a «*Bach Korszak*» vitte keresztül. Az 1853-ig megmaradt kilenc budai szabadvágó közül két magyar, egy tót, két cseh, egy rác és három német volt. Ezek közül a két magyar és egy tót szabadvágót a Helytartótanács megfosztotta Székétől, a cscheket, a rácot és a németeket a Céh minden tiltakozása elle-

nére belekényszerítette a Céhbe. A budai Tanácsban, a «*Cs. Kir. pest-budai Kerület*»-nek csúfolt egykori «*Nemes Vármegyében*» és az egykori «Magyar Királyi» most: «*Cs. kir.*» Helytartótanácsban már ekkor előírásos, hivatalos, magyar ruhába öltöztetett «*Bach Huszárok*»: jött-ment cseh és morva hivatalnokok ültek, közöttük sok behódolt magyar is, akiknek földetlen szegénysége nem engedte meg, hogy más egykorú, anyagilag független magyar úr módjára földjeikre visszavonulva térjenek ki a kenyeret, címeket és rendjeleket adó, lenézett és megvetett szolgálat alól. Ezek voltak azok, akiket 1867 után «Halott»-nak tekintett a társadalom.

A budai szabadvágók dolgának liquidálása azzal kezdődött meg, hogy *Augusz* Antal cs. kir. főispán leiratot küldött a szabadvágók dolgában Johann von *Walheim* cs. kir. helytartósági tanácsoshoz, a Császári Ausztriai Lipót Rend lovagjához, Buda Polgármesteréhez.

A bécsi Cs. Kir. Kereskedelmi Minisztérium rendelete alapján — mondja a leirat — *Tomanek* Venczel, *Bogisits* Ferenc, *Jerabek* Károly, *Pratscher* János, *Doleschall* Ferenc, *Zeller* Simon és *Schiessl* József budai szabadvágók három hónapon belül folyamodjanak a mesterjog elnyeréséért, igazolják a mészáros mesterségben való járatosságukat és tanultságukat. Ha ezt elmulasztják, ideiglenesen megadott engedélyeiket elvesztik. Egyébként megnyerik azt, mert az 50,000 lelket felülhaladó lakosságú Budának szüksége van annyi Székre. *Péntek* István szabadvágó nem tudta igazolni a mívességben való tanultságot, tehát Széke bezáratik, ugyanígy jár *Pandurné* Anna asszony is. *Péntek* István utólag (v. ö. 1858. aug. 2.) mégis mesterjogot kapott.

Jerabek Károly tótszármazású szabadvágó beadott kérését a Cs. k. Helytartóság ugyanilyen okokból ekkor szintén elutasította, erről a cseh *Pletka* «Cs. kir. szolgabíró», Buda ideigelenes polgármestere 1835. szeptember 7-én értesíti a Céhet.

A Céh 1856. febr. 12-én terjedelmes panaszban jelenti a budai Magisztrátusnak, hogy *Jerabek* Károly az elutasítás ellenére is továbbméri a húst, noha kártalanítására már korcsmajogot is kapott. A Céh kéri, hogy *Jerabek* székét rendőri segédlettel csukassák be.

A Helytartótanács azonban 1857. június 19-én megadta a mesterjogot *Jerabek* Károlynak is, mivel az 1832-től 1848-ig mint legény működött.

1857. okt. 13. a Céhnek a fenti adományozás ellen beadott folyamodását a Helytartóság fenti rendelete alapján a pesti Magisztrátus elutasítja.

P. n.

782. 1853. aug. 23. BUDA.

A Helytartóság elrendeli *Schüssel* Tamás mester Székének azonnali bezárását, mivel a nevezett mestert a Céh be nem kebelezte, meg azután ő az ideiglenes Tartományi Iparrendelet 84. §-át áthágva, Székét jogtalanul bérbe adta. A rendeletet *Kimnach* Károly jegyző adja ki a Céhnek.

P., n., p. p.

783. 1853. szeptember 15. PEST.

A Cs. kir. Kerületi Főispánság Buda Magisztrátusával közli az úgynevezett «*Reális iparágak*»-ra («*Realgewerbe*») a Cs. K. Kereskedelmi Minisztérium által hozott legújabb rendeletet. (1853. aug. 20. J. Z. l. 5490.)

A rendelet kiadását — mint a leirat mondja — az tette szükségessé, hogy a *személyes jogu* iparágak eladásánál sok visszaélés történt, ezek birtokosai úgy kezelték azokat, mintha *reális joguak* lettek volna azok. A jövöben reális jogú ipar csakis az, ami — ellentétben a személyes jogú iparágakkal — «*magában véve avagy valamely tárggyal kapcsolatban («Realität») adásvétel vagy más magánjogi forma útján átruházható*».

A Regalejogok gyakorlása — mondja a leirat — («*Jura regalia minora*») nem számít a reális jogú iparágak közé, mert ezek továbbra is az ingatlan javak tartozékai maradnak. Időbelileg reális jogú az az iparág, mely 1805. előtt és azóta is mint ilyen szerepelt. Kivétel ez alól a *patikás* és a *kávéfőzőipar*. Az 1799. január 11-én és március 15-én kelt *Pátens* szerint ugyanis csak az a patika reális jogú, mely ennek a rendeletnek keltekor is az volt. A kávéfőzőiparra az 1824. október 5-én kelt helytartótanácsi rendelet az 1825. év helyett az 1805. évet szabta meg határul, de csak a pesti kávéházakra nézve.

Aki igényt tarta arra, hogy ipara reális jogúnak minősüljön: két esztendőn belül adja be a Városi Tanácsnál idevágó folyamodását és igazolja, hogy az 1805. előtt is már reális jogú volt.

P., n. Egy foglalás alá vett budai Szék reális jogának 1855-ben történt bizonyítását: l. 1847. május 4.

A *patikás* (Apothecarius) ma is Mester *(Magister Pharmacopoeae* vagy *Magister Pharmacopiae)*, éspedig nem a szó egyetemi fokozata értelmében való *Magister*, ami *Magister Artium*-ot, vagyis «*Doctissimus Vir*»-t jelent, hanem a szó ama régi művesi értelmében, mely a *seborvosi (Magister Chyrurgiae)* még akkor is «Mester»-nek titulálta, mikor az már nem a «*Barbitonsores et Chyrurgi*», vagyis a «Barbélyok Céhe» tagja volt. A mai «*Doctor Pharmacopiae*» független a «*Magisterium*»-tól.

784. 1853. nov. 1. BUDA.

A cs. k. Helytartóság elrendeli, hogy a Mészárosok hússzállító kocsijaikat ezentúl viaszosvászonból vagy csalánvászonból készült tetővel lássák el, nyitott kocsikon gyékénytakarókkal borítva különbeni bírság terhe mellett húst ne szállítsanak. A rendeletet *Schmidt* városi tanácsos adja ki *Hackstock* Céhmesternek kezeihez.

P., n., p. p. A sátorostetős kocsik («Wurstlerwagen») ponyvája rendesen veres-fehérszínű volt még a Világháború előtt is.

785. 1853. december végén. PEST és BUDA.

Fogalmazvány az Élelmezési Bizottmányhoz («Alimentations-Commission») küldendő, a limitáczió elleni panaszirat számára.

A fogalmazványt az egyik Mester írta, nyilvánvalóan a Céh utasítását valamely tanácskozásán és a Céh ügyvédője számára. A fogalmazvány kifogásolja, hogy a Bizottmány a legolcsóbb marhát vásárolja meg a próbavágáshoz, tehát olyan árat hoz ki a sílány marhára, hogy kövér marhánál a Mester okvetlenül ráfizet arra. A Bizottmány — mondja az írás — a levegőben dolgozik, mert kigondolt megállapításainál nem számol azzal, hogy a mészáros mester nem felelőtlen Bizottmány, hiszen a Mester versengő vásárlókkal küzd a piacon, márpedig a pesti vásárra járó ausztriai vásárlók *(«die Oberländer»)* mindent megvesznek előlük.

A Bizottmány a vásárlás után azonnal levágja a próbamarhát, a Mester 8—14 nap mulva vágja le az eladásra való jószágot. A Bizottmány azonban nem eteti drága szénával a marhát. A Bizottmány azonnal mázsál, a Mester több óra mulva, a hús vizét veszti: ez egy ökrön 5—6 font különbséget ad. (V. ö. 1851. nov. 30.)

A Bizottmány egyetlen marhán kísérletezik: ellenben vágjon 20 hízott, 20 közepes és 20 sílány ökröt: akkor majd bizony más

eredményhez jut! A *«mészárosok hete»* szerdán végződik, a vásár csütörtökön van (l. alább), az árak ekkor a szokáshoz alkalmazkodnak; a Bizottmány azonban nem alkalmazkodik a szokáshoz, vagyis mindennapi élethez. A *czobák* és a *faggyú beszáradása* dolgával sem törődik a Bizottmány, lehetetlen száztólit hoz ki, amikor csak olyan nyereséget biztosít a Mesternek, melyből az megélni nem tud. Az is baj, hogy a Bizottmány rendeletre dolgozik, az árakat nyomni akarja. Hihetetlen, de való, hogy 25 krajcáros árat hoz ki, azonban mégis 21-est diktál, mert erre parancsa van.

A fogalmazvány kéri, hogy *bécsi mintára hagyják abba a limitálást*, mely semmit nem ér, felesleges és pénzt-pocsékolás. Viszont limitálják inkább a székek számát, hiszen Pesten már 73 szék van, Budán 41, Óbudát nem is számítva ebbe bele.

P., n. A laikus kézzel, de tiszta logikával írott fogalmazvány a *szabad húsáralakítás szabad versenyét követeli.*

786. 1854. márc. 3. PEST.

A *Pest-Ofner Zeitung* több hasábos cikkben ismerteti azt az ülést, melyben a *Pest-budai Kereskedelmi és Iparkamara («Pest-Ofner Handels- und Gewerbekammer»)* foglalkozott azzal a kérdéssel, vajjon a szabadversenyes, avagy a szabottáru húskimérés-e az előnyösebb? Ezt a kérdést Pest, Buda, Pozsony, Győr, Komárom és Esztergom céhei vetik fel. Az ülésen *Appiano* József ideiglenes polgármester megbízott elnökölt. A tárgyalások a szabadverseny mellett nyilatkoznak, azonban a mészárosság esetleges túlkapásai ellen intézkedéseket javasolnak (hatósági próbavágások Pesten 3, Budán 2 hatósági Szék), kívánják egy közösen használható hatósági jégverem felállítását, a pesti vágóhíd kibővítését, budai vágóhíd építését, főleg egy közös húspénztár létesítését. A vitaülés előadója *Von Bruck* báró, volt császári királyi kereskedelmi miniszter, a bécsi húspénztár megteremtője.

A szóbanlevő hatósági jégverem a mai «Hütőház» őse.
A *Pest Ofner Zeitung* egy eredeti példánya.

787. 1854. júl. 20. BUDA.

A cs. kir. Helytartóság az ideiglenes ipari Utasítás 101. §-ára való hivatkozással a pesti és budai Céhek 49 mesterének közös folyamodása elintézéseképpen betiltja a fiókmészárszékekeket,

mivel azok sem a közönség, sem a mészárosság érdekeit nem szolgálják. A rendelet megokolása az, hogy a mészárosság korlátozott ipar.

P., n. egyszerű, laikus kézzel írott másolat.

788. 1854. júl. 22. BUDA.

A Tanács 9650. sz. a. leiratot intéz a Céhhez és közli a Helytartó Tanács 3436. sz. parancsát *Tóth* János Mesternek a Céhbe való felvételére vonatkozólag. Az engedelem megokolása elmondja, hogy Óbudán az eddigi öt szék már nem elégséges, mert *Óbuda* lakosságának száma már 12,000 lélek, főleg ha az ember tekintetbe veszi a *Hajógyár* gyári munkásainak (*«Fabriksarbeiter»*) nagy számát és a Császárferedő (*«Kaiserbad»*) környékének nagy húsfogyasztását.

P., n. Iratainkban itt jelenik meg először a «gyárimunkás» szó.

789. 1854. okt. 20. SZENTENDRE.

A pestvármegyei pilisi járási Céh tanulólevelet állít ki Fischer Márton legény számára.

«Mi N. N. fő és al-céhmester és a többi tekintetes és nemes Pest vármegyében, a pilisi járásban lakozó mészáros Céhben levő Mesterek valljuk ezen tanulólevélnek ereje által:

Hogy az alul nevezett napon és esztendöben, a jámbor és tökéletes ifju, *Fischer* Márton pestmegyei, budakesziöl való, a Céhünk előtt megjelent azzal az elöadásal: hogy ö maga mesterénél, *Ott* József urnál a mészáros mesterséget tökéletessen tanulta és az 1854. esztendöben a nyilt céhbéli Láda elött tekintetes *Bajor* Titus komisszárius urnak jelenlétében valóságosan felszabaditatott légyen, következésképen tanulólevélért esedezne. Mely okra való nézve, minthogy ö jámborul, tisztességesen és hiven a maga tanuló esztendejét kitöltötte, átaladtuk öneki az egyesült céhbéli Mesterek jelenlétében a jelenvaló tanuló levelet. Kérjük tehát mind tisztségekben helyheztetett személyeket, de leginkább a mészáros Céhben levő barátainkat, hogy azon felszabadult tanitványunkat, *Fischer* Mártont munkába befogadni és önékie minden igaz ügyében segitséggel lenni ne terheltessenek. Mely dolognak nagyobb

bizonyságára erősitettük e jelenlevö tanulólevelet a magunk saját kezeirása és szokott céhbéli pecsétünk által.

Költ Szentendrén, Nemes Pest vármegyében, a Pilisi Járásban 20, október 1854. esztendöben.

Apt Kamilló cs. k. segédszolgabiró, mint céhbiztos. *Csits Mancay* József céh jegyzője. *Botzenhardt* Ferenc főcéhmester. *Maximovits* Maxim alcéhmester.»

P., magyar, rézkarc, papírpecsét: körirata «* PEST * VÁRMEGYE * PILIS * JÁRÁSBELI * MEZAROSOK * 1812». A köriratban: jobbra vágtató, természetes ábrázolású, címeres magyar ökör.

A 424×340 mm méretű rézkarc láthatóan két ducból van összetéve. Felső része klasszikuskodó modoru fogas levéldisz közepén négyszögletes keretben a Szüzet mutatja gyermekkel, a kereten a magyar Korona, melyet két Kérubim emel. Balról magyar nadrágos, csizmás, sujtásos palástos szakállas glóriás Szent István párnán a Koronát, az ország almáját és a királyi buzogányt tartja. Jobbról Nepomuki Szent János, baljában pálmával, jobbjában kereszttel.

A rézkarc Buda városának 18. századi képét mutatja: látszik rajta a *tabáni rác és katholikus templom*, az *Aldunasor*, a szőlővel beültetett *Sas-* és *Naphegy*, a *Hadnagy-utca*, a *hajóhíd*, ettől délre néhány ölnyire hajó kivontatására szolgáló *csusztató*. Gyermekes távlatú rajzban látszik a *Krisztinaváros* és a *Kéményseprök kápolnája:* a Naphegy fölé emelkednek. Jól látszik a *Palotalépcső*, mely a *Szarvas-tértől* vezet fel. A *Királyi Palotán* az *egyetemi Csillagvizsgáló* négy forgókupolával ábrázolva látható. A *Viziváros Kapu* máig meglevő feljáró útja jól látszik, alatta a mai *Jégverem*-utcának megfelelően *jellegzetes vágóhíd ugrik a Dunára*. Jól látszik a *Jezsuita-lépcső* és a viziváros *Szent Anna*-templom. A parton mozgalmas élet folyik. A 19. század legelejéről való ábrázoláson rajta van a *gellérthegyi Csillagvizsgáló* is. Ezt nyilvánvalóan utólag vésték rá a ducra, akkor, amikor már a Királyi Palota tornyán levőt lebontották. V. ö. Kelényi B. Ottó: A budai Egyetem csillagvizsgáló tornyainak története. História 1928—29. Bevilaqua-Borsody Béla: Budavára 1849-iki ostroma és gellérthegyi csillagvizsgáló torony pusztulása. Stella. 1928.

Ez az a Pilisi Járási mészáros Céh, melyről iratainkban többször volt szó. Mivel a nyomásra szolgáló rézlap két különböző korszakból való ornamenst mutat, kétségtelen, hogy azt utólag két darabból állították össze. Minthogy annak semmi értelme sincsen, hogy a Pilisi Járási Céh, vagyis a Szent-Endrei Céh Buda Város képét használja «szabadító levelein», tehát nyilvánvaló, hogy a budai Céh eladta vagy odaajándékozta a Szent-Endrei Céhnek a 19. században a 18. századi elavult ducot, amit azután a Szent-Endrei Céh felhasznált. A rézlap előfordul 1798. febr. 21-én (v. ö. 1787—1860).

790. 1854. október 21. PEST.

Tichy Manó mesterremeke.

P. n. Az iratot *Alkér* Antal városi tanácsnok és céhkommiszáros, *Merz* József, *Michel* Károly, *Kernhoffer* Lőrinc, *Schultheiss* György és *Kremsner* György mesterek írják alá.

791. 1855. május 2. PEST.

Lachmann Flórián mester *Riankay* Mátyás úrral szemben fennálló 481 frt-os követelését *Schäfer* Antal Mesterre ruházza át.

P. n.

792. 1855. október 18. BUDA.

Hembach Mihály a Céh első előljárója (Erster Vorsteher), vagyis Céhmestere, *Strauss* György és *Wittek* Wenczel mészárosmesterek a Céh kisebbik pecsétje alatt 15 váltókrajcáros bélyeggel ellátott papiroson igazolják, hogy mestertársuknak, *Fischer* Károly úrnak néhai édesapja, az Istenben boldogult öreg *Fischer* Károly két budai székjogot bírt, egyik volt a régi *Zinghandt*-féle, a másik a telekkönyvileg általa megvett *Linha* István-féle. *Linha* Mester apósa volt az öreg *Fischer* Mesternek, ki e Székjoghoz *Linha* Anna — felesége — révén jutott. Ezt az özvegy fiának, az ifjabb *Fischer* Károlynak adta át 1845. jan. 19-én kelt reverzálisa alapján. *Fischer* Károly Mester tehát ezen a címen gyakorolja jogait ebben a még a mult századból származó jogú székben, mely tehát reális jogú (Realfleischer Gewerbe). V. ö. 1847. máj. 4.

P. n., v. p. p.: a budai Céh kisebb pecsétje. A *Zinghandt* név alkalmasint elzászi-lotharingiai, illetőleg torontáli *(De Mercy* Tábornok falui: Charleville, Saint-Louis, Saint-Hubert, *Solthourne)* 18. századi francia telepes név: «*Cinquante*». Délvidéki magyarországi francia a budai főutcán *Póis* Norbert (l. o.) Mester is, neve eredetileg *Du Pois* volt. V. ö. 1847. dec. 7.

793. 1855. december 2. BUDA.

Funk Károly krisztinavárosi plébános *(«Parochus Buda-Christinopolitanus»)* nyomtatott üres lapon kiállítja *Fischer* Károly krisztinavárosi születésű lakos 23 esztendős mészáros Mester és a pesti Leopoldvárosból való *Fettich* Borbála hajadon 1846. július 30-án kötött házasságáról szóló házasságlevelét. Tanuik: *Keller*

Ferenc Tekintetes Úr, budai Szenátor Uram és *Meyer* Mihály pesti Választott Polgár *(«civis electus»)*, esketőjük *Holló* Mihály fóthi plébános volt. (V. ö. 1847. május 4.)

P., l. festékkel nyomott pecsét: körirata SIGILLUM * ECCLESIAE * CHRISTINOPOLITANAE * BEATAE * MARIAE * DE * SANGUINE * 1786.» A tojásképű körirat aljából deréktől kinövő, lebontotthajú, palástos, fején leveles koronával koronázott női alak feje körül két csillag.

A Templom a közismert elbeszélés szerint egy «*Francin* János» nevű budai kéményseprő Mester által építetett kis kegyes kápolna helyén épült a 18. sz. elején. *(Kéményseprő Kápolna.)* A Mester az elbeszélés szerint hátán hozta Itáliából a csodatévő Kegyes képet. A név — *Francin* — tipikus *friauli* név : az ottani hegyvidéki olaszság a neveket végző magánhangzókat elhagyja (Depauli : *Dipol*, Manini : *Manin*, Correro : *Correr*, Francini — *Francin)*. A szóbanlevő 1786-i pecsét értéke az, hogy «*Vérző Máriakép*»-ről szóló kegyes Legendát örökít meg 1786-ból («Maria de Sanguine»), viszont az *elveszett Kegyes kép ábrázolási módját is őrzi*. Ez — palástos Mária lévén — az ismert típusú délnémet, déltiroli, északitáliai Kegyes Képek szokott módját mutatja.

794. 1856. február 6. BUDA.

A *Cs. Kir. Adóbiztosság Hembach* Mihály Céhmesterhez leiratot intéz, hogy a Céh tagjai tartsák be az adózásra vonatkozólag kiadott rendeleteket, az adóbevallásra való előírást pedig mindenki tanulmányozza és töltse ki.

P., n., könyomatos körlevél.

Az irathoz mellékelve van a budai és pesti *Cs. Kir. Adóbiztosság* 1855. nov. 1-től kelt nyomtatott «Hirdetmény»-e az 1856-ra kivetett adóról, illetőleg az adókulcs változásairól. A Hirdetmény szerint a húsvágókra kiszabandó *Regale* váltsága az 1853—54. évek váltságainak átlaga lesz.

P. n.

795. 1856. április 5. PEST.

Klempa Simon, a Szent Teréziáról nevezett pesti plébánia plébánosa igazolja, hogy *Schöckl* Károly káplán 1842. július 3-án keresztelte meg *Märcz* Antal pesti háztulajdonos polgár és *Baader* Katalin asszonyság fiát, Ferdinándot.

P. l.

796. 1856. április 14. PEST és BUDA.

A két Város céhei nevében *Keller* János pesti Céhmester és *Pauer* Tamás céhi előljáró, illetőleg *Fischer* Károly budai Céhmester a húsárszabás eddigi rendjének megváltoztatását kéri a húsárszabást végző Cs. Kir. pest-budai kerület — a Vármegye utóda az «*alkotmánytalan Aera*» idején — Élelmezési Bizottmányától. (*«Alimentations Commission»*). A *Bizottmány* három alapon dolgozik, ezek: a rendes havi próbavágás, a pesti hetivásár marhaárakat jelző tabellái és a vidéki mezővárosok vásárai. A két Céh azt kéri, hogy legyen minden héten próbavágás, hogy a hetivásári tabellákon tüntessék fel a marha minőségét is, a *kis vidéki «kötőfékes vásárok»*[1] árait azonban ne vegyék számításba. A pesti-budai Mesterek ezeket a vásárokat nem látogatják, mert ilyen helyeken csak silány és sovány marhát kapnak, már pedig ők csak falkabéli marhát (*«Bandl-Vieh»*) vehetnek: egy-egy sovány ökör Pestre-Budára hajtásával nem bíbelődhetnek. Ezeken a helyeken különben is nincsen hozzáértő becsűsmester (Schatzmeister). Mivel a decemberi árszabáson sokat vesztettek, kérik a 12 krajcáros húsárszabást vagy legalább is azt, hogy a pest-budai húsár a bécsi belvárosi elsőosztályú marhaárnál legyen mindig 3 kracárral olcsóbb.

A Tanács «367—pr.» sz. a. a marhahús fontja árát 11½ krajcárban szabja meg.

P., n.

797. 1856. május 8. BUDA.

«Az Óbudával egybekötött Buda Főváros Magisztrátusa» G. Z. 5553. sz. a. «vidéki mesterjogot» («Landmeister») ad Schaeffer József Legénynek és rája a Céhre, hogy iktassa őt be. Az iratot Jatza «cs. kir. szolgabiró és ideiglenes polgármester» adja ki.

P., n. V. ö. 1857. ápr. 14.

798. 1856. augusztus 1. BUDA.

Johann Kautz ausztriai származású mészároslegény halálos ágyán végső rendelkezést tesz a nagyváradi lottérián nyert pénzéről és

[1] *«Strickmärkte»*: ahová egy-egy marhát kötélen vezetve hajt fel az eladó paraszt.

hálája jeében, valamint halála esetén temetése költségeire a legények Ládájának 200 forintot hagyományoz a budai Herbergben történt emberséges szívű ápoltatásáért.

A Céh kéri a Tanácsot, járjon el az alábbi ügyben: 1856. július 5-én a budai *Irgalmas Páterek* ispotályában meghalt, az *Enzesfeld bei Wiener-Neustadtban* született, 39 éves, nőtelen, katholikus mészároslegény, aki Budán átutaztában betegedett meg a mészároslegények Herbergjében. Mielőtt beszállították volna az ispotályba, július 3-án ágyához hivatta az ugyanakkor Budára érkezett, ugyancsak a Herbergben lakó *Zaunfuchs* József legényt, *Öffenberger* Ferenc úr budai vendégfogadóst, a «Herberg Atyját» *(«Herbergs Vater»)*, — kinek házában a Herberg volt — valamint *Schenk* Ferenc szabómestert és *Helm* Ádám vendégfogadóst, előttük alábbi rendelkezést téve: *«Kérem és kívánom, hogy a Becsületes Mészáros Céh halálom esetére rendezzen számomra tisztességes temetést, engem tisztességgel adva át a földnek, miért is — de azért is, hogy engem a Becsületes Céh az ispotályban kúráltatott — én a legények Ládájának 200 pengőforintot hagyományozok. Ezt az összeget fizesse ki a nagyváradi Heinrich-féle nagykereskedői cég, mivel ott nekem 4000 pengőforintnyi kapitálisom van.»*

A tanuságtevők fenti nyilatkozatot 1856. július 20-án állították ki. A Céh a Cs. kir. kerületi Törvényszékhez fordult, bejelentette, hogy 30 frt és 32 krajcár költséggel becsületes temetést szerzett a pár nap mulva az ispotályban elhalt legénynek, közölte, hogy a nagyváradi cégnél tényleg ott van a legény vagyona, melyet az a nagyváradi lottérián nyert. A pénz rendes úton megérkezett a Céhhez. A Tanács 8702—1857. sz. a. az 5 %-os hagyatéki adó levonása után 190 pengő forintot átutalt a Céhnek.

P. n. Az eset — ha kései formában is — de jól mutatja a Céh gondoskodását az idegenből Budára vetődő beteg mesterlegénnyel szemben. A nemzetközi Testvérség, mely a tisztára középkori életformákban élő Céheket egész Európában egy nagy családba fűzte: ebben az esetben is az ősi szokás életbenlételét mutatja. Az ausztriai legény bizonyára hazafelé igyekezett, amikor Budán megbetegedett.

A *Herberg*-ek mindig *vendégfogadók*ban voltak, illetőleg vendégfogadósoknál volt két szoba valamely Céh Herbergjéül berendezve. Egyik nappali volt, falán *Feszület* hirdette az ősi *«Testvérség»* (Confraternitas, Bruderschaft) kölcsönös szeretetének parancsait. A másik szobában egymás fölött álló *ágyak* voltak. A *Herberg* szó származásáról a pesti Serfőző Céh Herbergjével kapcsolatban írtunk. (V. ö. i. m.)

A *Herberg Atyja* csak akkor volt azonos az *Atyamester*rel, ha a Her-

berg a Céh valamelyik Mestere házában volt. A budai mészároslegények Herbergje — a *Legényszállás, Legénytanya, Legénykovártély* — a 73 esztendős *Pfeiffer* István újlaki vendéglős úr, volt mészárosmester, az utolsó budai Céhmester fia közlése szerint a budai *Főutcán*, a Jégverem-utca sarka utáni második házban levő, «*A Veres Rák*»-hoz cégérezett vendégfogadóban, tehát a mai Jégverem-utca és Fő-utca hegyoldali sarkán, az egykori mészárosi *Céhház* tőszomszédságában volt. A vendégfogadó helyén máig vendéglő van.

799. 1856. november 4. BUDA.

Az Óbudával egyesített Buda Szabad Királyi Város Magisztrátusa átír a Céhhez *Péntek* István szabadvágó mészáros ügyében, elutasítva ennek a mesterjog elnyeréséhez szükséges vándorló évek elengedésére vonatkozó kérését. *Péntek* István 1857-ben újra megfolyamodja a dolgot, de a Helytartótanács újból elutasítja kérését.

P. n.

800. 1856. december 11. BUDA.

A Cs. Kir. Adóhivatal átiratot intéz a Céhhez az adóbevallások mikéntjére vonatkozólag.

P., n.

801. 1857. január 1. BUDAKESZI.

Sauter Ferenc mester pecsétje alatt igazolja, hogy *Fischer* György, mint hidaslegény (*«Bruckknecht»*) 1855. április 12-től 1856. dec. 31-ig híven és szorgalmasan dolgozott nála.

P., n., p. v. p.; Összetett vágócsákány és tarjazóbárd fölött címeres szarvú ökörfej felett *F. S.* monogramma.

802. 1857. április 14. BUDA.

A Császári Királyi Helytartóság leiratban értesíti a budai Céhet, hogy a *Schäffer* József mesternek a budai és óbudai egyesített Tanács által 1856. máj. 8-án adományozott mesterjog elleni óvását nem veszi figyelembe.

P., n. V. ö. 1856. máj. 8. Óbuda a török hódoltság után *Kamarai Város*, vagyis a Királyi Kamara birtoka, majd a Zichy-családé, *Mária Terézia* idejétől újra kamarai város, 1849-től Budával egyesíttetik.

803. 1857. április 28. PEST-BUDA.

Keller János a pesti, *Fischer* Károly a budai Céh Céhmestere a két Céh nevében azzal a kéréssel fordul a Helytartótanácshoz, hogy a marhahús árát 13 krajcárban szabja meg. A Bizottmány januárban próbavágás és minden alap *(«Basis»)* nélkül állapította meg 11 krajcárban a hús árát, amiből a két Város Mestereinek olyan érzékeny kára lett, hogy azt még jó üzleti eshetőségek mellett *(«Conjuncturen»)* sem hozhatják be. A márciusi próbavágás igazolja a két Céh jelen kérése jogosságát: ez a próba ugyanis 12⅓ krajcáros árra ütött ki. *«Ezenkívül legkegyelmesebb Monarchánknak jelenlegi hosszabbra tervezett itteni tartózkodása alkalmával a két Város hússal való zavartalan ellátása ránk nehezedik.»* Hogy ebbéli kötelességüknek megfelelhessenek, kérik a 13 krajcáros árat, hiszen *«Apostoli Ő Felsége magas megérkezése az ugyanekkor Pestre és Budára érkező idegenek és a sok magas kitüntetések remélhető számát tekintve»* ez nagy húsfogyasztással fog járni, *«Pest Városunk szeretett Monarchánknak és Országunk Atyjának»*[1] ideiglenes Székhelye lesz. E *«fontos korszakban a Céhek csak a 13 krajcáros husár mellett»* tudnak kötelességüknek helyt állani.

A Tanács nevében *Keller* tanácsnok 2. 1368. sz. a. közli a Helytartótanács elutasító határozatát.

P. n. Ez az a látogatás, mellyel Ferenc József egész Magyarországot bejárta.

804. 1857. június 3. BUDA.

A Céh, illetőleg *Fischer* Károly Céhmester kéri a Tanácsot, szüntesse be az elhúnyt özvegy Kraitsné Rebeka asszony tabáni templomtéri húskimérő székét *(«Ausschrottbank»)*, mivel a férji jogon bírt özvegyi székben közvetlen utóda nincs. Távolabbi örökösei *Arnoth* Erzsébet és *Panits* Julia, folyamodtak ugyan a székjogért, illetőleg az iparjog gyökeresítésének *(«Gewerbs-Radicalitas»)* kimondásáért, a Céh azonban az új, ebben az évben kiadott *Ipari Rendszabás («Gewerbe-Ordnung»)* 198. §-a alapján kéri a jog kihalásos alapon való megszüntetését.

[1] *«Monarchen und Landesvaters»*: a *«Király»* szót, de a *«Császár»* szót is — mint izgatót és az alkotmánytalanság tényére emlékeztetőt és időszerűtlent — a beadvány (alkalmasint rendelet alapján) óvatosan kerüli.

A Tanács, illetőleg az ipari ügyek biztosa (*«Commissaire»*) a Céh felfogását helyben hagyva, az 1857—35,285. sz. helytartósági rendelet alapján a *Kraits*-féle jogot — mivel az nem reálisjogú, hanem személyi jogú volt — megszünteti.

P. n. A templomtéri *Piac* alatt alkalmasint a *Rácok Temploma* melletti és a *Városi Plébánia* előtti kiszélesedő helyet kell érteni. — A Kraits-család kezén két Szék volt, az egyik ez, a másik a *Szarvas-téren* (ma Szebeny Antaltér) volt. — Az egykori *Rác Céh*-nek itt már nyoma sincsen.

805. 1857. június 24. BUDA.

A Cs. Kir. Helytartóság 12,673. sz. rendelete alapján a budai Tanács utasítja a Céhet, hogy az úgynevezett «szabad székek» Szent Mihály napjára mind bezárandók.

P., n.

806. 1857. jún. 24. PEST.

A cs. kir. pest-budai Komiszáros, a cseh származású Johann *Kalina*, cs. kir. helytartósági tanácsos leiratot intéz Buda Magisztrátusához, hogy a még esetleg megmaradt Szabadvágószékek Szent Mihály napjára becsukandók.

P., n. Az 1848-i magyar események hatása alatt keletkezett «Szabadvágás» már korábban (l. o.) megszüntetett intézményeinek megmaradt csökevényeit ez a rendelkezés temeti el.

807. 1857. július 17. BUDA.

A Buda Város Tanácsa helyett ebben az évben «*Fejedelmi Biztos*» néven működő császári «*Beamter*» (*«Landesfürstlicher Commissär»*) szigorú hangon ráír a Céhre a budai utcákon való birkalegeltetés miatt. A mészárosok a Város belső területén levő nyilvános helyeken is legeltetnek ; a minap a *Városmajor* fasorának fáit egészen a *Fekete Retek*-utcáig lerágták a birkák! Ügyeljen a Céh a Mesterek legeltetése módjára, mert az 1854. április 20-i Császári Pátens 11. §-a értelmében vagy 1—100 frt bírságot vesznek meg a vétő mesteren, vagy 6—14 napi áristomot kap, legeltető szolganépe pedig megbotoztatik.

P. n. A *Landesfürst* («Ország Fejedelme») cím az itáliai szabadságmozgalmak miatt ekkor már egész Magyarország örömére keserves helyzetbe jutó Ausztria diplomatikus fogása. *Ferenc Józsefet* Magyarországon a Kor-

mány nem akarta «*Császár*»-nak nevezni, hogy ezzel a gyülölt címmel a kivégzések, börtönök és vagyonelkobzások miatt még mindig izgatott lelkeket fütse. «*Király*» nem volt, mert még nem koronáztatta meg magát, lett tehát «*Landesfürst*». Ezt a titulust a regényes korszak kapta fel és pedig bizonyára az akkor már Bécsben is nagyban szervezkedő német diáki «*Burschenschaft*»-ok regényes «*Landesvater*» szóhasználata hatása alatt. A nacionalista német «Burschenschaf»-ok diáksága ugyanis ekkor fejlesztette ki a «*Landesvater*» tiszteletére ivott seregköszöntő szokását. (A diákság ivásainak vezetői kardjukra szúrják fel a jelenlevő «Bursche»-k sipkáit: a diákság állva issza serét a «*Landesvater*» egészségére.) Mivel pedig Németországban számtalan kisebb-nagyobb király, uralkodó Herceg, hercegesített Gróf stb. volt a «*Haza Atyja*»: ezzel a regényes közjogiságú címmel — a mesterlegényi eredetü «*Herbergs-Vater*» politikai analógjával — egy kategóriába lehetett vonni a *szász Királyt*, avagy *Mecklenburg-Strelitz* Hercegét vagy *Reuss-Reuss* Őrgrófját, de «*Ausztria Császárát*» és «*Magyarország Királyát*» is. Ezért volt Budának «*Hazaatyai Biztosa*»: a «*Gesammt-Oesterreich*» konok és gonosz ábrándja budai kuriózumául.

808. 1857. augusztus 15. CINKOTA.

Melna Mihály ottani lutheránus lelkipásztor igazolja, hogy 1842. okt. 4-én ott keresztelte meg *Uhlár* János vendégfogadós és *Bajor* Amália fiát, Ferencet.

P. m., p. v. p. A vendégfogadós alkalmasint az újkori mende-mondával (*«Mátyás Király és a Czinkotai Kántor»*) övezett cégérü uradalmi vendégfogadó korcsmárosa volt. A gödöllői uradalom — melyhez Czinkota is odatartozott — ekkor már a görög származású török kincstári adóbérlőből lett magyar báró, *Sina* Simeon fiáé, Simon Györgyé volt. Az uradalom többször szerepel irataink ban.

809. 1857. augusztus 21. SZENTENDRE.

Murcsics János ottani plébános igazolja, hogy 1843. január 18-án ő keresztelte meg *Rumbold* József ottani kolbászcsináló (*«botulariusa»*) és *Kovacsics* Julia asszony fiát, Józsefet.

P. l., p. v. p. A Plébánia elmosódott pecsétjének címere: Keresztelő Szent János Jézust megkereszteli a Jordán vizében.

810. 1857. október 7. BUDA.

A Tanács leiratot intéz a Céhhez *Péntek* István szabadvágó (*«Freihacker»*) ügyében, akinek 11 hónapi ideje hiányzik legényidejéből. Nevezett 1848-ban kezdett hozzá a szabadvágáshoz, közben

megszűnt a szabadvágásra vonatkozó engedelem, ezt az időt ő már húsméréssel töltötte, nem volt ideje és alkalma vándorévei befejezéséhez, viszont azonban saját «*szabad széke*» vezetése közben minden míves-ismeretre szert tett. Ezért a Tanács elrendeli, hogy a Céh nevezettnek adja fel a remeket.

A Céh a kérést nem pártolta, mire a Cs. és Kir. Helytartótanács elutasítja a kérést. V. ö. 1856. nov. 4.

Ez az eset formailag azonos a világháború után előállott munkanélküliség idején jelentkezett esetekkel, midőn sok mesterségét kitanult mészárossegéd, kiknek már tanulólevele is volt, szakiparosoknál nem tudott elhelyezkedni s ezért szállodákban és vendéglőkben vállalt konyhamészárosi állást. Minthogy ezek a teendők nem azonosak a törvény által előírt mészárossegédi szakipari teendőkkel, illetőleg az előírt gyakorlati idővel, a *Budapesti Mészárosok Ipartestülete* állást foglalt az ellen, hogy hasonló helyeken működött segédek iparigazolványt kapjanak.

811. 1857. október 22. PEST.

A «*Pesti Cs. Kir. Társasbíróság*» elnöke, *Fabiny* Teofil, ítéletet hoz *Nagy* Antal 46 éves, gyöngyösi születésű tehénpásztor dolgában, aki *Sina* Simon György Báró rákosszentmihályi pusztájáról két tehenet orzott el s azokat *Péntek* István budai mészárosnak eladta. A tolvaj két rákoskereszturi gazdától más két tehenet is orzott. Előbbiek visszaadattak a bárónak, utóbbiakat *Péntek* mester kimérte. A tolvaj három fertályévi súlyos börtönre, *Péntek* mester 500 forint bírságra ítéltetett a pestmegyei *Cs. Kir. Álladalmi Ügyészség* vádirata alapján.

P., m.

812. 1857. december 7. BUDA.

Heinlein Lőrinc polgári húsfüstölőmester szolgálati bizonyítványt ad a morva *Neversta* József legénynek.

N., p., p. v. p.: *L. H.* tojásképű pajzsban monogramma alatti mezőn vágtató sertés. A címer nyilvánvalóan a budai Céh lépő ökrös címerének hatása alatt keletkezett. A Mester Széke a budai Városházával szemben, a Prímásházban volt.

Keresztelő Szent János, a Mészáros Céhek Pátronusa.

Aythóssy-Dürer Albert Mester fába írott rajza. 1504.

A budavári Szent Háromság Oszlopa: Keresztelő Szent János szobra.

A 18. század elejéről.

Keresztelő Szent János Szobra a pesti Szervita Páterek Temploma főoltárán.

Aranyozott faszobor, Johann Therny képfaragó Mester müve a 18. sz. elejéről.

Szent Vendelinus a Pásztor.

A Ferenc Város Plébániája festett ablaka. Lotz Károly Mester müve. 1878.

813. 1857. december 25. BUDA.

A Tanács 20,636. sz. a. leír a Céhhez: állapítsa meg sürgősen, hogy *Wittek* Wenzel mester ujlaki székjoga reális vagy személyes jogú-e, a nevezett mester ugyanis székét Ujlakról Óbudára kívánja helyeztetni.

P., n.

814. 1858. január 21. BUDA.

A Városi Tanács leiratot intéz a Céhhez, hogy *Schäfer* György Mester a Helytartótanács rendelkezése értelmében a Tabánban levő fiókját csukja be.

P., n.

815. 1858. febr. 10. BUDA.

Heinlein Lőrinc polgári húsfüstölő Mester bizonyítványt ad *Welkoborsky* Jakab Legénynek, hogy nála öt hónapig hűen dolgozott.

P., n.

816. 1858. febr. 11. BUDA.

A Magisztrátus értesíti a Céhet, illetőleg annak előljáróját, *Wittek* Wenzel mestert, hogy *Stichleitner* Jákob legénynek mesterjogot adott éspedig özvegy *Fischerné* Anna Asszonyságét, miért is utóbbinak neve — joga megszünvén — a Mesterkönyvből törlendő.

P. n.

817. 1858. márc. 1. PEST.

A pesti Magisztrátus, illetőleg Conrad Tanácsnok 37,309/1858 sz. a. felszólítja a «*kisszúró marhavágókat*»,[1] hogy aprómarhát csakis a *Tábori Ispotály* melletti Városi Vágóhídon szúrhatnak és csakis a nekik kiejelölt álláskákban (*«Ständchen»*) mérhetik azt ki, növen-

[1] «*die Kleinsteckviehschlächter*»: a «Bach-korszak» hivatali szóvirága, mely «*szurt aprómarha husa kimérőjét*» akar mondani, ámde «*szúrt* marha *vágót*» ír. Az itt megnevezett szúrók ezek: *Fusz* Ferenc, *Braun* Károly, *Gold* Sámuel, *Hölzl* János, *Háfnerné* asszony, *Kolveg* János, *Dobsanszky* József, *Markonesz* Péter, *Szalasznek* József, *Winkler* József, *Holczer* Adolf, *Drossner* Móricz, *Goldschmiedt* Móricz, *Klinger* Márkus.

dékmarha *(«Kneipen»)* szúrásától és kimérésétől tartózkodjanak. Ha a Vágóhíd gondnokától nem tudnak bizonyságos írást hozni, hogy állataikat a vágóhídon vágták, akkor husaikat a Tanács elkoboztatja és húsmérői engedelmüket elveszi.

P. n. A *Tábori Ispotály* (Lager-Spital) a mai Soroksári-úton, a Kénutcától délre levő Dunaparton, az Országút mellett volt. Régi épületeiből több még 1905-ig épen állott. Néhány átalakított magas ácsszerkezetü tetős épülete máig áll. Az itteni *Illatos árok* régi neve *Büdös Árok* volt: nevét bizonyára a Vágóhídtól vette. A *Tábori Ispotály* az 1849. máj. 4—21-i budai ostrom tábori kórháza volt; Görgey innen hidat veretett a Csepelszigetére és innen a *Nádor-kerthez*, ahol *Aulich* Tábornok hadiszállása volt.

Kneipe, a század elején *Knappe*: növendékmarha. A név *Knabe*-val rokon: fiú, apród (aprundianus), valami vagy valaki, aki fiatal, kiskorú, *«nevendék»*.

Egy nemzedékkel ezelőtt még élt a tréfás mondóka:

«Holnapután Kiskedden, bornyúnyúzó pénteken!»

A mondóka — ismert megállapítás szerint — a bizonytalan ígéret (sad graecas Kalendas») — népies, tréfás kifejezése. A «Bornyunyuzó péntek» alkalmasint arra mutat, hogy a szombati nagy keresletre való tekintettel a bornyút pénteken vágták és nyúzták, ugyanis, mint láttuk, a mészárosság mindig *este* vágott és a friss húst reggel mérte. A zsidóság a *Szombatra* való húst a péntekesti *«Gyertyagyujtás»*, vagyis az ősi idők óta este kezdődő Ünnep (Előeste, Jantéf, argót-ban: Jontef) *előtt* veszi meg: tehát pénteken már friss borjuhúst igényel. Mivel pedig a marha hátulja *«Tisztátalan»* *(«Tréfó»)*, ezt a Ritus szerint vágott borjúból a keresztény mészáros veszi át: véleményünk szerint a *péntek* ezért is a logikusan adódó «bornyúnyúzó» nap.

818. 1858. március 25. BUDA.

A Cs. Kir. Budai Komiszáros helyett *Keller* Tanácsnok értesíti a Céhet, hogy *Albrecht* Főherceg, a Cs. K. Katonai és Polgári Kormányzó elrendelte a húsárszabás eddigi módjának felülvizsgálását: a jövőben a pesti és budai Céheket is meghívják a felállítandó Bizottságba.

P. n.

819. 1858. április 7. PEST.

A Városi Tanács G. 10,758. sz. a. kőnyomatos körlevélben hívja fel a Céheket, hogy a *Kereskedelmi és Iparkamara* fenntartására való díjakat fizessék be a *Városi Letélhivatalnál*, ugyanitt je-

lentsék, ha valamelyik mester meghalt, a többiek lakáscímét is közöljék, hogy rajtuk a be nem fizetett iparkamarai illetéket esetleges végrehajtással meg lehessen venni.

P. n.

820. 1858. május 7. PÁZMÁND.

Szomolnoky József címzetes kanonok, esperes és pázmándi plébános keresztlevelet állít ki *Pálinkás* József inas részére, aki Pázmándon 1844. febr. 24-én született, atyja *Pálinkás* András «nemtelen» telkes gazda, anyja *Domák Örzsébet.*

P., m., p. v. «Nemtelen» : *ignobilis*, vagyis paraszti renden való.

821. 1858. jún. 6. BUDA.

A Tanács közli a Céhhel, hogy *Faber* Pál legénynek a Felsőbbség mesterjogot adott.

P. n.

822. 1858. július 10. BUDA.

A Helytartótanács a budai városi Tanács útján leiratot intéz a Céhhez, hogy *Krems*, *Simon* és *Schäffer* mester urakat szigorúan intse meg : ne merészeljenek többet tilos helyen, vagyis a budai *Várhegy* lejtőjén és a *Bécsi Kapu* előtti laposon marhát legeltetni.

P., n. Mint már a Céh 16. századi Sáfárkönyve adatai alapján említettük, a budai Vár tornyai, illetőleg bástyái, falai és kapui alatt szőllőskertek voltak, vagyis ott nem épültek házak, az általában korszerű erődítéstörténeti szokás szerint. Az a néhány ház, mely Budának a krisztinavárosi oldalán folyó, 1849. május 4—21-i ostroma idején a Szarvas-tértől a Horváthkertig terjedő darabon a falak közelében volt, a közismert irodalom szerint egyaránt sok alkalmatlanságot okozott a Várat védő császári csapatoknak is, az ostromló Honvédségnek is. 1858-ban a budai Vár már elvesztette komoly erősített hely voltát, mert a sebtében rakott Cittadella ekkor már régen állott, a Városlal beépítése tehát az 1850-es évek végén megkezdődött a Viziváros felől is, amit az *Albrecht-út* építése — ezáltal a fölötte levő ú. n. *«Ellipszisalakú laposok»* (*«Die ellyptische Terracen»*, a későbbi *«Elipsz-promenád»*: a Miniszterelnökség alatti kiágazó út helye) átalakítása is bizonyít. A *Bécsi Kapu* előtt csak az 1860-as években épült *Széchenyi* Ödön gróf — a későbbi isztamboli *«Tüzoltó pasa»* — háza, melyet tőle Nemes *Wohlfahrt* Henrik miniszteri tanácsos, az *Országos Építési Felügyelőség* főmérnöke vett

meg. (Ma: Bécsi kapu-tér 5. sz.) A *Bécsi Kaputól* a *Ferdinánd Bástyáig* terjedő fal alatti lapos helyén árok volt, ez tehát — a mai sétálóhelynek megoldott rész — tipikus «*Városárka*» (Graben). A 19. sz. elején a Váraldalban még szőllőskertek voltak, akárcsak a 16. században. A jelen rendeletnek semmi várvédelmi célzata nincsen, ez már csak városrendészeti parancs.

823. 1858. július 15. BUDA.

A Városi Tanács 8846. sz. a. értesíti a Céhet, hogy a Helytartótanács 1857. júl. 19-én kelt leirata szerint *Jerabek* Károly szabadvágónak vándorideje elengedtetik. Nevezett a vágást folytathatja, a Céh őt kebelezze be és adja föl neki a remeket.

P., n. A cseh név helyes kiejtése: *Jezsabek*.

824. 1858. július 24. BUDA.

A Városi Tanács G. Z. 10,030. sz. a. leiratban értesíti *Fischer* Antal Céhmestert, hogy a bécsi Kereskedelmi Minisztérium rendelete értelmében a borjú, illetőleg szúrómarha addig tekintendő borjúnak, amíg az alsó állkapcsa közepén levő tejfogait el nem hullatta.

P., n.

825. 1858. augusztus 2. BUDA.

Schmid Tanácsnok közli a Céhhel, hogy a Helytartótanács *Péntek* István volt szabadvágónak G Z 16,387. sz. a. mesterjogot adott, a Céh tehát 3 napon belül iktassa be a Mesterkönyvbe mesternek a nevezettet, különben ez bíró tollal kényszerúton fog megtörténni.

P., n. A Céh június 18-án már egyszer kapott erre felszólítást.

826. 1858. aug. 4. PEST.

A tanács, illetőleg Nemes *Ságody* Sándor tanácsnok 212,514. sz. leiratot intéz a pesti Céhhez a borjúszúrók — *Kolweg* János, *Winckler* József és mások panasza dolgában és felhívja a Céhet, hogy a Mesterek az idevágó Cs. kir. Minisztériumi rendelet értelmében csak a tejfogukat elhullatott növendékmarhák (*«Kneipen»*) és felnőtt marhák vágásával foglalkozhatnak, ámde borjak szúrásával nem.

P. n.

827. 1858. augusztus 17. PEST.

A Tanács értesíti a Céhet, hogy a husárszabó Bizottságba a Céhmestert hivatalból meghivatta a Cs. Kir. Kerületi Főispánság. Ugyanilyen értesítést már július 21-én is kapott a Céh.

P. n.

828. 1858. szeptember 18. BUDA.

Blau Vilmos mester 850 forintot vesz át a budai Városi Kamarától a Tanács által próbavágás céljából darabonkint 170 forintért vásárolt marhák ára fejében.

P. n. Mellette a «*Cs. K. fogyasztási adóhivatal fizetési bárczája*» («Zahlungs-Bollette) 40 frt fogyasztási adóról és 10 forint pótlékról.

829. 1858. szept. 19. PEST.

A Cs. kir. kerületi Biztosság (K. K. Landesfürstlicher Commissariat) rendelete alapján a Tanács G. Z. 20,660. sz. a. felhívja a budai Céhet, hogy céhi szabadalomlevelét mutassa be.

P. n.

830. 1858. szeptember 19. BUDA.

Keller Ferenc tanácsnok a szabadságon levő céhi Komiszáros helyett értesíti *Fischer* Károly főcéhmestert, hogy a Tanács 19,272. sz. határozatával az özvegy *Birghofferné*, született *Julianna* mesterné asszonyság halálával megüresedett, a budai Várban levő széket *Frumm* István legénynek adta.

P. n.

831. 1858. október 6. BUDA.

Krach Ede budai lakatosmester 8 frt 30 krajcárt kap a Céhláda felnyitásáért, két új kulcs készítéséért és a zár megjavításáért.

P., n. *Krach* Ede lakatosmester a többször említett *Pfeiffer* István volt mészárosmester úr elbeszélése szerint — még mint lakatoslegény — a budai Vár 1849. május 4—21-i ostroma alatt a «*Császáriaknál*» szolgált. Az ostrom alatti napokban egy csoport budai gyermek játszadozott a *Csalogány-utcában*, amikor a «Császáriak» a Várfalról gátpuskával («Wallflinte») belelőttek a játszó gyermekek közé és két gyermek halálra sebesült. A dolog

rendkívüli felháborodást okozott a budai polgárság között, főleg mikor a Várból az Előljáróság vezetése mellett távozó polgároktól megtudták, hogy *Krach* legény lőtt a gyermekek közé. Május 21-én, a Vár bevétele napján a polgárság elállotta a Kapukat, hogy az esetleg életben levő és szökni akaró *Krachot* lefüleljék. *Marschall* János budai szőllőbirtokos (háza az *Országút* és a *Horvát-utca* sarkán volt) felismerte a szökni készülő legényt és átadta a Honvédségnek. A Hadbíróság a legényt kötélre ítélte. Az akasztásnak a Vérmezőn kellett volna megtörténnie, a legény előkelő polgári rokonsága azonban kegyelmet szerzett a halálraitélt számára. A később mesterré lett legény ellen azonban olyan volt a hangulat Budán, hogy az a Kiegyezés után szégyenében Amerikába vándorolt ki. A feltétlenül hitelt érdemlő elbeszélést alátámasztja az a közismert tény, hogy *Von Hentzi* vezérőrnagy tényleg adott ki tilalmat a Vároldalban történő csoportosulások ellen és hogy a *Pfeiffer*-család — illetőleg *Pfeiffer* János utolsó budai mészáros Céhmester — háza (l. alább) tényleg a *Csalogány-utcában* volt. Az 1857-ben született elbeszélő úr tehát közvetlen elbeszélés alapján tudott a Budán nagy port felverő és sok beszédre alkalmat adó esetről, viszont 1867-ben személyesen ismerte *Krach* mestert. V. ö. *Bevilaqua-Borsody* Béla: A Kimnach-család története. *Budai Napló*. 1930.

832. 1858. október 27. BUDA.

Krajner József, a budai Mária Mennybemeneteléről nevezett egyház apátplébánosa igazolja, hogy 1843. január 25-én *Zsikovits* Ferenc káplán ott keresztelte meg *Ulbrich* Herman budai Várbeli szolga és *Butsán* Mária fiát, Hermannt.

L., p.

833. 1858. okt. 28. BUDA.

A Tanács G. Z. 15,435. sz. a. leiratot küld *Fischer* Károly céhmesternek, melyben értesíti, hogy *Havranek* Pál legénynek *Óbudán* mesterjogot adott, a Céh tehát kebelezze be nevezett legényt *vidéki mesterei* közé, éspedig az ideiglenes Ipari Rendszabás 165. §-a alapján.

P., n. Óbuda tehát Budához való céhi vonatkozásban itt még »vidék.«

834. 1858. dec. 2. PEST.

A Magisztrátus meginti a Céhet, mert nem fizette le a *Pesi-budai Kereskedelmi és Iparkamara* fenntartására szolgáló illetékeket.

P. n.

835. 1858. december 11. PEST.

A Tanács *Leitgeb* János Plébánia-utca 2. sz. alatti széktulajdonos mesternek, özvegy *Heidenreichné* mesternének és *Buday* mesternek megengedi a «כשר» *húsvágást*, viszont eltiltja ettől *Mály* Ignácz mestert. A Tanács elrendeli, hogy *Leitgeb* mester bocsássa el *Holczer* nevű engedetlen zsidó legényét és kérjen helyette a zsidó Hitközségtől másikat.

P. n. A *Leitgeb*-családról: l. fenntebb. A rendelet érdekesen mutatja az ekkor még «*Mas-Gijfacho*»-al dolgozó, keresztény mesterek kezén levő «כשר» husmérés eme közbenső fejlődési fokozatát.

836. 1859. febr. 9. BUDA.

A Tanács mesterjogot ad *Mayer* Mihály legénynek, erről *Paulovics* László tanácsnok, a Buda Városa adminisztrálására kirendelt Császári Komiszáros helyett értesíti *Fischer* Károly Céhmestert.

P. n. Nemes *Paulovics* László régi budai városi tisztviselő, a «Bach» Korszakban bizonyára a Polgárság kívánságára maradt helyén, mert a Budai Polgári Lövészegylet későbbi köztiszteletben álló Főlövészmestere lett.

837. 1859. február 14. PEST.

Nemes *Kéler* Sándor ügyvéd udvarias és meleghangú levélben köszöni meg *Fischer* Károly budai Céhmesternek, hogy a Céh az 1858. ápr. 4—1859. febr. 4. időkre eső 166 frt és 36 kr ügyvédi díjait neki megfizette.

P., n.

838. 1859. február 15. BUDA.

A budai Tanács 17,225. sz. határozattal állatorvosokká (*«veterinair Arzt»*) nevezi ki *Haselhofer* Jánost a *Várra*, a *Tabánra* és a *Krisztina-városra*, *Zettel* Ferdinándot (mindkettő vizsgázott állatorvos) a *Vizivárosra*, az *Országútra* és *Ujlakra*, *Vassas* Antal gyógyítókovácsot (*«Kurschmied»*) *Óbudára* vonatkozó területi jogkörrel.

P. n. A «*barmász*» és «*baromorvos*» helyett irataink itt jelenik meg először a «*Veterinarius*» elnevezés németes francia formája.

839. 1859. márc. 21. BUDA.

Schmidt Tanácsnok igazolja, hogy a Céh 50 ausztriai értékű *(«Österreichischer Währung»)* forintnyi bírságpénzt a városi letéti hivatalba *(«Städtisches Depositenamt»)* befizetett.

P. n.

840. 1859. április 8. BUDA.

A Tanács értesíti *Fischer* Károly főcéhmestert, hogy a Helytartótanács 1859—7128. sz. alatt kelt rendeletével ifjabb *Schaeffer* János legénynek székjogot engedélyez, ráruházza apja, az idősebb *Schaeffer* János mesterjogát és elengedi hátralevő idejét, mivel igazolta, hogy elég időt vándorolt és tanult. A Tanács ugyanekkor elrendeli, hogy az új mester fizessen be 12 forintot és 60 krajcárt, felerészben a budai szegényalapra, felerészben a kórházalapra és tegye le a Tartományi Ipari Rendszabás *(«Provinziale Gewerbe-Ordnung»)* 157. §-a alapján a remeket. Az iratot *Paulovics* László tanácsnok, mint ideiglenes tanácsi előljáró *(«Interims Magistrats-Vorstand»)* adja ki 5285. sz. alatt.

P. n.

841. 1859. április 18. BUDA.

Paulovics László városi Tanácsnok, mint Buda Város Tanácsának megbízottja, G. Z. 24,164. sz. a. leiratot intét *Fischer* Antal Céhmesterhez, hogy a *szúrók ellenőrzésének könnyebbé tétele céljából bolthelyiségekben nem szabad szurott husi árulni, csak szabad ég alatt és olyan asztalokon («Ständchen»)*, melyeket este haza lehet vinni. Június elsejétől kezdve a következő helyeken szabad szurott husi árulni: a *Várban:* a *Bécsi Kapu-téren;* a *Vizivárosban:* az *Ispotály-téren*, a *Nepomuki Szent János* szobra mellett, továbbá a *Mária-téren* és a *Kapucinusok Terén;* a *Tabánban:* a *Szarvas-téren* és a *Szénatéren («Schoberplatz»);* az *Országúton:* a *Patika-Téren* a *Hadkiegészítő Parancsnokság* épületétől kezdve, valamint a *Káptalan-udvar* előtt; a *Krisztinavárosban:* a János-téren és a *«Teremtőhöz»* címzett ház előtti téren; *Újlakon:* a *Templom-téren* és a *Szent Háromság-téren; Óbudán:* a *Főtéren* és a *Korona-téren.*

Valamennyi említett helyen azonban csak olymódon szabad az árusítást végezni, hogy az árusok asztalaikkal el ne állják a

gyalogjárót (*«Trottoir»*) és ne akadályozzák a járás-kelést (*«Passage»*).

P., n. — *Ispotálytér:* a Szent János kórház előtt máig álló oszlopos Szent János szobor. — *Mária-tér:* később Irma-tér, ma újra *Mária-tér*. *«Irma»* Walter *Scott* által csinált regényes «anagrammás» név *«Mary»* megfordításával. — *Kapucinusok Tere:* a mai Korvin-tér. — *Schoberplatz:* Szénatér. Schmall hibásan írja Tömő-térnek (Schoppenplatz) i. m. 153, ma: Bocskay-tér. — A *Patika tere:* alkalmasint a Horvát-utcával szemben levő Szent Istvánhoz cégérezett mai patika. A *Hadkiegészítő Parancsnokság* és a *Káptalan-udvar* (?) (*«Capitelhof»*) helyet nem ismerjük. Előbbi talán a mai Pálffy-téren volt *Katonai Élelmezési Raktár*, a később Flórián-kaszárnya nevű régi egyemeletes ház, utóbbi az *Esztergomi Káptalan telke* (?). — *Schöpfungs-Platz:* a Kékgolyó-utca melletti barokos ház oromháromszögében a *«Teremtő Ur Isten»* dombormüve: *«Zum Schöpfer»*. Előtte máig kis tér van. Ez a háznév, illetőleg annak tudatlan és idétlen, 1870. táján történt fordítása adta a mai *Alkotás-utca* nevét, melynek ősi neve: *«Mészárosok Országutja»* (Fleischhacker Strasse») volt. Ez a Bécsig menő marhahajtó út.

842. 1859. október 30. PEST.

Schwertschig Ferenc polgári réznyomómester (*«bürgerlicher Kupferdrucker»*) számlája 105 forintról, melyet 610 drb különböző aranyos kivitelű diszítéssel (*«mit verschiedenen Goldkonpusicionen»*) ellátott tanulólevél elkészítése fejében felvett. A réznyomómester elmondja, hogy szállított egy 2 forintba kerülő keretet (Laden) is és a kőrajzoló számára (*«für den Steinaufzeser»*, vagyis annak a mívesnek, aki a rézducos nyomásra alkalmazott könyomatú aranyducokat készítette) három forintot fizetett.

P., n. A tanulólevél tehát könyomással és réznyomással készült.

843. 1860. körül. PEST.

Tichy Emánuel Mester bizonyítványt ad inasa (*«Lehrjung»*), *Sowak* Ágoston számára arról, hogy ez inasesztendeit leszolgálta.

P. n., p. v. p. kezdetleges vésésü paizsban *E M* monogramma, a paizs feletti koronán könyöklő kar görbe tárgyat (kést?) markol.

844. 1860. körül. PEST.

Roth Izsák marhavásári alkuvó (alkusz, tőzsér, Viehsensal) — aki a pesti *«Szénás Piacz»*-on (Heuplatz: Szénatér, ma: Kálvin-tér) a 8-ik számú házban lakik — alázatosan kéri az igen tisztelt

pesti Mészáros Céhet: adjon neki bizonyságlevelet arról, hogy eddig is a mészárosmester urak megelégedésére dolgozott, hogy kifogástalan jellemes ember *(«mein thadelloser Charakter»)*, hogy kereskedői ismereteivel próbát tett és hogy mindez a Céh előtt régen ismeretes. Ő tudniillik a pesti esküt tett marhavásári alkuvók *(«beeidete Viehsensalen»)* közé akar belépni, a Hatósághoz akar folyamodni, a Céh esküdt alkuvója szeretne lenni.

P. n. Az adást-vételt közvetítő *alkusz* (szenzál, ügynök, bizományos) típusának eredetét mi keletinek tartjuk. A keleti (arab, török, balkáni) *Pazár*-okon mindennemű kikáltó működött még a legutóbbi időkben is. Ilyeneket e sorok írója a Háború előtt mindenütt látott török vidékeken. Ezek a *Pazár «Öreg»*-je, vagyis *Sejk*-je, azaz a *Pazár* vásárbírája alatt állottak. Sípos, dobos emberrel kiáltották ki megbízóik áruit, azt égig dícsérve. A szokás nyilvánvalóan a Keletről jött át a rendkívül fejlett magyarországi marhavásári életbe, bizonyára keleti vásári szokások hatása alatt álló török, görög, örmény, rác marhatőzsérek bozták ezt át hozzánk, nem Nyugatról terjedt az ide a *«Makler», Mäkler, Marktausrufer»* szerepe átvételeképpen, hanem fordítva: Magyarországról terjedt el a Nyugatra. Magyarul *«vásári kikiáltó»* az alkuszok ősének neve. A *«sippal-dobbal»* való eme hirmondás lármás módja ment át a mai köznyelvbe. Angol földön is *«kikiáltás»* («Reclam») az ilyen ősi portéka-hirmondás elnevezése: vagyis a *«Reclam»* szó öse. Az olasz *«Ciarlatano»* is eredetileg *vásári kikiáltót (charlatane)* jelent. Az elnevezés csak később ment át a *«Magyar Csodabalzsamot»* ugyancsak sipossaldobossal kikiáltató *«Magyar Csodadoktorokra»* (*Tóth* Béla: Magyar ritkaságok, Bpest, 1904), akiket jó régi magyar szó «Kurittyoló»-nak is nevez. (Szlavniczai *Sándor* István: Egy utazó magyarnak barátjához irott levelei. Pozsony, 1804.) Ezek olyan közismertek voltak egész Európában, hogy a 19. század elejének francia festőművészetét is foglalkoztatták magyar ruhát hordó *«kikiáltókkal»* járó késői párizsi utánzóik. A *kikiáltó* változata az úgynevezett *«Behúzó» («Happer»)*, a régi pesti zsidónegyed zsibárus-ócskaruhás boltosainak az utcán őgyelgő és a járókelőt *«hoppon fogó»* embereinek neve. Ez is tipikus keleti dolog: a régi Pest üzleti életének emléke. Ebből nőtt ki a *«Szenzál»* vagyis *«Betsűs»* és jutott el az egész Európára elterjedt magyar marhakereskedelem magyar velejárójaként. Ne felejtsük el, hogy az alföldi magyar mészárosmester, a magyar nemesurak uradalmainak marhavásári *«eladó sáfárja»*, nem tudott németül, a pesti mester nem szükségképpen tudott magyarul, a világhírű pesti marhavásáron viszont a Nyugat és a Balkán minden nyelvű nációbéli vevője ott nyüzsgött. Itt tehát *Tolmácsra* is volt szükség: aki aztán azt is tudta, ki mit, milyet, mennyit, mennyiért, hogyan akar adni-venni. A zsidóság bizonyára főleg nyelvismerete révén lett a régi kikiáltók utóda, amikor a 19. század közepén a pesti gabonaalkuszok is *Társulatlá* (Gilde) szervezkedtek. Címerük (Szék. Fővr. Múz.) árus bálhoz támaszkodó vasmacska alatt a *Kézben Kéz* (Treuhand) ősi *«Testvérség»* címere.

845. 1860. körül. BUDA.

A Céh nyomtatványa, melylyel beteg legényeit és inasait a budai Irgalmas Testvérek ispotályába utalta be.

Szövege magyarul:

«Az Irgalmas Testvérek budai Ispotályának nagytiszteletü Igazgatósága megkerestetik, hogy ..... mészáros-(legényt, inast) betegsége miatt jótékony intézetébe felvenni kegyeskedjék.»

P., n. nyomt. üres lap.

846. 1860. február 3. BUDA.

Paulovits László tanácsnok az 1859. dec. 20-i Császári Pátens alapján életbeléptetett «*Gewerbegesetz*» alapján átiratot intéz *Keller* Ferenc tanácsnokhoz, több Céh Céhi Komiszárosához, hívja egybe az ügykörébe utalt Céheket. Ezek nyilatkozzanak: akarnak-e egyéni Céhnek megmaradni, vagy pedig csoportos társulatokba akarnak-e tömörülni? A Komiszáros világosítsa fel az egyes rokonszakmájú Céheket, — így például az *asztalosokat, esztergályosokat és ácsokat,* valamint a *kocsigyártó bognárokat, kovácsokat, lakatosokat és fényezőket* — hogy *egy* társulatba tömörülésük nekik hasznot jelentene.

P., n. A leirat a Céhrendszer erős bomlását mutatja, mert a bomlás már megindult folyamata nélkül még hatalmi szóval — császári Pátensekkel — sem lehetett volna a Céheket önállóságuk feladására kényszeríteni. Nem az ilyen kérdések bontották meg a Céhi intézményt, hanem fordítva áll a dolog: ezek az intézkedések a bomlás tünetei. A jelen ügy a későbbi — mai — úgynevezett «*Vegyes Ipartestületek*» kezdeti jelensége, aminek koraibb formáját a 19. század folyamán alakult úgynevezett «*Vegyes Céhekben*» találjuk meg. Kisebb helyek (Apatin, Djakovár stb.) közös céhlevelet kapnak mészárosaik, serfőzőik, timáraik számára.

847. 1860. március 1. BUDA.

Paulovits László tanácsnok értesíti *Fischer* Károly főcéhmestert, hogy a jogtalan húsmérésért megbirságolt *Laczó* Mihály büntetését a Helytartóság nem engedi el, mivel nevezettnek módjában lett volna idejében fellebbezni, ezt azonban nem tette meg.

P., n.

848. 1860. március 18. PEST-BUDA. (PEST-OFEN.)

Hettinger Ferenc pesti és *Fischer* Károly budai céhmesterek a tervbevett új céhszabályzat készülő tervezetére való tekintettel nyilatkozatot állítanak ki arra nézve, hogy a két Céhnek soha semmi közös ügye s vagyona nem volt és nincs, 1848 előtt az «*egykori megyei közigazgatás*» alá közösen csak annyiban tartoztak, hogy mindkét Céh számára a Vármegye eszközölte a húsárszabást.

P., n. Az iraton Császári Sasos 30 és 6 krajcáros okmánybélyeg. A «*Pest Ofen*» elnevezés itt olyan okmányon szerepel, mely mindkét városra szól, tehát még nem jelenti a «*Budapest*» elnevezésre való törekvést, csak a két Város neveírása módjának egyszerűsítését. Az új Céhlevél tervezetének az iratokban nincs nyoma.

849. 1860. március 23. BUDA.

A Céh arra kéri a Helytartótanácsot, hogy a mészáros mívességet vegyék fel az engedélyes (*«concessionierí»*) kézmívesi ágazatok közé. A Helytartótanács a kérést elutasítja. Április 14-én ugyanezt a választ kapja a pesti Céh is.

P., n. A Céh — miután a «*Szabadvágók*»-tól megszabadult — a szabadabb lélekzetű, a «*Szabad Verseny*»-hez közeledő szabad, ámde képesítéshez kötött mészároskézmívesség gyakorlását *engedélyezéshez* akarta kötni, tehát teljesen vissza akarta állítani a régi állapotot, amikor a «*Mesterjog*» királyi, illetőleg helytartótanácsi — városi tanácsi «*Concessio*»-hoz volt kötve. Az új szellem azonban nem tűrte ezt a visszafejlesztő, avult gondolatot. Az 1857. febr. 9-i *Császári Pátens* ugyanis végképpen kivette a Céhek kezéből a mívesség gyakorlása jogának adományozását és ezt a városi Tanácsok kezébe adta. Az 1859. december 20-i Pátens, vagyis «*Nyilt Rendelet*» némileg korlátozta a szabad kézmívesi gyakorlatot és ezt a korlátozást 1860. május 1-vel léptette életbe. (Szádeczky : i. m. I. 169.) A Céh rájött, hogy a korlátozás jobban megfelel érdekeinek, ezért akarta még jobban megszorítani a szabadságot.

«*Engedélyes*» iparág ma a kéményseprőké és gyógyszerészeké. Az 1884. évi XVII. T. C. is megteszi a képesített és nem képesített iparágak közötti különbséget. Az 1922 : XII. T. C. szaporítja az engedélyes iparágakat, ilyenek : *vagyonőrző, rovarírtó, hirdető, kereskedelmi egyeztető, hiteltudósító, küldöncös, szabadalmakat értékesítő, gépkocsival fuvarozó, személyszállító, élőállattal kereskedő stb. vállalatok.*

850. 1860. ápr. 6. HIDEGKÚT.

Szobovits Alajos plébános igazolja, hogy 1846. dec. 1-én ott keresztelte meg *Kellner* György zsellér és *Kratzer* Erzsébet fiát, Gáspárt.

P., m., l., p. v. p.: «SIGILLVM PAROCHIAE HIDEGKVT 1857.» Sugárzó Istenszeme alatt két női alak kezet fog egymással. (Erzsébet és Mária találkozása.)

851. 1860. ápr. 24. BUDA.

A Tanács G. Z. 20,079. sz. a. tudatja a Céhhel, hogy ifj. *Strausz* Ferenc legénynek a Felsőbbség mesterjogot adott: a Céh tehát adja fel neki a remeket.

P. n.

852. 1860. július 16. BOSSÓCZ.

Pokorny József ottani plébános igazolja, hogy 1841. okt. 14-én ott keresztelték meg *Kollár* János és *Babla* Katalin fiát, Ádámot.

L., p., p. v. p. *Bossócz:* Kisbossány (?).

853. 1860. szeptember 15. PEST.

A Tanács megküldi a Céhnek a Cs. K. Helytartóság 10,362—1860. aug. 17. sz. és k. rendeletét a *Pest-budai Kereskedelmi és Iparkamara («Pest-Ofner Handels- und Gewerbekammer»)* fenntartására szükséges járulékok *(«Repartition»)* kiszámítására való kulccsal. A Helytartóság 10 kategóriát állapított meg: 25 krajcárosat az 5—10 osztrák értékű forintos adó után az I. kategóriában, 4 forintosat a 90—100 forintos adó után a X. kategóriában. A Tanács felszólítja a Céhet: küldje be a Mesterek jegyzékét, valamint személyi és jövedelmi adóik kimutatását *(«Personal und Einkommensteuer»)*.

P., n. *könyomat.* Ez az adókulcs már a Szabadságharc előtt is szerepelt, az «adóalap» elnevezése «*Radical-Steuer*», vagyis «*adógyökér*» volt. (L. fenntebb).

854. 1861. márc. 8. ÜRÖM.

Nöthig Ferenc plébános igazolja, hogy 1844. dec. 3-án ott keresztelte meg *Gschöpf* Mihály lovász *(«ephibiarius»)* és *Szimeth* Jozefa fiát, Jakabot.

P., l. Ephippiarius: lovak felügyelője, *Ephebus:* urasági inas, komornyik. Az apa az ürömi főhercegi birtok szolgaembere.

855. 1861. június 21. BUDA.

A Községi Közgyülés (»die Generalversammlung«) Z. 6532. *sz. a. falragaszt ad ki a húsárszabás megszüntetéséről.*

Az egyesített pest-budai *Húsárszabó Bizottmány* május 11., 21. és 23. napjain tartott üléssorozatán foglalkozott a húsárszabás kérdésével. Javaslatára a budai Magisztrátus elhatározta, hogy július 1-től kezdve szabott ár helyett a szabad verseny által kialakítandó szabad árak szerint lesz mérhető a hús.

A Mesterek tartoznak 15—15 napos időközökre megállapítani saját áraikat és Székük ajtaján tartoznak azt *kifüggeszteni.* A hús *teljes súlyában* fontját 32 latban számítva mérendő. *Czubákként máját, lépét, ritka fejcsontot és gerincscontot adni tilos.* Csak *orvosi vizsgálaton* keresztülment marhát szabad vágni és csak ilyennek húsát szabad kimérni. A marha hízottságának mértéke az, hogy ökrön legkevesebb 100, tehénen legkevesebb 70 font legyen a faggyú. A növendékmarha vágása és húsa kimérése tiltos, az állítólag borjú eladására szolgáló borjúállások betiltatnak. Ha egy széktulajdonos üzemét folytatni nem akarja, jelentse azt be a Hatóságnál, de tartozik az üzemet a bejelentéstől számított három hónapig még folytatni. Mindezen ügyekben a Városkapitányság jár el és ítélkezik.

P. n., ny. falragasz. A rendelet évszázados szokásnak vet véget, előzményeit irataink tisztán mutatják. A Céhhel vele járt a húsárszabás. Ebből a történelmi végletből a »*Forradalom*« csapott át a »szabadosság«-ba : a »szabadvágás« azonban megbukott. Az Élet, mint mindennek örök Tanítómestere, a szabad verseny itt jelentkező elvéig — mint normális középútig — vitte el azt a kérdést, melyhez évszázadok harcai fűződtek.

*

A pesti-budai mészárosmívesség tulajdonképpen ezzel a nappal születik újjá, ez a legjelentősebb fordulója egész történetének : a húsárszabás megszűnésének jelen dátuma a tulajdonképpeni metszet a Céh és a szabad ipargyakorlás között. A Céh szerepe innen kezdve már csak tiszteletreméltó formasággá válik. A mészárosság évszázados küzdelemmel elérte a húsárak szabad kialakítását megteremtő szabad versenyt. A Céh eddig a napig volt középkori intézmény.

*

856. 1861. július 3. PEST.

A Tanács «A pesti tisztelt Czímű mészáros Czéh számára» megküldi a gyöngyösi tűzkárosultak segítésére kiadott gyüjtőívet.

A korszerű jótékonyság módját mutató gyüjtőív Gyöngyös Városának *az 1838-i pesti árvízkárosultak számára tett adományáról* megemlékezve ezt mondja:

«Gyöngyös várost f. év junius 24-ike éjjelén iszonyu tüzvész pusztította, midőn 97 lakház lett a lángok martaléka és 140 minden rendü és hitfelekezetü család jutott nagy részt koldusbotra. Szerencsétlen honfitársaink az 1838-iki nagy árviz alkalmával Pest város lakosainak nyujtván segitséget, most rajtunk a sor, a jó tettet jótéteménynyel viszonozni. Mihelyt Pest város f. év julius 3-án e szerencsétlenségről értesült, szem előtt tartva, hogy a szükölködőknek inség idején «*kétszer ad, ki hamar ad*» a városházi pénztárából azonnal 1000 forintot rendelt Gyöngyösre küldetni, egyszersmind a város lakosai közt a segélygyüjtést elhatározta.

Azért tehát ismert hazafiságánál és áldozatra kész buzgalmánál fogva a szenvedő emberiség nevében *Hettinger* Ferenc úr ezen *Aláirási iv* közlésével felkéretik, miszerint a fennebbi czélra a' tisztelt czimü mészárosok körében az aláirások gyüjtését hathatósan előmozditani sziveskedjék. Az eként begyülendő összegnek 8 naponkint a város letéti hivatalába nyugta mellett leendő átadása, ezen aláirási ivnek pedig legfelebb a kézhezvételtől számitott 30 napok leforgása alatti visszaszolgáltatása kéretik. Kelt Pesten, az 1861-ik évi julius 3-án tartott közgyülésből. *Horváth* Károly főbiró.»

P. m., nyomtatvány. Irataink között ez az első «*Bach Korszak*» alatti irás, melyen a pesti Tanács már magyarul ir, a «*főbiró*» magyar ember, *Horváth* Károly. A festékes pármáról nyomott bélyegző is magyar már, a még mindig «Alkotmánytalan» korszak «*Császári Sasa*» már eltünt, Pest ősi czimere újból megjelent a pecsétben, felirata: «PEST SZ. KIR. VÁROS TANÁCSA», alatta két egymás felé ivelő bőségszarv felett lebegő egykapus, egytornyos bástya. A bástya fölötti tornyot kezdetleges vonalú «Ujbarokos Cartouche»-féle keretezi.

Ebben az évben Ausztria alatt már erősen ingott a talaj, viszont a magyar öntudat is ébredezett: a magyar viselet ekkor már kezd divatba jönni.

857. 1861. július 10. PEST.

Deák Ferenc levele Rottenbiller Lipót Főpolgármesterhez, kőnyomatú arcképének a pesti «Árvaintézet» javára leendő jótékony árusitása tárgyában. V. ö. 1861. július 17.

858. 1861. július 17. PEST.

Rottenbiller Lipót Főpolgármester *Hettinger* Ferenc Céhmesternek megküldi *Deák* Ferenc könyomatú arcképét azzal a bizalmas kéréssel, hogy azt ismerősei körében terjeszteni szíveskedjék. *Deák* Ferenc képmásának sokszorosítási jogát ugyanis a pesti «*Árvaintézetre*» ruházta, tehát ennek ügyén segít az, aki az arcképet megrendeli.

Deák Ferenc *Rottenbiller* Lipót főpolgármesterhez intézett levelének ez a szövege:

«Tekintetes Rottenbiller Lipót Urnak, Pest városa Főpolgármesterének Pesten.

Tisztelt Főpolgármester Úr!

Azon szives felszólításra, melyet Ön arczképemnek könyomat vagy fényképezés általi közzététele iránt többek nevében hozzám intézett, van szerencsém kijelenteni, miszerint a Pest városi árvaházra ruházom ezennel azon jogot, hogy arczképemet lefestethesse, rajzoltathassa, könyomat és fényképezés által, a hány példányban akarja közzététethesse, a képeket árultathassa, azok árát megszabhassa: és az eladásból bevett összeget az intézet javára fordíthassa. E czélból kész vagyok az intézet által kijelelt művésznek, ha szükséges leend, többször is ülni, s igérem, hogy az említett intézeten kivül soha senkinek jogot nem adok, hogy arczképemet lefesthesse, közzététethesse, árulhassa. És e jogot semmi időhatárhoz nem kívánom kötni, hanem az arról rendelkezést teljesen tökéletesen az intézetnek adom át. Legyen szives Ön e nyilatkozatomat az intézet elöljáróival tudatni s a szerint intézkedni, hogy az esetre, ha ajánlatomat az intézet elfogadja, a vállalat az árvaháznak minél jövedelmezőbb legyen. Fogadja őszinte tiszteletem kijelentését, melylyel vagyok Pesten julius 10-én 1861. alázatos szolgája Deák Ferencz m. k.»

Az arckép különféle kiadásai a következők:

1. Könyomat és pedig:
   a) Fejkép életnagyságban regálpapíron, ára 4 frt o. é.
   b) Térdkép, szintén nagy regálpapíron, ára 3 frt o. é.
2. Fényképekben, «a kedvelt látogatójegy alakban», ára 1 frt o. é.
3. Olajfestmény életnagyságban. (Külön megrendelésre.)

P., m., nyomtatvány. A szóbanlevő intézet a *József Főárvaház*. Ennek igazgatója a «*Reformkorszak*» kimagasló alakja, Petőfi barátja: *Staffenberger* István bőrkereskedő volt, kiről a *Pesti Dologházról* szóló iratok ismertetésénél már megemlékeztünk. Az «*Árvaház*» közelében lévő utca «*Staffenberger*» nevét viseli. Az *Ipartestület* máig kegyelettel őrzi az ekkor megrendelt olajfestésű arcképet. — *Rottenbiller* Lipót megjelenése már a Kiegyezés derengő kezdetét jelenti.

A farádi Nemesek 18. századi Széke 1930-ban.
Lábas Ház, törökös Kirakat, jobbról Tyukjáró Kapu.

Mészárosok és Halárosok Székei a budai Szénatéren.
A húsos és halas Székek középkori módra egymás mellett vannak, az egyik Mester Középkorias neve Tözsér, jobbra egy falusi «Batyus».

Néhai való Mesterek
Nyugovó Helyei
Isten
Budai Kertecskéiben.

Photo Sztrókay.

Szvirák Pál budai Polgár és Mészáros Mester és hites Társa, Drechsler Klára Asszonyság sírja.
1829. Budai Tabáni Temető.

Zechmeister Antal budai Polgár és Mészáros Mester és hites Társa, Hackstock Örzsébet Asszonyság sírja.
1858. Budai Vízivárosi Temető.

859. 1861. július 29. PARIS.

A «*Szajnai Kerület Elöljárósága*» («*Le Préfet du Département de Seine*») *átiratot intéz Pest Városához, melyben a pesti húsiparra vonatkozó adatokat kér.*

A párizsi Tanács (*Le Conseil Municipal*) körlevelet intézett Európa nagyvárosaihoz, mert *közvágóhidat* akar felállítani és *beszüntetni* a *magánvágóhidakat*; és rendezni kívánja az *élőmarhavásár kérdését* is. Ezért kérdőpontokat küld a mészárosmívesség és marhavásár élő gyakorlatát illetőleg Pest Városához is.

A *Préfet* kéri Pest Város Polgármesterét is, hogy válaszoljon kérdéseire. Az irathoz mellékelve van a 33 pontba foglalt kérdéssorozat. (*Lakosság* száma, évi osztályozott vágó *marhafogyasztás*, van-e a Városban, vagy az elővárosokban *vásártér*, *mióta* állanak ezek, államiak, városiak, Társas- vagy magántulajdonok-e, milyen napokon és órában *nyitják* meg a marhavásárt, vannak-e a vásártereknek *marhaállásai* és *beszálló helyei* vevő és eladó közönség számára, *mibe került* ezek *felállítása* és évi *üzemköltsége*, *fenntartása*? Szabad-e *Városon kívül* vágott marhát eladni, ha igen, évenként hány kilogramm (2 fonttal számítva), *városon kívül vágott húst* fogyaszt a város? Milyen *illetéket* szednek eladott és vágott marha után, *darabonként* vagy *súly szerint* számítják-e ezt? Hogyan áll a *tenyésztő* és a *közvetítő kereskedelem* kérdése, ki hoz be többet: a *tenyésztő*, a *bizományos* vagy a *kereskedő*? Mi a *bizományi díj*, *honnan jön* a városba a legtöbb marha? *Szabad-e* a húsmérés, vagy vannak-e *céhi* korlátai? Van-e *adó* kivetve rá, ki *ellenőrzi* a vágást? Hány *mészáros* van a városban, van-e *céh*, mik a *szabadalmai*, vághatnak-e mészárosok házaikban, vagy csak nyilvános vágóhidakon? *Hány vágóhíd* van a városban? kinek a tulajdonát alkotják? Ha a Városéi, mi a *vágási illeték*, mennyit vesz be ebből a Város? Mibe kerül a közvágóhíd adminisztrálása évenként? Hol tisztítják a mészárosok a *belsőrészeket*, vannak-e *faggyúolvasztó* készülékek, ha igen, milyenek azok?)

P. m. A kérdőpontokra adott válasz nincsen az iratok között. Az irat — bár Párizs érdeklődése más városokra is szólt — bizonysága a pesti és budai mészárosság hírének. Már a trieszti átirat is (l. o.) azt mutatja. Pestnek tehát előbb volt Vágóhídja, mint Párizsnak, mint láttuk a 18. században (l. fentebb) Bécset is megelőzi ebben a tekintetben.

860. 1861. augusztus 27. PEST.

Pest Város Tanácsa, a *«Húsügyi Bizottmány»* indítványára 18,238—1861. sz. határozatával *«a mészárszéki jogképességek kimutatására»* vonatkozólag záros határidőt tűz ki. Elrendeli, hogy a húsügyi bizottmányi *«elnök Tanácsnok Úr»* által egyenkint hivassanak fel *«a mészárláshoz igényttartók és képességgel birók (qualificáltak)»*, hogy folyó évi szeptember 30-ig a megszabott 1500 forint *«cautiot»* a városi letéthivatalnál fizessék be, az erről szóló *«ismervényt»* mutassák be és ezután mutassák ki *«a mészárlási képességhez megszabott 3000 forint értékű vagyonbeli állapotjukat»*. Akik ezen kötelességeiket elmulasztják, azoknak üzlete rögtön bezáratik. A jegyzőkönyvet *Schraml* Antal aljegyző adja ki.

P., m. Az 1830-as években még 10,000 forint volt az a forgótőke, melyet a mészárosságot gyakorolni kívánó mesternek ki kellett mutatnia. Ez az összeg itt már leszáll 3000 forintra. Ezt tette lehetetlenné a vagyontalan Legény számára, hogy Mesterjoghoz jusson. A mészárosipar tulajdonképpen csak akkor vált szabaddá, mikor eltörölték a vagyonkimutatás kötelezettségét.

861. 1861. szeptember 14. PEST.

A Tanács 19,540—27. sz. a. a *Húsügyi Bizottmányban* tartott ülésen *Kohn* Lipót mészárosnak a 15,925. júl. 27. keltű és számú tanácsi sz. a. határozattal engedélyezett mészárosjogra nézve megjegyzi, hogy folyamodó a *Két Szerecsen-utca* 2. sz. a. széket nyithat, mivel a 3000 forintnyi vagyont kimutatta, fizessen le tehát a Szegényalapra 69 forintot, 1500 frtot pedig fizessen be a húspénztárba. *Áldásy* József jegyző azt is megjegyzi az iraton, hogy a szóbanlevő széknek jégverme is van.

P., m. A *Húspénztár* eme kezdeti formájában a későbbi — mai — Húsvásárpénztár elődjének mutatkozik.

862. 1861. szeptember 14. PEST.

Grätzer György *mészárosjog* elnyeréssért folyamodik Pest város Tanácsához. A Tanács a kérést a *Húsügyi Bizottmány*-hoz teszi át. A Bizottmány javasolja, hogy *Grätzer* György részére *«a mészárlási jog a szegények alapja javára 64 f. engedély és 5 f. végzésdíjnak lefizetése mellett — a Nagymező-utcai Egyed-féle jégveremmel ellátott mé-*

szárszék kijelölésével» megadassék, mivel ő *«a 3000 f. vagyonállapotot kimutatta»*. A Tanács a kérést teljesíti és utasítja folyamodót, hogy mielőtt üzletét megkezdené. 1500 frtot a húspénztárba fizessen be.

P., m. másoló tintával másolt. A *«Húsbizottmány»* a mai közélelmezési ügyosztály őse.

863. 1861. október 24. BUDA.

Buda Város Tanácsa 11,124. sz. a. *Pfeiffer* Károly mesternek mészárosjogot ad, illetőleg őt annak további gyakorlatában megerősíti, azonban figyelmezteti, hogy a mesteri cím elnyeréséért a *«még fennálló»* Céhhez kell fordulnia.

P., m. másoló tintával készült másolat.

A Céhre tett megjegyzés a köztudatban már erős bomlást mutató, de «még fennálló» Céhhel szemben fennálló kötelességére figyelmezteti az új mesterjogost. Ez a Céh előrehaladott haldoklásának tünete, körülbelül olyan valami, mint mikor a mai anyakönyvvezető figyelmezteti a házasságot kötő feleket, hogy a polgári házasságkötéssel még egyházi kötelezettségeiknek nem tettek eleget.

864. 1861. október 30. PEST.

A budai *«napkeleti görög szertartású plébánia»* plébánosa, *Miliksits* János plébános és szentszéki ülnök kifogástalan magyarságú bizonyítványban igazolja, hogy a *Teindl* Károly tabáni mészáros Mesternél tanulásban levő, csobánkai származású *Milosevics* Gábor ifjú a *«vasárnapi iskolában»* olvasásban, írásban, számadásban és hittanban *«dicső előmenetelt»* tanusított, minélfogva *«tökéletesen kiérdemelte azt, miszerint az illető Nemes Céh Társulatnak a felszabadulásáért ünnepélyesen ajállassék.»*

P., m., p. v. p.: cirillbetűs, 1830. évszámmal ellátott köriratban a Felhőkön Trónoló Szent Háromság. A *«Vasárnapi iskola»* a középkori eredetű egyházi iskolázás érdekes késői csökevénye, egyben érdekes budapesti közoktatásügytörténeti tény, mert a görögkeleti hitű inast nemcsak hitbéli dolgokban, hanem olvasásban, írásban és számolásban is a *«Vasárnapi Iskola»* oktatja. A *«Vasárnapi Iskola»* sokáig egyházi kézen levő intézményéből nőtt ki a mai tanoncoktatás. Az intézmény középkori formáit főleg az angolszász és német protestáns egyházak tartottak fenn sokáig.

Az Iskola helyisége máig megvan az *Egyházközség* udvarán: a barokos, szőlőindás, oszlopos épület emeletén van a Tanácsterem és a Levéltár.

865. 1861. november 8. BUDA.

Buda Város Tanácsa 11,125—1861. sz. határozatával *Omaszta* Miklós céhenkívüli mészárost, aki a jogot még a mult évi 9458. sz. határozattal nyerte, de még nem mester, «*a mészáros jog további gyakorlatában hatóságilag*» megerősíti, a mesteri cím elnyerése végett azonban «*a még fennálló mészáros Céhhez*» utasítja, illetőleg az ügyet *Keller* Ferenc tanácsnokhoz, a Céhbiztoshoz is átteszi.

P., m.

866. 1861. nov. 18. PEST.

Pest Városa főkapitányi hivatala nevében *Sziklay* Alajos alkapitány felelősség terhe alatt hívja fel a Céh előljáróságát, hogy a mesterek helybeli majorosoktól és másoktól vett marhát addig le ne vágjanak, és ki ne mérjenek, míg azt valamelyik állatorvos szorgosan meg nem vizsgálta és meg nem bélyegezte.

P., m. A mai Államrendőrség intézménye közvetlenül ebből a városi rendőrségből nőtt ki. Alkapitány Uram alkalmasint a *Krachenfels*-Sziklay pesti serfőző-család leszármazottja.

867. 1861. november 18. BUDA.

Buda Város Tanácsa 12,487/61. sz. a. *Zehetner* Ferenc mészárosnak Buda területére «a mészáros üzleti jogot» megadja, mivel «*fedhetlen erkölcsü és a mészárosjog üzhetésére megkivántató képességgel bir.*» Kötelezi a Tanács a nevezett mestert, hogy a jogért 12 forintot fizessen s a mesteri cím elnyeréséért «*a még fennálló budai Céhhez*» forduljon.

P., m. másoló tintával készült másolat.

868. 1861. november 28. PEST.

Klosz József terézvárosi gyászmenetrendező («*Conductführer*») számlája *Bauerné*, született *Anna* asszonyság mesterözvegy temetési költségeiről. A palásttal kivonuló pap kapott 12 frt 20 krt, a *koporsó és a Kereszt* 10 frt 50 kron, a *halottas ruha és párna* 9 frt 50 krajcáron telt ki. A nagy *kétfogatu kocsi* 5 frt és 4 krba, a «*kocsis számára borravaló, 8 ről gyászfátyol* és *3 Kereszt* 1 frt 12 krba került

s a *házíszolga* 40 krajcárt kapott. A rendezés maga 1 forintba került, összesen mindez 39 frt 76 krajcárból tölt ki, mit a Céh illően megfizetett.

P., n. A Céh — bár halódik — de még mindig középkori módon gondoskodik tagjai temetéséről.

A temetésrendező egykorú neve «*Funerator*». Ősi szokás szerint — alkalmasint Pesten-Budán is — a «Funerator» és a kocsis földigérő gyászfátyolt viselt a kürtök alapján. A 8 röf fátyol erre mutat.

A «Funerator» bérelte a Temetőt, így a pesti és budai temetőket is. Ő adta el a sírhelyeket nála volt a sírok jegyzéke is. Ez az oka, hogy egyik régi pesti és budai temetőnek sincs meg a sírjegyzéke. A «Funerator»-i intézmény megszüntetése alkalmával elfelejtették bevonni a funeratoroktól a sírok jegyzékét.

869. 1861. december 6. PEST.

A Tanács *Husbizottmánya* 23,530—66. sz. a. tárgyalja a pesti izráélita hitközségnek 18,238. sz. a. ugyanezen év aug. 29-én kelt, a «כשר» hús kimérése ügyében tett beadványát. (Húsügyi bizottm. sz. 21,874—1861. okt. 16.) A bizottmány tiszteletben kívánja tartani a vallásos szokásokat és szertartásokat. Ezeket «*szem előtt lebegtetvén*», de a keresztény mészárosokra nézve is «*kedvezőleg ható módosítást*» akarván teremteni, a Főrabbi 1861. okt. 30—152. sz. a. nyilatkozatát tárgyalja. Ebben a Főrabbi állapítja meg, hogy megengedhető, hogy nem izráélita hitű mészáros is árulhasson «כשר» húst, azonban az a helyiség, melyben a «כשר» hús vágatik, el legyen kerítve és külön bejárata legyen. Az illető mészáros azonban tartozzék izráélita hitű segítőt, vagyis «*Masgiah*»-ot tartani, aki minden este zárja be a helyiséget, melyet csakis a Főrabbi által kijelölt «*Masgiah*» tisztogathat. Ugyancsak a Rabbinátus által kijelölt *metsző* metszheti a marhát. A «*Masgiah*» a keresztény mestertől azonban semmiféle pénzt nem fogadhat el. A keresztény mester természetesen csakis a marha elejét mérheti ki, ez után aránylagos illetéket szedhet a Hitközség. A vágásról a Céh és a Városkapitányi hivatal értesítse a hitközséget, illetőleg metszőt. A kiadványt *Gerlóczy* Károly mint aljegyző adja ki.

P., m. Az irat ősi formákban rendezi a rituális vágás dolgát, mely máig is ezt a formát mutatja. A hús nem tiszta (héberül *tréfo:* tisztátlan) ha nem talmudi módon vágott hússal érintkező ember jut közelébe.

870. 1861. december 13. BUDA.

Buda Város Tanácsa *Keller* Ferenc tanácsnokot, mint Céhbiztost értesíti, hogy *Wittek* Vencel mesternek — ki 1848. évtől 1858. évig folytonosan két mészárszéket tartott — időközben önként bezárt második mészárszéke megnyitására a Céh beleegyező nyilatkozata alapján engedélyt adott. (31,175—1861.)

P., m. másoló tintával másolt.

871. 1862. január 10. PEST.

Pest Város Tanácsa *Egry* Ferenc tanácsnok jelentése alapján *Peringer* Antal segédet — minthogy «*pesti illetőségű, ki a mészárosmesterségnek rendes megtanulását tanulólevéllel, jól eltöltött vándor- és segédi éveit pedig munkakönyvvel igazolni képes s minthogy kérelme ellen a meghallgatott mészároscéh előljárói részéről kifogás nem tétetett — a kérelmezett mészárosmesteri joggal a kebelbeli jótékony intézetek pénzalapja javára fordítandó 64 f engedély és 5 f végzésdíj lefizetése mellett*» felruházza «*oly kötelezettség mellett mindazonáltal, hogy amennyiben a mészárszéki üzletre vonatkozó, közgyűlésileg elfogadott rendszabályokat a nagymélt. magyar kir. Helytartótanács helybenhagyná, ezen esetben az abban körülírt kötelezettségeknek megfelelni tartozik.*»

A Tanács egyúttal tudomásul veszi özvegy *Peringer* Józsefné, szül. *Magdolna* mesterné asszonynak néhai férje mészárosi jogáról való lemondását és elrendeli, hogy «*Peringer Józsefnek bemutatott s megszüntetett mesterlevele*» levéltárba helyeztessék. (407—1862.)

P., m. másoló tintával készült másolat. A *Peringer*-család egyike volt a legtekintélyesebb újabbkori budai-pesti mészáros-családoknak. *Pereg* és *Kiskúnlacháza* környékéről származtak, nevük alkalmasint a *Rácheve* közelében levő *Peregfalu* nevének németes fordításából keletkezett családnév *Peregil* jelent.

872. 1862. január 27. PEST.

A pesti özvegyjogos mészáros asszonymesterek és mesterárvák folyamodása a Tanácshoz a szabad fiókmészárszékek nyitása miatti panaszukkal.

«*Mi szegény özvegy mészárosmesternék és szorongatott mesterek legmélyebb alázatossággal esedezünk a Tekintetes Tanácshoz, hogy vessen végett annak a rossz állapotnak, hogy a mészárosok annyi Széket nyitnak, ahányat akarnak.*» «*Felemelt kezekkel*» kérik a Tanácsot,

teljesítse azt, amit *Benedek* tábornok úr Ő excellentiája 1860. októberében ígért nekik ebben az ügyben. A helyzet ma már odafajult, — írájk — hogy a jómódú mészárosmesterek velük, az özvegyekkel igazságtalanul bánnak, székállóikkal gorombáskodnak, az özvegyek vagy nem merik már kinyitni Székeiket, vagy felhagynak azokkal, éhen halnak, ha ez így megy tovább, akkor, amikor más mester 3—4 széket tart egyszerre. Borzalmas szükség és nyomor fenyegeti őket. A folyamodást *Wankné*, *Molnárné* és *Budainé* özvegyjogos asszonymesterek és *Vizi* Antal, *Margones* Antal, *Gruber* József és *Schmikl* József árvajogos gyermekmester írják alá. A Tanács a dolgot *Egry* Ferenc tanácsosnak odja ki, ez pedig a Céhtől követel nyilatkozatot.

Az özvegyek és árvák hasonló szenvedélyes hangon márc. 16-án a Helytartó Tanácshoz, illetőleg *gr. Pálffy* Móricz Helytartóhoz fordulnak és lábai előtt térdre borulva esedeznek, ne engedje őket elpusztulni és csukassa be a gazdag mészárosok fiókjait.

P., n. V. ö. 1862. márc. 16. Az «árvák» itt mint «Mesterfiajogos» székutódlók. A teljesen elnémetesedett *Von Benedek* Altábornagy, Itália gyűlölt emlékű legázolója Pest és Buda katonai városparancsnoka volt.

Négy év mulva, 1866. júl. 3-án lőtte halomra a porosz tüzérség 1635 ágyújának összesített tüze az osztrák Vezérkar tudatlansága által halálba vitt császári csapatokat, közöttük főleg magyar ezredeket. A Haditörvényszék *Benedeket* tette felelőssé a csatavesztésért, noha nem ő volt annak oka.

873. 1862. febr. 2. PEST.

Nemes Waltherr Gyula ügyvéd 79 forintos számlát küld a pesti Céhhez — Hettinger Ferenc és Fábis Márton «*Céhi elüljáró*» urak nevére [1] a tervezett *Húspénztár* dolgában végzett munkái tiszteletdíját kérve. A Céh aznap kifizeti a számlát.

P. m. Az egykori ügyvédi költségeket jellemző adatok: «Egy tanácskozás 2 frt. Egy folyamodvány: 10 frt. Egy másolás: 2 frt» stb.

874. 1862. febr. 3. PEST.

A Tanács foglalkozik a *Húsügyi Bizottmány* jelentésével (23,043—1862. Jk. sz. 4. pont) a mészárosok magánvágóhídjainak tisztaságbéli állapotát illetőleg. A marhavész meggátolására *Tormay* Károly dr. igazgató főorvos, *Keresztes* Károly mezei kapi-

[1] A Főcéhmester és az egyik alcéhmester.

tány, *Hettinger* Ferenc főcéhmester, *Becker* Károly és *Schmidt* György dr. bizottsági tagok bejárták a pesti mészárosmesterek házaiban levő vágóhidakat (ad 1862—19,391. tan. r. és ad 1859—32,592. helytartótanácsi szám). A vizsgálat célja az volt, hogy a vágás *«a mihamarabb helyreállítandó városi vágóhídra központosíttassék, addig is azonban legyen rend a magánvágóhidakon»*.

A *Bizottmány* 3 kategóriába sorozta a magánvágóhidakat. Az elsőbe azok tartoznak, melyek kifogástalanok és a marhavész terjedését nem segítik elő. Ezek:

a) *A Józsefvárosban:*

Prem Ferenc	Nagystáczió-u....	40.	sz. a.
Hoffmann József	« « ...	67.	« «
Goldschmied Dávid	« « ...	72.	« «
Kaczer József	« « ...	76.	« «
Fabis Márton	Tavaszmező-u. ..	19.	« «
Keiser József	Kisfuvaros-u. ...	8.	« «
Keller János és *Volfahrt* Dominik ...	Ősz-u.	18.	« «

b) *A Ferencvárosban:*

Hettinger Ferenc	Üllői-út	43.	« «
Gartner Antal	« «	37.	« «
Karpf Ignátz	« «	25.	« «
Thurn János	Flórián-utca	6.	« «
Beran József.....	Malom-utca	29.	« «
Reisleitner Jakab	Virág-utca	32.	« «
Leitgeb János	Kétnyúl-utca ...	2.	« «

c) A *Terézvárosban:*

Hesch Mihály	Rózsa-utca	12.	« «
Gratzer György.....	Felsőerdősor-u. ..	23.	« «

A második kategóriába azok a hídlások tartoznak, melyek azonnali rendbehozás után egyidőre még üzemben maradhatnak. Ezek:

a) *A Józsefvárosban:*

Fuchs Károly	Türelem-u.	24.	sz. a.
Lustig József.....	Kisstáczió-utca ..	9.	« «
Virág Ferenc	Német-utca	16.	« «
Vizy János	Práter-utca.....	32.	« «

b) *A Ferencvárosban:*

Prokis János	Üllői-út	36.	« «
Özv. Leitnerné	Malom-utca	12.	« «
Mály Ignác és *Kuh* Ignác	Fő-utca	21.	« «

A harmadik osztálybéliek *«kicsinységük miatt könnyen elhelyezhetők, rondaságuk és célirányatlanságuk által méltó aggodalmat gerjesztettek»*. Ezeket azonnal meg kell semmisíteni, gazdáik vágják marháikat a városi Közvágóhídon. Ide soroztattak:

Berán Antal ..... Tavaszmező-u. .. 21 sz. a.
Csernyák Tamás..... Ferenc-utca ..... 23. « «
Tichy Emánuel ..... Kétszív-utca .... 22. « «
Schinikl József ..... Szövetség-utca .. 13. « «

A Tanács fenti értelemben határoz és a Céhet értesíti.

P., m. Jelen irat jól mutatja a *«Húsügyi Bizottmány»* szervezetét.

875. 1862. márc. 16. PEST.

Az özvegyjogos mészárosné asszonymesterek és a mesterjogot *gyámjaik útján* gyakoroló mesterárvák *Pálffy* Móric grófi Helytartóhoz folyamodnak, hogy az őket tönkretevő, 3—4 fiókszéket tartó mészárosmesterek fiókjait csukassa be.

P., n. V. ö. 1862. jan. 27. A Helytartó Tanács a Városhoz, ez Egry Ferenc tanácsnokhoz, ez a Céhhez teszi át az iratot. Az eset feltétlenül a nagy számban Pestre özönlő ausztriai német, cseh és morva új mesterek rovására irandó. Ezek a Magyarországra özönített ausztriai német és cseh császári hivatalnokok nyomán jöttek Pestre-Budára, mint valami új népvándorlás vagy új telepesek szorították ki a magyar és legjobb magyarérzésű régi pesti-budai, «patricziusi családokká felnőtt mestereket. Őket százados multú rokoni kapcsolatok nem füzték a pesti Özvegyekhez. Brutális eljárásuk nem a bomladozó haldokló pesti Céhre, hanem a Magyarországot *«fejős tehén»*-nek tekintő (v. ö. a korszak keserű humorú pesti élclapjain a *«Magyar Tehenet»* fejő német *«Bezirker»*, a *«Zsandár, a «Finánc»* alakjait) *«Bach Korszak»* egész politikáját jellemző. Igaz, — amit következetesen hangsúlyozunk — hogy *«Bach Korszak»* számtalan tekintetben rendet szabott Magyarországon, sok újítást hozott, melyek megmaradtak, igaz, hogy sok intézkedését a forradalmi hangulatot levezetni akaró szociális érzék is vezeti: az 1857-i *«Provinzielle Gewerbeordnung»*-nak azonban számos és fájdalmas árnyékja is volt. Ilyen intézkedés az a céhellenes iramodás, mellyel ugyan segített sírjába fektetni a nagymultú tisztes, becsületes céhi rendszert, azonban tévedne az, aki azt hinné, hogy a *«Bach Regime»* ne látta volna örömmel: hogyan töri le a sok cseh, morva és német «jött-ment» *«Concurrent»* a nyakas, kemény, tüntetőleg magyar bajuszt hordó, zsinóros dolmányban járó, fiait magyar ruhában járató németnevű, németajkú, magyarlelkű mészárosmestert. (V. ö. *Pfeiffer* János utolsó budai Céhmester és kis fia — a máig élő *Pfeiffer* István volt mester úr — magyarruhás fényképét, atyja *«Polgárőri»* magyar huszárcsákóját és tarsolyát és azt a tényt, hogy az akkori viszonyok szerint igen gazdag budai Mester 1848—49-ben mint szegedi

«Honvédezredmészáros» szolgálta a Szabadságharc ügyét.) A *«Bach Regime»* a magyar *«Előjogokat»* törölte, amikor *«Demokratának»* akarta feltüntetni magát a Céh lerombolásával. Márpedig az «idegenek» ideözönítése a *«Szabad Verseny»* köntösébe burkolt magyarellenes dolog volt.

Az «idegenek» sejtették, hogy «egykor» majd távozniok kell, tehát igyekeztek magukat megszedni. Sok közülök azonban 1867 után itt maradt. Elmagyarosodott cseh-morva neveik a *«Magyar Glóbus»* beolvasztó erejének tünetei.

876. 1862. április 17. PEST.

Pest város Tanácsa *Hamza* Máté tanácsnok jelentése alapján utasítja a fő- és alkapitányi hivatalt, hogy *«a feljelentett iparháborítások iránti vizsgálatot azonnal tegyék meg és az eredményt a Tanácsnak jelentsék be»*.

Egyúttal a *Szobafestők Társulatának* azon panaszát illetőleg, hogy *«több tagok a társulat által megállapított törvényes díjakat befizetni vonakodnak, Rigler László vásári felügyelő utasíttatik, hogy a szobafestőktől követelt illetékes díjakat szükség esetén végrehajtás útján is szedje be»* (8259—1862).

P., m. másolótintával másolt. Az egykori aranyozók, festők és fényezők Céhe már ekkor «Gilde»-szerű, az *«Ipartársulat»*-hoz hajló *«Társulattá»* alakul át. A Céhi rendszer bomlásának ez is érdekes tünete.

877. 1862. máj. 2. PEST.

Pest város Tanácsa 1862. évi május 2-án tartott ülésén foglalkozik *Kuhn* Ignác mester ügyeivel.

Egry Ferenc tanácsnok a szóbanlevő mesternek *«a mészáros Céh könyvében bejegyeztetése érdemében»* jelentést tesz és közli, hogy a Céh Előljáróját *«jegyzőkönyvi kivonaton azzal fogja értesíteni»*, hogy *Kuhn* Ignácot a Céh tagjai közé *«azonnal és felelet terhe alatt bejegyezni kötelességének ismerje»*, mert folyamodót a *«volt Császári Királyi»* budai Helytartóság mészárosmesteri joggal felruházta és mert folyamodó *«Pest városában lakhatási viszonyát tisztába hozta»*. A jegyzőkönyvet *Barna* aljegyző adja ki.

P. m. A bécsi Kormány itt már erősen közeledik a magyarsághoz, a Helytartótanács már *«Királyi Helytartótanács»* címmel szerepel. V. ö. 1862. jún. 17.

878. 1862. május 3. PEST.

Pest város Tanácsa *Ságody* Sándor alpolgármester indítványára meghagyja «*minden céhbeli előljáróknak, hogy mestertársaiknál akként intézkedjenek, miszerint legényeiknek heti munkabéréből a kórházi ápolási díjakat és illetőleg hátramaradásban levő évnegyedes kórházi járandóságokat felelősségük alatt időről-időre levonják és beszámítsák*». Ha a levonások miatt a legények esetleg ellenszegülnének, «*a céhbeli előljárók rövid úton a kapitányi hivatalhoz közbenjárásért forduljanak és rendreutasításul segélyezést*» kérjenek (9179/1862.).

P. m. másoló tintával másolt. Itt szűnik meg a Céh ősi szokása, mely szerint a «*Heti filying*»-et az *Öreg Legény* szedte be a Legényektől és azt a Legények, később a Mesterek Ládája őrizte.

879. 1862. május 21. PEST.

Dlauhy Ferenc özvegy mesterné asszony *Goldberger* Pál nevű kocsisa számára bizonyítványt ad.

P., n. A morva Dlauhy-család háza 1890-ben a mai Rákos-utcában volt.

880. 1862. jún. 17. PEST.

A Királyi Helytartótanács észrevételei az új «Húsvágatási Szabályzat» tervezetére.

A *Királyi Helytartótanács* értesíti Pest Város közönségét, hogy «*a húsnak mint első szükségű élelmi cikknek a közegészség fontos igényeinek megfelelő kiszolgáltatása a közönségre nézve kiváló érdekű dolog lévén*», az erre a célra kidolgozott *húsvágatási szabályokat* jóváhagyja, azonban bizonyos módosításokat szükségesnek tart. Így «*nem adhatja helyeslését azon pontokra, melyek az ipar szabadságával merev ellentétben állanak, melyek a szabadversenyt lenyügözik s azt nemcsak az ipar fejlésére, de a közönségre nézve is hátrányos egyedárúsági irányzatoknak alárendelik, végre melyek a jog és egyéni szabadság nem csekély sérelmével, önkényen s kényszeren alapulnak*». Ezek a pontok — a Helytartótanács véleménye szerint — a következők :

«a) *hogy az, ki mészárosipart akar űzni, ezen üzlet rendes tanulását kimutassa ;*

b) *hogy 3000 ftnyi vagyonnal bírjon;*

c) *hogy az iparjeggyel ellátott mészárosok személyes tulajdonságaik tekintetében ismét megvizsgáltassanak, nem lehetvén feltenni Hatóság felől azt, hogy mielőtt az iparjegyet kiadta, az illetők személyes tulajdonságait megbírálni elmulasztotta volna, különben — netalán felmerülő különös esetekben — az ily utóbírálat kivételesen megtörténhetik;*

d) *hogy a mészáros csak egy mészárszéket tarthat».*

Ez okból a Helytartótanács elrendelei, hogy a felsorolt pontok a szabályzatból kihagyassanak. Ami pedig az egyidejűleg tervbevetet Húspénztár felállítását illeti, ennek jótékony célját elismeri ugyan a Helytartótanács, de a pénztár «*alapításának önkényes és kényszerítő módja a jog és egyéni szabadsággal ellentétben állván, annál kevésbbé nyerheti meg ezen Királyi Helytartótanács jóváhagyását, mert eltekintve attól, hogy egy közcélból felállítandó pénztárnak a község vagyonából alapítása különösen a Helytartóság feladata lévén, azt nem helyeselhető önkényből eredő kényszerítések által alapítani nem lehet*». Ezért a Város közönsége — úgymond a Helytartótanács — «*jó móddal igyekezzék ezen jó célzatú pénztárt megalapítani s ha ez reménytelenül nem sikerülhetne, fennálló példák szerint részvényes társulatok működését lehetne igénybe venni, melyek jutányos kamatért is képesek lennének kellő elrendezés mellett megfelelő haszonnal nyitni egy egyedül ezen célra szolgáló kölcsönző intézetet, melynek tervezete és szabályai mindenesetre megvizsgáláls és jóváhagyás végett ide felterjesztendők lennének*».

A továbbiakban *a jégveremre nézve*, mely a szabályzat szerint *minden üzlettelepnél* tartandó lenne, megjegyzi a Helytartótanács, hogy azzal a céllal, hogy meleg nyári időben a húskészlet épségben tartassék, nem ellenkezik az, «*ha több mészáros egyesülve tartand üzlettelepétől távolabbeső helyen is jégvermet*», csupán «*üzlethelyén, e célra alkalmas edényekben, május hónaptól szeptember közepéig a húskészlet frissentartására elegendő jégkészlettel mindig ellátva legyen — mire nézve az erélyes ellenőrködés felette kívánatos*».

Végül a Helytartótanács «*a húsnak igaz mértékkeli méretését*» illetőleg a város közönségét «*szoros ellenőrködés fenntartására s a tapasztalt visszaélések szigorú fékezésére*» figyelmezteti s elrendeli, hogy a Város közönsége *Tichy* Manó, *Vizy* Antal, *Zweig* Simon mészárosok, valamint az egész mészárostestület által a *húsvágási*

szabályzat ellen benyujtott felfolyamodásokat «*a fentebbiek értelmében* intézze el s *a fentebbiekhez képest módosított húsvágási szabályzatot tudomás és illetőleg irányadásul más hasonló viszonyok közti városokkal leendő közlés végett*» terjessze fel.

E «*kegyes intézvényt*»,[1] vagyis rendeletet, Pest város Tanácsa *Egry* Ferenc tanácsnoknak másolatban oly utasítással adta ki, hogy «*a húsügyi bizottmány tagjainak közbenjöttével a meghagyottakhoz képest*» járjon el. (24,993—1862., 11,307—1862.)

P. m. Másoló tintával készült másolat. A Helytartótanács megjegyzései új és kiforrott formában mutatják azt a lassan kialakult középutat, melyhez a Céh egykori *kötöttsége* és a «*Szabadvágás*» 1848 óta kilengő *szabadosságai* után a fejlődés — ime — magától tért vissza. Ez az a pont, ahol a «*képesítéshez kötött szabad ipar*», vagyis a mai «*Ipartársulatok*» gondolata megszületik.

881. 1862. jú l. 19. PEST.

Pest város Tanácsa *Egry* Ferenc tanácsnok jelentése alapján tudománul veszi *Morgenthaler* Mihály mester abbeli bejelentését, hogy ő mint «*iparjeggyel felruházott iparos, a fennálló iparszabályok 45. szakaszának alapján egy második árudát tartand*». (15,569—1862.)

P., m. másoló tintával készült másolat.

882. 1862. augusztus 20. PEST.

Hoffmann József mester 7 frtot küld a Céhhez, hogy inasát, *Sikrist* Antalt a kézmívesség szabadítsa fel.

P., n.

883. 1862. szept. 2. PEST.

A pesti Tanács óvóintézkedéseket tesz a Ferenc-külvárosi Malom- és Páva-utcában Stern Jakab és Kreutz Borbála tejesmajorosok istállóiban kitört marhavész továbbterjedése ellen.

Dr. *Tormay* Károly igazgató főorvosnak a marhavész kitöréséről tett jelentését a Tanács «*a kellő intézkedések és szabályoknak azonnali életbeléptetésük tekintetéből*» a «*Húsügyi bizottmánynak*» adja ki, hogy «*egy részről ezen veszélyes szarvasmarha ragály tova-*

[1] A régi «*Benigna Resolutio*» magyar neve.

terjedése lehetőleg megakadályoztassék, más részről pedig hogy a barmászati [1] *és egészségrendőri szabályok fenntartása minél pontosabban és sikeresebben foganatosíttassanak».*

A «*Húsügyi bizottmány*» a Tanács utasítására nyomban foglalkozik a kérdéssel és a vész tovaterjedésének megakadályozására elsősorban a *Közvágóhíd* használatát javasolja. Minthogy azonban a Közvágóhíd «*javítást igénylő állapotban van*» s a helyreállításhoz szükséges 4080 frt 85 krnyi költséget a Helytartótanács még nem hagyta jóvá, minthogy továbbá «Pest Város lakosságának szükségletére naponkint mintegy 70—80 darab szarvasmarha levágatása szükséges, azt pedig a jelenlegi karban levő Közvágóhídon eszközölni nem lehet, ezért dr. *Tormay* Károly, *Keresztes* Károly mezei kapitány, *Cséry* Lajos, dr. *Schmidt* György, *Höchl* János baromorvos, *Becker* Károly, *Hettinger* Ferenc fő- és *Fabesch* Márton [2] alcéhmester tagokból álló «bizottmányt» küld ki azzal a feladattal, hogy használhatóság szempontjából «szorosan» vizsgálják meg a jobb karban lévő 27 magánvágóhidat s ezek közül mindazokat, melyek a kitűzött célnak meg nem felelnek, hagyják ki, azokon a marhák vágását büntetés terhe alatt tiltsák meg «*s ekkép mindazon mészárosok, kik ezen, a célnak meg nem felelt vágóhidakból kiszoríttattak, marháikat a közvágóhídon az illető orvos felügyelete alatt vágandják*».

Javasolja továbbá a «Húsügyi bizottmány», hogy a közvágóhíd «*helyreállítása és rendezésével a mérnöki és gazdasági hivatal, egyetértőleg a nevezett bizottmány hozzájárulásával*», megbízassanak, mert úgy a közönség, mint maguknak a mészárosoknak érdekében is igen kívánatos, hogy a marhák vágatása a közvágóhídon «összpontosíttassék», mivel «*a számos magánvágóhidakra az ellenőrködés, valamint a mintegy 500 majorságrai felügyelet felette terhes*».

A Húsügyi bizottmány végül javasolja, hogy «*mindaddig, míg a marhavész megszűnik, a felső határvonalra Strauss József orvos, az alsó határvonalra pedig Höchl János és Schmidt György orvos urak felügyelet végett — azonkívül minden vámhoz két poroszló lenne kirendelendő, kik által a Városba hajtandó szarvasmarhák és minden szarvasmarhás fogatok visszatartandók volnának. E részben szinte Buda Város tanácsa értesítendő lenne, hogy a marhavész*

[1] Állatorvosi.
[2] Más iratokon : *Fábis*.

megszünteig a szarvasmarhákat és a szarvasmarha fogatokat Pestre át ne bocsássa».

A város Tanácsa a *Hitügyi bizottmánynak* ezt az indítványát elvileg teljes egészében elfogadta, csupán *«a közvágóhíd építési költségeknek honnét leendő fedezése tekintetéből a teljes számú Tanácshoz»* utalja át azt. Az iratot *Békey* Imre jegyző adja ki. (19,391—1862.)

P., m., másolótintával másolva. * *Poroszló: Pristaldus*, annyi, mint *tételkézbesítő, tételkihordó*. Népies etimológiával ezért lesz belőle *«pörosztó»* *Arany* Jánosnál: *(Tetemrehivás: «tiszti pörosztó»)* a szó értelem és hangzás szerint is azonos a «poroszlóval». Itt, az 1860-as évek «városi poroszló»-ja a mai rendőr. — Itt még egymás mellett találjuk a Közvágóhidat és a magánvágóhidakat. A mai Közvágóhíd építését a marhavész eme ideje is siettette (l. alább).

884. 1862. szept. 13. PEST.

Pest Város Tanácsa jóváhagyólag tudománul veszi *Vizi* János *«bekebelezett mészárosmesternek»* abbeli bejelentését, hogy a Józsefkülvárosi *Práter*-utcai 32. számú házban *«a fennálló iparrend 45. §-a engedményéhez képest»* egy fiók-mészárszéket állít fel.

Erről a Tanács *Vizi* János mestert *«2 frt 10 kr. végzésdíj mellett»*, továbbá *«a Cs. kir. adóbizottmányt»* és a Céh előljáróját, végre *«regaledíjak szedése végett a házipénztár hivatalt»* értesíti. (19,938—1862.)

P., m. másolótintával készült másolat.

885. 1862. november. PEST.

A Pesti Ágostai Evangelikus Tót Egyház — vagy amint a pesti tótok nevezik: *«pesti evangyélmi ág. hitv. tót egyház»* — a budai mészárosok *«testületétől»* támogatást kér egy Pesten építendő evangélikus tót templom céljaira. Az irat jellegzetesen és régiesen falvidékies tótos magyarsága és egész stilizálása a mult század hatvanas évei pesti tótjainak hazafias szelleméről tanuskodik. Hangsúlyozzák, hogy *«nem különváló vágyak kényszerítik a pesti ev. á. hitv. tót egyház tagjait még egy más evangyélmi templom építéséhez»*, hanem az a tény, hogy az *«ágostai hitvallású Evangyélmiak három önálló Egyházat képezvén, nyilvános istentiszteletre nézve nagyon korlátozva»* vannak, továbbá az a körülmény is, hogy *«ezen templo-*

mot drága házánk népes fővárosában építünk s azért ezen követelésnek és csakugyan rajta alapuló s nekünk a városi szépítő bizottmánytól meghagyott kötelességnek megfelelő istenházát fölemelni akarunk». A kérést *Zimáni* János felügyelő, *Babilon* János kurátor, *Polereczky* János adminisztrátor, *Ramoszlay* András iskolai gondnok írják alá.

P., m. Kékszínű, kerek bélyegző: mezejében keresztbehelyezett Horgonyon és Kereszten égő szív. Körirat: «V. IMENU * CIR * EV * AV * SLOVEN * PESTI * 1859 *»

886. 1863. BUDA.

A mészáros segédek munka- és bérkönyve.

P. m. és n. 12 oldalas rózsaszínű könyvecske.

Segéd Munka és Járulék Könyvecske a Polg. Szab. Mészáros-Czéhtől Budán. Gesellen Arbeits- und Auflagen-Buch von der bürgl. priv. Fleischhauer-Innung in Ofen.

1. §. Minden itt tartózkodó mészáros-segéd köteles szabályszerü vándorkönyvén kivül magát még munkakönyvecskével is ellátni, ebben a munkába-állás és abbóli kilépés, valamint a pénzbeli járuléknak pontosan lett kifizetése följegyeztetik.

2. §. Vándor- és munkakönyv nélkül, egy segédnek sem engedtetik meg, hogy mesterhez, vagy más szolgálatba, hol mészáros-segédek foglalkodnak, munkába léphessen.

3. §. Hasonlóképen egy munkaadó sem fogadhat fel segédet a nélkül, hogy ez előbbi munkahelyről elbocsátványt vagy munkakönyvet ne mutatna fel: ellenkező esetre a czéh-ládájába birságul 2 ujf. forintot fizetend.

4. §. Ugyanazon birsággal fog büntettetni a munkaadó is, ha a munkából kilépő segédnek a munkakönyv rendes kiadatását teljesiteni elmulasztaná.

5. §. Azon segéd, ki a szállóról munkakönyve által munkába utasittatik, haladéktalanul ott megjelenni tartozik, és 14 napi felmondás előtt semmi szín alatt meg nem engedtetik neki munkájából kilépni; az ez ellen cselekvő segéd a főczéhmesternél fenyités végett feljelentendő.

6. §. Minden segéd köteles, munkából való kiléptekor, bizonyitványa és munkakönyve kiséretében múlhatlanúl megjelenni új munkaadójának a munkakönyvbe iktatása, és a bizonyitvány aláirása végett.

7. §. Minden segéd, habár házas volna is, tartozik rendes pénzbeli adóját vagy járulékát minden három hónapban pontosan befizetni, miért a munkaadó kezeskedendik. Minden segéd köteles személyesen megjelenni az évnegyedes gyülésben; a kimaradás a szabadalmazott Czéhrendszabályok 176. §-a szerint büntettetik.

8. §. Minden segéd köteles megjelenni pontosan a főczéhmester idézetére is, a czéhgyüléseken köteles illően viselnie magát. Az áthágók a sz. Czéhrendszabályok 172. §-a szerint büntettetnek.

9. §. Minden segéd köteles munkakönyvére szorgosan ügyelni, mert a pénzbeli járulék rendes megfizetése egyedül csak ebből látható. A könyvecske elvesztése esetében másodpéldány átvétele iránt a főczéhmesternél tartozik jelenkezni. Minden hamisítás, vagy idegen munkakönyv használása a hatóságnak törvényszerű megfenyités végett följelentendő.

10. §. Minden segéd a szállón rendelt határozatokat 2 ujf. büntetés áthágása mellett megtartani köteles.

Itt szerepel először a «*mészáros-segéd*» elnevezés a «Legény» elnevezés helyett. A «*vándorkönyv*» mellé a *munkakönyv* kerül. A «*Herberg*» neve itt már *szálló*. Szó van a «*szabadalmazott céhrendszabályokról*» is, melyet az akkori kereskedelmi kormány adott ki. Ez a rendelkezés azonban nincs meg az iratok között.

A *Munka könyv* rovatai: a mészáros-segéd születéshelye, életkora, vallása, állapota, vándorlási engedélyének ideje, a munkahelyre való be- és kilépésének kelte és a járulékok fizetésének bejegyzésére szolgáló rovatok.

887. 1863. január 1. PEST.

Széchenyi Ödön gróf a megalakult Önkéntes Tűzoltó Egyesület számára a Céh évi egyösszegű hozzájárulását kéri, hiszen az Egyesület «*őrzője az ipar, a kereskedelem és a köz javainak*».

P., n. A gróf az Aldunasor 1. sz. alól keltezi levelét. Mint ismeretes, — a török Kormány meghivására — a gróf — Széchenyi István fia — szervezte meg az isztamboli tűzoltóságot. A török tűzoltócsapatról készült fényképfelvételeket l.: Magyar Királyi Hadtörténelmi Múzeum: Mindszenti *Szendrey* János hagyatéka. Konstantinápolyi csomó.

888. 1863. január 17. PEST.

Nagy Pál ügyvédő elismeri, hogy *Berán* József mestertől «*a kóser hus eránti ügyben a Céh egyéb ügyeiben folytatott bécsi és nagyváradi eljárásaiért összesen 717 forintot felvett*».

P. m.

889. 1863. április 15. PEST.

Áldásy József tanácsi jegyző 14,414—1861. sz. a. nyomtatott üreslapon értesíti a Céhet, hogy *Weisz* Móricz a pesti Lipótváros Nádor-utca 3. sz. házára nézve «*mészáros üzletre iparjegygyel ellátatott*».

P., m.

890. 1863. szept. 15. PEST.

A Tanács 22,613. számú határozatával iparjegyet ad *Weisz* Móric, *Basch* Lipót, *Rössner* Abrahám, *Hirsch* Móric, *Holczer* Adolf, *Weisz* Lipót, Kohn Dávid izráelhitű mészárosmestereknek.

P. m.

891. 1863. okt. 21. PEST.

Szeld Henrik mester részére a belvárosi plébánia-utca 1.számú házban gyakorlandó mészárosmesterségre az iparjegy *«25 ftnyi kegyeleti díj mellett kiszolgáltatni rendeltetik»* és a plébánia-utcai 1. sz. házban létező jégverem kibérlése, valamint az Üllői-úton a 18. számú házban *«létező vágóhíd használata jóváhagyólag tudomásul vétetik»*. (Tanácsülési jegyzőkönyvi kivonat. 25,694—1863.)

P., m. A szóbanlevő vágóhíd a mester tulajdona volt. Ez azt mutatja, hogy a Tanács a Belvárosban nem engedte meg a vágást.

892. 1863. november 18. PEST.

Hoffmann Lőrincz mester részére Terézváros Váczi-út 58. sz. a mészárosmesterség önálló gyakorlására az iparjegy *«25 ftnyi díj mellett kiadatni rendeltetik»*. A *«Statio-utcában 66 sz. a. általa kibérelt vágóhíd és jégverem használata tudomásul vételvén, utasittatik» Hoffmann Lőrincz Mester, hogy a kérdéses jégvermet kellő jégmennyiséggel lássa el* és *«az egészségi és rendőri szabályoknak pontosan megfeleljen»*. (Tanácsülési jegyzőkönyvi kivonat 14,438—1862.)

P., m., másolótintával készült másolat. E korszakban gyakori eset, hogy több mester közösen bérel egy külvárosi vágóhidat. V. ö. a Muzsik-család pesti és a Zechmeister-család budai házi vágóhídjainak fényképeit.

893. 1863. dec. 2. PEST.

Pest Város Tanácsa *«az 1859. évi dec. 30-án kiadott iparrend alapján»* tudomásul veszi *Demmer* Mátyás mester abbeli bejelentését, hogy *«a ferenczvárosi Liliom és Temető-utcza szegletén 18. sz. a.»* egy fiókmészárszéket nyit. Egyúttal utasítja a Tanács a mestert, hogy *«a fennálló rendőri és egészségi szabályoknak mindenben megfelelni kötelességének ismerje»*. (29,313—1863.)

P., m. másolótintával készült másolat. A Temető-utca a régi Ferencvárosi Temetőről nyerte nevét. Ennek helyére épült a mai Közvágóhíd.

894. 1864. jan. 5. PEST.

Klein Sándor izraélhitű «iparmészáros» kóserszékeinek ügyében Pest Város Tanácsa határozatot hoz.

Az 1864-iki évi Január 5-én Pesten tartott tanács ülés jegyzőkönyvének kivonata :

Olvastatott az 1863. évi deczember 17-én tartott husügyi bizottmány ülés jegyzőkönyve 194. *Rigler* László vásárfelügyelő úr f. é. 28—340 tanácsi számú rendelet folytán *Klein* Sándor izraelita mészárossal a kóserhus kivágás érdemében felvett jegyzőkönyvi nyilatkozatát előterjeszti.

A jelentő *Rigler* László vásárfelügyelő ur által előterjesztett Klein Sándor ipar mészáros kiállitotta jegyzőkönyvi nyilatkozat másolatban tudomásul vétel végett az izraelita hitközséggel közlendő lenne.

Egyébiránt az ez ügyre vonatkozólag tekintettel arra, hogy nyilatkozó Klein Sándor izraelita mészáros a' hatóság által feljogositott iparos lévén — ő az 1859/60-ik ipar patens szabályai szerint mészárossági üzletének gyakorlatában különben rendőri-egészségi szabályzatoknak pontosan megfelelne nem korlátoltathatik, — figyelve továbbá azon körülményre, minélfogva a' bepanaszoló izraelita mészáros — adott nyilatkozata szerint az izraelita hitközség által körülbelől egy év előtt *kóser táblája levételtén*, a kóser husvágástól nyilvánosan — *hosszu napok* alkalmával — a *templomban* az összes izraelita hivek előtt eltiltatott ; a hitközségnek azon panasza folytán, hogy Klein Sándortól a' kóserhus vágástóli eltiltatása ellenében is az izraeliták állitólag hust hordanak, *jogositott mészárlási üzletétől az ipar patens szabályai szerint meg nem fosztható ; mert ha a bepanaszoló izraelita mészárostól annak daczára, hogy az izraelita lakosság a' kóserhus kivágási eltiltatása felől értesitetett, tőle hust vásárol, ezen tény nem az izraelita mészárosnak, ki mint feljogositott mészáros hust kivághat — rovatható fel vétségül, hanem inkább maguknak az izraelita hiveknek*, kik a ritus tilalma ellenére is kóserhus helyett, ugy nevezett «*trefferl*» vásárolnak. Ennek folytán a' bizottmánynak véleményezéséhez képest Klein Sándor izraelita mészáros mind eddig, mig ő ritus jelvényekkel el nem látott hust kimér, őn 's család fentartási ösztön 's kötelesség érzeténél fogva, *üzletének gyakorlatában* a' fennálló osztrák ipar törvények szabályai ellenébe *nem háboritható*.

De egyszersmind az izraelita hitközség megnyugtatásaul meghagyandó lenne a' vásári felügyelőségnek szigoruan örködni arra, hogy a' kóserhus vágására nem jogositott izraelita mészárosok annak kivágásától tartozkodjanak ; — különben mind azoknál, kik egy izr. felügyelő kiséretében megszemlélt — s ritus jegy nélküli hust kóser gyanánt izraelita hitfelekezetűeknek kivágni tetten kapatnának, az ily hus azonnal az 1860-iki Május 23-án k. 19,124. számu tanácsi határozat alapján lefoglalandó, és az árverezés utján befolyandott pénz a szegények számára forditandó lenne.

104 pontra : Jóváhagyatik azon megjegyzéssel ; hogy a bizottmányilag inditványozott lefoglalási eljárás a' pénzbirság alkalmaztatása végett a' tanácsnak jelentés tétetni rendeltetik. Miről az izraelita hitközség a Klein Sándor nyilatkozata másolatának közlése mellett tudomás, a' vásárfelügyelő-

ség alkalmazkodás — a' mészároszcéh elöljárósága tudomás és tudatás végett jk. értesitendők. Kelt mint fent. Kiadta: Áldássy József.

P. m. «*Iparmészáros*» annyi, mint *iparűző mészáros*. — Itt jelenik meg először a «*vásárfelügyelő*» elnevezés. — A hitközség megvonta *Klein* Sándortól a «כשר» hús eladásának jogát, a Tanács azonban e tény felett napirendre tért, mert a mészárosmestert rendes mesternek tekinti. — *Tréfo*=óhéberül *tisztátalan*, (jiddis) «argôt»-ban: «*tréfli*», itt «*treffer*».

895. 1864. jan. 30.—1872. január 14. PEST.

A szegődtetett inasok és szabadított legények könyve.

P., n. p. v. p. az ivek összefűzésére szolgáló ezüst szálakból font szalag a pesti Céh elveszett kispecsétnyomójával van lepecsételve.

Az inasok és a legények többnyire *Pestről* és *Budáról* valók, a többség a környékbeli helyekről *(Dömsöd, Rákoskeresztúr, Péteri, Nagymaros, Gödöllő, Nagykáta, Irsa, Ráczkeve, Nagymaros, Ecser)*. Távolabbi helyek: *Tolna, Eger, Mihova, Csákvár, Nógrád, Szirák*, egy legény *Mährisch-Khalendorf*-ból került Pestre. 85 legény és inas között 8 év alatt 4 magyar nevű inas és 7 magyar nevű legény akad.

896. 1864. márc. 29. PEST.

Pest város tanácsa 1864. márc. 29-én tartott ülésében a m. kir. Helytartótanács «*kegyes intézménye*» alapján meghagyja a pesti ipartársulatok és kereskedelemi testületek elöljáróinak, hogy a *Kereskedelmi és Iparkamara* fenntartására szolgáló járulékok beszedhetése céljából a társulat tagjainak név- és lakásjegyzékét 14 napi határidő alatt a tanácsnak mutassák be. Egyúttal meghagyja «*a kebelbeli adóbizottmánynak*», hogy «*a majdan beérkezendő s a jegyzői hivatal által igazolandó lajstromok alapján kivetendő ipardíjak iránt a szükséges intézkedést tegye meg és a munka folyamáról a helytartósági rendelet értelmében havonként jelentést tenni el ne mulassza*».

P. m. másolótintával készült másolat.

897. 1864. június 2. PEST.

A pesti Ferencrendi Páterek Gvárdiánja Páter *Dank* Agápius a Céhhez fordul segítségért, hogy belvárosi Templomuk tetejét megtataroztathassák. «*Az ácsszerkezet már korhadt, az Idő mindent megrágó vasfogai szétmarták* azt», Szuvas lett a Torony ácsszerkezete is, de az már rendben van, de a tető javítása még hátra van. Az

egész munka 12,837 frt és 27 krajcárba került, ebből közadakozás útján annyi gyült össze, hogy már csak 4000 forint hiányzik. Páter Agápius kéri a Céhet : segítse meg a Kolostort, mely naponta száz éhező öreg embert lát vendégül Szent Ferenc Asztalánál.

P., n., p. p. A Szerzet nem számíthatott az ekkor még a Cs. kir. Kormányzattól függő Város segítségére, hiszen a Szabadságharc alatti hazafias magatartása még élénk emlékezetben állván : a Páterek rovásón tartattak. Páter *Kilitics* Márkust Pozsonyban akasztatta fel Bécs. Páter *Dank* Agápius, a jelen levél aláírója volt az Újépületben, 1849. október 6-án este 9 órakor vértanu halált halt *Batthyány* Lajos grófnak, Magyarország Miniszterelnökének utolsó vigasztalója. A Vértanu holttestét Páter *Agápius* a szó szoros értelmében lopva, saját élete kockáztatásával mentette meg a kivégzés éjszakáján és lopva falaztatta be a Vértanu koporsóját a Templom kriptájába. A dologról 1864-ben senki sem tudott : a titkot annak tudói megőrizték. 1870. június 9-én százezer ember vett részt a kivégzés módjában is felejthetetlen aljassággal, gyalázatos módon, suttyomban legyilkolt magyar Úr temetésén, mert a Kiegyezés után Páter Agápius felfedte a titkot. A Gyászmise a Ferenciek Templomában volt. (*Halász* Imre : Egy letűnt nemzedék. Budapest, 1911. 28. o.)

A *Zsófia* Főhercegasszonyra és a Bécsben szolgáló fiatal nemes testőr *Batthyányi* Lajos grófra vonatkozó, az *Irinyi* János által feltalált gyujtófával kapcsolatos történet : *Tóth* Béla : Magyar ritkaságok. Bpest. 1904.

Tény, hogy az első hadbírósági ítélet a Grófot felmentette, mert ő csak a legális «Magyar Királyi Ministerium» elnöke volt, katonai reverzálist nem írt alá, illetőleg a Szabadságharc alatt katona nem volt. Tény, hogy Nemes *Wohlfahrt* Ede — volt bécsi forradalmi diák, büntetésből besorozott közlegény — egy utazó készség sótartójában mérget csempészett be a Vértanuhoz, aki azonban vallásos érzésből csak sebet akart ejteni magán, öngyilkos nem akart lenni, a mérget visszautasította és csak a «*Morte alle Austriaci*»! felirású kis olasz, óraláncra való «*Bréloque*» töröcskével vágta el nyaki ereit, (*Bevilaqua-Borsody* Béla : Hadimúzeumi Lapok. 1927.), hogy az akasztás gyalázatától meneküljön meg. Tény, hogy *Zsófia* külön közbenjárására külön Bíróság külön ítélte halálra a Grófot. — V. ö. *Grimm* Vince verses pamphletjét Zsófiára : Jellaschichiade. Pest, 1849. — Egykorú bécsi gúnykép Zsófiára és Jellasich-ra : Nemzeti Múzeum. Todorescu-Gyüjtemény. Remota. — A «*Zsófia, Zsófia !*» kezdetű gúnydalt a *Haydn*-féle «*Vergatterung !*» trombitajelére még 1900 táján énekelték idős magyar urak.

898. 1864. július 25. PEST.

A Tanács 16,285—56. sz. a. foglalkozik a keleti marhavész örvendetes visszafejlődésével. *Riegler* László vásárfelügyelő jelenti, hogy a marhahús mázsája 21—25 frt, a disznóhúsé 25—28 frt. Jelenti, hogy *Veidinger* Mátyás Szvetenay-utca 3-ik sz. házában

11 fejős tehén marhavészgyanús lévén, ezeket *Höckel* János állatorvos javallatára *Mály* Ignác mester vágóhídján levágták és a Kapitányság megtette a kellő intézkedéseket. A Tanács elrendeli, hogy a közlegelőre csak megvizsgált és külön e célra bilyogozott marhát szabad engedni, amiről *Suszter* János és *Eigl* József legelőbérlőket, a «*Tehenészek elöljárójáét*» és a Céhet értesíti.

A *tehenészek* (*Milchmeyer*; mülimári) a *Józsefváros* és *Ferencváros* külső utcáiban laktak, aminek oka a legelők közelsége volt. A Ferenc- és Kőris-utcában ma is akadnak még tehéntartók. A «*Milchmeyer*»-eknek valami szervezetük volt, amit a régi pesti *Szent Vendel Egyesület* is mutat. A tehenes majorosok ugyanis Szent Vendelt vallották védszentjükül. Alkalmasint ők adományozták a *Ferencvárosi Plébánia-templom* egyik színes üvegfestésü ablakát, mely a pásztorkodó *Szent Vendelt* ábrázolja. Az egykori Stáció-utcai Vágóhíd kapujának barok íve fölött *Szent Vendel* szobra állott, ugyancsak a Szent szobrocskája látható a pesti, vagy budai Céh egyik «1855»-el jelzett Céhládáján is, melyet a *Székesfővárosi Múzeum* őriz.

899. 1864. dec. 6. PEST.

A Tanács 28,384. sz. a. iparjogot ad *Fleischmann* Adolf izraélhitű mesternek a Három Dob-utca (Drei Trommelgasse) 15. sz. házra.

P. m.

900. 1865. jan. 14.

Nemes *Walther* Gyula ügyvéd levele a Céh elöljáróihoz, *Hettinger* Ferenc és *Fábis* Márton mesterekhez 1000 forint tiszteletdíja ügyében. Az ügyvéd ugyanis bécsi útján a Kancelláriánál kijárta a Regálejog megváltása címén a mészárosokra kirótt évi 60 frt adó megszüntetését. Elismeri, hogy eddig felvett 267 frtot és kéri a hátralevőségek megfizetését.

Az úgynevezett «*Kisebb Királyi Haszonélvezeti Jogok*»-nak a legrégebbi középkor ködébe vesző jogi szerepe itt szűnik meg.

P., m., p. v. p.: ágaskodó medve, sisakdisz: jobbjában kardot emelő páncélos vitéz.

901. 1866. BUDA.

A budai Céh szabadítólevelének nyomtatott üres lapja.

P. m. kőnyomatú üres lap, gyermekes, naivrajzú léckerete közepén a Jogart, illetőleg Pallost markoló Kérubinok által tartott *Magyar* Címer.

alján a Céh pecsétje számára kör, négy sarkán gombdísz. Szövege — már a Kiegyezés reggelének elősugarául — régies modorú magyarnyelvű. A Céh — noha németajkú — magyar érzéseivel tüntet. Jelzet: *«1866. Nyomt. Adamasky Józsefnél Budán».*

Tanuló-Levél. Buda szabad királyi főváros polgári mészáros mesteri czéhe ezennel bizonyitja, miszerint ..... születésü, ki ..... urnál, helybeli mészáros mesternél tanulási idejét befejezé 's ezen idő alatt magát hiven és erkölcsösen viselte, mai napon általunk felszabadittatott és legények sorába felvétetett. Minek igazolására ezen tanuló levél czéhünk pecsétjével és a szokásos alá irásokkal ellátva kiadatott. Kelt Budán 18.. évi ..... hava ... napján ..... Alczéhmester ..... Főczéhmester.

902. 1866 körül. PEST.

Általános céhi használatra való üres lap: szabaduló inasok tanulólevele.

P. n. Újgótikus dús aranykeretü lécbe foglalt arany és fekete nyomású németnyelvű szöveg, a léc fejében a két Kérubim által tartott Magyar Címer. A szöveg a Céheket «Becsületes Magyar Királyi Kézmívesség»-nek mondja. (Lehr-Brief. Wir Ober- und Unter-Vorsteher eines ehrsamen K. ung. Handwerks.) Teljes fordítású szövege:

Tanuló-Levél. Mi az Érdemes Magyar Királyi ....n levő ..... Czéh Fő- és Alelüljárója jelen tanulólevél erejénél fogva igazoljuk, hogy ennek előmutatója, a becsületes ..... aki .....ból való Mestertársunk Urunknál ..... az egész kézmívességnek 18.. évben ..... hóban ..... napon tartott gyülekezete előtt, miután .... a .... kézmívességi ágazatot kitanulandó .... évre felszegődtetett és 18.. évben ..... hóban ... napon felszabadittatott, mire ő tanulóévei alatt annyira hiven, becsületesen, békességesen és szorgalmasan viselte, hogy nemcsak az ő tanitómestere urának és az egész Becsületes Magyar Királyi Czéhnek, hanem mindenkinek bőséges öröme telett abban, czért nevezett a mi Czéhünk jegyzőkönyvébe az alábbi dátumunal szabadon beczájtatott és kezes uraival együtt felmentetett. Kérünk tehát mindenkit, főleg a mi mivességünkbéli társakat, a mi szolgálatkész kérésünk és megkeresésünk alapján, hogy nevezett ..... nek juttassák jóakaratuk megnyilatkozását, aminek hasonlóval való viszonzására mi mindig készek vagyunk. Minek hiteléül jelen okiratunkat Czéhünk nagyobb pecsétjével ellátva kiadtuk. Igy történt ez .....u, 18.. évben. *Céhikomiszáros ... Főelőljáró ..., Alelőljáró.*

903. 1866. június 12. PEST.

Pest város Tanácsa a Főkapitányság jelentése alapján *«elvileg»* jóváhagyja *Fuss* Anna asszonyságnak azt a bejelentését, hogy férje iparjegye alapján egy fiókmészárszéket kíván felállítani, azonban *«rendőri tekintetek szem előtt tartása miatt»* nem engedi meg, hogy *Fuss* Anna a fiókmészárszék céljaira a Nagymező-utca 56. számú telken *egy fabódét* állíthasson fel. (18,390—1866.)

P., m. másolótintával készült másolat. Piaci bódés székek máig vannak Budapesten, a szóbanlevő azonban nem ilyen, hanem üres telken álló volt.

904. 1866. okt. 2. PEST.

Gärtner Mihály *«Pest, Ferencz város Üllői-út 37-ik számú házban gyakorlandó mészárosüzletre»* iparjegyet nyer. (31,338—1866.)

P., m. nyomt. üres lap.

905. 1866. okt. 6. PEST.

Schafer József *«Pest város Üllői-út 25. számú házban gyakorlandó mészárosüzletre»* iparjegyet nyer. (32,762—1866.)

P., m. nyomt. üres lap.

906. 1866. okt. 12. PEST.

Nádosy György, a Magyar Nemzeti Múzeum pénztárnoka, 25 írtot nyugtáz, melyet *Fábis* Márton pesti Céhmestertől felvett, mint a Céhnek *Erzsébet* Fejedelemasszony arcképe festetéséhez való hozzájárulását.

P. m.

907. 1867. febr. 3. PEST.

A Tanács 3412—1867. sz. a. könyomata fejdíszű, másolótintával sokszorosított iraton értesíti a Céhet, hogy a főkapitányság 34,293. sz. a. *Muzsik* Rudolfnak iparjogot adott, mivel Tavaszmező-utca 19. sz. házában vágóhídja és jól berendezett jégverme is van. Kiadta *Havas* Kálmán jegyző.

P. m.

908. 1867. febr. 26. PEST.

Kirchknopf Mihály mester «*Pest, Terézváros, Aradi-utcai 21. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre*» iparjegyet nyer. (5866—1867.)

P., m. ny. üres lap.

909. 1867. márc. 5. PEST.

Tichy Ferenc mester «*Pest, Belváros, Aldunasor 8. számú házban gyakorlandó mészárosüzletre*» *iparjegyet nyer.* (6971—1867.)

P., m. ny. üres lap. Az Aldunasor (Untere Donauzeile) a Lánchídtól mai Vámházig húzódott.

910. 1867. márc. 16.

Kleineisel József izráelhitű mester 1779. sz. a. iparjogot nyer a Tavaszmező-utca 12. sz. a. házra nézve.

A *Kleineisel* név bizonyára a II. József által elrendelt németes zsidó nevek keletkezésének idejéből származó németre fordított gúnynév. *Kleinesel*-ből *Kleineisel* lett, mint a *Rothesel*-ből *Rotheisel.* (V. ö. *Jókai:* Rab Ráby.)

911. 1867. márc. 19. PEST.

Czenky János mester «*Pest, Lipótváros, Mérleg-utcai 6-ik számú házban gyakorlandó mészárossági üzletre*» iparjegyet nyer. (8320—1867.)

P. m., ny. üres lap.

912. 1867. május 3. PEST.

Tremmel Pál mester «*Pest, Józsefváros, sertéskereskedő-utcai 12. számú házban gyakorlandó üzletre*» iparjegyet nyer. (13,021—1867.)

P., m. ny. üres lap.

913. 1867. máj. 3. PEST.

Till Antal mester «*Pest, Kőbánya, Fehér-út 1. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre*» iparjegyet nyer. (12,443—1867.)

P. m. ny. üres lap.

914. 1867. május 28. PEST.

Schwartz Hermann mester «*Pest, Terézváros 3. dob-utcai 15. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre*» iparjegyet nyer. (15,386—1867.)

P., m. ny. üres lap.

*

A pesti és budai Céhek 1867. június 8-án még ősi heraldikai hagyományú pompával vettek részt a *Koronázás* utáni céhi felvonuláson.

Ragyogó volt ez a külsőség, mint erről alább írunk, de a színes, címeres zászlók és veres ökörtakarók már a Céh enyészetét leplezték.

Alig két esztendő mulva az Országgyűlés asztalán feküdt az «Ipartörvény-javaslat». Az ekkorra már magától halódásba ment Céh sírbafektetője és az új Magyar Ipar megteremtője.

1867. június 8. PEST.

Ezen a napon koronázták Magyarország Királyává, illetőleg Királyasszonyává *Ferenc Józsefet*, illetőleg *Erzsébetet*. A pesti és budai Céhek ősi szokás szerint *menetben* vonultak el a Koronázás délutánján a Király és a Királyasszony előtt, éspedig a Palota udvarának nagy erkélye alatt, magukkal hozva jelképes ajándékaikat.

Nemes Sebők András pesti Mester pecsétje.
1846.

TIZEDIK KÖNYV.

A CÉHEK MEGSZŰNÉSE. AZ IPARTÁRSULATOK: 1867—1886.

Az ipari oktatás megszervezése. — Munkások és munkaadók, munkaviszony. — A *Közvágóhíd* megnyitása és az *Ipartörvény*, a *Céh megszűnése*: 1872. — A pesti és a budai *Ipartársulat* megalakulásának előkészítése. — Budai mészároscsaládok. — Az utolsó budai Céhmester: *Pfeiffer* János Mester. — Az Ipartársulatok megalakulása. — A II. Országos Iparosgyülés: 1879.

915. és 916. 1867. jún. 13. PEST.

Buchváld Ábrahám izráélhitű mester a Bálvány-utca 8. sz. házra 15,633. sz. tanácsi határozat alapján iparjegyet kap.

P., m.

917. 1867. június 16. PEST.

A városi gazdasági bizottmány köszönetet szavaz a Céhnek a Koronázáskor a szegények lakomájára adott húsnéműekért.

P., m., p. v. p.

918. 1867. június 17. PEST.

Altenburg Adolf pestvárosi jegyző «*Ismervénye*» négyszáz forintról o. é., «*melyeket t. Fabesch Márton úrtól, mint a helybeli mészárostestület adományát a szegények részére a pesti polgári választmány nevében*» átvett.

P., m. Az 1867. évi inséges időben, amit nyilván nemcsak az előző évi, elvesztett osztrák-porosz háború (Königgrätz), hanem az 1866-i emlékezetes, májusi nagy fagy is okoztak, a pesti Céh az inségesek fölsegítésében követendő nemes példával járt elő, midőn az 1867-i Koronázás alkalmával megalakult *Pesti Polgári Választmány* útján a szegények részére 400 forintot adományozott. V. ö. 1867. jún. 19.

919. 1867. jún. 19. PEST.

A Tanács 17,358. sz. a. *Altenburger* Adolf jegyző útján köszönetet szavaz meg a Céhnek a Koronázás alkalmával a városi szegények számára adott 400 pengőről. V. ö. 1867. jún. 17.

920. 1867. szept. 10. PEST.

Pest város Tanácsa az Ipartörvény 45. §-a értelmében jóváhagyólag tudomásul veszi *Michel* Károlyné Özvegyjogos mesterné asszony, született *Szabinszky* Erzsébet bejelentését, hogy a Deák Ferenc-téren fiókmészárszéket nyitott. Az iratot *Gerlóczy* Károly főjegyző, a későbbi főpolgármester írja alá.

P., m. másoló tintával másolt.

921. 1867. okt. 20. PEST.

A Pesti Főreáltanoda igazgatósága közli a Céhhel iparosok számára tartandó nyilvános népszerű előadások programmját.

A pesti «*Főreáltanoda*» tanári testülete bejelenti, hogy «*a pestvárosi hatóság, mint az intézet nemes pártfogója engedelméből*» a jövő téli hónapokban népszerű előadásokat tart iparosok számára, éspedig este 8-tól 9-ig, «*mely késő óra azon tekintetből választatott, hogy a tisztelt iparososztály annál számosabban vehessen részt a neki szánt oktatásban*». November 5-étől december 27-éig egyelőre *a vegytanból, éspedig a fűtésről és világításról* minden kedden, — *a számtanból, a mindennapi életben előforduló műveletekről* minden csütörtökön, — *a polgári irálytanból, levelezésről és ügyiratokról* minden pénteken lesznek előadások. (39,284—1867.) V. ö. 1867. dec. 20.

P., m. másoló tintával készült másolat. Az iskola 1854. dec. 25-én nyert kormányhatósági engedélyt, 1855. jan. 13-án nyitották meg ünnepiesen. A budai Reáliskola 1855-ben létesült, működését 1858-ban kezdette meg. A korábbi iparosiskolák tervei ezzel valósultak meg. V. ö. *Erődi* Kálmán és *Bodnár* Gyula: Emlékkönyv a Budapest Székesfőváros IV. ker. községi Eötvös József reáliskola fennállásának 75. évfordulójára. Bp. 1931. A két Reáliskolát — melyek eleinte 3, azután 5 osztályúak voltak — a pesti és budai mészároscsaládok fiai is látogatták, így Pfeiffer István volt mesterről tudjuk, hogy a budai Reáliskola akkor még ötéves tanfolyamát bevégezte. V. ö. 1871. dec. 23.

922. 1867. nov. 14. PEST.

Pest város Tanácsa *Békey* Imre tanácsnok jelentése alapján jóváhagyólag tudomásul veszi, hogy *Schäffer* József mester «a Nádor-utcai Vácz városához címzett házban» egy fiók mészárszéket állít fel. (34,398—1867.)

P., m. A mai Váci-utcának a Deák Ferenc-utcába nyíló részén volt a *Váci Kapu*, másként *Bécsi Kapu*. A ház nevét, illetve a benne levő üzlet vagy korcsma cégére képét a Kapu közelsége adta. A Kapuk helyét — irataink tanusága szerint — még az 1850-es években is a Kapukról nevezik, noha azok 1800 tájban mind elbontattak.

923. 1867. nov. 28. PEST.

Pest Város Tanácsa 1867. évi nov. 22-iki ülésében a «*Húsügyi bizottmány*» indítványára teljesíti a pesti Céhnek azt a kérését, hogy «*a marhavásár . . . a szokott Orczy-kerl háta mögötti vásártérre*» visszahelyeztessék, mert «*a közlegeltetés, mely által a marhavész tovaterjedése előmozdíttatik, téli időszakon át nem gyakoroltatik.*» (35,897—1867.)

P., m. másoló tintával másolt.

924. 1867. dec. 20. PEST.

A Pesti Főreáltanoda igazgatósága közli az iparosok számára tartandó nyilvános népszerű előadások második folyamának előrajzát.

Felbátorítva az első tanfolyam sikerétől, a Pesti «*Főreáltanoda*» tanárai az iparosok számára rendezett *népszerű ingyenes előadásokból* a jövő 1868. évi január és február hónapokra a második folyamot nyitják meg. Este 8-tól—9-ig «minden kedden a magyar nemzet történetének némely szakaszait adja elő dr. *Szabóky* Adolf, minden csütörtökön a jelesebb hazai költők kiválóbb érdekű költeményeinek magyarázatát adja elő *Nyr* Ferenc, — minden pénteken a vegytan némely szakaszainak folytatását adja elő *Preysz* Móric, mihez — a vegytant felváltván — természettani ismeretek közlése fog később csatlakozni, *Anjeszky* Lipót előadása mellett.

P., m. másoló tintával készült másolat. V. ö. 1867. okt. 20.

925. 1868. febr. 11. PEST.

Pest Város Tanácsa *Kopeczky* József mestert a *Három Dob-utca* 27. számú házában gyakorlandó mészáros üzletre iparjeggyel látja el.

P., m. nyomt. üres lap.

926. 1868. ápr. 21. PEST.

Pest Város Tanácsa *Horváth* Nándor mestert a Kerepesi-út 35. sz. házban gyakorlandó mészáros üzletre iparjeggyel látja el.

P., m. ny. üres lap.

927. 1868. ápr. 28. PEST.

Zimmer József mester *Pest, Józsefváros, Statio-utcai 23-ik számú házban gyakorlandó üzletre* iparjegyet nyert. (13,694—1868.)

P., m. ny. üres lap. A Statio-utca a mai Baross-utca. Régen itt volt a Kálvária-tér (statiók), rajta a pesti barok építőművészet finom művű alkotásai, melyek a régi Epreskertben, a volt Strobl Alajos-féle mesteriskola, ma a Képzőművészeti Főiskola kertjében nyertek elhelyezést. Itt, a Statio-utcában, volt az a vágóhíd, melynek Szent Vendel szobrával ékes barok kapujáról külön emlékezünk meg.

928. 1868. máj. 22. PEST.

Nagy Károly mester váci-út 47. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre iparjegyet nyer. (15,973—1868.)

P., m. ny. üres lap.

929. 1868. június 17. PEST.

A Tanács szabályozza az iparosmesterek, segédeik és tanonczaik közötti munkaviszonyt. (19,515—1868. Tan. sz.)

A helyb. összes iparos testületek elöljáróihoz.

Több ízben tapasztaltatván, hogy az iparos mesterek 's ezeknek segédeik 's tanonczaik közt a kölcsönös szolgálati tartozásaikra nézve részint az idevonatkozó szabályok hiányos ismeretéből, részint rosszakaratból származott surlódások keletkeztek, melyek némely testületek részéről hatósági beavatkozás kikérését tették szükségessé ; ennélfogva nehogy a jöven-

dőben még esetleg előfordulható hasonló viszályok okozói, az őket illető iparszabályok nem tudásával menthessék magokat, azok alantabb ezennel közzététetnek.

1-ször. Minden segédnek el kell látva lenni a szükséges bizonyítványokkal, melyek kereskedő szolgáknál a korábbi munkaadó hatóságilag láttamozott bizonyítványából, más segédnél a munkakönyvből állanak.

Vállalkozók, kik segédeket ily kimutatás nélkül szolgálatba vesznek büntetésreméltókká teszik magukat, 's az utóbbiakkal együtt a korábbi munkaadó irányában a segéd önkényes kilépése által keletkezett kárért kezeskednek. A korábbi munkaadónak joga is van az önkényesen kilépett segédnek visszatérését követelni. (Iparrendszabás 74. §.)

2-or. A segéd alkalmazásának módja, dijazása, 's különbeni állása, a szolgálati viszony tartama a minden esetrei próbaidő és a felmondási időhatár szabad megegyezés tárgyai. Ennek nemlétében a hetenkénti dijazás és tizennégy napi fölmondás vétetnek föltételekül, egyébb viszonyokban pedig a helyi szokás vétetik zsinórmértékül. (75. §.)

3. A segéd a maga munkaadója iránt, hüség, engedelmeség és tisztelettel, s illendő magaviselettel tartozik ; tartozik a kikötött vagy helyszokásos munkaidöt megtartani, a rábizott iparos munkát legjobb tehetsége szerint végezni ; munkaadója üzletviszonyairól hallgatást gyakorolni ; magát segédtársai és a háziak iránt megférőleg viselni, és a tanonczokkal, valamint az ő felügyelete alatt dolgozó gyermekekkel jól bánni. Joga van a kikötött bért rendes időre megkívánni, illendő bánást és kilépésekor az igazságnak megfelelő bizonyítványt igényelni. (76. §.)

4-szer. A szolgálatadónak joga van a szerződést megszüntetni, ha a segéd

a) szolgálatra használhatlannak találtatik ;

b) oly tettet követ el, mely által a benne vetendő bizodalom alaposan eljátszatik, vagy ily tett a szolgálatadónak a fölvétel után tudomására jut (iparr. 78. §. a*)* és *b)* pontjai) ;

5-ször. Ha a munkaadó törvényesen megengedhető ok nélkül (78. §.) valamely segédet idő előtt elbocsájt, vagy a maga részéröli vétség által a munkálati viszonyidő előtti fölbomlására okot ad, akkor köteles a segédnek díját és egyébb kikötött vagy szokásos járadékokat a fölmondási határidő még hátralévő részére megtéríteni (79. §.) ;

6-szor. Ha valamely segéd munkaadóját törvényes ok nélkül (78. §.) idő előtt elhagyja, a munkaadónak joga van őt a hatóság által a munkába visszatérésre a még hátralévő időre kényszeríttetni és a szenvedett kár megtérítését kivánni. Ezen felül az ily segéd kellőleg büntetendő (80. §.) ;

7-szer. Az iparüzlet megszünése és a segéd halála által a' munkálati viszony magától megszünik.

Azonban az ipar önkénytes abbahagyása, vagy a segédnek a munkaadó hibája vagy véletlen által előidézett elbocsáttatása esetében, a segéd jogosítva van a felmondási idő meg nem tartásáért kárpótlást igényelni (81. §.).

Jelen szabályok minden munkaadó iparosnál kifüggesztetendők lesznek, 's azoknak áthágói az iparrend 135. §-a értelmében ha munkaadók, a

helyb. szegény alap javára forditandó pénzbirsággal, ha segédek vagy tanonczok, letartóztatással fognak fenyittetni.

Kelt Pesten az 1868 évi Junius hó 17-én tartott városi tanácsülésből. Szentkirály Mór főpolgármester, Havas Pál aljegyző.

P. m. kőnyomatú másolat. A rendelkezés a régi céhi «Legények Rendje» modern formákban jelentkező megfelelője. A nyelvújításkori modoru «*tanoncz*» szó (a «nyargoncz, futoncz» testvére) iratainkban itt jelenik meg először.

930. 1868. szept. 15. PEST.

Kern Gottfréd mester a Pest, Nagymező-utcai 27. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre iparjegyet nyer. (30,090—1868.)

P., m. ny. üres lap. A régi «*Gross-feld-Gasse*» a 18-ik századbeli Pest határát jelöli: itt kezdődnek a mezők.

931. 1868. szept. 22. PEST.

A Tanács a pesti Kádárcéh kérésére az iparrendelet 77. §-ának hatályát 3123. sz. a. kiterjeszti az összes iparostestületekre, nevezetesen a *heverdel-hétfők* («*Blaumontag*») dolgában. Tiltja, hogy «*a legények önkényök szerint ünnepet rendezzenek hétfőn, tilos, hogy a legény maga vagy más munkaadó számára dolgozzon s hogy egymás között összebeszéljenek közös munkamegtagadás vagy más eszközök által uraiktól feltételeket csikarjanak ki.*»

P., m., kőnyomású körlevél. A «*fekete munka*» a mester tudta nélkül a műhelyben vagy azon kívül vállalt munka. — A pesti mészárosság soha nem tartott «*Heverdel hétfőt*», illetőleg «*Korhelyhetfős Serezést*», mint a szabók és a csizmadiák. Csütörtöknapi ősi, középkorvégi «*Seres Testvérség*»-eik (v. ö. a 16. századi jegyzőkönyvet) késői csökevénye az úgynevezett «*Mészáros Hét*» utolsó napját (l. fenntebb), a szerdát követő csütörtöki napon tartott, a marhavásár délutánján megült serezés, melynek nyomai máig megvannak. (A mai Ipartestület irodájában csütörtökön délután nincsen irodai óra.) A pesti mészárosság csütörtöki serezését azonban a többi mívesség «*Korhely-hétfős*» környékén tartotta: a Király-utcában és annak mellékutcáiban levő «*Kék*» cégéres sermérő helyek közelében. Ilyenek voltak a «*Kék Macska*» a Templom sarkán, a «*Kék Kakas*» az egykori, erről a cégérről elnevezett *Petőfi*-utcában, a «*Kék Flaskó*» a Lövölde mellett. A mészárosság csütörtöki serezős gyülőhelye a Király-utcai *Bécsi Serház* volt. Ivója falán máig látható egy hatalmas *aranyozott ökörfej*. (Ugyanitt volt a *kéményseprők* serező helye, emléke egy ugyanott őrzött szobrocska: kéményseprő legény bujik ki egy kéményből.) — A «*Heverdelhétfő*» mindig a régi munkásmozgalmak melegágya volt, ezért próbálták tiltani, de igen kevés sikerrel. (V. ö. a magyar serfőzés történetéről írott tanulmányunkat.)

932. 1869. január 21. PEST.

Pest Város Tanácsa 1869. jan. 21-i ülésén ifj. *Reichl* Károly mesternek — minthogy «*folyamodó jégverem és vágóhid birtokában van*» — 50 frt. lefizetése ellenében az iparjegyet kiadja. (1615—1869.)

P., m. másoló tintával készült másolat.

933. 1869. jan. 30. PEST.

Lachman Ede mester a Német-utcai 16. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre iparjegyet nyer. (2445—1869.)

P., m. nyomtatott üres lap.

934. 1869. márc. 11. PEST.

Pest Város Tanácsa 1869. márc. 11-i ülésén *Bihari* Vilmos mester részére — mivel «*folyamodó a Három Korona-utczai Brachfeld-féle házban kellő mennyiségű jéggel ellátott jégveremmel bír, a marhavágást pedig a felső Erdősoron 23-ik sz. a. létező Gratzer-féle vágóhidon kívánja gyakorolni*» — 50 frt. lefizetése ellenében iparjegy kiadását rendeli el. (5887—1869.)

P., m. másoló tintával másolt. A *Három Korona*-utca a későbbi *Nagykorona*, a mai *Wekerle Sándor*-utca.

935. 1869. máj. 8. PEST.

Kiss Károly mester «Futó-utcai 47. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre» iparjegyet nyer. (12,826—1869.)

P., m. nyomt. üres lap.

936. 1869. május 8. PEST.

Grünfeld Izsák mester a Nagymező-utca 32. sz. házban folytatható iparra iparjegyet nyer.

P., m. Az egykor hatalmas iratcsomókra dagadó, évek harcait eredményező iratok helyett a «*Székjog*»-ot 1869-re már egyszerű «Blanquette»-en nyer a mester. A Céh a Kiegyezést követő években már csak nevében él.

937. 1869. máj. 11. PEST.

Pest Város Tanácsa *«a Húsügyi bizottmány»* tudósítása alapján *Schubert* Lázár mesternek megengedi, hogy mészárszékét a Bálvány-utca 15. számú házba áthelyezhesse. A józsefvárosi *türelem-utcai* 24. számú házban létező Tichy-féle vágóhidat használhatja, használata ellen akadály fenn nem forog. Egyúttal a Tanács az ipartörvény 45. §-a alapján tudomásul veszi, hogy *Schubert* mester a Váczi-út 7. sz. házban fióküzletet nyitott. (11,253/99—1869.)

P., m. Másoló tintával készült másolat. A *«Húsügyi Bizottmány»* egyik feladata az iratokból kitetszőleg nyilván az is volt, hogy a mészárszék nyitására vagy áthelyezésére engedélyt kérő mesterek által kijelölt vágóhidat felülvizsgálja abból a szempontból, hogy a vágóhídnak a mesterek részéről való használata akadályokba nem ütközik-e?

Türelem-utca: ma Kisfaludy-utca (Türedelem-u., Friedliche-, Friedsame-, Frieden-, Geduld-, Geduldige-gasse). Schmall i. m. 164. 135. o. Nevét alkalmasint a napoleoni háborúk végét jelentő *Bécsi Kongresszus*, illetőleg a *Béke* adta. Egész Európában ekkor keresztelnek utcákat ujjá: *Lipcséről* (Berlin: Leipziger Strasse), a *Kongresszusról* (Kongressgasse), *Rivoliról* (Rue de Rivoli: Paris).

938. 1869. július 17. PEST.

Löwy Moyses a belvárosi országút 12. sz. házára jogosító mészárosüzleti iparjegyet nyer.

P., m. ny. üres lap. Az *«Országút»* a mai Kálvin-tértől Bécsnek tartó *«Váci Országút»*, de az *«Üllői Országút»* is. Előbbinek a Belváros oldalán levő házai *Belvárosi Országút*, a Józsefváros oldalán levő házai *«Józsefvárosi Országút»* nevet viseltek, külön számozással.

939. 1869. júl. 17. PEST.

Virág Ferenc mester *Mészáros-utcai* 5. számú házban gyakorlandó mészárosüzletre iparjegyet nyer. (20,371—1869. tan. sz.)

P., m. ny. üres lap. A *«Mészáros-utca»* a 18. századtól 1875-ig a mai Vámház-körút (l. fentebb).

940. 1869. július 27. PEST.

A *«Pesti Külvárosi Takarékpénztár» Fabesch* Márton pesti céhmestert választmányi tagul választja és annak a reményének ad kifejezést, hogy az érdemes céhmester *«a társulat érdekeinek előmozdítására egész befolyása és tapasztalt tevékenységével közreműködend»*.

P., m.

941. 1869. aug. 13. PEST.

Lukács Sándor mester a Kerepesi-út 66. számú házban gyakorlandó mészáros üzletre iparjegyet nyer.

P., m. ny. üres lap.

*

Ebben az évben, október 19-én nyujtotta be a földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi Miniszter a Képviselőházban azt a törvényjavaslatot, melyből a Céhi intézményt megszüntető 1872 : VIII. Törvényczikk lett.

*

942. 1870. dec. 2. NAGYSZEBEN.

Bordán József vizaknai születésű, 15 éves ifjúnak a nagyszebeni elemi iskola bizonyítványt ad a negyedik osztály elvégzéséről. V. ö. 1876. okt. 10.

P., m. nyomt. üres lap.

943. 1871. jún. 15. PEST.

A Tanács másolótintával másolt jegyzőkönyvi kivonaton értesíti *Engel* Fülöp mészárost, hogy *Riegler* László vásári felügyelő megvizsgálta *Üllői-úti* bejelentett vágóhídját. Mivel a *Három dob-utca* 6. sz. a. levő üzlete és az *Ehrlich* Jakabnál bérelt jégverme a Király-utca 15. sz. a. rendben van : iparjegyet nyer. (20,015—106. sz.)

944. 1871. június 19. PEST.

A Céh 1696-i pecsétje alatt tanubizonyságlevelet állít ki *Fabesch* Márton Mester «*Céhi főelőljáró*», vagyis Céhmester mesterjogáról, melyet ez 1852. október 18-án a pesti Magisztrátus 20,253. sz. határozata alapján nyert. Az iratot *Hoffman* József második Előljáró — vagyis Alcéhmester — és *Virágh* Ferenc polgári mészáros mester írják alá.

P. m.

Ez az okmány a pesti Céh legutolsó okirata. A Céh utolsó Főcéhmestere, tehát Fabesch Márton Mester, — az ezután megalakult Ipar-

társulat Elnöke (1872—1880.) — utolsó Alcéhmestere pedig Hoffmann József Mester volt.

A Céh 1696-i pecsétnyomója elveszett, illetőleg a Céhládákban azt nem találtuk meg.

945. 1871. dec. 23. BUDA.

A Budai Királyi Főreáltanoda által kiadott bizonyítványok.

«Bizonyítvány Kurtz Ferenc, a budai királyi főreáltanoda első C. osztályába járó tanuló számára, 1871/2. tanévben. Született Óbudán, 1861. jan. 4.»

A bizonyítványt eredeti litografált ornamentikus gótikus keretben az Államcímer díszíti. Tantárgyak: 1. Hittan. 2 Magyar nyelv. 3. Német nyelv. 4. Földrajz és történelem. 5. Mennyiségtan. 6. Mértan és rajza. 7. Természetrajz. 8. Természettan. 9. Vegytan. 10. Géptan és rajza. 11. Építészettan és rajza. 12. Szabadkézrajz vagy mintázás. 13. Szépírás. 14. Tornázás. 15. Ének. Szabad tárgyak: 1. Francia nyelv. 2. Latin nyelv.

Az osztályzatok: 1, 2, 3, 4, 5-ös kategóriákat mutatnak. Az igazgató: Dr. Say Bódog volt. A tanév négy időszakra oszlott. (I., II., III., IV.) A fiú atyja a láttamozásnál hol magyarul, hol németül írja alá nevét. Hasonló bizonyítványt kapott még *Kurtz* Ferenc az 1872/3. tanévben a második B. osztályban.

P., m. «Adamasky és Riss 1869» budai könyomdája által nyomott üres lap, 15 kr-os okmánybélyeggel.

946. 1872. BUDAPEST—BUDA.

A «Budapest I., II. és III. kerület és vidékének mészáros ipartársulata» segédbizonyítványformulája szabadított tanoncai számára.

P. m. elrajzolt, iskolás modorú újbarokos sarokdíszű, dúccal nyomott keretű üreslap. (Nyomtatta Khór és Wein.) A régi, pompás kiállítású Obsitos Levelek leszürkült újmódi utóda.

Bizonyítvány. Hogy . . . születésű . . .éves, nálam alólirottnál a mészáros mesterséget megtanulta . . . esztendei tanoncz idejét kielégitőleg betöltötte, miért is őt ezennel segédnek elismerem és mindenkinek kiválólag ajánlom. Mit sajátkezű aláirásommal bizonyitok. Budapest, 187 . . . A «Budapest I., II. és III. kerület és vidékének mészáros-ipar-társulata» elnöksége jelenlétében: . . . elnök. . . . titkár. . . . iparos-mester.

•

Ebben az évben — a Céhi intézmény hivatalos megszünésének évében — nyitották meg július 27-én a *Pesti Városi Vágóhidat*, a mai Közvágó-

hidat, melynek építése 1870 tavaszán indult meg Julius *Hennicke* porosz királyi építész tervei szerint. (*Breuer* Albert és *Gulyás* Károly: A Budapest Székesfővárosi Közvágóhíd és Marhavásár ötvenéves története, 1872—1922. Bpest, 1928. 8. o.)

*

947. 1872—1886. BUDAPEST—PEST.

A *Pesti Polgári Mészáros Céhből* megalakult pesti *Ipartársulat*, hivatalos nevén «*Budapesti Mészáros Ipartársulat*» *iratai*.

P. m., részben német, részben vegyesen magyar és német nyelvű, egyes évekre írott Jegyzőkönyvek.

Az 1848—1849-es évek óta halódó Céhi intézmény egykori merev rendje a *Kiegyezés* után — mikor már az alkotmányos törvényhozás kezdette el a Céhi intézmény lebontására vonatkozó törvényjavaslatok tárgyalását — még jobban meglazul. Ez abban is kifejeződik, hogy a *Céh* és az *Ipartársulat* átmeneti idejére, de az *Ipartársulat* megalakulása utáni időkre nézve is igen kevés az új *Ipartársulat* iratanyaga. A Céhi fegyelem korszaka után — mely különben is nem egyik napról a másikra szűnt meg, mint ahogyan ezt hinni szokás, hanem egy egész nemzedéknyi idő alatt sorvadt el — visszahatás mutatkozott: *a régi Céhi társaságos szellem bomlást mutat*. A mestereket a maguk gondjai foglalkoztatják, a szabad versenyben a megélhetés a fontos, a Szabadságharc és az Abszolutizmus elseperte a régi nagy jómódot, melynek romlása lassan, de biztosan alakult ki a napoleoni háborúk óta. A 18. század végétől a porosz-francia háborúig, 1871-ig olyan gazdasági átértékelődést mutat egész Európa, melyhez csak az 1914—1931. évek szemünk előtt lepergő korszaka hasonlítható.

Az *Ipartársulatok* keletkezése beleesik ebbe a gazdasági dekadenciába. A maga idején senkinek nem volt fontos ez a halvaszületett, felemás alkotás, mely tulajdonképpen semmire sem volt jó és semmire sem volt való. Nem is történt semmi a pesti *Ipartársulat* eme évei alatt: ez az oka az adatok levéltári anyagban való szegénységének is.

1872. A *Pesti Mészáros Céhbe* tartozó Mészárosmesterek 1872 június 8-án alakuló ülést tartanak: kimondják, hogy «*Budapesti Mészáros Ipartársulat*» néven *Ipartársulatot* alakítanak. A jegyzőkönyvet *Fabesch* Márton mester mint elnök, *Virág* Ferenc mester mint alelnök és *Kéler* László jegyző írják alá.

1873. A megalakulás alatt álló *Ipartársulat* megszerkesztette *Alapszabályait* és magyar és német nyelven kinyomatta. (A «*Budapesti Mészáros Ipartársulat*» *alapszabályai*. Budapest, 1873.) Ezt a «*Magy. Kir. Földmivelés-, Ipar- és Kereskedelmi Minister*» megbízásából 9563. sz. a. *Áry* Ödön miniszteri tanácsos 1873. július 13-án hitelesítette. Az Alapszabály mindenben azonos az erre nézve kiadott előírással (l. o.) és a budai Céhből lett *Ipartársulat* Alapszabályával (l. o.), csupán az 1. § mutat eltérést, mely *Betegsegélyző Pénztár, Temetkezési Pénztár, Évdíj- és Segély Pénztár, Kölcsön Pénztár, Nyersbőr Raktár* és «*Hájolvaszda*» felállításáról intézkedik, továbbá a *2. §*, mely szerint a Társulat székhelye : *Buda—Pest.*

Buda, Pest és *Óbuda* 1873-ban történt egyesítésének eme legelső idejére nézve jellemző, hogy mivel a pesti és budai Céhek megszűnése is, *Ipartársulattá* való alakulásuk is, de «*Pest*» és «*Buda*» önállóságának megszűnése is, «*Budapest*» keletkezése is egyidőbe esett, a *pesti* Céhből lett Társulat már *Buda-Pestinek* (Pest—Ofner Fleischauer Gewerbe Genossenschaft) nevezi magát, noha a budaiak *külön* Társulattá szervezkedtek. Mint ahogyan a középkorban is a két Város marhakereskedelme a kapcsolat Pest és Buda között, mint ahogyan a két Céh 1696-i közös «*Pest—Budai*» pecsétnyomója a két Város egységének talán legelső emléke, mint ahogyan az 1848 előtti években a két Céh egymáshoz való közeledése a három Város egyesülésének fullajtárja : úgy az *Egyesítés* után ennek *éppen* a *fordítottja* mutatkozik : az új *Budapesten* megmaradt a *budai* Ipartársulat is, a *pesti* is. Utóbbi mégis «*Buda—Pesti*»-nek írja magát.

1879. A *Társulat* elnöke a régi Céhmester Ur, *Fabesch* Márton mester, alelnöke *Virágh* Ferenc mester, a volt Alcéhmester, ügyvédje *Szendrőy* Henrik. A *Társulat* elhagyja régi címeres pecsétjét, új pecsétjének körirata : *Egyesült Erővel!* «*Viribus Unitis*».

A *Társulat* ebben az évben azzal a kéréssel fordul a Főváros Tanácsához, rendelje el, hogy az élőállatok levágás előtt vizsgáltassanak meg, vajjon nem szenvednek-e «*tüdővészben?*» Ha levágás után derül ki, hogy az állat tüdővészes volt, ebből a mészárosoknak nagy káraik származnak.

Augusztus 4-én *Fabesch* Márton elnök lemond az ismertetett fájdalmas eset kapcsán (l. o.).

1880. Elnök : *Reichl* Károly mester, alelnök : *Schubert* Lajos mester. A Társulat a «*Fővárosi Mészárosok Köré*»-ben bérel helyi-

ségeket. Itt tartja üléseit, ezekre azonban nagyon kevesen jönnek el. A társulat a mesterek özvegyei segélyezésére 200 forintot szavaz meg. Az összegből a kérvényezőket esetről-esetre segélyezik. Díszes tanoncszabadító Levelet is csináltatnak. Február 5-én a *Katonai Parancsnokság* kérésére az Elnökség közli a húsárakat: 1 kiló hús 25 % czubákkal 45—60 krajcár, czubák nélkül 60—65 krajcár.

A *Fabesch*-ügyből kifolyólag a *Társulat* az előző évben nagy veszteségeket szenvedett. Ezeket 1880-ban a részvények tőzsdei árfolyamértékének emelkedése behozta. A *Társulat* vagyonosodását az is mutatja, hogy a tagok évi 75,000 forint adót fizetnek. A tagok ebben az évben már követelik a *Kereskedelmi és Iparkamarában* való képviseltetésüket, az *Országos Iparegyesületnek* Ipariskolák céljaira 50 forintot adományoznak. Március 6-án *tűzmentes pénzszekrényt* (Wertheim pénztár) vásárolnak 190 forintért.

A részvénynk évi 2219 forintot hoznak. Április 10-én a Társulat rendezi a «בשר» vágás ügyét. A Céhi pátriárkális, ámde erősen családi szellem rideg erkölcsűségének bomlását, de az új szellem új értelmezésű humanizmusát mutatja, hogy a tanonczczá való felfogadásnak nem akadálya már a *törvénytelen születés*. A saját hibáján kívül törvénytelenül született fiút nem bélyegzi meg a társadalom konok előítélete.

Június 5-én a fontos, régi okmányokat átrakják a Wertheimszekrénybe. «*A Céhdiploma az új pénztárba tétetett a régi Mesterkönyvvel együtt, a régi nem fontos okiratok a Céhládában hagyattak, e régi láda kulcsai a pénztárba helyeztettek*» — írja a jegyzőkönyv. A *Láda* és a *Kulcsos Mesterek* ősi intézménye tehát e napon szűnt meg.

Ez az intézkedés mentette meg a pesti Céh 17—19. századi iratait, melyet ugyanakkor, ezekben az években a Céhi élet pusztulásának tüneteképpen jelentkező nemtörődömség országszerte a helyrehozhatatlan pusztulásba vitt. A pesti és budai Céh kulturáltságának tünete, hogy páncélszekrénybe helyezte ősei emlékeit. Július 13-tól megkezdődik a rendszeres, ujmódi *kettőskönyvvitel*. A *Sáfármesterek* tiszte ezzel hal meg. Ezen a napon szűnik meg a hivatalos csütörtöki *Eintracht*, innen kezdve csak mint söröző együttes marad meg, a Társulat erre minden hó második szombatján ül össze. A Wertheimszekrény kulcsőrzői *Reisenleitner* Jakab, *Vizy* János és *Leitgeb* János mesterek lettek. Ebben az évben a *Társulat* sok tanoncot vett fel és szabadított fel.

1881. A Társulat a Székesfőváros Tanácsához beadvánnyal fordul, egy *Bőrszárító* sürgős felállítását kérve. Özvegy Mesterné Asszonyságok és egy elaggott Mester részére a *Társulat* segélyeket folyósít: *Lachmann* Flóriánné *Illésy* Antónia, 71 éves, egykor gazdag, de tönkrement mesterné 40 forintot kap; *Merxné* Katherina, *Schulteisz* Jánosné, született *Éder* Józéfa és *Hoffmann* Lőrincné Kornélia Asszonyságok szintén 40—40 forint segélyben részesülnek. «*Vizy Antal öreg mészárosmester*», aki «*Terézváros No.* 61, *a Külső Dob uccában*» lakik — amint azt ő reszkető öreg bötűivel maga írta kérvényére — 40 forint segélyt kap. Az öreg, 76 éves mester egykor egy nagy Kompánia feje volt.

Június 4-én a Társulat kivonul *Rudolf* főherceg és felesége, *Stefánia* főhercegné Budapestre való érkezésekor rendezett ünnepélyes fogadásra. Szeptember 21-én a *Társulat* arra kéri a Ministeriumot, vonja vissza a Szerbiából behozott élőmarha kitiltását elrendelő rendeletet, mert ez nagy károkat okoz a Társulat tagjainak. Október 8-án *Neuwelt* mester ebben az ügyben deputációt vezet az államtitkárhoz. Ez államérdekre hivatkozik és a rendeletet ideiglenesnek mondja.

Itt jegyezzük meg azt a Világháború «okait», illetőleg a laikus köztudat által eléggé nem ismert tényt, hogy a Szerbiával való ellenlábas állapot egyik döntő oka *a szerbiai élőállatbehozatalra hozott 1914 előtti tilalom volt.* Ez — következményeiben — éppen olyan balkezes dolog volt, mint a Háború előtti idők belpolitikájának *szűk látókörű nemzetiségi törvénye*, vagy a *felvidéki vasúthálózat* meg nem építése.

1882. Az elnök *Reichl* Károly, az alelnök *Krausz* Ferenc. Április 22-én foglalkozik a Társulat először az *Ipartestületté* való átalakulás gondolatával és terveivel. Vagyona e napon 37,600 forint, helyisége az Üllői út 1. szám alatt, a *Mészáros és Kereskedő Casino* helyiségében van. Nyelve még *magyar és német.* A belvárosi Székek még a régi helyeken vannak, ezek: a *Torony-*, *Duna-*, *Kalap*-ucca, *Plébánia* tér, *Bástya* ucca. Ebben az időszakban halt meg *Virágh* Ferenc Mester, helyette ideiglenes alelnök *Riánkay* Mátyás Mester lett.

1886. május 7. Az *Ipartársulat* átalakult *Ipartestületté.* A *Reichl* Károly ideiglenes elnök és *Thierry* Adolf ideiglenes jegyző által aláírott *Alapszabálytervezetet* augusztus 17-én a 23,739—1886. sz. a. a *Földmívelés- és ipar- és kereskedelemügyi Minister*től nyert meghatalmazás alapján a Polgármester helyett *Viola* Tanácsnok írta alá.

Ez az *Alapszabály* az alapja a mai *Ipartestület* 1926-ban, 1926. május 20-án 70,015—1926. XIX. sz. a. jóváhagyott új *Alapszabályának.*

Az Ipartestület akkor felvett mai pecsétje: Budapest Székesfőváros Címere: körirata *«Budapesti Mészáros Ipartestület».*

A régi Céh életének emléke a *Mester* cím fenntmaradása. Erre nézve az 1922: XII. Törvénycikk 26. §-a intézkedik.

«Azok, akik valamely képesítéshez kötött iparban a tanoncidő befejezése után legalább 2 évi szakbavágó gyakorlatot igazolnak, mestervizsgálatot tehetnek s e vizsgálat alapján mesterlevelet nyerhetnek. Aki valamely képesítéshez kötött iparban az előírt mestervizsgálatot sikerrel letette, cégében, nyomtatványain vagy hirdetéseiben a «mester» szót használhatja, ellentétben azokkal, akik mestervizsgálatot nem tettek és csak az «iparos» szó használatára jogosítvák. A törvény életbelépéséig iparigazolványt, illetőleg iparengedélyt szerzett iparosokra ez a rendelkezés nem vonatkozik.»

A törvény itt nem régihez visszatérő *«retrográd»* irányzatból, hanem a kézműipar szinvonala emelése céljából valósággal a *Remekét* intézményét állítja vissza.

948. 1872. aug. 17. PEST.

Reichl Sándor mester Pest Szabad Királyi Város tanácsához úgy a saját, mint *«a többi mészárosok nevében, a f. é. aug. 15-től fizetett vásári illeték visszatérítése és ezen cím alatti díj fizetése alóli felmentésért folyamodik».* Elmondja, hogy aug. 15-én *az új közvágóhíd és marhavásártér megnyitása napján* 50 frt. vásári illetéket az új díjjegyzék szerint le kellett fizetniök, noha előző napon még a régi vásártéren vett marháik után járó díjat, az ott és addig érvényes díjjegyzék szerint, a legelőbérlőnek lefizették. Minthogy ők marhát vesznek ugyan, de el nem adnak, minthogy továbbá a marha adás-vevésére nyilvános városi területet (amin ezen díjfizetési kötelezettség alapulhatna) nem használnak, fizesse — úgymond *Reichl* mester — a vásári illetéket az, ki jószágot a vásártérre *eladás végett* hoz.

P. m. Az irat érdekesen egy új intézmény életbeléptetése napján előálló zűrzavarokat mutatja. Az új közvágóhíd és marhavásártér — vagyis a mai — évszázados, a török hódoltságot túlélt, pátriárkális marhavágási marhavásári formákat szüntetett meg ezen a napon.

Ebben az évben szentesítette Ferenc József Király a céhi intézményt megszüntető 1872: VIII. Törvénycikket.

A IV. fejezet 83. §-a ezt mondja: «A jelen törvény életbelépésétől számított 3 hó alatt valamennyi jönnálló Czéh megszűnik. Ha a volt czéhtagok többsége . . . 9 hó alatt ipartársulatot alkot, a megszünt Czéh vagyona ezen társulatra száll.

949. (1873. BUDAPEST.)

Tervezet «Ipartársulatok» alapszabályainak szerkesztésére.

P., n. könyomatos 23 számozott oldal. A céhi intézmény megszűnése idején az «*Ipartársulatok*» szervezésére adott útmutatósegédlet, melyet az akkori «*Földmívelés-, ipar- és kereskedelmi Minisztérium*» bocsátott ki. Nagyjában azt tartalmazza, amit a későbbi «*Ipartársulati Alapszabályok*».

1873-*ban történt meg Budának Pesttel való egyesítése. Ez súlyos lökést adott annak, hogy a megszűnt pesti és budai mészáros Céheket felváltó pesti és budai Mészáros Ipartársulat szintén egyesüljön.*

Az erős budai «partikulárizmus» azonban még soká tartotta magát, mert a budaiak még 1886 után — a mai *Ipartársulat* megalakulását követőleg is — budai fiókipartestületet — külön kirendeltséget — követeltek. (V. ö. 1886—1930.) A «*partikulárizmus*» — az egyes területek autonóm, más területekkel szemben iparilag elkülönülő, elzárkózó, zárt területű érdekeltségéből származó felfogás — fennmaradásához kétségkívül hozzájárult az is, hogy Pest és Buda között a közlekedés még ebben az időben — 1886 után — nehézkes volt, még a Margithíd idejében is.

Mint láttuk azonban, már a török Hódoltság óta együtt működött a két Céh a pesti és budai «partikulárizmus» ellenére is. A marha a középkortól kezdve az Alföldről érkezett *Pestre*, onnan *Budára*, Budáról viszont *Bécsbe*, *Nürnbergbe* és *Lengyelország* felé ment ki. Pest város történeti irodalma eddig nem ismerte fel annak a jelentőségét, hogy a marhakereskedelem Pest és Buda város fejlődésével mennyire összefüggött, amire először *Takáts* Sándor figyelmeztet a középkorvégi, magyar marhakereskedelemről szóló kiváló művében. A két Város mészárosvonatkozású helyrajzi tényeit viszont jelen munkánkban hangsúlyoztuk.

A két Mészáros Céh a Szappanyosok és Gyertyaöntők pesti és budai Céhével egymásrautaltságukban századokon át állandóan együtt tanácskozott: ha gyakran szembe is kerültek egymással, valójában mégis mint *egy* részvénytársaság működtek együtt.

Ez az együttműködés egyik tünete annak, hogy a két Város

kapcsolata már az egyesülés előtt is — legalább mészáros, szappanfőző és gyertyamártó vonatkozásokban — megvolt, mert, mint láttuk, az 1840-es évektől kezdve közös falragaszokat ad ki a két Város, a két Céh pedig közös instáncziákkal fordul a Helytartótanácshoz.

950. 1873. január 14. PEST.

Fabesch Márton főcéhmester igazolja, hogy Nemes *Vizy* János mester fia, Eduárd, 1869 augusztus 15-én felszabadíttatott.

P., n., p. v. p.: Körirata: SIG * DER * FLEISCHHACKER * . . . * PEST. * A köriratban a lobogót tartó Keresztelő Szent János a lábainál léptető Isten Bárányára mutat, lábai alatt lapos tojásképű keretben balfelé vágtató ökör. (V. ö. 870. o.)

951. 1873. júl. 15. BUDAPEST.

A «*Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi magyar királyi Miniszterium*» az alakulóban levő «*Budapesti Mészáros Ipartársulat*» alapszabályait «*bemutatási záradékkal*» látja el és két példányban oly felhívással küldi be «*Pest szab. kir. főváros Közönségének*», hogy az egyik példányt a jegyzőkönyvekkel együtt saját levéltára részére tartsa vissza, a másikat pedig az ipartársulatnak szolgáltassa ki. Felhívja egyúttal a Minisztérium a főváros Közönségét, hogy «*a volt mészáros Céhtől az új ipartársulatra szállandó vagyonnak minőség és érték szerinti kimutatását*» egy példányban mielőbb terjessze fel, egy másik példányt pedig «*a saját levéltárába teendő alapszabályok mellé helyeztesse.*»

P., m.

952. 1873. aug. 12. BUDAPEST.

A Budapesti Mészáros Ipartársulat elnöke az Ipartársulat vagyonáról szóló kimutatás két példányát azzal a kéréssel terjeszti a fővárosi Tanács elé, hogy az egyik példányt a «*Földmívelési-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. Miniszteriumhoz*» felküldeni, a másikat pedig «*a tanácsi levéltárba tétetni méltóztassék*».

P., m.

953. 1874. jan. 15. BUDAPEST.

Az Országos Magyar Iparegyesület, *Mudrony* Soma és *Szabóky* Adolf aláírásával, felhívja a mészáros társulatokat ipari bizottságok alakítására. Egyúttal mellékeli az alakítandó ipari bizottságok nyomtatott alapszabálytervezetét.

P., n. másoló tintával készült másolat.

Ebből a tervezetből, mely az iparbiztosi intézményt ipartörvényszékfélének tervezte el, lett később egyrészt az iparfelügyelőség és iparhatósági biztosság, másrészt a munkabíróság.

P. n. nyomtatvány.

954. 1875. okt. 13. BUDAPEST.

A «*Budapesti I., II. és III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*» címen alakulandó Ipartársulat megbízottai beterjesztik a főváros Tanácsához az Ipartársulat alapszabályait. Az alakulandó Ipartársulat székhelye: II. kerület, Viziváros, Harmincad-utca 677. sz.

Elmondják, hogy «*az I., II. és III. kerületben a mészáros ipart tettleg gyakorló iparosok a már 10 évvel ezelőtt létezni megszünt budai Mészáros Céh elnökének, Pfeiffer Jánosnak, felhívása folytán folyó év október hó 13-án tartott értekezleten egy önálló Ipartársulat alakulását határozták el*». Kérik a Tanácsot, hogy az alapszabályokat vizsgálja át és elfogadtatás esetén a «*Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi Miniszterium elé magas jóváhagyás végett*» terjessze fel. V. ö. 1875. okt. 13. és 1875. okt. 31.

P., m. A Harmincad-utca a mai Vám-utca.

A Céh 1865-ben történt megszűnésére vonatkozólag tett megjegyzés alkalmasint csak arra vonatkozik, hogy a Céh már 1865-ben sem folytatta működését. Az iratok között nincsen nyoma a Céh megszűnésének, az «*iparszabadságot*» követelő törvényjavaslat csak 1869. okt. 21-én került a Képviselőház elé, a céhi intézményt megszüntető Törvény (1872 : VIII. T.-C.) csak 1872-ben szentesíttetett. V. ö. 1875. júl. 31.

955. 1875. július 30. BUDAPEST.

A főváros Tanácsa az 1872. évi VIII. t.-c. 83. §-a értelmében felhívja *Fabesch* Márton volt pesti Céhelnököt (lakik: Tavaszmező-utca 19. sz.), hogy a volt céhvagyonra vonatkozó számadásokat és okmányokat betekintés céljából személyesen mutassa be

a Városházán (IV., Régi városház, III. emelet 83.) és adjon felvilágosítást a következő kérdésekre: «a) *tett-e az elnöklete alatt fennállott Céh a törvényes határidő alatt lépéseket ipartársulattá való alakulása iránt?* b) *ha tett ily lépéseket, hogy áll ezen ügy jelenleg?* c) *ha ipartársulattá át nem alakult, hozott-e határozatot a céhvagyonnak közhasznú ipari célokra leendő fordítása iránt?*» A felhívást dr. *Szabóky* Adolf írja alá.

P., m. nyomt. üres lap.

956. 1875. szeptember 9.

Kremsz István és *Pfeiffer* János mesterek kimutatást küldenek Budapest Székesfőváros Tanácsának az Ipartársulat birtokában levő volt céhi vagyontárgyakról. Ezek:

egy fából való *Céhláda*, két kulccsal,
egy *Céhlevél*,
négy régi, pergamentre írott *Oklevél*,
két régi *protocollum*,
egy *Mesterkönyv*,
egy *Legénykönyv*,
négy *pecsétnyomó*,
«sok *irat*»,

Ezenkívül 10 czüst *Hétkrajczáros*, *8 hatkrajczáros*, *1 hászkrajczáros* és *1 tizenötkrajczáros*.

A lajstrom a Céh középkori és 17—19. századi céhi emlékeinek jegyzéke.

957. 1875. október 24. BUDAPEST.

A Budapest I., II., III. kerületi Mészáros Ipartársulat meghívója «*egy mészárostársulat*» alapszabálytervezetének megalkotása céljából.

P. n. A gyülés helyisége *Strauss* Ferenc Úr vágóhídja, *Országút*, Nagyrókus-utca 334, ideje 1875. nov. 14 délután 2 óra.

Az irat hátulján egy *felségfolyamodványtervezet*, melyben az 1875. június 26-án az *Ördögárok* áradása által a Tabánban összeomlasztott házak (517—527. sz.) tulajdonosai azt kérik, hogy a Főváros intézkedjen káruk helyreigazítása iránt. Az *Ördögárok* («*Teufelsgraben*») 1875-ben még az egész mai *Árok-utca* vonalán boltozatlan volt, mint a háború előtt az volt a Városmajorban is. Neve az ősi szláv «*Csrtvi Jarek*» német megfelelője, mint a «*Csörsz Árka*» ugyanennek magyar népies etimologizálású eredménye. *Ördög Árka* a Németek Völgyén (l. o.) átvezető záporpatak medre is. A viharok alatti áradások régi magyar neve *Pokolidó*.

958. 1875. okt. 31. BUDAPEST.

A budapesti I., II., III. kerületi *«mészáros iparosok»* 1875. évi október 13-i üléséről kiküldött ötös bizottság II. kerület, Országút, Nagy Rókus-utca 334. számú házban tanácskozó ülést tart. A tanácskozáson résztvesznek: *Pfeiffer* János elnök, *Gamauf* Károly, *Schiller* György, *Schubert* Ede bizottsági tagok, *Birghoffer* József és *Orbay* István jegyző.

Az elnök jelenti, hogy az alakulandó *«Budapesti I., II., III. kerületi Ipartársulat»* alapszabály-tervezetének kidolgozásával *Orbay* Istvánt *«mint számos helybeli ipartársulatnak működő jegyzőjét»* bízta meg, ki a megbízásnak megfelelvén, az alapszabályokat bemutatja. A bizottság az alapszabályokat lényegtelen változtatásokkal egyhangúlag elfogadja és azok bemutatása céljából 1875. évi november hó 14-ére közgyűlés egybehívását határozza el. V. ö. 1875. okt. 13.

P., m.

959. 1875. nov. 14. BUDAPEST.

A budapesti I., II., III. kerületi *«mészáros iparosok»* 1875. nov. 14-én a II. kerület, Országút, Nagy Rókus-utca 334. számú házban közgyűlésre jönnek össze. Mindenekelőtt elhatározzák, hogy *«Budapest I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata»* cím alatt Ipartársulatot alakítanak. Ezután *Pfeiffer* János elnök bemutatja az 5-ös bizottság által kidolgozott alapszabálytervezetet, amit a közgyűlés csekély módosításokkal egyhangúlag elfogad és elhatározza, hogy az alapszabályokat jóváhagyás végett a *«Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi Miniszteriumhoz»* felterjeszti.

Az alapszabályok 6-ik §-a értelmében *«minden ipartársulati tag évnegyedenkint 2 frtot tartozik járulék fejében befizetni»*. Mivel azonban *«a most megalakult Ipartársulat a szó legszorosabb értelmében semmineműpénz felett nem rendelkezik»*, a közgyűlés egyhangúlag kimondja, *«hogy valamennyi belépendő tag eme 2 frtos negyedévi járulékát ez egyszer kivételesen félévre, vagyis 4 frtot előre tartozik fizetni»*.

A közgyűlés a mesterremek ügyében a következő határozatot hozza: *«Tekintettel arra, hogy a hajdantai remeklés az illetőknek jelentékeny pénzáldozatukba kerülI, különben pedig ily remekelt*

Mesterek a most alakulandó ipartársulat tagjai közül csak heten lesznek, ennélfogva a mai közgyűlés mintegy pietással ezen hadastyán mészáros iparosok iránt, egyhangúlag elhatározza, hogy ugyanazok, és pedig névszerint 1.) *öregebb Strausz Ferenc,* 2.) *Tomanek Vencel,* 3.) *Pfeiffer János,* 4.) *Peringer Ferenc,* 5.) *Havranek Pál,* 6.) *Schäffer János,* 7.) *ifjabb Strausz Ferenc urak az alapszabályokban kikötött 10 frt-nyi beiratási díj lefizetésének kötelezettsége alól felmentetnek».* A jegyzőkönyvet *Pfeiffer* János elnök, *Birghoffer* József, *Peringer* Ferenc, *Gamauf* Károly és *Orbay* István írják alá. V. ö. 1875. okt. 31.

P., m.

960. 1875. decz. 22. BUDAPEST.

A «*Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara*» 2757. sz. a. Hirdetményben közli, hogy a kereskedelmi törvény: az 1875. évi XXXVII. T.-cz. 1876. évi január 1-én életbelép. Figyelmezteti a kerületébe tartozó összes kereskedőket és iparosokat, hogy az új törvény a cégeknek a kereskedelmi cégjegyzékekbe való bejegyzését kötelezőleg elrendeli. A törvény 16. §-a szerint ugyanis minden kereskedő «*pénzbírság terhe mellett, üzlete megkezdésével egyidejűleg, cégét azon törvényszéknél, melynek kerületében kereskedelmi telepe létezik, bejegyeztetni, egyúttal ugyanott sajátkezűleg aláírni, vagy hitelesített alakban bemutatni tartozik. Míg e bejegyzés meg nem történt, a kereskedő azon jogokban, melyeket a jelen törvény a kereskedők részére megállapít, nem részesülhet, ellenben elvállalt kereskedelmi kötelezettségeiért harmadik személyek irányában a jelen törvény értelmében felelős*». A Hirdetmény-t *Kochmeister* Frigyes elnök és dr. *Szvetenay* Miklós titkár írják alá.

P., m. nyomt.

961. 1875. dec. 30. BUDAPEST.

A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara megkeresi a «*Budapesti I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulatát*», tegye közzé saját körében a Kamara által kibocsátott Hirdetmény-t, melyben a Kamara figyelmezteti az ipartársulatok tagjait, hogy az 1875 : XXXVII. T. C. (kereskedelmi törvény) értelmében cégüket a cégjegyzékbe bejegyeztetni kötelesek.

P., m. V. ö. 1875. dec. 22.

962. 1875. dec. 31. BUDAPEST.

A «Budapesti I., II., III. kerület és vidékének Ipartársulata» Alapszabályai.

P., m. n. Az eredeti jegyzőkönyv szószerinti szövege alapján kiadott m. és n. nyelvű 32 oldalas ny. füzet. Alábbiakban csak a szövegnek a régi céhi «*Artikulusok*»-tól eltérő, illetőleg az azokat modern formában helyettesítő vonatkozásaira térünk ki.

Az *Ipartársulat* nem tekinthető a középkori «*Gilde*» felújításának, mert a régi *Gilde*-k (Guilde) abban különböztek a *Céh*-től, hogy azok a fennálló hatalommal szemben érdekeket védő társulások voltak, melyeknek «*Artikulusai*» inkább csak a «*Gilde*» tagjainak egymáshoz való viszonyát, mint a mívesség gyakorlásának, rendjének, szervezetének mikéntjét szabályozták, tehát tulajdonképpen csak védő és dacoló Szövetségek (*«Schutz- und Trutzbund»*) voltak. Az újabb — 18—19. századi — «*Gilde*»-k (*«Kaufmännische Gilde»*) már hatóságilag szerveztettek meg, lényegük, — a Céhhel szemben — az, hogy csak az volt tagjuk, aki akart. Ennyiben az Ipartársulat *Gilde*, mert nem volt benne a *társulás kényszere*. Ezért is bukott meg. Irataink mutatják, hogy sok budai mester egyáltalában nem lépett be az *Ipartársulatba*, a belépettek pedig azzal a megokolással lépnek ki, hogy nem érdekük a Társulatban bentmaradni.

Ezzel szemben a Céh, illetőleg a «céhszerűség» legjellemzőbb vonása (*«Zunftmässigkeit»*) az, hogy Rendszabásait a Felsőbbség — Város, Király, Földes Uraság — *szentesíti* és megalakulását *elrendeli*, illetőleg egy megalakult Céh szabályait utólag *mindig* helybenhagyja. Az *Ipartársulatnál* ez megtörtént: a *Belügyminiszter* jóváhagyása révén: a Miniszter a *Helytartótanács* utóda, a felelős Kormányzat végrehajtó szerve.

Az Ipartársulat *különbsége* a Céhhel szemben az, hogy *szabaddá* teszi az abba való belépést, nem köti számhoz a mesterek beléphetését, nem köti felsőbbségek engedélyeihez: a céhi *kötöttséggel* szemben tehát szabad ipari gyakorlatot teremt. Míg a Céh igyekezete az, hogy minél *kevesebb:* a Társulat arra törekszik, hogy minél *több* tagja legyen. Viszont a Társulatba csak az lép be, aki akar.

Az *Ipartestület* abban különbözik az *Ipartársulattól*, hogy először is hatósági jogokat gyakorol, másodszor is, hogy *kényszertársulást* jelent, de a mívesség gyakorlását *képesítéshez* köti. Ma —

TANULÓ-LEVÉL
Buda szabad királyi főváros
polgári mészárosmesteri czéhe

1860. A budai Céh magyarnyelvű Tanulólevele.

LEHR-BRIEF
k. ung. Handwerks der bürgert. in dem
ODER VORSTEHER UNTER VORSTEHER

1860. A Királyi Magyar Céhek németnyelvű Tanulólevele.

Bekebelezési könyv lap / sor szám

IPARTÁRSULATI-OKLEVÉL

A

BUDAPEST I. II. ÉS III-ik KERÜLET ÉS VIDÉKÉNEK

MÉSZÁROS IPARTÁRSULATA

elnöksége részéről ezennel hivatalosan bizonyitatik, hogy

Pfeiffer János úr

az alapszabályilag meghatározott beiktatási dijnak tettleges lefizetése után ipartársulatunk kötelékébe mai napon rendes tagul felvétetett illetve bekebeleztetett, miért is Őt mint ipar társulatunk rendes tagját tekinteni és működésében támo gatni kérjük.

Kelt BUDAPESTEN, 1877 év március hó 25 én

elnök alelnök

1877. A budai Ipartársulat tagsági oklevele: Pfeiffer János Mester Elnöké.

Budapest a Lánchiddal, a Bárány, Hidegkút a Legelővel, az Ország és Buda Címere.

az *Ipartestületben* — nem «*mindenki*» lehet mészáros, mint az 1848-i «Szabadvágók», ellenben minden *képesített* mészáros tagja *lehet* az Ipartestületnek. Fordítva: csakis az *lehet* mészáros, akit az Ipartestület annak elismer. Az *Ipartestület* tehát közelebb áll a *Céhhez*, mint az *Ipartársulat*. A mai *képesítés* és a *vizsgálat* a *Remektétel* megfelelője, a Tagsági kényszer a *Mesterjog* «*céhbéliségének*» folytatása. A *kontárság* elleni más intézkedések céhi szellemet mutatnak. A különbség mindössze az, hogy az *Ipartestület* tagjainak száma korlátlan: ez a «*Szabad Verseny*» szelleme, ami a Céhből hiányzott.

«*Céhbeli Mester*» az, akinek a Felsőbbség «Mesterjogot» ad és akit a Céh befogad. «*Szabadvágó*» *lehetett* 1848—1851 között mindenki. *Ipartársulati* tag az volt, aki ilyen lenni *akart*. *Ipartestületi tag:* minden képesített mészáros.

A régi «*Gilde*» jellegzetes és úgyszólván azonos mai formája a *Trust* (Cartelle, Unio, Concerne): védő és dacoló szövetség, szabad érdekszövetkezet.

Az itt elmondottak alapján tanulmányozhatjuk az Ipartársulatot mint a *Céh* és az *Ipartestület* átmeneti, halvaszületett formáját.

Az *Alapszabályok* 26 cikkelyben állapítják meg az Ipartársulat működésének mikéntjét.

Az 1. § a Céh megszűnésével kapcsolatban külön *betegsegélyző pénztárt* alapít, ennek modern formájával folytatja az aggok, betegek, szegények ősi céhi formájú segítését. A Legényeket és Inasokat már *segédszemélyzetnek nevezi*. A régi céhnapi, «*cégéres bírságokat*» osztogató Mestergyülekezet helyett *békéltető bizottságokat* állít fel.

A «*Legények Testvérsége*» egykori bírságoló Székének tagjai már csak mint «*segédek*» szerepelnek a Békéltető Bizottságban (1. §). A «*Mester*» neve már «*iparos*».

Az «*Öreg Legény*» legényközvetítő szerepét átveszi a Társulat (1. §., III.).

Teljesen modern gondolat a «*mészáros ipar*» versenyképességének emelésére létesült intézmények *(ipariskolák, szakiskolák stb.)* anyagi segítése (1. §. IV.).

A «*Céhbeli Mester*» itt már «*társulati tag*» és «*mészáros iparos*» mindenki, aki «Budapest területén vagy annak húsz mérföldnyi területén önállólag gyakorolja az ipart».

A régi «*özvegy Mesternéjog*» és a «*Mesterfiajog*» úgy él tovább, hogy a Társulat tagja nő és kiskorú is lehet.

A «*Céhmester*» elnökké lesz, a «*Céhi Nótárius*» titkár. A Mesterfogadás «*Könyörgő Lakomái*», «*Mesterremek tételei*», a Városi Tanács és a Helytartó Tanács «Mesterjogot» adó rendeletei az Elnöknél vagy a Titkárnál való jelentkezéssé és választmányi határozattá egyszerűsödnek.

Az új Mesternek égő gyertyák, Feszület, kitett Céhlevél és a nyitott Láda előtt már nem olvassa fel a legfiatalabb «*Ifjú Mester*» a Céhlevél Punktumait, hanem csak az *Alapszabályok* egy nyomtatott példányát adja kezébe a titkár.

A belépő iparos a régi «*Mesterpénz*» helyett 10 frt beíratási díjat fizet. A *tisztviselők* (7. §.) : elnök, alelnök, titkár, pénztárnok és a számvevők. A Társulatot a *Választmány* és a Közgyűlés vezeti. Az egykori Céhmester utóda az *Elnök*, az Alcéhmesteré az *Alelnök*, a Céhnótáriusé a *titkár*, a *Vének Tanácsáé*, vagyis a «*Vénségé*» a *Választmány*, a Kántoros és a Céhnapi Gyülekezeté az *évi közgyűlés ülései* (8. §.).

A Céhláda vagyonával a Céhben számotadó Céhmester helyett a *Számvevő Bizottság* dolgozik (11. §.).

A sok kedvesemlékű és színes gyülekezeti «*Cégéres*» Rendbírsággal járó egykori tanácskozási Rend egy mondattá zsugorodott : «*A tárgyalások parlamentáris módon folytattatnak*» (15. §.).

A Társulat jövedelmei : az egykori céhi *Mestertaksa* helyett fizetendő «*negyedévi díj*» és az egykori inasi fogadópénz és szabadítópénz helyett szereplő «*felvételi díj*» (17. §.).

A *tanoncok iskoláztatására* a jövedelmek 10%-a fordíttatik (18.§.).

Az ősrégi testvérségbéli «*Egyetértés*» («*Eintracht*») helyébe a «*Békéltető Bizottság*» («*Schiedsgericht*») lép (23. §.).

A Céh középkori kegyes-jámbor, vallásos heraldikájú címeres pecsétje helyébe egyszerű betűvésésű — még viakszba nyomásra való — pecsétnyomó, majd rögtön rá festékes és párnáról nyomott bélyegző lép. Az egykori Céhi heraldika legutolsó fellobbanása azonban az, hogy az Ipartársulat a régi «Ökrös» címer helyett a «Bárányos» címert teszi meg jelvényévé (l. o.).

Az Alapszabály elkészült tervezetét a következő tagok írják alá: *Pfeiffer* János, elnök, ifjabb *Strausz* Ferenc, *Birghoffer* József, *Peringer* Ferenc, *Gamauf* Károly és *Orbay* István jegyző.

Az Alapszabályokat a «*földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. Miniszterium*» meghagyásából 1875. évi december hó 31-én 29,988. szám alatt *Reitz* Frigyes miniszteri tanácsos láttamozza.

968. (1876. BUDAPEST.)

Az Országos Magyar Iparegyesület könyomatos körlevelet küld az Ipartársulatnak Ipartanodák szervezése tárgyában.

P., m., kőnyomat.

Szervezési javaslat a Magyarország némely nagyobb városaiban alapitandó ipariskolák számára.

I. Általános határozatok.

1. Az ipariskolák czélja azon ipartanulók és segédek elemi vagy további képzése, kik eddig vagy semmiféle oktatásban nem részesültek, vagy pedig a népiskolát járták ugyan, de magasabb tanfolyamot hallgatni alkalmuk nem volt.

2. Ezen czél elérése végett Magyarország nagyobb iparu városaiban ipariskolák állittatnak. Ezen ipariskolák állanak: *előkészitő osztályból* minden oktatást nélkülözö ipartanulók számára; *fejlesztő osztályból* olyanok számára, kik az előkészitő osztályt, vagy valamely megfelelő népiskolát jó eredménynyel végig járták, végre *iparosztályból* azon ipartanulók és segédek számára, kik a fejlesztő osztályt kielégitő sikerrel látogatták.

3. Magasabb *szakiskolák* vagy *tanműhelyek* felállitása iránt az Országos Magyar Iparegyesület fentartja magának külön szervezési javaslat készitését.

II. Tannyelv és tanterv.

4. A tannyelvet az illető ipariskolai bizottság határozza meg.

5. A tantárgyak következők: A) *az előkészitő osztályban: a)* olvasás hetenkint 3 óra, *b)* irás hetenként 3 óra, *c)* számolás hetenként 3 óra.

B) *a fejlesztő osztályban: a)* az olvasókönyv otthoni tanulmányozásának vizsgálata hetenkint 1 óra, *b)* üzleti fogalmazás hetenkint 2 óra, *c)* iparos számtan és könyvezés hetenként 2 óra, *d)* szabad kézrajz hetenkint 4 óra.

C) *az iparos osztályban: a)* népszerü vegytan, mechanika és természettan hetenkint 3 óra, *b)* a nemzetgazdaság alapfogalmai hetenkint 1 óra, *c)* földrajz tekintettel az iparviszonyokra hetenkint 1 óra, *d)* a technologia alapvonalai 1 óra, *e)* szabadkéz és mértani rajz 2 óra, *f)* mintázás hetenkint 1 óra.

A tanidő: 8. A tanidő vasárnaponkint délután 2—5, háromszor hetenkint pedig 7—9 óráig határoztatik meg.

Nyilvános vizsgák. Minden iskolai év végével nyilvános vizsgák tartatnak, ezek alkalmával dijak osztatnak ki. A dijak megszerzéséből netán eredő fölös költségek szükség esetén az Országos Magyar Iparegyesület helybenhagyásával általa fedezendők.

Az iskolai év végén minden tanulónak az általa kiérdemelt sikernek megfelelő bizonyitvány szolgáltatik ki. E bizonyitványban kitüntetendő az is, vajon az általános iskolai szabványokhoz mikép alkalmazkodott magaviseletével.

Az iparisk ola felügyelete és igazgatása. 29. Az ezen szervezési határozat értelmében keletkezett ipariskolák legfőbb felügyelete, a kormány főfelügyeleti jogának csonkitása nélkül az Országos Magyar Iparegyesületet illeti. Az egyes iskolák különleges felügyeletét az illető helyi ipariskolai bizottság gyakorolja. Tagjainak joguk van a tanitáson bármikor jelenlenni s észrevételeiket s a tanmódot, valamint a tanulókkal való bánásmódot illető kivánalmaikat az igazgatóval és tanárokkal közölni.

32. A bizottság feladata az ipariskola gyakorlati szükségeit észlelni, az Országos M. Iparegyesületnél érvényre segíteni, melynek évenként részletes jelentést tenni tartoznak.

A tanári testület. 34. Azon intézet tanárai és tanitói, mellyel az ipariskola kapcsolatban van, ha ez iskolában tanitanak is, képezik az igazgatóval együtt az ipariskola tanártestületét.

964. 1876. január 16. BUDAPEST.

A Budapest I., II. és III. kerületi Mészáros Ipartársulat meghívója a fenti napon a Budai Polgári Lövőház helyiségeiben tartandó közgyülésre.

P., n. A meghivót *Pfeiffer* János elnök bocsájtja ki. A 100 mesterre számított rovatokat 36 Mester irta alá.

965. 1876. jan. 16. BUDAPEST.

A «*Budapest I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*» 1876. jan. 16-án «*Budán, a Lövelde teremében*» alakuló közgyülést tart. Jelen vannak: *Pfeiffer* János ideiglenes elnök, *Birghoffer* József, *Jankovits* József, *Irtsek* Ferenc, *Znojel* Ferenc, *Niedermayer* Mihály, *Pinterits* Károly, *Karner* János, *Gamauf* Károly, *Schäffer* János, *Schvannauer* Mihály, *Frink* Antal, *Schober* József, *Kemény* János, *Fiedler* Lajos, *Schiller* György, ifjabb *Strausz* Ferenc, *Kohn* Simon, *Simon* Lajos, *Stollár* András, *Poisz* Norbert, *Schubert* Ede (képviselve) és *Orbay* István jegyző. A közgyülés az Ipartársulat elnökéül *Pfeiffer* Jánost, alelnökéül *Peringer* Ferencet, titkáraul *Orbay* Istvánt, pénztárnokául *Gamauf* Károlyt és számvizsgálókul *Schubert* Edét, *Schiller* Györgyöt és *Havranek* Pált választja meg. Választmányi tagokul megválasztja a közgyülés *Tomanek* Vencelt, *Jankovits* Józsefet, *Poisz* Norbertet, *Pinterits* Károlyt, *Birghoffer* Józsefet, öregebb *Strausz* Ferencet, ifjabb *Strausz* Ferencet, *Schäffer* Jánost, *Niedermayer* Mihályt, *Irtsek* Ferencet, *Sauerwein* Pált, *Varga* Ferencet.

P. m.

966. 1876. jan. 16. BUDAPEST.

A «Budapesti I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata tagjainak bekebelezési könyve 1876—1887.

E könyv a Céh Mesterkönyve újkori megfelelője és folytatója.

Az *Ipartársulatnak* a megalakuláskor 42 tagja volt. A könyv a szóbanlevő tizenegy évről 68 ipartársulati tag nevét mutatja. Ezek közül több olyan régi Mester emlékezete él máig, kik még a Céhből mentek át az Ipartársulatba és onnan az Ipartestületbe.

A legnevezetesebb személyiség volt *Pfeiffer* János Mester, a budai Céh *utolsó Céhmestere*, az *Ipartársulat* első, egyetlen és utolsó *Elnöke* a testület fennállásának 12 esztendeje alatt. Ő vezette át a *Céhet* az *Ipartestületbe*. A régi Céhi erkölcs megtestesülésének kell tekintenünk a régi budai élet e komoly, minden cselekedetében okos, tisztét egy régi polgári multú családból származottság öntudatával viselő, németajkú, ámde magyar szívű kézmíves Mestert.

A család első újlaki őse Mathias *Pfeiffer*, hagyomány szerint a *Schwarzwaldban* született, mint katona vett részt Buda 1686-i ostrománál, sebesülten Budán maradt, felépülése után az akkortájt benépesített «*Új Szállás*»-on, a mai *Újlakon* lett teleknyerő telepes, kis fiait, feleségét régi hazájából maga után hozatta új hazájába.

A család első ismert tagjai az öreg *Mátyás* fiai *Mátyás* (1681—1721 jún. 1.) és *János*, aki 1712 nov. 20-án köt házasságot Óbudán *Monk* Dorottyával. Ennek fia, *Simon* (1727—1777 márc. 5.) újlaki szőlősgazda, aki óbudai és budai borral Lengyelországig kereskedik. Lembergben boros pincéje volt, mint sok más magyar borkereskedőnek. Ennek fia, *Mihály*, aki 1783 febr. 23-án köt házasságot *Sterl* Évával, ő építi a Bécsi Országút mellett, az újlaki Templom tövén a máig a család kezén levő házat. Fia, *Mihály* (1800—1858), szőlősgazda, vendéglős és kádármester, a *Budai Polgári Őrhad* magyar Lovas Századának huszár Káplárja, ennek fia, *János*, az utolsó budai Céhmester és az *Ipartársulat* első elnöke (1828—1899), vendéglős és mészárosmester. Húszéves korában a *Szabadságharc* alatt *Aradon* tábori honvéd-mészároslegény, az 1850-es évektől Báji *Patay* István monori és pótharasztjai 1100 holdas birtokát bérli és azon marhát hízlal. Ő ajándékozta 1867-ben a Céh koronázási ajándékát: aranyozott szarvú magyar ökröt. Széke az egykori Fülemüle — ma Csalogány — utcában volt. A Céhet ő vezeti át az Ipartársulatba, később a Főváros bizottsági tagja, a Budai Polgári Lövész Társaság tagja, 1869 ápr. 30-i lövészmesteri oklevelét *Paulovics* László, a «*Bach korszak*» alatt irataink on sokszor szereplő budai Tanácsnok, később budai elöljáró, mint *Főlövészmester*. *Trettina* János fűszerkereskedő mint jegyző, *Érchegyi* József budavári papírkereskedő,

mint *Állövészmester* írják alá. Magyar bajuszt és zsinóros dolmányt hordott. Fia, *István*, (szül. 1857.) mészárosmester és vendéglős, az 1858-ban megnyitott iparosirányú budai *Városi Reáliskolát* végezte el. Mint tíz éves gyermek, «Mester fia» lévén, magyar mészároslegénynek öltözve vett részt a pesti és budai Céhek ama menetén, mellyel ezek a Koronázás után *Ferenc József* Királynak és *Erzsébet* Királyasszonynak hódoltak .A Menet leírását az egykorú emlékalbumokban is megtaláljuk. *(Falk* Miksa és *Dux* Adolf. Koronázási Emlékkönyv. Pest. Deutsch testvérek. 1867. 48, 56. o. : könyomat, címe : «A termesztményi ajándékok átnyujtása. Június 10. A 65. oldalon :) *«A koronázási ünnepély 5. napján, azaz június 10-én Ő Felségeik d. e. 11 órakor az országos és városi küldöttségeket fogadták. Közvetlenül erre következett a koronázási ajándék és Pest-Buda városok termenyajándokainak átadása . . . a menet, a mellyel az ország fővárosai, Pest és Buda ősi örökölt szokás szerint a termesztményi adományokat Ő Felségeiknek benyujtották. A menetet megnyitá egy világos kék füzőben fehéren öltözött sora a leányoknak, háromszinü övvel a vállaikon. Diszes kis kosárban virágot és gyümölcsöt vittek, valamint egy-egy úrhölgy Pestről és Budáról egy virágkoszorút vitt Őfelsége a Királyné részére. Erre következett a menet zöme és pedig az, melyben a városi lobogó lóháton víttve két lovagló által kisértetett.»* A leírás azután elmondja, hogy a sütők Céhe, *«segédjei és tanulói fejeiken fehér föveggel, fehér rokolyába öltözve cukorsüteményeket»* vittek tálcákon, utánuk jöttek a kenyérsütő pékek, a *mészárosok* és a *halászok* céhei. *Csikósok* kétéves csikót vezettek, egy felvirágozott kocsin *bárányokat* és *bornyakat* hoztak a mezőgazdák. *«Kissé hátrább a mészárosok lovagoltak, kék mellényben, fehér ingben bő ujjakkal és nem kevésbbé bő, fehér, magyar ránczban végződő gatyákkal, melyek szintúgy mint ingujjaik végei háromszinü szalagokkal voltak diszitve. Fejükön kis pörge, fekete kalappal, mely elborítva volt ama borzas, tollalakú fültől, melyet a közép oly költőileg árvalányhajnak nevezett el . . . A kocsi után ment az ünnepélyesen diszített ökör, terjedelmes, szélágazó szarvai virágkoszorúkkal voltak ékítve, hátát veres takaró fedte. Az ökröt háromszinü szalagon mészároslegények vezették, kik az előbbiekhez hasonlóan voltak öltözve.»* A leírás leírja az *óbudaiak* boros szekerét, a *kertészek* kocsiját, a *malmok* lisztes kocsiját. Végül a budai *mészáros Céh* ökréről megjegyzi, hogy az *«még gazdagabban volt ékítve»*. Az ökör kötelét a kis *Pfeiffer* István is fogta.

A Menet a középkori hódoló, homagiális Menetek emlékeit viseli magán. Ilyeneket *Fógel* József ír le II. Ulászló és II. Lajos Királyok Udvaráról írott két művében. Marzio *Galloti* di Narni (Salomon Hungaricus) leírja a budai Céhek jelvényes újesztendei felvonulását *Mátyás* Király Úr előtt.

A kis *Pfeiffer* István volt az első újlaki fiú, ki tízéves korában tökéletesen tudott magyarul a Reáliskolába való beiratkozásakor, ahol tanárai, a nagynevű *Stenzl* Guidó, *Say* Móric, és a magyar természettudományok történetnek nagynevű kutatója, *Heller* Ágoston voltak. Katonai éveit mind a *Jászkún Huszárezredben* szolgálta végig. Két izben volt *székesfővárosi Bizottsági Tag*, a *Budai Polgári Lövészegylet* legrégibb tiszteletbeli tagja volt.

Széke az egykori *Nagy Rókus-utca* 6. szám alatt — ma Lövőház-utca — volt. Az 1890-es években Székét feladta, szőlőmíveléssel foglalkozott és

ükei vendéglőjét vezette. Nagyatyja — a budai Polgárőr Huszárkáplár — tarsolyát és csákóját e sorok írójának kérésére ajándékozta a *M. kir. Hadtörténelmi Múzeumnak*. Pátriárkális vendéglátó asztalát régi veretű, patinás budai emlékezései meghallgatásáért keresték fel a históriás hangulatok barátjai: *Széchényi* Bálint, *Festetics* Pál és *Teleki* István grófok, *Unkelhäuser* báró, a volt horvát miniszter, *Burián*, az operaénekes, *Benedek* Sándor, a Közigazgatási Bíróság másodelnöke, vitéz *Aggházy* Kamil ezredes, *Bochkor*, *Zsiross*, *Westermayer* kuriai birák. Az öreg úr ugyanis kifogyhatatlan volt a jellemző és érdekes budai családi történetek elbeszélésében. E kötet számos, rokoni kapcsolatokat mutató tényeit ő közölte e sorok írójával. Egyik fia, *István*, mint főhadnagy verekedte végig a Világháborút, orosz fogságában, Wladiwosztokban a dán konzul titkára volt; harctéren szerzett betegségébe halt bele. Másik fia, János, mészárosmester. 1931 tavaszán halt meg. Temetésén az utolsó budai *Kalandás Testvérség*, a «*Szent Nóé és Három Királyok*» temető Céh vonult ki. Művelt, erős históriás érzékű, társas érintkezésben végtelenül kedves, régi vágású Mester volt, családja történetét, ősei szép Louis XVI. stílű bútorait őrizgette évszázados házában, melynek regényesen kedves udvara a tipikus régi módi szőlőmíves, vendéglős és mészáros udvar. Tisztes, komoly személye méltó volt őseihez, a budai Mesterekhez és atyjához, az utolsó budai Céhmesterhez.

Peringer Ferenc Mester Széke a Tabánban, az Attila-u. 650. házszám alatt volt. Vágóhídjáról munkánk más helyén emlékeztünk meg.

Gamauf Károly Mester Széke a tabáni *Kereszt*-ucca 683. sz. alatt volt, később a *Szarvas téren* (ma Szebeny Antal-tér). A tekintélyes személynek emléke ma is él az idős mesterek között.

Hatalmas termetű, veres szakállú mester volt *Schiller* György mester, széke a vízivárosi Irma-téren volt a 636. sz. a,. majd a budai Főutczában, az egykori Plébánia-köz sarkán, a régi Postaház mellett. Ez a budai Vásárcsarnok 1901-ben történt építésekor a régi ház lebontásakor szűnt meg. Az 1880-as évek végén ő vitte a budai Úrnapi körmeneteken a mészáros Mesterek zászlóját. Elnöke lett az Ipartestületnek, képét az Ipartestület Székháza őrzi.

Régi budai patricius családok tagjai voltak: *Frühwirth* Sámuel mester, akinek a Várban, Werbőczy-ucca 173. sz. alatt volt széke, *Birkhoffer* József mester, aki 1879 dec. 22-én lépett be az *Ipartársulatba* és 1930-ban halt meg pátriárka korban. Régi óbudai polgárnév *Niedermayer* Mihály mesteré is. *Fleischer* Kálmán rácvárosi Mester utódai máig élnek. A *Csalogány*-utcában volt *Pinterits* Károly mester (1834—1893) Széke. A Mester tekintélyes, nagy magyarérzésű, a Céh, a Társulat és a Testület életében szerepet vivő, Céhben szabadult régi vágású ember volt.

967. 1876. jan. 23. BUDAPEST.

A *Budapesti Mészáros Ipartársulat* által *Bóka* János segéd részére kiállított *«Bizonyítvány»*.

A bizonyítvány tanusítja, hogy *Bóka* János takácsi születésü fiú 1873. jan. 23-án *«Fabesch Márton helybeli budapesti mészáros-ipartársunk által tanoncul felvétetvén, azon időtől fogva mai napig akkép viselte magát, hogy szakiskolák befejezése után mint szakértő mészárosiparos-segédnek kijelentetvén, a segédek könyvébe iratott be»*.

Az okiratot *Fabesch* Márton elnök és *Kéler* László jegyző irják alá.

M., P.: a Céh régi pecsétlenyomata piros viaszban.

Az okirat a Céh legutolsó formájú *«tanulólevele»*. V. ö. 1882. aug. 2.

968. 1876. jan. 23. BUDAPEST.

Havranek Pál budai mészárosmester értesíti *Pfeiffer* János mestert, a *«Budapest I., II. és III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata»* elnökét, hogy az Ipartársulat alakuló közgyülésén számvizsgálóvá történt megválasztását nagy elfoglaltsága miatt nem fogadhatja el. V. ö. 1876. jan. 16.

P., m.

969. 1876. febr. 14. BUDAPEST.

«Buda I., II. III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata» választmányi ülése.

Az ülésen jelen voltak *Pfeiffer* János elnök, *Peringer* Ferenc alelnök, *Gamauf* Károly pénztárnok, *Schubert* Ede és *Schiller* György számvizsgálók, *Tomanek* Vencel, *Jankovits* József, *Poisz* Norbert, *Pinterits* Károly, *Berghoffer* József, ifjabb *Strausz* Ferenc, *Schäffer* János, *Niedermayer* Mihály, *Irtsek* Ferenc, *Sauerwein* Pál, *Varga* Ferenc bizottsági tagok és *Orbay* István titkár.

Az elnök jelenti, hogy a *«Budapesti Ipar s Kereskedelmi Kamarának»* multévi december hó 30-án kelt átirata szerint az *Ipartársulat* minden egyes tagja *«az uj kereskedelmi törvény értelmében czégét törvényszabta módon bejegyeztetni és rendes könyveket vezetni tartozik»*. A Választmány az átiratot tudomásul veszi, de abban állapodik meg, hogy *«tagjai kereskedők nem lévén, a cégbejegyzésre sem szoríthatók»*.

Az ipartársulati nyomtatványok, pecsétnyomó és «*Stampiglie*» bemutatása során a Társulat a Céh nyelvéről és új jelvényéről is határoz, amikor kimondja a Választmány, hogy «*valamennyi könyv, levelezés és általában az egész ügykezelés magyar nyelven vezetendő*» s az ipartársulati oklevelek csak magyar szöveggel bírjanak «*és homlokukon egy lobogót tartó Bárány legyen alkalmazva*».

A segédek betegápolási költségeinek beszerzése ügyében úgy határoz a Választmány, hogy a segédek heti béréből «*minden forint után 1 krajcár levonandó*». Végül jelenti az elnök, hogy «*Krems István úr a volt budai Céh volt elnökétől a céhládát, céhiratokat, könyveket, pecsétnyomókat s egyéb tárgyait már átvette, csak még az iratszekrényt nem vehette kézhez*».

P., m. A céhi élet heraldikája szempontjából páratlanul érdekes jelenség az a mód, ahogyan az *Ipartársulat 1876*-ban, modern időben alkot magának új címerszerű emblémát. Az *Isten Báránya* — mely már a 18. században önállósodott az ú. n. «Zechmeister-házon» és egyéb általunk bemutatott budai széki emblémán — itt teljesen elszakad a Keresztelő Szent Jánost ábrázoló címer novellájától, követi a címerfejlődés ősi útját: mellékcímerképből főcímerkép lesz. Itt «*in statu nascendi*»: a születés pillanatában láthatjuk azt a folyamatot, melyet a heraldika tanít, melynek keletkezési mozzanatai azonban ilyen dátumszerűen nem figyelhetők meg. — Ezen az ülésen szerelődik le a «*Legények Ládája*» ősi *hetifityingje* is és lesz belőle a «*bérből levont*» járulék. A «Bárány»-t l. 1877. márc. 25.

970. 1876. márc. 25. BUDAPEST.

Az *Országos Magyar Iparegyesület* által szervezett *Budapesti-rácvárosi Ipartanoda Ványi* Sándor 18 éves tanoncnak ideiglenes bizonyítványt ad az Ipartanoda második osztályának sikeres elvégzéséről. A bizonyítványt *Wehner* Gyula igazgató és *Patacsics* János osztályfőnök írják alá.

P., m. ny. üres lap.

971. 1876. április 8. BUDAPEST.

Az «*I. ker. Tabán városi Ipartanoda*» *Schäffer* József 16 éves tanoncnak bizonyítványt ad az ipartanoda második osztályának sikeres elvégzéséről.

P., m. ny. üres lap.

Ugyanezen a napon hasonló bizonyítványt nyert, ugyancsak a fenti Ipartanoda ugyanazon osztályának elvégzéséről *Székely* Zsigmond tanonc.

972. 1876. április 19. BUDAPEST.

Oláh János polgári mészáros Mester haláláról szóló, úgynevezett «*Szomorú jelentés*».

A Mester 51 esztendős korában halt meg, és a tabáni Temetőben temették el, a Promontori-utca (Budafoki-út) 22. sz. alatt lakott.

P., n., ny. A keskeny fekete széllel ellátott cédulát hamvvedres, római oltár fametszetű képe díszíti. A duc nyilvánvalóan a 19. század elejének «klaszikuskodó» («Néo-classique») divata korából való.

973. 1876. aug. 14. BUDAPEST.

«*Budapest I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*» *1876. évi aug. 14.-i választmányi ülése.*

Pfeiffer János elnök jelenti, hogy «*a főváros polgármesteri hivatala*» jelentéstételre hívta fel az Ipartársulatot az iránt, «*miként lehetne a budai mészárosokat a pesti közvágóhíd használatára kényszeríteni?*» Az ülés megbízza *Pfeiffer* János elnököt, *Peringer* Ferenc alelnököt és *Schubert* Ede számvizsgálót, hogy ez ügyben a szükséges lépéseket — elsősorban dr. *Patrubányi* György városi[1] főorvosnál — sürgősen tegyék meg.

Az ülés továbbá arról is határoz: «*mely időről tartozik a felszabadulást kívánó tanonc iskola bizonyítványt előmutatni?*» A Választmány kimondja, hogy «*jövőben, tekintet nélkül a felszabaduló korára, csakis az utolsó évben történt iskolai látogatást igazoló bizonyítvány fog érvényesnek tekintetni.*»

Végül a Választmány megállapítja, hogy a névjegyzék szerint az Ipartársulatnak 31 tagja van.

P., m.

974. 1876. okt. 10. BUDA.

Peringer Ferenc Mester bizonyítja, hogy *Bordán* József vízaknai születésű, 19 éves inas «*két évet, mint mészáros tanuló, becsületessen kitöltött s ezen idők alatt engedelmességet, józanságot és szorgalmat tanusított*». A Mester kéri a «*mészáros egyletet*», hogy *Bordán* Józsefet felszabadítani szíveskedjék. V. ö. 1870. dec. 2.

P., m. Az irat a «tanulólevél» modern megfelelője.

[1] Helyesen *Pátrubány:* szamosujvári örmény család.

975. 1876. okt. 14. BUDAPEST.

Auernek György óbudai, 1859. évi születésű ifjúnak az óbudai elemi népiskola bizonyítványt ad az ötödik osztály elvégzéséről. A bizonyítványt *Göndöcs* Lajos igazgató-tanító, *Martin* Konrád osztálytanító és *Harrer* Pál iskolaszéki elnök írják alá.

P., m. nyomt. üres lap.

976. 1876. nov. 20. BUDAPEST.

A «*Budapesti I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*» 1876. nov. 20-án választmányi ülést tart. A Választmány *Auernek* György, *Bordán* János és *Czimek* Henrik tanoncokat felszabadítja. A megbetegedett legények ápolási költségei tekintetében, minthogy ez «*naponta 75 kr.-ba kerülne a budai Irgalmas Szerzet kórodájában*», úgy határoz, hogy e «jelentékeny» költségek viselésének ügye megfelelő alap és szabványok hiányában «*további törvényhozásig függőben tartassék*».

P., m. Ezen a napon szünt meg a céhbeli beteg Legényekről a középkor óta folyó céhi gondoskodás, illetőleg a Legényeknek «Irgalmasrendiek»-nél a 19. sz. eleje óta történt ápoltatása. Az «*Irgalmasok*»-at «*Mizerik*»-nek és «*Mizerikordiánus*»-oknak hívják. (Misericordianus : irgalmas szívű.)

977. 1876. dec. 7. BUDAPEST.

Az I. kerületi elöljáróság felhívja a volt budai bognár és kocsigyártó-, szíjgyártó-, mészáros-, kordoványos-, gombkötő-, nyerges-, lakatos-, kőfaragó- és molnár- «*Társulat*» elöljáróit, névszerint *Fröchlich* Ignác, *Schleisz* György, *Kremsz* István (az Ipartársulat elöljárója), *Faulhammer* József, *Stangl* Lénárd, *Horák* Ferenc, *Bognár* Antal, *Eckermann* Ferenc és *Hoffmann* Lipót urakat, hogy a náluk levö «*társulati*» vagyont 100 frtig terjedhető bírság terhe alatt 3 nap alatt szállítsák be az Elöljárósághoz. V. ö. 1876. dec. 10—20. között.

P., m. másoló tintával készült másolat. Ezzel a rendelettel szerelödik le a céhi vagyon, illetőleg a «*Becsületes Láda*» ósi szerepe.

978. 1876. dec. 10—20. között. BUDAPEST.

A «*Budapesti I., II. és III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*» jelenti az I. kerületi Elöljáróságnak, hogy a volt budai *Mészáros Céh* még 1875. év november havában *Ipartársulattá* ala-

kult át s alapszabályait a «*Földmívelés-, ipar- és kereskedelemügyi Miniszterium*» már jóvá is hagyta. «*A volt budai Céh egy céhláda, régibb irományok és könyveken kívül már számos évek óta semminémű értékvagyonnal nem bír, így tehát társulati vagyon átadásáról szó sem lehet*» — mondja az Ipartársulat. De céhi vagyon léte esetében is «*az az ipartörvény 83. §-a értelmében az átalakult ipartársulat birtokába szállt volna át*». V. ö. 1876. dec. 7.

P., m. Ez az irat ad alapot arra, hogy a mai Ipartestület tulajdonában levő három és a Székesfővárosi Múzeumban őrzött negyedik Céhládára nézve megállapíthassuk: melyik volt a pesti, melyik a budai Céh «Mesterek Ládája», illetőleg «*Legények Ládája*».

979. 1877—1885. BUDAPEST—BUDA.

A budai Céhből lett Ipartársulat vegyes iratai a pesti Ipartársulatból megalakult mai Ipartestületbe való beolvadás előtti utolsó időkből.

P. m. és n., illetőleg egy kevert kétnyelvűség. (Magyarul fogalmazott iratokon németes móddal tett aláírások és viszont.) Az iratok ebben az időben is mintaszerű kezelést mutatnak. Mivel egyenként kisebb jelentőségüek, évenkint való összefoglalásban ismertetjük azokat.

1877. A *Társulat* még mindig ősi móddal: a volt Céhmester, az akkori Elnök, *Pfeiffer* János mester lakásán tartja összejöveteleit, itt szegődtetik és szabadítják a most már «*tanoncz*»-nak nevezett inasokat.

Az ülésekre kevesen járnak el, csak az öregek, az egykori Céhmesterek jelennek meg azokon. A *Társulat* díszes «*Mesteroklevél-űrlapot*» rendel: a Céhi hagyomány e ponton még él. A *Társulat* nagyon szegény, ingó vagyona után 20 kr. adót fizet. A vidéki Mesterek — a Hegyvidék községeiből valók — felé sem néznek a Társulatnak, illetőleg annak egyetlen *békásmegyeri, üröm, solymári* stb. tagja sincsen. A *Társulat* még zászlóval és fáklyával vonul ki a *Körmenetekre* és a *temetésekre*. Sok vita folyik a *fáklyák* miatt: elhatározzák, hogy tokos fáklyatartókat vesznek, majd úgy döntenek, hogy alkalmilag fognak fáklyákat kölcsönkérni: üres a Ládafia, nincsen pénz a fáklyákra sem. A végén mégis vesznek egyszerű viaszfáklyákat. December 10-én az *Iparegyesület* levelet intéz a Társulathoz: csatlakozzon ahhoz a mozgalomhoz, mely az 1872-i *Ipartörvény* módosítását, azaz a *kényszertársulást*

kimondó törvény megalkotását kívánja. Az Egyesület kéri a *Társulatot:* küldje be okmányai másolatát. Az *Ipartársulatok* életképtelenségét mutatja, hogy *Schiller* György mester levélben jelenti be kilépését: «*nem áll érdekemben, hogy a Társulat tagja legyek*». Az egész Társulatot láthatóan csak *Orbay* István jegyző rendszeretete, *Pfeiffer* János Elnök tekintélyes személye és az öregek hagyományossága tartja össze. Az *Ipartársulatok* tényleg fölösleges és meddő dolgok voltak. Ez áll az egész Országra. (V. ö. a II. Országos Iparosgyűlés iratait.) Ebben az évben csak két ülést tart a *Társulat.* Február 27-én a Székesfőváros Tanácsa pénzt kér a Társulattól iparoktatási célokra: a Társulat semmit nem tud adni.

1879. A fáklyákat *Ludwig* János budai viakszöntő és mézeskalácsos mester újraönti.

A család régi és tekintélyes budai familia volt. Házuk az 1880-as évek végén a *Főutca* és a *Vámutca* északi sarkán állott, a szemben levő ház ugyancsak a családé volt. Ebben volt a híres régi üzlet, mely lassan elsorvadt. Múlt század elejéről való feketére pácolt tölgyszekrényeit, asztalait, üveges tárlóit 1923 táján műkereskedők várárolták össze. A *mézeskalács* mint csemege és ajándék az 1880-as években még úgy élt Budán, mint ma például Nürnbergben. A föllendülő nagyvilági cukrosholmi — főleg a francia svájci cukrász, Émile *Gerbaud* készítményei szorították le a mézeskalácsot és egyéb mézes süteményeket — a régi idők eme pátriárkális egyszerűségű inyesholmijait — a *Ludwig*-család egykor híres készítményeit a gyermekajándék és a búcsús «*Búcsúfia*» népi-falusi színvonalára.

A Társulat — ősi szokás szerént — a *Budai Lövőház* tánctermeiben tartja ezévi közgyűlését.

Az ugyanott az udvaron állott magas ácsszerkezetű régi épületet, melynek ormát zászlós, puskás, ágyús, ágyugolyós céltáblás lövészi embléma díszítette, 1930-ban bontották le. Ugyanekkor restaurálták a táncterem ámbitusos udvarú házát, a régi híres budai lövészi-céhi polgári báljainak és vigadozások egykori tanyáját. (V. ö. *Guszman* József: A régi Szent János-kórház. Budapest, 1922.)

Október 20-án a *Társulat* véleményt ad a tervezett budai *Vágóhíd* helye ügyében. Az Adóhivatalnak kimutatást küld a tagokról: van 49 tag, ebből 28 tag felé sem néz a Társulatnak, tagdíjat nem fizetnek. A Társulatból 6 tag kilép az év folyamán, a jegyző fizetését közadakozás gyűjti össze. Az *Úrnapi Körmenet* után — tehát a középkor óta szokásos napon — tartott Közgyűlésen mindössze csak 10 tag jelent meg, közöttük *Kohn* Simon zsidó-

mészáros is: a határozatképtelen ülés nem tudott tisztújítást tartani.

Április 9-én *Tisza* Kálmán miniszterelnöknél jár deputációban a *Társulat* a tervezett *budai Vágóhíd* dolgában. A miniszterelnök azt válaszolta, hogy nincsen pénz: a *szegedi árvízkárosultak* segítésére kell az Ország pénze, azonban megígérte, hogy mihelyt lehet, foglalkozik a dologgal. A *Társulat* ebben az évben 9 tanonczot szabadít.

Május 4-én megint csak 8 tag jelent meg a másodszor összehívott és így másodszor is határozatképtelen közgyűlésen. *Orbay* István, a Társulat és több más kézmívesség érdemes, kitünő jegyzője ebben az évben családi okokból hazament ősei falujába, Kézdiszentlélekre, helyette *Tamásy* Antal lett a társulati jegyző.

1880. A *Társulat* szolgának felvesz egy *Rácz* János nevű rokkant idős legényt. Ebben az évben 80 krajcár vagyonadót fizet. A *Társulat* azt jelenti a Székesfővárosi Tanácsnak, hogy iparoktatási célokra semmit nem adhat addig, *«míg törvény nem szorítja az iparosságot a rendszeres társulásra»*. Április 12-én 9 tag lép ki. A *Társulat* egész évi jövedelme 568 forint. Ebben az évben 11 tanoncz szabadul, a Társulat járatja a *Gelléri* Mór által szerkesztett *Iparos Hírlap* német kiadását, az *«Industrie Zeitung»*. A tagok száma 2 új mester belépésével szaporodik. A régi céhnapi *Behívó Tábla* helyett írott vagy nyomtatott meghívó járja.

1881. Az *Ipartársulat* erős mozgalmat indít a *budai Vágóhíd* dolgában. Ez összehozza a mestereket: ami eddig még nem fordult elő az *Ipartársulat* életében: a november 27-i ülésen 38 tag jelent meg. Az ülésre a minden cselekedetében a régi Céhmesterek szellemében működő *Pfeiffer* János Elnök hívására megjelent *Darányi* Ignác (akkor országgyűlési képviselő és városi bizottsági tag), a későbbi földmívelésügyi miniszter, *Országh* Sándor országgyűlési képviselő és a társulat ügyvédje, *Andorfy* Károly. A tervezett budai *Vágóhíd* dolgát magukévá tették a megjelent képviselők. Már ezt megelőzőleg, még május 16-án a budapesti napilapok is foglalkoztak a dologgal. A *Pester Lloyd* e napi száma a *Helyi Híradó* (Lokal-Anzeiger) rovatban hosszabb hírt közölt a mozgalomról.

1873 óta folyik a vita — írja a cikk — : a pesti Vágóhidat bővítsék-e ki a budai mészárosok számára, avagy Budán építsenek-e Vágóhidat? A magánvágóhidak mai rendszertelensége mellett egyrészt az egészségügyi-állat-

orvosi ellenőrzés válik lehetetlenné, másrészt az Összekötő Vasútihídon vasúti kocsikban a Déli Vaspályától való élőmarhaszállítás a Vágóhídra és a vágott hús visszaszállítása a Lánchídon vagy megdrágítja a budai húsárakat, vagy ráfizetésbe viszi a budai mészárost, ha e költséggel nem számol.

A főváros iparrendészeti bizottmánya május 15-én foglalkozott a kérdéssel — írja a *Pester Lloyd* —: a bizottmány elhatározta a *Lágymányoson* vásárolandó telken való budai Vágóhíd felépítését. Ennek költségei (a telek ára nélkül) 171,000 forintot tennének ki.

A terv sohasem valósult meg, illetőleg a budai Mesterek tovább használták a pesti Vágóhidat.

Tamásy jegyző hirtelen elhalt, helyette jegyzőül *Trammer* Ferencet választotta meg az Ipartársulat.

A budai székek húsellátása úgy történt, hogy a *Lágymányoson* legeltetett vagy *Buda* más istállóhelyein bizlalt élőállatot a *Déli Vaspálya* indóházánál, vagy a *Kelenföldi Indóháznál* rakták marhaszállító kocsikba és így vitték át azokat az *Összekötőhíd* pesti fejénél levő Vágóhidra. Innen gyékényes mészároskocsik hordották át a húst Budára, esetleg a budai mészáros a pesti marhavásáron vett marhát vágatott a Vágóhidon, mint ma. A május 15-én tartott városi bizottsági ülésen a Társulat kérésére *Darányi* Ignác szólt erről a viszás helyzetről. Az *Ipartársulat* agilitása azt eredményezte, hogy 8 új tag lépett be a Társulatba.

1882. A *Budai Kereskedelmi és Iparbank bukása* miatt a Társulatnak egy 30 forintos részvénye odaveszett. A *Társulat* iránti érdeklődés folytatódik: 13 új tag lép be, közöttük az Elnök fia: *Pfeiffer* István Mester, ki mint a mai Ipartestület egyik Seniora, az idén hunyt el. Ez évben 8 tanonc szabadult. Egy-egy *szabaduló tanonc* 5 forintot fizet, a *mestertagdíj* 2 forint, az *oklevél* 1 frt 15 kr. A jegyző fizetését 80 frtra emelik. A *Társulat* a bakácstéri Templom építésére 5 frtot ajándékoz. Ez évi összes postaköltsége 62 kr., vagyona 639 frt 39 kr.

1883. Febr. 1-én elhalt *Stramm* Ferenc mester, temetésére a Társulat ősi céhi szokás szerint zászlóval és fáklyákkal vonul ki. A *bécsi marhavásár* áralakulására nézve *Pfeiffer* János elnök egy ülésen felolvastatja a sajtó híreit: a budai marhaárak — a 18. század óta (l. o.) — a bécsiekhez igazodnak ebben az időkben is.

Nemes *Paulovits* László (az egykori *Buda Szabad Királyi Főváros* egykori Senatora) az «új» Budapest II. kerületének lett előljárója, könyomatos körlevelet küld az *Ipartársulatokhoz*: az *Ipartörvény*, vagyis az 1872: VIII. t. c. 81. §-a értelmében közöljék az Előljárósággal, mint elsőfokú iparhatósággal az *«egyleti vagyon*

állását» és azt, hogy 1880-ban és 1881-ben mit fordítottak iparoktatási célokra.

A II. kerületben ezek az Ipartársulatok illetőleg Céhutódok működtek: az *egyesült kövező és cserépfedő ipartársulat*, elnöke *Wagner* Antal; a *szabóké: Oslányi* Mór, az *egyesült budai és óbudai kádároké: Jendtner* Antal, az *asztalosoké: Weisz* Antal, a *hentesekké: Biegelbauer* Jakab, a *bádogosoké: Breszlinger* Márton, a *szitásoké: Zangl* Jakab, a *csizmadiáké: Szatmáry* Endre.

Ebben az évben 33 taggal működik a *Társulat*, az Elnök még mindig *Pfeiffer* János mester, az alelnök *Peringer* Ferenc. Május 1-én a Székesfőváros Tanácsa 63 frt 90 krajcárt vetett ki a Társulatra *iparoktatási járulék* címén. A 2432. sz. a. kiadott végzés mutatja a társas, kari szellem nélkül szétesö, céhutáni ipari anarkiát, mely az Ipartársulatok meddő idején maguk útján járó, társtalan apró pontokká: *«egyedekké»* forgácsolták szét a széthúzó polgári osztályt, az iparosságot. A budai Ipartársulatok olyan szegények voltak, hogy a mintegy *hatszáz* forintnyi vagyonnal rendelkező budai Mészáros Ipartársulat — a budai hentesekével együtt — mint *«legtehetősebb»* szerepel a végzésben, mely megmondja, hogy *«a szabók ipartársulata a szegénység miatt feloszlásnak indult»*. Ez persze nem azt jelenti, hogy az iparosság tagjai maguk, saját személyükre nézve lett volna szegényebb, csak azt, hogy a társulati szellem tört meg a Céh megszűnése óta és a Mesterek — a szabad versenyt egyéni versenyfutásnak fogva fel — a maguk kis útjait járták, ahelyett, hogy szervezkedtek volna. A szóban levő 2432. sz. elöljárósági végzés ugyanis kiáltó móddal világít bele az *Ipartársulatok* korszaka szegényes éveinek meddő, káotikus zűrzavarába, mert megírja, hogy 1883. *május 1-én a budai hentesség, a szabóság, a kádárság, a kövezőség és a cserepesség még mindig a Céhlevél alapján működik*. Ami azt jelenti, hogy ezek a kézmívek *átugrották az ipartársulati korszakot*, illetőleg hogy *olyan közömbösség mutatkozott* nemcsak a budapesti iparosság, hanem az egész ország egyes iparosságazataiban is *a társulási eszme iránt*, hogy még egy ipartársulati alapszabályt megteremtő közgyűlést sem tudtak összehozni és a Céh megszűnése után is mint Céh működtek.

A magyar iparosság az *Ipartársulatok* idején még kiskorú volt, gyámságra szorult. Az ipari politika — melynek az iparosság felett gyámkodnia kellett volna — maga is kiskorú volt.

Mudrony Soma volt az, aki a korszak ipari vezetője lehetett volna. Belőle azonban — mint minden rajongóból — hiányzott a politikai elszántság, illetőleg nagy elgondolásai politikai kiviteléhez való ama fölényes erő

A Tekintetes, Körültekintő és Tudományos Pfeiffer János Mester Ur, a budai Céh utolsó Főcéhmestere Ura és fia, az öt-esztendős korában Legénnyé ütött Pfeiffer István: Mesterfia Legény, a későbbi Mester. 1862.

A németajkú Mester, aki a Szabadságharcban Ezredmészáros Mester volt, a Bach-Korszakban magyar bajszot és magyar ruhát viselt, a fiúcska magyar Legény módjára kurta Dókát és csizmácskát hordott.

Tekintetes Pfeiffer János budai Főcéhmester felesége, Tekintetes Birghoffer Johanna Mester Asszonyság. 1872.

Az utolsó budai Főcéhmesterné Asszonyság mint «Mesterlánya» atyja Székjogát örökölt budai Mester volt.

Az utolsó budai Főcéhmester Úr és Familiája: 1862—1872.

1872. Nemes Pinterits Károly Céhbéli budai Mészáros Mester Úr.
A horvát-magyar Mester Úr pörge magyar kalapot, Atillát, Garibaldi-szakállat hord, a markában régimódi Bikacsök.

is, mely kell ahhoz, hogy egy emelkedett szellem a Politika elkerülhetetlen emberi kicsinyességeihez ereszkedjen le. Ám *Gelléri* Mór, az ügyes tanítvány, sokkal kevesebb tehetségével, ámde sokkal több ügyességgel csinálta meg *Mudrony* Soma nagy elgondolásait, de a maga életét is. *Mudrony* Soma a gyakorlati kivitelezője *Széchenyi* és *Kossuth* iparfejlesztő nagy álmainak, *Gelléri* Mór e kivitelezés ügyeskezű, nagystilusú adminisztrálója. *Mudrony* Soma érezte meg legjobban a Céhből való átmenet idején a kézmívesség problémáit. A «vaskezű» *Baross* Gábor a kereteket adta meg az iparosodás útjai számára: ámde a kisipar lelkét nem érezte meg. Ehhez ő túlságos kemény, erős volt, viszont ő a nagy boltíveket akarta a nagy fundámentomokra felrakni. A kisipart ő a nagy keretek: *vasút, hajózás, országutak, posta, táviró* belső berendezésének tekintette. Utána senki sem jött, illetőleg csak jelentéktelen nevek következtek utána, akik helyett *Gelléri* Mór dolgozott.

1884. 1885. A teljes elszürkülés két éve: a teljesen eljelentéktelenedő *Társulat* csak irodai munkát végez. *Orbay* István visszatért Erdélyből és jegyzői állását ujból elfoglalta. Egyetlen említésre méltó esemény, hogy a *Társulat* május 1-én kartelszerű ármegállapítást végez: *64 krajcárban megszabja a budai marhahus árát*, 33 ipartársulati tag elfogadja az árszabást.

Az *Ipartársulat* a már elkészült 1883-i új ipartörvény szentesítése után végelgyengülésben kimúlva, beleolvadt a már ekkorra a volt pesti Céhből lett «*pesti*» *Budapesti Ipartársulatból* megalakult «pesti» *Budapesti Mészáros Ipartestületbe.*

Az Öreg *Pfeiffer* János úr, az utolsó budai Céhmester Úr örökre becsukta a *Becsületes Láda* tetejét. Becsülettel vezette át a kétszázesztendős budai *Céhet* az ujmódi *Ipartestületbe.*

Az Ősök *Ládáját* nem heraldikus pompájú, farsangi vidámságú Ládakísérés hozta át a Multból a Jövőbe: — «*Budáról Budapestbe*», mint *Ágai* Adolf után mondhatnánk — hanem egyszerű mészáros kocsi. A középkori oklevelek 1695 óta most jöttek át először a Dunán: 1695-ben Méhes Jákob Mester Pestről Budára vitte át azokat, mikor is Érsekujvárról, vagy valahonnan a Felvidékről hozta vissza őket Pestre.

980. 1877. jan. 30. BUDAPEST.

Az *Országos Magyar Iparegyesület* által szervezett budapesti I. kerületi Ipartanoda «*Ideiglenes Ipartanodai Bizonyítvány*»-t ad *Goldstein* Jakab budapesti születésű, 17 éves inas részére az ipartanoda második osztályának sikeres elvégzéséről.

P., m. nyomtatott üres lap. 1877. febr. 1-én *Strausz* Ferenc mester adott az inas részére németnyelvű bizonyítványt arról, hogy az 1875. július 8-tól 1877. febr. 1-ig hűséggel teljesített nála szolgálatot.

981. 1877. febr. 1. BUDAPEST.

Strausz Ferenc mester bizonyítványt ad *Goldstein* Jakab inas számára. V. ö. 1877. jan. 30.

982. 1877. febr. 25. BUDAPEST.

A II. kerületi Ipartanoda *Halfinger* István budapesti születésű tanoncnak bizonyítványt ad az ipartanoda második osztályának sikeres elvégzéséről. A bizonyítványt *Violich* Károly igazgató és *Violich* Ferenc osztályfőnök írják alá.

P., m. ny. üres lap.

983. 1877. febr. 26. BUDAPEST.

Az *Országos Magyar Iparegyesület* által szervezett budapesti I. kerületi Ipartanoda részéről *Blődi* Mór budapesti születésű, 18 éves inas részére kiállított «*Ipartanodai Bizonyítvány*» arról, hogy a nevezett inas az ipartanoda első osztályát elvégezte.

Az *Ipartanoda* 21 tantárgya: Vallástan, magyar olvasás, magyar értelmező olvasás, magyar szépírás, fogalmazás, német olvasás, német írás, polgári ügyiratok szerkesztése, fejszámolás, jegyszámtan, könyvvitel, népszerű természettan, vegytan- és géptan, nemzetgazdaság alapfogalmai, hazai történelem és földrajz, tekintettel az iparra, a technológia alapvonalai, szabadkézi rajz, mértani rajz, mintázás, erkölcsi viselet.

A bizonyítványt *Wehner* Gyula József első kerületi igazgató és *Töpfner* József osztályfőnök írták alá.

P. m. nyomtatott üres lap.

Hasonló bizonyítványt kaptak: 1877. márc. 1: *Frühwirth* János kőszegi születésű, 14 éves; 1878. február 7.: *Gombár* József temesvári születésű, 17 éves; 1878. jún. 28.: *Kaubek* János budapesti születésű, 16 éves; 1881. július 25.: *Udvari* János, kunszentmiklósi születésű, 15 éves; 1881. febr. 11.: *Brunner* Mihály soproni születésű, 16 éves; 1881. július 20.: *Franke* József martonvásári születésű, 16 éves; 1882. május 27.: *Neiser* János visegrádi születésű, 16 éves; 1883. ápr. 21.: *Brunner* István érdi születésű, 18 éves és 1883. dec. 7.: *Rácz* István budapesti születésű, 17 éves inasok.

984. 1877. márc. 20. PEST.

«Budapest I., II. és III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata» kéri a *Neues Pester Journal* szerkesztőségét (Lipótváros, Templomtér 2.), tegye közzé lapjában, hogy a Társulat márc. 25-én d. u. 3 órakor a *Vízivárosban*, Csalogány-u. 544. sz. a. közgyűlést tart. Aláírás: *Orbay* István társulati titkár (Víziváros, Fő-utca 120. sz.).

P. n. A *Neues Pester Journal* VI. 80. száma a *Vereinsnachrichten* (Egyesületi Hirek) rovatában közli a hirdetést, mely tehát az ősi *Behívó Táblával* történt *«Behivás»* («Einsag») modern utóda. Egykor a felszalagozott Táblával a Mesterek lakásán jelent meg két idős és nyugalomba vonult Mester és a Tábla felmutatásával *«hivták be»* a Mestereket és a Legényeket a Céhnapra. A Tábla hatalmi jelvény — a Céh Jogara — volt, felmutatása pedig szimbólikus cselekedet. Az Ipartársulat már a *sajtó* szürke és gyakorlati hírével hirdeti meg a *Céhnap* utódját.

A *Csalogány*-u. *544. sz.* a mai *Csalogány-u. 20. sz.* Ez a ház Idősebb *Birghoffer* József Mesteré volt 1848. előtt, tőle leánya, *Johanna*, Pfeiffer János Mesternek, az utolsó budai Céhmesternek felesége örökölte azt. Az *«utolsó Céhmesternő Asszonyság»* fivére, Ifjabb *Birghoffer* József ugyancsak mészárosmester volt. Az Ipartársulat tehát még az ősrégi céhi szokás alapján tartja a *«Céhnap»* utódját: az Ipartársulat *«évi közgyűlését»* a Céhmester utódjának, az Elnöknek lakásán.

Kézdiszentléleki *Orbay* István a székely kurtanemesi származású ipartársulati jegyző; munkája tanusága szerint rendtartó, pontos ember volt. A jelen iraton megadott cím Fő-utcza 120, a mai Fő-utca 12. sz., melynek telkén az 1890-es évek végén épült mai ház áll. A telek a *Fő-utca*, *Jégverem*-utca és a *Kapuczinus*-utca saroktelke. Idős mesterek közlése szerint ebben a házban, illetőleg annak a *Jégver.m*-utca és a *Kapuczinus*-utca sarkán álló részében lett volna a *Céh Székháza*. A mai Fő-utca 14. sz. alatti házban levő vendéglő — állítólag a *Veres Rák* — lett volna a budai mészáros Céh Legényeinek *Herberg*-je. Minden jel arra mutat, hogy ez a *Céhház* és a *Herberg* a török hódoltság előtti *Mészáros Fertály* történelmi helyén maradt meg, hiszen a *Halászváros* is itt maradt a helyén, a *Jégverem*-utca neve — ha 1875 után keletkezett is — a *Halászok Céhe* itteni 18—19. századi *jegelő helyeinek* emlékét őrizheti. (V. ö. a középkori budai *Vágóhídról* mondottakat.)

Ne felejtsük el, hogy a 17. századi *«Rossstaig»*: a *Lóhajtó Út* ide nyílt a mai Jégverem-utcára: ez volt a legrövidebb és egyben *egyetlen* dunai oldali feljáró a Várhoz, illetőleg a *Vizi Kapuhoz*, a későbbi *Ferenc József Kapuhoz*. Az út egy része *máig* megvan a volt *Lónyay* hercegi Palota mellett. *Halász, mészáros, lóusztató, csakis* itt járhatott fel a Duna felől a Várba, illetőleg az egész Vár középkori, törökkori és 18—19. századi forgalma *csakis* itt bonyolódhatott le a *Vár*, a *Vizi Város* és a *Halászok Faluja* között: logikus, hogy itt voltak a középkori *Királyi Istálló k*, a halászok és mészárosok *haltartó bárkái*, a *jegelőhely*, a *Vágóhíd*, a *lóusztató* hely. Azt se felejtsük el, hogy a

Halász városka («Fischerstadt») felett ott állott a *Halászok Tornya*, illetőleg a későbbi *Halászok Bástyája* is. Ez a hely lehetett a középkori Buda legnagyobb forgalmú vízivárosi dunai helye: a *Mészárosok* és a *Halászok Fertálya*. 1509. november 29-én (l. o.) a Budai Törvényszék elhelyezi a Mészáros Céh haltartó bárkáit a Határok közeléből: nem lehetetlen, hogy felülről, a mai *Ponty*-utca tájáról helyezte azt le ide, a mai *Jégverem*-utcához.

985. 1877. márc. 25. BUDAPEST.

A «*Budapesti I., II. és III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*» tagsági oklevele.

P. m. Könyomatú lap. Regényeskedő modorú, az 1850-es évek óta divatos, úgynevezett «*Uj gótikus*» folyondáros díszű keret fejében *Buda és Pest megszabadításának* allegórikus női alakjai, közöttük párnán fekvő *Isten Báránya a Zászlóval*, mögötte sugárzó felkelő Nap, hátsó terében *hegyes tájkép Tornyos falúval és legelésző marhákkal*. A keret bal alsó sarkaiban a *magyar Címer*, jobb sarkában *Buda Város Címere*. A tájkép nyilvánvalóan a budai mészárosságnak a *Hármashatárhegy* (*Dreihotterberg*: Óbuda, Buda és Hidegkút határhegye) nyulványán, — régi magyar nyelven «*bérczén*» — a *Kecskehegyen* (Gaisberg) volt legelőjét mutatja. A keret feje alatti füzér felett *Buda és Pest látóképe* a Lánchíddal. Az egykori céhi pecsét helyett: egyszerű betűvésésű p. v. p. Az oklevél *Pfeiffer* János Elnök részére szól, rajta «*Orbay István titkár*» aláírása. V. ö. 1876. febr. 14.

986. 1877. nov. 8. BUDAPEST.

Az Országos Magyar Iparegyesület (Budapest, IV. ker., Országút 10. sz.) nevében *Ráth* Károly alelnök és *Mudrony* Soma igazgató felhívást intéznek az ipartársulatokhoz, hogy lépjenek be az *Iparegyesületbe* és rendeljék meg *Mudrony* Soma «*Iparpolitikai tanulmányok a hazai ipar emelése tárgyában*» c. művét. V. ö. 1877. dec. 14.

A felhívás szövegét — mint a magyar ipar újkori történetének jellemző okmányát — teljes szövegében közöljük.

Tiszelt ipartársulat! Itt az idő, midőn a hazai ipar emelésének minden eszközét meg kell ragadnunk, ha azt nem akarjuk, hogy az évek óta érezhető *pangás örökössé váljon s a hazai iparnak teljes enyész tével végződjék*. Ezernyi sürgős feladat vár e tekintetben a törvényhozásra, a kormányra, a hatóságokra, sőt az egész nemzet összegére; de a legnagyobb és döntő fontosságu feladat magáé az iparosztályé, melynek jövőjéről és létéről van szó. Hogy az iparos érdekek eddig érvényre nem juthattak, s hogy ennek folytán a hazai ipar nem felelhetett meg azon nagy hivatásának, mely őt minden művelt és műveltségre törekvő nemzet körében megilleti, ennek egyik fő oka az, hogy az iparosok szét voltak szórva, magukra voltak hagyatva, s

ezért erőkifejtésre képtelenek voltak, s erőtlenségük tudatában saját érdekük iránt is a legnagyobb közöny vett erőt rajtuk, s ha itt-ott mutatkoztak is jóravaló törekvések, ezek tökéletesen elforgácsolódtak és eredményre nem igen vezethettek. A legelső és legsürgősb feladat tehát e ziláltságnak véget vetni, az iparosok ezreit *sorakozásra, erőegyesítésre* birni, hogy mint *egy test és egy lélek* törekedhessünk arra, a mit hazai iparunk emelése s az iparosok haladása, jóléte érdekében szükségesnek tartunk. Az orsz. m. iparegyesület, mely 10 évi működése folytán szerencsés volt mind a hatóságok, mind az iparosok, mind a nagy közönség bizalmát megnyerhetni, hivatva érzi magát ez ügyben a kezdeményezést megragadni, és felhivni az összes iparosokat, különösen pedig az ipartársulatokat, hogy az eddigi megbénító közönyből felocsúdva, sorakozzanak, egyesüljenek a hazai ipar emelésének zászlója alatt. Ha a hazában létező czernyi ipartársulat e zászló körül csoportosul, *oly erő áll elő, melyre nézve sok a mi eddig kivihetetlennek látszott, könnyűvé leend.* De az egyesület egy lépéssel még tovább is kivánt menni. Az egyesület — azon meggyőződésben lévén, hogy *a szép szavakból már elég volt, hogy most már tettekre van szükség,* — és hogy mindaddig tettekről szó sem lehet, mig határozottan meg nem tudjuk mondani mi a teendő — két évig tartó tanácskozások és kutatások után, egy művet hozott létre, melyben össze vannak foglalva *mindazon teendők, melyek a hazai ipar emelése czéljából a törvényhozásra, a kormányra, a nagy közönségre, mindenek felett pedig az ipartársulatokban egyesült iparosokra várnak.* E műre vonatkozó értesitést és felhivást, mely némi fogalmat ad a mű tartalmáról — mellékelve van szerencsénk csatolni. Az egyesület e szerint azon tudatban van, hogy midőn a hazai ipar emelésének zászlóját felemeli, az iparosok ezreinek irányt is képes jelölni, melyben haladva, eredményre juthatnak. Az előadottak után a következő felhivással fordulunk a t. ipartársulathoz: 1. Határozza el a tisztelt társulat, hogy az országos magyar iparegyesülethez, mint a hazai ipar emelésének társulati központjához csatlakozik, s e végett az egyesület tagjai sorába lép. Erre nézve megjegyezzük, hogy a csatlakozás a mellékelt jegy kitöltése és beküldése által történik. — A jegy hátán olvashatók a tagok kötelezettségei és jogai. 2. Határozza el a t. társulat, hogy azon művet, melyről a mellékelt «Értesités» szól, s melyből magára a társulat működésére nézve s általában a hazai ipar emelésének eszközeire nézve sok nélkülözhetlen tájékozás meríthető, megrendelni kivánja. Erre nézve megjegyezzük, hogy azon esetben, ha a t. társulat a *tagok sorába belép, a művet oly csekély áron nyeri, t. i. 1 frton, mely a bolti árnak* (2 frt 50 kr) *csupán 2/5 részét teszi.* A megrendelés legczélszerűbben történhetik postautalvány által, — de történhetik levél vagy levelezési lap utján is. Mihelyt a t. társulat csatlakozási nyilatkozata beérkezik, azonnal sietni fogunk az egyesület *Anyagi Érdekeink* czimű lapját elküldeni és pedig a *folyó évben megjelent összes számokat,* hogy igy a t. társulat az egyesület legközelebbi működéséről némileg tájékozva legyen. Becses válaszát mielőbbre várva, és azon reményben, hogy a t. társulatot legközelebb szerencsénk lesz a hazai ipar emelésére törekvő országos m. iparegyesületnek tagjai sorában üdvözölhetni Maradtunk hazafiui üdvözlettel Budapest, az orsz. m. iparegyesület igazgatóságának 1877. november 8-ikán tartott üléséből Az igazgatóság nevében: *Ráth Károly* alelnök. *Mudrony S.* igazgató.

Az Iparegyesület a »Felhivás«-hoz csatolja az *Alapszabályok* kivonatát:

A tagok jogai és kötelességei.

4. §. Az iparegyesületnek tagja lehet minden polgári jogainak teljes élvezetében lévő egyén vagy jogi személy. A tagok vagy alapitók, vagy rendes tagok. Minden alapitó tag legalább 100 forintnyi alapitványt tesz. Minden rendes tag kötelezettséget vállal, hogy hat éven át 5 frtnyi évi járulékot fizet. 5. §. A tagok felvétele ..... az igazgatóság általi választás által ..... történik, fentartatván a képviselő bizottságnak az igazgatóság javaslatára bekövetkezendő jóváhagyása. ..... 6. §. Az alapitó tagoknak szabadságukban áll az általuk alapitott tőke befizetése helyett, arról kötelezvényt állitani ki; ez esetben az alapitványi tőkétől 5 %-nyi kamatot fizetnek. Az alapitó tag halála után az örökös vagy új kötelezvény kiállitása által az örökhagyó kötelezettségeibe és jogaiba lép, vagy a jegyzett tőkét készpénzben befizeti. 9. §. A rendes tagok tagsága hat évenkint újittatik meg. A mely tag a hatodik év lefolyása alatt kilépési szándékát be nem jelenti, további hat évre újra tagnak tekintetik. 10. §. Az egyesületi tagok: *a)* a közgyüléseken szavazati és inditványozási joggal birnak, s egyaránt választók és választhatók; *b)* az egyesület könyvtárát, olvasótermét, gyüjteményeit az egyesület helyiségében szabadon használhatják; a tudományos előadásokon és találmányok stb. bemutatása és megismertetése alkalmával külön díj fizetése nélkül bármikor jelen lehetnek; *c)* az egyesület lapját ingyen, egyéb kiadványait olcsóbban kapják, mint a közönség; *d)* az egyesület időszaki vagy állandó kiállitási helyiségeiben a helyek váltásánál saját iparmüveik számára nem tagokkal szemben kedvezményben részesülnek; *e)* a közgyülésen kivül irásban, vagy szakosztályaik, illetőleg helyi osztályaik utján, javaslatokkal járulhatnak az egyesület elé, s viszont ettől szakukba vágó tárgyakban véleményt, utasitást várhatnak. Jogi személyek meghatalmazott által gyakorolják tagsági jogaikat.

887. 1877. dec. 11. BUDAPEST.

A budai Cs. és Kir. Katonai Élelmezési Raktár a budai *Ipartársulathoz*, illetőleg *Pfeiffer* János elnökhöz (II., Csalogány-u. 5.) fordul és közli vele, hogy mozgósitás esetére *Gasl* Lajos, *Tröger* Lajos, *Zsalka* József és *Horváth* Mihály legényeket jegyezték elő a tábori élelmezési intézeteknél *tábori mészárosnak (Feld-Verpflegs-Anstalten)* való esetleges behivás céljára. A Parancsnokság kéri az Ipartársulatot, hogy a következő évre is jelöljön ki ügyes és megbizható legényeket, közli, hogy a behivandókkal az esetleges szerződést majd később kötik meg.

P. n. Ugyanilyen átiratok: 1877. febr. 6., 1878. jan. 30., 1879. márc. 26. — Az intézkedésre az 1878-ban lefolyt boszniai *Occupatio* adott alkalmat. Mint ma már tudjuk, a *Monarchiát* már akkor fenyegette egy orosz háború lehetősége, ami 1887-ben igen komoly formákat öltött.

933. 1877. dec. 14. BUDAPEST.

Az *Országos Magyar Iparegyesület* igazgatósága értesíti az «*I., II., III. kerületi és vidéki Mészáros Ipartársulatot*», hogy az «*Iparpolitikai tanulmányok a hazai ipar emelése tárgyában*» című munka az *Egyesület* kiadásában megjelent. A művet az *Egyesület* kutatásai és tanácskozásai nyomán az egyesület megbízásából *Mudrony* Soma egyesületi igazgató írta.

A mű közrebocsátásával az Igazgatóság elsősorban azt a célt kívánta elérni, hogy az iparfejlesztési politika főbb irányelveit «*egy iparügyi emlékiratban*» kijelölje és egyfelől a törvényhozást és a kormányt, másfelől magukat az iparosokat és az egész közvéleményt tájékoztassa azokról az utakról és módokról, melyek alkalmasak arra, hogy a hazai ipar fejlesztését előmozdítsák.

Ehhez képest a mű, mely 12 fejezetre oszlik, az *iparügyi szervezetek történelmi fejlődésének* és mai helyzetének kritikai ismertetése mellett felöleli mindazokat a problémákat, melyek az *iparfejlesztés* körül számba jöhetnek. Rámutat az *1872. évi Ipartörvény* hiányaira, az iparoktatásra, mint közgazdaságpolitikai feladatra, az Állam, a társadalom és a különböző iparszervezetek és Kamarák feladataira és az iparfejlesztés körüli szerepére.

«*Függelékben*» ismerteti azokat a válaszokat, melyek az egyes iparágak fejlesztése tárgyában feladott kérdőpontokra ez iparágak vezetőférfiai részéről beérkeztek: *Jordán* Károly válaszát a *bőrgyártás* tárgyában, a *Budapesti Esztergályos Ipartársulat* nyilatkozatát, *Schunda* Wenzel János hangszergyártó válaszát a zeneszergyártási ipar, a *Calderoni* és Társa cég válaszát a physikai és vegytani eszközök és tanszerek készítése tárgyában.

A munka a *céhi élet* elmúlásának és a szabadversenyre alapozott szabadipar-gyakorlás bimbózásának határán keletkezett, tehát magában foglalja a korszak egész problémaszövedékét. Az «*Industrializmust*», a Gyáripart mint nemzeti feladatot állítja be, melynek célja nem a nemzeti tőkék áthelyezése, hanem az eddig holtan heverő tőkék gyümölcsözővé tétele. Felveti a *tömegtermelés*, a «*manufacture*»: a finom kézmívesi ipar és a *házi ipar* problémáit. Az iparfejlesztés kiindulópontját utóbbiban látja, mint olyanban, melyre a tanult kézmívesi ipar és a gyáripar mint alapra épül fel. Az ipar történelmi osztályai: *tanuló, segéd, mester* helyett az új kategóriákat, a *munkásokat* és a *munkaadókat* látja

meg. Rendkívül érdekesen ír a *régi* ipari életnek az *új* életbe való átértékelésénél mutatkozó *»veszmezavarról»*. Ma már — írja a mű — *vállalkozók, művesek* és egyszerű *munkások* vannak : a *gépek* azonban *«nem semmisítették meg ezt a régi tagoltságot, hanem csak kibővítették azt»*. Nem a *gyáros* teszi az iparososztályt, hanem a *művesek* osztálya. A *vállalkozási szabadságot*, mint sarkalatos alapgondolatot emeli ki. Viszont rámutat arra, hogy az új gép sem tépheti szét a *mester, segéd és tanonc* viszonyát, mely *«nemcsak munkaviszony, hanem örökre megmaradó tanviszony is»*.

Behatóan foglalkozik az egykori *céhszervezetek* elfajulásával. Felveti a kérdést : *önkéntes társulatok* legyenek-e az ipartársulatok, vagy *«intézvényes jellegel bíró»* testületek? Követeli, hogy az *ipartársulatok szövetséget alkossanak*. Az *iparosoktatás* terén az Állam legyen a kezdeményező : *«alkalmazzon tankényszert»*.

Bőven fejtegeti ennek a kérdésnek *«socialis»* jelentőségét. Behatóan foglalkozik az új elhelyezkedésű iparba bevonuló *«vállalkozó nagytőkések»* szerepével. Utal arra az erkölcstelen helyzetre, hogy a *pusztuló kisipar telepeit devalvált áron vásárolja össze a nagytőke*. Megállapítja, hogy az átalakulás primitív viszonyok közt találta az országot : *Magyarországnak nincs ipari fővárosa*.

Felveti az *állami beavatkozás* szükségét, foglalkozik azzal az elmélettel, mely ebben az időben, mint a *«be nem avatkozás»* tana szerepelt, felveti az *«állami beavatkozás lehetőségeinek és határainak»* kérdését.

A művet az Igazgatóság, mint tízéves munka eredményét, ajánlja a magyar iparosság figyelmébe, az ismertetést azzal zárja be, hogy *«a nemzet iparossági szelleme az ipar éltető légköre»*.

A művet mi a magyar-ipartörténet legkimagaslóbb jelenségének tartjuk, mintegy *Széchenyi* István és *Kossuth* Lajos kérdései gyakorlati beteljesülésének.

Mudrony Soma (szül. : *Késmárk*, 1841. nov. 27., meghalt : Kisszlatina, 1897. okt. 1.) újságíró, 1867-től az *Országos Iparegyesület* titkára, később igazgatója, több cikluson át függetlenségi programmal országgyűlési képviselő. Nevezetesebb munkái : *A vámügy és Magyarország közgazdaságának újjászervezése*. Budapest, 1874 ; *Iparpolitikai tanulmányok*. U. o. 1877 ; *A vámkérdés megoldása*. U. o. 1896.

Ráth Károly (szül. Budán, 1821. febr. 20., meghalt Budapesten, 1897. júl. 30.) 1841-ben táblai jegyző, 1860-tól tagja az *Országbirói Értekezletnek*, 1867 : Pesten a *Józsefváros* országgyűlési képviselője, 1871 : a Királyi Tábla alelnöke, 1873 : Budapest főpolgármestere. Kora a «Három Károly» (ő, Kammermeyer Károly, Gerlóczy Károly) kora.

989. 1878—1887. BUDAPEST (BUDA).

A «*Budapest I., II., III. kerület és vidékének mészáros-ipartársulata*» évnegyedi 2 forintos (osztrák értékben) tagsági díjairól szóló nyomtatványok

P., m., n. nyomt. üres lapocska.

Az eredeti szöveg:

Nr. 16. II. Quartal. Herr Stollar Andreas Mitglied der «Budapest I. II. és III-ik kerület és vidékének mészáros ipar-társulata» hat für das II. Quartal: April, Mai, Juni 1878. 2 fl. ö. W. an die Genossenschafts-Kassa baar entrichtet. Budapest, am 1. April 1878. Stefan *Orbay*, Sekretär. Karl *Gamauf*, Kassier.

Quartal: itt a régi sokszor említett «*Quattember*», vagyis «*Kántornap*», vagyis a negyedévi céhi ülés által adott *évnegy. d.* — E címzésben a «*Herr*» mellett a «*Frau*» is szerepel, az özvegyi székjogos mesternéasszonyok címe. — A «*Genossenschafts-Kassa*» a régi Céhláda helyébe lépett. — A szöveg még kétnyelvű: német és a címben magyar, de az Ipartársulat bélyegzője 1876-tól kezdve már magyar.

990. 1878. febr. 8. BUDAPEST.

Klein János, rákoskeresztúri születésű, 18 éves szabaduló tanonc elemi ismétlőiskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

991. 1878. márc. 16. BUDAPEST.

Szijártó Dávid, váci születésű 18 éves, szabaduló tanonc népiskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

992. 1878. március 30. BUDAPEST.

Peringer Ferenc Attila-utca 650. sz. alatti saját házában dolgozó budai mester március 24-én tanulólevelet állít ki *Nagy* János mócsai születésű, 23 esztendős kitanult inasa számára és kéri *Pfeiffer* János ipartársulati Elnököt, hogy a fiatalembert a Társulat szabadítsa fel.

P. m.

993. 1878. máj. 9. BUDAPEST.

Schromm Károly, óbudai születésű 18 éves, szabaduló tanonc ismétlő népiskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

994. 1878. júl. 24. PÁZMÁND.

Gothárdi János, pázmándi születésű, 19 éves szabaduló tanonc népiskolai bizonyítványa.

P. m. A bizonyítványt *Krizsán* János esperesplébános, mint iskolaigazgató írta alá.

995. 1879. jan. 6. SZÉKESFEHÉRVÁR.

«*A székesfehérvári 1879-i országos ipar-, termény- és állatkiállítás*» végrehajtó-bizottságának elnöke, gróf *Zichy* Jenő, figyelmébe ajánlja *Pfeiffer* János mesternek, a budai *Mészáros Ipartársulat* elnökének, az 1879. évi május és június hónapjaiban «*Ő cs. kir. Fensége, József főherczeg fővédnöksége, Fehérmegye és székhelyének és a magyar kormánynak pártfogása mellett*» rendezendő «*országos műipar, mezőgazdasági és állattenyésztési kiállítást*», melynek célja «*hű és könnyen áttekinthető képét nyújtani mindannak, amit szeretett hazánk és melléktartományai az érintettek terén előállítani képesek, továbbá előtüntetni az utóbbi években az egyes ágakban történt haladásokat és javításokat, valamint az egyes cikkeknek hasonnemű külföldi gyártmányokkal szemben elért versenyképességét*».

A végrehajtó bizottság elnöke kéri az ipartársulat elnökét, hogy a kiállítást «*becses támogatásában részesíteni*» és «*a kiállítási eszménynek minél több barátot és résztvevőt szerezni*» méltóztassék.

P., m. A kiállítás egyik oldalról a *Kossuth* Lajos által kezdeményezett «*Iparműkiállítás*» természetes és egyenes magyar folytatása, másrészt a német «Messe»-k hatása, mindenesetre a magyar iparpártoló és iparfeszlesztő mozgalmak korai, vidéki, tehát annál értékesebb jelensége.

996. 1879. április 7. BUDAPEST.

Az *Országos Magyar Iparegyesület igazgatósága* és az *Egyesület* segélybizottsága felhívást intéz a tagokhoz, hogy a szegedi árvízkárosult iparosok számára segélyadományokat juttassanak.

P. m. és n.: nyomtatott körlevél.

T. polgártárs!

Az árviz által elpusztitott legnagyobb alföldi várost, *Szegedet* uj életre kell kelteni. A nemeslelkü áldozatkészség, mely a szerencsétlen város iránt nemcsak hazánkban, hanem a müvelt világ legtávolabb országaiban is nyilvánul és százezreket nyujt a megrenditő vész által sujtott lakosság nyomorának enyhitésére, azon reményre jogosit, hogy a feladat teljesülni fog.

Hogy ez megtörténhessék, arra nem elégséges a kegyadományok gyüjtése és szétosztása: *a város feltámadásának egyik legfontosabb tényezője az ipar.* Az elpusztult területet csak az ipar teheti lakható várossá; csak ennek segitségével népesülhetnek be ujra az omladékló lakok. Ezért főfeladat, hogy a romok felett az ipar ismét elkezdhesse hangyaszorgalmu munkáját. Nem lehet kételkedni, hogy a vész színhelyéről országszerte elszéledt iparosok tettereje, kitartó szorgalma képes lesz a várost ujra lakhatóvá tenni, ha nekik módot nyujtunk, hogy visszatérve műhelyök színére, mielőbb munkához foghassanak. Az alulirt iparegyesület feladatává tette ennek lehetővé tételét az által előmozditani, hogy a szerszámaiktól megfosztott iparosokat *szerszámokkal kivánja ellátni.* Ezért azon hazafias kéréssel fordulunk iparos és kereskedő társainkhoz, főleg azokhoz, kik szerszámok előállításával vagy elárusitásával foglalkoznak, és tágabb körben mindazokhoz, kik Szeged iparosait ismét munkaképessé tenni kivánják, hogy *akár kész szerszámokkal, akár pénzbeli adományokkal,* melyek *csak* szerszámok vásárlására lesznek fordithatók, segitsék elő az egyesület által kitüzött czélt, mely meggyőződésünk szerint egyik kiváló tényezője lehet annak, hogy a magyar Alföld nagyhivatásu ipari központja romjaiból feltámadjon. Különös sulyt fektetünk természetben adandó szerszámokra, — meg levén győződve, hogy alig van iparos, ki szerszámainak feleslegéből egy-két még használható darabot ne ajánlhatna fel szükölködő szaktársainak javára. Az adományokat az orsz. m. iparegyesülethez (Budapest, IV. ker., Károly-körút 10. szám, I. emelet) kérjük intézni. Magától értetik, hogy az egyesület a beérkező pénzek és szerszámok lehető legczélszerűbb felhasználásáról és különösen arról gondoskodand, hogy a szerszámok bevásárlása szakférfiak által történjék, és azok Szegeden az ottani ipartársulatok közbejöttével, osztassanak ki. Az adományokról az egyesület részletes nyilvános számadást teend. A szent czélt iparos társainknak még egyszer melegen szivökre kötvén, maradtunk Budapest, 1879. april 7-én. Az orsz. m. iparegyesület igazgatósága nevében: *Dr. Szabóky* Adolf, alelnök. *Mudrony* Soma, igazgató. Az orsz. m. iparegyesület segély-bizottsága: *Bobula* János, elnök, *Csepreghy* János, *Strobl* József, *Zellerin* Mátyás, *Korompay* Ágoston, *Ördögh* Ferencz.[1]

997. 1879. május 31. BUDAPEST.

A II. országos Iparosgyülés jegyzőkönyve és körlevelei.

P. m. kisrészben német nyomtatványok, körlevelek, felhivások, értesitések.

A Gyülést az *Országos Magyar Iparegyesület* illetőleg *Ráth* Károly Budapest Polgármestere elnöksége alatt az ő és *Mudrony* Soma agilitása létesitette. Mellette, mint a Gyülés jegyzője *Gelléri* Mór működött.

[1] *Zellerin* Mátyás kútfúró és vizvezetékberendező lakatosmester, *Bobula* János épitőmester.

A Gyűlés az újkori magyar ipar fejlődésének igen jelentős megmozdulása. A céhi intézmény megszűnése után tartott első Kongresszus tulajdonképpen az új viszonyok közé került kisiparosság bajainak és a magyar ipar problémáinak első feltárása egy országos megnyilatkozás kereteiben, az *Ipartársulatok* idejében, a céhi intézmény törvényszabta megszűnését követő *zavaros átmeneti időben*, a kisipar és a *gyáripar* első összecsapásakor. A *Ráth* Károly és *Madrony* Soma által lefektetett alapgondolatok — melyeket irodalmi munkájuk ismertetésénél fejtettünk ki (l. o.) — tulajdonképpen itt lombosodtak ki. Az *Ipartársulatok* intézménye tulajdonképpen ezen a Kongresszuson bukott meg, és az *Iparlestületek* intézménye itt született meg: a szabadosságba és szervezetlenségbe belcúnt iparosság itt követelte a *kényszertársulás* illetőleg az *Iparlestületek* megalakítására vonatkozó törvényt.

A Gyülésen olyan tömegek jelentek meg, hogy azt a *Vármegyeház* terme helyett a *Vigadó* nagytermében kellett megtartani.

Kilenc Kereskedelmi és Iparkamara, 579 ipartársulat, iparosegyesület és kör, 817 képviselővel képviseltette magát 46 581 iparos nevében. A Gyülés elnöke *Bakay* Nándor lett. A vezetőség az «*Iparlestületi*» intézményének megszervezésére külön Szakosztályt szervezett meg.

A Gyűlés legfontosabb határozata az volt, melyben az ország iparossága az *1872-i ipartörvény sürgős felülvizsgálását követelte*, főleg azt, hogy törvény intézkedjék a *kötelező ipartársulásokról*, hogy az ipartársulatok törvény értelmében tömörüljenek *iparkamarákba* és hogy ezek felett *ipartanács* működjön. Az ipartársulatok részére a Gyűlés *testületi jogokat* és *hatáskört követelt*, követelte a *tanoncképzést*, a *segédmunkások* (iparossegédek) szakmabeli és *szellemi továbbképzését*, az iparosok *szakiparosokúl* való minősítését.

Mindez az *Ipartársulatok* megteremtéséhez, illetőleg az *1882-i új ipartörvény* megalakulásához vezetett, illetőleg annak első előkészítése volt.

A Gyűlésen szó volt az *ipari továbbképző iskolákról*, *ipari középtanodákról*, *műipariskolákról*, *ipariskolai biztosokról*, *iparosrajziskolákról*, *kölcsönpénztárakról*, *raktározási szövetkezetekről* és *árucsarnokokról*, *termelő szövetkezetekről*. Felvetődött az *országos kiállítás* eszméje. *Helfy* Ignácz az 1888-ra tervezett Ezredéves Országos Kiállítás mellett érvelt.[1]

[1] 1896-ot csak később állapították meg a 996—1896 «*Millenium*» évéül, illetőleg a történelemtudomány 1879-ben még bizonytalanságban volt az iránt, melyik évet lehetne felvenni az úgynevezett «*Honfoglalás*» hosszú korszaka befejező évéül. V. ö. 1896.

Az iparosok erélyes szavakkal követelték, hogy az állami építkezéseknél és a *Honvédség* felszerelésénél kizárólagosan, a *Közös Hadsereg* ellátásánál pedig megfelelő arányban a *magyar ipart* vegye igénybe a kormányzat. Súlyosan kifogásolta a Gyűlés az állam *hivatalos gépezeteinek lassúságát: egyszerűsítést* követelt.

Szóba kerültek az ipar érdekeit sértő *országos és heti vásárok.* Előbbiekre nézve a Gyűlés megállapítja, hogy azok régi jelentőségüket elvesztették, azokon az árúczikkek csak elfecsérelődnek. A Gyűlés azt kívánja, hogy *új országos vásárokat a kormány ne engedélyezzen.*

Gelléri Mór az *iparos-ifjúsági egyletek* támogatására terjesztett elő javaslatot, főleg a *továbbképzés*, a *betegsegélyezés*, *a munkaközvetítés* és az «*utasfogadó szállók*» megszervezése tekintetében.

Gelléri Mór (1854—1928) újságíró, 1872-től kezdve állandóan az iparosügy sajtójának szenteli életét, 1880-tól az *Országos Iparegyesület* titkára, 1896-tól *igazgatója*, a *Kereskedelmi Múzeum* megteremtője, az ezredéves országos kiállítás titkára. Önállóan megjelent művei főleg a céhintézmény megszűnése utáni magyar ipartörténetre nézve forrás értékűek. (Ötven év a magyar ipar történetéből. Bp. 1892. — Ipartörténeti vázlatok. 1906. — Hetven év a magyar ipar történetéből. 1912.) *Mudrony* Soma nagyvonalú elgondolásait ő veszi át, folytatja és valósítja meg.

A Gyűlés új *házaló törvényt* követelt, mert 1879-ben még érvényben volt a császári Kormány által 1852-ben kiadott *házalási Pátens*. A gyűlés a felsőmagyarországi házaló *drótosok* és a *Gottschee* lakóinak házalását fenntartandónak véleményezte.

Házaló iparágak és kereskedők voltak: a felvidéki ablakos, drótos, vászonfehérítő, fenyőmadaras, kosaras, túrós, borovicskás tót és szepesi német gyolcsos; a délvidéki bózasörös és szivialekváros, a kocsikenő kulimászos, vándorasztalos, esernyős, káposztataposó, küttisztító stb.

A «*kucséber*» neve helyesen «*Gottschee-er*», «*Gottscheber*», vagyis *Gotschee*-ből való. Ez *Krajna* Herczegségnek egy «Grófság» rangjára emelt szegény vidéke. Lakóinak Ferencz Császár adott szabadalmat arra, hogy az Örökös Tartományokban és Magyarországon déligyümölcsökkel és egyéb édességekkel kosárral házalhassanak, illetőleg sorsot huzassanak számokra tett fogadással. 1914 előtt még «valódi» «Gottscheber»-ek járták a világot.

A Gyűlés kikelt a *vándorraktárak*, az *önkénytes végeladások* és *önkénytes árverezések* ellen. Sérelmesnek tartotta a *fegyenczipar* erkölcstelen túltengését. Mindezeknek a képviselőházhoz és a kormányhoz való felterjesztésére *központi bizottságot* szervezett.

Az iratok kitűnő képét adják a Céhek megszűnését követő idők helyzetének. Alig volt város Magyarországon, ahol azonos formákat mutattak volna az *Ipartársulatok*. Sok városban két-három *vegyes Társulat* működött: az iparosság abba állott be, amelyikbe neki tetszett. Neveik a lehető legkülönbözőbbek voltak: *társulat, egyesület, egylet, iparegylet, általános iparegylet, vegyes iparegylet, egyesült ipartársulat.* Mindezeknek voltak külön szakosztályai, például *Hajdúböszörményben* volt egy *Egyesült Társulat*, melyben csizmadiamesterek is voltak, de volt egy különvált «*Csizmadia Szakoszlály, mint külön ipartársulat*» is. *Losonczon* még 1879-ben is csak *alkalmi közgyűléseken* ült össze az iparosság és még csak vegyes ipartársulata sem volt. *Abrudbányán* két egymástól független vegyes társulatba tömörültek ugyanolyan ipari ágazatok, a csizmadiák és tímárok azonban külön társulatot alkottak, de volt egy «*Kötelékén kívül álló Egyesület*» is. Sok helyen csak *kaszinószerű* laza társulás *(Olvasókör, Iparoskör)* működött. Kis falukban — például *Várkeszőn* és *Egyházaskeszőn* a *takácsoknak* és a *kőműveseknek* volt közös társulatuk. A nagyszebeni mészárosságnak 48 tagot számoló *Genossenschaft*-ja volt. *Nyírbátorban* a zsidó iparosok társulatba tömörültek, a keresztény iparosoknak semminemű társulatuk nem volt. Volt *Miskolczon* is külön zsidó ipartársulat. A nemzetiségi helyeken nemzetiségek szerint különződtek el az iparosok, így *Ujvidéken, Nagybecskereken* és *Zomborban* szerb, *Pancsován* magyar, német és szerb külön társulatok működtek.

Nagyszebenben volt egy szász *Bürger- und Gewerbeverein:* félig politikai, félig ipari egyesület. *Szegeden* a magyar lábbelikészítők és a német lábbelikészítők nem nemzetiségi alapokon váltak külön, hanem azért, mert a *gazdák* csizmát, vagyis *magyar lábbelit*, a «*kaputos urak*» pedig *topánt*, német cipellőt hordottak. *Pozsonyban Bund*-ja, szövetsége volt az iparosságnak, *Budapesten* a cipészeknek nem volt társulatuk, csak közgyűléseket tartottak. *Budán* ellenben volt cipész-ipartársulat. Körülbelül ez volt a pesti Mészáros Céhből lett *Ipartestület is:* életjelenségei csak közgyűlésekben mutatkoztak meg. Érdekes a régi «*tűzmíves*» kifejezés *Nagyszentmiklóson*, ahol a «*ja és tüzimunka ipartársulat*» működött. *Oraviczán Handelsstand* volt az iparosság egyesületének neve. Igen sok a «*társulaton kívüliek*» csoportja, akik csak annyiban tartoztak össze, hogy sehova se tartoztak. Ilyenek voltak *Vésztőn* és *Iglón* is.

Általában a szepesi, erdélyi és délvidéki német városokban és a nemzetiségi helyeken erősebb volt a társulási hajlam, *Budán* kifejezettebb, mint Pesten. Legerősebb és legöntudatosabb a *magyar csizmadiaság* társulási szelleme, *Miskolczon «Önálló Csizmadia társulat»* e kiváló magyar művesség egyesülésének neve, mellette egy *«Általános»*, egy *«Egyesült»*, egy *«Zsidó»* társulat és külön *gubás, magyar szabó, magyar lakatos, szűrszabó, szűcs, szíjgyártó* és *fésüs ipartársulatban* él e színmagyar város iparosnépe.

A szatócsoknak van egy *«fővárosi»* általános és egy *óbudaujlaki külön* társulata. *Budapest* általában még csak név 1879-ben, mert *Buda* egészen külön budai iparoséletet él, Budapestet csak a hivatalok ismerik, *Buda* is, *Pest* is éli tovább a maga régi elkülönződését. A különbség csak az, hogy a budaiak *budainak* hívják magukat, a pestiek — Budától külön — *«Budapesti»*-nek vagy *«fővárosinak»* nevezik magukat.

Él a középkori *meczenzéji*, *«Hámoros Társaság»*. Leggazdagabbak *Brassó*, *Beszterczebánya német*, *Dunaföldvár* félig magyar, félig német, *Debreczen*, *Hódmezővásárhely* magyar társulatai.

A megjelentek jegyzéke *a magyar népies kézmívesség története kutatói számára valóságos történelmi keresztmetszetet ad.* Egy egész csomó azóta eltűnt vagy tünedező magyar művesség hatalmas kötelékekben élt még 1879-ben. Öntudatukat és jólétöket bizonyítja, hogy a Gyülésen megjelentek. *Magyar tímár* például *Debreczenben* 212, *Losonczon* 29, *Nagykárolyban* 21, *Kecskeméten* 40, *Nagyváradon* 50, *Mármarosszigeten* 62, *Jászberényben* 29 volt. *Losonczon* volt 15 német tímár. Az ősi ázsiai tehnika, a Párizsban máig — a középkor óta — *«Hongroiileur»*-ségnek nevezett magyar tímárság virágjában volt még ekkor: a csizma és a lószerszám virágzása idejében.

Szűrszabómesterek tömegesen éltek *Szarvason*, *Békéscsabán*, *Szabadkán*, *Ujszentannán* (Miskolczon 32 volt), *Mezőberényben* és *Nagyváradon.*

A *csapómesterek* még nagyban dolgoztak *Debreczenben*, *Szepesolasziban* és *Veszprémben:* utóbbi helyen 75 csapómester dolgozott.

Magyar szabó igen sok helyen volt, így például *Egerben* 60 mester műhelye dolgozott. Éltek a *fazekasok* is: *Győrött* 14, *Margittán* 54, *Beszterczebányán* 14. A *takácsok* mindenfelé megvannak, ahol a 15—19. században már megvoltak: *Félegyházán* például 40.

Hódmezővásárhelyt 22 dolgozik. *Beszterczebányáról* 24 posztóverő mester küldi képviselőjét a Gyűlésre.

Igen sok a magyar *szűcs: Kiskunfélegyházán* 103 mester dolgozik.

Magyar csizmadiák: Gyöngyösön 209, *Kiskunfélegyházán* 150, *Jolsván* 170 mester dolgozik, ilyen arányban vannak mindenütt. Sok a *Gubás* is, így például *Miskolczon* is, *Jolsván* is 25 gubásmester műhelye virágzik.

A magyar mészárosságot *Buda, Pest, Nagyszeben, Kapuvár, Göllniczbánya* és *Ötlevény* társulatai képviselték a Gyűlésen.

A magyar iparosság sajtószerve ebben az időben már a *Gelléri* Mór által szerkesztett *Magyar Iparosok Lapja* volt. E hetilap szerkesztősége a Sugár-út — ma Andrássy-út — 49. szám alatt működött.

A Céhek folytatását jelentő eme Társaságok az új Ipartörvény utáni időkben «*Vegyes Ipartestületek*»-be állanak össze a kényszertársulást elrendelő törvény értelmében.

998. 1880. február 20. PEST.

Az Ipartársulat által kiküldött Bizottság jelentése a *Fábesch* Márton Elnök üzleti csődjéről.

A Bizottság összefoglalja azt a sajnálatos eseményt, mely az Ipartársulat életében játszódott le. *Fabesch* Márton elnököt, mint mészárosmestert, saját hibáján kívül súlyos anyagi veszteségek érték. A szorongatott és kétségbeesett iparos elzálogosította az Ipartársulatnak az ő gondjaira bízott értékpapírjait : a *Pesti Hazai Első Takarékpénztár Egyesület* 8 darab részvényét, melyekre összesen 12,750 ausztriai értékű forint kölcsönt vett fel több kisebb pesti banknál. Az értékpapírokat — mint a megszűnt Céh egykor a pénzeit — a Céh Ládájában tartotta az Ipartársulat. Mikor a tagok a Láda tartlamát, illetőleg a pénzkezelést ellenőrzés alá akarták venni és az Elnököt felszólították, hogy a Ládát küldje be a «*Fővárosi Husipari és Kereskedelmi Casino*»-ba, az Elnök a Ládát azonnal elküldötte, annak kulcsait azonban borítékba téve egy ipartársulati taghoz küldötte el. A Ládában a Bizottság — melynek elnöke *Reich* Sándor, alelnöke *Krausz* Ferenc mester volt — csak a régi iratokat találta meg : a részvények helyén csak az elzálogosított értékpapírokról szóló zálogjegyeket lelték meg.

A Bizottság sajnálattal vette tudomásul a dolgot és az Elnök érdemeire és tragikus módon történt tönkremenésére való tekintettel elállott az ügynek bírói útra való terelésétől : a tagok összeadták az összeget és visszaváltották az értékpapírokat. Közben a balsorssujtotta Elnök minden vagyonát elárverezték, mire ő maga önkezével véget vetett életének. Az iratot *Szendrey* Henrik ügyvéd, a Társulat jogi tanácsosa, *Krausz* Ferenc, *Schubert* Lajos János és *Gratzer* Nándor mesterek írták alá. Az irat végig tisztes hangon szól a tragikussorsú Elnökről.

P. n. Az eset klasszikusan mutatja az Ipartársulatban is élt régi *céhi szellemet*, mely a kétségbeejtően szorongatott helyzetében szabálytalanságot elkövető, szerencsétlen, sorstól vert mestertársnak «*Testvéres*» emberséggel megbocsájtott. Mint a 16—19. századi esetekkel (l. o.) kapcsolatban hangsúlyoztuk : a Céh az ősi «*Testvérség*» szellemében csak a legritkább esetekben fordul a megtorlás eszközeihez, illetőleg ezt csak akkor teszi meg, ha a kenyérharc kérdése is az előtérbe tolul (l. a *Holtzer-ügyet*). A céhi erkölcs azonban csakis olyankor irgalmas, amikor a Céh egyetemes rendi érdekei nem forognak kockán, ellenben megtorlással él, ha céhi egyetemes elveken ütött résről van szó, illetőleg ha a megtorlással egy a céhi korlátokon betolakodott versengő társtól szabadul meg ezáltal. A céhi erkölcs mértéke a legszigorúbban értelmezett céhbéliségi—kari—ágazati (Branche) társas szellem. Ahol ez ellen sérelem nem esett, a Céh irgalmat gyakorolt. *Fabesch* Mester nem a Társulattal helyezkedett szembe, noha megkárosította azt : ügyét békésen kezelték. *Holtzer* Mester annak idején a Céh *ellenkezésével* jutott be a Céhbe : vélt bűnéért irgalmatlan megtorlást szenvedett el, ámde midőn Királyi Itélet rehabilitálta : a Céh napirendre tért a dolog felett és özvegyét holtáig segítette. A Céh erkölcse tehát olyan *gazdasági* hátterü erkölcs, melynek alapja és mértéke a *rendi szellem*. *A testületi szellem* ellen történt lázadás a Céh szemében nagyobb bün, mint a tételes Törvénnyel való összeütközés, vagyon ellen elkövetett, akár súlyosabb deliktumok eseteiben is. Előbbire nincs bocsánat, utóbbira esetleg van. Ez a *Tekintély* elve : a Céh egykori óriási hatalmának gyökere, erkölcsi súlyának alapja. A Céh a «*Rendiségnek*» komorabb szigorúságú kifejezője, mint akár a Nemesség vagy az Egyház. Ez a régi etikai értékelés a Céh és az Ipartestület átmenetén még középkori formájában él a jelen esetben : a Céh és az Ipartestület határmesgyéjén, mint ilyen a régi pesti-budai céhi erkölcsi «ideológia» életjelensége.

999. 1880. május 10. BUDAPEST.

Gróf Zichy Jenő körlevele a herendi porcellángyár pártolása ügyében.

T. cz. Van szerencsém mellékelve egy kiváló hazai műipartelepünk érdekében több igen kitünő férfiu kezdeményezése folytán kibocsájtott aláirási ivet átküldeni és legbecsesebb figyelmébe ajánlani. A felhivás maga

elég élénk színekkel ecseteli annak szükségét, hogy hazai műiparunk ezen egyetlen európai hírű telepe a nemzeti műizlés fejlesztésének és a hazai kultura számára továbbra is fentartassék. Kivált most, midőn az iparmozgalmak megindultával oly sokfelé készségesen nyilatkozott a jó szándék és az akarat aziránt, hogy iparunk tényleges támogatása körül minden társadalmi osztály megtegye a maga kötelességét. Most először nyílik alkalom, hogy az ipar iránt nyilvánuló jóakaratu támogatás tettekben is kifejezést nyerjen. És az alkalom oly kedvező, hogy mindenkinek a legnagyobb hazafias készséggel lehet azt megragadni, főleg azért, mert az alájegyzett részvény által mindenikünk hozzájárul egy világhirü, hazánk műiparára kiváló fontosságu műipartelep föntartásának és fölvirágoztatásának előmozditásához; másodszor mert az előlegezendő összegek biztos elhelyezésnek néznek eléje és alapos számitás szerint arra is lehet kilátás, hogy azok jelentékeny kamatot hajthatnak. Tehát *itt nem annyira áldozatról, mint oly előlegről van szó, mely szakértők számitása szerint jól van elhelyezve és gazdagon gyümölcsözhet.* Ezért ajánlom ujból és ujból a herendi gyár megmentésének eszméjét legbecsesebb figyelmébe és kérem: kegyeskedjék az idecsatolt ivet, mely a telep föntartásának elodázhatlan szükségét meggyőző érvekkel bizonyitja, becses pártfogásába venni, azt becses ismerősei körében körözni és minél kedvezőbb eredménynyel *az első magyar általános biztositó társasághoz Budapesten* legkésőbben *folyó évi junius hó 15-ig* visszaküldeni. Ha a felhivottak közül mindenki csak egy részvény alájegyzésével hoz csekély áldozatot ezen hazafias ügynek, a szép czél már is el lesz érve, anélkül, hogy az annak előmozditására jegyzett összegek a legcsekélyebb részben kockáztatva volnának. Tehát a legjobb lelkiismerettel kérhetem ki ismételten ez ügyre nézve támogatását és jó indulatát. Budapest, 1880. május 10. Kiváló tisztelettel *Gróf Zichy Jenő.*

1000. 1881. január 30. BUDAPEST.

Braun Sebestyén diósdi, 1864. évi születésű szabaduló tanonc ismétlő népiskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

1001. 1881. jan. 30. BUDAPEST.

Záborszky János hévizgyörki, 1862. évi születésű tanonc ismétlő népiskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

1002. 1881. márc. havában. BUDAPEST.

Lichtenstein Ferenc budapesti, 1864. évi születésű tanonc ipariskolai látogatási bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

1003. 1881. július havában. BUDAPEST.

Elbert Károly budapesti, 1864. évi születésű tanonc ipariskolai látogatási bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

1004. 1881. júl. 25. BUDAPEST.

Strausz Ferenc mester *Elberth* Károly budapesti születésű, 17 éves inasnak bizonyítványt ad arról, hogy 2 év és 1 hónapon át nála *«a mészárosságot tökéletesen kitanulta»* és *«szorgalmasan és kötelességtudóan»* viselkedett.

P., n.

1005. 1882. ápr. 18. BUDAPEST.

Hirschhorn Miksa esztergomi, 1863. évi születésű tanonc ismétlő népiskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap (V. ö. 1882. ápr. 28.)

1006. 1882. ápr. 28. BUDAPEST.

Weisz Salamon mester *Hirschhorn* Miksa tanoncnak *(«Fleischhauer-Lehrling»)* bizonyítványt ad arról, hogy három éven át *«teljes megelégedésére»* szolgált nála.

P., n. (V. ö. 1882. ápr. 18.)

1007. 1882. máj. 23. ISASZEG.

Wagner Ferenc zombori születésű, 17 éves tanoncnak Isaszeg község bizonyítványt ad arról, hogy a községben való tartózkodása alatt *«magát mindenkor becsületesen s erkölcsösen viselte»*.

P., m. (V. ö. 1883. aug. 13.)

1008. 1882. jún. 29. BUDAPEST.

Fodor Ferenc budapesti, 1866. évi születésű tanonc polgári iskolai bizonyítványa.

P., m., ny. üres lap.

1009. 1882. aug. 2. BUDAPEST.

A IV. kerületi elöljáróság, mint I. fokú iparhatóság által *Bóka* János mester részére kiállított «*Iparjegy*».

«*A IV. kerületi elöljáróság, mint I. fokú iparhatóság, törvényszerüleg minősített Bóka János úr azon bejelentését, hogy Budapesten, IV. kerület sótéri piacon a «mészárszék üzletet» gyakorolni fogja, az 1872. évi ipartörvény 1-sö §-a értelmében tudomásul vette s az iparlajstromba fenti szám alatt bejegyezte, azon figyelmeztetéssel, hogy csak az utolsó iparjogosult után foglalhat helyet s köteles az elfoglalandó városi területet mindenkor tisztán tartani s a hatóság felhívására bármikor elhagyni.*» Az okmányt *Becker* K., kerületi elöljáró és *Prohászka*, kerületi jegyző írták alá.

P., m. nyomt. üres lap. V. ö. 1876. I. 23. Az «*Iparjegy*» felső részén a középen: Budapest főváros címere. Az «*Iparjegy*» szó ornamentikus keretben. A régi *Sóház* a mai *Vámház* helyén volt, 1895-ben bontották le. A Sótér a mai Vámház-tér, mellette a mai Só-utca. A Sóháztól lejebb volt az iratainkban sokszor szereplő «*Molnár-tó*» (Müllerteich), ennek közelében a 18-ik századbeli pesti vágóhíd.

1010. 1883. jan. 26. BUDAPEST.

Az Országos Iparegyesület igazgatósága nevében *Mudrony* Soma igazgató felhívást intéz a fővárosi és vidéki összes ipartársulatokhoz, hogy a győri árvízkárosult iparosok fölsegélyezésére némi összeget szavazzanak meg s egyúttal a nemes célra a társulati tagok körében is gyüjtést indítsanak.

P., m.

1011. 1883. aug. 13. ISASZEG.

Wagner Ferenc zombori, 1865. évi születésű tanonc kath. népiskolai bizonyítványa.

P., m. (V. ö. 1882. máj. 23.)

1012. 1884. jan. 26.

Varga Ferenc komáromi, 1868. évi születésű budapesti tanonc ismétlő népiskolai bizonyítványa.

P., m. ny. üres lap. Mellette egy keletnélküli bizonyítvány, melyben *Varga* János mester tanusítja, hogy *Varga* Ferenc inas «*a tanulás ideje alatt szorgalmasan és becsületesen viselte magát, általa kéretem az egész társaságot, hogy fölszabadítanák őt.*» Ez még a régi «*szabadítást kérő*» levelek módján írott levél.

1013. 1885. márc. 28. BUDAPEST.

Nagy Elek ercsii születésű, 19 éves tanonc «*Ipartanodai Bizonyítvány*»-a az *Országos Iparegyesület* vezetése alatt álló budapesti II. kerületi Ipartanoda első osztályának elvégzéséről.

P., m., ny. üres lap.

1014. 1885. dec. 23. BUDAPEST.

Budapest főváros II. közigazgatási kerületének előljárósága, mint elsőfokú iparhatóság, tudománul veszi *Schäffer* József ama bejelentését, hogy Budapesten, a II. kerületi Víziváros, Fő-utca 56. számú házban «*a fiókmészárosipart fogja gyakorolni*».

P., m., ny. üres lap. A kerületi Előljáróság mint «elsőfokú iparhatóság» irataink ban itt jelenik meg először.

1015. 1887. jan. 3. BUDAPEST.

A «*Budapesti I., II. és III. kerület és vidékének ipartársulata*» 1887. évi jan. 3-i választmányi ülésének jegyzőkönyve. Az ülésen jelen voltak: *Pfeiffer* János elnök, *Gamauf* Károly pénztárnok, *Niedermayer* Mihály és *Pinterits* Károly számvizsgálók, *Jankovits* József, *Kohn* Simon, *Varga* Ferenc, *Varga* Ignátz és *Schäffer* János választmányi tagok, *Orbay* István jegyző.

Az Elnök előterjesztésére a választmány *Trommer* Ferenc ipartársulati jegyző elhalálozása folytán a jegyzői teendőkkel *Orbay* Istvánt bízza meg és ezután egyhangúlag kimondja, hogy «*az Ipartársulat feloszlását és annak a Budapesti Mészáros Ipartestületbe való vagyonostóli beolvadását óhajtja és ezt a legközelebbi Közgyűlésnek javasolandja*», csupán azt kötvén ki, hogy a budai oldalon a mesterek számára «*egy kirendeltség (expositura)*» állíttassék fel, hogy ott a segédek és tanoncok be- és kilépését eszközölhessék, a nélkül, hogy e miatt Pestre kellene átmenniök.

P., m. A kirendeltség ügye még sokáig foglalkoztatta az Ipartestületet. V. ö. 1886—1930.

1016. 1887. jan. 3. BUDA (BUDAPEST).

Schubert Ede mester újmódi névjegyen írott németnyelvű levélben menti ki magát *Pfeiffer* János mesternél, az Ipartársulat Elnökénél, hogy mivel fivére esküvőjén kell részt vennie: nem jelenhet meg az «igen tisztelt Közgyűlésen».

P., n. A régi céhi életben, ha valamelyik Mester a céhi ülésen nem jelenhetett meg, csak nyomós okkal, csak egy Mestertárs és csak kivételesen a Szék legöregebb Legénye szóbeli bemondása alapján menthette ki magát, különben súlyos bírságot kellett fizetnie a Láda számára. 1887-ben már egyszerű névjegyen menti ki magát a Mester, hogy a közgyűlésen nem jelenhet meg.

1017. 1887. január 18. BUDAPEST.

A budai Ipartestület kimondja megszűnését és a Budapesti Mészáros Ipartestületbe való beleolvadását.

P. m.

A *«Budapesti I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata»* 1887. évi január hó 18-án közgyűlést tart, melyen *Horváth* János dr. ügyvéd, iparhatósági biztos, *Pfeiffer* János Elnök, *Gamauf* Károly pénztárnok, *Niedermayer* Mihály és *Pinteritsch* Károly számvizsgálók, 8 választmányi tag, 9 ipartársulati tag és *Orbay* István jegyző voltak jelen.

Az Elnök üdvözlő szavai és a közgyűlés határozatképességének megállapítása után *Orbay* István jegyző felolvassa az 1884., 1885. és 1886. évről szóló jelentését, amit a közgyűlés helyeslő tudomásul vesz s az ipartársulat vezetőségének, többek között *Pfeiffer* János Elnöknek, *Gamauf* Károly pénztárnoknak *«az Ipartársulat érdekében 12 éven át tanusított kiváló buzgalmuk és áldozatkészségükért»* elismerésének ad kifejezést és *«eme köszönettel tett elismerést jegyzőkönyvileg megörökíteni elhatározta»*. *Gamauf* Károly pénztárnoknak ezenfelül a közgyűlés nemcsak az 1884., 1885., 1886. és 1887. évről vezetett *«és tökéletesen helyesnek talált»* számadásaira nézve adja meg a felmentvényt, hanem őt ezenfelül az egész 12 éven át vezetett számadásaira nézve minden további felelősség terhe alól felmenti.

Ezután dr. *Horváth* János iparhatósági biztosnak éljenzéssel fogadott felszólalása után, mellyel kimerítően ismerteti az ipartestületek célzatát, hatáskörét, fontosságát és hasznát, a közgyűlés egyhangúlag elhatározta és kimondja *az Ipartársulatnak feloszlását és a «Budapesti Mészáros Ipartestületbe» vagyonostól való beolvadását.*

E célból a közgyűlés az Elnök indítványára az *Ipartársulat* pénzének, összes kezelési könyveinek és iratainak, nemkülönben bútorai, *«régi, emlékdús szabadalmi okmányainak»*, egyszóval az

egész társulati vagyonnak átadása végett egy bizottságot küld ki, illetőleg ennek tagjaiul kinevezi: *Pfeiffer* János, *Gamauf* Károly, *Jankovich* József, *Horváth* Béla és *Pfeiffer* István mestereket és *Orbay* István urat. Ezzel kapcsolatban *Gamauf* Károly mester bejelenti, hogy az *Ipartársulat* pénzbeli vagyona 1039 frt 69 kr., mire a közgyűlés az említett felszámoló bizottságot felkéri, illetőleg felhatalmazza, hogy ez összegből 1000 forintot a *Budapesti Mészáros Ipartestületnek* adjon át, míg a fennmaradó 39 frt 69 kr. az ipartársulati ingóságok Pestre szállításával járó kiadások fedezésére és a szükséges bélyegköltségekre fordíttassék.

Végül az elnök indítványára a közgyűlés *Orbay* István volt ipartársulati jegyzőnek — ki már az *Ipartársulat* keletkezésekor is mint jegyző működött — tevékeny, eredményes és «tapintattelt» működéséért tökéletes elismerésének ad kifejezést és egyben őt, ki az *Ipartársulat* feloszlatása miatt jegyzői állásától sajnálatosan megfosztatott: hasonló minőségben való alkalmazás végett a *Budapesti Mészáros Ipartestület* figyelmébe a legmelegebben ajánlja.

1018. 1887. febr. 14. BUDAPEST.

A megszűnt budai Ipartársulat régi céhi emlékeit és vagyonát átadja a Budapesti Mészáros Ipartestületnek.

P. m.

A volt «budai» Ipartársulat az Ipartestületnek alábbiakat adja át:

I. 2 drb ezüst *Huszas*, 8 drb ezüst *Hatos* 1795-ből, 10 darab ezüst *Hetes* 1802-ből. Ezek «egy zacskóban voltak a Mesterláda alsó középfiókjában».

A *zacskó* a sokszor emlegetett *Chatouille*, illetőleg a *Bursa;* a fiók: a «*Ládafia*».

II. Három darab régi pecsétnyomó. «*Egy darab, 13 latos ezüstből való pecséttok*».

Utóbbi ma már nincs az Ipartestület birtokában, ismeretlen körülmények között és ismeretlen módon került el ismeretlen helyre. A fenti szövegből nem tűnik ki pontosan, hogy a «*bullát*» — valamely oklevél ezüstbulláját — érti e «pecséttok» alatt, vagy — ami valószínűbb — egy lecsavarható ezüstdöbözt, melyben a Céhek tartották pecsétnyomó töveiket. Céhi üléseken a Céhmester a Pecsét döbözét maga alá tette. Az 1930 augusztus 20-án tartott Szent Jobb körmenetén néhány Ipartestület párnán vitte céhi Pecsétnyomója döbözét.

III. A régi céhi oklevelek:

1. Privilegium kutyabőrön Mátyás és Ulászló király idejéből.
2. Ugyanaz ..... 1481—1482-ből.
3. « ..... 1482 «
4. « ..... 1484 «
5. « ..... 1491 «
6. « ..... 1514 «
7. « ..... 1514 «
8. « ..... 1519 «
9. Irat 1563-ból, a pozsonyi mészárosokra vonatkozó.
10. Egy szabadalom 1657-ből kutyabőrön.
11. Egy Mesterkönyv 1691-ből.
12. Egy Mesterkönyv 1508-tól 1699-ig.
13. Egy felszabadulási okmány kutyabőrön 1732-ből, bádogtokban.
14. Ugyanaz 1747-ből.
15. Egy szabadalom 1827-ből Ferencz császár aláírásával, bádogtokban.
16. 2 csomag régi irat.
17. 1 csomag özvegyi reverzális.

A 9. és 10. sz. alatti iratok fennti megjelölése hibás, egyébként az 1—17. alatti iratok mind megvannak.

IV. Egy Céhmesterláda fából, két kulcscsal, egy Legények Ládája két kulcscsal.

A leltárt *Orbay* István jegyző jegyezte és *Pfeiffer* János elnök, *Gamauf* Károly pénztárnok, *Pinteritsch* Károly, *Schubert* Ede és *Niedermayer* Antal számvizsgáló írták alá.

A leltárban felsorolt összes tárgyak átvételét a *Budapesti Mészáros Ipartestület* részéről a leltárra vezetett bizonylattal és aláírásukkal *Reichl* Károly elnök, *Kraus* Károly, *Hös* Ferenc, dr. *Horváth* János iparhatósági biztos és *Thierry* Adolf testületi jegyző igazolják. Ugyanők, ugyanazon napon kiállított külön írásbeli bizonylattal is bizonyítják a *Budapesti Mészáros Ipartestület* részéről, hogy a volt «*Budapest I., II., III. kerület és vidékének Mészáros Ipartársulata*», illetőleg az ez által kiküldött «*leszámoló bizottságtól*» az e célra összeállított leltárban felsorolt tárgyakat és egy takarékpénztári könyvecskében 806 frt 92 kr.-t, készpénzben pedig 193 frt 08 kr.-t, összesen 1000 forintot osztrák értékben, mint a nevezett Ipartársulattól a *Budapesti Mészáros Ipartestületre* átszállt vagyont a jelzett napon «tettleg» átvették.

TIZENEGYEDIK KÖNYV.

AZ IPARTESTÜLET: 1886—1930.

Maradiak és haladók : a Céhben szabadult öregek és az újszellemű fiatalok. — Ipari szövetkezések és alapítások. — Munkaközvetítés. — Fiókok. — A tegezés megszűnése. — Az egyházpolitikai küzdelmek és a Kóserbús mérése kérdésének rendezése : 1893. — *Az Ezredéves Országos Kiállítás :* 1896. — *A Vásárcsarnokok.* — A Bőrkartell. — Jéggyár. — A Faggyúolvasztó. — A kontárkérdés. — *A Húsiparosok Országos Szövetsége.* — Kongresszusok. — A Balkáni Háború : 1912. — A Községi Üzem : 1913. — *A Világháború, a Commune.* — A talpraállás küzdelmei. — A forgalmi adó. — *A Községi Üzem.*

1886—1930. BUDAPEST.

Az 1886. okt. 25-én Budapesten megalakult Budapesti Mészáros Ipartestület története.

Az alábbiakra vonatkozó irattári anyagot az *Ipartestület* irattára tartalmazza. *Végh* Gyula úr, az *Ipartestület* harmincöt esztendeje működő főjegyzője, az iratok és személyes emlékei alapján megírta a fenti évek ipartestületi történetét. (Irattár : 214—1931. sz.) E kézirat bőséges anyaga szolgált alábbiak anyagául.

1886. Az Ipartestület megalakul. Minden új intézmény létesítésével szemben — különösen akkor, amikor ezek régi hagyományok feladását jelentik — bizonyos idegenkedés nyilvánul meg. *A Budapesti Mészáros Ipartestület* megalakulását azonban nem kísérte ilyen bizalmatlanság. Ennek oka alkalmasint az, hogy a Céhek 1871-ben szűntek meg, így tehát 1886-ra, az *Ipartestület* megalakulásának idejére már 14 éves előzmény biztosította azt, hogy az *Ipartársulatból* az Ipartestületbe való átmenet zökkenés nélkül mehessen végbe. Az önkormányzat kifejezéseként törvényhozásilag megalkotott *Ipartestület* megalakulása elég simán történt meg, noha a megalakulást kis érdeklődés kísérte.

Budapest területén az *Ipartestület* megalakulása idejében 361 önálló mészáros volt. Mégis, mikor *Horváth* János dr. delegált iparhatósági biztos *1886. október hó 25-ére* összehívta az *Ipartestület*

megalakítása céljából az iparosokat, az alakuló Közgyűlésre mindössze 42 mészárosmester jelent meg, alig 11 %-a az akkori mészáros iparosságnak. Noha az *Ipartársulat* átmenetet jelentett a Céhek és az *Ipartestület* között, az újítás mégsem váltott ki valami nagy lelkesedést.

Az idegenkedésnek tulajdonképpeni oka az volt, hogy Budapest mészárosiparosai az *Ipartestület* megalakulása idején két Társulatból, a pestiből és a budaiból állottak, noha *Pest*, *Buda* és *Óbuda* Budapestté való egyesítése már 1873-ban megtörtént. Ez az oka annak, hogy a budai mészárosok eleinte ragaszkodtak ahhoz, hogy ők külön szervet alkossanak. Ehhez bizonyára nagymértékben hozzájárult az is, hogy 1886-ban a közlekedés Pest és Buda között még igen nehézkes volt.

Ezenkívül az ipartársulati tagság nem volt kötelező, míg az 1884 : XVII. Törvénycikk alapján megalakult ipartestületi tagság a *kényszertársulás* elvén alapult és kötelező volt. A régi, szabad élethez szokott iparosságnak ez a kényszertársulás sem tetszett és bizony nagyon sokan régi jogaiknak és hagyományos szokásaiknak a hatósági megnyirbálását látták az új Törvény rendelkezéseiben.

A törvényhozás új alkotása jogokat, de egyúttal súlyos kötelezettségeket hárított az Ipartestületekre. A fővárosi mészárosok azonban igyekeztek alkalmazkodni az új helyzethez. Több idős mészáros — akik még a Céhben szabadultak és remekeltek — nem tudott az újításba belenyugodni, nem tudott az ipartestületi intézmény eszméjével megbarátkozni. Ezek azonban a következő évek során lassan beletörődtek a változhatatlanba és a régi «jó idők», a régi szép szokások és hagyományok öreges emlegetése mellett mégis hasznos tagjai lettek az Ipartestületnek : ők lettek az Ipartestületek konzervatív elemei.

Anyagi ügyek. Az Ipartestület megalakulása anyagi szempontból szerencsés körülmények között történt, mert a volt *Pesti Mészáros Ipartársulat* mintegy 56,000 forintnyi, «*A budai I., II., III. kerület és vidékének Ipartársulata*» 1000 forintnyi készpénzzel olvadott be az Ipartestületbe. 5597 frt és 56 krajcár adósság kiegyenlítése után az Ipartestület vagyona az első évben 60,185 frt és 31 krajcárból állott. A vagyon nagyrésze 8 drb Pesti Hazai Első Takarékpénztári részvényben feküdt.

Reichl Károly, az első elnök. Az alakuló Közgyűlés az *Ipartestület* első elnökévé egyhangúlag *Reichl* Károlyt

választotta meg. Az első elnök pesti mészárosmesteri családból származott.[1] Az új intézmény munkájának zavartalan megindulásában sok érdeme volt *Horváth* János dr. iparhatósági biztosnak.

A l a p s z a b á l y o k. Az *Ipartestület*, valamint az ennek kebelében alakult *Békéltető-bizottság* alapszabályainak jóváhagyása után az Ipartestület nyomban hozzálátott működéséhez, az Alapszabályokat magyar és német nyelven kiadta és a tagok között szétosztotta.

A z e l s ő h e l y i s é g. Az Ipartestület első helyisége a régi Ipartársulat helyiségében, Kerepesi-út 6. szám alatt volt. A *Békéltető-bizottság* első segédtagjainak megválasztása 1886. évi december hó 12-én folyt le.

1 8 8 7. A régi budai Céh utóda, a budai Ipartársulat, 1887. január 18-án azt a kívánságot terjesztette elő, hogy a budai mészárosok részére az *Ipartestület* Budán külön hivatalos helyiséget tartson fenn. Ez a kívánság nem volt minden alap nélkül való: az akkori időkben a közlekedési eszközök elégtelensége a budaiakat elkülönítette a pestiektől. Ez a kérdés — mint alább látni fogjuk — újból napirendre került.

A z «E l l e n z é k». Á l l a t e g é s z s é g ü g y. A d ó k. B ő r é r t é k e s í t ő S z ö v e t k e z é s. V á g ó k a m r á k. A megalakulást követő időben az *«ellenzékieskedők»* több újítással szemben ellenállást fejtettek ki, ami leginkább a tagok névsorának egybeállítása, a tanoncok szerződtetése és a segédek be- és kijelentése körül volt észlelhető. A régi céhi szabadságok emléke, a régi típusú Mestert övező nimbuszra való emlékezés bizony nehézzé tették az új rendszer szürke és színtelen paragrafusaihoz való alkalmazkodást. Az első vezetőség tapintatos eljárása azonban a panaszokat elnémította és lassan-lassan hozzászoktatta a békétleneket a kényszertársulás elvére alapított új rendhez és kötelezettségekhez.

Az Ipartestület megalakulását követő első évben igen sok volt a hivatalos irodai teendő és a szervező és igazgatási munka. Ezek mellett azonban az alkotó munka is megkezdődött. Az ipartestületi Előljáróság az *állategészségügy rendezéséről* szóló törvényjavaslat egyes intézkedéseivel szemben állást foglal, igyekezik a mészárosokra rótt *harmadosztályú keresети adó* körül kedvezménye-

[1] V. ö. a céhtörténeti részt.

ket kieszközölni és igazságos adóztatást elérni, tevékeny részt vesz a *marha- és borjúvásáron* tapasztalt bajok szabályozása kérdésében és felveti a felállítandó *bőrgyár-szövetkezet* kérdését, foglalkozik a *bőrszárító-szövetkezet* létesítésének tervével is. Az iparosok a közvágóhídi vágókamrák elégtelensége miatt emelnek panaszokat és kifogásolják az állatorvosok eljárásait is.

1888. Az 1888-ik évre újból *Reichl* Károlyt választották meg elnöknek. Mint érdekességet említjük meg, hogy ebben az időben az alelnöki tiszt minden évben választás alá került és hogy ezt a tisztet nem a Közgyülés, hanem az Előljáróság töltötte be saját hatáskörében. Ebben az esztendőben az Előljáróság már komolyan dolgozott: a *bivalyhús* kimérésének szabályrendeleti úton való rendezése és az elhullott marhák használható részeinek visszabocsátása érdekében erőteljes mozgalmat indított és arra törekedett, hogy mielőtt az állategészségügy rendezéséről szóló 1888: VII. TC. végrehajtásra kerülne, a Minisztérium a kibocsájtandó rendeletet előzetesen közölje az Ipartestülettel. Az Előljáróságnak ez a kérése azonban nem talált meghallgatásra. Az Előljáróság azonban részt vett a *marhahús kiméréséről* szóló szabályrendelet elökészítésében: itt is mindenben a tagok érdekeit igyekezett előmozdítani.

1889. Munkaközvetítés, a segédek szállóhelye. Húskimérési szabályrendelet. Fiókmészárszékek. Az Ipartestület története megiratásának kérdése. 1889-ben az Ipartestület elnöke *Schiller* György, alelnöke újból *Nagy* Károly lett.

Az Ipartestület ebben az évben foglalkozik a *munkaközvetítés* és *segédek szállóhelye* létrehozásának ügyével, a *húskimérési szabályrendelet tervezetére* részletes javaslatot terjeszt be a Tanácshoz. A húskimérési szabályrendelet életbeléptetésével a «nyomaték nélkül» való kimérés dolgában közbenjár, hogy a szabályzat váratlanul történt életbelépteteése folytán a rendőrség «türelmi időn» belül ne büntesse az az ellen vétőket. Az Ipartestület újból foglalkozik a *harmadosztályú kereseti adóval* és azt a kérelmet terjeszti elő, hogy a kereseti adó ne évenként, hanem minden három évben vettessék ki. Ebben az ügyben *Darányi* Ignác országgyülési képviselő, a későbbi földmívelésügyi Miniszter közbenjárását nyeri meg.

De számtalan esetben foglalkozik a mészárosiparosokat érintő *szakipari és általános ipari* érdekű kérdésekkel is. Kieszközli, hogy

a *fióküzletekhez* üzletvezetőt állítani nem kell, sürgeti a *közvágóhídi jégkamrák* szaporítását, foglalkozik a *heti marhavásároknak* csütörtökről hétfőre való áthelyezése kérdésével.

Várnai Sándor író, a *Vasárnapi Ujság* munkatársa ebben az évben áttanulmányozta a *Céhládák* tartalmát. December 20-án részletes ajánlatot tett az *Ipartestületnek*, hogy magyar és németnyelvű kiadás számára megírja a *magyar mészárosság és a pesti és budai mészároscéhek* történetét. Tervezete a magyar és budapesti húsiparosság monográfiája lett volna, a céhi élet pátriárkális életformáinak rajza, egyben Budapest *városstörténeti helyrajzát* is adta volna, kitért volna a rokon hentesség, a szappanfőzés és gyertyamártás ipara történetére, tanulmányozni akarta a győri Céh Ládája iratait is. Rajzban közölni akarta a Céhládákat és több oklevelet.

Az *Ipartestület* — akkori anyagi helyzetére való tekintettel — lemondott a munka megíratásáról. 1890. május 5-én a Választmány sajnálattal tért napirendre a csupán anyagi okokból meg nem valósított terv fölött.

Várnai Sándor jónevű essay-író volt, sokoldalú történelmi és társadalmi vonatkozású cikket írt az 1870-es évektől az 1890-es évekig e korszak folyóirataiba. Ipartörténeti cikkei főleg a nyomdászat történetére vonatkoznak.

1890. Marhavásári békéltető bizottság. 1890-ben az alelnököt már három évre választják, a választást nem az Előljáróság, hanem a Közgyűlés ejti meg. Elnök *Schiller* György, alelnök ifj. *Szidon* Samu lett.

Az Előljáróság első havi ülésében a *marhavásári békéltetőbíróság* intézményét vitatja meg és Bécsből megszerzi a hasonló intézmény *(«Schiedsgericht»)* alapszabályának tervezetét.

Nagy gondot okozott a vezetőségnek az új *húskimérési szabályrendelet* is. Az *Ipartestület* a húsrészek elnevezése, a vágóhídi és marhavásári visszásságok megszüntetése tárgyában sokat dolgozik, azonban panaszai, kérvényei özöne és a küldöttségjárások eredménytelenek maradtak, mert az iparosok ama kívánsága, hogy a húst — a közönség kívánságára is — *«nyomatékkal is»* kiszolgálhassák: nem sikerült.

A bőrszárító. A június 28-i rendkívüli Közgyűlés határozta el, hogy *bőrszárító* épület létesítés céljaira az akkori *Külső Soroksári-úton* lévő *Mály*-féle 2117·50 négyszögölnyi telket 16,645 frt 25 krajcárért megvásárolja. A telek megvétele fordulópont az *Ipartestület* életében, mert ezzel veszi kezdetét az a hasznos munka, amely az *Alapszabályok* 2. §-a értelmében kötelezi az Ipartestületet arra, hogy közhasznú vállalatok létesítésével az iparosok érdekeit előmozdítsa.

A bőrszárítót *Hauszmann* Sándor építőmester tervezte és építette, az építkezési, felszerelési és berendezési munkák 28,776 frt 40 krajcárba kerültek. A szárítópadlást minden ipartestületi tag igénybe vehette, minden darab felaggatott bőrért 10 krajcárt fizetett.

A bőrszárító létesítése azonban nem hozta meg azt az eredményt, melyet az ipartestületi tagok reméltek, mert a bőrgyárosok a mészárosság ellen *kartellbe* állottak, a börök átvételi árait maguk szabták meg, aminek azután az lett a következése, hogy az iparosok csak a kartell által megszabott árakat kapták böreikért. A kartell ellen mintegy negyven iparos összeállott és fel akarta venni ellene a harcot. Ez az egyesülés semmit sem ért el, de az Ipartestületben szakadást okozott,[1] tehát a helyzetet még rosszabbította is.

A tegezés megszűnése. Ebben az időben szűnt meg a régi Céhi életformák egy pátriárkális szokása, a Céhben szokásban volt *tegezés*. A segédek ugyanis ismételve felszólaltak az ellen, hogy a legöregebb és legifjabb segéd között is dívik a kötelező *tegeződés* és hogy az üzlettulajdonosok őket korra való tekintet nélkül tegezik. A szokás megszüntetése céljából kérvénnyel fordultak az *Ipartestülethez*, aminek az lett az eredménye, hogy az ipartestületi Előljáróság a szokás kiküszöbölésére az évi jelentés keretében hívta fel az Ipartestület tagjait.

A «szatyrozás». Ugyanebben az évben az ipartestületi Előljáróság fellépett a «*batyúzó*» *húsárusok* ellen : úgy a székesfővárosi Tanácsot, mint a kerületi Előljáróságokat erélyes intézkedés megtételére kérte fel a hússal házaló falusiak, az úgynevezett «*szatyrozók*» tiltott üzérkedésével szemben. Ez a régi «*Kontárság, vagyis Himpellérség*» újkori előfordulása.

A túletetés és a «Sózás». A vezetőség nagy tevékenységet fejtett ki a levágásra szánt állatok *túletetése* és a «*Sózás*» által elkövetett visszaélések megszüntetése érdekében és minden eszközzel azon volt, hogy az ilyen esetekből származó károsodástól az iparosokat megvédje.[2]

[1] A Szövetkezés gunyneve «*Sózótársulat*» (Salzkompanie) volt, emléke máig él az idősebb ipartestületi tagok között.

[2] «Sózás» : a marhát a lelkiismeretlen eladó nagymennyiségű sóval kezelt darával eteti meg, hogy a marha szomjúságában vízzel igya tele magát és ezáltal súlyban többet mutasson.

Az idevágó ipastestületi intézkedéseknek lett a következménye az, hogy a Székesfővárosi Tanács két ízben is hozott határozatot a «*Sózás*» ellen: szigorúan utasította a Marhavásár és Közvágóhidak igazgatóságát, hogy a marhák sózott darával történő etetését gátolja meg és intézkedjék az istállókban elhelyezett állatoknak e «Sózással» járó kínzástól való megkímélése iránt. A Tanács az etetést és itatást szabályozta; csak a szénával való etetést engedve meg.

1891. A hús drágulása. 1891-ben a fővárosi mészárosság sok támadásnak volt kitéve a *húsárak emelkedése* miatt; a fővárosi Tanács erre különböző megtorló intézkedéseket vett tervbe. Ekkor *Polónyi* Géza országgyűlési képviselő lépett fel a mészárosság védelmére, az Ipartestület elnöke pedig a Tanácshoz benyujtott kérvényében biztosította a Főváros vezetőségét, hogy a budapesti mészárosok sem az Ipartestület helyiségében, sem másutt nem létesítettek a hús árára vonatkozó kartellszerű megállapodást, mert a hús ára azért lett magától magasabb, mert mindenkor a felhajtott marha árához igazodott.

1892. Vasárnapi munkaszünet. Bizományosok. Húspénztár. 1892-ben az Ipartestület a *vasárnapi munkaszünettel* kapcsolatos és a mészárosiparosokat érintő intézkedések megváltoztatását kérte a Tanácstól, foglalkozott a *bizományosok* kérdésével is és kísérletet tett a *húspénztár* felállítására.

Ebben az évben napirenden szerepelt még a *Kóserhús* árusításának szabályozása, a húskimérési Szabályrendelet 3. §-ának megváltoztatása, valamint a *borjúvásárnak*, a *vásárdíjnak*, a *vágódíjnak*, a *fogyasztási adópénztár* egyesítésének és az állatok megfelelő istállózásának kérdése is.

A budai kirendeltség kérdése. A budai mészárosoknak az Ipartestület megalakulása alkalmával előterjesztett az a kívánsága, hogy az Ipartestület a budai oldalon a hivatalos teendők ellátására kirendeltséget létesítsen, még ebben az esztendőben is kísértett. A IV. kerületi Előljáróság kérdésére az Ipartestület előljárósága azt a választ adta, hogy a budai kirendeltség felállítása, illetőleg az Ipartestület ilyetén széttagoltsága az Ipartestület felbomlására vezetne: a kirendeltség létesítését tehát feleslegesnek, sőt lehetetlennek minősítette.

Növendékmarha- és borjúhús. A növendékmarha- és borjúhús kimérése már az 1840-es évek óta mindig

súlyos sérelme volt a mészárosiparosságnak, mert a Tanács azt ebben az évben is szabaddá akarta tenni, illetőleg a nagyban fogyasztó vendéglősöknek akarta megengedni a borjúhúsnak saját használatukra történő szabad vágását. Az erre vonatkozólag tervezett Szabályrendeletet az ipartestületi Elöljáróság a vendéglősökkel együtt tanácskozó vegyes bizottságban tárgyalta meg és kifogásait ennek alapján terjesztette a Tanács elé.

Drágaság. A húsdrágaság kérdése tovább kísértett ebben az időben is. A gyakori és alaptalan hírlapi támadások a mészárosokat okolták a drágulás előidézésével.

Zsidó metszők, a harmadosztályú kereseti adó. Ebben az esztendőben szerepelt a *kóser húsmérés* és a *hitközségi metszők* ügye, valamint a mészárosok *harmadosztályú kereseti adója* is. Ezekben a kérdésekben a Vallás- és Közoktatásügyi, másrészt a Kereskedelemügyi és Pénzügyi Minisztériumok célravezető megoldásokra vonatkozó kijelentéseket tettek, de intézkedésekre nem került a sor.

A bivalyhús tiltott kimérése. Érdekes az ipartestületi kihágási statisztika, amelyből kitűnik, hogy a *bivalyhús* tiltott kimérése miatt több ízben folytattak le eljárást a hatóságok.

1893. Az adófelügyelőség és a segédek száma. 1893-ban az Ipartestület állást foglalt az Adófelügyelőség ama terve ellen, melyszerint közigazgatási kerületenként összeállított kimutatások terjesztessenek be a tagoknál alkalmazott segédekről. A segédek számát az Adófelügyelőség adókulcsnak használta volna fel. Az Ipartestület a terv kivihetetlenségéről értesítette az Adófelügyelőséget, de elvi szempontból sem helyeselte a tervezett kimutatások beterjesztését, mert ezek alapján éppen azok a tagok szenvedtek volna, akik segédjeiket pontosan bejelentették, a hamis adatokat bejelentők viszont kisebb adóterhet viseltek volna.

A betegsegélyző pénztár bajai. Ebben az időben az Ipartestület betegsegélyző pénztára anyagi nehézségekkel küzdött, mert a pénztár berendezési költségeire 1000 frt kölcsönt kért az Ipartestülettől. Az ipartestületi Elöljáróság ezt visszatérítés kötelezettsége mellett engedélyezte.

A közvágóhídi hűtőkamrák. A közvágóhídi hűtőkamrák folyékony levegővel való hűtésének kérdésével sokat foglalkozott az Ipartestület. Az akkori új közvágóhídi igazgató,

Ziegler Nándor, igen sokat tett a mészárosság érdekében, gyakran keresett közvetlen összeköttetést a mészárosiparosokkal, az Ipartestület Előljáróságának ülésein mint meghívott vett részt és minden jó igyekezettel azon volt, hogy hivatalos iratváltások nélkül, rövid úton lehessen az Ipartestület tagjainak szolgálatára.

Ebben az évben is állandóan napirenden volt a *hússal való házalásnak*, a marhák *etetésének* és *itatásának*, *marhavásár ideje* megváltoztatásának, a *húsdrágaság* okai megállapításának és a *húsvásárpénztár* ügyének kérdése. Felmerült a nyersbőrértékesítés szövetkezeti alapon való megoldásának terve is.

A z e g y h á z p o l i t i k a i k ü z d e l m e k é s a k ó s e r h ú s m é r é s k é r d é s e. A *kóserhúsmérés* kérdése is megoldásra várt. Az úgynevezett «*Egyházpolitikai harcok*», illetőleg az úgynevezett «*Polgári házasság*» kérdésének súlyos országgyűlési és sajtóbeli összecsapásai és az állandó utcai tüntetések: általában az egész akkori kiélezett helyzet nem volt alkalmas arra, hogy a zsidóság vallásos érzését érintő kérdés megoldható legyen.

1 8 9 4. B o r j ú s z ú r á s, a k ö z v á g ó h í d i b o r j ú h ú s á r u s í t á s. 1894-ben az ipartestületi Előljáróság felterjesztése folytán a Kereskedelemügyi Minisztérium szabályozta a *borjúszúró ipart*, a közvágóhídon dívó *borjúhúsárusítást* pedig betiltotta. Ebben a kérdésben az Ipartestület tagjai rendkívüli Közgyűlés összehívását kérték, mert ezt az intézkedést sérelmesnek találták azokra az iparosokra nézve, akik borjúhús elárusításából tartották fenn magukat. A vásárcsarnokok üzembehelyezése már küszöbön volt; e rövid időre nem volt érdemes az 1840 óta kialakuló és már csaknem negyedszázados szokást felforgatni. Az Ipartestület tehát a Tanácstól a borjúhús árusítása tilalmának felfüggesztését kérte.

A r o m á n i a i b e h o z a t a l. A romániai határ megnyitásának, illetőleg a román szarvasmarha behozatalának ügye oly fontos kérdés volt, hogy az Ipartestület Előljárósága nyári szünetét felfüggesztve a bécsi mészáros Ipartársulattal közös megbeszéléseket folytatott. A pesti Ipartestület elnöke Bécsbe utazott, felkereste az ausztriai mészárosságot és a kereskedelemügyi Miniszterhez is kérvényt intézett.

A mészárosok és hentesek országos értekezlete megalakításáról is folytak megbeszélések. A *Mészárosok és Hentesek Lapja* az iparosság érdekeit ekkor kezdi nagyszabásúan támogatni.

A pénzügyi Minisztérium a mészárosiparosok harmadosztályú kereseti adójának beszedése kérdésében teljesítette az Ipartestület kívánságát, mert ebben az évben elrendelte, hogy ez az adó a vágatáskor szedessék be.

1895. Az értékesítő szövetkezetek első jelenségei. 1895-ben indult meg az iparosok szövetkezetekbe való szervezkedése a nyerstermények értékesítése céljából.

A szúróipar és a mészárosság. Az ipartestületi Elöljáróság március havi ülésében a *szúróipar* kérdésével foglalkozott és kimondotta, hogy a szúróiparosok foglalkozásuk természeténél fogva nem tartozhatnak az Ipartestület kötelékébe. Az Elöljáróság nem tartotta a joggyakorlattal megegyezőnek, hogy a szúróiparosok a Mészáros Ipartestület tagjai lehessenek, hiszen a szúrók nem mészárosipart gyakorolnak, hanem a hentesség fogalma alá eső ipart űznek. Az iparhatósági Biztos az *Ipartestület* eme határozata ellen az 1884 : XVII. T. c. 139. §-ában biztosított jogánál fogva óvást emelt. Az óvással szemben az Iparhatóság mind a három fokon elutasító határozatot hozott.

A bőrszárítónak a *Magyar Leszámítoló- és Pénzváltó Bank* részére való bérbeadása nagy vihart keltett. Az elmérgesedett helyzet következménye volt az, hogy a Tisztikar ellen bizalmatlanság nyilvánult meg, mire az egész Tisztikar lemondott.

1896. A kóserhús. 1896-ban a kóserhúsmérés ügye miatt állandó harc folyt az Ipartestület és a zsidó Hitközség között, részint «tiszta», vagyis כשר húst ellenőrző személyzet (a «Segítő», vagyis a *Mas-Gijjach*) dolgában, másrészt az ezzel kapcsolatos különböző díjazások leszállítása iránt.

Az Ezredéves Országos Kiállítás. Sok gondot okozott az Ipartestületnek a falusiak húscsempészése, ezért ebben az időszakban állandó az összeköttetés a budapesti rendőrség Főkapitánysága és az Ipartestület között. Ebben az évben volt az *Ezredéves Országos Kiállítás*, mikor is rendkívül nagy volt az idegenforgalom Budapesten. A Főváros rendkívüli hússzükségletére való tekintettel az Ipartestület azzal a kéréssel fordult a földmívelési Minisztériumhoz, hogy engedje meg a galíciai borjú behozatalát. A Minisztérium az engedélyt meg is adta, azonban csakhamar vissza is vonta azzal az indokolással, hogy a belföldi állatállomány is fedezi a szükségletet.

A bőrgyárosok a bőrök átvételénél minden módot megragad-

tak arra, hogy a bőrárakat különböző címeken leszorítsák. A fejtéssel járó hibák, a sütővassal való bélyegzésből származó károk miatti viták napirenden szerepeltek. Ekkor hívta fel a Minisztérium az ország gazdaközönségét, hogy a bélyegzést az állat fara helyett annak állkapcsán vagy szarván eszközöljék.

Az állatbetegségek ellen a Minisztérium elrendelte, hogy az élő állatokat csak karbolozott vasúti kocsikban lehet szállítani. Az Ipartestület ez ellen a rendelet ellen a földmívelésügyi Minisztériumhoz fordul.

Az *Ezredéves Országos Kiállítás* fordulópont Budapest és az Ország életében. A Kiállítás nemcsak látványosság volt, hanem az Ország nemzeti öntudatának hatalmas megmozgatója is.

A Kiállítás ötlete — mint ezt már említettük — iparosi körökből indult ki még a *II. Országos Iparosgyűlés* szellemi mozgalma körében. Eredetileg csak ipari és mezőgazdasági kiállításul eltervezett mozgalom hatalmas históriai tüntető bemutatója lett az új magyar Életnek. Irodalom, művészet, társadalmi élet, mezőgazdaság, ipar, technika, építkezés: innen számítja mind új korszakát.

Az Ezredéves Országos Kiállítás korszaka jelentős változást hozott a mészárosi húsmívesség mívelésébe is: a *Központi Vásárcsarnok* felállítása összeesik a Kiállítás korszakával. Ezenkívül az Ipartestület egyik Céhládáját kiállította: ez a figyelmet reáterelte a céhi okiratokra.

Geltéri Mór, a Kiállítás titkára és *Müller* főmérnök, az élelmiszeripar kiállítási részének előadója már 1894. szeptember 17-én felszólították az Ipartestületet, hogy vegyen részt a Kiállításon, *mutasson be modellben egy régi és egy új mészárszéket*, — utóbbit mint mintaszéket — dokumentálja a húsfogyasztás higiénéjét, főleg azt, hogy az emberi táplálkozás céljára előnyösebb a kevesebb, de legjobb minőségű, mint a sok, de silányabb minőségű hús fogyasztása. *Schiller* György budai vízivárosi mester, az *Ipartestület* Elnöke a felszólítás nyomán október 15-én a bécsi *Fleischhauer Corporation* Elnökségéhez fordult azzal a kéréssel, hogy az ugyanebben az évben Bécsben rendezett *Népéleimezési Kiállítás* tanulságai alapján miként vehetne részt a budapesti *Ipartestület* a budapesti Ezredéves Kiállításon, mit és hogyan állíthatna ki? Franz *Schindler* bécsi mester, a *Corporation* tagja, november 24-én válaszolt a kérdésre: elmondotta, hogy az egyes bécsi mesterek egy-egy asztalt kaptak, melyen a három napig tartó Kiállítás tar-

tama alatt minden reggel friss rostélyos- és vesepecsenye szeleteket stb. helyeztek el, ezeket virágokkal díszítették.

Az *Ipartestületi*nek nem állott módjában egy régi s újmódi Szék modellben való bemutatása, a félesztendeig tartó Kiállításon húsnemű bemutatásáról szó sem lehetett : a dolog abbamaradt.

A húsiparosi (XIX. csoport) biztosa az olasz friuli szalámigyártó családból származó *Del Medico* Ágoston volt, aki fenti ügyben 1894. december 28-án írt levelet az *Ipartestülethez*, mely másnap értesítette a Kiállítás vezetőségét, hogy a fenti elgondolás szerint tervezett anyaggal a Kiállításon részt vennie nincsen módjában, ellenben három *Céhládáját és középkori okleveleit* örömmel állítja ki és hajlandó áldozni a *Céltörténeti felvonulásban való részvételt* illetőleg felmerülhető költségekre.

Szalay Imre, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója, a Történelmi Főcsoport igazgatója, valamint *Dániel* Ernő kereskedelmi Miniszter körlevele alapján az *Ipartestület* 1896. febr. 3-án arra kérte a Kiállítás vezetőségét : küldjön ki valakit, aki a céhi iratokból a kiállítandókat kiválassza.

A *Fővárosi Iparoskör* választmánya ugyanis már a Kiállítás előkészületeinek elején, 1894. október 20-án felvetette egy Menet ötletét, melyen az Ország iparossága — *történelmi viseletben jelenve meg zászlói és céhjelvényei alatt* — résztvenne egy a Kiállítás kereteiben rendezett Menetben. *Ráth* Károly elnök akkori felszólítására az *Ipartestület* már ekkor elhatározta a Meneten való részvételt, ez azonban nem valósult meg, nyilván azért, mert a Vármegyék és Városok menete, az 1896. június 8-án tartott *Hódoló Díszfelvonulás* megvalósítása után, már nem volt keret az iparosság történelmi felvonulása számára.

Az ötlet nyilván az 1879-i *Kaiser Franz Joseph und Kaiserin Elisabeth Jubiläums-Festzug* — az Uralkodópár Ezüstlakodalma alkalmából rendezett Menet — akkor még friss emlékezete alapján merült fel. Ezt Hans *Makart* bécsi akadémiai történelmi festő (1840—1884) tervezte. Dekoratív és históriás érzéke, ragyogó színösztöne és rajzos készsége az általa tervezett Meneten is kifejeződött, mint ez az arról kiadott *Album*-on tanulmányozható. Művész nem volt, csak ügyes és tanult. A Menet az akkori historizáló «Alt-Deutsch Styl» jelensége, igen erősen hatott rá az *Aythössy-Dürer* Albert Mester, illetőleg részben a Mester műhelye Legényei által fába metszett, idealizált «*Triumphus*» albuma. A bécsi Menet sokáig döntő előképe lett a hasonló Meneteknek és egyéb «korhű» mutatványoknak, így az 1901-ben Budapesten rendezett középkori *Lovagi Torna*, az *Eintracht* farsangi báljai és a *Strobl* Alajos Mester által rendezett jelmezes Bál stílusának is. *Makart* elgondolásaiban több a historizáló pedánsság és a düreri hatás, mint az igazi nagy stílus. Az Arthur *Hollitzer* bécsi akadémiai festő által

tervezett 1908-i *Kaiser Franz Joseph Jubileumsumzug* még felhasználta a bécsi Városházán őrzött *Makart*-féle szerelvényeket.

Az 1896. június 8-án tartott «*Hódoló Díszfelvonulás*» Menetét Mindszenti *Szendrey* János tervezte, a viseletek rajzait tervei alapján *Nemes* Mihály festőművész festette meg Cartone-okra. A Menet stílusa független volt az akkor már iskolává lett «Makart» stílustól. A Meneten az *Ipartestület* csak mint néző jelent meg a felsorakozott Ipartestületek között.

Egy magát meg nem nevező «*N. N.*» aláírású levélíró mészároslegény érdekes tervezetet küldött be az Ipartestülethez, egy *céhi* mészáros *Menet* elgondolását közölve. A tervezet ezt képzelte el: egy *Hadastyánokból* álló század zászlójával és zenekarával, 100 jól megtermett *Székállólegény* fekete bársonysipkában, fehér ingben, hosszú köténnyel, fekete pantallónadrágban, derekán fenőacéllal; 34 *Vágólegény* fekete bársonysipkában, veresfehér csíkú mészárosingben, rövid köténnyel, csizmában, fenőacéllal és két kést tartalmazó késtokkal derekán; 6 kövér *fehér* és 6 *tarka ökör* láncon vezetve; egy tarka *bika*, melyet 20 Legény vezet; *két Vágólegény* ütőcsákánynyal és kötélcsomóval; a *Mesterek csoportja*. A Menet az Andrássy-úton haladt volna végig a Városligetbe, ott egy magas dobogón a Legénység a *bika és az ökrök ledöntését* és megkötözését mutatta volna be; a legjobb csoport *díjat* kapott volna.

Az *Ipartestület* a tervvel, illetőleg annak megvalósításával nem foglalkozott.

Az Ipartestület a Kiállításon a *budai Céh Ládáját* tárolta. A Láda elé a középkori Oklevelek voltak kiterítve.

Az Ezredéves Országos Kiállítás történelmi főcsoportjának Katalógusa. Bpest, 1896. XXVII. Terem. 3828. sz. *Céhláda, fa, négy csavart oszloppal. 17. század. Kiállító: A Budapesti Mészáros Ipartestület.*»

Az *Ipartestület* a Kiállítás vezetőségétől kiállítói oklevelet nyert, melyet 1896. október 10-én *Czobor* Béla egyetemi tanár titkár és *Szalay* Imre, a Magyar Nemzeti Múzeum akkori igazgatója, a Történelmi Főcsoport igazgatója írt alá. Az oklevelet rámában őrzi az *Ipartestület*.

1896. december 20-án az *Ipartestület* résztvett az ipari munkásság számára adományozott díjak kiosztása ünnepségén, mely *Dániel* Ernő báró kereskedelmi Miniszter elnöklete alatt történt meg a *Royal*-szálló dísztermében.

1897. Zöldségárusítás. A Tanács elrendelte, hogy a zöldségelárusításhoz külön engedély kell. Ennek sok küldöttségjárás és hírlapi vita lett az eredménye.

A nyerstermények értékesítésének kérdése is állandóan szőnyegen volt. Az Ipartestület tervei között egy *faggyúolvasztó* felállítása is szerepel, szó volt egy ipartestületi jéggyár alapításáról is.

A *Mészárosok és Hentesek Lapját* ebben az évben ismerte el a vezetőség hivatalos lapjául és 400 forintnyi támogatást szavazott meg részére.

Példátlanul áll a magyar iparosság történetében az a gondosság, mellyel az ebben az időben a legmodernebb gazdasági berendezéseket létesítő Ipartestület féltő gonddal őrzött emlékeinek rendezésével is törődött. Míg más Ipartestületek régi céhiratai helyrehozhatatlan módon pusztultak el vétkes tudatlanság és lelketlen gondatlanság miatt kallódva el, addig a Budapesti Mészáros Ipartestület az egykori pesti és budai Céhek Céhládáiban lévő felbecsülhetetlen értékű történelmi okmányok rendezésére és osztályozására 100 frt tiszteletdíjat szavazott meg. A céhiratok borítékolását és időrendbe szedését *Hazai* Hugó, a *Mészárosok és Hentesek Lapja* munkatársa végezte.

A munka 1897. szeptember 4-től 1898. január 8-ig tartott, sok érdemes buzgalommal, ámde (mai szemszögből nézve) bizonyos hibákkal. Az időrendi sor elérése céljából — sajnálatos módon — egy sorozatba szedettek a budai és pesti Céhek 17—19. századi iratai, e sorrendbe belesoroltattak az addig külön Fasciculusokban őrzött «Titkos Levelek» is. Az egyes iratok mellett volt keletnélküli — sokszor igen értékes adatokat tartalmazó — mellékletek — mint «keletnélküliek» — egy-egy csomóba kötöztettek össze. A Sáfárkönyv és a Mesterkönyv középkori kötésére, illetőleg a miniált, középkori hártyalapkötésre címkét ragasztottak, az addig nyitott ív módjára kezelt 17—19. századi iratokat a rendezés hosszú, keskeny borítékokba erőszakolta bele, miáltal sok pecsétlenyomat összetöredezett. Az iratok lebélyegzéséről a rendezés megfeledkezett, az iratokat a hely és idő jelzésével nem látta el. A latinul csak csekély mértékben tudó rendező az iratokra itt-ott író-ónnal tett jegyzetek tanusága szerint latinul ugyancsak csekély mértékben tudó segéderő segítségét vette igénybe ; a borítékokon olvasható címek tehát sok esetben távolról sem fedik az iratok tartalmát. A rendezés jelentősége mégis az, hogy az iratok a további elkallódásnak még a lehetőségétől is megóvattak és hogy a három Céhláda tartalma a rendezettség jegyeit mutató formában kerülhetett jelen feldolgozásunk alá, végül, hogy egykorú cikkek is jelenhettek meg a napilapokban és a húsiparosi szaklapban is. Örvendetes jelenség, hogy a rendező 1898. február 6-án kelt jelentésében azt írja, hogy *semminemű selejtezést nem eszközölt.* (*Hazai* Hugó ismertető cikksorozata a *Mészárosok és Hentesek Lapja* 1897-i évfolyamában és a *Pesti Hirlap*-ban jelent meg. Ezeket a nevezett szaklap 1930. XXVIII. évfolyama 7—10. számaiban újból ismertette, ugyanitt hivatkozik *Mádai* Lajos 1912-i ismertetéseire is.)

Az *Ipartestület* ebben az évben is segélyezi az elaggott, szegény mestereket. *(Merx* János, *Doleschal* Ferenc, *Riánkay* Mátyás, Nemes *Pistory* Mihály, *Eywök* Miklós.)

1898. A régi rend és az új rend összeütközése. Az 1896. évi Milleniumi Kiállítással indul meg a mai modern Budapest fejlődése, világvárossá való fokozatos átalakulása. A hatóságok a Székesfőváros rohamos fejlődésével kapcsolatban szociális és kulturális szempontokat toltak előtérbe : az iparszabályozás a *közegészségügy*, *vásárrendészet* és a *szociális* szempontok figyelembevételével folyt le. Ezek a nagyarányú újítások nagy változásokat idéztek elő az iparban. A régi pátriárkális rendszerhez szokott iparosság nagyon nehezen törődött bele ezekbe a változásokba. A *vásárcsarnokok* építése, a *magánvágóhidak megszüntetése*, a *közvágóhidak bővítése* és a *vásárpénztár* felállítása voltak a régi stílushoz szokott iparosság életében azok a mozzanatok, melyek a megszokott, egyszerű, régi típusú iparűzésről a modern iparűzésre való áttérés alkalmával nyugtalanságot váltottak ki.

Azok az iparosok, akik Pesten a *Dunaparton*, a *Haltéren* és a *Zöld-udvar* előtt, Budán a *Szarvastéren*, *Bombatéren* és a *Szent Háromság-utcában*, nyílt piacokon egyszerű módon mérték a közönség részére a húst, nehezen szoktak hozzá ahhoz, hogy az 1895—1906 között épült és fényesen berendezett Vásárcsarnokokba kerüljenek, érthető, hogy idegeneknek érezték magukat ezekben az új, levegős, világos, fényesen berendezett palotákban. Zokon vették a hatóság gyámkodását, s a régi tisztes rendszernek felforgatását, amely természetesen drágítólag is hatott és bizonyos mértékben a fogyasztóképesség csökkenését is jelentette.

A haladás és a közegészségügy érdekében azonban ennek az átalakulásnak meg kellett történnie. Az intézkedések a szabályozással járó kellemetlenségek és nehézségek által okozott keserűségek elmúlása után a pesti mészárosságot rendszeresebbé tették és előbbre vitték, a budapesti mészárosság mai európai hírét lealapozták.

A nyerstermények jobb értékesítése céljából eddig megteremtett *bőrszárító* és a faggyúolvasztó, valamint a jéggyár építése azonban súlyos anyagi áldozatokat kívánt. Ezek az új intézmények később is újabb és újabb anyagi terheket róttak az Ipartestületre, sőt annak jólétét megrendítették. (V. ö. 1899.) A kiállítás után erős gazdasági visszaesés mutatkozott, az üzleti viszonyok rosz-

szabbak lettek. Ez okozta azt, hogy az elégedetlenség következtében pártok keletkeztek az Ipartestületben, mely szakadatlan szenvedélyes harcok tere lett.

1898-ban az így keletkezett pártoskodások során *Horváth* Béla elnök lemondott tisztségéről. Az augusztus 17-én tartott rendkívüli Közgyűlés *Schubert* Sándort elnökül és *Fritz* Jánost alelnökül választotta meg.

Együttműködés a bécsi mészárossággal: harc a bőrkartell ellen. Az augusztus 24-én tartott előljárósági ülés *Schubert* Sándor elnök indítványára a bécsi szaktársakkal együtt dolgozó *nyerstermékértékesítő alkalmi egyesülés létrehozását* határozta el. Ez fordulópontot jelentett az iparosok nyersterményeinek értékesítése kérdésében. Az augusztus 30-ára egybehívott rendkívüli Közgyűlésen a bécsi Mészáros Ipartársulat küldöttei Georg *Hutter* elnökük vezetésével jelentek meg. A Közgyűlés nagy lelkesedéssel határozta el az egyesülés létrehozását és az ezzel kapcsolatos munkálatok keresztülvitelére «Hetes bizottságot» küldött ki, amelynek elnöke, *Schubert* Sándor a bizottsággal együtt azon dolgozott, hogy a bőrkartell mesterkedéseit letörje.

Az alkalmi egyesülés 58 taggal kezdte meg működését. A komoly munka megtette hatását: az egyesülés rövid négyhavi működés után 40,000 forintot mentett meg az iparosok számára. Az egyesülés az eddig a nyersbőröknél szokásos gyakorlatban volt levonásokat megszüntette, az átvételeket úgy a téli, mint a nyári hónapokban minden súly- és pénzbeli levonás nélkül eszközölte. A Közgyűlés — elismerve az egyesülés céljait és eredményeit — 10,000 frt segítséget szavazott meg az egyesülés támogatására.

A gyárosok belátták a helyzet komolyságát. Mindent elkövettek, hogy az egyesülést szétrobbantsák, magasabb összegekért vásárolták a nyersbőröket, hogy az egyesülést lehetetlenné tegyék. A gyárosoknak ez a magatartása sok kisembert ingadozóvá tett.

Az egyesülés létrehozásában nagy érdeme volt *Horváth* János dr. akkori iparhatósági biztosnak és néhai *Sas* Árminnak, a *Mészárosok és Hentesek Lapja* egykori szerkesztőtulajdonosának.

Darával való etetés elleni küzdelmek. Ugyanebben az évben a *darával való etetéssel* kapcsolatos visszaélések megszüntetése iránt is harcot folytatott az Ipartestület és *hatósági próbavágások* elrendelését kérte. A próbavágatások december 8-án történtek meg és noha az nem volt hivatalos jellegű, a

helyszínen megjelent székesfővárosi kiküldött szakértők a mészárosok igazát állapították meg.

A Céhládák iratainak rendezése után *Horváth* Béla elnök és *Hazai* Hugó, a *Mészárosok és Hentesek Lapja* szerkesztője meghívták az *Országos Levéltár* tisztviselőit a középkori iratok megtekintésére. Április 28-án az *Ipartestület* akkori helyiségében (VIII., József-körút 82) *Barabás* Sámuel és *Tagányi* Károly akkori levéltárnokok megtekintették az Okleveleket. E látogatás eredménye egy rövid hír, melyben a *Magyar Gazdaságtörténeti Szemle* megemlékezik a látogatásról. A hír ezt írja:

(V. Évf. 1898.) A Budapesti Mészáros Ipartestület levéltára valóságos fölfedezésszámba megy a szakemberek előtt. Nem is sejtették, hogy a fővárosban egy olyan Céhlevéltár is legyen, mely eredeti középkori okleveleket tartalmazzon. Most, hogy az Ipartestület nemes elhatározásából a levéltár Hazai Hugó úr által szakszerűen rendeztetett, alkalmunk volt azt áttekinteni. A középkori iratok a régi budai mészáros Céh ládájának maradványai. Hogy ezek egyáltalán s hozzá ilyen jó karban megmaradhattak a török uralom alatt, azt csak úgy lehet megértenünk, ha föltesszük, hogy a budai mészáros Céh más céhek példájára a török elől valami felföldi városba menekült, Buda visszafoglalása után pedig oda visszatért. Erről azonban a levéltár felvilágosítást nem nyújt. A levéltár legrégibb oklevelei Zsigmond Királytól származnak, II. Ulászló átiratában a budai mészárosok és halárosok közti viszályra s a halelárusítás szabályozására vonatkoznak. Ezekben sokszor Nagy Lajosra történik hivatkozás, bizonyosra vehetjük tehát, hogy a Céh alatta keletkezett. A Céh szabályzata megvan 1481-ből Mátyás Király és Ulászló megerősítésében. A levéltár legbecsesebb darabja a mészáros Céh eredeti jegyzőkönyve 1500-tól 1518-ig, mely a Céh autonóm adózásáról, ünnepségeiről és bírságszámadásairól szóló följegyzéseket tartalmazza. Az összefüggő iratok azonban csak Buda visszafoglalása után a XVII. század utolsó tizedéből kezdődnek és mind a budai, mind a pesti Mészáros Céhek ügyeire vonatkoznak. Ismételve elismerésünket kell kifejeznünk a tekintetes ipartestületnek, hogy az ügy fontosságát méltányolva, levéltára (József-körút 82.) rendezésével azt a magyar gazdaságtörténet kutatói számára hozzáférhetővé tette.

A híradás elkerülte a tudományos világ figyelmét, ennek tulajdonítandó, hogy Szádeczky Lajos 1910-ben megjelent nagyobbszabású magyar céhtörténeti műve sem tudott az oklevelekről, illetőleg, hogy azoknak semminemű irodalma nincsen a fentemlített hírlapi cikkeken kívül. A fenti látogatás eredménye lett, hogy a középkori okleveleket az előljáró beszédünkben említett Bizottság gyüjteménye számára lemásoltatta.

1899. A maradiak és a haladók. Az 1899. év erős viharokat hozott az *Ipartestületre*, mert még mindig sokan

voltak, akik az új, fiatal vérkeringést nem jó szemmel nézték és az újítások előtti viszonyokhoz ragaszkodtak. A folytonos támadások miatt augusztus 3-án *Schubert* Sándor elnök és *Fritz* János alelnök le is mondottak tisztjökről, de a már augusztus 14-ére egybehívott Közgyülés újra őket választotta meg.

Istállódíjak. Kézadás. Felcsapás. Az Ipartestület ebben az évben az ipart közelről érintő kérdésekkel sűrűn foglalkozott. A vásárpénztár díjtételeinek módosítása iránt indított eljárás következménye az lett, hogy az istállódíjak leszállíttattak. Ekkor ismerte el a vásárpénztárigazgatóság azt az ősrégi mészáros szokást is, hogy a kézadás, vagyis a «*felcsapás*» az adás-vétel megtörténteül elfogadtassék. Ezzel a Vásárpénztár igazgatósága százados hagyományokon alapuló, ősrégi gyakorlatot szentesített.

Sok panasz esett a miatt, hogy egyesek háromféle foglalkozást is űztek, a közvágóhidon *szúrással*, a marhavásártéren *bizományossággal* és a központi vásárcsarnokban pedig *borjúkereskedéssel* foglalkoztak.

1899. A jéggyár bukása. Súlyos anyagi válságok. Az elmúlt év enyhe tele az Ipartestület tagjait a hűtés fokozott szüksége miatt súlyos helyzetbe hozta. Az *Ipartestület* tehát egy jéggyári szövetkezet létesítését indítványozta, amelyet az 1899. év február 15-ére egybehívott értekezlet elfogadott és a jéggyár felépítését nyomban elhatározta.

Ehhez a mozgalomhoz csatlakoztak a Hentes Ipartestület tagjai is. Hogy a terv minél hamarább valóra váljék, az Ipartestület a jéggyár építése céljaira a tulajdonát alkotó telek használati jogát 40 évre átengedte a szövetkezetnek.

A gyors intézkedések egymást követték: az ebből folyó elhamarkodott lépések azonban olyan súlyos helyzetbe hozták a két Ipartestületet, hogy a szövetkezettel egyetemben majdnem teljesen tönkrementek. A gyár ugyanis nem tudta a szerződésileg kikötött jégmennyiséget előállítani, az Ipartestületek előljárósága tehát vonakodott az építővállalattól a gyárat átvenni.

Súlyos bonyodalmak és perek keletkeztek, amelyeknek folyamán az Ipartestület szakértői szemle alapján kényszerült a gyárat átvenni és ezzel súlyos anyagi felelősséget vállalni magára. A szövetkezettől az Ipartestület a gyárat kénytelen volt átvenni, mert ez volt az egyetlen lehetőség arra, hogy az anyagi terhek rendeztessenek. Az Ipartestület kénytelen volt az adósságok átvételével

a hitelezőkkel egyezséget kötni és ilyen módon menteni vagyonából azt, ami menthető volt. Az *Ipartestület* vagyoni összeomlás előtt állott, értékpapirosait piacra dobta, kölcsönöket vett, fel ingó- és ingatlan vagyonát lekötötte. A jéggyárat később évi bér fejében bérbeadták.

Ugyanebben az évben az Előljáróság átengedte a faggyúgyár céljaira az Ipartestület tulajdonát alkotó ingatlanát és a faggyúértékesítő szövetkezet megalakításához szükséges előmunkálatokat is elkészítette. Ebben az évben a Mészárosok és Hentesek Lapja helyett az Ipartestület *Aczél* Endre szerkesztésében új hivatalos lapot indít meg, a Mészárosok és Hentesek Közlönyét.

1900. A közkórházi ellátás módjának kérdése. 1900-ban *Schubert* Sándor, az Ipartestület elnöke, mint a Székesfőváros törvényhatósági bizottság tagja a *kórházi élelmezés*, illetőleg a kórházak ellátása kérdésével kapcsolatban a Székesfőváros törvényhatósági Közgyűlésén azt a javaslatot tette, hogy a *kórházi élelmezési szükségletek biztosítása ne egy vállalkozónak, hanem ipari szakcsoportonként adassék ki, és pedig előzetes árlejtési hirdetmény alapján.* A javaslat valóra vált és a mészáros- és hentesiparosságnak módja lett árlejtés alapján pályázni a kórházi élelmezési szükségletek szállítására.

Ebben az évben foglalkozott az előljáróság a *tanoncnevelés* kérdésével és a *mészáros- és hentes szakirányú iskola* felállításával, utóbbi azonban csak jóval későbbi időben válhatott valóra.

Február 25-én mondott le állásáról *Schubert* Sándor elnök és *Fritz* János alelnök, helyükbe október 25-én *Varga* István lett az elnök és *Goldreich* Fülöp az alelnök. A nyersbőrértékesítés kérdésében számottevő eredmények mutatkoztak. A jéggyár bukása azonban sokszor súlyos keserűséget váltott ki a tagokból, sok áskálódásnak volt a szülője.

1901. A faggyúolvasztó. Az Ipartestület a nyersbőr értékesítése mellett komolyan foglalkozott a *faggyúértékesítés* kérdésével is: a faggyúolvasztó építési terveire pályázatot hirdetett. A szakértők véleménye alapján az L. A. *Riedinger* augsburgi cég nyerte el a pályadíjat, amelynek alapján október 9-én tartott Közgyűlés a gyár gépberendezésére a német cégnek 48,500 koronáért adott meghatalmazást.

1902—1903. Az anyagi bajok rendbehozása. Az 1902. és 1903. évek azoknak a válságoknak elsimításában teltek

el, amelyek a szerencsétlen végű jéggyár építéséből kifolyólag az Ipartestület vállaira nehezedtek.

A jéggyár bukása következtében az Ipartestület ellen a hitelezők végrehajtásokat vezettek. A helyzet odáig fajult, hogy az Ipartestület tönkremegy, amikor hosszú és alapos tanácskozás és megfontolás után az Ipartestület 1902. november 17-én tartott Közgyűlése a tagdíjakat 32 koronára emelte fel, ezenkívül minden levágott marha utná 25 fillér és a borjúk és apróbb marhák után 5 fillér szedését határozta el.

Belső pártoskodások. Az üzleti viszonyok azonban folytonosan rosszabbodtak. A nyomott anyagi helyzet eredményezte, hogy az Ipartestületben pártok keletkeztek. A folyton dúló viszálykodások következménye lett az, hogy amikor 1903. március 25-én elnökké *Schubert* Sándor, alelnökké *Fritz* János választatott meg, ezek csakhamar lemondottak. Az április 5-ére összehívott Közgyűlés újból őket választotta meg, de tisztségüket most sem fogadták el és igy az április 19-én tartott harmadik rendkívüli Közgyűlés — amely az Ipartestület fennállása óta a legtöbb tag részvételével tartatott meg — *Lindmayer* Györgyöt elnökké, *Bruszt* Adolfot pedig alelnökké választotta meg.

Nehéz időkben vették át a tisztséget és nagy szorgalommal láttak hozzá, hogy a testület vagyonát, ezzel együtt belső életét rendezzék. Első ténykedésük az volt, hogy az *Ipartestületet* terhelő tartozásokat konvertálták és a *Pesti Magyar Kereskedelmi Banktól* felvett 240,000 koronával a tartozásokat rendszeres keretbe tömörítették. Nehezen ment ez a rendezés, mert az *Ipartestület* előzőleg az *I.—II. kerületi Takarékpénztár* útján vett fel nagyobb összeget.

Az Ipartestület belső életét azonban ezek a bajok teljesen feldúlták, a tagok két hatalmas táborba verődtek a tisztújítások alkalmával eddig soha nem látott szenvedélyek lángoltak föl. A kisebbségben maradt párt sem akart a választások eredményében megnyugodni; a harcok innen kezdve nem akadémikus elvi ellentétek, hanem személyi kérdések kicsinyes jegyében folytak le és lettek a békés együttműködés kerékkötői.

Az anyagi válságok mégsem foglalták le teljesen a vezetőség minden erejét: mindent megtettek, hogy az ipar érdekeit előbbre vigyék. Ebben az időben történt, hogy a külföldi vágóhidak tanulmányozására ipartestületi bizottság járta be Európa nagyobb városait.

A faggyúolvasztó bajai. A *faggyúolvasztó* építése körül is bajok voltak, mert a jéggyár okozta válságos idők, valamint a telepengedély megszerzése körüli nehézségek késleltették a finomítótelep létesítését. Amikor a gyár végre elkészült, a vállalkozó — azon a címen, hogy szerződésileg vállalt kötelezettségének rajta kívül álló okokból nem felelhetett meg — követeléseket támasztott. Az *Ipartestület* a pert itt sem kerülhette el. Pedig éppen ebben az évben lett volna szükség a legnagyobb erőkifejtésre, mert a *bőr* és *faggyú* értékesítésével kapcsolatban mindinkább előtérbe került a *bélliszítő* telep és a *vérértékesítés* kérdése is.

A közvágóhídon lábrakapott visszaélések és lopások kiküszöbölése érdekében az Ipartestület felügyelők alkalmazását hozta javaslatba.

1904. A Faggyúértékesítő Szövetkezet. A *faggyúértékesítés* céljából 1904-ben alakult meg a *Budapesti Mészárosok Faggyúértékesítő Szövetkezete.* A szövetkezet az *Ipartestület* vállairól nagy terhet vett le, mert az általa a faggyúgyár bérletéért fizetendő összeg volt hivatva a faggyúgyár építési költségeit törleszteni. Az Ipartestület ezekben az időkben volt kénytelen végleg eladni értékpapírjait.

A faggyúfinomító építkezéseit *Reisz* Sándor gépészmérnök mint szakértő vezette.

Az *Országos Iparegyesület* ebben az évben tüntette ki ezüst éremmel *Lindmayer* György elnököt.

1905. Az 1905. évben merültek fel külföldi mintára az úgynevezett *Nagyvágó Részvénytársaságok* alapítási tervei és az első komoly tervet ez irányban a *Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság* vetette fel. Az *Ipartestület* heves ellenállást fejtett ki az alapítás terve ellen, mert az a mészárosipart teljesen megfojtotta volna.

Az Előljáróság ebben az időben sokat tett az iparosok igazáért abban a tekintetben is, hogy a húsdrágaság okait az igazságnak megfelelően tárta a fogyasztóközönség elé. Hírlapi és egyéb polémiákban bizonyította be, hogy nem az iparos a drágaság okozója, hanem az *állattenyésztés hanyatlása*, a sok felesleges és kerékkötő *hatósági intézkedés*, valamint a hivatali ügykezelés magas díjai.

Az *Ipartestület* nyomasztó anyagi viszonyait jellemzi az is, hogy a május 21-i rendes évi Közgyűlésen az Előljáróság már kénytelen volt a tagdíjak újabb emelését indítványozni.

1906. A Szövetkezetek. Az 1906. évben alakította

meg *Lindmayer* György a Budapesti Mészárosok Faggyúértékesítő Szövetkezetét. A *Schubert* Sándor elnöklete alatt fennállott *Budapesti Mészárosok Mellékitermény Értékesítő Egyesülete* szövetkezetté alakult át, az ugyancsak a *Schubert* Sándor elnöklete alatt működő *«Magyar Mészárosok Társasága, mint szövetkezet»* faggyúértékesítéssel foglalkozott. *Himler* József elnöklete alatt működött a *Mészárosok Bél- és Pacalértékesítő Szövetkezete*, de alakulóban volt *Leszlauer* Gyula elnöklete alatt egy nagyvágó szövetkezet is.

A faggyúfinomító elkészül. A kisebb forgalmú mészárosok a *Schubert*-féle faggyúértékesítő szövetkezetet támogatták, a nagyobb mészárosok a *Lindmayer*-féle szövetkezetbe egyesültek. A két szövetkezeten kívül a *Turul Faggyúértékesítő Szövetkezet* is védte az iparosok érdekeit. Az eredmény az volt, hogy a faggyúfinomítók kartellje megbukott.

Ebben az esztendőben a katonai Kincstárnak a hússzállítás körül behozott újításai is foglalkoztatták a mészárosiparosokat. Az új rend súlyos feltételeinek enyhítését küldöttség útján, emlékiratban kérték a honvédelmi Minisztertől, de eredmény nélkül.

A húsdrágaság kérdésében is több emlékiratban igyekezett a mészárosiparosság a maga érdekeit megvédeni. Az emlékiratokban rámutatott azokra az okokra, amelyek a húsdrágaság előidézői voltak : ilyenekül mutatta be a növendékállatok húsának kimérését, a szerb határzár feloldását, marhának Romániából való behozatalát, a sózott darával etetés megtiltását, a húskimérési szabályrendelte módosítását, az adókérdéseket és a konzumvásár létesítését.

1907. Húsipari munkások sztrájkja. 1907-ben a húsipari munkások sztrájkja foglalkoztatta az iparosokat. A sztrájk rövidéletű volt. Az Ipartestület a sztrájk kapcsán foglalkozott azzal a kérdéssel, miként lehetne előrelátó gondoskodással és szociális érzékkel indoknélküli sztrájkokat megelőzni? Ezért a munkaadók szövetségének megalakítására gondolt.

1908. Az 1908-ik év szintén küzdelmes volt, mert az *Ipartestület* súlyos pénzügyi helyzete évről-évre mindig súlyosabban éreztette hatását. A nyerstermények értékesítésének kérdése haladást mutatott a szövetkezetek lassan-lassan saját erejükből gyarapodtak ; nem szorultak már az *Ipartestület* támogatására. Az *Ipartestület* vezetősége mindent elkövetett, hogy anyagi helyzetét rendezze és ezzel tagjainak érdekeit előbbre vigye. Nagy bajai közepette állandóan ébren tartotta az iparosok iparűzésével kap-

csolatos szakkérdéseket, ebben az évben is gyakran foglalkozott a *kontárkérdéssel*, a tanoncok nevelésével és a kötelező mestervizsga behozatalával.

A kontárkérdés. Ezek közül a kontárkérdés volt a legfontosabb. A Céhrendszer 1872-ig egyoldalú volt, a mészárosságnak csak kézmívesi-ipari részét tartotta fontosnak, a húsmívesség kereskedelmi vonatkozásait nem fejlesztette. A Céhi intézményt megszüntető 1872 : VIII. TC., vagyis az Ipartörvény nem igyekezett a hiányokat pótolni, nem foglalkozott az iparosság kereskedői szellemének kifejlesztésével, hanem átcsapott a másik szélsőségbe, amikor a teljes ipari szabadságot teremtette meg. A korlátlan szabadság, vagyis inkább «*szabadosság*» segítette elő a kézmívességet nem tanult, ipari szervezetekbe nem egyesült «*kontárok*» szaporodását. Az 1884 : XVII. TC. a hozzáfűzött reményeket ebben a tekintetben sem elégítette ki, mert annyi kibúvót és lehetőséget hagyott a «*kontárkodás*» további [1] fejlődésére, hogy az iparosság kénytelen volt az új Ipartörvény megjelenése után a Törvény módosítását követelni.

Az *Ipartestület* pénzügyei ezalatt lassan-lassan rendeződtek, a különböző helyen volt tartozásokat a vezetőség egyesítette és törlesztésüket szabályozta. Ezáltal az Ipartestület megszabadult azoktól a gondoktól, amelyek a különböző helyen lévő kölcsönök törlesztéséből eredtek.

1909. A Húsiparosok Országos Szövetsége. Az első húsipari Kongresszus. Az 1909. év az általános ipari érdekű ügyeken kívül végre-valahára rendezte az Ipartestület anyagi rendbejövetelének kérdését.

Február 12-én tartotta alakuló ülését a *Húsiparosok Országos Szövetsége*. Az alakuló ülés az Ország húsipar-művelői számára eddig hiányzott, most azonban a szükségessé vált országos képviseletet kívánta életre hívni. Ez volt az első húsipari kongresszus.

Húsipari kiállítás. A második húsipari Kongresszus. A szövetség a második húsipari Kongresszussal kapcsolatban húsipari kiállítást is rendezett, melyet *Biltner* János—

[1] A «Kontár» szó itt abban a változott, új jelentésében szerepel, melyről az *Okmánytárban* bőven megemlékeztünk, vagyis itt nem *kereskedőt*, hanem *iparost* jelent. A szó eredetileg suttyomban árulót vagyis *szatyrost*, *batyuzót*, «*Pinklizőt*» jelent.

ma a Budapesti Hentes Ipartestület elnöke, a Felsőház tagja — nagy érdeklődés közepette nyitott meg, s melyen *Wekerle* Sándor pénzügyminiszter, a szakminisztériumok, a főváros Tanácsa, az *Országos Iparegyesület*, az ország csaknem minden Kereskedelmi és Ipari *Kamarája* és az *Ipartestületek Országos Szövetsége* is képviselve volt.

A Kongresszus napirendjén szerepelt a húsfogyasztási adó, a hússzemle, a vágóhíd használati díja, a jövedelmi és fogyasztási adó, a vágóhídi és üzemi munkaviszonyok, az állatvásárok, a bőr- és faggyúértékesítés szervezése, a katonai és közszállítások, vágóállatbiztosítás, tanoncoktatás, a kontárkérdés, a növényi zsírok versenye, hitelügy és hitelezés, vágószövetkezetek, az anyagdrágaság és a húsiparosok szervezkedése, vagyis a húsiparosokat érintő összes napi kérdések. A húsipari kiállítás eszméje *Komáromi* Sándor nevéhez fűződik.

Húsiparosok Köre. 1909. október 18-án alakult meg a *Húsiparosok Köre* is, melynek célja az volt, hogy bensőbb érintkezési formák között ápolja a szaktársi szellemet.

1910. Tanoncoktatási szabályrendelet. 1910-ben az *Ipartestület* vezetősége a mészárostanoncok oktatására egy szabályrendelettervezetet dolgozott ki, amely azonban megerősítést nem nyert.

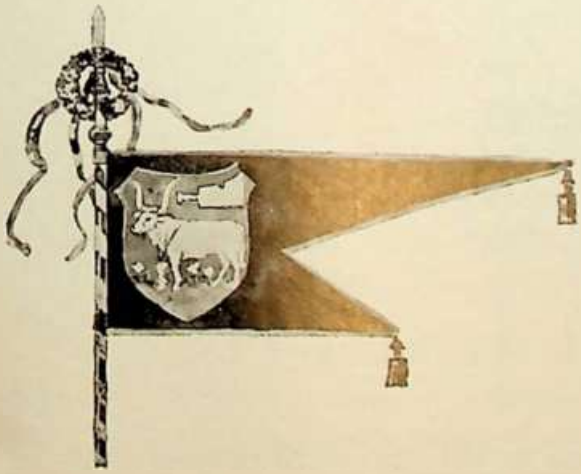
1911. A harmadik Húsipari Kongresszus. 1911. szeptember 17—19-én tartották meg a *harmadik Húsipari Kongresszust* s ezzel kapcsolatban a második húsipari kiállítást. A Kongresszus napirendjén a második kongresszus tárgysorozatán szerepelt összes napikérdéseken kívül ott szerepelt még a hús vasúti szállításának megkönnyítése, a húsvizsgálati bajok kiküszöbölése, az élelmiszertörvény reformja és a húsdrágaság okainak megszüntetése.

A kiállításon — melyen mintegy száz kiállító vett részt — az *Ipartestület* a *Céhládákat* és a *történelmi okmányokat is* kiállította. A *Jury* az *Ipartestületet* nagy aranyéremmel és díszoklevéllel tüntette ki.

Az 1911. évben a *Húsiparosok Köre* a drágaság és állatdrágaság kérdésében tevékenykedett. Az iparosok ellen indított támadásokat a napisajtóban és falragaszokon igyekezett kellő értékükre leszállítani, annyira, hogy működésére az illetékes körök is felfigyeltek. A *Kör* kezdeményezései ezek voltak: az élőállat beho-

1867. Koronázás. A pesti és budai Céhek ősi módú ajándékos Koronázási Menete a Királyi Palota Udvarán.
A budai Cukrossütők, Fehér Sütők, Halászok, Hentesek, Mészárosok Céhei.

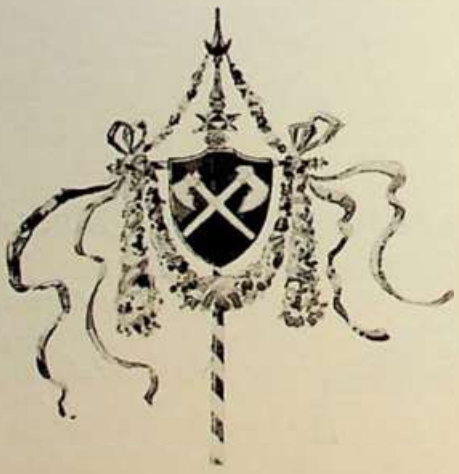

A Budapesti Mészáros Ipartestület Cimeres Dandártos Kopjája: 1930.
Tervezték: Bevilaqua-Borsody Béla és Battvai Zsille Kulmán.

Photo Gárdonyi

1930. A Szent István Napja Körmenete.
A pesti Legénytestvérség Ládája a pesti Herberg Cégérökrével.

A Budapesti Mészáros Ipartestület címeres Kopjarúdja: 1930.

A Menetet és annak szereltenyeit Bevilaqua-Borsody Béla és Battvai Zsille Kálmán tervezték

zatala, a drágasági Ankét összehívása, a Kormánynak az állattenyésztés felkarolására való felhívása, a többtermelés szükségének állandó hangoztatása.

A drágaság szempontjából a *Húsiparosok Körének* főtevékenysége az volt, hogy próbavágatást tartatott, amely bizonyságot szolgáltatott a mészárosok igaza mellett. Amikor pedig az ausztriai kormány a drágaság enyhítése céljából fuvardíjkedvezményeket léptetett életbe, a *Kör* a kivitelnek nyujtandó kedvezmény érdekében illetékes magyar helyen is lépéseket tett. A *Kör* ezenfelül főleg a vágóhídi hűtők javítása és a húsnagyvásár létesítése érdekében tevékenykedett.

Az Ipartestület 1911-ben október hó 26-án tartotta első értekezletét az akkori *hatósági üzemek* ellen. Ezen az értekezleten közel 200 iparos vett részt. *Vázsonyi* Vilmos dr. orsz. képviselőt kérték fel a hatósági üzemek ellen indítandó harc vezéréül. Ez volt az időpont, amikor az iparosok küzdelme megkezdődött a hatósági Élelmiszerüzem ellen.

1912. A balkáni háború. 1912-ben a *balkánháborúval* kapcsolatos bonyodalmak közepette *közgazdasági kérdések* foglalkoztatták az iparosokat. Az *Ipartestület* a pénzügyi nyomottság leküzdése, a közterhek csökkentése és a húsdrágaság kérdésével kapcsolatos okok megszüntetése és az ipar általános érdekeinek előbbrevitele kérdésével foglalkozott. 1912. év december 9-én a *Húsipari Munkások Szövetségével* az iparosok és munkások közötti jogviszony, a bérkérdések és egyéb megállapodások tekintetében kollektív szerződést kötött.

1913. A Községi Üzem. Az *Ipartestület* ebben az esztendőben tovább folytatta a küzdelmet a Községi Élelmiszerüzem kicsinybeni elárusítása és főleg az ellen, hogy az Üzem a kórházak és intézetek hússzükségletének fedezésére is — pályázati hirdetmény kiírása nélkül — megbízást kapott a Tanácstól. A kicsinyben való árusítás ellen sikerült eredményt elérni, de már a közszállítások ellen nem.

Az általános titkos választójogot követelő és már az utcára is kicsapó mozgalom hátterében a munkások munkabérmozgalmai napirenden voltak. A termelők vádjai iparunk ellen kiújúltak.

1914. A Háború. 1914. augusztus elején kitört a *Világháború*. A mészárosiparban olyan mélyreható háborús változások történtek, melyeknek nyomai még ma is mutatkoznak. A Vágó-

hídon rendkívüli módon megnehezedett a termelés. A háborúval kapcsolatos anyagszükségletek biztosítása, a Minisztériumnak az állatok vágására vonatkozó korlátozó intézkedései az anyag beszerzésének nehézségeit még jobban fokozták. Megkezdődött az anyagdrágulás és ezzel kapcsolatban a kereseti lehetőségek csökkenése is. Ehhez járult még az is, hogy a Kormányhatóság a fogyasztást korlátozó rendelkezéseket bocsátott ki. Az iparűzők egy része is hadbavonult. Igen sokan hősi halált haltak, mások a hadbavonulás miatt kénytelenek voltak virágzó üzletüket abbahagyni, melyeket — a háborúból való visszatérés után — a beállott változások következtében újból megnyitni nem is tudtak.

Az itthonmaradottak ezek között a súlyos viszonyok között folytatták üzemüket : a háborús viszonyok következtében meg sem kísérelve, hogy folyton fokozódó terheiket a fogyasztóközönségre áthárítsák. Az *Ipartestület* a háborúokozta nyomorúságok enyhítéséből igen nagy mértékben kivette részét. Nemcsak az itthonmaradt iparostársak és munkások családtagjait támogatta gyéren rendelkezésre álló anyagi erőből, hanem nagy mértékben áldozott azokra a hadsegítő célokra, amelyeket a társadalom kezdeményezett.

Az Elöljáróság az ipart érdeklő általános kérdéseken kívül minden erkölcsi súlyával azon volt, hogy a katonai és közszállításoknál a kisipar érdekei is megvédessenek és hogy a nagyobb szállítások több kisebb csoportra bontassanak fel.

Az 1914. évi rendes Közgyűlés választotta meg elnökül *Reisz* Dávidot és alelnökül *Hadinger* Edét. Az Ország és az ipar legnehezebb napjaiban ők védték polgártársaik és az ipar érdekeit.

A következő háborús évek mindig nehezebb viszonyokat hoztak a mészárosiparra és az ősi, tisztes mészárosipar válságos helyzetbe került. A húshagyónapok, az úgynevezett *«hústalan napok»* életbeléptetése, a minden határt meghaladó állatdrágaság, a melléktermékek árának maximálása, a vásárok rendjének és az anyagok beszerzési formáinak megváltoztatása és korlátozása és a *Főváros* húsüzemeinek a magánmészárosi üzemekkel való folyton fokozódó versenye csaknem lehetetlenné tették a mészárosipar üzését.

A Főváros ebben az időben az élőállat behozatalát csaknem egészen a maga részére szerzi meg : nem azért, hogy az iparosok részére bocsássa jutányosan a nyersanyagot, hanem azért, hogy az árakat szabályozza.

A katonai húsvágások fokozódó szükségletének kielégítése rendkívüli mértékben vonta el a nyersanyagot az iparűzőktől. A budapesti piacon az élőállati árak magasba szökkenése ellen komoly intézkedések nem történtek. Ha történtek is, oly későn születtek meg, hogy az ipar helyzetén nem segíthettek, mert az áremelkedésekkel a szegényebb fogyasztóközönség keresete nem tudott lépést tartani. Ezáltal a mészárszékek forgalma természetszerűen a minimumra csökkent le, annál is inkább, mert a bőrök ugyancsak alacsonyan maximált árai a húsárakra is kihatottak.

Az is hozzájárult a nehézségek szaporításához, hogy a Községi Üzem külföldről hozott húsok (dániai konzervált hús, fagyasztott dán hús) kimérésével és azoknak kisebb üzemköltségekkel való árubabocsátásával volt kénytelen az éhező Főváros élelmezéséről gondoskodni. Ez természetszerű szükséges jelensége volt a Világháború nyomorúságainak, viszont a mészárosipar pusztulása is természetszerű háborús jelenség volt. Ebben az időben nagyon sokszor megtörtént, hogy a Fővárosban sok mészárszék egyáltalában nem jutott húshoz.

Az Előljáróság a háború által sujtott iparosság fokozódó hiteligényeinek kielégítésével is foglalkozott. 1915 végén megkezdődött a számtalan különféle rendeletet meg nem értő, illetőleg félreértő iparosok bírságolása is. Bizonyos, hogy egyes iparosok részéről történtek árdrágító és egyéb visszaélések is, melyek azután súlyosan hatottak vissza a kötelességeit tisztességesen teljesítő többi iparossal szemben ébredő háborús indulatok és elfogultságok ébredésére is.

1916. 1916-ban még tovább romlott az ipar helyzete. A végső nyomorúságba jutó fogyasztóközönség húsfogyasztása mindjobban összezsugorodott, a kórházi és közszállításokat a befolyásos, vesztegetéssel dolgozó, alkalmi üzletekre, illetőleg összeköttetésekre berendezkedő, háborús keletkezésű tőke kivette az iparosok kezéből. A tömeges katonai hússzállítások a többnyire erkölcstelen eszközökkel dolgozó nagytőke és a háborús vállalkozások igénybevételével történtek. A községi *Élelmiszerárusító Üzem* mindent magának biztosító működése folyton erősödött. A forgalmat korlátozó rendeletek egymást érték. A szakképzett munkások hadbavonulása folytán alkalmazott háborús segédmunkaerők fizetési igényei összehasonlíthatatlanul magasabbak voltak az előbbiekénél: ezek kisértékű, felületes munkája rengeteg kárt okozott.

alelnök és a tisztikar lemondott. December elején elnökül *Leszlauer* Gyulát és alelnökül *Farkas* Sándort választották meg. A forrongó időkben nagy gondot okozott a hadból visszatérő iparosok elhelyezése és üzletük újból való megnyitásához szükséges tőke és hitel hiánya. Meg kell azonban állapítanunk, hogy a mészárosiparosság még 1918 őszén és telén is sokkal jobb helyzetben volt, mint a hentesiparosság, hiszen a mészárosok az «*Akcióhús*» kimérésével legalább mindennapi kenyerüket biztosíthatták.

Az *Ipartestület* a Magyarországi Húsipari Munkások Szövetségének megkeresésére ebben az időszakban járult hozzá a vasárnapi teljes munkaszünethez, viszont azonban követelte, hogy ezt a korlátozást terjesszék ki a többi húsneműt, halat, vadat, baromfit árusító üzletekre is.

Az év végén a vesztett háború demoralizáló hatása és a történelmi magyar területeknek cseh, román, szerb és ausztriai kézrejutása mutatkozott és a «Commune» előrevetett árnyéka is megjelent.

1919. A «Commune» és bukása. 1919. kora tavaszára a fővárosi mészárosipar eljutott a háború okozta romlás legmélyebb pontjára, amikor az orosz-típusú «*Commune*», vagyis a «*Commune*» orosz formája (*«Bolysévikí»*-rendszer), más szóval az úgynevezett «Proletár-diktatúra» következett be, a vert háborút követő gazdasági összeomlás tüneteképpen. A «Commune» előtt is megkezdődtek már az úgynevezett *«központi vágások»*, vagyis a húskereskedelem központosításának intézményessé tétele. Ez betetőződött a «Commune» rendszerében, mely a termelés és a fogyasztás központi irányítását kívánta elvi-elméleti programmjában megvalósítani, illetőleg ez volt a «*Commune*» alapgondolata. A magántulajdon megszüntetésére szolgáló erőszakos kísérletsorozat természetesen kivette a mészárosság kezéből a beszerzés egyéni lehetőségeit, a másik oldalon a «*Tanácsköztársaság*» húselosztó üzemei hivatalnokaivá kívánta tenni a mészárost. A nagyszervezettű húselosztó kísérlet azonban elméleti jellegű volt, mert hús a «*Tanácsköztársaság*» nélkül sem lett volna, viszont ha lett volna is, az agyonrendszeresített központi ellátás és elosztás tette volna lehetetlenné a fogyasztóknak húshoz jutását. A helyzet a háború idejénél is súlyosabb lett. A vidék — mint Oroszországban is — a rendszeres «*Sabotage*» álláspontjára helyezkedett. Júniustól kezdve már az úgynevezett «*Húsjegyek*»-re sem lehetett húst kapni. A húscsempészés (*«batyuzás»*) teljesen orosz módon juttatott némi húst

azokhoz, akik ezt az úgynevezett «Kék pénzzel» tudták megfizetni, vagy azért értéktárgyakat és árut adtak.

A nyár folyamán a román hadsereg az «*Entente*» rendelkezései alapján megtámadta a «*Tanácsköztársaság*» úgynevezett «*Vörös Hadsereg*»-ét és a *Tisza*, illetőleg *Szolnok* felől benyomulva a Fővárosba, megbuktatta a magyarországi «*Szovjet*» kísérletét. Ugyanis az «*Entente*» nem engedte meg, hogy a Szegeden időközben megalakult «*Nemzeti Hadsereg*» teremtse meg a rendet, hanem Romániát akarta a «Szabadító» szerepében feltüntetni. A bukott rendszer helyett a «*felmentő*» román hadsereg a fosztogató szerepét vette át, és főleg mezőgazdasági, állattenyésztési területen rabolt. Ami az állatállományból 1919. augusztus 4-ig megmaradt, az az 1919—1920. évi román megszállás idején pusztult el. A Főváros húsellátása még kritikusabb lett.

1920. A román megszállás megszűnte után az *Ipartestület* hozzáfogott a régi rend restaurálásához és az Ország gazdasági kibontakozásának elősegítéséhez. A faggyú és a bőr forgalma szabad lett, a húsárak kötöttek maradtak, a rohamosan zuhanó valuta mellett az úgynevezett «irányárak» meddő kísérletnek bizonyultak. A vásárlóközönség kereseti viszonyainak végső megromlása, a hadifogságból hazaérkező iparosok elhelyezése mindig súlyosabbá tették az *Ipartestület* helyzetét. Az 1920-as idők felekezeti irányú elfogultsága az *Ipartestület* hagyományos szellemén nem ütött rést, ellenben sok izraelita mészáros helyzetét rendítette meg a Vásárcsarnokokból való kitelepítésük. Az *Ipartestület* azonban erkölcsi súlyával fellépett és ezeknek a tagjainak védelmet adott.

Ebben az évben valósult meg a *Budapesti Mészáros Ipartestület Nyugdíjintézete.*[1] Az intézmény azonban nem működhetett, mert az az összeg, melyet az iparosság a nyugdíjintézet alapja céljaira gyüjtött, valutánk semmivé levése folytán semmivé lett, a matematikus által kiszámított és az intézet rendbehozására szükséges magas tagdíjakat az ipartestület tagjai nem tudták fizetni. Az intézet működését ezért bizonytalan időre fel kellett függeszteni, amihez hozzájárult az is, hogy a *Népjóléti Minisztérium* kívánta rendezni az iparosok általános kötelező aggkori biztosításának kérdését.

[1] Megteremtői *Farkas* Sándor nyugdíjintézeti elnök és *Végh* Gyula ipartestületi főjegyző.

1920. április 11-én a rendkívüli Közgyűlés *Reisz* Dávidot választotta meg elnökké. Mivel ő ezt a tisztséget nem fogadta el, a május 2-án tartott közgyűlés elnökké *Varga* Józsefet és alelnökké *Pathó* Istvánt választotta meg.

1921. Az 1921. év sem hozott változást az iparban, mert a magyar valuta ugrásszerű emelkedése után bekövetkezett esés az egész magyar közgazdaság még további gyengülését eredményezte és az anyagbeszerzést még nagyobb mértékben befolyásolta. A valuta állandó hullámzása csaknem lehetetlenné tette az iparűzést: az anyagok túlértékelése mellett állandó harc folyt egyrészt a termelők, másrészt az iparosok és a fogyasztóközönség között. Az ebben az évben bekövetkezett végzetes *takarmányhiány* a gazdákat arra kényszerítette, hogy *jószágaikat* piacra dobálják. Ez olyan felhajtást eredményezett, amilyent a Főváros piaca sohasem ismert, az élőállat árai azonban nem estek olyan mértékben, amint azt várni lehetett volna. Az átmeneti olcsóbbodást a marhakivitel és a külföldi valuta akasztotta meg. Az előljáróság az anyag beszerzésének könnyítését és a nyerstermékek jobb értékesítését igyekezett emelni, de igyekezett az élőmarha és a hús kivitelét is megakadályozni.

Ebben az évben halt meg *Komáromi* Sándor, a *Mészárosok és Hentesek Lapjá*nak évtizedeken át volt szerkesztője.

1922. A *forgalmi adó* életbe lépett. Ez és az egyéb adókkal való megterhelés, valamint a *hatósági üzemek* oda juttatták az ipart, hogy az megélhetést már nem biztosított, hanem azok rendszeres tönkremeneteléhez vezetett.

Ezekben a nehéz időkben, amikor a húsdrágaság miatt az iparos is, a fogyasztó is egyaránt szenvedett: természetes, hogy a húsdrágaság okát a hatóságok megint a mészárosokban keresték. A drágaság letörésére az *uzsorabíráskodás* gyorsított eljárást nyert, az árvizsgáló hatóságok az előírások hibáiból és helytelen alkalmazásából kifolyólag feleslegesen zaklatták a tisztességes iparűzőt. Napirenden voltak a razziák: sok jóravaló, becsületes iparos szakszerű bizonyítás mellőzésével bélyegeztetett meg. Ennek a rendszernek megdöntése volt az Előljáróság legsürgősebb föladata, amivel el is érte, hogy később az árdrágítás kérdésében már szakértők bevonásával hoztak ítéletet.

A drágaságnak oka az volt, hogy a valutajavítás szempontjából eszközölt állat- és húskivitel lehetetlenné tette az iparosok

anyagbeszerzését, másrészt a nyerstermékek külföldre történő értéken alul való eladása ugyancsak hátrányosan befolyásolta a húsárak alakulását. Súlyosan drágította az árakat a kiviteli engedélyekkel űzött rendszeres üzérkedés, mely valóságos új iparág formájában jelentkezett.

A borjúhús kérdése természetesen szintén napirenden szerepelt. Az Előljáróság minden igyekezettel azon volt, hogy a borjúbizományosokat a borjúkészletek igazságos szétosztására kényszerítse rá.

Napirenden volt a kóserhúsmérés kérdése is, az Ipartestület az Izraelita Hitközség előljáróságát a kóserhús mérésének a régebbi rend szerint való eszközlésére kérte fel.

Az 1884 : XVII. T. C.-be iktatott Ipartörvény módosítása is napirenden volt. Az Előljáróság mindent megtett, hogy az ipartörvénytervezet tárgyalásánál és előkészítésénél a mészárosipar kérdései megvédessenek. Főleg odairányult az Előljáróság igyekezete, hogy a részvénytársaságok, a szövetkezetek és a hatósági üzemek iparűzési túlkapásai megszüntettessenek és az iparosok iparűzési lehetőségei szaporíttassanak.

1923. Az iparosok száma ebben az időben kezdett emelkedni. Ebben az időben az adók valorizációja alapján történt adókivetések sok aránytalanságra vezettek.

Ebben az évben lépett életbe az 1922 : XII. T. C.-be iktatott *ipartörvényt módosító novella*, amely a *képesítés* elvének szigorú keresztülvitelét célozta, de mivel visszaható erővel nem rendelkezett : a rendkívüli módon elszaporodott szövetkezetek és jogi személyek iparűzését nem szüntette meg.

Az Ipartestület — a Hentes Ipartestülettel karöltve — az iparosnevelés szempontjából fontos intézményt valósított meg : életre hívta a *szakirányú iskola* működését és ezzel lehetővé tette a jövendő iparosnemzedék korszerűbb kiképzését.

Az Előljáróság az *állatszavatosságról szóló törvény* hibáira is rámutatott : itt főleg a vemhes tehenekből eredő károk és elkobzások dolgával foglalkozott az Előljáróság.'

' A június 17-i rendkívüli díszközgyűlés — melyen a hatóságok kiküldöttjei is megjelentek — ünnepelte *Végh* Gyula ipartestületi jegyző — ma főjegyző — működésének 25. évfordulóját. A hagyományos mészárosformák között tartott lakomán a Polgármestert *Vajna* Ede tanácsnok képviselte, megjelentek a *Kereskedelmi Minisztérium*, a *Kereskedelmi és Iparkamara*, az *Országos Iparegyesület*, a *Vásárpénztár* és a *Baross-Szövetség* kiküldöttjei.

1924. Az *Ipartestületnek* az az igyekezete, hogy a Főváros földrajzi fekvésénél fogva a Nyugat és Kelet közötti áruforgalom összekötő kapcsává fejlődjön ki: nem sikerült. E miatt a húsipar fejlődése még súlyosabb válságba jutott és a húsipari üzletek még gyorsabban és tömegesebben mentek tönkre.

A nehéz megélhetési viszonyok folytán rohamosan csökkenő húsfogyasztás, a munkabérek és termelési költségek rendkívüli magasságba való szökése, a hitelszerzés nehézsége, a forgótőke hiánya azok az okok, amelyek a bukások nagy részét siettették.

Az előző évekre jellegzetes harc — mely az *Árvizsgáló Bizottság* ármegállapításai ellen folytattatott — megszűnt ugyan, de helyébe lépett egy másik küzdelem: az iparűzők érdekeinek megvédése a megszaporodott konjunkturális vállalatokkal és hatósági üzemekkel szemben. A fogyasztóközönség életszínvonalának csökkenése folytán mutatkozó kis kereseti lehetőségeket ezek a vállalatok vonták el.

Ez az iparellenes irányzat az itt tárgyalt időkben az egyik oldalon az állam terheinek súlyát az iparosokra hárította át, a másik oldalon a húsipar szabad tevékenységének kifejlődését akadályozta meg és adóalanyokat tett tönkre.

Ebben az évben sok esetben foglalkozott az *Ipartestület* szociális kérdésekkel, így állást foglalt a húsipari munka és az éjjeli munka szabályozása tekintetében is.

1925. 1925. év október 26. napjával az Ipartestület fennállásának 40-ik évét töltötte be. Az Előljáróság évi jelentésében összehasonlítást tett a Céhrendszer atyai, tisztes multú szokásai, az Ipartársulatok szabad szervezetei és az 1884: XVII. TC. által életbeléptetett *Ipartestület* között. Megállapította — mintegy történelmi visszapillantásul — hogy az Ipartestület működése nem fejlődhetett úgy, amint azt az 1884: XVII. TC., majd később az 1922: XII. TC.-be iktatott módosító törvény remélte, mert egyrészt a világháború, másrészt pedig az azt követő gazdasági és társadalmi leromlás egészen másként alakították át az iparűzést, főleg a különböző korlátozó intézkedések, az anyagbeszerzés nehézsége, a pénz leromlása és az Ország rendbehozása érdekében az iparosokra hárított súlyos közterhek hatása következtében. Az Évi Jelentés azt is megállapította, hogy ennek a helyzetnek legfőbb oka az Állam, a Főváros és a szövetkezetek iparűző működésének túltengése volt. A Jelentés megállapította, hogy hiába

hozta meg az ipartörvényt módosító Novella azt az intézkedést, hogy az Állam és a Főváros csak indokolt esetekben folytathat iparűzést; a Novella ezen intézkedése nem érvényesült, mert a hatóságok túltengő iparűzése fokozódott, a kereskedők és iparűzők tönkremenetelével párhuzamosan az öngyilkosságok száma hihetetlenül növekedett. Ez az oka annak is, hogy azok a szövetkezetek, amelyeket a multban a mészárosiparosok nyersterményeinek értékesítése érdekében az ipartestületi tagok életre hívtak, most mind megszűntek, mert az egész gazdasági politikát kartellek és érdekszövetkezetek irányították.

Az év folyamán a *vasárnapi munkaszünet* kérdésével kapcsolatos sérelmek szerepeltek napirenden, ugyanis a kereskedelemügyi Minisztérium 62,111/925. számú rendeletének az az intézkedése, hogy a vidéki és a környékbeli mészárosok vasárnap reggel 6—10 óráig húst árusíthattak: súlyos sérelmet jelentett a kereset nélkül tengődő mészárosiparosokra. Az Ipartestület vezetősége tehát egyik beadványt a másik után terjesztett fel arra nézve, hogy a környékbeli mészárosok tiltassanak el a vasárnapi húsárusítástól, mert ez a tönkretett fővárosi húsiparosságnak újabb és nagyobb tönkretételéhez vezet.

Napirenden szerepelt a vám, a forgalmi és a fogyasztási adók megállapításának, a különböző vágóhídi, vásári és vásárcsarnoki díjak és üzletbérek leszállításának kérdése. A katonai hússzállítások sérelmei miatt állandó panaszokra adtak okot. A hatóságoknak az az intézkedése, mely a hússzállításokat árlejtés nélkül adta egy szövetkezet rendelkezésére, a legnagyobb elkeseredést váltotta ki az iparosokból, annyira, hogy ebben a kérdésben az Országgyülésben is hangzott el egy eredmény nélkül való interpelláció.

1926. A borjúhús hiánya is élénken foglalkoztatta az Elöljáróságot. A kérdés megoldása céljából az Elöljáróság az illetékes hatóságoktól a borjúknak Lengyelországból való behozatalát javasolta.

1927. A *hitelkérdés* megoldása mindinkább előtérbe került, a pénzhiány azonban lehetetlenné tette a fedezet nélkül álló kisiparosok hiteligényeinek kielégítését.

A *hússforgalmi adó* leszállítása nem jelentett könnyítést, mert helyette az *egyfázisú forgalmi adó* alapjának túlmagas megállapítása miatt ugyanannyit — ha nem többet — fizetett a mészáros, illetőleg ennyivel drágult a hús.

Ebben az évben az Előljáróság részletesen indokolt felterjesztésben mutatott rá arra, hogy a fogyasztás és a kereseti lehetőségek csökkenésével a mészárosiparosok nincsenek abban a helyzetben, hogy újabb és újabb közterhekkel terhelődjenek meg, rámutatott arra is, hogy a közterhek eme szaporítása azért sem logikus, mert az Állam és a Főváros versenye az egyik oka annak, hogy az iparosok kereseti lehetőségei csökkentek.

Ebbe az időbe esik bele az is, hogy a hatóságok a *közintézmények* és ezek között az egyetemi orvoskari Klinikák hússzükségletét árlejtés nélkül juttatták a Községi Élelmiszerüzemnek. Az *Ipartestület* ezt a közszállítási szabályrendelet kijátszásának fogta fel, a dolog az iparosokból rendkívüli elkeseredést váltott ki. Ez az Előljáróság igen számos előterjesztésében és felterjesztésében jutott kifejezésre, mert ezekkel az Élelmiszerüzem minden új terjeszkedése ellen óvással élt.

Ebben az évben akarta az Előljáróság a kóserhúsmérés évtizedes problémáját is rendezni az Izraelita Hitközséghez és a Minisztériumhoz intézett felterjesztéseiben. Ez a kezdeményezés eredménytelen maradt.

Ugyancsak ebben az évben foglalkozott az Állam azzal a gondolattal, hogy a *Köztisztviselők Fogyasztási Szövetkezetének* előjogokat engedélyez, — messzemenő anyagi támogatások biztosításával és áruhitel engedélyezésével — mire az *Ipartestület* a többi ipari érdekképviselettel együtt tiltakozó felterjesztést intézett a Minisztériumhoz.

A *vasárnapi munkaszünet* kérdése ebben az évben is foglalkoztatta az Ipartestületet. A helyzet ugyanaz maradt, mint amilyen már évekkel ezelőtt volt: a fővárosi mészáros tartozott üzletét zárva tartani, ugyanakkor azonban a főváros területén a *hal*, a tisztított és az élő *baromfi* és a *vadhús* árusítható volt, a környékbeli községekben továbbá a vasárnapi reggeli órákban még *hús* is volt kimérhető. Az *Ipartestület* ezért állandóan követelte, hogy vagy terjesszék ki teljesen a fenti üzleti ágakra is a vasárnapi munkaszünetet, vagy függesszék azt fel időlegesen a nyári hónapokra.

Az Ipartestületet a bőrkiviteli korlátozások megszüntetése is folyton foglalkoztatta. Minden eszközzel azon volt, hogy e korlátozások megszüntetésével az iparosok nyersbőrtermékei jobban és szabadabban lehessenek értékesíthetők. Ebben a küzdelemben az

Előljáróság mindig szemben találta magát a bőrgyárosok kartelljével, ami az 1919 óta kialakult kartellrendszernek egyik legjellemzőbb tünete.

A gazdasági nyomottság mindig a békesség bontója, tehát itt is személyes élűekké váltak az *Ipartestület* fenti bajai. Ennek a helyzetnek lett a következése, hogy *Varga* József ipartestületi elnök és az Előljáróság lemondott, a szeptember 25-i Közgyűlés azonban *Varga* József elnököt, *Pathó* István alelnököt és az előljáróságot újból megválasztotta.

1928. A valuta hullámzásának megállapodása és a «Pengő» érték behozatala az Államkincstár helyzetét is jelentékenyen megjavította, a mészárosságra nézve azonban a kereseti lehetőségek mégsem emelkedtek, az adóteher a látszólagos adókedvezmények és adómérséklések ellenére sem enyhült, a kereset tovább csökkent, a *húsforgalmi adó* látszólagos leszállítása sem hozott enyhülést sem az iparosra, sem a fogyasztóra. Az iparosok a kereseti adón felül *jövedelem- és vagyonadóval* is megterheltettek, a *fogyasztási adó* továbbra is fenntartatott.

A pénzügyi hatóságok az ipartestületeket és az ipari érdekképviseleteket ebben az évben szólították fel arra, hogy tagjaikat az adókivetésnél kategorizálják és az adómegállapításnál véleményüket nyilvánítsák. Ezáltal szűnt meg az egyéni adóbevallás régi rendszere.

Az októberben összehívott *húsipari nagygyűlés* keretében szerepeltek mindazok a kérdések, amelyek az ipar elevenébe vágtak. Ezek kiküszöbölését a mészárosiparosok a saját és a fogyasztóközönség érdekében is kívánták. Ekkor foglalkozott az iparosság a *tisztességtelen verseny* kérdésével is.

Az Előljáróságot állandóan foglalkoztatták a *munkások szociális helyzetének* javítása és a tanoncnevelés kérdései. Az *Ipartestület* igyekezett a *nyugdíjintézet* működését újból folyamatba tenni, a Kormány által beígért *kötelező aggkori nyugdíjbiztosítás* azonban nem valósult meg, márpedig a nyugdíjintézet működése mindaddig fel van függesztve, míg ez a kérdés végleges megoldást nem nyer.

A csaknem egy évtized óta elnöki tisztséget betöltő *Varga* József az évi rendes Közgyűlés napjára virradó reggelen hirtelen elhúnyt, a Közgyűlés tehát gyászgyűlés keretében méltatta az elhúnyt elnök érdemeit, őt a maga halottjának tekintve, középkori

hagyományainak megfelelő tisztességgel temettette el ősi címeres céhi «*Testvérségi*» zászlói alatt és százados fáklyatartóival vonulva ki a temetésre, síremléke felállítására eredményes gyüjtést folytatva.

1929. Az április hó 21-i rendkívüli Közgyülés az elnöki tisztre nagy szótöbbséggel *Kollár* Gábort választotta meg, aki ezt megelőzőleg évek óta töltötte be az Ipartestület pénztárnoki tisztjét. Alelnök *Pogány* Jenő lett.

Ebben az évben húnyt el *Huber* Ágoston ipartestületi tisztviselő is, aki 14 éven át hűségesen szolgálta az Ipartestületet.

Ebben az évben is behatóan foglalkozott az *Ipartestület* a Fővárosnak ama érvelésével, mely szerint a *Közüzemek* fenntartásának szükségét azzal indokolta, hogy a Közüzemek tartják egy szinten az árakat (*«Árnivellálás»*). Az *Ipartestület* ezt az érvelést a *Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara* nagygyülésén igyekezett megcáfolni, amikor a kereskedelmi és a belügyi Minisztériumokhoz intézett felterjesztéseiben a Közüzemek részéről a közintézmények számára történt szállításokra nézve tételről-tételre megállapította, hogy e szállítási árak lényegesen magasabbak voltak a napi forgalmi áraknál. Az Ipartestület ezzel az alkalommal azt a véleményét fejezte ki, hogy mivel a Közüzemek az árakat nem nivellálják: jogtalan és helytelen, hogy a Főváros eltartó adófizető polgároktól a kereseti lehetőségek azért vonatnak el, mert a Főváros abban a hitben él, hogy költségvetése az iparűzési tevékenységből folyó jövedelmekkel erősbödik, hiszen erről szó sincsen, mert a Főváros súlyosan ráfizet a Közüzemekre.

A húsforgalmi és húsfogyasztási adó körüli intézkedések újabb terheket hoztak az iparosokra. A fogyasztási adók súly szerint való lerovásánál — noha az *Ipartestület* előterjesztést tett a Főváros hatóságainál — a díjtételeket mégis olymódon állapították meg, hogy azok semmi könnyítést nem jelentettek az iparosság számára, a fővárosnak határozottan jövedelemtöbbletet jelentettek. A *húsforgalmi adó* alapjának megállapításánál pedig az adómegállapításra kirendelt közegek nem vették figyelembe az iparos által igazolt élőállatárat. Ezáltal a húsforgalmi adó lényegesen többet tett ki, mint a miniszteri rendeletben megállapított 4·3 %.

Ebben a kérdésben a *Szegeden* tartott *Országos Ipartestületi Kongresszuson Végh* Gyula, az *Ipartestület* főjegyzője határozati javaslatot terjesztett elő, — melyet a Kongresszus egyhangúlag

magáévá tett és azt a pénzügyi Minisztériumhoz terjesztette fel — hogy a húsforgalmi adó alapja az *élőállat ára* legyen.

A *kóserhúsmérésnek* az *Izraelita Hitközség* által való gyakorlása ügyében az egyik fővárosi kerületi Elöljáróság ebben az évben hozta azt a határozatot, amelyben az *Izraelita Hitközséget* a húsméréstől eltiltotta. Eme elvi állásfoglalásra, mint «precedens»-re való hivatkozással az *Ipartestület* felterjesztést intézett a kereskedelemügyi Minisztériumhoz a Hitközségnek a húsméréstől való eltiltása céljából, vagyis azért, hogy a «Kóser»-húst az Ipartestület izraelita tagjai mérhessék a Vallás által előírott formák között.

Az *Ipartestület* ebben az évben is dolgozott azon, hogy a *kötelező állatbiztosítás* kérdésének megoldásával, a *betegség és baleset elleni biztosítási törvény* végrehajtásánál és a mészárosipar üzésével kapcsolatos *korlátozások* kiküszöbölésével az ipar helyzetén könnyítsen.

A *nyerstermékek értékesítésének* kérdésénél az Ipartestület évtizedes munkája ebben az évben járt eredménnyel: a bőrkiviteli korlátozások megszűntek, így a tagok abba a helyzetbe jutottak, hogy a termelt bőrök értékesítését szabadon és a legelőnyösebben, kivitel útján is értékesíthették.

Október 26-án az *Elöljáróság* felnyittatta a pesti és budai Céhek három Céhládáját és megtekintette középkori és újabbkori okleveleit. Ezzel az alkalommal *Csányi* Miklós dr., az *Ipartestület* ügyésze javaslatba hozta a pesti és budai *Céhek* és *Ipartársulatok*, valamint az *Ipartestület* történetének megiratását. A javaslat alapján az *Elöljáróság Bevilaqua Borsody* Béla dr.-t a céhi és a társulati idők, *Végh* Gyula ipartestületi főjegyzőt az ipartestületi idők történetének megírására felkérte.

1930. A világ termelési és fogyasztási válsága ebben az évben is folytatódott és érezhető volt az *Ipartestület* tagjai üzleti életében. Február 26-án az *Ipartestület* a Kereskedelmi Minisztériumhoz fordult az állatszavatossági törvény módosítása céljából. Kívánta, hogy szűnjön meg a vidékről behozott leölt borjú után kétszer szedett szúródíj. Állást foglalt a Vásárpénztár ellen, mely az Ipartestület felfogása szerint a tervezett *Húsvásárpénztár* felállítása esetén felesleges árdrágító intézményként ékeli bele magát a nagyvágó és a mészáros közé.

Március 14-én újból beadvánnyal fordult a Kereskedelmi Minisztériumhoz a *székesfővárosi közüzemek terjeszkedése ellen.* Ugyanakkor volt szó a *Budapesti Izraelita Hitközség* sajátüzemű

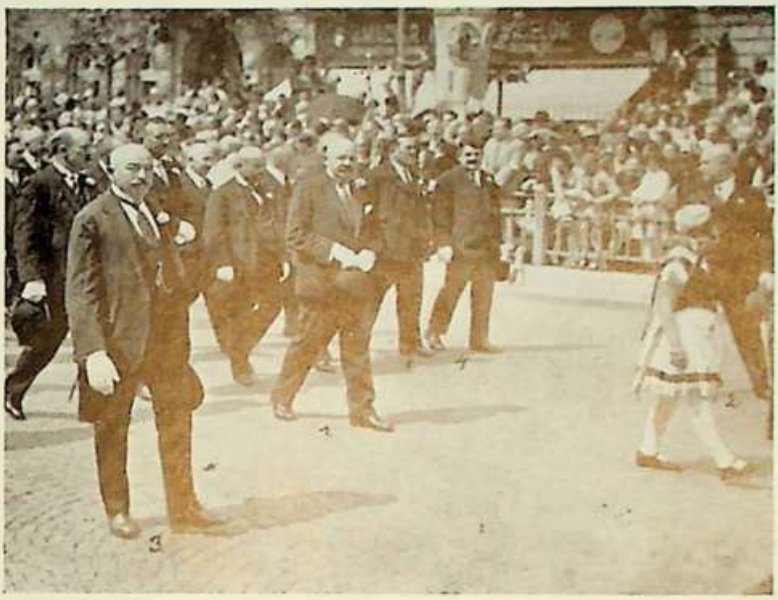
húskiméréséről, mely az izraelita vallású mészáros iparosok keresetébe vág bele.

Május 26-án a Székesfővároshoz írt fel az Előljáróság a *vámvonalakon történő adóztatás ellen.* A május 28-án *Debrecenben* megtartott *Országos Húsipari és Sütőipari Kongresszuson* az *Ipartestület* képviseltette magát: itt tiltakozott a Kereskedelmi Minisztérium rendelete ellen, mely szerinte a húsipari és sütőipari *kontárságot* tette intézményessé azzal, hogy a mezőgazdáknak megengedte a húsmérést és a kenyérsütést.

A *tanoncok létszámának korlátozására* vonatkozó miniszteri rendelet szociális célzatát az Ipartestület helyeselte, de a rendelet életbeléptetését a gazdasági helyzetre való tekintettel időszerűtlennek tartotta. Eredményesen tiltakozott az *Ipartestület* a *Községi Élelmiszer Üzem*-nek az új *Krisztinavárosi Vásárcsarnokban* tervezett térfoglalása ellen. Ugyancsak eredményesen eszközölte ki azt, hogy a határcsárdáknál az államrendőrség ügyel a felhajtott borjú *csalárd módon történő túlitatására.* Behatóan foglalkozott a mészáros- és hentestanoncok *gyakorlati kiképzésére* szolgáló «*Műhelyiskola*» tervezetének kérdésével. Elhatározta, hogy a tanonciskola legjobb tanulói kitüntetésül ajándékba díszes kiállítású *fenőacélt* kapjanak.

Az év egyik legkimagaslóbb eseménye volt az *Ipartestület*nek a *Szent Jobb Körmenetén* a budapesti Ipartestületeknek mint az egykori pesti és budai kézműves Céhek jogutódjainak történelmi felvonulásán való részvétele.

A körmeneten a következő egykori Céhek mai utódló ipartestületei vettek részt: *ácsok; borbélyok,* fördősök, hajfodorítók és parókacsinálók; a *fémművesek,* vagyis vörösrézkovácsok, sárgarézkovácsok, ágyúöntők, harangöntők, önöntők; *kőművesek és kőfaragók; serfőzők; halászok;* a *bőrművesek,* vagyis magyar tímárok, vörös tímárok, cserző vargák, vagyis kordoványosok, szattyánosok, fehér vargák vagyis tobakosok; a *szabók* vagyis a magyar szabók, német szabók, szűrszabók és csuklyaszabók; a hentesek és húsfüstölők; a *kárpitosok,* gombkötők és paszományosok; a *kovácsok; kocsi-gyártó bognárok,* szerszámkovácsok és patkoló kovácsok; a *lakatosok* vagyis óracsinálók, láncosok, sisakgyártók, paizskovácsok, páncélkovácsok, tűsimítók, lakatgyártók, kardcsiszárok, puskaművesek, zabolakovácsok és sarkantyúkovácsok; *kéményseprők; szobafestők* azaz cégérfestők, oltárépítők, aranyozók és mázolók.

A Budapesti Mészáros Ipartestület Mesterei az 1930-i Szent István Napja Körmenetén.

1. *Kollár* Gábor Mester, Elnök; 2. *Pogány* Jenő Mester, Alelnök; 3. *Pathó* István; 4. Vitéz *Farkas* Sándor; 5. *Eggendorffer* Károly Mesterek, az Előljáróság tagjai.

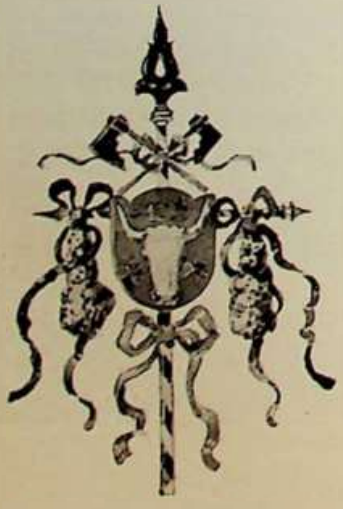
A Budapesti Mészáros Ipartestület körmeneti és temetési Mesterzászlója.

A Testvéres Kéz, a Csákány és a Bárd, a Fáklyatartók.

1930. Legények és Inasok a Szent István Napja Körmenetén.
Bozsonyi János 60 esztendős Öreglegény a Feltámadt Krisztus szobrával, Székállók, Vágólegények, Aprítók, Inasok, Mesterfia Apródkák.

Az Ökörfős Címeres Kopja : 1930.
Terveztek Bevilaqua-Borsody Béla és Battyai Zsille Kálmán.

A budapesti Ipartestületeket *Huszár* Károly, Magyarország volt miniszterelnöke — mint a *Szent Imre Éve* rendező Főbizottságának elnöke — *Serédi* Jusztinián, Magyarország Hercegprímása és *Haász* Antal Magyarország tábori Püspöke hívták meg egy előkészítő ülésre.

A megjelent 19 mai Ipartestület megbízottjai a körmeneti *Végrehajtó Bizottság* elnökéül a *Budapesti Mészáros Ipartestület* elnökét, *Kollár* Gábort választották meg, azzal a megokolással, hogy a *Budapesti Mészáros Ipartestület* a legrégibb vagyis 13. századi magyar Céhnek, a volt budai mészáros Céhnek egyenes jogutódja, így tehát egyúttal a legrégibb buda-pesti Céhnek is utódja. Ugyanezzel a megokolással döntött a Bizottság arra nézve is, hogy a «Céhek» körmeneti részét a mészárosok nyissák meg, mivel a Bizottság előtt eredetiben bemutatott 17. századvégi pesti tanácsi határozat szerint ekkor még csak a Körmenetek hetedik helyén felvonuló mészáros Céhre vonatkozólag beigazolást nyert, hogy az még a mult század hetvenes éveiben is — 19. századi szokás szerint — a Céhek úrnapi és Szent István-napi körmenetén közvetlenül az *Oltári Szentség*, illetőleg a *Szent Jobb* után haladt.

A Végrehajtó Bizottságban az Ipartestületet *Tandary* István ipartestületi tag képviselte.

A céhi felvonulás történelmi vonatkozásainak a *Szent Imre Év Rendező Főbizottsága* által felkért előadója, illetőleg az egész céhi felvonulás tervezője e sorok írója volt. Ugyanő tervezte meg az *Ipartestületek* által vitt és újonnan készült címeres és egyéb jelvényeket. Ezeket *Battvai Zsille Kálman* iparművész tanár és műhelye készítette el. A menetet *Sztrókay* Kálmán író szervezte.

A menetet egy idős segéd — mint *Öreg Legény* — mai székállói munkaruhában nyitotta meg és a Céh piros és fehér színeivel festett rudon a *Feltámadt Megváltó* lobogó kárpittal díszes szobrát emelte.

Mellette két kis fiú, mint *Mesterfia-mészáros apródok*, csizmában, köténnyel, árvalányhajas süveggel, derekukon fenő acéllal, vállukon ütőcsákánnyal lépkedtek.

Utánuk 12 vágóhídi segéd, mint *«hidas vágólegények»* következtek mai vágóhídi csizmában, köténnyel, fenőacéllal, csizmaszárukban szúrókéssel, vállaikon magyar ütőcsákánnyal, illetőleg tarjázó bárddal, tagoló bárddal és ütőkalapáccsal.

Ezután 12 *székálló legény* következett ugyanúgy öltözve, derekukon fenőacéllal.

Négy legény veres-fehér rúdú, veres-ezüst kárpittal, virággal, a budai Céh két keresztbetett csákányos, tarjázó bárdos címerével ékes saroglyán a «*Mesterek Ládáját*» vitte.

Ezután három zászlótartó és két legény a magyar mészárosság ökörfejes címerével ékes dandártos kopját vitte.

Másik három legény a budai Céhnek az «*Isten Bárányával*» ékes cégéres rudját emelte.

Ezután következett ugyanígy a pesti Céh *Keresztelő Szent János* képével ékes cégérje.

Majd ugyanígy saroglyán a *Legények Ládája*, rajta a budai Herberg 18. századi aranyozott *cégérökre*.

Szántai nemes Popovits Antal, mint az Ipartestület még a Céhben szabadult Seniora aranybrokát takarójú párnán a budai Céh 19. *századi céhlevelét vitte*. Mellette hat feketébe öltözött «Mester» a Céh körmeneti *ezüstözött fáklyatartóit* vitte, égő fáklyákkal.

Ezután következett az Ipartestület *címeres zászlója*, melyet három mester vitt, mögöttük az *Elnökség*, hátuk mögött a *mesterek* mintegy hatvantagú feketébe öltözött csoportja.

Az erre az alkalomra készült két saraglya, a négy zászló, a cégéres rudak, a párnatartó, a címerek stb. a *Székesfővárosi Múzeumban* helyeztettek el örök letétül. (V. ö. *A Budapesti Mészáros Ipartestület Elöljáróságának jelentése az 1930. évről*. Bpest. 1931. 56. o. «*a Céh régi, dicsőséges történetére vonatkozó jelvényekkel vették ki részüket az ünnepély fényének emeléséből, mely méltó volt úgy a régi Céhhez, mint a mai Ipartestülethez.*») — *Szent Imre Album*. Szerk. *Huszár* Károly. Bpest. 1930. 99. o. — A menet iratai, vázlatok, az egyidejű sajtóközlemények, tervek stb. az *Országos Magyar Királyi Iparművészeti Múzeum* könyvtárában helyeztettek el letétül e sorok írója és Zsille Kálmán tanár nevén.

A menetet — annak elgondolásai átvételével — megismételte a vidék is és pedig az *egri* iparosság *Szmrecsányi* Lajos Érsek jubileumán és a szegedi iparosság az ottani *Fogadalmi Templom* felszentelése ünnepén.

Az *Ipartestület* októberben részt vett a *Kossuth* Lajos által kezdeményezett *Védegylet* szellemében fogant *Magyar Hét* kirakatversenyén.

Régi hagyományos formák között jelent meg az Ipartestület volt Elnökének, *Reisz* Dávidnak temetésén.

Az Évi Jelentés az 1239 tagot számláló *Ipartestület* jövőjének javulását reméli a magyar mezőgazdaság és ipar termékeinek népszerűsítését és pártolását céljául kitűző társadalmi mozgalmaktól.

TIZENKETTEDIK KÖNYV.

FÜGGELÉK.

A két Céh Védőszentjei. — Keresztelő Szent *János*. — A Szent Írás, a Mithosz, a Legenda és a céhi Szokások. — Ikonográfia. — Pesti-budai ábrázolások. — *Krisztus*, a Jó Pásztor, Prágai Szent *János*, a Feltámadott *Krisztus*, Szent *Vendelinus*. — Szent *Miklós* és a középkori pesti Céh. — Céhi címerek és mesterjelvények. — Cégérek. — Pesti görög marhatőzsérek a 18. században. — Piaci bódék. Kirakat. — A *Hajdúk Útja*. — Céhi temetőfertály. — Tisztbéli Mesterek. — Utcanevek és Topográfia. — Körmenet. — A pesti Herberg Cégérje. — Testvéres Serezés. — Céhládák. — Inasszabadítás. — Legelő, Bárányvásár Budán, Testvérpohár, Remekbírság. — A budai Céh a Hódoltság utáni első években. — Viselet. — A Lepra terjesztői a Középkorban.

1. A két Céh Védőszentjei. A két Céh 17. századi Céblevelei megnevezik a Céhek Pátrónus Szentjét: *Keresztelő Szent Jánost*. A középkori pesti-budai Céhek Pátrónusairól nincsen adatunk, azonban van némi nyoma annak, hogy a pesti Céh Védőszentje talán Szent *Miklós*, a budaié Keresztelő Szent *János* volt.

Szent *János* mészárosi tiszteletének eredőit pontosan levezethetjük a *Szent Irásból* és a Szent alakja köré fonódott *természetmithoszos* «Tavasz-Tél» allegóriáknak a Középkor városias-céhies *szokásaival* történt egybeolvadásából. Mindez olyan jellegzetességben formálta ki a Szentre vonatkozó középkori tiszteletet és az ezzel kapcsolatos városi szokásokat, hogy a Szent tisztelete a Középkor polgári gondolkozásának legjellemzőbb termékeként tekinthető.

Ugyanígy magyarázhatók a Szent *képzőművészeti ábrázolásainak típusai* is: viszont ezekből vezethetők le a pesti és budai mészáros Céhek ama 17—19. századi címerei is, melyek a Szentet és a képzőművészeti ábrázolásokon előforduló kísérő attributumait heraldikus megjelenítésben mutatják.

Mindez magyarázatát adja annak is, hogyan és miért folyik át a Szent pesti mészárosi-céhi tisztelete Szent *Vendelinus* tiszteletébe és hogy mi az a vékonyka budai szál, mely Nepomucénosi Szent *János* alakját is belevonja ebbe a tiszteletkörbe.

Jánosról, a Hirdetőről mind a négy Evangéliom megemlékezik. Születését csodálatos dolgok hirdetik : Angyal jövendöli meg, hogy «*nagy lészen ő az Úr előtt és bort és részegítő italt nem iszik*» (*Lukács*, I : 15.). Idős anyja, *Erzsébet* szíve alatt hordozta már a kis *Jánost*, mikor *Máriát* meglátogatta. *Erzsébet Máriának* köszöntő szavaira így válaszolt : «*Ime, mihelyt köszöntésednek Szava füleimbe hatott, a magzat örvendezéssel kezde repesni az én méhemben*» (I : 44.). A Legenda és számos 14—17. századi ábrázolás szerint a kis *János* gyermeki pajtáskája a kis *Jézusnak*. A fiatal férfiúvá nevekedett *János prédikál vala Judéa pusztájában*. 2. *És ezt mondja vala : «Térjetek meg, mert elközelített a mennyeknek országa»*. 3. *Mert Jézus az, akiről Ésajás Próféta szólott*. 4. *És ennek a Jánosnak a ruhája pedig teveszőrből vala és bőröv vala a dereka körül, elesége pedig sáska és erdei méz*» (Máté, III : 1—4.). A nép a Remete köré gyülekezett «*és megkeresztelkednek vala ő általa a Jordán vizében, vallást tévén az ő bűneikről*». *Jézus* is megjelenik *Jánosnál* «*és megkeresztelkedvén, azonnal kijöve a vízből és imé az egek megnyilatkozának néki és ő látá az Istennek Lelkét alájönni, mintegy galambot és ő reá szállani*. 17. *És imé egy égi hang ezt mondja vala : «Ez amaz én szerelmes fiam, akiben én gyönyörködöm»* (III : 17.). Másnap János reámutatott Jézusra, mondván a sokaság előtt : «*Imé, az Isten Báránya!*» (János. I : 31.)

Heródes a Negyedes Fejedelem fejét vétette *Jánosnak*, mert ez szidalmas szóval korholván *Heródiás* céda életét, ez a gonosz asszony áskálódását költé fel maga ellen, így tehát *Heródiás* leánya, *Sálóméh* buja tánca jutalmául János fejét kérte a Fejedelemtől.

Szent *János* holtig való keményerkölcsű, gerinces férfiassága a Középkor polgári eszmevilágában a kötelességei mellett holtig kitartó Polgár eszmei képévé alakult ki. A középkori Céhbeli Polgár élete a Város és az Egyház szigorú sarampóiba fogott kötelességtudás volt. A *János* név ezért lett a legpolgáribb keresztnév egész Európában.[1]

A germán népeknél a *Tél* fölött diadalmaskodó *Nyár*, illetőleg a *Nyári Napforduló*, a Junius Huszonegyedike mithoszai és szokásai összefolytak a Szentet ünneplő szokásokkal. Ezért lett «János Napja» június huszonnegyedike. «*Szent János Tüze*», melyet «*Szent Iván Éjszakáján*» gyújt a nép és azt «*Szent Iván Éneke*» éneklése közben legény és lány átugrálja : a lángoló Nap. A Nyár legyőzi a Telet, János a Kereszteléssel legyőzi a Hitetlenséget, az *Ördögöt*, a Tél keresztényközépkori átalakulású megfelelőjét.

[1] *Künstle :* i. m., A «Magyar Serfőzés Története.»

A számtalan Kalandás Céh ezért tartotta évi Céhnapjait *János Napján* a Szepességen is. A Középkor szentes «Testvéres Sere» jámbor Hymnusait a Szent nevére énekelték. A Szent a névadója a «Szent János Pohara» és «*Szent János Áldása*» néven máig élő szokásoknak.

A Céhi életformák bölcsője Flandria. Az innen kisugárzó művesélet területébe Anglia is beleesik. Ez a magyarázata, hogy Északfranciaországban alakult ki leghamarabb Szent *Jánosnak*, a szigorú erkölcsű, tanításaihoz holtig hű, a vérpadig kitartó Férfiúnak : a Mestertitkot, a Céh becsületét híven őrző középkori Mesterember eszmei képének polgári-céhi tisztelete. Talán nem csalódunk, ha azt hisszük, hogy a demokratikus-kispolgári Szent alakja, illetőleg Legendája a Középkor későbbi éveiben összefolyt a prágai Szent *Jánosnak*, a Gyónás titkát őrző állhatatos Férfiúnak alakjával. A céda *Heródiás* és ledér lánya, *Salómé* alakja az erényes Cseh Királyné személyével folyt össze. A Renaissance kezdetén *Horatius «justus et tenax propositi Vir»-e:* a *«feltett szándékához ragaszkodó igazságos férfiú»* rómaias eszmei képe is aláfestette a Szent alakját.

Az északfrancia és angol építőmesteri Mestertitkot őrző flandriai-francia «*Szabad Kőmives Testvérségek*», a «*Les Francs Maçonneries*» és az angol «*Free Macon's*» céhi Pátrónusaikul Szent Jánost vallották, nyilván fentiek szerint magyarázható alapon. A flandriai Mészáros Céhek védőszentjéül Szent *Miklós* mellett Szent *János* is megjelenik. Tisztelete céhi terjedésének a 13. századtól kezdve egyik oka az is lehetett, hogy a flandriai kézművesség nagy újjáalkotója *Jóhan, Brabant* Hercege, *Lieuwen* Grófja a Szent nevét viselte. A Középkor kegyes, ámde Kaballás gondolkozásának mindez bőséges alapot adhatott arra, hogy Szent *János* domináns szerephez jusson a céhi-városi kispolgári élet egész területén.

A Bakó pallosa, illetőleg *bárdja*, mely a Szent fejét vette, a Vérpad mint *Vágóhíd*, a fejező tőke és a Szék *vágótörzsöke* egyik oldalon, a «Keresztelés» jelenetében szereplő «*Isten Báránya*» a másik oldalon, a meztelen derékkal, *bőrkötényesen* dolgozó Mészáros és a condragúnyás, meztelen derekú Szent harmadik vonatkozásban zárják a kört, mely a Szent mészárosi tiszteletét kialakította. A flandriai céhi életformák Szent *Márton*, *Dorottya*, *Hadrianus* és Szent *Miklós* céhi tiszteletének terjedése természetes útján hozták Magyarországba Szent *János* céhi-mészárosi tiszteletét.

A Szent képírói, képfaragói és egyéb művelésű ábrázolásai mind a fentebb mondottakra nyúlnak vissza.

Mivel az Oltárok majdnem *mindig* polgári alapítások: különleges okleveles adatok nélkül is feltételezhető, hogy a Szent életét ábrázoló oltárképek és szobrok nagy része olyan európai mészárosvonatkozásokat rejteget, melyekre nézve az írásos dokumentumok elvesztek.

A kis Jézussal játszódó kis János ábrázolásai *(Michelozzo)* távolabb esnek szempontunktól. A «*Salomé a Fejjel*» ábrázolások már közelebb visznek a mészárosi vonatkozásokhoz. A «*Keresztelés a Jordánban*» már kimondott pesti, 17. századi és éppen Céhi iratainkban kifejeződő tényeket mutat.

A novellás jelenet közepén a Jordán vizében mindig *Jézus* áll, mezítelen, lágyékát összecsavart köntöse övezi. *Mellette áll Keresztelő Szent János: baljában Kereszttel ékes, keresztes végű rúdú római lobogót (Labarum) markol, jobbjával csobolyóból vizet önt Jézus fejére, az Égben felhőkárpiton az Atya Isten trónol, a Szentlélek Isten Galamb alakjában röpdös.* Egyes ábrázolásokon a megnyílt Mennyek felhőkárpitján át az «*Isten Szeme*» Háromszöge ragyog, mellette a *Galamb*, Jézus lábainál az *Isten Báránya:* ennek feje körül Glória, mellső lábával keresztes végű rúdon Kereszttel ékes *Lobogó*. Más ábrázolásokon *Jézus* alakja hiányzik, *János* ellenben jobbja mutatóujjával az *Isten Bárányára* mutat, esetleg a *Bárány* fejére önti csobolyója vizét.

A jelenet ikonográfiai ábrázolásának kialakulása jól követhető. A legrégebbi ábrázolásokon a *Keresztelés jelenete* a kép gerince. Ebből rövidesen elkülönül az aszkéta, remetés *János*, *Jézus* alakja eltűnik, helyette a *Bárány* állandósul. *János* ruhátalan, legfeljebb durva, csapott czondrából hasított gúnyája van, zászlója helyett vesszőkből hánccsal durván kötözött keresztet, *Vándorbotot («Remetebot»)* tart, kinyujtott jobbján Könyv vagy *Tál*, ezen a *Bárány*. Egy 5-ik századi mozaikos ábrázoláson *(Ravenna)* csak a *Remetebot* a jelvénye, egy másikon *(Parenzo:* Il Duomo) tigrisbőre a gúnyája. Általában szikár, naptól cserzett bőrű, haja, szakálla nyíretlen és bozontos; durva czondragúnyája térdig érő, ezt bőrtüsző vagy szíj, esetleg kötél szorítja össze. Kegyes-naiv jámborságú, későbbi *ábrázolásokon (Freiberg)* a czondra már a Szent dicsőségét kifejező, drága, prémes köpönyeg, avagy ilyen köpönyeg fedi a szegényes czondrát. Ez a köpönyeg gyakran fejedelmi palást. *(Ghiberti:* Firenze: Or San Michele.)

A későbbi ábrázolások számára klasszikus előképeket Benedetto da *Majano* (1497.) és Filippino *Lippi* (1402—1469.) alkottak, *Donatello* «Ifjú János»-a *(Firenze:* Il Duomo, 1516.) ugyancsak erősen hatott a későbbi típusokra.

Északfranciaország és Flandria céhi-polgári vonatkozású «*János*»-os ábrázolásokban igen gazdag. Majdnem minden csúcsíveskori templomi *Portale* Szentjeinek sorában ott van Szentünk. Ismert a flandriai *Gent*

«*Saint-Bavo*» temploma oltárképe, a két *Van Eyck* fivér által festett Szent *János*: széken ülő alak, czondragúnyája fölött a hagyományossá kialakult pompázó zöld Palást.

Az itáliai Rinascimento kedveli a Szent *félig meztelen* ábrázolásait, mert alkalma nyílik sovány, tehát anatómiát mutató emberi test ábrázolására. Az Egyház szemében ugyanis nem lehetett szálka a kegyes hagyományú, meztelen ábrázolás. *(Michelozzo,* Andrea del *Sarto.)*

A német, általában az északi ábrázolások szemérmesek. A német ábrázolások nem hangsúlyozzák a Szent anatómiáját, gúnyája rendesen ezért prémes, hálóköntösszerű.

Michael *Wollgemuth* (Nürnberg), Stephan *Rottaler* stb. ábrázolásai: *Künstle:* Ikonographie d. Heiligen. Freiburg in B. 1917.

Aythóssy-Dürer Albert Mester egy fametszete is ilyen, ezen a Szent gyakori kísérőjével, *Remete Szent Onuphrius*-szal együtt szerepel.

A metszet egy részletét közöljük. A Szent haja-szakálla torzonborzos, köpönyege prémmel bélelt 16. századi módijú hálóköntös, baljában a Könyv, jobbja mutatóujja a *Zászlós Bárányra* mutat.

A pesti és budai Céhek 17—19. századi Céhi oltárai helyét nem ismerjük. A budai oltár nyilván a budavári Plébánia-templomban, a Hódoltság után rendbehozott, az 1870-es években lebontott és historizáló modorban újjáépített, azóta «*Mátyás-templom*»-nak nevezett budavári «*Mi Asszonyunk*» Templomában volt. Az újjáépítéskor tűnhetett el a Céhi Oltár a többivel együtt. Ugyanez áll a pesti Plébánia-templomra is: az ide gondolható Céhi oltárnak ma már semmi nyoma. A pesti és budai 18. századi Templomokban máig meglevő, Keresztelő Szent *Jánost* ábrázoló szobrokra nézve céhi vonatkozást nem tudunk kimutatni. Az ábrázolások azonban a hagyományos típus tanulmányozására alkalmasak.

A budai *Szentháromság-szobor* a Pestis ellen védő kegyes alkotás. Egyik szobra a Barok képfaragása módján, dús redőkben omló, prémes gallérú köpönyegben mutatja a Szentet. Hihető, hogy e szobor költségeit a Céh viselte. A pesti Szerviták főoltárán levő szobor Johann *Therny* képfaragómester munkája a 18. század elejéről. *(Römer,* i. m. 183. o.) A Szent derékig ruhátlan, válláról lepelszerűen omlik le dús, barokos palástja. Az aranyozott faszobor típusos barok alkotás.

Szent *János* ábrázolásai hasonlóságot mutatnak a «*Krisztus a Jó Pásztor*» és a «*Feltámadt Krisztus*» megjelenítésével. A Kereszt-

telés jelenetének Báránya *Jánossal* kapcsolatban, a jelenettől függetlenült *Isten Báránya*, a «Jó Pásztor» Báránya, valamint a meztelen derekú *János*, a keresztelt *Jézus*, a feltámadó leples *Krisztus*, végül *Jánosnak*, a Báránynak és a Feltámadónak *Lobogója* mind olyan közösségek, melyek a Céhi Szent Jánosos ábrázolásokat a *Jó Pásztor* és a *Feltámadt Krisztus* típusai felé csúsztatták el. A régi pecsétnyomóducok kopása okozhatta, hogy egyes Céhekben *Keresztelő Szent János* tiszteletét a *Feltámadott Krisztus* tisztelete váltotta le. A már említett felsőmagyarországi magyar oltárképsorozat, mint láttuk, nyilván a selmecbányai Céh mészáros Mesterei Oltárának képe (l. o.). Ezen a *Feltámadott Krisztus* lobogóján ott van a hagyományos mészáros címer, az *Ökörfő*.

Az ilyen eltolódás a céhi Pátrónus Szenteket illetően gyakori jelenség. A pest-budai Mesterek között nagy számmal voltak cseh, morva és németcseh származásúak: nemzeti Védőszentjük a *Prágai*, másképpen *Nepomuczénosi Szent János* volt. Ez a Szent volt a pesti-budai *dereglyések*, *hídvámosok* és *dunai molnárok* Pátrónusa. A szent bájos 18. századi szobrai máig állanak Budán. Nyilván ez az oka annak, hogy a budai Céh 18. századi obsitoslevélnyomó rézlapjának keretdíszében (l. o.) középen a *Szűz Anya a Gyermekkel*, balról Magyarházi Szent *István* Király, jobbról *Nepomuczénosi Szent János* alakja szerepel: utóbbi *Keresztelő Szent János* helyett.

Ez az a rézlap, melyet a Céh — mint mondottuk — a szentendrei mészáros Céhnek adott el, vagy ajándékozott oda.

Ugyanilyen eltolódás révén jelenik meg a pesti Céh életében Szent *Vendelinus* alakja is. Az egykori *Stáczió Utczájában*, az egykori *Kálváriához* vezető mai Baross-uccában még egy nemzedékkel ezelőtt megvolt az a mészárosház, mely később az iratainkban szereplő Nemes *Muzsik* patriciusi mészáros családé lett.[1] Ebben az udvarban volt a házhoz tartozó Szék Vágóhídja is: ezért díszítette az uccára néző udvar falkerítésének barokos ívű kapuját Szent *Vendelinusnak* barokos mívelésű szobra.

A Szent a Legenda szerint pásztorkodó remete módra élt. Ikonográfiai típusa (*Basel:* Histor. Museum; *Sankt-Gallen* stb. v. ö. *Künstle* i. m. 591. o.) népies Pásztor, fején nemezsüveg, vagy kerek paraszti kalap. Egyéb tartozékai: tarisznya, ivótökkobak, birka lába elkapására való gamós pásztorbot, paraszti gúnya. Állatai: szarvasmarha, apróbarom, ló. Ez az oka, hogy utóbb Szent *Fiacre* tiszteletét kiszorítva a párisi furmányosok Céhe «Auberg»-jének Patrone-je, majd a rajnamenti és délnémet furmányos

[1] Baross-u. 86; később a rác származású *Mocsonyi*-családé lett. Kapujának vízfestésű rajzát a Székesfővárosi Múzeum őrzi.

és bérkocsis Céhek — Fiákeresek — Patronusa lesz. E címen szorította ki a budai «*Szent Fiacrius Mesterei*», vagyis a *Polgári Fiáker Mesterek Céhe* (1826 : «*Magistri Rhedarii vulgo Fiacker Maister*») névadó szentjét. A budai *Bérkocsis Céh* Pátrónusa ugyanis ugyancsak Szent Vendelinus volt. A Céh zászlóját a Máriaremetei Templom őrzi, a Szent ezen tarisznyás, botos, német lópásztor Legény, aki egy fehér, egy pej és egy fekete lovat legeltet. A Céhlevél az utolsó céhbeli budai Fiákermester özvegye, *Albert* Istvánné Úrasszonyság birtokában van.

Szent *Vendelinus* volt a Ferencvárosban oly nagy számmal tehenészkedő (máig ott vannak a *Liliom-*, *Ferenc-* és *Kőris-uccákban*) «Tejesmajorosok, vagyis «*Milimárik*» («*Milchmeier*») Pátrónusa. E Fertályban máig megvan a «*Szent Vendel Temetkezési Egyesület*», mint a régi Kalandás Céhek kései utóda. A Szent tisztelete pásztorkodó-legeltető vonatkozásai révén a *Pesti Hentes Céh* felé is eltolódást mutat. A Hentesek Védőszentje Szent Flóriánus. Az Üllei Országút és a Virág-ucca — ma Bokréta-ucca — között 1844—1867 között volt a *Schmidt* Péter-féle Serfőzőház. Ennek Flóriánus-szobra — mivel a Serfőző Céh Védője is Szent Flóriánus — adta a *Nagy Flóriánus* és a *Kis Flóriánus* ucca nevét. Utóbbi «*Szent Vendel uccája*» lett, nyilván a hentesség *Flóriánusának* Szent *Vendelinus* személyébe való áttolódása okán-révén.

A mezőgazdasági-tehenész-marhakereskedő-mészárosi-vágóhídi vonatkozású Ferencváros «Genius Loci»-ja fejeződik ki abban is, hogy a ferencvárosi Plébánia (1867—1879) diadalíve előtti két oldalfülkében jobbról egy Szent *Vendelinust* ábrázoló ablak, balról Keresztelő Szent *Jánost* ábrázoló freskó örökíti meg a Céhi élet utolsó éveinek kedves, kegyes kispolgári jámborságát. Mindkét ábrázolás *Lotz* Károly Mester műve. Szent Vendelinus viselete az ablaküvegen oláh pásztorok módjára viselt hosszú parusztinget, tüszőt, térden alul körülszíjazott gatyát és bocskort mutat.

A pesti mészáros Céh Legényei 1855-ben csináltatnak új *Legényládát*. Ennek oldalán renaissanceoskodó fülkében Szent *Vendelinus* domború szoborképe látható. A Ládát az 1930-i Szentistvánnapi Körmenetben, a mai «Legények» vitték körül a Céh bárdos-taglós Címerével ékes saraglyán.

Szent *Vendelinus* tisztelete a Marhadöge ellen óvó legendás-jámbor hit kifejeződésképpen tisztelt Szent *Leonhardus* irányában mutat további eltolódást. Ezért áll szobra a kőszegi Toronykapu egykori hídja fejénél.

Szent *Miklós* a középkori Mészárosság gyakori Pátrónusa. Számos Legendája közül egyik francia-flándriai Legenda szerint a vándorló Szent egy országúti vendégfogadóba tért be, hol is a fogadós éppen gyenge *malachúst* sózott be. A gonoszlelkű fogadós ugyanis

három apró fiút *mészárolt le*. A Szent könyörgésére a gyermekek életre kelve, kiléptek a sózódézsából. Ezért is szerepel a Szent művészi alkotásokon és népi bábúsábrázolásán (Mikulás) a «*Három Gyermek a Puttonyban*»,[1] viszont ez mészárosi céhi tisztelete alapja. Hihető, hogy a pesti *Ispotályos Lovagok Ispotálya*, illetőleg a pesti *Buza Piaczja* (l. o.) közelében levő Székek Mestereinek céhi Szentje éppen ama közelség révén volt *Szent Miklós*, melyet a Buza Piaczja mutat: itt állott ugyanis az Ispotály Kápolnája, mely a Szent nevét viselte. A Szent flandriai-francia céhi tisztelete és a magyarországi céhi művelődés flandriai gyökerei feltehetővé teszik, hogy a középkori pesti Céh Szentje *Miklós* volt. A Lovag Urak balzsam-

Buda: 1693.

Pest: 1696.

A budai és pesti Mészáros Céhek Nagypecsétjei.

osztó kegyességéért választották Kápolnájuk Szentjének, a pesti mészárosok Céhei pedig a közelség révén tették ugyanezt.

2. A két Céh Címerei és a Mesterek emblémái. A két Céh középkori címereit nem ismerjük, a budai Céh életében *három* 17—19. századi, a pesti Céhében *egy*, ugyanerre az időszakra vonatkozó Címert igazolhatunk.

A budai Céh két egykorú pecsétnyomó ducát a budai Láda őrzi.

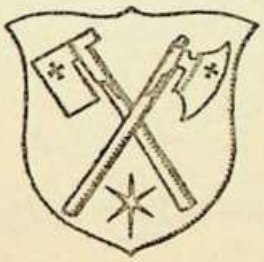
Az egyik a Céh Nagypecsétje: 0,045 m átmérőjű, vörösrézbe vésett duc köralakú terén két vonal között a körirat: «* SIGIL * D * ERS * HANDW. * D * FLEISCHHACKER * Z * OFEN * VND * PEST:» A körön belüli téren fa mögül, virágos mezőn balra lépő Ökör fölött kézi Bárd fölött az évszám: 1693. — A másik a Kis Pecsét, ugyanilyen, 0,035 m átmérőjű.

[1] V. ö. A Magyar Serfőzés Története c. t.

A pecsét a két Céh *közös* pecsétnyomója. E közösséget azonban nem tekinthetjük a két Céh megalakulása előtti — az 1696 előtti — idők «közös» Céhei pecsétnyomójának, hiszen Budának és Pestnek «közös» Céhei nem voltak, hanem olyan jelvénynek, melyet a két Céh közös ügyletei számára 1693-ban készíttetett. Ez az a közösség, mely a két Céh életén végigvonul, melyről többször szólottunk: a pesti és budai marhakereskedelem egységes voltának, Pest-Buda korai kapcsolatának emléke. A budai Céh azonban ezt a dúcot használta egészen megszűnéséig, ami a magyar heraldikai életben

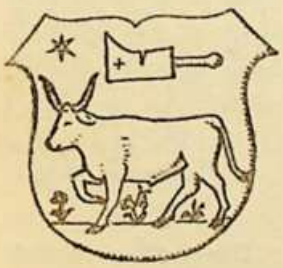
15—15. század.

15—15. század.

15—16. század.

Buda: 1693.

A pesti és budai Mészáros Céhek és a Mesterek Címereinek fejlődése.

Pest: 1696.

olyan gyakran mutatkozó nemtörődömség-féle.[1] Nagyvagyonú családok saját ősi címereik helyett anyai águk pecsétnyomóját használják, csupán azért, mert ez kéznél van. A «Gilde» szerű kapcsolat a pesti és budai Céh között fennállott, ámde a budai Céh — bár a pesti Céhnek a tőle való különállásáról az 1696-i pesti Céhlevél kifejezetten megemlékezik: mégis a «közös» pecsétet használta.

A pesti Céh 1696-i Pecsétnyomója nincsen benne a Ládában: ezt csak pecsétlenyomatokról ismerjük.

[1] *Bevilaqua* Béla: Egy heraldikai Curiosum. Genealogiai Füzetek. 1909.

Gyöngysoros; kettős vonalú, köralakú keretben körirat: «SIG * DER * FLEISCHHACKER * D * HAVPT * HAD * Z * PEST» A belső körön belüli mezőn: «PILIS * V * SOLD *» és «1696». A mezőn belül meztelen karú, vállú és törzsű, dereka körül térdig érő gúnyát viselő, feje körül Glóriás, bal kezével kétnyelvű, zászlós botot tartó szakállas Férfialak, jobbja mutatóujjával egy jobbfelé lépő, fején glóriás Bárányra mutat. A férfialak lába alatt laposra nyúlt, tojásképű paizsban balra vágtató Ökör. A körirat: «Sigillum der Fleischhacker des Haupt Handwerckes zu

Gewry János
1764.

Ammon János György
1774.

Sebők András
1846.

Klentzl Ferdinánd
1738.

Riegl Bernát
1739.

Birghoffer József
1829.

A pesti és budai Mesterek címerei. 18—19. század.

Pest Pilis und Solt»: «*Pest, Pilis és Solt Vármegyék Mészárosai Főkézmívességének Pecsétje.*»

A pesti Céh «*Főcéh*» volt, területe — mint láttuk — Pest, Pilis és Solt Vármegyékre terjedt ki.

A Címer a «*Keresztelés a Jordánban*» novellisztikus jelenetét mutatja a fentebb ismertetett ikonográfiai ábrázolástípus heraldikásan leegyszerűsített módján. A jelenet alján a medaillonban a budai Céh Ökre mint mellékcímer szerepel. Az egész címer a bécsi Céh Pecsétjének mása. (l. o.)

A pesti Céhből lett *Ipartársulat* 1879-ben (l. o.) elhagyja ezt a figurális, artisztikus Címert és helyette *Ferenc József* Király Motto-ját, a «*Viribus Unitis*»-t veszi fel újmódi pecsétjébe : a tárgyas, szürke betűt, az artisztikus-grafikus céhi címerek eme józan leváltóját. A mai *Ipartestület* 1886 óta az 1873-ban alkotott székesfővárosi Címert viseli.

Az 1696-i pesti Céhlevél is, a budai is megemlíti a Céh zászlóján alkalmazandó «*mesterségbéli jelvényt*». Ez nyilván az a keresztbe tett Ütőcsákány és Tarjázó Bárd, mely mint Embléma a budai Céh 1827-i Céhlevelén díszítő lécként szerepel. Ugyanezt látjuk az *Ipartestület* újkori zászlaján és virágfüzérbe foglalva, az 1825-i pesti Céhlevél festett díszű címlapján. Az előbb említett budai Céhlevelen látunk keresztbetett Fenőacélat és Szúrókést is.

A budai Céhből lett *Ipartársulat* 1876. február 14-én közgyűlési határozatban választja régi ökrös címere helyett az *Isten Bárányát* és ezt szerepelteti 1877-i Mesterlevele fején is : nem mint pajzsba foglalt síkheraldikájú Címert, hanem mint allegorikus, plasztikásan ábrázolt Emblémát.

Mindebből megállapítható, hogy a fenti Címerek közül a legegyszerűbb, a legheraldikásabb, tehát a legrégibb ábrázolás a *Szembenéző Ökörfej*, illetőleg a *Két Szerszám*. Az egyháziasan jelképes *Isten Báránya* kevésbbé heraldikus, ámde ugyancsak középkorias. A «*Keresztelés a Jordánban*» annyira novellisztikus és képszerűsége mellett már annyira későiesen heraldikátlan, hogy a Renaissance korából valónak kell tartanunk. Ennek kifejező részlete az *Isten Báránya*, tehát nyilván ez — mint középkori egyházi Jelkép — stilizálódott és bővült a «Keresztelés» jelenetévé.

Ha a Mesterek és a többi magyar Céh címereit nézzük, a legrégebbi ismert magyar mészárosi Címer a már említett 15. századi szentantali Oltárképen levő Lobogón alkalmazott Ökörfő. A Mestercímereken és a Céhi Címereken ez szerepel, mint legegyszerűbb motívum. Ilyen a győri Céh 17. századi címere is. A külső országi analógiákat tekintve, az összes itt említett címertípusok *nemzetköziek*.

Közölt pecsétjeink — vésésbeli primitívségüknek megfelelően — leegyszerűsített rajzban alábbiakat mutatják : 1. *Gewry* János budai Főcéhmester Pecsétje (1764.) : pajzsszélből deréktől kinövő ökör, sisakdísz : a koronából kinövő paizsbéli címerállat. 2. *Ammon* János György pesti Mesteré (1774.) : lebegő ökör, sisakdísz : ugyanaz vágtató formában. 3. *Sebők*

András pesti Mesteré (1846.): szembenéző ökörfő alatt a Két Szerszám. 4. *Kientzl* Ferdinánd pesti Mesteré (1738.): az Isten Báránya, sisakdísz: három szál Rózsa. 5. *Riegl* Bernát budai Mesteré (1739.): a szembenéző Ökörfő, sisakdísze nincs. 6. *Birghoffer* József budai Mesteré (1829.): vágtató Ökör, sisakdísz: az Isten Báránya.

Magyarosan naturalisztikus, jelenetes, novellás a *pinkafői* Céh 1585-ből való címere: a Vágóhidon ökröt leütő Legény képe. (V. ö. 1766. junius 5.)

3. Cégérek. A régi pest-budai Székek Cégérei közül a plasztikus *Ökörfej* és a plasztikus *Isten Báránya* ismeretes. Az 1890-es években az egykori *Mészárszékek Utczájában* — a mai Szentháromság-utcában — még láthatók voltak a fából faragott, természetes ökörszarvval ékes Cégérek. Ezeket azóta váltották le a kezdetleges naturalizmussal festett, képszerű legelőjelenetes, ökrös mai cégérképek. A pesti hentesek máig használják a plasztikus Disznófejet.

A Cégérek a 13—19. század általános analfabetizmusa idején mindenki számára képszerűségükkel, írásnélkül érthető «olvasható», messzelátszó, feltűnő, artisztikus jelképek: *képtrást* jelentenek a szó szoros értelmében, ezenkívül még Jogot jelző jelvények is. Ma — az írás-olvasás elterjedettsége és az artisztikum tárgyassá válása (*«Sachlichkeit»*) idején a *Betű* demokráciája és a *fény* messzelátható sága a cégér új stílusa, ez ma is a *Reclam* eszköze: a Cégér a Reclam ősi primitívje.

A *Bárány* ott van a budai *Zechmeister* mészároscsalád háza (a néhai «*Országút*»-on, a mai Margit-körúton) klasszikuskodó barok oromháromszögében. Az *Isten Szeme* pálmalevelekkel vagyon övezve, a *Bárány* párkányon ül, két *Oroszlányok* (a Szentírásbéli «*sicuti leo rugiens, quaerens, quem devoret*»: «miként az ordító oroszlány, keresvén, kit nyeljen el») mint a Hitetlenség allegóriái bődülnek reá. A párkány szélén két függét mutató marok csúfolja ki az agyarkodó Bestiákat. Az allegória nyilván a 18. századvégi egyházellenes «Josephinismus»-nak és az *Illuminatismus*-nak függét mutató budai polgári kegyesség rendíthetetlen hite emléke. A ház kapuja fölött ott van a plasztikus, kőből faragott Ökörfej is, ez az egykori Szék Cégére, mint ilyen, egyetlen budai Cégér a maga nemében.

A ház udvara jellegzetes budai polgári képet mutat, a maga halódó, elöregedett szépségében a lassan-lassan örökre eltűnő budai regényesség emléke. A vénség köszvényétől elgyötört *eperfa* még ott búslakodik a *Jégverem* vasalt ajtaja előtt. Az udvar balsarkában volt a család *Vágóhídja*. A szelíd, vén udvart sivár téglakolosszusos házak tornyadzák körül. A házhoz az a budai beszéd fűződik, hogy itt gyülekeztek a pesti Jakobinusok. A beszéd valóságát nem volt módunkban ellenőrizni. Állítólag itt fogták el *Laczkovits* huszárkapitányt, a Vértanut.

A *Bárányt*, mint egy mai Szék Cégérét, ott találjuk az Alkotás-ucca egy kedves, kispolgári barokot mutató kapuja fölött. A Szék az 1880-as években a *Boldogh*-családé volt, melynek mai Széke az ősi várbéli Székek között utolsónak maradt meg a Szentháromság-utcában. *Bárány* van a Rudasfürdő melletti egykori *Katonai Fürdő* kapuja fölött is. Egy 1751 január 6-ról való szombathelyi Obsitoslevelen (l. o.) lépő, lobogós Bárány a népies bájú oklevél dísze.

4. Marhakereskedő görögök sírkövei a pesti Makedó Görög Templom Cinteremében. A pesti Görögök marhával való 18. századi, egész Európára szóló újkori tőzsérkedésének emléke a pesti *Görög Templom* Cinteremében levő két sírkő címere. Az egyik *Moszka Naum* kereskedőé: barokos keretű táblában görög felírás adja a korszerű Epitáfiomot, fölötte a Címer: *balharánt pólyával vágott pajzs jelső mezejében Méhkas, alsó mezejében szembenéző Ökörfej, sisakdísz: két Szárny közöll könyöklő, kardot tartó Kar.*

A makedóniai Moszkopoliszból való kereskedő 1767-ben költözött Pestre Gyöngyösről. (Gárdonyi Albert: Pest város keleti kereskedelme a 18. sz.-ban. Pestbudai Emléklapok. História. III. 1—3. 38. o.) Magyar nemességet 1782-ben kapott. (Orsz. Levéltár. Kir. Könyvek.)

A másik a *Nákó* grófi család magyar nemessé lett őséé, a makedóniai *Nákó* Dogrin Kristófé, aki 1784-ben kapott magyar nemességet, 1800. december 8-án halt meg Pesten 55 esztendős korában. Címere: *hasított pajzs fejében három fekvő Korsó* (a «Kifogyhatatlan Olajoskorsó»), *a hasítás adta két mezőben szelemenfa szárai, a jobb mezőben fennt félbevágott Kétfejű Sas, lennt vágtató Ló, balról: fennt Bőségszarú, lennt vágtató Ökör, sisakdísz: virágzó gyapotcserjét markoló Oroszlán.*

Az Epitáfiom elmondja, hogy a Halottat nem ősei dicsősége és nem ősök füstös arcképmásai (*«fumosae imagines»*), hanem csodálatos Virtusa és szerencsével párosodott szorgossága, takarékossága és jeles derekassága, továbbá sok nyelvek tudása tette naggyá: mert beutazta *Itáliát, Helvécziát, Hollandiát, Nagy-Brittaniát, Németalföldet* és *Oroszországot*, torontáli birtokain, *Nagyszentmiklóson* és *Szentmarján* elsőnek termelt gyapotot. Utazásai marhakereskedői járáskeléseit jelentik.

5. Piaci Bódék. Budai Székek. Falusi Székek. A budai krisztinavárosi Egyházpiaca 1930-ban lebontott mészárosbódéi keleties típusú Pazár módjára hatottak. A lecsapható, asz-

talszerű előrész a keleti mészárszékekkel azonos típust mutat. Az Úri-utcában, a Szent Háromság-utcától délre a Háború előtt még volt egy pékség, melynek az utcára félkörű ablaka volt. Az ablak alatt felcsapható asztal állott. A vásárló — a pékség régebben Szék volt — az utcán állott, a Székálló Legény kétfelé szolgált ki: a helyiségben befelé és az utcára kifelé. A lecsapható-felcsapható asztalka az úgynevezett *Kirakat*, az *Auslag*. Ilyet mutat egyik képünk: a *farádi* egykori Nemesi Közbirtokosság 18. századi Széke, melyben máig ezen az ősi módon mérik a húst az utcán várakozó Publicum számára.

6. A Mészáros Út; a *Hajduk Útja*. Az egykori *Mészáros Út (Fleischhacker Strasse)* a mai Alkotás-utcával kezdődik. Innen a *Németvölgy* alján — az egykori legelő alján — csap a *Sashegy* tövén *Budaörs* felé. Innen *Bicske* alatt kanyarog tovább a Dunáig s a budai oldalon megy *Pozsonyig*, ahol az itt hajtott marha az ottani Repülő Hídon került át a Balpartra. Az út mai állapotában jól mutatja középkori keletkezését: kanyarogva, dombnak fel és le kígyózik, merőben másképpen hat, mint a 30—40 kilométernyi darabokon nyílegyenes *Római Hadút* a Buda—Mohács szakaszon. Felvételünk a *Mészáros Út* (Fleischhacker Strasse) *Budaörsön* túli részletét — a *Törökugrató* alattit — mutatja. Az út a magyar Alföld állattermésének volt százados kereskedelmi útja. Országút, vasút és a Gépmadár máig ezt a vonalat járja Bécs felé.

Az út olyan századok óta kijárt marhacsapásnak tekintendő, mely keletkezett, de nem csinálódott, ha újabb időkben hengerelt kavicsburkolást kapott is a régi útnyom. Egy színtbe hozást, tervszerűséget nem mutat: olyan, mint a Tisza kanyargása. Legérdekesebb a Komárom Vármegyén átcsapó szakasza. A nép mindenütt *Mészárosútnak* nevezi. *Tolnai* gróf *Festetich* Pál és *Amant* Zoltán huszárfőhadnagy urak társaságában az út több szakaszát bejártuk.

7. A budai Víziárosi Temető mészáros Fertálya. A budai *Víziárosi Temetőben* céhek szerint temetkezett a régi Buda Polgársága. Külön csoportokban vannak az összetartozó *kőműves-*, *ács-* és *építőmestercsaládok*, a Császári Királyi *Posta Hivatal* és a *Helytartótanács* tiszteseinek sírjai. A *Csáky*-család Kápolnája mellett a *Hackstock* mészároscsalád sírjai körül csoportban állanak a *mészárosmesteri* és *halászmesteri* családok sírjai. A *Tabáni Temetőben* ezt a fertályszerűséget nem találtuk meg. Mivel a Temetőket a Város árendába adta ki, arról könyvek

nincsenek, így tehát csak a sírkövek a tanui a Polgárságot még a Halálba is követő osztályokra tagozottságnak: a Céh szellemének. Képeink között a *Zechmeister-* és a *Szvirák*-család sírjait közöljük. Utóbbi a *Tabáni Temetőben* van.

8. Tisztbéli Mesterek. A tekintélyes és gazdag mészáros Céhbéliek közül sokan emelkedtek pesti és budai tiszteletbéli tisztségekbe. *Bánovszky* Jakab Mester 1692-ben Pesten Senator és Városbíró Uram, *Szalay* István Mester 1735-ben Senator Uram volt. Mindkét Városban sok Mester volt a *Külső Tanács*, illetőleg a *Százak Tanácsa* tagja, illetőleg *Választott Polgár.*[1] A legtekintélyesebb alak a nevét magyarosan *Háznak* és *Hóznak* is író győri származású Mester, pesti «*Magyar Fürménder Uram*», *Hász* Mátyás Márton Uram a 18. század végén.

9. Utcanevek és Topográfia. A Várban levő mai *Színház-utca* neve 1440-ben *Keresztelő Szent János* Utcája: ez a névadója a *Szent János Kaputoronynak*, — a későbbi *Vizi Kapunak* — melyről az tételezhető fel, hogy a *Mészáros Céh Tornya* volt, hiszen alatta volt a *Vízi Hóstát*, a mészárosság dunai tanyája. Ugyancsak víziárosi mészárosvonatkozása van a mai *Vitéz-utcának*, melynek a 15. században állítólag *Mészáros Utca* a neve. A Budaörs felé kanyarodó, Bécsig vezető *Mészárosok Útja* csak 1875-től kezdve viseli a Sashegyig vezető szakaszára nézve az *Alkotás-utca* nevet. A 17. század végén *Mészárszékek Utcája* a neve a mai *Szentháromság-utcának*. Ez a középkorban a *Németek Fertálya*, hihetőleg a *Német Mészárosok Fertálya*. A 17. században a budai *Városháza* épületében vannak a Székek, de egy nemzedékkel ezelőtt is itt voltak még Székek, az utca túloldalán is, de az utcával szemben levő *Prímási Telek* házában is. Egyik képünkön még látszik egy az 1900-as évekből való ökörfejes Cégér. A Háború előtt még itt állottak az ősi budai Szombati Hetivásáron a *mészárosok*, *hentesek* és *pacalosok* asztalai. Az utolsó máig meglevő Szék máig a *Boldogh*-családé.

Az 1880-as években a Városháza épületében volt *Horváth* Béla Mester Széke, alatta nagy jégverem volt a Városháza pincéjében. *Schubert* Sándor Mester Széke a Ruszwurm-cukrászda mellett volt, a Prímási Házban voltak *Heinlein* Antal és *Peringer* Ferenc Mesterek Székei. (*Kollár* Gábor mester, ipartestületi Elnök és *Pathó* István mester urak közlései.)

[1] *Schmall:* Adalékok.

1760-ban *Mészáros-utca* a későbbi *Fortuna-utca* neve, nyilván az iratainkban szereplő ama Szék révén, mely a *Bécsi Kapun* belül levő kis téren volt. 1828-ban *Csordás-út* a neve a Bécsi Posta-útba torkolló *Óbudai Országút*-nak, ez ma, 1875. óta, *Vörösvári-út*. Pesten *Mészárszék-utca* a mai *Irányi-utcának* a *Halas Piac* felé eső dunai vége. *Hajduk Utcája* a későbbi Lövész-, ma *Királyi Pál*-utca neve. *Szénás Piarc* volt a *Kálvin-tér*, *Tehén-utca* volt a *Kinizsi-utca*, *Mészáros-utca* a *Vámház-körút* neve. A *Rákóczi-tér* neve 1787-től 1875-ig *Bornyas Piac*. *Báránypiacnak* hívták a *Szarvas-teret* is, a mai *Szebeny Antal*-teret.

10. Körmenet. 1704-ben a pesti Úrnapi Körmeneten a Baldachinum után a mészáros Céh haladt.[1] Az 1860-as években a budai Körmeneten is a Szentség után a Céh következett.

11. A pesti Herberg Cégérje. A Herbergek kapuja fölött — ágason vagy a falba vágott fülkében, néha üveglap mögött, esetleg lógó lámpásszerűen üvegezett iskátulyában — ékeskedett a *Herberg Cégérje*. A pesti mészáros Céh Herbergje helyét nem ismerjük. Cégérjét a Székesfővárosi Múzeum őrzi. Ez dúsan aranyozott, ökröt ábrázoló faszobor, üveglap alatt állhatott a fülkében.

A *Hentes Céh* Herbergje a Sertvésmarhakereskedők Utcájában — ma Népszínház-utca — volt. (Müller János 84 esztendős lakatosmester közlése.)

12. Testvéres Serezés. A pesti Céh a hagyományos csütörtöknapi *Testvéres Serezésre*, illetőleg a középkori szokás 19. századi túlélőjére — mely mint *Seres Koszorú* élt az 1890-es évekig — a Király-utcában máig fennálló *Bécsi Serházban* gyűlt össze. Ennek boltíves söntésében máig látható az 1840-es évek ekkor már kezdődő regényes stíluskópiásságát mutató keretű *Koszorú-cégér:* természetes nagyságú, aranyozott *Ökörfő*. A budai mesterek az 1890-es évekig a *Seres Csizmához* cégérezett vendéglőben ültek össze *Seres Koszorúra*. Címeres poharaikat a vendéglő utóda máig őrzi.[2]

13. A két Céh Céhládái. A *Láda* (Arca, Laad, Lad, Ladula, Arche, Arch) a középkori Céhek erkölcsi, anyagi és mívességrendi összetartozásának látható jelképe, a Céh összetartozásá-

[1] Hist. Domus Pleb. Pestiensis. Esztergom. Érseki Levéltár.
[2] V. ö. A Magyar Serfőzés Történetéről írott tanulmányunkat.

nak kifejezője. Neve (Bursa, Borsa, Bolza, Börse) a mesterlegényi és diáki *Ládás Testvérség*, a «*Burschenschaft*» neve lett. A Diákság *Ládái* adták a 19. század elején megalakuló német nacionalista Diáktestvérségek e nevét is. *Bursche: «Ládás Testvér»*, vagyis *Ládás Társ*, azaz a *Társláda* tagja.

A Ládához tartozó Mesterlegény és Diák közös neve *Bursche*. A kereskedők Gilde-i (Guild's, Gild's) ugyancsak a «Láda» után nevezik magukat «Társládá»-nak: *Bourse*, *Börse*, magyaros, jó szóval: *Börze*. A szó jelentése a régi jó magyar *Tőzsér* szó tudatlan félreértéséből és magyartalan képzésével lett *Tőzsde*, ami csodabogár módjára a *Traffica* nevére is átment a *Tobákos Börzöncze*, a *Tabak-Laden* neve «magyarításául» és lett belőle *Dohánytőzsde*. A *Börzöncze* a «Börse» magyaros továbbképzése.

A Céhládák művelődéstörténeti kialakulásával sem a külsőországi, sem a magyar céhtörténeti irodalom nincsen tisztában. A *Láda* ugyanis elsősorban jelkép, — hiszen a Szimbólikába felejtkezett Középkor jelensége — másodsorban a Céh Alkotmányait tartalmazó írások őrzője, harmadsorban a Céh pénzeinek «Fiscus»-a. Heraldikus jelentősége ugyanaz, mint amit a Felségjogot kifejező *Paizsos Szekér*, a *Carroccio* fejez ki, ugyanaz, amit a *Kardhordó* és az ebből lett *Területi Oszlop* (Rugland Säule: Rutland-Stock: Roland Oszlopa) jelent, amit az *Ország Kosara:* a *Fiscus* is kifejezett, ami a *Király Úr Kamrája* jövedelmét jelképező *Erszény*, a *Kék Golyó* is mutatott. Legelső sorban azonban a Középkor bibliás vallásossága ütközik ki a *Láda* tiszteletében. Ezt a Szent Írás ószövetségi írásai fejezik ki: a Középkor majdnem minden jelképe a Bibliából magyarázható, illetőleg a Középkor e jelképeket bibliai alapon alkotta meg.

A Láda «*Becsületes*», mert mélységes tiszteletadás illeti meg. Ez valóságos hieratikus-kultikus-liturgikus tiszteletformákban nyilatkozik meg. A Ládát érő sérelmek szigorú megtorlását láttuk irataink során. A Láda őrizte a Céh Szabadságleveleit, a Pecsétnyomót, a szentnek tartott Társpoharat, az Inasok felszabadításakor használt ütőpálcát, a Céh pénzét. Tisztelete lélektanának egyik gyökere, a «*Tabu*» ősi emberi gondolata. A Láda *Érinthetetlen* és *Szent:* ezért veszi körül jámbor vallásos félelem és tisztelet.

A *Carroccio:* a «Szekérke» ökröktől vont Szekér, melyen a Fejedelem Címerespajzsát a legfőbb Nemesek és Papok őrizték a 12—13. században. Útközetbe a *Caroccio*-t kivitték. Később a *Dandárt* (Étendard, Standarte) lesz a Jelkép, majd a *Főhadiszállás* és a *Főőrség* zászlója alakul ki ilyen

értelemben. Városokban a *Pecsétör* éppen olyan tisztség és föméltóság, mint a fejedelmi Udvarokban. Ez a «*Nagy Pajzsos*»: a «*Le Grand Écuyére*», amiből az «*Esquire*» szó is lett. A Főcéhmester a Céh *Főpecsétöre*, a Láda a Céh *Kamarája*, a Céh *Pénzes Iskátulyája: Fiscusa*, a *Kulcsos Mesterek* a Céh *Kamarásai* (Chambelain, Ciambellano, Kulcsos Kamarás, Erdélyben: «*Kóltsos Mester*».) A Céh Heraldikája a feudális-nemesi Heraldika pontos polgári mása: ebben is, mint mindenben.

A *Golyó* tulajdonképpen *Borsa:* a *Királyi Fiscus* jelvénye, a Pénzváltóké is. Itáliában máig ez a *Bankos Címer:* Öt Erszény, vagyis *Öt Golyó*. Ez a *Medici*-család bankos cégére, később fejedelmi Címere. A *Jus Regale* jelvénye is az *Erszény*, illetőleg a *Golyó*. A Seres Cégér ezért «*Kék Golyó*».

A *Láda* szent, tisztelt voltára már *Römer* Flóris Ferenc is figyelmeztet[1] «*a kiváltság, a pecsétbélyeg, a céh poharai őrizletnek ebben hajdan, az volt a Céhláda ezen iparos testületeknek, ami a frigyszekrénye a pusztában kalandozó Izrael fiainak*» írja a magyar régészet e hervadhatatlan emlékű nagy alakja.

Tény, hogy a Céhnapok Tanácskozásai a Láda felnyitásával kezdődtek, a kiváltságos Leveleket a céhi jog jelképéül az asztalra kirakták. A «*Nyitott Láda*» jelenlétében (irataink ban «bey offener Laad») tilos volt minden illetlen beszéd, pörpatvar, köpdösés, asztalra könyöklés, köhintés, az asztal csapkodása.

Tilos volt az *Eb*, *Disznó* és *Ökör* szó kiejtése. A minden korok és helyek ősi távolságokba vesző eredetű «Tabu» tisztelete, a Babona határáig menő, erekl- és tisztelet vallásos köntösü túlzásaiig mutatkozik meg ebben. Egészen keleties a Kaballás *Euphemia*, mert a «*szóval tett rontást*», az *Eb*, *Ökör*, *Disznó*, *Trágya* szó kiejtését a «*Tisztesség ne essék, szólván!*» (Salvo honore, Sit venia, Salva venia, Detur venia) szólásokkal kellett «kiengesztelni». A Mesterek a Láda előtt «*ültek*». Ez is heraldika és keleti eredetü dolog: Törvényt mindig *Székben ülve* mondanak. (Liwan: Divan, Törvény *Széke*, Törvényt ülni, *Ülés* szaka, *Szék* Helye, Úri *Szék*, Szolga Szék, *Székes* Egyház.) Ha valamely Mesterre a természet szüksége reá jön vala, felállásra, kimenetelre a Céhmester ad engedelmet. Tilos a régi idők tetszést és nemtetszést nyilvánító gesztusa: a nyelvvel való csettintés és az újjal való «fittyet vetés» is.

A Szentírásra, a középkori keresztény eszmevilág eme hatalmas eszmei és érzelmi fundámentomára kívánjuk visszavezetni a Láda tiszteletét: a Céhláda: «*az Úr kiválasztott Népe*» Frigyládájának polgári-középkori megfelelője.

A Céh elsősorban kegyes, halottat temettető, a Céhbéli Testvé-

[1] A céhládákkal való körmenetek Magyarországon. Századok, 1877., 363. o.

rek lelki üdvösségéről gondoskodó *vallásos Testület*, csak másodsorban a *mívességi Rend őrzője*, és csak harmadsorban a mívesség érdekeit védő *Liga, Trust, Cartelle, Concerne*. A céhi intézmény fejlődéstörténetére nézve már *Szádeczky*-Kardoss Lajos kimutatja azt a vallásos-jámbor kiindulópontot, melyről a középkori budai Céhhel kapcsolatban megemlékeztünk. *A Szentírást uralja a Középkor egész élete, ezért jenliek megértésére lássuk az Írást.*

Mózes Könyvei (II : 25, 10) ezt írják : «*A Frigyláda.* 10. *És csináljanak egy Ládát sittimfából; harmadfél sing hosszút, másfél sing széleset, és másfél sing magasat.*» Ezek után az Írás elmondja, hogy légyen a Láda arannyal borított, légyen négy karikája, — kettő és kettő mindkét oldalán — légyen e két-két karikába való rúdja is : hogy azokon hordozzák a Ládát. «*És a bizonyságot, amelyet néked adok, tedd a Ládába*» : mondja az *Úr*. Ez a *Bizonyság* a *Törvény*, melyet az *Úr* adott át *Mózesnek* a Sinai hegyen : «*által adá Mózesnek a Bizonyság két Tábláját, az Isten ujjával írt kőtáblákat.*» (31 : 18.) Az *Írás* azután leírja a *Láda* fedelét is, a két *Kérubimokat* is, melyeknek szoborképei a Láda *fedele* két végén álljanak : «*a Kérubok arcai a fedél felé forduljanak*». (20.) Továbbá : «*A fedelet pedig helyezd a Ládára felül, a Ládába pedig tedd a Bizonyságot, amelyet adok neked. Ott jelenek meg néked és szólok hozzád a fedél tetejéről.*»

Bésaléel, a Míves Mester megcsinálta a Ládát (37 : 1), hogy az hordozható legyen : «*csinált arra fedelet is, Kérubokat is, csinált asztalra való edényeket is, melyekkel italáldozatot áldoznak, kelyheket és kancsókat, valamint gyertyatartót is.*» Az *Úr* pedig így szólt *Mózeshez* : «*Az első Hónapban* (40 : 1) *a hónap első napján állítsd fel a gyülekezet sátorának hajlékát. És tedd oda a bizonyság Ládáját és fedd be a Ládát a fedéllel.*» *Mózes* pedig : «*vevé és betevé a Bizonyságot.*»

A Ládát a Léviták minden nagy ünnepen és nagy esetnél körülhordozták, így *Jérikhót* is : «*körüljárták az Úr Ládájával. . . és felvették a papok az Úrnak Ládáját (Józsué Könyve* 6 : 11—13) . . . *hét pap . . . az Úr Ládája előtt megy vala . . . a fegyveresek pedig előttök mennek vala és a köznép követi az Úrnak Ládáját, menvén és kürtökkel kürtölvén.*»

A középkori Céhek életében mindezt úgyszólván szórul-szóra megtaláljuk. A Ládák dúsan faragottak, hordozásra való karikáik vagy *Polcaik*, azaz *Saraglyáik* vannak, a Kérubimokat a Céh Pátrónus *Szentje* írott-faragott képe pótolja, a Ládában őrzik a *Bizonyságlevelet* és a *Pecsétet*, de a szentes *Testvérpoharat* is. A Ládának van *Fedele*, mely döntő szerepet játszik a Céh életében. A «Fedél felnyitása» valóságos szertartás : a *Nyitott Láda* előtt folyik le a Céh minden ünnepi cselekménye. A Ládát fényes *Menetek* kísérik. A Céh *Italáldozata*, a Szent *János* nevére énekelt Hymnusok közben ivott *Testvéres Ser:* tisztára áldozatos Szeretetlakoma,

formális «*Céhi Mise*». A Serlegből *mindenki* iszik, az ivó álla alá tálat tartanak, hogy a Szent Ital «*történetből el ne tseppenjék*».[1] Az «*Esztendő első Hónapjainak első Napja*» a «*Kalendae Januarii*» a Testvérségek Céhnapja, innen a név: *Fratres Kalandarii:* a Kalandás Testvérek. Ez is Kaballás — «Omen»-es keleti és római — bibliai hagyomány: Mózes szövegére támaszkodik. A budai és pesti Céhek «*Esztendejének első Napja*» a Farsang. Ekkor választják meg az új Céhmestereket és bibliai módon «*megtijítják a Szövetséget*», vagyis első szótól az utolsóig felolvassák a Céhlevelet. Ugyanekkor rendkívüli fényű *Menet* kíséri a Ládát a régi, lelépő Főcéhmester lakásáról az új Céhmester lakására. Mindez olyan átlátszó, hogy jelen felfogásunk alig szorulhat bővebb magyarázatra.

A Ládában valóban a Céh Lelkiismerete lakozott: a «*Nyitott Láda*» mélyéből a Céh középkori Lelke szólott az Inasokhoz, Legényekhez és Mesterekhez, századokon át változatlan mélységű erkölcsi tartalommal. Az 1696-i pesti Céhlevél XI. Ártikulusa a Szentírás szövegét szószerint ismételi, amikor ezt mondja: «*Készüljön továbbá Céhláda is, két kulcsával együtt, melyek a két Célmester kezére adassanak. És tartassanak a Ládában a Szabadalomlevelek egyéb más írásokkal egyetemben, a Ládában őriztessenek a befolyó pénzek is.*» A VII. Artikulus a jelvényekre ezt mondja: «*Isten Dicsőségére készüljön egy Zászló, melynek egyik oldalán a Céh Pátrónusának, Keresztelő Szent Jánosnak, másik oldalán Isten legszentebb Anyjának, Szűz Máriának, a Magyar Királyság Pátrónájának képemása legyen, ábrázolva a közönségesen viselni szokott mívességbeli jelvénnyel együtt. Ezzel a zászlóval vegyenek részt az összes Mesterek, Legények és Inasok az Úr napja magas Körmenetén. Ugyancsak vegyenek részt minden Körmeneten, melyet Pest Szabad Királyi Városában akár e Város, akár az Egyház rendez.*» A bibliai szöveg és a céhi szöveg azonossága szembeszökő és további magyarázatot nem igényel.

Ha megnézzük a 17—18. század Céheinek Ládáit, majdnem mindeniknek tetején ott találjuk vagy a céhi Szent szobrát, vagy a Láda oldalán a céhi Szentet ábrázoló, domború faragott képet, avagy írott képet.

Az az 1696-ból való, állítólag budai *sztjjártói* Céhláda, melyet *Beniczky* Ödön nagybirtokos ur e sorok írója útján ajándékozott a *Székesfővárosi*

[1] *Szádeczky:* i. m.

Múzeumnak: sorozatos festményekben mutat kegyes, jámbor és bájos naivitású lószerszámos—szíjjártós—vonatkozásokat. (*Mária* és a Gyermek *nyerges* és *kantáros* szamáron menekül Egyiptomba, Szent *György*, a Vitéz, *nyerges, kantáros* lovon nyargal, *Illés* Prófétát *hámos, gyeplős* lovak ragadják a Menny-égbe, Szent *Leonhárdus bőrt* szolgáltató lovakat és ökröket őriz.)

A budai *mészáros Legények* Legényládáján ott van Szent *Vendelinus* domború képe. A pesti *Hentes Céh* Ládája tetején ott ragyog Szent *Flóriánus* dúsan aranyozott szoborképecskéje.

A Céhek a Céhlevelet úgy őrzik a Ládában, mint az Úr Választott Népe — «Jészr-ha-Élóhim» — őrizte a Frigyládában a Törvény Tábláit. *Inasszegődtetés, Inasszabadítás, Mesterréavatás,* a Céh *Törvénykező Gyülekezete,* a Kántornapos céhi *Zsinat,* az évi *Céhnap* Nagy Zsinata, szóval minden «Ülés», mindig a *Nyitott Láda* előtt folyt le. A Láda *felnyitása* középkorias jelképe volt a céhi jogok élő voltának : olyan módon cégérezte a céhi Szabadságok élő voltát, mint a Dandártos Kopja kitűzése, a Lobogó rúdra vonása, mint a Fejedelem címeres Szekere és Kopjarúdja fejezte ki a Fejedelem Törvénymondó Jogát. A céhi «Törvényülés» kezdetét a Láda felnyitása fejezte ki.

A «*Ládakísérés*» ősi céhi szokás. Ezen résztvesz az egész Céh. Ez a Menet egyrészt a bibliai Frigyládahordozás középkori megfelelője, másrészt a flandriai Városok és Céhek hallatlan fényű középkori Meneteinek (Monstre) megfelelője és utódja.

A Céh a legkoraibb középkori Szeretetlakomák (Agapé) szent Himnuszokkal kísért, «*Testvéres csókot*» váltó («*Pax tecum !*»), «*kart karba fűző*» ivásait, az ősi *Testvéres Serezést*, a Nyitott Láda előtt issza. Ez a szertartás is valóságos «*Céhi Mise*» módjára hat és a Céhek életének legcsodálatosabb középkori messzeségekbe vivő emléke.

A Céhek minden alkalommal *Fáklyáikkal* vonulnak ki : Temetéseiken és a Körmeneteken is, de a *Ládakísérésen* is. E *Fáklyák* a Szentírás gyertyatartóira is, az órómai Temetés Fáklyáira is visszanyúló művelődéstörténeti emlékek.

A 17—18. század tudatában a bibliai Frigyláda annyira azonos a Korszak Céhládáival, hogy ha a Korszak Frigyládát akar ábrázolni, *Céhládát* ábrázol. A győri Székesegyház 1731-ben durva bemocskolással történt kiengesztelése céljából emelt engesztelő Emlékmű *Frigyládával talapzaton 18. századi típusú Céhládát* szerepeltet. A Láda alól keskeny, felül széles, olyan, mint a Korszak szekérfarába való utazó ládái, mint a Céhládák, melyek általában — zavaros időkben való menekültetés céljából — a szekér oldala, illetőleg kasornyája alakját követően, erre a formára készültek.

Az Ipartestület három Céhládát őriz. Az első tetején az 1696-os évszám, ez a Budai Céh Mestereinek *Ládája*. Típusa a Renaissanceból Baroc-ba átmenő diófa *Cassone*, illetőleg *Truhe* formáit mutatja, négy sarkán csavaros vonalú oszlopok, első és hátulsó lapján kosaras ívű, kagylós «Roccaille» díszű fülke mellett két «Filet» betét. Tetején eltólható ajtókájú *Titkos Fióka* (Secretaire), oldalain — mintegy mózesi hagyományul — karikák, illetőleg egy-egy rézveretű fogó. A felnyitható Fedél belső lapján vésett-edzett dús barokos díszű, lakatosremekművű vasalás és a bösztörzár závárháza. Három kulcsra «*Hármas zár*»-ra jár, a három Kulcsnak egy kulcslyuka van. A Ládában fiókos *Ládafia* található.

A budai *Legényláda* egyszerű pogácsás lábakon álló diófa *Truhe*, oldalain síma «*Filet*», fogói dús, barokos kovácsolt rézkovácsmívek.

A pesti Mesterláda síma, fekvő Rutás medaillon-t keretelő «filet-s intarsia» díszű diófaláda, két kulcsra jár, a Fedélben itt is «Titkos Fióka» van.

A pesti Céh Legényládája 1855-ben készült: ezt a *Székesfővárosi Múzeum* őrzi. Ornamentikája némi újbarokos-újgótikus «kései Biedermeyeres» módot mutat, sarkain oszlopok vannak, tetején eltólható tetejű *Titkos Rekeszték*, elsőlapján Szent *Vendelinus* domború, faragott képe.

A két Céh régi zászlói elvesztek. Az újkori Mesterzászlón a *Bárdos Címer* és a *Testvérséges Kéz* jelvénye, a rúd csúcscímere, a Magyar C mer. Az *Ipartestület* őrzi a budai Céh 19. századi hengerelt ezüst (Plated) *fáklyatartóit is.*

14. Inasszabadítás Egerben. Ez a Nyitott Láda előtt folyt le a Céhmester lakásán, az összes Mesterek, Legények és Inasok előtt.[1] A *Nyitott Láda* előtt Feszület és két égő gyertya állott, a Céhlevél felütve feküdt a gyertyák között. A Céhmester bejelentette, hogy nyolcesztendős, Inasnak felszegődtetett fiát, mint ezennel nagykorusított «Mesterfiat» Legénnyé kívánja *ütteini*. Ezután a Céhládából kivette az ott őrzött *Szabadító Pálcát*. A kis fiút két idős Legény vállánál megfogta, az Öreglegény a Pálcával

[1] Néhai *Schmied* Lajos mester, az Ipartestület érdemes pénzbeszedője elbeszélése. A tisztes mester 71 esztendős korában az idén nyáron húnyt el. Atyja az egri Céh Főcéhmestere volt, fiát mint nyolcesztendős gyermeket «*üttette Legénnyé*» 1868. Farsang másodnapján.

hármat vágott a fiú fenekére, miközben ezt mondotta: «*Egyet a Királyért, egyet Eger városáért, egyet a Becsületes Céhért!*» Ezután a Céh áldomást ivott. Teljeskorú Legények aznap délután elindultak a Vándorútra.

Az ütés a «*Lovaggá ütés*» polgári analógiája, az «Utolsó ütés», melyet a fiú elviselni tartozik, illetőleg melyet becstelenség ragadványa nélkül elviselhet. Ez a Szolgasorból való «szabadulás» emlékeztetője. Az «*utolsó*» ütéssel megszűnik a Céh pátriárkális fegyelme, a «Szabad Legény» immáron «*maga ura*». A *betűszedőinast* a szedés megnedvesítésére való szivaccsal mázolják meg és a szedőszekrényre ültetik. Ez a Felültetés a «*Gaucsolás*» («*Gautschen*»): a «Szégyenpadra való ültetés» emléke. A pesti *lakatosinast* poflevessel szabadították, ezt a Céhmester adta, a fiú ezt kézcsókkal köszönte meg. Egyes Céhekben külön *Szabadító Lapát* (Scutica, Virgula, Lapiczka) őriztetett. A selmeci Bányászdiákok a Szabadító Lapátot menetben vitték körül a városon. Az angol Egyetemeken a szokás még teljes virágjában él.

A felvidéki mészároscéhekben szokásban volt «Inaslódítás» érdekes emlékét őrzi az alábbi 1862-ből való hírlapi cikk:

Régi czéhszokás. Ipoly-Ságon a hontmegyei becsületes mészáros czéh lakozását s a tanítványok fölszabadulásának ünnepélyét a farsang végén az idén is megtartotta. Estenden a becsületes czéhtagok két oldalt rendbe ülvén, a fölszabadulandó ifjak, számra tizen, egymásután sorba állottak. Az atyamester elővette a czéh fegyvertárából az ős-lapátot, s ezzel a fölszabaditandó ifjú testének azon részét, melyen ülni szokott, háromszor érzékenyen megilleté. A harmadik ütésnél a legénykét két idősb legény két kezénél fogva odább, előre lódította, s igy sorban mindegyik hasonló manipulation, lapátoláson és tovalódításon esett keresztül. Az ellődítás husz év előtt egy nagy vizes kádban történt, de e szokás azóta eltöröltetett. Inditványba hozta most is valaki a lapátütések eltörlését, de a többség által leszavaztatott, s a tisztes ősszokás mostanra mentve maradt. A fölszabaditást ünnepélyes vacsora és reggelig tartott tánczmulatság követte.» (*Sürgöny, 1862. Márc. 12.*)

A «Lódítás» neve más vidékeken «*Legényröpítés*». Ez tulajdonképpen a «*szolgaságból való kidobatás*» jelképe. A «*vizeskád*» máig él a diákavatásnál, az avatandó ugyanis félllábbal egy dézsába áll, a Diáktestvérség serrel a *Testvéres* névre keresztel. A *Keresztelő* a Testvérségbe való *avatás* emléke. Ilyenkor kapta a Legény a Testvérségben használatos «*Vulgo*» nevét. (Csúfnév, Spitzname.) A kassai Céhben a 17. században a kútnál fürdették meg a mészárosinast. (*Magyar Simplicissimus.* V. ö. i. cikkünket: Szent György, 1928.)

15. Budai és pesti céhi Legelő, vidéki Remektétel, Vőfély, Bárányvásár, aggató Kerék, Testvérpohár, Bandérium, Remekbírság. A pesti Céh által bérelt Legelő az 1860. években a *Gubacsi Puszta*, a mai Pesterzsébet határa volt, a budai Céh a Lágymányost bérelte, ez volt az *Ökrös-rét* (Ochsenried). — Vidéken a járási Főszolgabíró, mint *Céhi Komiszáros* vett részt a Remeken. — A segítő Legények neve *Vőfély* volt. — Kis Céhekben nagy eset és nagy «*Czéczó*» volt a Remektétel, mert 5—6 évente csak egy esett meg. — A bort a Főszolgabíró huszárja és a fiatal Mesterek töltögették. — A budai Bárányvásár helye a Szarvas-tér volt. Ide *Lórév* és *Makád* vidékéről: a Csepel Szigetéről hajtották a húsvéti bárányt a Mohácsi Országúton. E bárányokat Budán tejbenfőtt búzán hizlalták. A vásár idején a Szarvas-téren várták a bevásárló Legények a lórévi hajtást. — Faluhelyen földbevert karóba tűzött kereken szikkadt a marhatag, hogy a kutyák el ne érjék azt. (Ez a *karóba* húzott és *kerékkel* tört csontú gonosztevők négyelt tagjainak felfüggesztésére való kerék emléke.) — A szabadított Inas *Társpoharat* adott az öregebb Legényeknek. Éttől a naptól kezdve *legeződő* viszonyba került azokkal. — Inas nem gyujthatott pipára Legények jelenlétében. — Vidéki bandériumokra mindig a mészáros Céhek ezüstsarkantyús kardos lovaslegényei vonultak ki, ezek voltak a hajtások kísérői.

*Sárpentelérő*l jövő éjszakai birkahajtást az idén november 15-én láttunk a Műegyetem előtt. A hajtás a 80 kilométernyi utat déltől másnap estig tette meg kolompos Vezérürü és egy szál hajtó kíséretében, juhászkutya nélkül. — Az ökröt a Remekmesternek egy ütésre kellett leteríteníe. Minden további ütésért egy körmöczi arany *Cégéres Bírság* járt. — Egy-egy lovasberényi Remeklakomán két nap — két éjjel egyhuzomban állott a tárídó. (Fenntiek Szánthai Nemes *Popovits* Antal Mester, az *Iparlestület* Seniora közlései.)

16. A budai Céh első évei a Hódoltság után. A Hódoltság utáni első években a *Kamara* igazgatja a benépesedő *Budát* és *Pestet*. A Városok a Király Úr vagyontárgyai (*«Peculium Regium»*), a Városok jövedelmei a *Király Kamaráját* illetik: ezért volt a *Kamara* a két Város adminisztrálója. 1699. december 7-én a budai Tanács *Vágóhídra* való telket kér a Kamarától, mert a Mesterek saját házaiknál vágnak és így a Tanács nem ügyelhet fel a vágás tisztaságára. A *Húsárszabást* eleinte a Kamara végzi:

1691. július 16-án a birkahús fontja árát 6 krajcárban szabja meg. 1696-ban a budai Céhet azzal fenyegeti meg a Kamara, hogy *Kremsmünsterből* hozat a nyakukra Legényeket, akiknek Mesterjogot ad. 1698-ban országos Comissio csinál rendet a húsárak körül: a Céhet árestommal fenyegeti meg és hatósági vágást rendel el, feloszlatja a Mesterek Compániáit és Céhi Vágóhíd építését követeli. (*Gárdonyi* Albert: Buda város közigazgatása és közgazdasági viszonyai a XVII. sz. végén. Századok, 1916.). — A Bécs felé menő délvidéki — ekkor még Hódoltság alatti területekről folyó — marhakereskedelem megszakítás né kül folyik tovább Buda császári kézre jutása után is. 1686 koratelén a Hódoltságból jövő hajtások adója a budai Harmincadon két hét alatt ötezer forintnál nagyobb summát hoz. (*Takáts* Sándor: A magyar mult tarlójáról. Bpest, é. n. 359. o.)

Az első időkben sok jött-ment és zavaros multú Mester akad Budán és Pesten. *Gall* János Mestert 1681-ben *Mannheim* Városa bakóval seprűztette ki a Kapun, mert feleségét ördöggel való cimboraséggal vádolta meg. A Mester Budára vándorolt be, itt bigámiát követett el, ezért a budai Tanács 1695. február 18-án pallos általi halálra, majd négyesztendei börtönre, bigámiás budai feleségét pellengéren bakó általi megcsapatásra és a Városból való kiseprűzésre ítélte. Utóbb mindketten kegyelmet nyertek. (*Takáts* Sándor: A régi magyarság jó kedve. Bp. é. n. 334. o.) *Linzer* György pesti Senator, Céhmester és Városbíróságra jelölt Polgár a boritalnak volt túlontúl nagy barátja (u. o. 354. o.). 1698-ban *Pösinger* Ignác budai Polgármestert okolja a budai városi ellenzék, hogy irgalmatlan illatok szállonganak a budai Székek körül, melyekbe «ebek járnak peselleni». (U. o. 368.)

17. *Viselet.* A régi pesti és budai Mesterek Nemesember módján, magyari ruhában járnak. A Legények hagyományos, aranyos paszomántos, ezüstgombos veres mellényt hordanak, az utcán tiszta fehér kötényben járnak. Illendő, hogy a Legény fokossal járjon, ámde nem illendő a csak Mestert illető gombos, hosszú pálca. A 19. század elejétől divat az ezüst sarkantyú és az *Árvalányhaj* a süveg mellett. Körmeneteken illik a süveg mellé a *Csokor* vagy *Árvalányhaj*, a Mestereknél a *fehér virág*.

Az 1930-i Körmeneten ennek megfelelően jelentek meg a «Mészáros Céh» és a «Hentes Céh» utódai.

A 18—19. századi, minden céhbéli Legény és Inas szemellenzős,

gombatetejű sipkát hord. Ebből lesz a mult századi *Diáksipka* is, ez válik a Mészárosság és Hentesség szemellenzős *feketebársony sipkájává*. A Székben hagyományos viselet a *fehér kabát* («Jánkli»).

18. A Lepra terjesztői a Középkorban. A Kelet tartózkodik a disznóhústól, a disznót tisztátalannak tekinti. Ezalatt nemcsak azt érti, hogy a disznó életmódja és külseje valóban mocskos, hanem azt, hogy az nem *Kaser*. A disznó maga nem *leprás*, ámde a Lepra nem is annyira egyénről-egyénre ragad, hanem közvetetten: fertőzött talajról, ruházatról, ragályfogó tárgyakról. A disznó tehát *szőrzete* útján terjesztette a Leprát. Való dolog, hogy *Herodotos* közlése szerint az egyiptomiak — ha ruhájuk disznóhoz ért — ruhájukat folyóvízben azonnal kimosták. *Hutchinson* szerint a Leprát sózott és füstölt halak is terjesztik. A sok kézen forgó holmi ragályfogó is, a Baktériumok tápláló talaja is. *(Rónai* Mihály: i. m. 218—219. o.). Sok egyéb okon kívül ez is egyik oka lehetett annak, hogy a Kelet a disznóhúst tisztátalannak tekintette.

19. Elegyes apró holmi. — A *Remektétel szentes voltának* egyik gyökere bizonyára abban is keresendő, hogy a történelemelőtti és a történelmi idők ősi állatáldozatain az áldozati barmot ünnepi sokadalom szemeláttára, teátrumos látványság módjára ütötte le és tagolta-koncolta a Pap. Cselekedete mívtevés volt, annak tökéletesnek kellett lennie, hibát nem ejthetett, ez «Omen» lett volna. Ez áll a zsidóság és Ázsia Barbarusai Kultuszaira is, de a görög-római Kultuszra is.

— A *rendi nősülés* szigorúan merev «céhi» formákban máig él a Hadseregek tisztikarai házasságkötésében. A különbség csak az, hogy a katonatiszt nem tartozik katonatiszt lányát nőül venni, felesége személye azonban titkos szavazás tárgya.

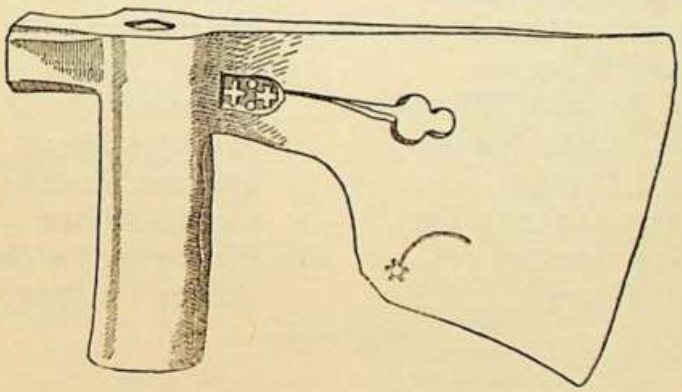
— A Bécs felé menő marhakereskedelem a Hódoltság alatt is folyt. 1579 július 17-én a pozsonyi Tanács azzal okolja meg a birka húsa drága árosságát, hogy a budai Basa tilalmassá tette az Ország Bécse felé menő hajtásokat. *(Kolozsváry—Óvári:* Corpus Statutorum. IV. 176.)

— A nemzetközi *Mesternyelvre* nézve érdekes adat, hogy a színmagyar Céhek is — a 18. századiak is, mint például *Gyöngyös* Céhe is — német Obsitoslevelet adnak Legényeiknek. Ennek oka a Legénység nemzetközi vándorlása: a németül írott Levelet a külsőországi Céhek is elfogadhatták. A 18. század viszonyai kö-

zött a budai «Tájcs» nyelv 16. századi németsége is a Város mívesi élete nemzetköziségének velejárója.

— A «fondorlatos» beszéd, az idegen «flándor» beszéde a németben is «flándor»-t jelent, mert a zagyva, érthetetlen nyelv gúnyos neve «*Kauderwelsch*», a csavargók, tolvajok, koldusok, ringyók nyelvének neve «*Rothwelsch*».

• V • É • G • E •

Régi magyar Fokos Csákány.

Balról a «Foka» vagyis a «Boldogabb Vége», jobbról az «Éle» vagyis a «Tolla». A Míves Szörszám és Hadas Fegyver a 17. sz. végéig azonosak.

Magyar Nemzeti Múzeum

AZ IPARTESTÜLET MAI ELŐLJÁRÓSÁGA.

Elnök:

Kollár Gábor Mester.

Alelnök:

Pogány Jenő Mester.

Iparhatósági biztos:	*Főjegyző:*	*Ügyész:*
Dr. Kállay Albert	Végh Gyula	Dr. Csányi Miklós

Pénztárnok:

Pathó István Mester.

ELŐLJÁRÓSÁGI RENDES TAGOK:

Bukovszky Ferenc
Deutsch Géza
Fábián István
Vitéz Farkas Sándor
Gromilovits István
Gyüre István
Kovács József
Popper József
Rábl Jakab
Reisz Árpád
Schillinger Miksa
Simon Vince
Spitzkopf Jenő
Steiner János
Strausz Zoltán
Ungár Adolf
Weinberger Mózes
Wittmann Márton

Mesterek.

ELŐLJÁRÓSÁGI PÓTTAGOK:

Hirschler Ignác, Korein Ernő és Molnár Bálint
Mesterek.

SZÁMVIZSGÁLÓK:

Eggendorfer Károly, Jánosi Jenő és Nieberl Ferenc
Mesterek.

AZ IPARTESTÜLET TISZTVISELŐI:

Jegyző:	*Tisztviselő:*
Leipnik Miksa	Illyefalvi-Vitéz Lenke.

MUTATÓ.

A

Oldal

Abszolutizmus (1850—1867) .. 666
Adó, accisa 695
— alapadó (1834) 565
— hódoltsági, Defterdár Agák 197
— kamarai felülvizsgálat(1713) 251
Agapé 880
Albrecht Főherceg..... 687, 718
Alattomban árulás 223
Államcsőd (1807) 471
Állatbetegségek, középkori ismerete 76
Állategészségügy. Bélpoklos sörtvés (1481) 75
— Borsóka, középkori 76
— esett marha 406
— fertézett helyekről való marha (1692) 251
— gyanús marha 611
— hullott marha száma (1835) 557
— koszos birka külön legeljen (1825) 491
— marhadöge (1829) 611
— — (1830) .....530—535
— — (1838) 600
— — (1839) 611
— — (1851) 670
— — Budai zárlat (1739) .. 282
— — esett marha elásandó . 532
— — gyapjas és sörtés marha megúsztatandó 534
— — gyapjas és sörtés marhára is átragadhat 534
— — hajtás 534
— — Határszéli katonaság . 533

Oldal

Állategészségügy. Marhadögje.
— — széna, szalma fertőz .. 534
— — Szent Leonhardus 869
— — Városkapitány, Főfizikus és Főseborvos Uraimék (1830) 534
— marhavész. Állatorvosok Pest sorompóinál (1862) 744
— — Ferencvárosi tejesmajorosok istállóiban (1862) 745
— — Keleti (1864)..... 753
— — magánvógáhidak tisztasága (1862) 739
— Nyavalyában veszett marha füle levágassék (1794) ... 406
— Országos Vásár és Marhadöge (1830) 527
— Passus (1830) 531
— Ragadályos mirigy, Marhadöge (1829) ..... 611—612
— rendelet (1851) 691
— rendezése (1887) 823
— Rühösség (1481) 75
— Tolnay Sándor (1747—1818) a Pesti Egyetem Professora 531
— «Trefo» hus 76
— Trichinosis terjedése medve husáról 76
— Tuberculosis, középkori, állati 75
— — sertésé (1481) 75
— útzárlat (1830) 528
— Vármegyei Bizottmány a Marhadöge ellen (1839) ... 611
— Vesztegelő Zárás (1830) 533-534

Olda

Állategészségügy. Vesztegelő Intézet (1839) 611
— Veszteglő zárnál határszéli katonaságnak igénybevétele (1839) 611
— Veterinarius, Medicus, Chyrurgus (1830) 533
Állatorvoslás, Barmász (1848) . 660
— népies 75
— Városi barmász (1848) ... 662
— Veterinarius, Veterinaire (1859) 723
Állatorvosok. *Haselhofer* János budai városi állatorvos (1859) 723
— *Hechl* János baromorvos (1862) .....746—754
— *Vassas* Antal gyógyítókovács (1859) 723
— *Zettel* Ferdinánd budai városi állatorvos (1859) 723
Anatomia, középkori: Mészáros és Bakó 77
— pásztorkodó-pusztázó magyarok ismeretei..... 77
Anne de Candale és a budai flándor-francia mívesek, 16. sz..... 73
— de Chastillon-sur-Loing és a francia-flándor hatások . 72
Apothékás Mesterek «Reális Jogai» (1799—1853).. 703—704
Apród — Aprundianus — Apprendi — Pruntschknecht 80, 81, 175, 253, 264, 272, 718
Apródeszteudő (1715)..... 252
Aquincum 127
Arabs-spanyol-zsidó művelődés 18
Árak (1751) 291
— Bánáti (1838) 600
— Bécsi (1830) 538
— Bor (1510) 176
— budai, ház és Szék (1505) 162
— Budai Sirató Dal: hús, hal, kenyér, bor ára (1686) 197

Oldal

Árak, dézsa, kád (1528)..... 189
— élelmiszer, 18. sz. vége .. 333
— élelmiszerek, fűszerszám (1775) .....339—340
— és Háború (1718) 254
— Faggyu (1761) 311
— Faggyugyertya (1800) 435—436
— Ló (1507)..... 164
— Lótartáspénzek (1509).... 171
— Ökörbőr (1792) 383
— Sárgaréz mértéksulyok (1825) 491
— Sertéshus (1794) 411
— Szállásbérek, Buda (1510) 172
— Széna ára és hus ára szárazság idején 411
— Széna ára, hatása husárakra (1800) 434
— Táros pince bére (1510) . 173
— Török Háború, 18. sz. ... 437
Arany János a kelenföldi «Átkelésről»..... 136—137
Árdrágítás: Buda (1481) 61
Argót: Bakanyelv 34, 547
— budai, kereskedelmi (15. sz.) 73
— Fondorlatos beszéd 889
— Kauderwelsch, Rothwelsch: koldusoké, tolvajoké 889
Aristoteles — Középkori Anatomia 77
Árszabás (1759, 1760).....305, 310
— bécsi mintára (1830) 539
— Sütőké (18., 19. sz.) ..545—550
— túllépésért bírság (1759) .. 307
Artifice 67
Árvaintézet, Pesti (1861)..731—732
Árvíz (1780) 358
— Ördögárok pusztításai (1875 jún. 26.) 777
Árvizsgáló Bizottság (1924).... 854
Augusz Antal br. cs. kir. Főispán (1851—1857) 670, 676, 679, 685, 697
Aythóssy Dürer Albert: a Török és a «Világ Vége»..... 166

B

Oldal

Bach, Alexander von — br. Kereskedelmi politikája..686, 692
Bach Korszak 666
— — Álliberalizmusa 676, 682, 695
— — Bach Huszárok..... 702
— — Beczirkér 685
— — Beámtérek 685
— — Bilyogos Papír 686
— — Egyenjogusítás (1851) 676
— — Provinzielle Gewerbeordnung (1857) 741
— — Szabadvágók 683
— — Terror 682
— — Zsandárok 686
Bakó és kutya tisztátalansága, 17. sz..... 221
— mint Chyrurgus 77
Bankosok Cégére 880
Bécs kereskedelemi politikája, 19. sz..... 545
Bécsi Fleischhauer Corporation (1896) 831
— Forradalom, l. Forradalom.
— Udvari Magyar Ágens ... 364
Behívó Tábla 211
Békéltető Bizottság (1875) ... 781
— — és Céhi Bíróság 270
Béla Király III. 61
Béla Király IV. Céhi reformja 22
Belügyér (1848)..... 657
Benedek altábornagy és az özvegy Mesternék (1862) ... 739
Bestandwirthen (1720) 255
Borjuszurás 651, 829, 830
Borjuszurók jogköre (1858) ... 720
— csak szabad ég alatti asztaloknál árulhatnak, helyeik lajstroma (1859) 724
— Szurómarha csak kijelölt állásokon mérhető (1858) 717
Bornyuhús (1759) 305
Bot: csizmadialegény mikor s mikor nem járhat botosan, 18. sz..... 205
— hatalmi jelvény.. 181, 204, 647
Botos Grófi 515
Böllér 77
Bőrárusítás, 17. sz. 222
Börgyárak nyomják le az árakat (1896) 831
Bőrgyárszövetkezet (1887)..... 824
Börszárító 770, 830
— Szövetkezet 829
Börzöncze 879
Brándenburgai György gróf(1516) 179
Bruck br. bécsi keresk. Miniszter előadása Pesten (1854) .. 705
Bruderschaft — Confraternitas . 34
Buda Hegyvidék (1509)... 168, 483
— látóképe a budai Céh Obsitoslevelein 707
— Pest, Óbuda egyesítése(1873) 774
— Stock im Eisen..... 330
Budaörs 491
Bursa — Láda 74
Bursche — Bursa..... 81

C

Carnifex Mészáros Ferenc Mester (1471)..... 24
Carnification 85
Carnifice, Carnifex 24
Cégér. Kék Golyó : Kamara Joga Cégére 879
— Kéményseprők Sereskoszorúja 764
— Mészárosok Sereskoszorúja 512, 764
Cégérek, Budán: A Fortuna. 346
— — A Nemesember (1503). 154
— — A Szarvashoz 148, 489
— — Arany Hajó..... 487
— — Fehér Bárány ... 516, 245
— — Veres Rák: a Budai Céh Herbergje 712
— — Seres Csizmához 878
— Pesten: A Fehér Bárányhoz (1700)..... 245—246
— — A Fekete Sashoz 491

Oldal

Cégérek, Pesten: A Fűzfához 572
— — «Az Két Kék Bakokhol» 296
— — Bécs Városához (1846) 878
— — Kék Flaskóhoz 764
— — Kék Kakashoz 764
— — Kék Macskához 764
— — Két Koronához 296
— — Két Nyulakhoz 297
— — Két Oroszlányokhoz .. 296
— — Két Pisztolyokhoz ... 296
Cégéres Vendégfogadók, Cégérjog (1701) 245
— — Pesten 874
Cégéres Vendégfogadósok (1749) 287
Cégjegyzés kötelezettsége (1875) 779, 788
Céh, Budai mészáros. — A Céh elszegényedik (1528) .. 189
— — A Ládából adott pénzkölcsönök kézizálogjai (1508) 123
— — Az új és a középkori — egysége (1834) 566
— — Adózás (1713) 251
— — Atyamester (1510) ... 175
— — Behívó Tábla (1755) . 205
— — Bekebelezés Mesterré .. 289
— — Bekebelezett Mesterek 203
— — Budai Codex a Céhről (15. sz.) 68
— — Budai és pesti Céh közös pecsétnyomója (1693) . 325
— — Céhház, 17. sz. ..218, 712
— — Céhi Címerek ....870—879
— — Céhi emlékek lajstroma (1875) 777
— — Céhi évi taksa, 16. sz.. 147
— — Céhi faggyas Kamra (1502) 154
— — Céhi Gulyás (1509)... 171
— — Céhi házak (1510) 174
— — Céhi Igáslovak (1505) 154, 156, 162
— — «Hansa»-szerű kapcsolat a Céhek között, 17. sz.. 222
— — Céhi Jégvermelés, 16. sz. 175

Oldal

Céh, Budai Mészáros. Céhi lovászmester (1507) 164
— — Céhi marhabőrüzletek (1507) 164
— — Céhi Misék 205
— — Céhi Oltár, 16. sz. ... 867
— — Céhi Pénzes Mester (1504) 161
— — Céhi Serezés (1503) ... 154
— — Céhi szőllőskertek (1505) 163
— — Céhi Tornyos Mesterek és a Dózsa-felkelés(1514) 108
— — Céhköltségek céhi adója (1830) 529
— — Céhládairnok (1794)... 412
— — Céhládák 884
— — Céhlevél (1696) 226
— — Céhlevél (1825) 500
— — Céhlevél átírása (1481). 82
— — Céhlevél (1696) előzményei 200
— — Céhlevél kihirdetése a Kamara és Buda Városa előtt (1696) 226
— — Céhlevél kihirdetése a Vármegye előtt (1697) 235
— — Céhmesterek választása 185, 205
— — Céhnap 185, 284
— — Céhrontók dolgában levelezés vidéki Céhekkel 255, 260
— — Céhzászló költségei (1775) 342
— — Céhzászlót Legények kötelesek vinni (1777). 205
— — Családnevek (1508) ... 124
— — Csötörtök: a Céh «Vasárnapja» (1508) 138, 146
— — Első Céhlevél (1242—1270)..... 15, 16, 78
— — Első Mesterek (1696) a Hódoltság után 226
— — Farsang (1503)..... 157
— — Feleséges Legény szegődtetése tilalmas (1749) 205

Oldal

Céh, Budai Mészáros. Halárosítás joga a Céhé (1696) 224
— — Haltartó bárkák (1509) 99
— — Herberg helye a Halász Fertályban 799
— — Inasszabadítás csecsemőkorban 146, 204
— — Inasszegődtetés 285
— — Instánciák írása díja. 329
— — Kántornapi Céhi Mise (1724) 206
— — Kántoros nap (1528).. 188
— — Kontároktól nagy hal vásárlása tilalmas (1508) 138
— — Körmenet..... 205
— — Kötény hordása Legényekre kötelező 204
— — Középkori iratok visszakerülnek Budára (1695) 207
— — Ládakísérés 205
— — Lakodalom, menyekzői (1501) 146
— — Legények Könyve (1840) 614
— — Legénynyé ütés 204
— — Lóistállók (1510) 178
— — Lovak, céhi (1510).... 178
— — Marhahajtás (1510) ... 171
— — Marhahajtás (1526) ... 186
— — Mesterek:
Bodó János (1519) ... 118
Farkas, az Iródiák (1509) 99
Gáspár, a Karó (1509) 94
Kilián Mester (1494).. 98
Péter, a Hegyvidéki (1509)..... 168
Ráhel Miklós (1519)... 118
Rupertfia Vitályos (1494)..... 98
Sawor Tamás Esküttt Polgár (1494) 98
Thibolt Farkas (1494) 98
Thorma János (1519) . 118
Ulrich Mester, a Perbáli (1509) 168

Oldal

Céh, Budai Mészáros. Az utolsó céhbéli Mesterek (1875) *Pfeiffer* János, *Peringer* Ferenc, *Birkhoffer* József, *Fleischer* Kálmán, *Gamauf* Károly, *Schiller* György, *Frühwirth* Sámuel, *Niedermeyer* Mihály, *Pinterits* Károly 705
— — Mesterek jegyzéke (1801 és 1830) 447, 529
— — Mesterek Könyve (1840) 614
— — Mesterláda (1508)..... 123
— — Mesterlakoma (16. sz.) 161, 167
— — Mesterzászló (17. sz.).. 205
— — Mészárosok Tornya ... 182
— — Mészárosok Ujesztendeje 164, 190
— — Munkabérek (1719) ... 206
— — Német Céh — Rác Céh (1766) 32
— — Nyavalyás Legény fördős Ispotályra valót kér (1800) 435
— — Nyolc Mesterek: Vénség (16. sz.) 175
— — Obsitoslevelek(1723) 261,262
— — Obsitoslevelek nyomóduca (18. sz.) 707
— — Öreg Céh, Ifjú Céh (16. sz.) 119
— — Öreglegény (1526) ... 186
— — Öregmester (1510) 175
— — Özvegy Mesterné elhalt ura tartozásai a Ládával szemben (1728) 204
— — Páncéros Mesterek: Vásári Kardhordók..... 157
— — Pecsétnyomók ...870—873
— — Pereskedés a Halárosok Céhével a haltartó bárkák dunai kikötőhelye körül (1509) 99
— — Rác Céhrontók (1721) 256, 257

Oldal

Céh, Budai Mészáros. Rajtolás (Raittung, 1507) 146
— — «Rector» ; Céhmester (1482—1484) 87, 89
— — Rovástétel, 16. sz. ... 156
— — Sáfárkönyv (1498—1538) 121—175
— — Sáfárkönyv, 18—19. sz. 271
— — Sáfármester (15—16. sz.) 163
— — Szabadító Levél (1864). 754
— — Szakadás a Céhben : magyar Mesterek külön Céhe a Hóstáton (1519) 119
— — Számadó nap : a mészárosi Óesztendő napja (16. sz.) 164
— — Székek lepecsételése (késedelmes fizető, 1481) . 81
— — Székek Száma (1500) . 147
— — Tájcs Mesterek (1482). 87
— — Tájcs Székek (1420) .. 35
— — Törvénytmondó Nap (1522) 184
— — Új Mesterek Husvétkor kezdjék a mívet (1720) 255
— — Üstálló Legények (1539) 190
— — Üzletrontó vásárló verbuválás (1744) 205
— — Vágó törzsök, Vágó asztal (1424) 37
— — Vendéglősök Céhrontók (1720) 255
— — Verekedés a csempeskedő Vendégfogadósokkal (1724) 265
— — Viakszban fizetett Cégéres Bírság megszünik (1528) 188
— — Vidéki Mesterek 203
— — Vízivárosi Székek (16. sz.) 118, 119
— — *Zuanbattista*, céhi taljan bőrbizományos (1509) 171

Céh, Pesti Mészárosok (1426).. 42
— — A Céh az érsekujvári Céh Leánycéhe (1696)..... 199

Oldal

Céh, Pesti Mészárosok. A Céh Menedéklevelet kap a budai Tanácstól a Budára átjövetelre (1815) 481
— — A Mesterek megtagadják a mérést (1802).. 450
— — A pesti Céh független a budaitól (1696) 221
— — A Pesti Céh mint Főcéh 234, 347
— — A — romlása a befurakodott jött-mentek miatt (1851) 692
— — Az első Mesterek 1686 után..... 198, 213
— — Az intézmény haldoklása és megszünése 603, 663, 692, 727 735, 759,
— — Alapító Mesterek 209
— — Alkurontás 268
— — Batyuzó himpellérek (1696) 223
— — Behivó Tábla (1741) . 269
— — Beteg Mesterek helyettesítése 508
— — Cégéres Birságok (1700) 243
— — Cégéres Birságok (18. sz.) 269
— — Céhi Mise, Áldozás .. 217
— — Céhládák 884
— — Céhlakoma (1714) 239
— — Céhlevél (1696) 213
— — Céhlevél (1825) 498
— — Céhlevelet kölcsönkérő pesti küldöttség (1695) 198
— — Céh megkövetése 216
— — Céhmesterek jelölése... 439
— — — választása módja (1696) 218
— — Céhnap 216, 267
— — Céhnapi gyűlés (1793). 386
— — Céhzászló (1696) 216
— — — költségei (1742) ... 268
— — címer..... 217
— — és a szappanyosok Céhe (1814) 479

Oldal

Céh, Pesti Mészárosok. Falusi Mesterek 209, 221, 237, 506
— — Fegyveres Mesterek (1701) 247
— — Gulyája 456
— — Gyülekezet összehívása Taksája 216
— — Hamisított Tanulólevél (1699) 241, 242
— — Három Kulcsos Mester (1739) 268
— — Hurkacsinálás (1700) .. 244
— — Idegenből jött Mesterek a Bach-korszakban (1862) 741
— — Istentisztelet alatt húsmérés tilos (1696) 216
— — Jött-ment és itteni Mesterek (1794) 397, 398
— — Kántornapos mise 484
— — Kompániák 407, 486
— — Körmenet (1696) 216
— — Körmeneti fáklyák (1840) 615
— — Középkori szokások élnek a 18. sz.-ban 314
— — Lakoma és italai (1739) 267
— — Magyar Céh — Rác Céh (1483) 193, 194
— — Marhavásárlás rendje (1696) 215
— — Mesterfiak 214
— — Mesterek :
Ferenc Mester, a Pesti (1524) 185
Feyér Benedek (1483) 193
István Mester, az Iródiák (1483) 193
Márton Mester (1503) 194
— — Mesterek jegyzéke 386, 426, 455, 613
— — Mesterek Taksája 362
— — Mészárosok két Céhe, 15. sz. 37
— — Munkabérek (1696) ... 219
— — Munkabeszüntetés ... 463

Oldal

Céh, Pesti Mészárosok. Nemesemberek a Céhben 18. sz. 402
— — Nemesi udvarházak mészárosai (1696) .. 217, 223
— — Nősülés Céhbe, Céhen kívülről (17. sz.) . 214, 225
— — Obsitos Levelek, könyomatúak (1840) 615
— — Pecsétnyomó, Pesti és budai közös (1693) 49, 222 871
— — Péntek a Borjuszúrás napja 718
— — Pest és Buda céhi kapcsolatai ... 49, 222, 412, 871
— — Phallusküldés 323
— — Polgári Kimenő 511
— — Rác Kontárok 230
— — Reggel a Mester költi a Legényeket 356
— — Rovásmester 156
— — Sáfárkönyv (1787) 362
— — Számot adás (1507) céhi 164
— — Székek a Falakon belül és a Hóstátokon 222
— — Szokások 19
— — Temetés, Céhbelieké (1696) 217
— — Tisztességes születés 214, 225
— — Titkos Iratok 620
— — Titkos Levéltár 486
— — Titkos szerződések ... 426
— — Urnapja 219
— — Ülés rendje Lakomán (1696) 217
— — Ünnepnapi húsmérési tilalom (1696) 217
— — Városi házakban levő Székek bére (1824) ... 490
— — Vénség : Vének Tanácsa 225
— — Verekedés a Rác Mészárosokkal a Repülő Híd pesti fejénél (1721) ... 257
— — Verekedő Legények (1700) 243

Oldal

Céh, Pesti Mészárosok. Viakszos Cégéres Bírság (1700) .. 244
Céhek, budai míves és kalmár —:
— — Ácsok Herbergje (19. sz.) 148
— — Bűzös mívességek (16. sz.) 78
— — Faggyas Céh: l. Szappanyfőző és Gyertyamártó Céh 561
— — Fiáker Mesterek 869
— — Gyertyamártók (1508) 123, 124
— — Gyertyamártó, Molnár, Szabó, Tímár, Apotékás Céh (1834) 567
— — Halárosok (1405) 26, 27, 51
— — — vagy Halmarkotányok és Halkúfárok (1474) 30, 32, 37, 38, 55, 99, 106
— — Halászok, Királyi (1405) 26, 37
— — Halkúfárok (1405) 26
— — Héringesek (1405) ... 30
— — Könyvkötők (15. sz.) . 121
— — Magyar mívességek (13. sz.) 17
— — Mézesbábsütők és viakszgyertyahúzók (19. sz.). 793
— — Spazzacamini — Kéményseprők (13. sz.).. 18
— — Szabók (1405) 26
— — Szappanyfőző Céh (18. század) 321
— — Szappanyfőző Céhek közösségei a mészáros Céhekkel (18. sz.) 49
— — Szappanyos és Gyertyamártó Céh (1834) 561, 562, 563
— — Szíjjártók (?) Ládája .. 883
— — Szőcsök (1405) 26
— — Tímárok 78
— — Vadárosok (1481) 79
Céhek, külsőországiak: Bécs (18. sz.) 331

Oldal

Céhek, külsőországiak: Mülckerstorff in Oesterreich (1705) 250
— — München (1700) .. 242, 243
— — Neumarkt (1719) 254
— — Nürnberg (1732) 274
— — Roetz in Oesterreich unter der Enns (1748) 286
Céhek, pesti míves és kalmár —:
— — Alkuszok 726
— — Alkuszok Gildéje (1860) 726
— — Borbélyok és Tilógusok 704
— — Faggyas Céh ... 447, 448
— — Halászok Herbergje Cégére 103
— — Kádárok (1868) 764
— — Puskamívesek (1749) .. 287
— — Serfőzők 869
— — Szobafestők (1862) ... 742
Céhek, vidékiek: Eger (1775) 343, 884
— — Érsekújvár (1652) 198, 240, 241
— — Esztergom (1722) 260
— — Gyöngyös (1722) 259
— — Győr 222, 260, 264, 301, 324, 353
— — Ipoly-Ság 885
— — Komárom (1696) 222, 292, 301, 344
— — Körmend (1732) 274
— — Kőszeg 317, 325, 331
— — Lovasberény 489
— — Magyaróvár (1732) 274, 276
— — Modor 301
— — Nagymarton (1731) 273, 281
— — Nagyszombat 301
— — Nezsider (1717) .. 253, 284
— — Pilisvidéki l. Szentendre
— — Pozsony 301
— — Pozsony-Váralja 319
— — Rohonc 299, 316
— — Selmecbánya 868
— — Somorja (1725) .. 266, 289
— — Sopron 317, 412
— — Szeged (1722) 260

Oldal

Céhek, vidékiek: Székesfehérvár 252, 260, 266, 273
— — Szekszárd (1775) 343
— — Szentendre 588, 706
— — Szentgyörgy 301
— — Szombathely (1741) .. 283
— — Tata (1723) 261, 271
— — Temesvár 599
— — Vác 292, 344
Céhbéli nősülés 888
— — Céhbe bele — (1481, 1501) 62, 146
— — Céhbéli nő mint feleség (1481) 63
— — Céhenkívüli nő mint feleség (1481) 62
— — Házassági szerződés .. 359
— — Kényszerházasság 359
— — Kézfogó (1501) 146
— — módja (1501)..... 146
— — Móringos Levél (1831). 656
— — Nősülés a Céhbe és a Céhen kívül 505
Céhbontók 351, 507
— Céhrontó 270, 523
— Céhtörő..... 23
— Fröter, Fröterey 270
— Störer, Störerey 270
Céhemlékek 792, 818
— a III. Húsiparosi Kongresszuson (1911) 844
— az Ezredéves Országos Kiállításon (1896) 832
— lajstroma (1887) 819
— országszerte elpusztulnak . 771
Céhi Bíráskodás. A Céh elsőfokú instánczia (1764) 318
— — Becsületsértési per (1761) 312, 313
— — Behívó Tábla 799
— — Cégéres Bírság (1501) . 152
— — Cégéres Bírság ... 181, 219
— — Céh megkövetése 350
— — humánus (1742) 269
— — Nemesemberek felett a Céh nem bíráskodhat . 226

Oldal

Céhi Bíráskodás. Panasz a Nyitott Láda előtt állva teendő meg (1827) ... 509
— — Testvérségbéli Bírság .. 226
— — Törvényülés 508, 883
— — Viakszbírság 230
Céhi életformák. Anyacéh — Leánycéh 331
— — Céh, Ipartestület, Ipartársulat és Gilde 781
— — Céhek közötti kapcsolatok (17. sz.) 222
— — Céhi élet kilombosodása (18. sz.) 248
— — céhi élet megszüntetésének első terve (1838) 603
— — Céhi katonaság 514
— — Céhi művelődésünk gyökere flandriai, nem német 72. 865
— — Címerek fejlődése 873
— — Coetus..... 23
— — Eynung, Innung .. 21, 22
— — Iródeák gyertyafogyasztása (1800) .....435—436
— — Iródiák Mester (1510) . 178
— — Ispotályos költségek 628, 727
— — Kálvinisták és Lutheránusok a Céhben .. 229, 402
— — Kenyérharc (18. sz.) .. 315
— — Kicsapatás a Céhből . 347
— — Középpont (Centrale) . 483
— — Maîstre, Maître, Mester 22
— — Mesterek Könyvébe való beiktatás (1845) 631
— — Mesterek kötelező papírjai (1722) 260
— — Mesterek marhája a Hajóhídon és Repülőhídon hídpénzmentes(1696) 223
— — Mestertaksa 462
— — Nemesemberek a Céhben (18. sz.) 229
— — Pecsétnyomók ...870—873
— — Rokoncéhek egyesítése (1860) 727

Oldal

Céhi életformák. Társmester (1426) 32
— — Testvérség (Bruderschaft, 1696), Pest.... 216
— — Tornyos Mester (1520). 182
— — Törvényjavaslat a Céhek megszüntetésére (1869) 707
— — Zech. Zöch szó eredete 23
Céhi erkölcs, a Céh : Család 225
— — Céhek vesztegetési Fundusa (1755) 300
— — Elcsábított leány 269
— — Esti kimaradás 504
— — Jó ágyból szülöttség (1481) 62
— — Jó erkölcs a Legények Testvérségében .. 230, 231
— — Jó erkölcs, nőtlen Mestereké (17. sz.) 220
— — Jó hírnév (1481) 62
— — Jó modor (1696) 216
— — Paráznaság és Nősülési kényszer (18. sz.) 328
— — Törvényes születés (1481) 62
— — Vallásosság 542
Céhi iratok rendezése (1897) ... 834
Céhi Komiszáros (18. sz.).. 290, 352
— — A Komiszáros szerepe (1840) 620
— — A pesti és budai Céhnek közös a Komiszárosa (1839) 612
— — Évi céhi deputátuma 365
— — Legyen jelen az üléseken 508
Céhi Komiszárosok Budán, *Alkér* Antal Senator (1854) 708
— — *Nagy* de Vásárhely Benedek Senator (1827) .. 517
— — Pesten *Boráros* János 369, 389, 477
— — *Kalina* Johann cs. k. Komiszáros (1857) ... 714
— — *Makk* Antal (1823) ... 489
— — *Mayer* Mihály Senator (1833) 556
— — *Paschgall* Antal (1807). 467

Oldal

Céhi Komiszárosok Pesten, *Weidinger* János (1827) 515, 590, 592
Céhi Mesternyelv.....521—522
— — a magyar, mert keleti, gazdagabb és nemzetibb, mint a német — 272
— — a magyar nemzetibb, franciától függetlenebb, mint a német 81
— — budai (15. sz.) 73
— — flándor Latinus Mesterszavak 73
— — Fusér 351
— — Kamerád 228
— — Kereskedői Argôt 15—16. sz. 123
— — Koncsáfos Levél 272
— — Kontár vagyis Himpellér szó eredete 139, 140, 351
— — magyar 23
— — Magyar mesterszavak . 526
— — magyar, romlása 272
— — Mesterszavak a magyarban plasztikusabbak, mint a németben 377
— — Mészárosnyelv, budai (15. sz.) 73
— — — flándor eredetű ... 22
— — nemzetköziség e 888
— — Rontó 351
— — «Zusróder» 264
Céhi szellem, Egyenlőség elve . 505
— — Feudális világszemlélet 80
— — humánus 184, 882
— — Középkori Polgár eszmei képe : Keresztelő Szent János 864, 865
— — patriárkális 219, 269, 270, 357
Céhi szokások, Agapé — Testvéres Csók 883
— — Ajándék (1538) 190
— — Áldomás 314
— — Billikomos Bokály (18. sz.) 323

Oldal

Céhi szokások, Csütörtök : a Mészárosság Vasárnapja 511
— — Farsang 153, 154
— — Farsang : Mészáros Esztendő kezdete 349
— — Gombostűpénz, Céhmesternéé (18. sz.).... 364
— — Gyertyapénz : a Céhmesterné Asszonyé.... 239
— — Italáldozat 880
— — Jótékonyság . 290, 365, 507
— — Kézbe felcsapás 314
— — Kockajáték, kártyajáték tilos (1696) 219
— — Koszorús Asztal 878
— — Köszöntés módja 352
— — Kutya agyonütése súlyos vétek (17. sz.) ... 220
— — Mesterségek Ujesztendeje..... 381
— — Mészárosok Esztendeje 323, 882
— — Mészárosok Hete . 705, 764
— — Mészárosok Husvétja . 379
— — «Mészárosok Vasárnapja» a Csütörtök..... 255
— — Mészárosok újéve . 239, 255
— — Mise alatt a kimérés tilos (1481)..... 60
— — Öreg Mesterek segítése (1897) 835
— — Piarci állások (1519) .. 180
— — Pompa, Céhi (18. sz.) . 268
— — Remekjáték 467
— — Seres Testvérség 512
— — Serezés (1505) 162
— — Szabadító, avató Ceremóniák, Keresztelés .. 885
— — Szentmártonnapi Ajándék 363
— — Társpohár 879
— — Társulás tilos (1481) .. 60
— — Tegeződés ... 234, 348, 886
— — — megszünése (1889) . 829
— — Testvéres Kéz : «Kart a Karba» 883

Oldal

Céhi szokások, Testvéres Ser... 878
— — Testvéres Ser : Szent János Hymnusa, Pohara, Áldása 865
— — Testvéres Serezés . 512, 764
— — Testvérpohár 880
— — Ujdonsült Mester (Neomagister) 380
— — Ujesztendő : minden mívességben más keletű . 190
Céhi Temetés, Kántornapos és Halottas Mise :
— Céhi Mise 182
— Halottas Mise (1729) 204, 330, 484
— Kalandás Céhek 605, 865
— Misekerülés 327
— Oltár 181, 866, 867
— Oltáros Mester (1521) 180
— Temetés, Céhbelieké 352, 363, 383, 508, 605, 614
Céhi üzletkötések és üzleti szokások :
— — Bőrárosítás (1242—1270) 61
— — építkezések (16. sz.) 178, 180
— — faggyaskamra (16. sz.) 312
— — házak lakásbérei (1523) 184
— — Hitelrontás (1827) 507
— — Husvétkor kezdődik az új Székjog 379
— — Kezes Mesterek (1500) 238
— — Kompániák faggyúüzlete (1761) 312, 483
— — Kölcsönök (16. sz.) 177, 186, 360, 361
— — Kölcsönös elszámolás szokása 467
— — Parolázás 314
— — Székek árendálása (18. sz.) 413
— — Vadárusítás joga a Céhé (1696) 224
Céhláda (1696) 218
— a Láda Szentsége (18. sz.) 230, 231
— becsülete, tisztelete .. 230—233

Oldal

Céhláda intézményének megszűnése (1880) 771
— iratai visszakerülnek Budára (1695) 192
— kulcsai 510
— Kulcsos Mesterei (1696) 218, 880
— Nyitott Láda : Ceremóniák 883
— Nyitott láda előtti illetlen viselkedés Cégéres Bírsága (1700) 243, 244, 269, 270
— rejtekes helye a Hódoltság alatt 95
Céhládák .....878—884
Céhlakoma 154, 181, 337, 364, 505
— asztalterítés módja 239
— Banca, Bancque 22
— Bankét (16. sz.) 147
— Banquette — Mesterasztal. 23
— Billikomos Bokály 239
— Céhlakomán Legényeknek és Inasoknak Szabad Asztal adatik 348
— Céhnapi Mesterlakoma költségjegyzéke (1775)... 339, 340
— Convivium 181
— Könyörgő Lakoma 280
— Mesterasztalka (1500—1) 146, 167
— Mesterlakomák eltörlése (1827) 506
— Seres Koszorú 337
— Symposion 181
— Szeretetlakoma 880
Céhlevél, budai, 1481 előtti 58
— felolvasása 510
— Formai szerkezete (14—16. sz.) 65
— Győr (1647) 25
— kihirdetése a Vármegye előtt (1696) 225
— Kolozsvár (1422—1481) 25, 69
— Lőcse (1573) 66
— pesti (1696) megszerzése .. 209
— Pozsony (1370) 25, 65
— Szepesföldi (1370)..... 25

Oldal

Céhlevél, Tata : Magyar Mészárosok (1650) 79
Céhmester esküje (1481) 59
— választása 58, 509
Céhmesterek Budán.
Áldoth Pál (1426) 51
Birghoffer Ignác (1839) 610
Birghoffer József (1820) 486
Cselkó János (1820) 486
Csóf János (1482—1484) 86, 89
Csúz János (1519) 118
Ebenhőh Mihály (1723) 262
Farkas Mester, az Íródiák (1519) 118
Fischer Károly (1856) . 710, 728
Gergely Mester, az Íródiák (1426) 51
Gewry János (1759) 308
Hachstock Ignác 693, 696
Hackstock József (1845) ... 631
Häutterberger Tóbiás (1767).. 325
Hembach Mihály Főcéhmester (1855) 708
János Mester az Áldott (1420) 31, 35
Jölik Kristóf (1759) 308
Kraits János (1845) 696
Mayer Gáspár Alcéhmester (1829) 518
Miklós, a Ruppertus fia (1481) 83, 86, 89, 98
Miklós Mester, a Harcsás (1420) 31, 35
Nütl (Nickl) János (1778) ... 347
Pfeiffer János, az utolsó Főcéhmester 741, 785
Sántha Farkas (1514) 111
Stahl Ignác (1778) 347
Tibolt Tamás (1514) 111
Tommaier János (1723) 262
Virágh Ferenc (1851) 693
Zsigmond, a Húsmíves (1426) 51
Céhmesterek Pesten:
Brem Ferenc (1849) 663
Dullner Mihály (1792, 1812) 478
Fabesch Márton (1862) 739

Oldal

Gärtner Mihály (1801) 439
Hettinger Ferenc (1847—1860) 654, 729, 739
Hoffmann József (1871) 767
Keller János (1852) 689
Kintzl András (1759) 309
Méhes Jákob (1693) 198
Michl Antal (1849) 663
Nemes *Muzsik* József (1827) 515, 620, 621
Stoffer Antal (1842, 1847) 620, 654
Thurn Domokos (1794) ... 397
Virágh Ferenc (1852) 689
Céhszabályok Reformja (1802 és 1813) 500
Céhszerűség jellemző jegyei ... 780
Céhügyvédök .. 388, 420, 438, 480
— Pesten:
Farkas József (1842) 621
Kovách János (1792) 383
Nagy Pál (1863) 749
Rósás 652
Waltherr Gyula (1862) .. 739
Céhzászló 507, 862
— Mesterzászló 884
— pesti (1697) 235
Célbalődözés, Polgári (1701) ... 246
Cholera (1831) 557
Collegiumok 73
— ókori római 22
Condottiere (1426) 54
Confraternitas, Confrérie 23
— keletkezése 34
— Magistrorum teutunicorum 73
Contrabandas 510
Családi bútorok (1831) 543
— ház élete (1847) 656
Családnév:
— Becsületes név, Csúfnév (18. sz.) 233
— Becsületes név — Csúfnév 85
— Cégéreredetű Mesternevek 148, 151
— Csúfnevek, Céhi 229
— eredete 85
— kialakulása 261

Oldal

Családnév: Legénynév 84
— Mesternevek (1500) . 148, 151
— Mesterségeredetű nevek 85, 149, 151
— Testvérségi csúfnevek 41, 229, 697, 885
— török eredetűek 282, 487
Családnevek 299
Bankos 150
Kaszab, Kaszap 149
Mészáros családnév (1723) .. 261
Tőkés családnév 150
Családok Budán:
Áldásy—Szviták (mészáros) 640
Birghoffer (mészáros) 799
Boldogh (mészáros) ... 875, 877
Gamauf (mészáros) 488
Hackstock (mészáros) ... 30, 610
Heidrich (csokoládégyáros) .. 474
Kimnach (kőmíves) 666
Ludwig (Mézesbábosok) 793
Mayerffy (serfőző) 475, 491
Molenda (kéményseprő) 639
Oeffner (lakatos) 164, 640
Peringer (mészáros) 738
Pfeiffer (mészáros) 722, 785
Prósz (mészáros) 353
Szviták—Áldássy (mészáros) 651
Zechmeister (mészáros) .. 291, 560
Családok Pesten:
Anzenberger (pékek, ácsok) .. 547
Evőky—Eybeck (mészáros) .. 500
Fekete, grófok (1759) 306
Kaszelik (mészáros) 462
Krachenfels—Sziklay (serfőzők) 736
Laczkovich 382
Leigeb (mészáros) 478
Mocsonyi 868
Muzsik (mészáros) 291, 868
Peringer (mészáros) 553
Péterffy báró 574
Pillwax (kávéfőző) 651
Remenyik (mészáros) 371
Rupp (mészáros) 358
Seltsam 676

Oldal

Csarnójévics: Arszenije ipeki Pátriárka, a rácok 17. századi telepítője Budára — Pestre 46
Császári Katonatiszt és tabáni Rác Mester párviadala (1823) 489
Csáti Dömötör Páter a «Kelen» Földéről (1526) 133
Csonkítás (gályarab orra, döglött hal és esett marha farka) 406
Csődület szó jelentése 407
Csúfnevek, Testvérségi: Családnevek 148

D

Dalok. Gúnydal Zsófia főhercegasszonyra (1864)..... 753
— Katonanóták (1815) 481
Dániel Ernő miniszter (1896) . 832
Darabpénz 565, 570, 582, 634
— Darabdíj (1848) a Sorompónál szedetik 661
— kiárendálása 669, 690
Darányi Ignác..... 794, 824
Deák Ferenc arcképe (1861) .. 731
De Brocquiére, Bertrandon francia követ a budai franciákról 15. sz. 73
Dercsényi Weisz János báró (1846) 597
Devalvatió és lefolyása...471, 700
Diák, középkori orvosi-anatomiai ismeretei 77
Diákavatás és Inasszabadítás párhuzamossága 885
Diákság Burschenschaftjai és a Mesterlegények (1815) 512, 879
Disznó, Yorkshire: «kínai disznó» (1831) 544
— mindenki vághat (1792).. 385
— Budai korcsmárosok mérik (1720) 255
— nyers, füstölt (1792) 385
— Pörzsölés az udvarokon .. 291

Oldal

Dobzse László 178
Dózsa György Budát ostrom alá veszi (1514) 108
Döntőbíróság, Céhi (1481) 64
Drágaság (1791) 372
Dunakeszii Simeon Mester (1270) 125, 132

E

Echulburg, Eczélvára I. Óbuda.
Egészségügy. Apothékás számlája 641
— Barbitonsores et chyrurgi 704
— Betegápolónő számlája (1847) 641
— Bouton d' Haleb: Aleppói Gomb 76
— Himlőoltás (1827) 515
— Ispotályok Budán 628
— — — Purgér Ispita (1837) 587
— — — Szent Erzsébet Ispotálya (15. sz.)... 131
— — — Török gyermekek Ispotálya (1688) 207
— — Pest Invalidusok Ispotálya 299
— — — Jánoslovagok Ispotálya (15. sz.) 196
— — — Katonai Ispotály (1693) 207
— — — Rókus Kóroda és a Pillerház (1848) ... 661
— — — Vásártéri Ispotály (Markht-Spitäll. 1693)..... 206
— — — Tábori Ispotály (1848) 532, 718
— Lazaretum, budai, középkori Leprásoké a Nagy Kevélyen 76
— Orvosi Bizonyítvány(1847) 640
— Pestis (1692, 1739.) .. 251, 282
— Sintér — Sérvek mivtévője a középkorban 77

Oldal

Egészségügy. Tuberculosis 506
Egyetértés (Eintracht) 15—19. sz. 782
Egyházi élet, Buda, *Funk* Károly Krisztinavárosi plébános (1855) 708
— — Gosztonyi János de Kövesszaru és Szelestye, Buda Prépostja (1505) 115
— — Henckel János udvari Káplán (1526)..... 189
— — Irgalmas Páterek 628
— — *János* Ur, budai Prépost, királyi Alkancellárius (1420) 34
— — *Jiczhok* ben Selaomao ben Mojse Rabbi (1686) 294
— — Káptalan (1519) 117
— — Kapucinusok «Kolduló Barátja» (1750)..... 290
— — Kapucinusok Kolostora és Ispotálya (1688) ... 207
— — Kéményseprő Kápolna képe a Plébánia pecsétjén 709
— — *Krajner* Antal várbeli Plébános (1850) .. 671, 722
— — P. *Malkovich* Leonardus tabáni Adminisztrátor (1809) 474
— — Mi Asszonyunk Plébániája, 15. sz. 867
— — Mi Asszonyunk karmestere (1509) 169
— — Mi Asszonyunk harangja (15. sz.) 141
— — *Miliksits* János tabáni Plébános (1861) 735
— — Német hit: Reformatio Budán (1528) 189
— — Óhitű délvidékiek (17. sz.) 47
— — Országuti Ferencesek (1850) 666
— — Plébános jövedelme (1528) 188

Oldal

Egyházi élet, Rácok középkori tabáni temploma és mai Cintereme 212
— — *Reisch* Ferenc Lukács a tabáni Plébánia Adminisztratora 319
— — P. *Rothl* Simon S. J.: Viziváros (1744)..... 285
— — Szombatosok (15. sz.).. 54
— Óbudai Plébánia pecsétje (18. sz.) 424
— Pest P. Dank Agápius (1849) 752
— — P. *Edmundus* franciskánus Plébános (1810) 490
— — Franciskánusok: Nemes *Orbán* István fundációja (18. sz.)..... 317
— — — Plébániája (1820) . 485
— — — Temploma javítása (1864) 752
— — Ferencvárosi Plébánia. 869
— — Görögök Temploma .. 258
— — *Hevánszky* József józsefvárosi hitokt. (1824)... 490
— — Istenes Szent János Rendje: «Irgalmasok» 18. sz.) 345
— — *Khnöppl* János Plébános (1693) 206
— — Klarisszás Apácák kolostora (1723) 261
— — *Klempa* Simon terézvárosi Plébános (1856). 709
— — *P. Krchmár* Mátyás ferencrendi Plébános (1824) 490
— — Lutheránusok Parochiája (1794)..... 399
— — *Nedeczky* Ferenc Ádám Plébános (1702) 266
— — Plébánia (1693) 207
— — Plébánia Bazárja 376
— — *Schmidt* Tamás Páter, az Invalidusok Háza Káplánja (1775) 345

Oldal

Egyházi élet, *Schönbach* József dr. józsefvárosi Plébános (1837) 596
— — *Simunchich* Ignác leopoldvárosi Plébános (1841) 618
— — Szent Miklós Ispotálya Temploma (1483) 193,.. 870
— — Szerviták Temploma .. 867
— — Tót Egyház (1862).... 747
— — *Wellenson* János Plébános (1726) 266
— — *Witzenberger* Gergely Káplán (1824)..... 490
Eladósodott ország (1491) 94
Életformák, Középkori-egysége 527
— nemesi és polgári — párhuzamossága 238
Emballier 23
Engedélyes iparágak..... 728
Ennivaló: Csiga, Szardella, Capribogyó, Nádméz, Faolaj (1775) 340
ötvös Ignác br. (1835) Kir. Rendészeti Komiszáros ... 568
Építés. Aynard, Sieur —, zsámbéki Toronyvára (12. sz.) 173
— Csaposgerendás padmaly 289, 609
— Csatornaépítés (1524)..... 185
— Emeletráhuzás a Falakon belüli házakra (1794) 407
— Francia Toronyvárak hatása a magyar építésre... 174
— *Hauszmann* Sándor építő mester (1889) 826
— Konyhás Ház (Kuhnya) (16. sz.) 173, 174
— Kürtőkalapos nógrádi falbontó napszámosok 195
— Padlások, több «szegésre» rakottak 289
— Tégla, vasborda, mész (1521) 183
Érczhegyi József budai Allövészmester (1876) 785

Oldal

Eretnekek (1541) 189
Erkölcstörténet. Ajándék, Baksis, Vesztegetés 300, 362, 363, 365, 366, 367, 381, 382, 486
— Aljanép züllött alvégi korcsmái, Pest (18. sz.) .. 350
— Bodor parókás és ezüstsarkantyus Legény 400
— Csapszéki némberek Luese (1795) 418
— Egy ledér Mester kényszerházassága (1782) 359
— Forradalmi puritánizmus (1848) 367
— Gazdasági romlás és sikkasztás, ívás (1500) 166
— Italba felejtkezett Mester (1698) 887
— Kétnejű budai Mester (1695) 887
— Kijáró Udvari Agensek és Ügyvédők 594
— Kovártélyos katonaság családi békék feldulója, aszszonynép megbetegítője .. 457
— Ledér nőszemélyek (1775) 231, 232, 349
— Mulatós pesti Legények (1795) 417, 418
— Özvegy Mesterné és Inas viszonya (1794) 398
— Paráznaságra pallos vár . 400
— Prostitucző helye az Alvég (18. sz.) 445
— Rendi 362
— Szitkozódó Mesterné Aszszonyság (1791) 373
— Törvénytelen születés 771
— Vesztegetési alap (1840) 619, 620, 621, 623
— — kávé- és cukorajándék (1791) 381
Érsekujvár Vára és a budai középkori Céhláda 200
Értékesítő szövetkezetek (1906) 841
Esquire—Écuyére 880

Oldal

Euphemia. Pest neve «Dögvész Városa» 222
— és Kabbala 880
Évnegyedi céhi ülés (1528) 188, 189
Ezernyolcszáznegyvennyolc 656—665
Ezredéves Országos Kiállítás (1896) .....830—833
«Ezredik Esztendő.» «Világ Vége» 165

F

Faggyú «Apadó»-ja 604
— szikkadt-ra ráadás 606
Faggyúárusítás (17. sz.) 222
Faggyúértékesítő Szövetkezet (1904) 841
Faggyúolvasztó (1901) ... 839, 841
Fáklyás kíséret, utasemberé (1516) 179
Falragaszok 635
Falusmesterek 483
Famulus. Szolgalegény 81
Farsang. Kassai Mészáros-Legények lovastornája 153
Farsangolás (1506) Buda 165
Fattyúk és a középkori Proletáriátus..... 80
Felekezetiség a Céhben 229
Fels-ek: flandrónok 73
Felségjog cégérje 878
Felvilágosodott Absolutismus .. 379
Felvonulások, céhi (1690) 217
Ferdinánd I. Király 122
Ferencz Császár-Király 511
Ferenc József császár Budán (1857) 713
Fertálymesterek Köpönyege és Botja 515
Fertéztetett hús, fertő 76
Feudális világszemlélet a céhben 80
Ficzkó szó jelentése 272
Fiókszékek (1888)..... 824
Fizero — Látómester 67
Flandor Céhi művelődés Budán 69—71

Oldal

Flandor elemek a Mesternyelvben 272
Flottant: Csavargó 23
Fondorlatos szó eredete..... 71
Forgalmi adó (1922) 853
Forradalom: Bécsi, húsárszabása (1848) 659
Földmívelés, Szőllőmívesség, Tejesmajorosok, Kertészség.
— Bulgár kertészségek..... 298
— Céhi szőllőskertek (1507) 168, 178
— — a Budai Hegyen (1505) 163
— — a Kelenhegyen (1508) 124
— Mesterek szőllői (1526) .. 186
— Milchmeier, Milimári 296, 297, 869
— Szőllőkapások (1538) 191
— Tehenészek, Tejesmajorosok 745, 754
Főlovászmester szabja meg a hús árát 468, 470
Fővárosi Mészárosok Köre(1880) 771
Francia kézmívesek Budán 73
— művelődési hatások 72
Francs Maçonneries 865
Fratres, római mives «Testvérek» 181
— Kalandarii 34, 882
Free Macon's 865
Fréres-Testvérek 181
Frigyláda. Céhláda 880
Friuli húsfüstölők, középkor ... 78
Frötter, Frötterey: Céhbontó . 23
Fundus Curialis. Székjog alapja (15. sz.) Pest 194
Fusér 523
Füstölt hús, középkori 78

G, Gy

Gau, Gey: Vidék, budai Hegyvidék (17. sz.) 226
Gázi Gürz-Eliász-Baba Hegye: Gellérthegy 134
Geiringer, Karl von, cs. kir. Helytartó (1851) 689

Oldal

Gelléri Mór 807, 809
Genius, római míves Collegiumoké 34
Gépek hatása a régi kézmívességre 804
«Gesammt-Oesterreich» ábrándja (1857) 715
Gilde (Guilde) 22, 181, 289, 780, 879
Gimszarvas szó eredete 79
Gottschee: Kucséber 809
Grimm Vince pesti könyomtató, az Álladalmi Bankjegynyomda igazgatója (1849) 651
Gunynevek Buda és Pest tornyaira, kapuira.....441—442
Gyári munkás (Óbudai Hajógyár 1854)..... 706
Gyöngyösi tűzkárosultak (1861) 731
György a Barát (1540) 192
Győri árvízkárosultak (1883).. 816

H

Háború. A Céh adakozása a Hadi Segedelemre (1793) 393
— Az Országgyűlés Budán (1807) 468
— Balkáni — (1913) 845
— Bankóbőség (Inflatio) és Bankószükség (Deflatio) (1813) 557
— Bankóprés (1813) 557
— Bosznia birtokba vétele (1878) 802
— Budai TéliKovártély (1790) 514
— Drágaság, csekély húsfogyasztás 457
— Éhinség (1810) 476
— és a Mesterek száma.... 208
— francia (1797) 423
— Francia Armáda elhajtja a marhát (1800) 436
— Húsellátási zavarok (1800) 434
— Húshiány (1805)..... 461
— Limitációs Tervezet (1808) 548

Oldal

Háború. Mesterek eladósodása (1794) 411
— Nemesi Fölkelés (1800)... 438
— Orosz — lehetősége (1887) 802
— Pusztul a tenyésztésre való marhaállomány (1800) ... 431
— Szűkösség (1759) 307
— Török Háborúk 18. sz.... 421
— Török — gazdasági következményei (1791) 376
— Világháború 772
— — Akcióhús 849
— — Ármaximálás 847
— — Bírságok 847
— — Dán húsok..... 847
— — Hadbavonultak 847
— — Haditermény Rt. 849
— — Húshiány 848
— — Hústalan napok 846
— — Jótékonyság..... 846
— — Requirálás 848
— — Szerb marhatilalom ... 772
Háborús bajok (1718, 1741) 205, 254
Hadastyán budai mesterek (1875) 779
Hadsi Kel Baba 186
«Hajnalvelő» szó eredete 304
Hajóácsok cégére 103
Hájolvaszda (1873)..... 770
Halászat, Halárosok Céhe, Vizafogó Tanya :
— Áruhalmozás tilalmas (1424) 39
— Céhbéliek Kompolantosokkal nem társulhatnak (1424) 39
— Céhmesterek : Fodor Mihály és Gergely, az Iródiák (1426) 51
— Döglött halak farka levágandó (15. sz.) 30
— Földvári Komplárok (1508) 138
— Hal, sózott (1424) a budai Piarczokon 39
— Halárosítás : Mészárosok, Halárosok, Halászok Céhei, Királyi Halászok (1405).. 27
— Halárosok Céhe (1426) .. 50

Oldal

Halászat, Halárosok Céhe, Vizafogó Tanya:
— Halászbárkák orra levantei típusú 103
— Halkivitel Budáról tilalmas (1424)..... 39
— Nagy halak (1509)..... 102
— Nagy halak tagolása a Piacon (14—16. sz.)..... 106
— Nagy halak vásárlása módja (1424)..... 39
— Saját zsinegen fogott halak (1424, 1509) 40, 141
— Sózott, füstölt hal és a középkori Lepra 888
— Viza, képe egy középkori sírkőtorzón a Margitszigeten 40
— Viza, Tok (1510) 146
— Viza ívóhelye a Nagy Árok és a Rákos Torka : a Vizafogó Tanya 40, 41
— Vizafogó helyek (16. sz.) . 141
Halászok Tanyahelye, Fertálya, Városkája (Fischer Stad'l) (15—19. sz.) 29, 31, 102, 148, 482, 516
— Országút : Vár Része.... 54
— Suburra, Suburbium, Sottoborgo 29
— Vár Alja 29
— »Var Ris« egy budai héber szövegben (1686) : Vár Része 29, 54
— Vizi Hóstát, Városalja, Vizi Város (1405) ... 26, 29, 39, 877
Haraszti: Római Torony 444
Hatósági Rendszabások:
— Haynau rendszabályai (1850) 668
— Húsmérési Szabályrendelet (1889) 824
— Húsvágatási Szabályrendelet (1862) 743
— Pesti és budai közös — (1846) 634, 636

Oldal

Hatósági Rendszabások:
— Rendszabás a tisztességes mérlegelésre (1846) 638
— Városi Széki Rendszabás (18. sz.) 554
Hatósági Üzemek (1913)..... 845
Haynau parancsa a mészárosok számára (1850) 668
Haza Atyja: Landesfürst, Landesvater (1857) 715
Házak, Középületek, Budán:
— A Teremtőhöz : Az Alkotóhoz 725
— Harmincadosok Háza (18—19. sz.) 104
— Káptalan Udvara..... 725
— *Németh* (Némethy) ház .. 650
— Primás Telke 877
— Rintl ház 610
— *Szalkai* László de Mátészalka kalocsai érseké (1513) 117
— *Széchényi* Ödön Pasa..... 719
— Talabér ház 516
— Vámház 486
— *Várdai* Ferenc, de Kisvárda erdélyi Püspöké (1514—(1524) és csillagvizsgáló Tornya a házon 117
— Vizivárosi Városi Serfőzőház 611
— Zechmeister 556, 610
— — Pesten:
— A török *Bőza Khané* : a Serfőzőház 446
— A Zergéhez 569
— *Bencsik*-ház (15—16. sz.) 195
— Grabovszky-ház 574
— Huszár-ház (18. sz.) 338
— Kubinyi-ház 572
— Küttel-ház (Zöld Udvar).. 608
— Lövőház, Pesti 552
— Pisztóry-Muzslay-ház (1749) 287
— Tibl (Tübl) ház (1790).... 369
— Vác Városához 761
Házalók 809
Házi ipar 803

Oldal

Házsártos szó flándor eredete 71
Helfy Ignác (1879) 809
Hentesek, Böllérek, Húsfüstölők. Hentesek Céhe . 295, 869
— Benntes hurkás (1481) ... 60
— Céhbe nem juthat be (1804) a Húsfüstölő 460
— Céhen kívüli húsfüstölők (1804) 458
— Céhlevelei (1825—1830) .. 626
— Céhrontók (1766) Buda 320, 321
— Chaudronniéres — sódoros friuliak 78
— Disznóhús szabadvágása (1848) 662
— Disznóhúst a mészárosok mérnek (1756)..... 304
— Disznóhúst mérnek a vendéglősök (1735 Buda) ... 277
— Francia, friuli olasz hatások 627
— Hentesholmi, középkori... 78
— «Hentes» szó eredete 139
— Hentesség kialakulásának kezdetei (18. sz.) 385
— Herberg (Pest) 878
— Hurka (1481) 60
— Hurkás hentesek (1804).. 460
— Húsfüstölő kürtök, Végvárakban (16—17. sz.) ... 78
— Húsfüstölők 421, 422, 716
— Ipartársulat, Buda (1883) 796
— Kocódás a Mészáros Mesterekkel (1830) 536
— Kolbászkészítés a — kizárólagos joga (1842) 625
— Kolbászosok (Botularii) 627, 715
— Magyar Böllér..... 77, 627
— Mayar hentesmívesség.... 628
— Pástétomsütők 628
— Penesticus — «Benntes» (1481) 77
— Rotissier, Charcutier, Patissier, Saucissier 627
— Rotissier: francia Pecsenyesütő (Rostonsütő) 246

Oldal

Hentesek, Böllérek, Húsfüstölők. Hentesek Céhe:
— Salmi: friuli 78
— Sertéshúsárulók céhnélküli Kontárok (1794)..... 411
— Sódoros — Chaudronniére, friuli 78
— Veronese..... 78
Heraldika: Címerek, Emblémák:
Egyházak, papi emberek Címerei (18—19. sz.)
— Borosjenő 452
— *Dobos* János plébános: Dunapentele 519
— Esztergom 368
— *Grafenberger* Ádám esztergomi plébános..... 437
— Hidegkút 729
— Kalocsai Prépost 286
— Katolikus és protestáns papok jelvényei 434
— Kócs 519
— Krisztinavárosi Plébánia (Buda) 709
— Monor 372
— Nagykőrös Ref. 616
— Nagytétény 487
— Nezsider 425
— Pázmánd 613
— *Péntek* Péter ref. pap.... 639
— Pesti Tót Egyház 748
— Pilisborosjenő 488
— Székesfehérvár..... 260
— Szentendre 428
— Szomor 553
— Tabáni Plébánia 474
— Törökbálint..... 397
— *Urbay* Ferenc hédervári Plébános..... 301
— Vác 394
Mészárosság Címereinek fejlődése
— Általában 870, 874
— Bécsi hatások 330, 331
— Céhi Jelvények (1696).... 216

Oldal

Mészárosság Címercinek Fejlődése
— Céhláda Heraldikája 878
— Dandártos Kopja 879
— Fortuna ábrázolások . 210, 346
— Isten Báránya . 789, 800, 864
— Keresztelő Szent János .. 864
— Körmenet heraldikája 861, 862
— Középkor szimbolikája ... 879
— Marhaszúrótőr és Fenőacél 499
— Mestereké 872, 873
— Rózsakeresztes Páholyok (Alkémisták) 346
— Szabad Kőműves jelvény (18. sz.) 346
— Tagló és Bárd 499
— Tabáni Rácok 735
— Tesvéres Kéz 512, 884
— Ütőcsákány és Tarjázó Bárd 500
Pesti és budai MészárosMesterek Címerei 872, 873
Birghoffer József (1829) 518
Eggendorfer József 587
Gewry János (1764) 318
Haas Mátyás (1841) 283
Haasz Károly (1746) 634
Karpf Mátyás (1837) 587
Kienzl András (1738) 280
Mayer Gáspár (1832) 553
Pauer Pál (1781) 358
Nemes *Remenyik* György (1800) 437
Rupp Ferenc (1781) 359
Pesti polgárok Címerei. (18—19. sz.)
Deanovits Gáspár 392
Engl István 392
Grassberger Jakab 392
Köszögy József 391
Littmann Antal 392
Pfahler Miksa 392
Tirl Károly 392
Vidéki Céhek Címerei
— Gyöngyös (1721) 259

Oldal

Vidéki Céhek Címerei
— Győr 264, 354
— Körmend (1732) 274
— Kőszeg (1644) 317, 325
— Magyaróvár (1732) ... 274, 276
— Nagymarton (1731) 273
— Nagykomárom (1754) 293
— Nezsider (1717) 253, 284
— Pinkafő (1585) 320, 874
— Rohonc (18. sz.) 316
— Selmecbánya (15. sz.) 217
— Somorja (1734) 284
— Sopron (1614) 317
— Székesfehérvár (1715) 252
— Szekszárd (1775) 343
— Szentendre 707
— Szombathely (1741) 283
— Tata (1723) 261, 271
— Temesvár 600
Egyéb Címerek:
— Budai hentesek (1857) ... 716
— Budai Városkapitány (1841) 617
— *Buday* Gábor pesti Senator (1781) 359
— Nemes *Gaál* József Mester, Cegléd (1812) 478
— Haraszti faluhely (1737) .. 279
— Hentesmesterek 716
— Molnármester, felvidéki (1720) 256
— *Paschgall*-család (ácsok, serfőzők) 371
— Pesti Alkuszok Gildéje .. 581
— Pesti Főjegyző (1849) ... 686
— *Sauter* Ferenc, budakeszi Mester (1857) 712
— Sírkövek, pesti görög Tőzséreké 875
— Szombathely 283
— *Vittmasser* Mátyás Cancellista (1781) 359, 360
— Zärlburg, ausztriai Céh (1723) 263
Herbeville Dragonyos Regement Pesten (1693) 206

Oldal

Herendi Porcellángyár részvényjegyzése (1880) 813
Herniotomus — sérven mívet tévő Bakó 77
Heverdel Hétfő 23, 355
— Blau Montag 23
— Blaumontag — Heverdel Hétfő 764
— Bolondok Hétfője 349
— Hervedelhétfő — korhelyleves 547
— Korhelyhétfő 504
— Plowe Montag l. Bolondok Hétfője
Hévizek a két Pesten 131
Hévliáh Cselebi a Kelen Földéről 134
Hidas családnév 150
Hidegkút 491
Hirdetmények: sípos-dobos kikiáltó, Kiszögezés 586
Hirlapi hirdetések (1830)..... 527
Hirmondó Hivatal nyomai Pesten..... 275
Hirmondólevél — Kundschafft — Koncsáf 272
Hitelrontás 507
Hódoltság 197
— *Jiczhok* ben Selaomao ben Moise Rabbi (1686) 294
— megszünése 198
Honfoglalás Mondaköre és a kelenföldi «Átkelés» a 13—19. századi szépirodalomban 123, 138
Hunyadi Mátyás (1474).... 50, 88
Húsárak (1797, 1831).... 423, 538
— Árdrágítóknak Bírság jár (1759) 307
— Birka ára (1691) 887
— Drágaság (1891, 1892) 827, 828
— és a Marhadöge (1830).... 545
— Mednyánszky Alajos br. tanulmánya a —-ról. (1817) 568
Húsárszabás (Limitatio), Próbavágás (Probatica) (18—19. sz.) 290, 305, 372, 411, 419, 431, 434, 436, 448, 469, 470, 471, 479, 537, 563, 575, 577, 578, 579, 582, 583, 588, 590, 591, 680, 684, 685, 691
— a budai Országgyülés idején (1807) 468
— a pesti Céh kártérítési pere az 1848. márc. 19-i —ért (1851) 685
— Bécsi módit követ a Vármegye (1831) 538
— bécsi módja 542
— Disznóhús, borjúhús (1756) 304, 653
— első budai — (1740)..... 282
— első pesti (1717)..... 253
— és Háború (1718) 254
— Húsárszabó Bizottmány (1838) 603
— Kamarai (Buda, 1699)... 886
— Kiküldött Bizottmány(1832) 551
— Királyi Fölovászmester szerepe 468, 470
— Kiszögezése a Székek ajtajára (1759)..... 305
— megszünése (1848, 1861) 660, 662, 730
— Nádorispán mint fellebbviteli Instáncia 469
— Országgyülés 250
— Pesti Városi Hadnagy jelentése (1807) 469
— Probatica (1801—1853) 447, 540, 653, 705, 721
— Szabad áralakulást követel a Céh (1853) 705
— Szabad vagy kötött árak? (1854) 705
— Számítási hibák 569
— Szolgabirák a felvigyázók. 468
— tarthatatlansága (1838)... 603
— története 205
— Törvénycikkek: 1625: XXXX. és 1659: LXXI. .. 250
— Vármegyei Kiküldöttség (1830) 537

Oldal

Húsárszabás (Limitatio), Próbavágás (Probatica)
— Város és Vármegye összeütközése (1807) 469
— Vásári Középár (1837) ... 589
— Vegyes Élelmezési Bizottmány (1851) 679, 721
Húsellátás (Provisio)
— A budai Céh Reverzálisa (1834) .. 565, 573, 575, 577, 586
— A budai Mesterek a Székek bezárásával fenyegetőznek (1834) 576
— A Székek hat hétre való marhát tartoznak készletben tartani (1831) 546
— ért a Céh felelős (1754).. 293
— Háborús — (1804)..... 458
— Hatósági Székek (1698, 1848) 688, 690
— Húsügyi Bizottmány (1861) 734, 760
— Husvéti Bárány (Buda)... 886
— Közélelmezési válság és a Hentesség megalakulása (1830) 626
— ra a Céhek köteleztetnek (1837) 591
— Török Háború 407
— Veszedelmes húshiány (1810) 476
Húsfogyasztás, Háborús (1794) 398
— Pest évi — a (1832) 551
— Pest heti hússzükséglete (1830) 540
— Statisztika a levágott marhákról (1842) 623
Húshigiéné a Budai Céhlevélben (1481) 74
— a Pusztázó ázsiai magyaroknál..... 18, 21, 74
— a Talmudban 77
— az arabsoknál (11. sz.).... 76
— Állatorvosi vizsgálat (1861) 736
— Barmász és Húsbiztos (1848) l. Állatorvoslás.... 660

Oldal

Húshigiéné Bélpoklos marha (1481) 60
— Beteg marha (1696) 215
— — sok van Pesten (1751) 290
— Bilyogsütés, Városi (1754) 293
— Borsókás hús (15. sz.) ... 68
— Bőrök és faggyú szaga (18. sz.) 222
— Csempészés a Kapukon belülre (1752) 291
— Derekas ökör (1481) 60
— Döfölt marha alvadt vérrel aláfutott húsa nem eladni való (1800) 433
— — húsát lássák a Húslátók (1696) 224
— Egyptomban 76
— Élőállatok vizsgálata «Tüdővészre» (1879) 770
— Fertéztetett sörtvés (1481) 60
— Folyóvíz feletti vágás (1481) 86
— három hétig jégveremben tartott hús (1791)..... 373
— Hasas tehén (1481) 60
— Herodotosnál. 888
— Húskomiszáros (1758) 293, 304
— Húsméreg, pusztázó népek ismeretei..... 22
— hússzállítás fedett kocsikon (1850) 669, 704
— Hűvös helyen tartott hús (18. sz.) 268
— Iparpátens 1859: rendőr-egészségi szabályok 751
— Jégverem (1862) 744
— Jó és tiszta hús (1696).... 215
— Kelet: a disznóhús tilalmas 888
— a Keleten..... 18
— *Ladomér*, Esztergom Érseke parancsa (1294) 22
— Lepra középkori terjesztő tényezői 888
— — félreértése..... 60
— Marhabetegség — Vágóhíd (1751)..... 290

Oldal

Húshigiéne. Marhalátás (1754) 293
— Meleg hús kimérése (1739) tilos 268
— Mózes Könyveiben .. 18, 76
— Nyáron nehézszagú a hús (1791) 376
— Nyavalyás marha (1481) . 60
— Nyüves hús (15. sz.) 68
— rituális, a szombatos és mozlemhitü magyaroknál . 21, 76
— Romlott hús a nyavalyák oka (18. sz.) 373
— Romlott húsbóli hurkáért bírság (1700) 244
— Rühös birka, kecske, bárány (1481) 60
— Szikkadt hús, (18. sz.) ... 268
— Tisztátalan hús (15. sz.) .68, 888
— — marha (1481) 60
— — Székek (1698, Buda) . 887
— Töröttlábú ökör (1481) .. 60
— Utálatos hús (1791) 373
— Vemhesség (1481) 74
Húsipari Casino (1880) 812
— irodalom úttörője Mednyánszky Alajos br. (1817) 568
— kiállitás (1909) 843
— Kongresszusok (1909—1911) 843, 844
— Nagygyülés (1928) 857
Húsiparosok Köre (1910) 844
— Országos Szövetsége (1909) 843
Húslátás a Budai Codexben (15. sz.) 68
— Komiszáros mindig ott legyen a Vágóhidon (1751) .. 290
— Marhalátó Komiszáros (1754) 293
— — nélkül döfött, esett marha húsa kimérése tilalmas (1696) 224
— Okleveles Barmász és Húsbiztos (1848) 660
— Rendőrség (1848) 660
— Schauer 67
— Széklátás (Buda, 1481) ... 59
— Visier : Fisero — Húslátó . 67
Húslátók 67, 291

Oldal

Húsmérés: a Város Házaiban levő Székek : Pest (1798) 195, 407, 428, 429, 430, 557
— Aprómarhamészáros (Jungmetzger) : Pacalos (1792) . 385
— Aprólék árusítás (1831) ... 551
— Belemérés (Einwag) 454
— Beszáradás 693
— Bivalyhús (1893) 828
— Boltos helyen történjék (1848) 660
— Búzapiaczja : Székek (15. sz.) 870
— Csarnok Pesten (18. sz.) .. 352
— Czobák (1758) 304, 305, 455, 551, 668, 697
— Deszkabódéban Szék : Pest (1790) 369
— Esti vágás (1800) 433
— Esti vágás tilalmassága (1481) 59
— Házalás hússal tilos (1848) 660
— Hiteles hús (1758) 304
— Húslajtolás (Leithgeben) . 67
— Invalidusok Háza Széke 400 519
— — megszünése 520
— Ispotályos Lovagok pesti Székei (1483) 193, 194
— Jégvermek ..... 766—767
— a Káposztás Piacon 465
— Központi Vásárcsarnok (1895) 831
— Magyar marhahús 305
— Medvehúsmérés, Buda (1481) 79
— Medvesonka, Erdély, Felvidék 79
— Mérleg, nyilvános, a Székek előtt (1840) 555, 615
— Mértéksúlyok (1825) 491
— Mesterné a Székben üljön (1833) 554
— Nappali vágás (14—15. sz.) 19
— «Nyolc Székek» : Pest 408, 585, 608, 676
— Nyomtaték, l. Czobák.
— Paczalos — Ifjú Mészáros 425, 551

Oldal

Húsmérés: Piaci Bódék 631
— Piacokon és az új Vásárcsarnokokban (1898) 835
— Rendszabása (1810) 476
— Szabadtéri Vágóasztalokon 609
— Székek a Templomok melletti Piactereken 451
— Tagolás 523
— Vágás időszaka a reggel (1696) 223
— Vágótőkék a Székek előtt (1839) 607
— Vendégfogadósok húsmérése (1735) 277
— Virágos oldal — Csontos oldal 311
— Zsigerek (18. sz.) 307, 310
Húsmívesek zsinata Pesten (1426) 42
Húsolás 523
Húsos míves (14. sz.) 24
Húspénztár (1851) 693, 739, 744
— megteremtője von *Bruck* cs. kir. keresk. miniszter (1854) 705
Húsvásárpénztár (1930) 859
Husvét: Mészárosság Újesztendeje (1538) 189
Hutchinson: Lepra 888

I

Ibrecheim Nagyvezir (1526) .. 187
Ifjú Mester: Legény (1715) .. 252
Ifjúmunkás (Budapesti Commune: 1919) 261
Illeték: Bilyogos papir (1852) 697
In: Szolgaság 272
Inas állapot, Inságos állapot 23, 80, 147, 272
— szó eredete 272
— Áldomás: Inasszabadítás 885
— Apprendi — Apprendianus — Apprundianus — Apród — Fickó 22, 236
— Apródesztendő (1715) 252, 253

Oldal

Inasok és Legények éljenek illendőséggel 348
— és Legények Regulái (1696 és 1778) 347
— Fogadás, szabadítás 236
— Gaucsolás 885
— Hetibéres 505
— Ipolysági Szabadítás módja (1862) 885
— Jobbágyi származású 505
— Kezes Mester a szegődtetésnél 501
— Könyve (1864) 752
— Könyvnyomtató inas szabadítása 885
— Lakatos Céh: inasszabadítás poflevessel 885
— Legénnyé Lódítás (1862) 885
— Legénnyé Ütés 884
— Mesterfia Apródok 861
— Mesterfia szabadítása 293
— Mészárosapród 80
— Page-Knappe-Apród 253
— Pesti Szegény Gyermekek Gyógyintézete (1846) 638
— Pipázása 886
— Próbaidő 501
— Regulái (1696 és 1778 Pest) 347
— Szabadítás 290, 357, 478, 502, 884
— Szabaddá ütés 236
— Szabadítás ceremoniája Kassa (17. sz.) 153, 885
— Szabadítás régi ceremóniáinak eltörlése (1827) 502
— Szabadító Levél (1864) .. 754
— Szabadító Pálca 884
— — Selmeci Diákságé 885
— Szegődtetés 220, 501
— Szegődtetőpénze 237
— Szökött Inas 218
— Tanító Mestere 502
— Tanonc (1868) 764, 792
— Tanulóidő (17. sz.) 214
— Tanulólevél 503
— Tanulópénz 502

Oldal

Inas Utolsó Ütés 885
— Vasárnapi Oskolája (1824) 490
Indusztrializmus 803
Ipar-jegy (1869) 765
— Rendelet (1859) 750
— szabadsága elve (1862) .. 743
«**Iparos**» elnevezés kezdetei(1875) 781
— gyűlés II. (1879) 807
Iparpolitika (1877) 860
Ipartanoda ..... 797—798
Ipartársulat, a Céh intézményei részben megszünnek, részben folytatódnak ... 781—782
— Buda (1887) 817
— Budai, Alapszabályai (1875) 780, 781
— — iratai ..... 792 és kk
— — megalakulása (1875) 770, 777, 778
— — megszűnik és az Ipartestületbe olvad (1887) 818
— Mesteroklevél (1877) 792
— — alapszabályai (1873)... 770
— Pesti — megalakul (1872) 769 és kk.
— — Tanoncbizonyítvány (1881) 815
— — vagyona (1887) 822
Ipartársulati elnökök: Buda.
Pfeiffer István és *Peringer* Ferenc (1883) 796
— **jegyzők**: Buda.
Orbay István (1879—1887) 794, 799, 818
Tamásy Antal (1879)..... 794
Ipartársulati biztos: Buda.
Horváth János dr. (1887) 818, 821
Ipartársulati elnök: Pest.
Fabesch Márton (1880) 812
Ipartársulati ügyvéd: Pest.
Szendrey Henrik jogtanácsos (1880) 813
Ipartársulatok: Buda i.(1883) 796
— fajtái 810
Ipartestület, Budapesti, Mészáros (1886) ..... 821 és kk.

Oldal

Ipartestület, Budapesti, Mészáros alakítására tervezet (1873) 774
— Alapszabálya (1887) 823
— Az Ezredéves Országos Kiállításon (1896) 831
— Békéltető Bizottság (1887) 823
— Előljárósága (1931) 890
— megalakulása (1886) 773, 821
Ipartestületi elnökök:
Reichl Károly első Elnök (1887) 823
Schiller György (1889) 824, 825, 831
Schubert Sándor (1898) 838
Horváth Béla (1898)..... 837
Lindmayer György (1903)... 840
Reisz Dávid (1914)..... 846
Leszlauer Gyula (1918) 850
Vargha József (1920—1927) 852, 857
Kollár Gábor (1929) 858
Ipartestületi alelnökök:
Nagy Károly (1889) 824
Fritz János (1898) 838
Bruszt Adolf (1903) 840
Hadinger Ede (1914) 846
Farkas Sándor, vitéz (1918) 850
Pathó István (1920).... 852, 857
Pogány Jenő (1929) 858
Ipartestületek, Vegyes — előzményei (1860) 727
Ipartörvény módosítása (1923) 853
— (1872 : VIII. Tc.) szentesítése 773
— (1872) tarthatatlansága ... 808
Irodalom, Rigmusok:
Bél Mátyás: Rigmus Buda 1686-i elnémetesítéséről ... 88
Szkaricza Máté versezete (1581) 50
Irodalomtörténeti szempont: a kelenföldi «Átkelés» mendemondája a 13—19. sz. szépirodalomban ..... 123—138
Irópálca 250
Iskolák: Inasok Vasárnapi Oskolája (1824) 490

Oldal

Iskolák: Ipariskola (1881) 815
— Ipartanoda (1885) 817
— Ismétlő népiskola (1881) 815, 816
— Népiskola (1881) 815
— Pesti főreáltanoda iparostanfolyamai (1867) ... 760, 761
— Tabáni Rácok Iskolája .. 213
Italáldozat 880

J

János Király 122
János Ur, Óbuda Prépostja (1424) 38
Jéggyár (1898) 835
Jégverem, hatósági (1854) 705
Jéhan I. Brabant Hercege .. 22, 865
Jog, Igazságszolgáltatás, Bíráskodás. Jogtörténet.
— Árestom és Kaloda 380
— Becsület visszaállítása ... 269
— Beházasodás 278
— Belügy Miniszter (1848) . 378
— Betáblázás (1793) 393
— Bírói letét (18. sz.) 346
— Bírság behajtója a Városi Istrázsamester (1759) 307
— Botozás (1751) 291
— Carroccio: Pajzsos szekér . 879
— Céhi bíráskodás 219, 225
— Céhi Döntőbíróság 185
— Céhi ügyvédő 353
— Cs. kir. Álladalmi Ügyészség (1857)! 716
— Csendrendelet Pest (1773) 333
— Deres 327, 555
— Egy gázolás miatti perlekedés (1847) 644
— Eltiltás a méréstől (18. sz.) 316
— Foglaló Bíró (1847) 648
— Föld termékei a Szent Koronáéi 377
— Fundus Curialis: Nemestelek 377

Oldal

Jog, Igazságszolgáltatás, Bíráskodás, Jogtörténet.
— Hagyatéki eljárás (1847) 656
— Helytartótanács építési Directora (1799) 430
— Hites Jegyző (1844) 629
— Jus Braxandi: Serfőzés.. 377
— Jus epocillandi vini: Bormérés 377
— Jus Regale 21, 80, 377
— Királyi Haszonélvezetek.. 378
— Kisebb királyi Haszonélvezetek 377
— — Molnárok — taksája . 566
— — váltsága (1800) 439
— — váltsága fizetése megszünik (1865) 754
— *Jus Terreni*: Pest (1483). 194
— — Telekjog 374
— Kamara: Király Ur Pénzes Ládája 378
— Kamara, királyi 879
— Kerékbetörés 886
— Királyi Amnestia (1756).. 303
— Marhatolvajok 395
— Mesterfiak (1481) 59
— Mesterjog 377
— Nemesi jussos szék (16. sz.) Pest 195
— Nemesi Székek Pesten (17. sz.) 217
— Országgal szerzett marha (1481—1696) 59, 215
— Ország: az Ország Legelője 377
— Pellengéren bakó által megcsapott nőszemély (Buda 1695) 887
— Pénzen vett Székjog 281
— Pest városterülete: Nemesi Telek 377
— Pesti cs. kir. Társasbíróság (1857) 716
— Rabmunka 567
— Rehabilitálás (1755) 302
— Remek feladása, megtagadása, megadása 281

Oldal

Jog, Igazságszolgáltatás, Bíráskodás, Jogtörténet.
— Római Jog a középkori Városok Jogszokásainak alapja 379
— Sikkasztás (1523) 184
— Szent Korona Elmélete és a Székjog 377
— — Szent Koronáé a Marhavágás Szabadsága 378
— Székjog: Pest (1483) 194
— «*Szék*» szó: jogterületet jelent 880
— Tabáni Albíróság 257
— Tárnokmesteri Szék: lakásperek (1847) 647
— Területi Jog Cégérje: Rugland: Roland 879
— Város a Királyé: Peculium Regium 377
— Város mint Földesuraság: Nemesember 377
— Városi Törvényszék: lakásper (1847) 646
— Városok joga egyszerű Nemesi Szabadság 377
— 1659: LXXI. Tc. 306
Josephinismus 355, 375, 497, 683
Jótékonyság. Betegsegélyző Pénztár (1893) 828
József II.: puritánság a Céhi pompa ellen 268

K

Kaballa és Euphemia 880
Kahlenberg a Harz-ban és Bécs mellett 126
Kalandás Céhek 34
Kalbász, középkori 78
Kallenperig (1508): Kelen Hegye 124, 125
Kamarás 880
Kamara: Céhlevél kihirdetése a — előtt (1696) 226
Kapitány szó (1426) 54

Oldal

Kardhordás: Hatalmi Jelvény előmutatása 211
Kaser-ré tevés 68
Kástély szó eredete 54
Kaszabmesterek 77
Katonaság:
— Annonae Magister: Abrakosztó Mester (1743) 285
— A Vár Sáfármestere: Baldassare *Sgabino* (1693) ... 206
— Bört vásárol (1786) 361
— Buda ostroma (1686): Tábori Mészáros 228
— Budai Markotány (1693) 206
— Budai Platzkommando (1823) 489
— Császári tiszt és rác Mester Duelluma (1823) 489
— Csollits Antal Buda Várparancsnoka (1850) 358
— Gazdag Legény helyett a szegény állott sor alá 327
— Gránátosok kaszárnyája . 400
— Háborús hússzükséglete (1800) 436
— Három Nyúl Kaszárnya .. 611
— Határszéli Katonaság (Limitanea Militia) 611
— Hitelezés a Honvédségnek (1849) 685
— Húsellátás (1797) 423
— húsellátása Háborúban (1718) 254
— Idegen — bakafántoskodása a pesti Magisztrátussal (18. sz.) 520
— Invalidusok Háza Káplánja (18. sz.) 345
— Invalidusok Háza Széke (1759) 308
— Invalidusok Háza Kaszárnya lesz 519
— Katonafelség 34
— Katonafogás (1815) 481
— Katonakovártély, katonaszoba, Salva Guardia .. 194, 565

Oldal

Katonaság:
— Katonaménészárosok 208
— Katonai Fördő 875
— Katonai Ispotály Budán (1693) 207
— Kényszersorozás (1815) .. 480
— Legények szökdösése a sor alól (1780) 355
— Léger Ispotály 296
— Marhafogyasztása (1800) . 438
— óbudai Cs. K. Mondurosház (1786) 361
— Pesti Ispotály (1693) 207
— Pökhendiség (1693) 206
— Regementfurér (18. sz.) .. 286
— Regementménészáros .. 387, 513
— — Obsitos Levele (1793) . 387
— Regement Ménészároslegénye (1790) 513
— Tábori Káplán (1749) ... 286
— Tábori Ménészáros (1877) .. 802
— Tábori Ménészárosok a Hadi — Komiszáros alá tartoznak (1794) 410
— Terhes dolog a Katonakovártély 456
— Török Háború — tábori Ménészáros Mester és Legény 387
Kávéházak (1768) 327
— a pesti Alvégen 602
— Crnagorac Kávéház, Tabán 489
— Doleschall Tamás polgári kávéfőző 602
— «Kék Akácfa» (19. sz.)... 609
— Kofák Kávéháza: a Nagy Nyolcashoz 195, 609
— «Reális Joga» (1799, 1805, 1824, 1853) 703
Keep: Rochester: Toronyvár 173
Kelen szó jelentése: Kopasz.. 125
Kelenfejü Zarándok Apó: Hadsi Kel Baba 186
Kelenfölde: «Átkelés» mendemondája 124, 138
— Lágymányos 124
— neve 135

Oldal

Kelenfölde: Ökrös Rét 886
Kelen Hegye 124, 138
— Blocksberg név eredete.. 134
— Gellérthegy név eredete .. 125
Kelen Völgye: Kis Pest: Tabán
— A Rév..... 124—138
— A Völgy 294
— Creynfeld, crenfelt, cronfelt 125
— Crimildis, crainfeld 129
— Kis Pest: Ispotály 294
— Szegények Fertálya .. 130, 294
— Tabán 47, 125, 134
Keleti elemek a húshigiénében 68, 69
Kényszertársulás 822
Kereskedelem: alkuszok Gildéje címere 581
— Árus Táros pincék bére (1510) 172, 173
— Bizományi marha (1807) 315, 467
— Boltos Hely (1510) .. 175, 609
— Boltos helyek 335
— Borkereskedés Lengyelországba..... 785
— Bőrárusitás (1242—1270, 1509) 15, 19, 159, 164, 167, 171
— Bőr besózása 329
— Budával való kapcsolatok (1839) 607
— Búzapiaca (15. sz.)... 196, 548
— Búzás tőzsér (Dardanarius) 289, 429
— Céhi marhakereskedelem (1512) 177
— Csöbör, mérték (1510).... 176
— Dandártos Parádé a Vásáron (1503) 157
— Dán parapás lovak (16. sz.) 156
— Dohányárulás 335
— Faggyas Céh előjoga a pesti faggyúra (17. sz.)..... 222
— Falusi Nemesek bizományi marhát adnak a városi Mestereknek (1794) 401
— Falusiak a Piarcokon (1474) 55

Oldal

Kereskedelem:

— Flándor Mesterszavak 146
— *Fuchsperger* Emánuel, az első pesti vadkereskedő (1820) 80
— Gabonás dereglyék..... 195
— Ghetto, pince : rakodóhely, kalmáré 173
— *Brandenburgi* György Gróf lóüzletei (16. sz.) 155
— *György* Mester a Könyvesboltos (16. sz.) 166
— Halárosítás (1405).....26, 51
— Halkereskedés (1429) ..35, 37
— Halkereskedés (1696)..... 224
— hatósági árjegyzés... 545, 603
— Hetivásár (1518) 79, 159, 180
— — csütörtöki, szombati (1481) 60
— Hirdető oszlopok.... 545, 586
— Hoppon fogó (Happer)... 726
— Húsveti Bárányos Piarc (1481) 62
— «Hű Kéz» : Bizomány 314, 554
— Idegenforgalom 335
— Italmérés..... 334—336
— Jaszef ben Selaomao zsidó kalmár (1526) 187
— Józsefnapi Vásár 1848. márc. 19. : forradalmi hangulat 684, 686, 687
— Kapunkívüli halárosok (1426) 51
— Kaucziós Levél (1794) ... 401
— Kenyeres Bódé a Mészárosok Csarnokában (1794) 408, 413
— Kocódás a Szappanyos Céhhel..... 452
— Kofák a Plébánia körül 608
— *König* Antal bőrkereskedő (1792) 383
— Krisztinavárosi Egyházpiac (1845) 631, 650, 875
— Lókereskedés (16. sz.) ... 155
— Lóvásártér 295

Oldal

Kereskedelem:

— Marhakereskedőzsinat Pesten (1426) 49
— Mértékegységek..... 549
— Mészáros Kompániák 364, 618
— Nyilvános Mérleg (1703) . 251
— Óbudai piarcosok Budán (1426) 52
— Olasz bőrbizományos (1509) 171
— — bőrkereskedők 78
— Országos Vásár (16. sz.) 157, 215, 540
— Pazár szó eredete 24
— Piarcok, Bódék (1424) 39, 631, 871
— Piarci vágóállások bére (1509) 159
— — húsmérés (1481) 60
— — hírdetőoszlop (1853) a Tabáni Fehér Sastéren 213
— — hiteles mérlegek 616
— Piarcos halas kofák (1426) 51
— *Pichler* János fűszerszámos Kalmár (1791) 381
— Praeemptor — Kúfár ... 77
— Rőfösbolt a Három Kék Csillagokhoz..... 297
— Sertvéskereskedő (1831) 458, 536, 544
— *Staffenberger* István bőrkereskedő (1840) 542
— Szappanykivitel a Bányavárosokba (1834) 562
— Szatócs, Dardanarius, krájzlér..... 548, 567
— *Tausch* György Kolmár (1759) 309
— Tobákosboltok (1773) 328
— Tőzsérek, pesti 50
— *Trettina* János fűszeres (1876) 785
— Tűzifa-szükséglet (1804) .. 458
— Vadárosok Céhe (1481) .. 79
— Vadasbolt az Arany Fácánmadárhoz (1878) 80
— Vaddisznóhús (1481) 79

Oldal

Kereskedelem:
— Vadkereske a budai Hegyekben (16. sz.) 79
— Vadkereskedés (1696).. 80, 224
— — Késmárk (1902) 79
— — Szarvashús (1481) 79
— — Tata (1650) 79
— Valorizáció (1815) 545
— Városi Húscsarnok a Haltéren 609
— Vásár szó eredete 24
— Vásárbíró (1507)..... 233
— Vásártartó jog (1420) 37
— Vaskereskedő Budán (16. sz.) 172, 174
— Zsákhordó rakodók 195
— Zsidó bőrösök (18. sz.) .. 361
— — kalmárok (1526) 187
— Zuanbattista, bőrbizományos (16. sz.)..... 19, 23
Kerge birka — juhászi Trepanatio 75
Kerületi Előljáróság mint Iparhatóság (1882) 816, 817
Késedelmes fizetők (1481) 64
Késelés 523
«Két Király» 191
Kezesek (1500) 167
Kézai Simon Mester l. Dunakeszii Simeon
Kéz míve (1481)..... 80
Kézmívesség 803
Kézmívességtörténeti szempont 5
Kiállítás, Székesfehérvár (1879) 806
Kínai műveltségi elemeink.... 70
Királyi Palota 54
— *Bánczay* András Diák a budai Királyi Palota Udvarbírája (1493—1499) ... 115
— «Dobzse László» Királyi Konyhája rovásra hordat húst a budai Mesterektől 94
— Királyi Halászjobbágyok (1426) 50
— — szolgalma (1424)..... 39
— — (1405) Földvári Dezsőfia János 26

Oldal

Királyi Palota Halászjobbágyok Jánosfia György 2
— Királyi Halászok (15. sz.) 30, 55
— — Céhe Mesterei *Chryslin* János és Albert (1426) 51
— — *Henckel* János udvari Káplán (1526)..... 189
— Király Kertje 163, 442
— Palatium, Buda (1426) 54
— Váras Kapitánya (1426) . 53
— Váras Kapitánya a Királyi Udvarbíró (1474) 56
— Várkapitány (1405) 28
— Versenyistálló lovai (16. sz.) 155
— — lovászmestere (16. sz.) 155
— *Thewrewk* Pál, a Palota Királyi Udvarbírája (1474) . 55
— Udvarház, Királyi (1426) 54
Kispolgári élet (1526) 188
Kivégzéseken tilos a báméskodás 221
Knappe: Apród 253
Knecht: Legény 272
Kócsi Szekér 519
Koenig-Graetz (1864): csatavesztés 739
Kompániák 517
Komplár 23, 146
— kontár (1481) 77
Koncolás 523
Koncsáfos Levél l. Obsitos Levél.
Kontár, vagyis Himpellér.... 23
Kontárkérdés (1908) 843
Kontárolás különböző nevei... 633
Kontárság 781
— az aprómarbát Budán a Céhtörők az uccán mérik (1766) 320
— Alattomos eladás (1848) . 660
— Céh nélkül való Kontárok (1794) 411
— Comballeur 23
— Falusi Céhrontók 432
— Falusi Kontár parasztvágók és zsidó árendások..... 432
— Himpellér vagyis Kontár 23
— Himpellérek: Batyusok .. 223

Oldal

Kontárság. Himpilliér 77
— Hümpler 23
— Pinklis himpellérek 223
— Suttyomban áruló Kontár, vagyis Himpellér 77
— Szatyrozás (1892) 827
— Tabáni Kontárok (1845).. 632
Konyha szó eredete 173
Konyhás szoba (16. sz.) 172
Koronázás: a budai és pesti Céh az ajándékos Menetben (1867)..... 758, 786
— a pesti Céh húst és pénzt ajándékoz a szegények lakomájához (1867)..... 758
Kóser vágás (1880) 771
Kossuth Lajos: Iparmükiállítás (1879) 806
— Védegylet 862
Kovártély Mestere 515
Kőbánya: Kűérfölde..... 125—138
Könyörgő Lakoma (1501) 146, 147
Könyvelés (1876) 788
Körmenet. A mészáros Céh rangsora 861
— Cégéres, címeres kopja, rudak 861, 862
— Eger és Szeged (1930) ... 862
— Mesterségbéli viselet 887
— Protestánsok részvétele 1827-ig 512
— Szent István Napja (1930). 861
Közélelmezés (1242)..... 17
— demokratizálódását jelenti a Hentes Céhek megalakulása (1825—1830)..... 626
Közlekedés. Az ősi pesti Főút 442
— Dereglyések 195
— Fiáker 366
— Fiáker Mester számlája(1847)641
— Főutak és Kapuk 443
— Gyors paraszt 459
— Király Útja 525
— Király Útja Pesten-Budán 196
— Lánchíd: marhahajtás (1851) 693

Oldal

Közlekedés. Lulajozás a zajló Dunán 366
— Marhahajtó út: a csapás nyoma 876
— Mesterek Hídpénztől mentesek a Hajóhídon (1766) 321
— Nagy a forgalom a Célos Kapuban (1794) 403
— Posta. Ajánlott Levél (1801, 1837) 440, 600
— — Postakocsi 196, 440
— — Postakocsin pénzküldés (18. sz.) 357
— — Postaköltség (1800) ... 364
— Repülő Híd 257
— — a Révnél (1721) 258
— — építésének (1701) csak vállalkozója Lennerspergi *Lenner* János... 259
— — Hajóhíd (1696) 223
— — új (1798) 417, 425
— Rév az Új Repülőhídnál (1795) 415
— — pesti és budai Hídfeje és a Repülő Híd 258
— Római Hadiút 535, 876
— Utcakövezet Budán (1847) 643
— Váci Kapu környékének utasforgalma (1701) 246
— Vasút (1851) 677
Közkórházak húsellátása (1900) 839
Községi üzem (1852, 1913) 694, 845
Kucséber: Gottschee 809
Kúfár (1481) 77
Kuruc Ribillió Pesten-Budán (1707) 202
— Szabadságharc (1701) 248
Kurucok Pest falai alatt (1709) 251
«Kutya», csúfnév (18. sz.) 233

L

Lacikonyhásság (1701) 245, 246, 571
Laczkovich György Alispán (1792) 382

Oldal

Láda—Bursa 73
Lajos II. Király 122
Lajtolás («Leutgeben») (1701) .. 246
Lakásviszonyok: Céhi házak lakásbérei 184
— Házak Kurátora (1523) .. 184
— Lakásbérek (1523) 184
— Lakásbérlet módja (1847) . 646
— Lakó és háztulajdonos (1523) 184
— Szállásbérek (1510) 172
— Lakóházvár l. Keep. 173
Lakomák: ülés rendje (1696) . 217
Lámpafajták (1835) 563
Lámpások újmódisága: faggyas Mesterség válsága (1835) 497, 562
Lánchíd a szépirodalomban (Herczeg Ferenc) 136, 137
— látóképe (1877) 800
Landesfürst, Landesvater (1857) 715
L'art et Métier 67
Latinus műveltség Budán (13. sz.) 69
Latinusok 73
Latinutód eredetű céhi művelődés Budán (13. sz.) 70
Leánycéh 199
L'Eau de la Reine d'Hongrie .. 298
Legelők 575, 580
— Budán: a budai uccákon tilos (1857) 714
— — a Várhegy oldalában tilos (1858) 719
— — Aprómarha — a Sashegyen, Kecskehegyen és Mátyáshegyen 580
— — árendásai (1830) 532
— — Bécsi Kapu előtti laposon tilos (1850) 164
— — Céhi — Buda és Pest .. 886
— — Budai Kecskehegy: birkalegelő és képe .. 491, 800
— — Németek Völgye, marhalegeltető hely 45. 196. 296. 491, 876

Oldal

Legelők Budán: Sashegy lejtője (1825) 491
— — Urbéres — 427
— Pesten . 297, 298, 372, 530
— — a Rákoson 6 marhára szabad (1831) 546
— — A Vámvonal árkán belül (1802) 449
— — Árendába adása 465
— — Bárány legelő 314, 695
— — Bérelt puszták 420
— — Birka — 438, 455
— — Gulyások (1794) 394
— — Közlegelő használata . 431
— — Polgár Rét 465
— — Pusztaszentlőrinc 477
— — Számadó Gulyás 406
Legények által szabott Bírság (18. sz.) 230
— Bandériuma 886
— Blaumontag tilos (1780) 355, 356
— Bot hordása Mészáros Legényre tilalmas 204
— Büntetésből katonának való besoroztatás (18. sz.) 327
— Céhlegények (1697) 227
— Élete sora (1794) 414
— Első Céhlegény (1697) 227
— Első Székálló Legény (1696) 227
— Első Tagoló Legény (1697). 227
— esztendeje (1481) 62
— Ezüstsarkantyú és bodorított Paróka a pesti Legények puccos viselete (18. sz.) ... 205
— Felmondási idő (1696) 218
— Herberg 878
— — Cégére 862, 878
— Hidas Vágólegény 861
— «Ifjú Mester» — Legény .. 261
— Inasok és Legények Rendje (1696) 224
— Ispotályos költségei 364
— Jó modor 219
— — a Testvérségben 230
— Kamarás: Szobatárs 227

Oldal

Legények Kántornapja (18. sz.) 229
— Kardos Legény (18. sz.).. 231
— Kassai mészáros legények lovastornája (17. sz.) 153
— Könyve (1864) 752
— Ládája 175, 356, 884
— — becsülete (18. sz.). 230—233
— — taksája (18. sz.) 229
— Lovaslegények (1510) 179
— Magyar Legények 237
— Mester Legény 272
— Nemes Legények 429
— Ostoros Mester (1697) ... 227
— Öreglegény 226, 227, 348
— — Inasszabadításnál 884
— rangsora 227, 228
— Regulái (1696 és 1778) ... 347
— Rokkant Legény (1732) .. 273
— Segéd szó megjelenése (1863) 748
— sipkája, fokosa 887
— Sodalis-Legény 81
— Szabad Ember : Legény .. 238
— Szabad legény 146
— Székálló Legény (1481) 63, 861
— Székbéli húsvágó és számadó Legény (1699) 240
— szó jelentése : Szabad 272
— Szolgalegény (1481) 21, 63, 146
— Tagolólegény — Pruntschknecht 22, 264
— tánca (18. sz.) 231
— Társpohara 886
— Templomkerülő Legény . 230
— Testvérek Ládája (1827) 226, 504
— Testvéres Ser : Társpohár (18. sz.) 231
— Testvérség, Legényeké .. 234
— Testvérségek eltörlése (1827) 504
— új neve : Segédszemélyzet (1875) 781
— Úti sallárium Inasé, Legényé (17. sz.) 219
— Vándorlás 888
— Vándorló évek 503
— Viselet 886

Oldal

Legények zászlója 205
Lenardo, az Olasz : királyi Capitano (1540) 192
Lennerspergi Lenner János és a Repülő Híd (1701) 259
Leopold császár — király .. 213, 226
Lépfene, középkori 76
Lepra (1481) 75
«Leprás» disznó (1481) 74
Leproma, Középkori ember tudománya szerint 76
Leugeb, Leitgeb 67
Leüthgeber (1720) 255
Levéltárak, pest-budaiak, hova menekitődtek a Török elől? 86
Limitatio l. Húsárszabás.
Lotto : egy vándorló legény megüti a váradi —t (1856) 711
Lófajták Budán (16. sz.) 155
Lovak, dán hidegvérüek, Budán (16. sz.) 155
Lóverseny : Pest-Városi Díjára a Céh adakozik (1840) 614
Lues és Lepra és Tuberculosis, keleti és középkori 75
Lutherani ... comburantur (1526) 189
Lutheranizmus (1528) ... 188, 189
— Budán (1501) 166
— és viakszos bírság (16. sz.) 153

M

Magister — Míves Mester — a Hét Szabad Mívészetek Mestere 22
Magisterium 67
Magistratus Buda : Budai és Óbudai egyesített Tanács (1857) 712
— — Consulatus : Tanács (1514) 108
— — Esküttt Polgárok (1426, 1482) 53, 86
— — Fejedelmi Biztos (1857) 714

Oldal

Magistratus Buda: Fürmender Uram (18. sz.) 280
— — Olaszos Magistratus-nevek (1482) 87
— — Pénzek Bírája (1482, 1484) 86, 90
— — Praetorium — Városháza (1481) 67
— — Tabáni Albíróság (1844) 624
— — Tisztbéli mészáros Mesterek 877
— — Váras Bírája (1426)... 53
— — Váras Bírája választása (1481) 58
— — Váras Háza (1481) 59, 67
— Pest: Albírósági Ülnökök (1840) 616
— — Contra-Scriba: Számellenőr..... 655
— — Darabontok Őrmestere (1794) 395
— — Éjjeli Bakter (18. sz.) 287
— — Fertálymester (1820) . 513, 514
— — Fürmender 592
— — Görög Község Komiszárosa (1825) 370
— — Járnok 647
— — Kétfejű Sasos címer (1852) 699
— — Letéthivatal (1858) ... 719
— — Mészárosok a Tanácsülésen (1753) 292
— — Mezei Kapitány (1848) 664
— — Piaczi Biztos (1840) .. 614
— — Rendőrség Botjai (1848) 647
— — Tisztbéli mészáros Mesterek (17—19. sz.) 877
— — Választott Polgárok (1834) 572
— — Városbíró 429
— — Város Hadnagya (1842) 624
— — Városi Darabontok (18. sz.) 288
— — Városi Istrázsamester (18. sz.)..... 287

Oldal

Pest: Városi Poroszló (1862) 746, 747

Budai Tisztbéliek Uraimék:

Ádám Gergő Eskütt Polgár (1482) 86, 90
Aigner Tóbiás Senator (1815) 481
Áldásy Antal Tanácsnok (1850) 670
Athady János Várasbíró (1541) 199
Brandweiner János Tanácsnok (1850) 670
Eberdorfer Nicolaus budai Eskütt Polgár (1482).. 86, 90
Házmán Ferenc főjegyző (1845), Buda utolsó Polgármestere (1873).....633, 651
Hirschmann Ferenc Vicenótárius (1830) 535
Jatza Cs. k. Szolgabíró, ideiglenes Polgármester (1856) 710
Keller Ferenc Senator (1861) 738
Kimnach Károly aljegyző (1853) 703
Koleda András jegyző (1827) 515
Leopoldus a Borz, Váras-Bírája (1481)..... 83, 84, 86
Meixner Thomas budai Eskütt Polgár (1482) 86, 90
Nagy Benedek de Vásárhely Senator (1830)..... 517, 529
Nessinger Seboldus budai Eskütt Polgár (1482).... 86, 90
Pálczán Pétör Várasbíró (1538) 97
Paldawff Péter Váras-Bírája (1420) 37
Paulovics László Cs. Komiszáros (1859) 723, 724, 727
— — Senator, Előljáró, főlövészmester 785
Pavianovits Ferenc Városkapitánya (1810) 476
Péchy Benedek budai Eskütt Polgár (1482) 86, 90
Pervis János Alügyész (1847) 642
Poss Michael Vásárbíró (1507) 167

Oldal

Pösinger Ignác Polgármester (1698) 887
Pramperger Joannes Esküttt Polgár (1482) 86, 90
Sarlay József Senator (1798) 428
Schmidt Senator (1859) 724
Schmidt Ferenc Főnótárius (1833) 556
Serén Pétör Albíró (1538) . 97
Siegel Thomas Esküttt Polgár (1482) 86, 90
Stermenyzky András Senator (1817) 483
Thárnok Pétör Esküttt Polgár (1482) 86, 90
Thegez Miklós Esküttt Polgár (1482) 86, 90
Walheim Johann cs. kir. Polgármester (1853) 701
Wax Conradus Esküttt Polgár (1482) 86, 90

Pesti Tisztbéliek: Uraimék

Áldásy József Jegyző (1863) 749
Alkér Antal Tanácsnok (1851) 691
Allenburger Adolf Jegyző (1867) 760
Appel Tanácsnok (1852) ... 696
Appiano József Polgármester (1852) 694, 697, 698
Békey Imre Jegyző (1862).. 747
Boráros János Városbíró (1800) 438
— — Senator (1810) .. 477, 569
— — Polgármester arcképe (1825) 370
Ceresola, Venerio Inzsinér (1696) ..... 200—202
Deanovits János a Therézia Hóstát Bírája (1790)..... 369
Damianovits György, Senator (1834) 569
Dunszt Mátyás Városhadnagy (1850) 669
Egry Ferenc Senator (1862). 738
Eichardt János Városkapitánya (1830) 530

Oldal

Eichholtz János Senator, Városkapitánya (1834) 569
Forstinger János Főjegyző (1850) 656
Friedrich cs. kir. Elnök (1851) 681
Fröhlich Tanácsnok (1852).. 696
Gerlóczy Károly Aljegyző 737, 760
Goszleth Ferenc városi Hivatalos (1790) 369
Hamza Máté Senator (1862) 742
Hochhauser György Senator (1777) 346
Horváth Károly Főbíró (1861) 731
Hummel József Város Vicekapitánya (1846) 639
Hupf Mihály Senator (1830) 535
István Mester az Iródiák, Pest Városbírája (1483, 1503) 193, 194
Joannovics Demeter Főinzsinér (1852) 695
Kanics János Senator (1847) 656
Kászonyi József cs. kir. helyettes Polgármester (1853) 700
Kelemfewldi Pál, Esküttt Polgár (1483) 132
Kenéz Andorás Városbíró (1537) 199
Keresztes Károly mezei kapitány (1849) 662
Koleda András Senator (1830) 530
Koller cs. k. Biztos (1850).. 670
Komlósy Antal Város Kamarása (1810) 477
Köszögy József Hóstátbíró ... 391
Makk Antal Senator (1810) 477
Mutskay József a József Hóstát Bírája (1791)..... 373
Nerodolek József Tanácsnok (1847) 648
Palachich József Senator(1840) 612
Pálisz Károly Városkapitánya 608
Proberger Jakab Városbíró (1689) 446, 574
Rottenbiller Lipót Főpolgármester (1861) 731

Oldal

Ságody Sándor Senator (1858) 720
— — Alpolgármester (1862) 743
Seeber Károly Polgármester (1835) 568
Spork György Főnótárius (1787) 546
Staffenberger István Szószóló (1834) 571
Szén Miklós Főjegyző (1847) 656
Szentkirályi Mór Főpolgármester (1868) 764
Szíklay Alajos Alkapitány (1861) 736
Szloboda Antal Tanácsnok (1841) 616
Tormay Károly Főorvos (1862) 745
Tretter György Főjegyző (1834) 569
Vass Jakab Fürmender (1806) 465
Weidinger János Senator (1834) 569
Magistri Ponestici l. Hentesek .. 77
Magyar Hét (1930) 862
— hivatalos nyelv újra életbe lép (1861) 731
— Párt (1526) 187
Magyarország Európa élőhúskereskedelmének gócos pontja 42
Manufactura (1481) 80
Marchand — Markotán 24
«Március Idusa» 542
Március Tizenötödike 367, 683
— húsárleszállítás a kedélyek lecsillapítására (1848) 657
— mészárosság 72,000 forintos kára (1848) 657
Marha: szarvas, apró, gyapjas, sörtvés, bivaly, teve, tur:
— a Jobbágyság kezén marad (1848) 658
— Bárány (1481) 60
— Birka (1481) 60
— Bivalyhús (1888) 824
— Borjú korhatára (1858) .. 720

Oldal

Marha: szarvas, apró, gyapjas, sörtvés, bivaly, teve, tur:
— Disznó 60
— Disznóhús a Keleten tilalmas 888
— Jószág szó jelentése..... 477
— Kecske (1481) 60
— Növendékmarha..... 718
— Ökörnevek: Busa, Csákó (1794) 395
— Sörtvés marha (1481) 60
— szó jelentése 477
— Tejben főtt búzán hizott Bárány 886
— Teve 18
— Tur: ázsiai őstulok... 18, 212
Marhaállomány megcsökkenése 1848—1849-ben..... 659
Marhahajtás..... 177, 279, 372, 456
— A Repülőhíd felhajtó Karámja (1721) ..... 258—259
— Balkán, Gácsország (1828) 518
— Bécsbe viszik ki a legjobb marhát (1831) 542
— Bécsi hajtás költségei(1830) 538
— Hajdók Bokorgazdája (1526) 187
— — délszlávok (16. sz.) 171, 176, 282
— Hajdu: családnév..... 150
— Hajduk Útja 876
— Hajtó: Mészároslegény (1737) 279
— Hajtók (1510) 178
— — Háza: Rozsnyóbánya (17. sz.) 45
— Hajtómester (1510) 176
— Hajtóutak (1830) 528
— Hajtott birka felhízlalása 427
— Hódoltsági (1686)..... 887
— kardos, mordályos Legény (18. sz.) 231
— Lengyelországi marha(1834) 564
— Lovas Legények 886
Marhadöge és útzárlat — (1830) 528

Oldal

Marhahajtás: Marhahajtás útja a Réven át Budának, Bécsnek csap (15. sz.) 196
— Marhahajtó vláhok Bártfán (15. sz.) 45
— Mészárosok Útja 876
— Mohácsi Országút 886
— marhahajtó Hajdók pipája (17. sz.) 328
— Nürnbergi kártyákon a magyar Hajdó (17. sz.) ... 47
— Marhahajtás a pesti körutakon 297
— a Pesti Rév Repülő Hídján 47
— Római Hadiút: marhahajtóútnak használatos .. 44
— Szabad Hajduk 46
— Utazó Legény (1697) 228
Marhahízlalás Sermoslékkal (1830) 532
Marhakereskedelem: A jóféle marha Bécsbe vándorol (1831) 538
A Város Hadnagya a Piac felügyelője (1842) 624
— Alkusz (Sensal), Becsüs (1860) 725
— Állatszavatossági Törvény 853
— Árak (1835) 579, 581
— Ausztriai vásárlók Pesten (1853) 704
— Balkán, Csehország 459
— Bárányhajtás a Hódoltság alatt Pozsonyba (1579) ... 197
— Becsülés: Sacczolás 581
— Becsüs ..... 580—581
— Behozatal Romániából (1894) 829
— Betyárok orzott marhával kereskednek 432
— Bevásárló Inas és Legény 350
— Bilyogozás új módja (1896) 831
— Bornyas Piac 878
— Botos legények 295
— Bőrszárító Szövetkezet (1890) 825

Oldal

Marhakereskedelem: *Csernovics* de Mácsa család gulyái ... 542
— Élőmarhakereskedelem (1426) 49
— Elővásárlók vagyis Kúfárok 351
— *Esterházy* család gúlyái ... 542
— Győrvidéki marha Itáliában (1795) 420
— Harminczadhivatalok 887
— Harmincadosok (1686) ... 48
— Hódoltsági 47, 888
— Húspénztár (1892) 827
— Kézadás, Felcsapás (1898) 838
— Kivitel Bécsbe 45
— Kompániák, Pest 299, 459, 621, 623
— Kufárok rontják az árakat (1797) 424
— Kupecek 431
— Külsőországi (1696) .196, 222
— Lengyelföldi marha (1795) 420
— Lengyelországban vásárolt marha (1800) 434
— Makedó-görögök, Pest ... 875
— Marha igaz vagy országos eredetét a Komiszáros vizsgálja meg 432
— Marhaálláspénz 250
— Mészáros ne legyen marhakereskedő (1810) 476
— *Moszka* Naum, Nemes, görög Tőzsér (1782) 875
— *Nákó* Dogrin Krisztoforosz Nemes, görög Tőzsér (1800) 875
— Nürnberg 45
— Örmény, makedó-oláh, rác eredetű nemes családok 212, 875
— Örmények (1835) 578
— pesti — budai — európai jelentősége (1426) 42
— Pesti és budai Céh előjoga a pesti Marhavásáron (1426) 42
— Pesti és budai Céh közös üzletei (17—18. sz.) 325

Oldal

Marhakereskedelem: pesti és budai kapcsolatok (15. sz.) 49
— *Sándor* Móric de Szlavnicza gróf gúlyái 542
— Sertvésmarha: bizományos kereskedő (1830) 536
— Sípos, dobos kikiáltó az Alkusz őse 726
— Soknyelvű sokadalom a pesti Marhavásáron 726
— Sózás (1891) 826
— Szerbiai marhabehozatal (1881) 771
— Szerémségi marha 420
— Tolmács 726
— Tőzsérek 45, 196, 879
— Turmezei horvát nemesek 212
— Útlevél (1848) 660
— Vajdaság, Temesi Bánság (1851) 680
— Vám és Harmincad a hajtott marha után (1696) . 222
— *Watula* Jákob királyi Harmincados, pesti Városbíró 48
Marhapassus (1828) 518
Marhatőzsérek (15. sz.) 196
Marhavásár:
— a bővízű Rákospatak a legelőhely 48
— a budai Hetivásáron 9 óra előtt tilos (1766) 320
— Békéltető Bizottság (1890) 825
— budai rendje (1481) 61
— Első, második, harmadik Kéz (1807) 472
— Falkás ökör 710
— Kikiáltók, Alkuszok 295
— Kockavetés a budai marhavásáron (1481) 61
— Kötőfékes Vásár 710
— Kupecek (1807) 472
— napja a középkor óta csütörtök 698
— napja a Vidéken a középkor óta vasárnap 698
— pesti (1426—1721) ... 42, 258

Oldal

Marhavásár: Pesti karámok (1800) 433
— Új Marhavásártér megnyitása (1872) 773
— Vásári felügyelő 742, 751
— Vásári Tabellák (1836) .. 584
— Vásártér 294
— — az Orczykert mögött (1867) 761
— Vásárterek 295
— Vidéki Vásárok 585
Mária Terézia: egy Pohárköszöntőben (1767) 323
Markoláb 179
Markotány: Marchandier 34
— szó eredete flandriai 24
Markotányos Lány l. Katonafeleség
Márkus László Attilája és a Kelenföldi «Átkelés» 137
Marsigli Óbudáról (1686) 145
Mártonfalva 130
Master: angol nemesfiúk címe 163
Mayerffy Xavér Ferenc Serfőzőmester (1830) 532
Medici-ek Cégérje 880
Mednyánszky Alajos br. a húsipari irodalom úttörője (1818) 568
«Megillah Oven» l. **Jiczhok** Rabbi.
Mende-mondák:
— Átkelés a Kelenföldön 124—138
— Bécs 1683-i ostroma és a Sütőlegények 550
— Cinkotai Nagy Icce 715
— Jakobinusok elfogatása a Zechmeister-házban 874
— Mátyás Király tabáni Vadászlaka 489
— Tabáni Pellengér 586
Menekülés a Török elől (1526) 187
— Budáról a Török elől (1526, 1541) 121, 190
Menetek 217, 880, 883
— *Aythóssy Dürer* Albert: Triumphus 832
— Céhiek 786

Oldal

Menetek. Egy ismeretlen Legény tervezete (1896) 833
— *Galeotti* Marzio a 15. sz. budai Céhek újesztendei jelvényes felvonulásairól 785
— Koronázási Menet (1867) . 786
— Ládakísérés 883
— *Makart* Hans tervei (1879) 832
— stílusa 832
— Szent Istvánnapi Körmenet (1930)..... 860
— Újévi jelvényes felvonulás (15. sz.) 786
— Úrnapi körmenet 363, 793, 862, 878
— — Céhek rangja..... 235
— — Ládák 862
Mérey de Kaposmérő László Táblabíró 583
— — Móric a Radikállap szerkesztője (1848)..... 583
Merkantilizmus..... 379, 497
«Mester» címzés : 1922 : XII.Tc. 773
— szó eredete flandriai 272
Mesterasztal (1500) 152, 153
Mesterré, Lovaggá, Doctorrá avatás 80
Mesterfia 146
— Egyesületek 377
— kiváltságai 506
— Székjoga (1481) 64
Mesterjog: Telekjoggal jár ... 387
Mestervizsga: 1922 : XII. Tc.. 773
Mészárlás 523
Mészáros és kereskedő Casino (1882) 772
— szó 21
— vonatkozású családnevek 149, 151, 271
— kapcsolatok Pest és Buda között (1846) ..... 634—636
Mészárosok kutyái 524
Misztériumos Játék (1501) ... 165
Mives mesterek:
— *Adamasky* József könyomó, Buda 755

Oldal

Mives mesterek:
— *Ambrúzs* Mester a Takács, Buda (1507) 168
— *Bertalan* Mester a Gyertyamártó, Buda (1508)...124, 138
— *Christen* sütőmester, Buda 294
— *Claudel* János prémszegő Mester, Pest (1791) 375
— *Francin* friuli kéményseprő Mester és a krisztinavárosi Kápolna Legendája 709
— *Frisch* József sárgarézöntő (1825 körül), Pest 491
— *György* Mester a Könyvkötő, Buda (1528) 189
— *Hayntz* Ferenc gyertyamártó, Pest (1800) 435
— *Heidrich* Antal csokoládégyárnok, Pest (1848)..... 474
— *Horváth* Imre bábsütő, Pest 615
— *Jákob* Mester a Gyertyamártó, Buda (1508)..... 138
— *Jakab* Antal üveges Mester, a Budai Bástyások Kapitánya (1840) 184
— *Jákob* Mester, a Kurta, budai gyertyamártó (1508) 123
— *Kardeter* Tamás ácsmester, Pest (1806) 465
— *Kenéz* Andorás szőcsmester, Pest (1537) 199
— *Luby* Sándor gyertyamártó, Pest (1800) 422, 436
— *Mihály* Mester az Ötvös, Buda (1529) 190
— *Müller* Testvérek ezüstmívesek, Pest (1834) 573
— *Orbán* a Könyvkötő, Buda (1506) 183
— *Prandtner* János ezüstmíves, Pest (1834) 573
— *Proberger* Jákob Serfőzőmester, Pest (1705) 574
— *Schmid* János könyomó, Pest (1840) 615

Oldal

Mives mesterek:
— *Spiegel*-Tüköry József ácsmester, Pest 465
Mivességek: Ácsmester, Buda (1528) 189
— Borbély míve, Pest 18. sz. 337
— Börmívesség, keleti-magyar 18
— Faragó Molnárok, Pest .. 259
— Halászcéh bárkái (19. sz.), Pest 102
— Hamuzsírfőzők, Pest 289
— Hongroylleurs 18
— Konyhamesterek 263
— Magyar mívességek Budán (13. sz.) 70
— Mesterségek, eltűnt régi magyar — 811
— Mészároslegény, aki kertészlegény is (1724) 264
— Mézesbábsütő, Pest 337
— Mézeskalács és a Bábsütők romlása Budán 793
— Míves Collegiumok, római 180
— Pacalosok (1755) 304
— «Pächleren»: sódorosok (15. sz.) Buda 78
— Parókacsinálók, Pest 335
— Salétromfőzőmester, Sopron 439
— Serfőzés (16. sz.) Budán 162, 163
— Serfőzőház, Pest, Városi.. 371
— Sütők: süteményfajták, Pest 547, 549
— Szabó Mester (Pest 1755) 302
— Szappanyfőző Céh kapcsolata a mészáros Céhhel, Pest 222
— Szűcsmester, Pest (1755) . 302
— Timárházak Budán 196
— Vöröstimár Mester, Pest (1755) 302
Mohácsi Csata (1526) 184
Monstre: Menet 525, 880
Mortadella 77
Mózes Könyvei 880
Mózeshitű magyarok 74
— művelődési elemek, honfoglaláskoriak 75

Oldal

Mozlem magyarok 18
— művelődési elemek, honfoglaláskoriak 75
Mudrony Soma .. 797, 803, 809, 816
Mulatság, Komédia, Játék:
— Állatviadalok (18. sz.).... 334
— Bábjátékok, Magyar — és a napoleonkori «Katonafogás» 481
— Bille: bökőrudas játék (18. sz.) 232
— Billiárd (1823)..... 335, 488
— Kakasviadal 280, 299
— Komédiás mutatványok (18. sz.) ..... 334—336
— Szerencsejátékok 219, 327
— Tánc (1768) 327
— Titulus Bibendi 280
Munkaviszonyok, munkabérek:
— Élelmiszert árulók vasárnapi munkaszünete (18. sz.) 335
— Fájromt (18. sz.) 349
— Fekete Munka (1868).... 764
— Felmondás: egy félév (1825) 504
— — ideje 425
— Hetibéres inas (1827) 505
— Inas és Legény végezzen házkörüli munkát is 349
— Korhelyek Hétfője tilos (1827) 504
— Legény és Inas, ha kártevő, legyen kártérítéssel 351
— Mesterhez állás: Farsang idején történjék (18. sz.) . 349
— Mestertől való kilépés, Legényeké (18. sz.) 412
— Mesterség kitanulásának igazolása 351
— Munka- és bérkönyv (1863) 748
— Munkába állás 503
— Munkabérek. A Legény bére a borjú ára hetede és a borjúbör ára fele 271, 454
— — A Vármegye nem tűri, hogy a Legénység bére a bornyú húsa és bőre jövedelme legyen (1759) 306

Oldal

Munkaviszonyok, munkabérek:
— — Betegápolási díjak (1876) 789, 791
— — Borjúhús és bornyúbőr ára a Legényeké (1759) 306
— — Céhi gulyásé (1509) .. 171
— — Keleten a tarka birka a juhász bére 455
— — Kórházi díjak a legények béréből levonandók (1862) 743
— — Legények és inasok szabad asztala a Mesternél 547
— — Legények és inasok heti ételrendje (19. sz.) ... 547
— — Legények Bérlevele ... 635
— — Legények fizetsége a bornyú bőre (18. sz.) . 330
— — Legények haszna a Bensőség 551
— — Pénzbeszedő Legényé (1831) 546
— — Pótolója a Borjúbőr, a Borjúvágás, a Tüdő ára 271
— — Százalékos rendszer őse 455
— — Székállóké (1832) 554
— — Székálló százaléka és bére (1831) 545, 546
— — Székálló, gulyás, juhász, kocsis (19. sz.) 546
— Munkaidő 504
— Munkakeresőket az Öreglegény helyezi el (17—18. sz.) 356
— Munkaközvetítés (1889) .. 824
— — Öreglegény dolga 356
— Nyomorékká lett Legény. 425
— Obsitos Levél: Munkakönyv őse 356
— Öreglegény a munkaközvetítő 504
— Özvegy Mesterné Székét idős Legény vezesse (1827) 502
— Rendszabás (1868) 762
— Székálló és Hidaslegények felmondási ideje (1798)... 425

Oldal

Munkaviszonyok, munkabérek:
— Tanulólevél 351
— Titkos szerződés a Legények felmondási idejére nézve (1798) 427
— Vasárnapi Munkaszünet (1892) 827
— Week End (18. sz.): Fájromt 349
Művelődéstörténeti szempont .. 5
Művészek: képírók, képfaragók.
— *Alt*, Rudolph von 297
— *Aythóssy Dürer* Albert 347, 867
— *Da Majano*, Benedetto .. 866
— *Del Sarto*, Andrea 867
— *Donatello* 866
— *Ghiberti* 866
— *Kargling* pesti képírómester (1825)..... 370
— *Lippi*, Filippino 866
— *Lotz* Károly 296, 869
— *Michelozzo* 866, 867
— *Rottaler* 867
— *Schwertschig* Ferenc réznyomómester (1859) 725
— *Therny* Johann képfaragó (18. sz.) Pest 867
— *Van Eyck*, a két — 867
— *Wollgemuth*, Michael 867
Művészet: Kézmű, Bábszínház, Réznyomás, Képfaragás, Képírás:
— az Empire Új Klasszicizmusa: Pesti Céhlevél (1825) 499
— Bábszínház, budai (1501) 165
— «Biedermeyer» (1840)..... 614
— Győri «Frigyláda» 883
— Halas Piac kútszobra 57
— Halászleány mint Kútszobortípus 57
— Pesti magyar színjátszás a Rondellában 390
— Rézlap, nyomódúc (18. sz.) 364
— Szent Háromságszobor, Buda 867
— Új gótika (1850) 800

N

Oldal

Nagy Lajos Király 32, 33, 36
Nagykovácsi 491
Nationes — Bursa 73
Negyedes Mester 515
Nemesemberek a Céhben (17. sz.) 225, 234
Nemzetiségek, Nyelv Budán.
— Albánok : «rácok» . 46, 212, 255
— Bánáti francia telepesek utódai 487, 708
— «Bas-Latin» és flándor szók a céhi mesternyelvben 24, 72, 146, 162
— Bevándorlók lelki kapcsolata az elhagyott régi Otthonnal 330
— Bosznák a Hódoltság alatt 46
— Friuli kéményseprők (18. sz.) 23, 152, 709
— Fundáló Mesterek, lombardiaiak (15. sz.) 54
— *Jiczhok* ben Séláomáo ben Mojse Rabbi (1686) .. 29, 54
— Latinusok Plébániája (15. sz.) 17, 182
— Magisztrátus fele magyar, fele idegen (1482) 88
— Magyar és Német Céh (1519) 119
— Magyar Mesterek 148, 151
— Magyarnyelvűségre tér át az Ipartársulat (1876) 789
— Magyarosodás 1541-re teljes 88
— Magyar Város volt Buda . 69
— Mózeshitű magyarok 54
— Nemzetközi Mesternyelv . 888
— Nemzetiségi kérdés 123
— Njemec — német 19, 34
— Nyelvészeti szempont, a Sáfárkönyv német nyelve (15—16. sz.) 121, 123
— Rácok a Hódoltság alatt és tabáni Templomuk . 46, 489
— — települése Újkevin, Pesten-Budán (1440) . 46, 49

Oldal

Nemzetiségek :
— «Szász» Vendégek nem szászok 71
— Talján szó jelentése..... 72
— Theutunicus : Tájcs —Tájcsullás 19, 24, 69, 73
— Vendégek : flándor, franczuz, talján, panyor, azaz «Latinus», valamint Tájcs: Alamány Vendégek (14. sz.) 17, 19, 34, 69, 73, 149, 151
— Zsidófertály : Ghetto . 54, 441
— Zsidók : küldöttség tagjai— Buda meghódolásakor (1526) 187
— Pesten :
— Argôt 441
— Bánáti franciák utódai Pesten..... 380, 487
— *Boráros* család neve görög : Vorarosz 370
— Frank, sváb, elszászi Legények (17. sz.) 228, 229
— Friuli ácsmesterek (18. sz.) 371
— Görögök Községe (18. sz.). 370
— «Idegen» Mesterek (1794) (Extranei) 405
— Külsőországi Mesterek és Legények 228, 229, 238
— Magyar Legények (17. sz.) 228, 229
— Magyar nemes Legény nem nősül német Mester családjába (17—18. sz.) 230, 427
— Magyar, Német és Rác Polgárok (1696) 222
— Mozlimhitű Bugárok (Szerecsenyek, Muronyok), sámánhitű Kúnok, szombatos Bugárok (11—13. sz.) 127
— Rácok (15—19. sz.) .. 46, 212
— — és magyarok a németek ellen (1689) 47
Népélelmezési problémák és a Hentesek Céhe megalakulása (1830) 597

Oldal

Néprajz, Babona, Mithosz, Népies Állatorvoslás:
— Ázsiai pusztázók húsvágó műveltsége 18
— Ciarlatano — Charlatane: Kurityoló Csodadoktor .. 726
— Kaballa: Omen 882
— Kaszabvágók (13. sz.) 18, 21
— Koncba vágás 21
— Magyar Csodabalzsam(18.sz.)726
— Mijeszár szó 21
— Népies állatorvoslás 75
— Néprajzi szempont 21
— Nyakvágó míves (1364) .. 24
— Nyári Napforduló: Szent János Napja 864
— Nyúzó míves (1364) 24
— Omen: hibaejtés az áldozati barom leütésénél 888
— Orgiasztikus elemek a Remektéten 525
— Ördöggel cimboráló budai Mester (1695) 887
— Phallusküldés (1767) 323
— «Rettentő Jelek» a Török és a «Világ Vége» (1499) ... 165
— Riasztó Cunnus és Phallus a Várak Kapui fölött 556
— Szent Iván Éjszakája 864
— Szerszámok állatnevei (Facsikó, Vasmacska, stb.) ... 327
— «Tabu»: a Láda 879
— Vágó (1364) 24
— «Világ Vége»: 1499. dec. 31. l. Ezredik Esztendő 165
Nibelungenlied: Eczélvára 145
Nürnberg, 15. századi Húscsarnokon egy magyar Ökör feje a 17. századi Cégér ... 47
Nürnbergi Hírmondó Hivatal (1732) 275
Nyáry de Nyáregyháza Pál (1848) 583, 684, 687
Nyirkállai Tamás «Formulakönyvének» (1483) Céhlevelei .. 65
Nyugdíjintézet (1920) 851

O, Ö

Oldal

Obsitos Levél: Szabadító, Koncsáfos, Vándorló Levél 252, 271, 273, 274, 276, 299, 302, 316, 317, 324, 331, 342—334, 347, 353
— -en a Város Látóképe az elhagyott Otthonra való Emlékeztető Kép 345
— Budai Céhé (1767) ... 325, 725
— formulája (1827) 503, 513
— hamisítása 355
— helyett Szolgálati Bizonyítvány 717
— kalligrafiás, népies, rajzoltfestett díszítése 286, 319
— kézzel festett Levelek helyett nyomtatott üres lapok (1775) 342
— kiadásának Regulája, illetéke (1780) 329, 354
— lengyel (1720) 256
— Munkakönyv őse, álljon a a Ládában 356, 748
Óbuda: «die lacken», a «Tocsogó» (15. sz.) 20, 130, 145
— etzelpurgckh — Eczélvára (1509) 127, 141, 145
— Királynék Óbudája (1426) 52
— Mészárosok Céhe (1426) .. 42
— *Péchy* Ferenc Plébános(1819) 484
— Piperés holmival házaló zsidók 563
— *Prósz*-család 484
— «Sicambria» 145
— Székek (1854) 706
— Szénás Piarc 295
— *Zichy*-család 712
Oktatás: Főreáltanoda (1871) .. 768
— Ipartanodák szervezése (1876) 783, 789
— Ismétlőiskola (1878) 805
— Tanoncoktatás (1910) 844
— Technológiai, kezdete (1876) 783
— Vasárnapi Iskola, Tabáni Rácoké (1860) 735

Oldal

Olasz, friuli húsfüstölők 78
Olosz — Olasz: Guelfo, Wells, Fels 73
Oltártűz, római míves Collégiumoké 181
Önpálca 277, 283
Ország Bécse 129
Országos Húsipari és Sütőipari Kongresszus: Debrecen (1930) 860
— Ipartestületi Kongresszus: Szeged (1929) 858
— Magyar Iparegyesület (1876) 770 783, 800, 802,
Ostrom, Védelem, Polgári Hadak, Fegyveres Céhbéliek Budán és Pesten:
— Céhi Fegyveres Cirkálók (15. sz.) Buda 183
— — Katonaság (1426) 54
— Céllövő Társaság, Pest (1701) 248, 444
— Célos Ház a pesti Hatvani Kapu árkában (1701) 246—248
— — Kompánia 402
— — Toronyőrség (15. sz.), Buda 183
— Fertálymester (18. sz.), Buda 105, 183
— — Pest 287, 289
— Lövőház a Déli Falak mellett (18. sz.), Pest 402
— Ostrom (1530), Buda 192
— Pálvölgye: Budakeszi felől tör be minden ostrom Budára 203
— Polgári Lövőház, Buda (1876) 785, 793
— — Őrhad, Buda 183, 785
— Polgárőrség, Pesti, Ezredese: *Boráros* János (1825) 370
— Rendőrség ősei: fegyveres Mesterek (18. sz.) 287
— Riadó 183
— Tornyos vagy Bástyás Mesterek (1846), Buda 184
— Utcza Kapitánya (15. sz.) . 183

Oldal

Ökör bántalmazása: Cégéres Vétek 525
— hullott, füle levágassék ... 30
Önkéntes Tűzoltó Egyesület (1863) 749
Özvegy Mesterné Asszonyságok férjhezmenése módja (1481) 63
— segítése (1481) 64
— Székei (1500) 63, 147

P

Paksy-család (1513) 177
Pálffy Móric gr. Helytartó (1862) 739, 741
Paripa, Parapa, Parapás ló (16. sz.) 162
Partikularizmus, budai (1873) 379, 774
Passage de la Reine d'Hongrie (Paris) 298
Patachich József Senator előfizetési felhívása Pest történetéről irott művére (1840) 612
Pátrónus szentek, Ikonográfiá:
— Dereglyések, hídvámosok, dunai molnárok 868
— Ikonográfiai típusok 866
— Isten Báránya: cimer ... 862
— Jelvények 863
— Képzőművészet 863, 865
— Kőszeg: Toronykapu hídja Szentjei 869
— *Krisztus* a Jó Pásztor ... 867
— — a Feltámadott 867
— Szent Család szamárháton . 883
— — *Fiacre*: bérkocsisoké . 868
— — *Dorottya*: Serfőzőké .. 865
— — *Floriánus* a Hentesek Mesterládáján 869, 883
— — *György* lóháton (nyergeseké) 883
— — *Hadrianus* serfőzőké .. 865
— — *Illés* Próféta tüzes szekeren (bérkocsisoké) .. 883

Oldal

Pátrónus szentek, Ikonográfia :
— — Irás : Céhláda Tisztelete 879, 880, 881
— — és a Céhi Szentek ikonográfiai típusai 864
— — *István* király 868
— — *János* a Keresztelő 216, 297, 330, 861—862, 864—874
— — *János* a Nepomuczénosi 864, 865, 868
— — *Leonhardus* a legelőn 869, 883
— — *Márton* 865
— — *Miklós* serfőzőké, mészárosoké 863, 865
— — *Onuphrius* 867
— — *Szűz Anya* 868
— — *Vendelinus* : Mészárosok, Marhakereskedők, Tehenészek 297, 754, 762, 864, 868, 869, 883
— Szobrok, képek a Ládán 882
Pécsváradi Apátság művesei... 21
Pénzügy : Hitel, Zálog, Drágaság, Vám.
— Arany és ezüst marha (1523) 184
— Eladósodás, mészárosoké (1524) 185
— Forgótőkét adjon a Város a tőkéje vesztett mészárosságnak (1810) 476
— Gazdasági romlás (1524) 186
— Hídvám árendája (18. sz.) 322
— Hitelviszonyok elnehezülése (1500) 167
— Jelzálog földbirtokra (1526) 186
— Jus Regale Taksája (1747) 285
— Kamatláb emelkedése (1524) 186
— Kezesség (16. sz.) 124
— Kézi zálog (1523) 123, 162, 168, 184, 186
— Kovácsolt ezüst (1523)... 184
— Ortó (1504) 161
— Polturák — Poltura..... 367
— Posztó : fizetési eszköz.. 477

Oldal

Pénzügy : Hitel, Zálog, Drágaság, Vám.
— Rézgaras (1526) 180
— Rúdarany, kovácsolt ezüst (1508) 124
— Sajnabankó 549
— Salláriom : Sókocka 477
— Silányforint (1510) 177
— Székadó (1506) 163
— Takarékpénztár (1869) ... 767
— Traffica : Tobákos boltos helyek nevévé válik 879
— Váltópénz : Váltóforint.. 700
— Vám : Harmincad Hivatal 611
— — és Harmincad alól a Pesten vágott marha mentes (1696) 222
— Vámosok Háza Pest (1754) 293
— Vámsorompó a Soroksári Országuton (1898) 660
Perbál (1507) 168
Petőfi Sándor atyja, Nemes *Petrovits* István dunavecsei Mester, a lovasberényi Ládához tartozott 480
Pest-Buda és az «Átkelés» mondája a Szépirodalomban (13—19. sz.) .....125—138
— Buda-Óbuda egyesítése (1873) 770
— budai «Honfoglaló Monda» nyomai ..... 123—138
— — Kereskedelmi és Iparkamara (1851) 680, 690, 692, 705, 718, 729
— és Buda mészárosi kapcsolatai az Egyesítés előtt(1873) 774
— neve : Kohó Háza 130
Pest-Ofner Zeitung a Szabad Verseny kérdéséről (1854) 705
Piacok Budán :
— Bárány Piac, húsvéti 878, 886
— Halas Piac (15. sz.) 30
— Székek helye (16. sz.) 79
— Vadárosok, Halárosok, Heringesek helye (15. sz.) ... 196

Oldal

Piacok Budán:
— Zöldségárusítás (1897) ... 833
— Pesten:
— Bornyas Piac 878
— Búza Piacja (16. sz.) 195, 610
— Ferencvárosi Szénáspiac (1848) 661
— Gabonás Piac 294
— Halas Piac (16—19. sz.) 80, 195, 609, 878
— József Piac 592, 593, 594
— Káposztás Piac 465, 608
— Parasztok Piarca 295
— Piac szó eredete 24
— Piaci Bódék 609, 631, 875
— Piacok 594, 608
— — a Templomok körül keletkeznek 607, 608, 609
— — a Kapuk forgalma helyén keletkeznek a Falon kívül 594
— Régi Vásártér (1810)..... 610
— Szénáspiac (1696) 45, 215, 294—298
— Tyúkos Piac (18. sz.) 440—447
— Vásárcsarnok 298
— Vásártér (1693)..... 207
— Zöld Udvar — Zöldséges Piac..... 195, 607, 608
Pincemester (1775) 340
Polgárjog, polgári életformák, városias élet Budán:
— Album, Buda városáé (15. sz.) 20
— Beházasodás: Polgárjogos Telekhez jutás 377
— Bormérő Szabadság 197
— Buda és Pest együttműködésének korai jelenségei . 49
— Cittadini, Citoyens, Purger (13. sz.) 17
— Harangozás, reggeli, esti (1481) 59
— Kardhordó Mester: Pallosjog cégére kialakulása (16. sz.) 879

Oldal

Polgárjog, polgári életformák, városias élet Budán:
— Karácsonyi Céhi ajándék a Tanács számára (1481) .. 59
— Középkori iratok visszakerülnek Budára (1695).. 199
— Ofner Stadtrecht: nem Jogkönyv, hanem jegyzet 19, 20, 65, 379
— Polgárjogot nyerő mészáros Mesterek (1686—1867) 208, 175
— Seresuraságok 139
— Telkes Levél, Telkes Könyv (1810) 175
— Város kisebb Pecsétje (1482) 86
— — Levéltára (1528—1538) 97
— — Város Protocollumai (1481) 83, 84
— Viziváros parti élete (16. sz.) 103
— Pest:
— Bormérő Szabadság (1701) 245
— Házmester: Sáfár (1503) 194
— Idegenek Taksája..... 569
— Lakosság száma (1795) .. 420
— Összejövetelek városi Fertályonkint (1749) 287
— Polgárjog 377
— Mesterjog, Székjog különbsége (1737) 278
— — külföldieké 550
— nem azonos a Polgári Jogszokásokkal 379
— Polgárlevél 373
— Polgárság színvonalát *Zsigmond* király emeli 37
— Pompakedvelés, polgári .. 500
— Privilégiomos Levél (1703) 250
— Városi gulya és ménes (1803) 456
— Zsidók nem lehetnek Polgárok 570
— — Türelmi Garasa (1835) 569
Polgárok Budán:
— János az Iródiák (1426).. 51

Oldal

Polgárok Budán:
— Nagy Miklós de Keressény (1509) 183
— Pesten:
— Alvégi Polgárok (1795) .. 419
— Bodó Mihály de Tömösvár (1503) 194
— Bodó Péter de Tömösvár (1511) 195
— Grabovszky Athanaziosz, Apádiai nemes — pesti görög Polgár (1825)..... 370
— Gügei Benedek az erdélyi Sókamara Grófja (1483).. 193
— Józsefvárosi Polgárok nevei (1791—1794) 373, 409
— Krötzer András a Szappanyos Céh Főcéhmestere (1834) 561
— Terézia Hóstáti Polgárok nevei (1793) 391
Pollack Mihály építőmester (1834) 569
Prága melletti Táborszállás (1420) 34

Qu

Quartier 514
Quattember l. Kántornap.

R

Ráth Károly 804
Reformáció Budán (1528) 188
Reformkorszak 497
Remektétel 305, 311, 317, 322, 353, 360, 361, 371, 386, 453, 454, 461, 462, 466, 479—481, 483—485, 487, 490, 491, 492, 515, 516, 536, 537, 553, 554, 557, 586, 588, 601, 604, 604, 612, 615-617, 624, 632, 635, 638

Oldal

Remektétel a 19. sz. elején már csak formaság..... 486
— Áldozati barom levágásának Ceremóniája..... 888
— Bemondó Mester 279
— Beteg és munkában megrokkant Legényeké (1827) 81, 505
— Egri — módja 523
— Első pesti – (1737) 277, 279, 283
— Feladása .. 305, 683, 699, 700
— Hibabemondó Mester 466
— Hibapontok bírsága 279, 280, 365, 886
— Időtartama 371
— Igazító Pénz (1827)..... 506
— Kísérő Menet 525
— Könyörgő Lakomája 512
— Középkorban iratainkban még nem szerepel 81
— Kultuszos keleti, görög-római és barbár elemek ... 888
— Különös budai — (1815) .. 481
— Lakoma 886
— Lámpaláz 279
— Menyasszony a—nél 323
— Mesterdarab..... 481
— Művelődéstörténeti eredői. 525
— Pohárköszöntő (18. sz.) . 323
— Polgári Torna 482
— Protocollumokat a Városi Kancellisták írják (18. sz.) 322, 436, 482
— Remekkör 523
— Rendszabása (1573—1851) 81, 214, 505, 506, 520, 680
— Segítő Remekeslegény: Vezető Legény: Vőfély 311, 637, 886
— Szabadságharc alatt a — szünetel 663
— Szíverősítő 512
— szó eredete 527
— Tánc 518
— «Taylor's System»: mozdulatok ökonomiája 523

Oldal

Remektétel. Töltögetők a Lakomán 886
— Vallásos elemek és formák 312
— Vidéki Céhekben 886
Riadalom a Török közeledtére (1526) 187
Roggendorff Főkapitány (1530) 191
Roland Oszlopa 879
Római Jog a Városi Jogok alapja 20
Rottenbiller Lipót 542, 687
Rovástétel (1510) 175
Rovópálca (1521) 180

S, Sz

Salva Guardia 194
Sámánhitű magyarok 18
Sándor Leopold Nádorispány .. 375
Sándor de Szlavnicza István, író (1804) 726
Schutz und Trutzbund ... 637, 780
Septem Artes Liberales 67
Simplicissimus, Magyar, a kassai Inasszabadításról(1640)153, 883
Sina család 715, 716
Sózott hús, középkori 78
Spanyol zsidó-arabs művelődési elemeink 18
Staffenberger István 542, 687
Suppán István, Pest Vármegye Főnótáriusa (1696)..... 225
Suovetaurilia: Remek, Áldozat 525
Szabad Ember: Legény 21
— Kőmives Testvérségek 14—15. sz. l.: Francs Maçonneries 865
— Verseny 497, 743, 781
Szabadító Levél l. Obsitos Levél.
Szabadságharc és a Céh megszünése ... 659—665, 681, 691
— *Dank* Agápius ferencrendi Gvárdián levele (1849, 1864) 752, 753
— Ezredmészáros mester (1849) 742

Oldal

Szabadságharc:
— *Krach* Ede budai lakatos-legény, császári tüzér esete (1849) 722
— Lengyel és a Bécsi Légió tagjai főleg Mesterlegények (1849) 512
Szabadvágás (1847) 595, 622, 651, 657, 659
— Bach Korszak «rebellis» vívmánynak tekinti (1852) .. 653
— csödje (1851) 672
— Egy mészáros család bajai (1847) 645
— eltörlése (1853) 694, 701
— Szabadvágók szabad ég alatt mérhetnek (1848) 378, 660, 661
— — osztályozása (1852) ... 697
Széchenyi György Primás (1688) és a pesti-budai török és katonai Ispotályok 207
— Ödön gr. (1863) 749
Szegedi árvizkárosultak (1879) 806
Szegény Jakabok 355
Szegények Alapja (1840), Pest 615
Szégyenpadra ültetés 885
Székálló Mesterek (1481) 61
Székjog: árendálása (1481), 80, 486
— átirása (1847) 655
— átruházása Mesterfiára 345—346, 517, 666
— Bevett Mester 337
— Cavearius: Székjogos 370
— Cégére 556
— Census Bancae: pengekh zünns (1505) 163
— érdekes esete (1794) . 401, 414
— és a Szent Korona elmélete 377
— és Mesterjog..... 372, 374, 704
— Felülvizsgálása (1861) ... 734
— Fiókszékek (1800) .. 438, 705
— Forgótökéje (1861) .. 545, 734
— Határosítás (16—17. sz.) . 146
— Jus Macelli, Mactandi .. 19, 489
— — Regale Emacillandi (1505) 163

Oldal

Székjog Jus Regale váltsága 378, 428, 429, 489, 557, 558
— Kisebb Királyi Haszonélvezetek gyakorlása ... 489, 632
— Megvásárlása 309, 310
— Mesterfiáé (1481—1827) 62, 415, 518
— Mesterlányáé (1481, 1503) 62, 63, 194
— Mesternéé (1500) 147, 508, 739, 741
— Móringos Szerződés a Vőlegény vagy Menyasszony Székére (1806) 464
— Lelépési díj: burkolt vételár (1847) 655
— Nemes Ember telkes jussos Széke 338, 410
— Nemesi Szabadság.... 21, 566
— Óvadéka (1862) 744
— Öregedő Legényé (1794) . 407
— Öröklés tárgya (1481) ... 80
— Perszonális és reális 80, 378, 555, 648, 649
— Reális iparágok: Cs. Kir. Keresk. Miniszterium rendelete (1853) 703
— Sajátkezű mívtevése (1481) 62
— Silentium: Székjog elvonása 380
— Szék: Jogterületet jelent. 880
— a Polgárok Telekjogának nem függeléke..... 388
— Városi 378
— Városok gyakorolják a Céhek útján..... 378
— Zár alá vétele (1481) 64
Székek a budai Városházán (1696) 201, 202, 877
— az Invalidusok pesti Ispotályában 299
— évi költségei (1831, 1851) 544, 677
— helyét a Tanács szabja meg (1790) 369

Oldal

Székek:
— jegyzéke (1851).. 673, 678, 681
— Mészárszékek Utcájában (Szentháromság-u. 1880) . 877
— Nyolc — Pest 80
— Száma: Pest-Buda 1505 — (1851) 147, 273, 376, 551, 558, 593. 672
— Tájcsok házai, Fertálya, Székei (1420), Buda 32, 172
— Város házaiban, Pest..... 486
Székek berendezése. Szerszámok.
— Aggató Kerék 886
— Berendezés (1847) 656
— Fabódé (1794)..... 396
— — -ban mérés tilos (1866) 756
— Halaskosár (1426) 51
— Késes készség (17—18. sz.) 351
— Kirakat 876
— Piaci Bódék 876
— Rémfa (18. sz.) 315
— Vágóasztal (1405)..... 27, 51
— Vágótörzsök (1405)....27, 51
Szemét Grófja 515, 647
Szent Gellért Legendája .. 125, 131
Szent Lázár Betegeinek budavidéki középkori Leprás Asyluma 76
Szentmártonhegyi Apátság kézmívesei 21
Szepesföldi Jogi Codex 20
Szépirodalomban a kelenföldi «Átkelés» mende-mondája 123—138
Szeremléni Ferenc kancelláriai Nótárius (1514) 108
Szkaricza Máté, Kevii (1581), verse a Rácok 15. századi településéről..... 46
Szólás-mondások.
— Alaposan elrakni 270
— Alattomban, Suba alatt .. 633
— Atyánkfia 236
— Bach Huszárjai (1851) ... 702
— «Bécsi Király» — «Magyar Király» (1526) 188

Oldal

Szólás-mondások :
— Beházasodni a Városba, Céhbe, Családba 278, 279, 377
— Bevett Mester 337
— Cécó — Cécózás ... 165, 333
— Céhelés 239
— Eb bánja az Töreket!... 191
— Ebhitűek! (1721) 258
— Eb kölyke! (18. sz.) 231
— Egy helyben ülni 267
— Gaz Fráter! Jó Fráter! .. 234
— Halottak (1851) 702
— Három éjjel, három nap!. 165
— Holnapután, Kiskedden, bornyúnyúzó pénteken! .. 718
— Hoppon fogott vevő 726
— Hunczfut! (1700) 243
— Isten neki! 225
— Kitellett az esztendeje ... 209
— Kivágja a pénzt..... 236
— Kleine Fische : Gute Fische! 29
— Kontrabontot csinál!..... 510
— Kushadj! Kuss! 270
— Laci Konyha..... 94
— Megpécézett, kipécézett! . 527
— Magad ura lettél! 885
— Minden ami jó és drága!.. 165
— Olcsó húsnak híg a leve!.. 542
— Öregem! 234
— Pernehajdér 267
— Sajna pénz (1850) 701
— Száz szál gyertyát!..... 239
— Szerencséjét keresi .. 210, 279
— Tartom a Bankot! Adom a Bankot! 167
— Tisztesség ne essék, szólván! 257, 313
— Trágya : Treggea, jelentésváltozás 257, 258
— Tű fokán nem bújik át a málhás teve és a hajókötél 442
— Világot látni, járni, tapasztalni 267
Szombatos magyarok 18

T

Oldal

Tabán : Berits Ház (1837) 594
— Crnagorac Kávéház (1823) 488
— *Ignjatovics* János Rác Senator (1823) 488
— *Kraits*-család Székei . 488, 714
— különállósága (1721) és elvadultsága 257
— Rác Község Levéltára ... 489
— — Mestertársak (1844) .. 629
— — Mészárosok Céhe (Srbske Mjeszarszki Pravila) 256, 257, 259, 321, 517, 559—560
— — Templom Cintereme .. 489
— vagyis Rácok Városa (1720) 256, 257
— Városháza, régi és új 213
Táblajárás l. Behívó tábla ... 211
Takarmányhiány (1791) 372
Társadalmi mozgalmak, elméletek, problémák.
— Aljanép és a pesti Dologház (1834) 572
— Carbonari (1831) 541
— Céhek nemzetközisége ... 711
— Céhi nősülési kényszer : sok tragédia oka 225
— Commune: Húsjegy (1919) 850
— — mozgalmai (1846) 597
— Demophilia 541
— *Dercsényi-Weisz* János br. és a Commune (1846) ... 597
— Dologház, pesti és a nagyvárosi bűnöző társadalom kialakulása (1834) Pesten. 560
— *Dózsa* György és a budai mészáros Céh (1514) 108
— Forradalmi hangulatok : Reformkorszak (1831) ... 541
— — nemzeti elem a Diák és a Mesterlegény (1848). 512
— Forradalom és népélelmezési jelszavak (1848) 685
— Forrongások fészkei : Legénytestvérségek és Herbergek (1830) 512

Oldal

Társadalmi mozgalmak, elméletek, problémák.
— *Fourier* és *Blanqui*: Commune (1839) 597
— Francia Forradalom 355
— «Garasos Arisztokrácia» ... 597
— Herberg: munkásszállók őse 350
— Heverdelhétfő és a Legények mozgalmai 764
— Jacqueries 355, 382
— Jómódú Inasok és Legények tanulásért vándorolnak .. 209
— Kispolgár típusa: «der *Biedere Meyer*» (1831)..... 544
— «Koldus Testvérek»: *Zsebráczi Bráti* 541
— Középkori Proletariátus és a Fattyuk 80
— Malcontente (1848) 688
— Marhatolvajok (18. sz.) .. 406
— Marx és Engels «Neue Rheinische Zeitung»-ja és a Szabadságharc..... 597
— Munkában megnyomorodott Legény 425
— Munkakeresés 209
— Munkamegtagadás, bérmozgalmak (1868) 764
— Munkanélküliség és Proletariátus (1837) 597
— Nemzetköziség: «Les Francs Maçonneries» 865
— Nép Barátja 541
— Nyomorgó nemesek Pesten (1837) 596
— Nyugtalanság (1830): Titkos Szövetségek 512
— Polgári öntudat emelkedése 541
— Proletariatus kialakulása és az olcsó hentesáru megjelenése (1830) 627
— Reformkorszak 379
— Stokház: politikai Fogda 597
— Szabadkőmíves és Jakobinus mozgalmak 355, 382

Oldal

Társadalmi mozgalmak, elméletek, problémák.
— Szabadságeszme világnézete (19. sz.) 497
— *Széchenyi* István és a Commune (1846) 597
— Szegény Inasok és Legények kenyérért vándorolnak ... 209
— — Legények küzdelmei a Székjogért 416
— Szegények Osztálya (1837) 597
— Szegény Legényből lesz a Katona 327
— Szegénység marhájának kimérése (1481) Buda 61
— Szegénységi Bizonyítvány. 597
— «Szénégetők Páholyai» (1831) 541
— Szerencse keresése: Székjogot adó hozományt hozó Feleség keresése 209, 210
— Szociális szempontok: az aprómarha kimérése szabaddá tétele (1847) 653
— Születési előjogok: «Mesterek Fiai» 210
— *Táncsics* Mihály: Marx és *Engels* agitátora 597
— Titkos Testvérségek (1827) 355, 504
— Törvénytelen születésűek a Céhben, először 1860-ban. 80
— Vándorlás valós oka: szegénység munkanélkülisége 209, 210, 416

Temetkezés. Temetők:
— Céhi Fertályok a Vizivárosi Temetőben 346
— — Temetkezés 181
— Görögök pesti Cintereme 875
— Kalandás Céhek 869
— *Mayer* Mihály Senator (1778—1845) sírja a Vizivárosi Temetőben 560
— Mészáros és Halász Céh Fertálya 560, 876

Oldal

Temetkezés. Temetők :
— Rácok budai Cintereme .. 489
— Rómaiskodó jelvények a sírköveken (1847) 645
— Szent Noé és Három Királyok Testvérsége 787
— Szomorú Jelentés : mészáros Mesteré 790
— *Szvirák* Pál Mester sírkeresztje (1847) 645
— Temetés költségei (1856) . 711
— Temetésrendező (Funerator) (1861) 737
— Temető árendája 737
— — Pestises..... 294
— *Zechmeister* Antal Mester (1793—1858) sírja a Vizivárosi Temetőben 559
Tihanyi Apátság mívesei..... 21
Titkos Fiók és Levelesláda.... 884
— Iratok 637
— Szövetkezés (1846) 637
Tobákfüstölés, tobákszippantás (1768) 328
Tömegtermelés..... 803
Törökök, törökös hagyományok Pesten, Budán
— a Török beül Budára (1541) 192
— — közeledése és a «Világ Vége» (1499) 165
— Családnevek..... 290, 331, 560
— Cukrozott gyümölcsök ... 337
— Gül Baba a Rózsák Atyja : mende-monda 126, 186
— Hasszán-család 487
— Káromkodás törökös elemei (18. sz.) 233
— Pazár Sejkje 726
— Törökös piaci Székbódék . 875
Törvénycikk : 1872 : VIII. 773
Törvénymondás Budán
— Pallosjog (16. sz.) 158
— Roland Oszlopa : Vásári Jog Cégére 157, 158
— Tárnoki Székbe tartozó Városok 222

Oldal

Törvénymondás Budán
— Tárnokok Mestere (1405) 28
— Város Bírája (1405, 1529) 28, 190
— Városi Kardhordó Mester 157
— Városi Törvényszék (1509, 1528) 189, 265, 302
— — ítéletlevele a Mészáros és Haláros Céh halas bárkái dolgában (1509) 99
— Pesten :
— Becsületsértési per (1755). 299
— Darabontok 289
— Dologház építése ....567—573
— Orzott marha vételével igaztalanban megvádolt Mester (1794) 395
— Város Hadnagya 469
— — Kapitánya 470
— Városi Törvényszék : Bünügyek Tanácsa (1794) ... 396
Tűzkár, Tűzoltás:
— Tűzirendszabás Pesten (1749) 287
— Tűziveszedelem : gyúló holmik a padlásokon (18. sz.) 288
— Tűzkárbiztosítás, Céhi (1847) 366
— Tűzoltás (18. sz.) 289
— Tűzoltó vizipuska (1842) . 629

U

Udvari Ágensek 593, 594, 601
Újesztendei Ajándék : Legényeké (1538) 189
Ujkevi (1440) 50
Ulászló II. 92, 103, 122
Uradalmak. Batthyányi 274, 294, 316, 319
— Esterházy..... 273, 281
— Zirci Apát 284
Uraimék 581
Út. Marhahajtó (15. sz.) 44
— Római Hadiút 126
Utazó Legény (1697) 228

Oldal

Utcák, Terek Budán:

Középkor:
— Cserbokor Utcája (16. sz.) 148
— Diófa Utcája (16. sz.) 148
— Heringesek Kaptatója (16. sz.) 29, 148
— Mészárosok Utcája (15. sz.) 68, 103, 174, 877
— Nemesember Utcája (16. sz.) 148
— Vadkan Utca (1508) . 148, 168

Vár:
— Bécsikapu mellett 483
— Mészárosok Utcája: Fortuna utca (18. sz.) ... 483, 878
— Mészárszékek Utcája (1696) Szentháromság-utca 79, 174, 877

Vizi Város:
— Arany Hajó-utca 487
— Fülemüle-utca 786
— Halász-utca 29
— Három Nyulak-utca (18. sz.) 68
— Jégverem-utca 103, 175
— Keresztelő Szent János-Utcája: Színház-utca 877
— Mária-Tér 725
— Mészárszékek Utcája (1696) 164, 558
— Sáros-utca (1698) 68
— Vitéz-utca 68, 877

Tabán:
— Fehér Sas-tér (Krakker Platz) 213, 586
— Egyiptomba Menekülés-u. 296
— Hosszú-utca 296
— Szarvastér: Bárányos Piac 295, 488, 878
— Szalmás Piac (Schober Platz) 295, 725
— Kereszt-utca 488

Országút:
— Patika Tere 725
— Ispotály-utca 725
— Fekete Retek-utca 714
— Szénatér 294
— Nagy Rókus-utca 786

Oldal

Utcák, Terek Budán:

Krisztina Hóstát:
— Alkotás-utca (Mészárosok Útja) 735, 877
— Teremtés Tere 725
— Árok-utca 777
— Mészárosok Országútja 725, 877
— Oskola-utca 640, 656

Óbuda:
— Vörösvári Országút 878
— Óbudai országút 878
— Csordás-Út 878
— Utcanevek, topográfia ... 877
— Zsákutcák Térjmegutcák 442

Pesten:

Belváros:
— Bádog Kalap-utca 602
— Bécsi Kapu-utca 617
— Bikás-utca 295
— Felső Bajor-utca 196
— Festő-utca 602
— Hajduk Utcája (1723) 261, 295, 444, 878
— Halászok Utcája 602
— Kakas-utca — l. Só-utca
— Kakastanya (Haniweiller) (1801) 440
— Kékfestők Utcája 609
— Kigyó-utca 574
— Leopold-utca 443
— Lövész-utca 878
— Mészárszékek Utcája 878
— Mészárosok Utcája 294, 295, 532, 602, 878
— Rácok Utcája 295
— Régi Posta-utca 390
— Rondella-utca 390
— Só-utca 440
— Torony-utca 80
— Tyúk-utca l. Só-utca
— Tyúksíkátor l. Só-utca
— Városháza Tere 80

Ferencz Hóstát:
— Alsó Fatér 425
— Kis Flóriánus-utca 869
— Nagy Flóriánus-utca 869

Oldal

Utcák, Terek Pesten:
Ferencz Hóstát:
— Tehén-utca 296, 878
— Temető-utca 750
— Pipa-utca 296
— Vendel-utca 869
— Virág-utca 869
József Hóstát:
— Ősz-utca 638
— Seltsam-utca 676
— Sörtvésmarhakereskedő-utca 295, 461, 757
— Stácziók Utcája 750
— Türelem-utca 766
Leopold Hóstát:
— Felső Fatér 425, 618
— Három Korona-utca 765
— Mária Dorothea-utca 615
— Új Világ-utca 403
Therézia Hóstát:
— Angliai király-utca 397
— Ácsmester-utca 399
— Bárány-utca 695
— Füzfa-utca 572
— Három Dobok Utcája 399, 437, 451, 754
— Fekete Sas-utca — Holló-utca 491
— Karom-utca (Grallen, Krallen, Két Szerecsenyek-u.) 369, 397, 399, 734
— Nagymező-utca 764
— Pacsirtás Mező (Lerchenfeld) 556
Országutak, külső Városa:
— Baromvásár Tere 295
— Kerepesi Országút 586
— Sertésvásár Tere 295
— Soroksári Országút 396
— Szénás Piac (Griess: Kálvin tér 17. sz.) 48
— Váci Országút 656
— Utcák jegyzéke (1851) ... 673
— Utcanevek, Topografia 877, 878
— Utcanévváltoztatások 298
— Zsákutcák, Térjmegutcák. 442
Uzsorabiróság (1922) 852

V, W

Oldal

Vágó családnév 149
Vagabundisatio l. Vándorlás.
Vágóhid, budai, Városi 19, 60, 67, 68
— Céh évi Pausaléja (1847) 641
— Céhi (1698) 69, 886, 887
— helye (1509) a Dunaparton 102, 103
— Képe (18. sz.) 707
— Nincs rá alkalmas hely (1800) 449
— pestoldali használata a budaiak számára nehézkes (1876) 790
— terve (1879) 794
— Viz felett való vágás (1481) 60
— Házivágóhidak 291, 296, 443, 660, 739, 765
— Bécsiek (1842) 630
— Belvárosban tilos a vágás (1863) 750
— jegyzéke (1862) 740
— Szent Vendelinus szobra.. 754
— tisztántartása (1800) 433
— tisztasága (1862) 739
— Zechmeister családé Budán 874
— pesti, városi:
— Állásokban veszteglő marha (1800) 433
— Alvégi Polgárság a — ellen (1795) 419
— Árvíz elvitte (1800) 434
— Áthelyezése (1799) ..430, 431
— Bárányjegelőn (1852)..... 695
— Bécsben, Vácon, Budán nincs (1800)..... 434
— Bécsi — rendszabása (1851) 679
— Építése (1781)..... 359
— felvigyázója (1832)..... 551
— használata kötelező (1850) 660
— Hütőkamrák (1893) 828
— Javítási költségek és berendezés (1806) 465
— Jégkamrák (1889) 825
— körüli helynevek (18. sz.) 442

Oldal

Vágóhíd, pesti, városi:
— Közvágóhíd (1852) 694
— Marhaközvágóhíd megnyitása (1872) 768
— Marhát csak a közönséges Vágóhídon szabad vágni (1751) 290, 291
— marhavészre tekintettel rendbe hozandó (1862) .. 744
— Mestereknek nem kell (1800) 431
— Párizs Elöljárósága érdeklödik a pesti —i viszonyok iránt (1861) 733
— Soroksári úton a Vámsorompón túli (1848) 660
— Stáczió-utcai (1868) 762, 868
— Tábori Ipotály mellett (1858) 711
— Szaga és a környék (1795—1800) 419, 433
— Vágás reggel 10 órakor kezdödik (18. sz.) 454
— Vágólegény, vágóinas (1800) 433
— *Ziegler* Nándor igazgató (1893) 829
Vakok Intézete (1834) 573
Vállalkozási szabadság 804
Vándorlás, Vándorló Legény, Herberg 210, 346, 355
— Feszület a Herbergben (1830) 542
— Herberg Apja: Atyamester 175, 218, 272, 503, 711, 712
— — *Öffenberger* Ferenc vendéglogadós (1859) 711
— Herbergelés idötartama három nap 350
— Szerencse keresése ... 262, 346
— Vándorlegények a Herbergben és az Ispotályban (1856) 711
— — Herbergje a Veres Rákhoz cégérezett fogadó Budán 103

Oldal

Vándorlás, Vándorló Legény.
— Vándorló évek elengedése 485
— — Levél: l. Obsitos Levél
Vármegyei Kihirdetés, Céhlevélé (17. sz.) 225
Várnai Sándor iró (1889) 825
Város Alvége, Felvége, Bécse:
— Alvég 445, 446
— Déli Alvég — Mészáros Negyed 129, 295, 296, 298, 431, 440
— Kertes Gazdák az Alvégen 117
— Pest Alsó Bécse 47
— — Felsö Bécse 129
— — Révtája 195
Város Grófja 515
Városfalak, Kapuk, Tornyok, Bástyák Budán:
— Alsóváros Városárka ... 30, 294
— Bécsi kapu: Zsidók Tornya, Szombathely, Tornya Kapuja, Viden Kapuszi, Górum Kapuszi, Esztergom Kapuja 109, 164, 441
— Breccia — rés (Bresche) . 183
— Bütöst Evök Tornya (17. sz.) 46, 109
— Cittadella építése 462
— — Buda várvoltát lejáratta 719
— Dunaparti útvédö Barbakan (15. sz.) 103
— Ellypse Terrace-ai 719
— Falakat, Tornyokat a Céhek védik 109
— Fejérvári Kaputorony ... 182
— Ferdinánd Bástya 720
— Gyalogkapu a Palota 16. századi déli Bástyáján ... 442
— «Háj, Buda Hájlo» Buda Vára török gúnyneve 442
— Halászok Céhe Bástyája 441
— Hegyoldal beépítetlensége (1850) 164, 719
— *Hévliáh Cselebi* Buda bástyáiról 46

Oldal

Városfalak, Kapuk, Tornyok, Bástyák Budán:
— Kapuk, Kaputornyok, Céhek, Fertályok (15. sz.) 183
— Kapuzárás és a Kiharangozás ... 141
— Meszarli Kapuszi ... 294
— Mészárosok Tornya (16. sz.) 79, 110, 182, 877
— Ó-olasz Iskola ... 182
— Ostrom (1849. máj. 4—21.) 719
— Számszörijj ... 164
— Szent József Bástyája 109, 441
— Tevejáró Kapu: Tűfoka Kapu ... 442
— Tornyok Bástyákká épülnek át (16. sz.) ... 182
— Toronyvár: Keep ... 173
— Vár Része: Alsó Város, Országút (16—17. sz.) 294, 442
— Város kulcsai (1526) ... 187
— Vizi Kapu Tornya, Vizivárosi Kapu, Szent János Kapuja, Ferenc József Kapu ... 110, 183, 441, 877
— *Wohlfahrt* Henrik mérnök 719
— Pesten: Árok Talpa (Scarpia) és Ellentalpa (Contrascarpia) ... 248, 403
— Barbakan-ok 390, 404, 441, 442, 433
— Bastione-k épülésének kora 445
— Belgrádi Kapu: Lándorfejérvári Kapu ... 196
— Bikás Bástya és a Vágóhíd 294, 390, 440, 441, 442
— Céhi Tornyok és Oltárok névazonossága ... 183
— Célos Bástya (18. sz.) ... 248
— — Kapu ... 402
— Gúnynevek: Kapukra, Tornyokra, Bástyákra ... 441
— Gyalogkapu, Kiskapu, Fiókakapu ... 439—447
— Hatvani Kapu Barbakanja 248
— Kapuálló Darabant (1752) 291

Oldal

Városfalak, Kapuk, Tornyok. Pesten: Káposztataposók Bástyája ... 441, 608
— Kapuk ... 442
— — hídjai (18. sz.) ... 404
— Kaputornyok ... 390, 440
— Kecskeméti Kapu (1754) 196, 293
— — Barbakanja ... 294
— Kőanyag, falaké a Kőérfölde kőbányáiból való 135, 456
— Kutyaszorító (Zwinger) ... 441
— Lándorfejérvári Kapu: Belgrádi Kapu ... 196, 443
— Magyarok Bástyája ... 441
— Ó-olasz Erődítési Iskola ... 441
— Pálos Bástya ... 556
— Pseudothyrum: Álkapu ... 441
— Rondo—Rondella—Bastione ... 390, 445
— Szabók Bástyája ... 403
— Szamárjáró Kapu ... 441
— Tevejáró Kapu ... 441
— Tyúkjáró Kapu: Hühnerloch (1801) ... 439—447
— Váci Kapu (1749) ... 287, 441
— Vár Kertje: Burgundia ... 456
— Város Árka ... 294, 441
— Városfalak (1701-1791) 247, 376
— — mai vonala ... 462
— Városi Rondella l. Bikás Bástya (1793)

Városfejlődés. Buda:
— Albrecht-út építése (1857) 719
— Aquincum—Contraaquincum Réve újabb, mint a Kis-Pest melletti Rév ... 128
— Béla Király, IV. a polgárosító, céhszervező, városfalrakató ... 15
— Buda kézmíves, arisztokratikus Várashely, Pest ennek falusi jellemű marhakereskedő — búzakereskedő testvér Várashelye (13—16. sz.) 48, 50, 196, 197

Oldal

Városfejlődés, Buda:
— Budai Hegy (1505) 163
— — Pesti Hegy (1481) 67
— Budai Siralmas Ének (Megillah Oven. 1686) 54
— Castrum novum montis pestiensis (15. sz.) 17
— Hódoltság megszünése: Átmeneti állapot (1689).. 200
— Kelta — római őstelepek: Aquincum és a Kelen Völgye Castrumai 127
— Magyarság egyenlőrangú az Idegenekkel (1482)..... 87
— Palota Hegye 163
— «Parvum pest seu Creynfeld» (1236): Kis-Pest: Kelen Völgye 127
— Pesti Hegy (15. sz.): Új Buda-Váras Hegye: Pesthegyújvárosa: Budavára 17, 90, 163
— Pesti Újhegy (1242) 17
— Tabáni római Castrum .. 128
— Tatárjárás 16
— Telekosztó Inzsinérek (1689) 201
— Thewrewk Bálint, Enyingi 191
— Városfejlődés és Topográfia 196
— Várostörténeti szempont.. 5
— Pest:
— Áradások a fejlődés akadályai (18. sz.) 430
— Arany Bulla (1242) és átírásai (1526—1541) ... 16, 188
— Barbakan árka és a Kálvintér mai alakja 298
— Belváros lebontása (1898) 195
— «Budapest» 1846-ban .634, 636
— a Curia Pesten 374
— az Egyetem Pesten 374
— Első, második, harmadik Város 440, 445
— Első Városfalak 445
— Építkezési fedezeti Garas (1834) 572

Oldal

Városfejlődés, Pest:
— Fejlődés első irányvonala: Dél 445
— Genius Loci: Városfertályok jellemző tényei 869
— Háztelek eladása az Új Városban (1793) 387
— Helytartótanács városfejlesztő politikája (18. sz.) . 379
— Hóstátok 1696-ban még nincsenek 222
— — növekedése (1793) 391
— József Hóstátja gyarapodása (1791) 373, 409
— Kelta-római «Vizi Telep», római Út, Castrum: Pest kelta-római alapítású 127, 390, 440, 444
— Királyi Szépítő Bizottmány 465
— Leopold utca: Római Út 441
— Leopoldváros (1837) lakossága növekszik 592
— Mezőgazdasági déli és gyári kereskedői északi pólus .. 298
— Nagy Pest (1242) 16
— «Ominózus név»: Dögvész Városa 222
— Ó-Pest (1242) 16, 127
— Pest és Buda «roppant Városokká nőttek» (1795) .. 420
— Rév a «Két Pest» között és a Vásárterek kialakulása 125—138, 610
— Szűkek az utcák a Falakon belül (1794) 404
— Therézia Város főútja: Angol Király utcája (18. sz.) 398
— Új Vásártér keletkezése.. 48
— Városfalak övezete miatt szűkös a Város: emeletráépítések (18. sz.).... 288, 413

Városfertályok Budán:
— Buda felső Bécse 103
— Duna Kikötője 99, 103
— Dunapart vizi jellemű élete a Középkorban 798

Oldal

Városfertályok Budán:
— Ghetto (1426) 54
— Héringesek Céhe Fertálya (15. sz.) 148
— Horvátok Fertálya 294
— Hóstát (Suburbium) 118
— Kapások Fertálya 294
— Latinusok Fertálya 109
— Naszádosok Réve 30
— Mészárosok Fertálya 799
— Németek Fertálya 79, 182, 588, 877
— Országút (18. sz.) 280
— Révsor 130, 296
— Szombatosok Kovártélya (1426) 54
— Város Alja (Suburbium Civitatis 1474) 50
— Város Bécse 294
— Városfertályok 514
— Pesten:
— Ácsok Udvara 399
— Cigánysor 297
— Circulus Civitatis 375
— Fakereskedők Tanyája 417, 618
— Gyárak Fertálya 298
— Hajduk Tanyája, Utcája, Mészárosok Fertálya 45, 48, 208
— Kéktestők Kovártélya 195, 602
— Kereskedők Fertálya 298
— Mészárosok és Marhatőzsérek az Alvégen 196, 208, 261, 296
— Molnárok Kovártélya 195, 419
— Rácok Kovártélya 295
— Serfőzők Kovártélya 195
— Tejesmajorosok Fertálya . 869
— Timárok Fertálya 195
— Vadkereskedők Fertálya . 195
— Vizafogó Tanya ... 31, 41, 196
— Zsidók Fertálya 570
— Vaspálya Indóháza (1852) 695

Város határa, Burgundia: Város kerülete (Pest):
— Burgundia 17
— Büdös Árok 718
— Dupla Mező 17, 456

Oldal

Város határa, Burgundia: Város kerülete (Pest):
— Gubacsi Puszta 886
— Határ-Csárda, Gubacsi ... 532
— Köbánya-Kőérfölde (1242) 17, 125—138, 456
— — -Új Hegy 456
— Molnárok Tava 418
— Paskál-malom 371
— Polgár Rét 465
— Rákos Mezeje (1242) 17
— Szent László Puszta (1509) 17, 141, 142, 456
— Vámvonalak Árka (1800) 438
— Város Erdeje 552
— Város Kerülete 17

Városrészek Budán:
— Horváth Kert 650
— Kurucles: mende-monda és valóság 203
— lerich püchel — Pacsirták Dombja (1526) 186
— Lókaptató 103, 104
— Nádorkert 718
— Ördög Árka (Csrtvi Jarek) 294, 777
— Pacsirtahát (1526): Rózsadomb 186
— Pesti Hegy — Budai Hegy (1481) 67
— Rózsadomb: Kel Baba dombja 126, 186
— Rupp-Darányi telek 358
— Sashegy 491
— Téglaégetőház gödre — Christentelek 294
— Városmajor 714
— Pesten:
— Aldunasor 757
— Belváros (1791) 373
— Józsefváros: Mívesfertály 298, 373
— Kebelbeli Hóstát 556
— Külvárosok 398
— Pest tulajdonképpen Buda «East End»-je 48

Oldal

Városbíák Pesten:
— Promenade: lovagló, gyalogos a Dunasoron a Hajóhíd fejénél (1800) 434
— Repülőhíd környéke (1701—1767) 195
— Therézia Város (1791) 373
— Új Város: Leopold Város (1792) 370, 383, 384, 418
— Váci Kapu környéke (1793) 390
Városok Particularismusa 379
Varság Jakab képírómester, céhi zászlófestő 248
Vasárnapi munkaszünet (1925) 855, 856
Vasúti szállítás a hajtás helyett (1881) 794
Vázsonyi Vilmos (1913) 845
Viselet: Bodor parókás és ezüstsarkantyús Legény 400
— Carbonaro Köpönyeg 541
— «Chapeau Rouge» 541
— — Francia henteseké Bécsen át jön Pestre (1844) 628
— Gatya, árvalányhajas Süveg Fokos 541
— Grófnék egyszerű öltözködése (1795) 418
— Kabát, Kalap, Sipka és Bunda: Legényeké és Inasoké 352
— Kossuth Kalap, Kossuth Szakáll 541
— Körmeneti 861
— Legények, Mesterek 887—888
— Mesterné Asszonyok gazdag öltözködése (1795) 417
— Mocskos kötény 351
— «Nadrágtalanok»: «Sans-Culottes» 541
— Paróka 335
— Phrygiai Süveg és a forradalmi «Veres Sapka» 541
— Polgárasszony ruhaneműi (1831) 543
— «Rongyosok» 541

Oldal

Viselet: Sarkantyú, darútollas Süveg 231
— Vándorló Legények sipkája és a Diáksipka 512
Vizipuska, pesti (18. sz.) 287
Vláh hajdók 176
Wekerle Sándor (1909) 844
Wohlfahrt Ede (1849) bécsi forradalmi diák, budai mérnök 753

Z, Zs

Zene: *Dorogsági* Miklós Mester a budai «Mi Asszonyunk» karmestere (1509) 169
— Kamarazene, udvari Budán (16. sz.) 170
— Legények dala a «Mennyasszony Pénzes Zsákjára» 211
— Mesterlegénydalok 345
— Mi Asszonyunk budai fiúkórusa (1509) 170
— Muzsikások a Céhnapi Lakomán (1775) 339
— — Céhi Temetésen (1792) 383
— Taragató Sip (Buda, 1707) 203
— Zenés Mise 366
Zichy Jenő gr. levele a herendi Porcellángyár érdekében (1880) 813
Zlinszky József cs. kir. Főispán (1851) 683
Zippser Willkür 20
Zuanbattista Mester királyi lóidomító és céhi bőrbizományos (16. sz.) 159
Zsidók: Arabs-spanyol művelődési elemeink 18
— a Céhben (1851) 676
— Bőrkereskedők (18. sz.) .. 361
— Céh tagjai nem lehetnek (1794) 396
— Egyházpolitikai harcok (1893) 829
— Halottas Köntös *(Tah Rihem:* 1526) 187

Oldal

Zsidók: Haynau megsarcolja őket 676
— Hitközsége (1864) 751
— Húsvéti Báránya (16. sz.) 77, 78
— Izrael Mózes, pesti metsző (18. sz.) 395
— József II. rendelete a német nevek felvételéről 757
— Királyi vagyontárgyak... 362
— Kóserhús (1892) 827
— Kóserszékek (1864) 737, 751, 830, 859
— Kóser Tábla (1869) 751
— Marhahátulja: Tréfo 718
— — keresztény Székek veszik át (1794)..... 399
— Mas Gijjah a keresztény Székekben (1794) 396, 723, 737

Oldal

Zsidók: Mesterek iparjegyet nyernek (1863) 750
— Mészáros (1794) 395
— Mészárszéke az Angol Király utcájában (18. sz.) .. 398
— Metszés, ritusos, középkori 76
— Metszők (1892) 828
— Óbudai házaló piperések 563
— Pesti Fertálya..... 570
— Szombat Előestéje és a péntekreggeli borjúszúrás. 713
— «Taxa Protectionalis»..... 571
— «Türelmi Garasa» (1834) . 381, 567
— Újesztendei ajándéka: Királynak, Földesúrnak 381
Zsigmond Király 26, 34, 37, 42, 49, 93
Zsófia Főhercegasszony (1849) 753

AZ ILLUSZTRÁCIÓK MUTATÓJA.

I. KÖTET.

Oldal

1. A középkori Buda Vizi Várasa 1

Stilizált részlet a *Nórinbergai Világkrónikából. Aythóssy-Dürer* Albert Mester fába metszett rajza után. Tollrajz.

2. A Mészárosság egyik Címere: a szembenéző Ökörfej. Tollrajz .. 3
3. A Mészárosság egyik Címere: a keresztbetett Ütőcsákány és Tarjázóbárd. Tollrajz 14
4. Középkori magyar Kaszablegény 57

A zömökre termett markos Legénynek ázsiai móddal mandorlásan ferdére vágott a szeme, széles tömpe az orra, kajlára eresztett a bajsza, csombokra fonyott a varkocsa, felsugárzó, hegyes a kúnsövege, kecsegeorru, alacsonysarkú, bokában bő a kurta csizmája, magyari formáju a fokos ütőcsákánya. A bátsó térben a *Kelen Hegy* tar köszíklái, a *Kelen Völgye*, a *Szent János* Hegye málja, a *Pesti Hegy* dalmahodó háta, rajta a Király Úr négy olasz fokra kőből rakott Vára és *Pesthegynjvárasa* falai, az Ország és a Váras Pajzsa.

5. IV. Béla Király Úr Ártikulusa. 1242—1270 80

Az 1481. május 2-i Céhlevél VI. Ártikulusa.

6. A középkori bécsi Marhahajtó Út: a Mészárosok Útja 80

Ú trészlet a budaörsi Törökugrató előtt.

7. Viza képe egy 14—15. századi pesti-budai Sírkövön 81
8. A Mészárosság egyik Címere: a lépő Ökör és a kézi Tagló Bárd.. 81
9. 1481. május 2. A budai Húsmívesek Céhlevele 96
10. 1491. június 20. II. Ulászló Király átírja Zsigmond Király 1426. október 24-i Itéletlevelét 96
11. 16. századi görbe pengéjű Szablya. Tollrajz 119
12. Pest és Buda környékének vázlatos képe a Középkor végén. Térképvázlat 143
13. 1498—1538. A budai Sáfárkönyv kötése 144
14. A budai Sáfárkönyv egy oldala 145
15. A budai Sáfárkönyv Szentlászlóra és Ecélburgára vonatkozó bejegyzése 1509-ből 160

Oldal

16. 1695. május 23. A budai Sáfárkönyv utolsó bejegyzése: a Céh a középkori okleveleket az új Céhládába helyezi el 160
17. Kuhnyás Mészárosház Budán a középkori Németek Fertályában 161
18. Kardhordó német mészáros Mester 1514-ben a budai Szent János Kapuja előtt. Tollrajz 197

Stilizált, orompártás, szuróköntő erkélyes, számszőrfjjra való lövőréses Toronykapu és Városfal, vizesárok, Templom Tornya. A Mesteren bivalybőr fökötő és mellény és sodronyos ingnadrág van, vállán kétkézi pallos, lábai előtt a Céh Pajzsa.

19. Kilátás az egykori Németek Fertályából a Szentháromság szobrára 256
20. Cégéres Szék a Szentháromság-utcában. 1900 256
21. A budai Céhház helye a Fő-utca és a Jégverem-utca sarkán 257

Kilátás a Halászok Városán át a Dunára.

22. A budai Mészáros Herberg a Veres Rákhoz cégérezett egykori főutcai Fogadóban 257
23. 17. Századi Gyalogtalpas és Lovashajdu 272
24. 1728. március 8. A tatai Céh által kiállított Obsitoslevél..... 272
25. A magyaróvári Céh által kiállított Obsitoslevél. 1732. június 9. .. 273
26. A budai Céhnek egy 15. századi Antiphonarium levelébe kötött 17. századi Protocolluma 273
27. 1741. febr. 6. A szombathelyi Céh által kiállított Obsitoslevél... 304
28. 1755. febr. 7. Egy rohonci Obsitoslevél Initialisa..... 305
29. 1756. április 5. Mária Terézia Király által kiállított Amnestialevél 320
30. 1762. március 21. A rohonci Céh által kiadott Szabadítólevél... 320
31. 1766. június 5. A pinkafői Céh által kiadott Vándorlevél..... 321
32. 1767. augusztus 14. A budai Céh által kiadott Obsitoslevél..... 368
33. 1775. március 25. A nagykomáromi Céh által kiállított Obsitoslevél 369
34. A budai Céh 18. századi Obsitosleveleinek nyomóducából készült Szentendrei Céhi nyomóduc 369
35. 1778. júl. 5. A budai Céh által kiállított Obsitoslevél 384
36. A pesti Városi Kamara nyugtatólevele a Céh által befizetett 1799—1800. évi vágóhídi taksákról 384
37. 1780. április 18. A győri Céh által kiadott Obsit a Város látóképével 385
38. A győri Céh 17. századi Pecsétje 385
39. A budai és pesti Céhek Nagypecsétjei (1693 és 1696)..... 492

II. KÖTET.

40. A budai Városháza. Tollrajz 493
41. A Mészárosság egyik Címere: az Isten Báránya 495
42. 1825. A pesti Céh új Céhlevelének ezüstveretes veresbársony kötése 508
43. 1825. A pesti Céhlevél rómaiaskodó díszű lábja 509
44. 1827. Az új budai Céhlevél címerkoszorús feje 524
45. 1827. A Céhlevél festett lécdíszű lábja..... 52[illegible]

Oldal

46. 1780. Az Isten Báránya a budai Zechmeister Ház oromháromszögében 540
47. 1780. Az Isten Báránya mint Cégér a Mészárosok Útja egy mai mészárosházán 540
48. 1785. A Zechmeister-család házának ökörfejes Cégére 541
49. A Zechmeister-ház egykori Vágóhídja 556
50. A Zechmeister-ház udvara 556
51. Az Isten Báránya az egykori budai katonai Ispotályos Fördő kapuja fölött 557
52. Az Ipartestület körmeneti címeres rúdja 557
53. 1825. Az új Céhlevél oldaldíszítő fejléce 604
54. 1834. A Pesti Vakok Intézete sorsjegye 604
55. 1836. A pesti és budai Székek ajtajára kiszegezett Húsárszabás.. 605
56. 1840. A budai Céh Legénykönyve és Mesterkönyve 620
57. 1846. A Pesti Szegény Gyermekek Gyógyintézete nyugtatványa 621
58. 1848. július 30. A bécsi Forradalom Húsárszabása 621
59. A budai Mészárosok Utcája. Tollrajz 665
60. Kilátás az új Piaristaház árkádja alól a pesti Plébánia Bazárjában volt Nyolc Székekre 668
61. 1800. Nemes Moska Naum pesti Polgár, görög Marhatőzsér címeres sírköve a Görögök Temploma Cintermében 668
62. Az utolsó Szék az egykori Plébánia Piarcz «Nyolc Székei» közül. 1931 669
63. Nagyszentmiklósi nemes Nákó Dogrin Krisztoforosz pesti görög Marhatőzsér címeres sírköve 669
64. 1696. A budai Mesterek Becsületes Céhládája és a Láda bösztörzárának Kulcsai 684
65. 1696. A pesti Mesterek Becsületes Ládája 685
66—67. 18. sz. A budai Legények Becsületes Testvérsége Ládája.... 685
68. Keresztelő Szent János, a mészáros Céhek Pátrónusa 716
1504. Aythóssy-Dürer Albert fametszetéből vett részlet.

69. 18. sz. Keresztelő Szent János szobra a budavári Szentháromság Oszlopán 716
70. 18. sz. Keresztelő Szent János Szobra a pesti Szerviták Temploma főoltárán 717
Johann Therny képfaragó Mester munkája.

71. 1878. Szent Vendelinus, a Pásztor 717
Lotz Károly műve: festett üvegablak a ferencvárosi Plébánia Templomában.

72. A farádi Nemesek 18. századi Széke 1930-ban 732
Lábas Ház, törökös kirakat, Tyúkjáró Kapu.

73. Mészárosok és Halárosok Székei a budai Széna-téren 732
74—75. A Szvirák- és Zechmeister-család sírkeresztjei a budai Temetőkben. (1829 és 1858) 733
76. 1846. Nemes Sebők András pesti Mester pecsétje 758

Oldal

77. 1860. A budai Céh magyarnyelvű Tanulólevele 780
78. 1860. A Királyi Magyar Céhek németnyelvü Tanulólevele 780
79. 1877. A budai Ipartestület tagsági oklevele 781
Az Isten Báránya, a Lánchíd Budapest látóképével, a hidegkúti Legelő, Buda Címere.

80—81. Az utolsó budai Céhmester, Pfeiffer János Mester és családja 796
82. 1872. Nemes Pinterits Károly budai Mester 797
83. 1867. A pesti és budai Céhek a Koronázás ajándékos menetén... 844
Egykorú kőnyomat.

84. Az Ipartestület címeres Kopjája. 1930 844
85. A Legények Ládája az 1930-i Szent István napja Körmenetén.. 845
86. Az Ipartestület körmeneti címeres kopjarúdja. 1930 845
87. A Mesterek az 1930-i Körmeneten 860
88. Az Ipartestület Mesterzászlója és a Céh régi fáklyatartói..... 860
89. 1930. Legények és Inasok a Körmeneten 861
90. Az Ipartestület címeres Kopjája. 1930 861
91. (1693 és 1696.) A budai és pesti Céhek Nagypecsétjei..... 870
92. A pesti és budai Céhek és a Mesterek címereinek fejlődése 871
93. 1738—1846. Pesti és budai céhbeli Mesterek Címerei 872
94. Régi magyar Fokos Csákány 889
95. Záródísz : a Közvágóhíd kapuja..... 956

A MÁSODIK KÖTET FOGLALATA.

Oldal

Nyolcadik Könyv. A Reformkorszak és a Szabadságharc: 1825—1849. A Céhi Intézmény bomlásának kezdetei 497

Kilencedik Könyv. Az Abszolutizmus kora: 1850—1867. A Céh halódása 666

Tizedik Könyv. A Céhek megszűnése. Az Ipartársulatok: 1876—1886 758

Tizenegyedik Könyv. Az Ipartestület: 1886—1930 820

Tizenkettedik Könyv. Függelék 863

Mutató 890

Az illusztrációk mutatója 952

